هۇسەيىن غازى قەمبەرى

مەنزىلگە
يېتەلمىگەن سەپەرلەر

بىشكەك 2015 يىل

مەنزىلگە يېتەلمىگەن سەپەرلەر

جەنۇبى فرونتقا ئاتلانغان مىللى ئارمىيە قىسملىرى
سۆھبەتتە: ئوڭدىن بىرىنچى جەنۇبى فرونت قۇماندانى
قاسىمجان قەمبىرى، ئىككىنچى شتاب كۇماندىرى
هۇسەيىن غازى

1945-يىل 3-ئىيۇل تىكەس، قۇشتاي

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئىككى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىغا قاتناشقان مىللىي
ئارمىيەنىڭ پودپولكوۋنىكى، ئاپتور ھۈسەيىن غازى قەمبىرى

مەنزىلىگە يېتەلمىگەن سەپەرلەر

(1931-1949)

(تارىخى ئەسلىمە)

بۇ كىتابنى نازىم قەمبىرى نەشرگە تەييارلىدى

بىشكەك — 2015

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

بۇ ئەسەر مەرھۇم ھۈسەيىن غازى قەمبىرى ئەپەندىنىڭ تارىخى ئەسلىمىسىگە ئاساسەن نەشرگە تەييارلاندى.

مەسئۇل مۇھەررىر: ئازاد قاسىمى
تېخنىكىلىق مۇھەررىر: زۇمرەت ھېكىم
كومپيۇتېردا: نازىم قەمبىرى
كورربكتور : نەزىرە جاھانوۋا

مەنزىلىگە يېتەلمىگەن سەپەرلەر
ئاپتورى: ھۈسەيىن غازى قەمبىرى

* * *

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن

ھۆرمەتلىك كىتاپخان! 20-ئەسىردە ۋەتىنىمىزدە پارتىلغان ئىككى قېتىملىق ئازادلىق كۈرەشىنىڭ ئىشتىراكچىسى ۋە قوللىكىزدىكى كىتاپنىڭ مۇئەللىپى ھۈسەيىن غازى ئاكا ئۆزىنىڭ بۇ ئەسلىمىسىدە ئۆمۈر تارىخى ۋە ئازادلىق كۈرەشكە قاتناشقاندىن تارتىپ پارتىزانلار تەركىۋىدە غۇلجا، سۈيدۇڭ، كەڭسايلارنى ئازاد قىلىش، كۈرەدىكى 500 گە يېقىن گومىنداڭ قوشۇنى تەركىۋىدىكى ئۇيغۇر جەڭچىلەرنى ۋە سوپاخۇن رەھبەرلىگىدە ئىسيان كۆتۈرۈپ بىزگە قوشۇلغان 118 نەپەر جەڭچىنى مىللىي قوشۇنغا ئۆزگەرتىش خىزمەتلىرىنى ئۇنۇملۇك ئۆتەپ 1945 يىل 7-ئايدا ھۆكۈمەت بۇيرىقى بىلەن جەنۇبى فرونت تەركىۋىدە شتاب باشلىقى ۋەزىپىسىگە تەينىلىنىپ تۆرەمنىڭ قولىدىن توغ تاپشۇرۇپ ئېلىپ مۇزداۋان بىلەن ئاقسۇ كونا شەھەرنى ئازاد قىلغىچە بولغان ئۇرۇشلار، بىتىم، ئاقسۇدىن قايتىش ۋە ماۋجىلارنىڭ ۋەتىنىمىزنى ئىشغال قىلىشى، مىللىي ئارمىيەنى تارقىتىۋېتىش قاتارلىق ۋەقەلەرنى تەپسىلىي يېزىپ چىقىپ بىزگە ھەدىيە قىلدى.

كىتاپنى نەشرگە تەييارلاشتا بىز پەقەت كىتاپتىكى ئىملا خاتالار بىلەن تەكرار يېزىلىپ قالغان جۈملىلەرنى ئېلىپ تاشلىغاندىن باشقا، مۇئەللىپنىڭ ھېچ قانداق پىكىر ۋە كۆز قاراشلىرى ۋە ۋەقە شەيئىلەرگە بېرىلگەن باھالارنىڭ خاراكتېرىغا ھەم ۋەزنى مىقدارىنى ئۆزگەرتمەي سىلەرگە تەقدىم قىلدۇق.

600 ۋاراقتىن كۆپىرەك چوڭ قەغەزگە يېزىلغان قول يازمىنى ئىككى نۇسقا قىلىپ ئۆز قولى بىلەن كۆچۈرۈپ چىقىشقا، مۇئەللىپ ئۆزىنىڭ 25 يىلدىن كۆپرەك ئۆمرىنى سەرىپ قىلدى. ئاخىرى بېرىپ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىككى كۆزىدىن ئايرىلدى. ئاتاغلىق ئۇيغۇر شائىرى خېلىل ھەمرانىڭ بۇ بىر كۆپلېت شېئىرى ھۈسەيىن ئاكىنىڭ ھاياتىغا تولىمۇ ماس كېلىدۇ.

ۋادەرىخا دەيتتى ئاتام سۆزدىن كېيىن،
ئاھ، ئۇرۇپ ئايرىلدى ئۇ كۆزدىن كېيىن.
مۇساپىرلىق دەرت تۈگۈچى، ۋادەرىخا،
قالمىسىكەن مىراس بولۇپ يىزدىن كېيىن.

كىتاپتا يېزىلغان ۋەقە ئەسلىمىلەرنى بىز قىرغىزىستانغا چىققاندىن كېيىنمۇ ، شۇ جاغدا ھۆسەيىن ئاكىلار بىلەن ئاقسۇغا بىللە چۈشكەن جەنۇبىي فرونتنىڭ جەڭچى كوماندىرلىرىدىن قۇربان ياقۇپ ،تۇرسۇن بەرا ، قادىر بوساق ، ئابدۇللاھەق مۇسابايۇ كەشپۇللا ئەخمەت ، خەمىت كەنجى ۋە ئەمەت ئەيسا قاتارلىق ئىنقىلابىي جەڭلەرنىڭ ئىشتىراكچىلىرى ۋە شاھىدلىرى بىلەن قايتا — قايتا سۆھبەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ ، ماگا ياد بولۇپ كەتكەن بۇ ۋەقەلەرنى ئەسلىسەم ، ئۆزەمنى ئەشۇ ۋەقەلەرگە قاتناشقاندەك ھېس قىلىمەن.

بولۇپمۇ ، نىلقا تاغلىرىدا غېنى ، پاتمخ ، ئەكبەر باتۇرلار بىرىنچى ئوقنى ئاتقان چاغدا ، بىز نىلقىنىڭ يالغۇز قاراغاي دېگەن يېرىدە يايلودا ئىدۇق. كېيىن ئۇلاستايغا كېلىپ ، غۇلجىغا كېتەلمەي ، نىلقىغا كەتتۇق. نىلقا ئازاد بولغىچە بولغان ئۇرۇشتا ، دۆڭ مەھەللىدىكى دوقمۇشتىكى ئۆيدە ياشاپ ، ئۇرۇشنىڭ بارلىق دەھشەتلىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەچكە ، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى بىر ئۆمۈر كىنو لېنتىسىدەك تەكرار كۆز ئالدىمدىن ئۆتۈپ ئۆستۈم.

دانالار ھەر قانداق ئۇرۇشتىن تىنىچلىق ياخشى دەيدىكەن ، بىراق ئۇچ-تۆرت قېتىملىق ئىنقىلاپلارنىڭ ھەممىسى بېتىم ، سۆھبەتلەر بىلەن ئاياقلاشقانلىقىنى ئويلىسام ، بۇ بىزنىڭ مەيلىمىز بىلەن بولغان ئىشلار ئەمەس ئىكەن. ئۆزىمىزدىن نەچچە ھەسسە كۆپ كۈچلۈك ، زامانىۋىي قوراللانغان دۈشمەننى كالتەك - توقماقلار بىلەن يېڭىپ ئۆز ھوقۇقىمىزنى قولۇمىزغا ئېلىپ ، مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇپ ، تۈغىمىزنى قاداپ ، ئەركىن ياشاش ئانچە ئوڭاي ئىشلاردىن بولمىسا كېرەك. بىراق ، يېنىمىزدىكى ئىككى چوڭ قوشنىلىرىمىز بىر-بىرى بىلەن تىل بېرىكتۈرۈپ ، بىرسى سالاچى ، بىرسى پاناچى بولۇۋېلىپ ، بىزگە يول بەرمەي ، يۈرتىمىزنى خام تالاش قىلدى. بىز سىلەرنى ئازاد قىلىمىز ، تەك ھوقوقتا بارابەر ياشايسىلەر ، دەپ ، ئالداپ ، زىندانلارغا تاشلىدى ، ئۆلتەردى ، قىردى ، ھازىرغىچە قىرۋاتىدۇ.

بىزنىڭ ئازادلىق كۆرەشلىرىمىز بىر كۈنمۇ توختىمىغان ، توختىمىدى ، توختىمايدۇ. جۈنكى ، خەلقىمىز ھۆرلۈككە تەشنا ، ئادالەتپەرۋەر خەلق. زىمىن — بىزنىڭ ، ھەقىقەت بىز تەرەپتە ، بىزنىڭ داۋايىمىز — ھەق!

ھەر ئىككى ئىنقىلاپتا خەلقىمىز قان كېچىپ كۆرەش قىلىۋاتقان كۈنلەردە بەزىبىر تەجرىبىسىزلىك ، نادانلىق ، شەخسى قەھرىمانلىق تۈپەيلى يۈز بەرگەن خاتالىق

كامچىلىقلار پاش قىلىنغان ئالاهىده ئەسلىمه ياكى تارىخىي رومانلار تېخىچه يېزىلمىدى. شۇڭلاشقا ، هەر ئىككى ئىنقىلاپتا يۈز بەرگەن ، يول قويۇلغان ، بەزى مەسىلىلەر هەققىده ئەسلەپ ئۆتۈشنى لايىق كۆردۈم.1933-يىللىرىدىكى تەرەپ تەرەپتىن كېلىۋاتقان ئىقتىسادىي قىينىچىلارغا پەرۋا قىلماي ، غوجىنىياز هاجىم خوتەن ئىنقىلاپچىلىرىنىڭ 300 سەر ئالتۇننى تارتىۋېلىپ ، غۇلجىغا بېرىپ ، 40 كۈن توي قىلىپ ، ئوغلىغا هاكىمبەك غوجىنىڭ قىزىنى ئېلىپ بېرىشى ۋە باشقا مەنپىي ئىشلارغا يول قويۇلىشى باشقا تارىخىي ساۋاقلىرىدىن كام قالمايدىغان ئاچچىق ساۋاقلاردىن ئىكەنلىگىنى ئەۋلادلىرىمىز مەڭگۈ ئېسىدىن چىقارماسلىقى كېرەك.

ئورتا ئاسىيا ۋە دۇنيا مەدەنىيىتىگە شۇنچىلىك زور هەسسە قوشقان ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ يوقۇلۇپ كېتىشىگە قول قوشتۇرۇپ ، سۆكۈت قىلىپ تۇرىدىغان هەر قانداق مەدەنىيەت ياكى خەلق ئەستايىدىللىق بىلەن چوڭقۇر ئويلايدىغان ۋە بۇ مەدەنىيەتنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشقا تىرىشىپ ئۆز هەسسىسىنى قوشىدىغان ۋاقىت كېلىپ يەتتى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭمۇ باشقا خەلقلەرگە ئوخشاش ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەپ ، هۆر ، ئازاد ، بارابەر ياشايدىغان كۈنلەر يېقىن ، مەنزىل يىراق ئەمەس.

نازىم قەمبىرى

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

كىرىش سۆز ئورنىدا

ياش ئېدۇق ئۆزۈن سەپەرگە ئاتلىنىپ چىققاندا بىز ،
ئەمدى ئاتقا مىنگۈدەك بوپ قالدى ئەنە نەۋرىمىز.
ئاز ئېدۇق مۇشكۈل سەپەرگە ئاتلىنىپ ماكانغاندا بىز ،
ئەمدى چوك كارۋان ئاتالدۇق قالدۇرۇپ چۆللەردە ئىز.

ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ئەپەندىنىڭ «ئىز» ناملىق شېئىرىدىن

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 20-ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئىلىپ بارغان مۇستەقىللىق كۈرەشلىرى ھەققىدە كۆپلىگەن ئىسلىملەر ،ئەدەبىي ئەسەرلەر ۋە تارىخى ماتېرىياللار بارلىققا كەلدى.شۇ دەۋرلەردىكى تارىخى شەخسلەر ھەققىدىمۇ ھەر تۈرلۈك ئوخشىمىغان قاراشلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى.بولۇپمۇ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرى ھەققىدە مەيلى ۋەتەندىكى ياكى چەت ئەللەردىكى ئۇيغۇر زىيالىلىرى ئارىسىدا بولسۇن بىرلىككە كەلگەن كۆز قاراش شەكىللىنىپ بۇلالمىدى.

ئىككى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىغا قاتناشقان پىشقەدەم ئىنقىلاپچى ،ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىدا جەنۇبى فرونتنىڭ شتاپ باشلىقى بولغان مەرھۇم ھۇسەيىن غازى ئەپەندىنىڭ «مەنزىلىگە يېتەلمىگەن سەپەرلەر» ناملىق تارىخى ئەسلىمىسى ئاپتورنىڭ ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 30-يىللىرىدىكى غۇجنىياز ھاجى ھەمدە ساۋۇت دامۇللام رەھبەرلىكىدىكى بىرىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابى شۇنداقلا 40-يىللاردىكى ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىغا قاتنىشىش جەريانىدا ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىرى ئاساسىدا يېزىلغان.

بۇ كىتابنى تەھرىرلەش جەريانىدا ئاپتورنىڭ ئەينى دەۋردىكى ۋەقەلەر ھەمدە بىر قىسىم تارىخى شەخسلەر ھەققىدىكى كۆز قارىشى ،نوقتىنەزەرلىرى ئۆز پېتى بېرىلدى.چۈنكى ھەر بىر كىشىنىڭ ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىرى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن مەلۇم تارىخى شەخسلەرنى ئوخشاش بولمىغان نوقتىدىن بايان قىلىدۇ.دېمەك تارىخى ۋەقەلەرنى تەھلىل قىلىشتا مەلۇم تارىخى شەخسكە قارىتا

ئوخشاش بولمىغان چۈشەنچە ۋە كۆز قاراشنىڭ پەيدا بولۇشىدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ.لىكىن بۇ بىر تارىخى ئەسلىمە ،ھەرگىز تارىخى يەكۈن ئەمەس.مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ، بۇ خىلدىكى ئوخشاش بولمىغان كۆز قاراش ۋە چۈشەنچىلەرنىڭ تارىخ تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلارنىڭ مىللىتىمىزنىڭ تارىخىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ تەتقىق قىلىشى ۋە ئىزدىنىشىگە ياردىمى بولۇشى تەبىئى.

ئاپتور شاھىت بولغان بۇ ئىككى قېتىملىق ئىنقىلاب ھازىرقى زامان تارىخىمىزدا ،ئۇيغۇر خەلقى ياۋرۇپادا بارلىققا كەلگەن دېموكراتىك ئىدىيەلەر بىلەن قىسمەن ھالدا ئۇچراشقان ، يېڭىچە مائارىپ ئەندىزىسى ھەمدە شۇ ئاساستا بارلىققا كەلگەن ئۆزگىرىشلەر ئۇيغۇر جەمىيىتىنىڭ ئۇستقۇرۇلمىسىغا ئۇمومىيۈزلۈك تەسىر كۆرسۈتۈشكە باشلىغان ،جۈمھۇرىيەتچىلىك ئىدىيەسىگە ئىگە بىر قىسىم ئىلغار پىكىرلىك زىيالىلاردا دۆلەتچىلىك ئۇقۇمىنىڭ مەلۇم دەرىجىدە شەكىللىنىشكە باشلىغانلىقى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ.

گەرچە 1680-يىلى يەكەن سەئىدىيە خانلىقى جوڭغارلار تەرىپىدىن مۇنقەرزى قىلىنغاندىن كېيىنكى 300 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت داۋامىدا ،خەلقىمىز چەتئەل باسقۇنچىلىرىغا قارشى سانسىزلىغان قانلىق كۆرەشلەرنى ئېلىپ بارغان ھەمدە مەلۇم مەزگىل ، مەلۇم دائىرىدە ئۆز ھاكىمىيەتلىرىنى قۇرۇشقا مۇۋەپپەق بولغان بولسىمۇ ،بىراق ئۇمومى جەھەتتىن ئالغاندا ، ئۇيغۇر جەمىيىتىدە بولۇپمۇ خەلقىمىزنىڭ زىيالىلار قاتلىمىدا مۇكەممەل بولغان دۆلەتچىلىك نەزىرىيەسىنىڭ شەكىللىنەلمىگەنلىكى ، بىزنىڭ نەچچە ئەسىرلەپ كۆرەش قىلىپمۇ ئۆز مۇستەقىللىقىمىزنى قولغا ئالالماسلىقىمىزنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.چۈنكى مۇددىئا-مەقسىدى ئىنىق بولمىغان ھەر قانداق ئىنقىلاب مەغلۇبىيەت بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

پەقەت ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 30-يىللىرىغا كەلگەندە ، چەتئەللەرگە چىقىپ جاھان يېڭىلىقلىرىدىن ئاز-تولا خەۋەردار بولۇپ كەلگەن بىر قىسىم زىيالىلىرىمىزدا ، بىر مىللەتنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ دۇنيا مىللەتلىرى قاتارىدا تەڭ تەرەققى قىلىشى ھەم قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇشىدا مۇستەقىل دۆلىتىنىڭ بولۇش-بولماسلىقىنىڭ قانچىلىك مۇھىم رول ئوينايدىغانلىقى ھەققىدىكى ئۇقۇملار شەكىللىنىشكە باشلىدى.

1933-يىلى قۇرۇلغان «شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۈمھۇرىيىتى»نى ئۇيغۇر خەلقىدە مىللى دۆلەتچىلىك ئىدىيەسى شەكىللىنىشكە باشلىغانلىقىنىڭ مەھسۇلى

دېيشكه بولىدۇ.ئەپسۇسكى ئىنقىلابنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىدىن بىرى بولغان خوجىنىياز ھاجى گەرچە ئىزىلىشكە ، زۇلۇمغا قارشى كۆرەشكەن مىللى قەھرىمان بولسىمۇ ،بىراق ئۇ ئۇيغۇر خەلقنىڭ مۇستەقىل دۆلىتىنى قۇرۇشنى ئېتىقادچى ئىكەن قىلغان رەھبەر بولمىغانلىقى ئۈچۈن ، سۇۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىسمى ئاستىدا «شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى»نىڭ رەئىسلىكىدىن ۋاز كېچىپ ،شۇڭ شىسەپى ھاكىمىيىتىدە ئۆلكىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇشنى راۋا كۆردى.ئۇنىڭ ساۋۇت داموللام باشلىق جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىنى قولغا ئېلىپ شۇڭ شىسەينىڭ تۈرمىسىگە تاشلاپ بېرىشى بىلەن بىرىنجى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابى پاجىئەلىك مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى.سۇۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاتالمىش «كاپالىتى»گە ئىشەنگەن خوجىنىياز ھاجى ئۆزىمۇ شۇڭ شىسەينىڭ تۈرمىسىدە ئۆلتۈرۈلدى.

ساۋۇت داموللام تارىخىمىزدا تۇنجى قېتىم جۇمھۇرىيەت بايرىقىنى تىكلىگەن ، مىللى مۇستەقىللىق شۇئارىنى ئوتتۇرىغا قويغان ،مۇستەقىل دۆلەتنىڭ بىر مىللەت تەرەققىياتىنىڭ كاپالىتى ئىكەنلىكىنى ھەقىقى چۈشەنگەن ئۇلۇق مىللى رەھبىرىمىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.بىراق تارىخنى ۋاراقلىغىنىمىزدا ئەينى دەۋىردە ساۋۇت داموللامنىڭ ئېتراپىدا ئۇنىڭ مىللى دۆلەتچىلىك ئىدىيەسىنى قوللايدىغان مۇستەقىللىق تەرەپتارلىرىنىڭ يادرولۇق سىياسى گەۋدە بولۇپ ئۇيۇشالمىغانلىقىنى بايقايمىز.شۇ سەۋەپتىن خوجىنىياز ھاجى ئىنقىلاپتىن ۋاز كېچىپ سۇۋېت ئىتتىپاقى بىلەن كېلىشىمگە كېلىشى بىلەن تەڭ جۇمھۇرىيەتنىڭ رەھبەرلىك قاتلىمىدا پارچىلىنىش يۈز بېرىپ ، ھۆكۈمەت ئاپپاراتلىرىنى ھەمدە قۇراللىق كۈچلەرنى ماجۇڭيىڭ باندىتلىرىنىڭ پاراكەندىچىلىكى ھەمدە سۇۋېت رۇسسىيەسىنىڭ ھەربى بېسىمىغا دۇچ كېلىپ تۈرغان قەشقەر شەھىرىدىن مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا ئەپەندى رەھبەرلىكىدىكى ئىنقىلاپچىلار كونترول قىلىپ تۇرغان خوتەن ۋىلايىتى تەۋەسىگە يۆتكەپ كېتىش ئارقىلىق جۇمھۇرىيەت ھۆكۈمىتىنى ھەمدە ئىنقىلابنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى قولدىن بېرىپ قويۇلدى.جۇمھۇرىيەتنىڭ قۇرغۇچىسى بولغان ساۋۇت داموللام خوجىنىياز ھاجىنىڭ ئەسكەرلىرى تەرىپىدىن تۇتقۇن قىلىنىپ شۇڭ شىسەينىڭ تۈرمىسىدە قەتلى قىلىندى. مىڭلىغان-ئونمىڭلىغان ئىنقىلاپچىلار ۋە خەلق ئاممىسى ماجۇڭيىڭ باندىتلىرى ھەمدە سۇۋېت رۇسسىيەسىنىڭ چىگرادىن بېسىپ كىرگەن موتورلاشقان قىسىملىرى تەرىپىدىن قىرغىن قىلىندى.مانا بۇ قانلىق ساۋاقلار بىزگە مىللى

مۇستەقىللىق كۆرىشىمىزدە توغرا بولغان يېتەكچى ئىدىيەنىڭ ھەمدە بىر مەسلەك ، بىر نىشانىنى تۇغ تۇتقان ، ئىتتىپاقلاشقان رەھبەرلىك يادروسى بولۇشنىڭ قانچىلىك زۆرۈر ئىكەنلىكىنى كۆرسۈتۈپ بېرىدۇ.

ئاردىدىن يەتتە يىل ئۆتۈپ ،1944-يىلى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ نىلقا تاغلىرىدا ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ تۇنجى ئوق ئاۋازى ياڭرىدى.ئەمەلىيەتتە بۇ قېتىملىق ئىنقىلابنىڭ تەييارلىقى خېلى بۇرۇنلا باشلانغان بولۇپ ، سۇۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلخانىسىنىڭ پىلانلىشى بىلەن غۇلجىدا «ئازادلىق»تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ ئالماتا ، تاشكەنت شەھەرلىرىدە تەييارلانغان خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ ،مىللى مۇستەقىللىقنى قولغا كەلتۈرۈش چاقىرىق قىلىنغان تەشۋىق ماتېرىياللىرى تەشكىلات ئەزالىرى تەرىپىدىن تارقىتىلىپ ،خەلق ئاممىسىنى ئىدىيەۋى جەھەتتىن قوراللىق كۆرەشكە تەييارلاش خىزمەتلىرى ئىشلىنىۋاتاتتى.

ئالدى بىلەن شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش لازىمكى ،بۇ قېتىملىق ئىنقىلابنىڭ سىناريەسى مۇسكۇۋادا تەييارلىنىپ ،شەرقى تۈركىستاندا ئىجرا قىلىندى.ئىنىق قىلىپ ئېيتقاندا ،سۇۋېت كومۇنىستىك ھاكىمىيىتى مۇستەقىللىقتە تەلپۈنگەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىسسىق قانلىرى بەدىلىگە ئۆزىنىڭ شەرقى تۈركىستانىدىكى ئىمتىيازلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋالغان ھەمدە ئۇيغۇر خەلقىنى كوزۇر قىلىپ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ سۇۋېت-خىتاي مۇناسىبەتلىرىدىكى ئورنىنى مۇستەھكەملەپ ئالغاندىن كېيىن ،خەلقىمىزنى بۇرۇنقىدەك خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ تاپىنى ئاستىغا تاشلاپ بەردى.

بىرىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىدا سۇۋېت كومۇنىستىك ھاكىمىيىتى ئىنقىلابنى قانلىق باستۇرۇش ئارقىلىق بۇ زېمىننى جاللات شىك شىسەيگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن بولسا ،ئىككىنچى قېتىمدا ئۆز گۈماشتىلىرى ئارقىلىق ئىنقىلابنىڭ مۇستەقىللىق ئىنقىلابى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت خاراكتېرىنى ئۆزگەرتىپ ، بۇ ئىزىلىشكە ، زۇلۇمغا قارشى خەلق قوزغىلىڭى ، ئۇيغۇرلار خىتايدىن ئايرىلىپ مۇستەقىل بولۇشنى خالىمايدۇ ، دېگەنگە ئوخشاش سەپسەتەلەر بىلەن ۋەزىيەتنى كونترول قىلىپ تۇرۇپ 1949-يىلغا كەلگەندە بۇ زېمىننى خىتاي كومۇنىستىك ھاكىمىيىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى.

تارىختىن شۇ نەرسە ئايانكى ،رۇس ئىمپېرىيەسى مۇستەقىل ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى ۋە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنى ھېچقاچان راۋا كۆرگەن ئەمەس.چۈنكى شەرقى تۈركىستاندا مۇستەقىل ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇشى ئەينى دەۋردە رۇسىيە

ئىمپېرىيەسىنىڭ مۇستەملىكىسىدە تۇرغان غەربى تۈركستاندىكى ئۇيغۇرلارغا قېرىنداش بولغان تۈركى خەلقلەر ئارىسىدا مۇستەقىللىق كۆرىشىنىڭ قوزغۇلۇشىغا تۈرتكە بولۇپ نەتىجىدە ،رۇسسىيە ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە كافكازىيەدىكى مۇستەملىكىلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.مانا بۇ رۇسسىيە ئىمپېرىيەسىنىڭ تارىختىن بۇيان ئۇيغۇرلارنىڭ مىللى مۇستەقىللىق كۆرەشلىرىگە ساتقۇنلۇق قىلىپ كېلىشىنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى.

ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركستان ئىنقىلابى باشلىنىشى بىلەنلا غۇلجا شەھىرىدە سۇۋېت ئىتتىپاقىنىڭ رازۋېدكا خادىملىرى تەرىپىدىن «بىرىنچى دوم» ،«ئىككىنچى دوم» دېگەنلەرنىڭ تەسىس قىلىنغانلىقى ھەمدە «شەرقى تۈركستان ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى»نىڭ بارلىق سىياسى ،ھەربى ۋە ئىقتىسادى پائالىيەتلىرىنىڭ بۇ ئورگانلار تەرىپىدىن كونترول‌للىقا ئېلىنغانلىقى يۇقۇرقى پىكىرىمىزنى تەستىقلايدۇ.

مىللى ئارمىيەنىڭ ماناس دەريا‌سى بويىدا توختۇتۇپ قويۇلىشى ،جەنۇبقا يۇرۇش قىلغان قىسىملارنىڭ قايتۇرۇپ كېلىنىشى ،ئېلىخان تۆرە باشلىق مۇستەقىللىق تەرەپتارلىرىنىڭ ھاكىمىيەتتىن چەتلەشتۈرۈلۈشى ، «شەرقى تۈركستان ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى»نىڭ تەنىچلىق سۆھبىتىگە مەجبۇرلىنىشى ھەمدە ئاخىرىدا «11بېتىم»گە قول قويۇلۇپ «شەرقى تۈركستان جۇمھۇرىيىتى»نىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى سۇۋېت كومۇنىستىك ھاكىمىيىتىنىڭ پىلانلىشى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشى ئاستىدا ئەينى چاغدىكى ئىنقىلاب رەھبەرلىرىنىڭ قولى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

«شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتى»نىڭ ئېچكى قىسمىدا ئېلىخان تۆرە قاتارلىق مۇستەقىللىق تەرەپتارلىرى ۋە ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىقىدىكى تەنىچلىق سۆھبىتىنى ياقلىغۇچىلاردىن ئىبارەت ئىككى توپنىڭ شەكىللەنگەنلىكىنىڭ ئۆزىلا ئىنقىلابنىڭ مەغلۇبىيەتكە يۈزلەنگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى ئىدى.ئاقىبەتتە تەنىچلىق سۆھبىتى ئارقىلىق 11 ماددىلىق بېتىم تۈزۈلۈپ ، شەرقى تۈركستاننىڭ خىتاي زېمىنى ئىكەنلىكى مۇقىملاشتۇرۇلدى. ئونىمىگىلىغان شېھىتلىرىمىزنىڭ ئىسسىق قانلىرى بەدىلىگە قۇرۇلغان جۇمھۇرىيىتىمىز يوق قىلىندى.خىتاي ھاكىمىيىتى جەڭ مەيدانلىرىدىكى مەغلۇبىيىتىنى سۆھبەت ئۈستىلىدىكى ھىلە-نەيرەڭلىرى بىلەن غەلبىگە ئايلاندۇرۇشقا يېتىشتى. «شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتى»نىڭ ۋەكىللىرى سۆپىتىدە سۆھبەتكە بارغان رەھبەرلىرىمىز بولسا «ۋەقە يۈز بەرگەن رايوندىكى خەلق ۋەكىللىرى» دېگەن نام بىلەن «11 بېتىم»گە قول قويۇشتى.

ئەمەلىيەتتە «11 بىتىم»نىڭ ماھىيىتى خەلقىمىز نەچچە يۈز يىللاردىن بۇيان مىليونلارچە قۇربانلار بېرىپ ،كۆز قارچۇغىدەك ئەزىزلەپ كېلىۋاتقان شەرقى تۈركىستاندىن ئىبارەت بۇ مۇقەددەس تۈپراقنىڭ خىتاينىڭ زىمنى دەپ ئېتىراپ قىلىنغانلىقىدا.گەرچە «11 بىتىم»نىڭ ھېچقانداق يېرىدە «شەرقى تۈركىستان خىتاينىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى» دېگەنگە ئوخشاش ئىبارىلەر بولمىسىمۇ ،بىراق جۇمھۇرىيەتنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقى ۋە شىنجاڭ ئۇلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ قۇرۇلغانلىقى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل دۆلىتىنى قۇرۇش يولىدىكى كۆرەشلىرىنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىپ شۇ قېتىمقى ئىنقىلابنىڭ مۇستەقىللىق ئىنقىلابى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت خاراكتېرىنى ئۆزۈل-كېسىل ئۆزگەرتىۋەتتى ھەمدە مۇكەممەل دۆلەت ئاپپاراتىنى ۋە ئوتتۇزمىڭ كىشىلىك مۇنتىزىم مىللى ئارمىيەسىنى قۇرۇشقا يېتىشكەن مۇستەقىللىق ئىنقىلابىنى خىتاينىڭ شىنجاڭ ئۇلكىسىدىكى خەلقىنىڭ زۇلۇمغا ، ئىزىلىشكە قارشى بىر قېتىملىق قوزغىلىڭغا ئايلاندۇرۇپ قويدى.

شۇ نەرسە دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىكى ،ئىككى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرى بولغان ساۋۇت دامۇللام ،خوجىنىياز ھاجى ، ئىلىخان تۆرە ، ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر خەلقىمۇ ، خىتاي كومۇنىستىك ھاكىمىيىتىمۇ ئوخشاشلا ئەسلەپ ،خاتىرىلەپ كېلىۋاتقان بىرلا رەھبەر بار. ئۇ بولسىمۇ ئەخمەتجان قاسىمى.ئۇيغۇر خەلقى ئىنقىلابىنىڭ باشقا رەھبەرلىرى قاتاردا ئەخمەتجان قاسىمىنى ئەزىزلەپ ، ئەسلەپ كېلىۋاتىدۇ. خىتاي ھاكىمىيىتى بولسا شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ باشقا رەھبەرلىرىنى مىللى بۆلگۈنچى ،پانتۈركىست دېگەندەك بەتنامىلار بىلەن ھاقارەتلەپ كېلىۋاتقان بولسا ، ئەخمەتجان قاسىمىنى ھالقىلىق پەيتتە خىتاي مەملىكىتىنىڭ بىر پۈتۈنلىكىنى قوغداپ ، ئىلىخان تۆرە باشلىق مىللى بۆلگۈنچىلەرنىڭ سۇيىقەستىنى تار-مار قىلغان «قەھرىمان» سۈپىتىدە خاتىرىلەپ كېلىۋاتىدۇ.

2014-يىلى ئاۋغۇستتا خىتاينىڭ مەركىزى بېيجىڭ شەھىردىكى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن مەرھۇم ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ ئايالى ماھنۇر قاسىمىنىڭ «ئەخمەت ئەپەندىمنى ئەسلەيمەن» ناملىق ئىككى تومىلۇق كىتابى نەشر قىلىندى.ماھنۇر خانىم كىتابىنىڭ بېشىدىلا «ئەخمەتجان قاسىمى —بىر سىياسىيون ئىدى.ئۇنىڭ زېھنى ئۆتكۈر ،نىشانى ئىنىق بولۇپ ،ئىنتايىن مۇرەككەپ مۇھىتتا تۇرغانىدىمۇ ھەممىنى ئىنىق

كۆزىتىپ ،ھەر جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى ماھىرلىق بىلەن كەسكىن بىر تەرەپ قىلىپ ، ۋەتەننىك بىرلىكى ،مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئۈچۈن بارلىقىنى تەقدىم قىلدى.» دەپ يازىدۇ.(ماھىنۇر قاسىم «ئەخمەت ئەپەندىمنى ئەسلەيمەن» مىللەتلەر نەشرىياتى 2014-يىل ئاۋغۇست نەشرى 2-بەت) ئەخمەتجان قاسىمى سىياسىيونمۇ-ئەمەسمۇ دېگەن مەسىلىگە توختۇلۇشتىن بۇرۇن ئالبەتتە ئالدى بىلەن «سىياسىيون»دېگەن ئۇقۇمغا تەبىر بېرىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

خەلقئارالىق پىراكتىكىدا بىر مىللەت ياكى دۆلەتنىڭ مۇستەقىللىق ئىنقىلابى جەريانىدا، ئىنقىلابنى غەلبىگە ئېرىشتۈرۈشنىڭ ستراتېگىيەسىنى نەزىرىيۋى جەھەتتىن شەرھىلەپ بېرەلىگەن ھەمدە ئۆزى ئوتتۇرىغا قويغان نەزىرىيەنىڭ ئىنقىلاب ئەمەلىيىتىگە ئويغۇن ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بەش-ئون يىللىق كۆرەش ئەمەلىيىتى ئارقىلىق ئىسپاتلاپ، مۇستەقىللىق كۆرىشىنى غەلبىگە يېتەكلىيەلىگەن كىشى سىياسىيون دەپ ئاتىلىدۇ.

ئىقتىسادى قۇرۇلۇش دەۋرىدە بولسا،بىر دۆلەتنىڭ ئىقتىسادى كىرزىسكە دۇچار بولۇپ،خەلق ئىگىلىكى ۋەيران بولۇش گىرداۋىغا بېرىپ قالغاندا، ۋەزىيەتنى توغرا ئانالىز قىلىپ،ئىقتىسادنى تەرەققى قىلدۇرۇشنىڭ يېتەكچى ئىدىيەسى ھەمدە مەملىكەتنى بارلىق ساھەلەر بويىچە گۈللەندۈرۈش ستراتېگىيەسىنى دەل ۋاقتىدا تۈزۈپ، ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئارقىلىق مەملىكەتنى كىرزىستىن ئېلىپ چىقىپ كېتەلىگەن كىشى سىياسىيون بولۇپ سانىلىدۇ.

ئۇيغۇرلارنىڭ قارا خانىلار دەۋرىدە ئۆتكەن ئاتاقلىق دۆلەت ئەربابى سۈلتان سۇتۇق بۇغراخان تارىخىمىزدىكى ئەڭ ئۇلۇق سىياسىيون بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئىنتايىن يىراقنى كۆرەرلىك بىلەن ئۆزى باش بولۇپ ئىمان ئېيتىپ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشى ھەمدە تىزلىك بىلەن پۈتۈن قارا خانىلار سولالىسىنى ئىسلاملاشتۇرۇشى نەتىجىسىدە ، قارا خانىلار سولالىسى مىسلىسىز بىر سەلتەنەتلىك دەۋرگە كىردى.قەبىلە-ئۇرۇقلارغا بۆلۈنۈپ چارۋىچىلىق ئىگىلىكىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارمۇ شەھەرلەشكەن ،مەدەنىيەتلىك بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتى بولۇپ ئۈيۈشتى.ئاردىدىن مىڭ يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندىمۇ بىز سۈلتان سۇتۇق بۇغراخانىنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىپ ئۇيغۇر خەلقىنى مۇستەھكەم دىنى ئېتىقادقا ئىگە قىلغانلىقىنىڭ بىز ئۈچۈن قانچىلىك توغرا تاللاش بولغانلىقىنى چۈشەنمەز ھېس قىلىپ تۇرۇپتىمىز.

ئەپسۇسكى ، يەنىلى بىر نەچچە يۈز يىللىق تارىخىمىزدا خەلقىمىزدىن ھەقىقى بىر سىياسىيوننىڭ يېتىشىپ چىقمىغانلىقى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يەنىلى زامان تارىخىدىكى ئەڭ زور پاجىئەسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا ئەخمەتجان قاسىمىنى سىياسىيون دېگەندىن كۆرە خەلق رەھبىرى دەپ ئاتاش ئەقىلگە مۇۋاپىق بولۇشى مۇمكىن.چۈنكى ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىدا ئەخمەتجان قاسىمى خىتاي مەركىزى ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلىنىپ ھاكىمىيەت بېشىغا كەلگەندىن كېيىن «شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى.

ماھىنۇر خانىم «ئەخمەت ئەپەندىمنى ئەسلەيمەن»ناملىق كىتابىدا ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ خىتاي دۆلىتىنىڭ بىر پۈتۈنلىكىنى قوغداش ئۈچۈن باشتىن —ئاخىرى كۆرەش قىلغانلىقىنى تەسۋىرلەپ مۇنداق دەپ يازىدۇ:

«1947-يىلى 2-ئاينىڭ 17-كۈنى ئەخمەت ئەپەندىم ئۈرۈمچىدىكى بىر قېتىملىق ئاممىۋى يىغىلىشتا قۇرۇلتايدا قۇبۇل قىلىنغان ئاساسى قانۇن ۋە ئۆلكىمىزنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى ئىچكى ئەھۋالى دېگەن تېمىدا نۇتۇق سۆزلەپ كەسكىن ھالدا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى:« شەرقى تۈركىستان بىر جۇغراپىيەلىك ئاتالغۇدىنلا ئىبارەت بولۇپ ،سىياسى ھەركەتنىڭ نەزەريىەسى بۇلالمايدۇ.ئەگەر كىمىكى ئۇنى سىياسى ھەركەتنىڭ نەزەريىەسى قىلىدىكەن ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ دۈشمىنى ھېسابلىنىدۇ.شۇنداقلا پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ دۈشمىنى ھېسابلىنىدۇ....

...بۈگۈنكى كۈندە ،خەلقىمىز «مۇستەقىل شەرقى تۈركىستان» قۇرۇشقا ھەرگىز يول قويمايدۇ ،«تىنچلىق بىتىمى»نى يۈرگۈزمەسلىككىمۇ ھەرگىز يول قويمايدۇ.» (ماھىنۇر قاسىم «ئەخمەت ئەپەندىمنى ئەسلەيمەن» مىللەتلەر نەشرىياتى 2014-يىل نەشرى 695-بەت)

گەرچە بىز ئۆز ھېسسىياتىمىزغا تايىنىپ ئەخمەتجان قاسىمى شەرقى تۈركىستانىنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كۆرەش قىلغان ئىدى دېسەكمۇ ،بىراق تارىخى پاكىتلار دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە بولغانلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

بىرىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى بولغان خۇجىنىياز ھاجىنىڭ سۆزىت ئىتتىپاقى بىلەن كېلىشىمگە كېلىپ ، شىكىشسەي تەرىپىدىن

ئۆلكىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەنلىكى ھەمدە ئاخىردا تۇرمىدە ئۆلتۈرۈلگەنلىكى بىلەن ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى بولغان ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ خىتاي مەركىزى ھاكىمىيىتى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈشىدە بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلىنىپ ،ئاخىردا ئايرۇپلان ۋەقەسى دېگەن باھانە بىلەن يوق قىلىنغانلىقى تارىخنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلارغا قالدۇرغان مەسخىرىلىك ئوخشاشلىقى بولسا كېرەك.نىجاتلىقنى ئۆز خەلقىنىڭ ئەقىل-پاراسىتى، كۈچ-قۇدرىتى ھەمدە قۇراللىق كۈچلىرىگە تايىنىپ ئەمەس ،بەلكى ياتلارنىڭ ساخاۋىتى بىلەن قولغا كەلتۈرۈشنى كۈتكەن بۇ رەھبەرلىرىمىزنىڭ قانلىق ئاقىبىتى كېيىنكىلەرگە ساۋاق بولۇپ قالغۇسى.

«شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى» ۋەكىللىرى خىتاي تەرەپ بىلەن تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈۋاتقان چاغدا شەرقى تۈركىستان تەۋەسىدە خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ 100 مىڭ كىشىلىكتىن ئارتۇق ئارمىيەسى بار ئىدى.بىراق «11 بېتىم» تۈزۈلگەندىن كېيىن ،خىتاي ئارمىيەسى شۇ پېتى ساقلاپ قېلىنغان بولسا ، مىللى ئارمىيەمىزنىڭ سانى 30 نەچچە مىڭ كىشىدىن 12 مىڭ كىشىگە قىسقارتىلىپ مىللى ئارمىيەنىڭ جەڭگىۋارلىقى زور دەرىجىدە ئاجىزلاشتۇرۇتىلدى. شۇ سەۋەپتىن 1949-يىلى كومۇنىست خىتاي ئارمىيەسى بېيسپ كەلگەندە ،ناھايىتى ئوڭۇشلۇق ھالدا مىللى ئارمىيەمىزنى 5-كورپۇس نامى بىلەن ئۆزىگە قوشۇۋېلىشقا مۇۋەپپەق بولالىدى.1954-يىلى 8- ئۆكتەبىرگە كەلگەندە خىتاينىڭ مەركىزى ھەربىي ئىشلار كومىتېتى بىرلا بۇيرۇق بىلەن 5-كورپۇسنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقىنى جاكالاپ ،ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قۇراللىق كۈچلىرىنى پاك-پاكىزە يوق قىلدى.بۇگۈنكى كۈندە خەلقىمىز قولىدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقمۇ يوق ئەھۋالدا تۇرماقتا.

شۇنى ئەستىن چىقارماسلىقىمىز لازىمكى ، ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ قۇراللىق كۈچلىرىنى بەرپا قىلماي تۇرۇپ شەرقى تۈركىستانىنىڭ مۇستەقىللىقىدىن ئېغىز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. كەلگۈسىدە خىتايدا قانداق دېموكراتىك ئۆزگىرىشلەرنىڭ بارلىققا كېلىشىدىن قەتئى نەزەر ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل دۆلىتىنى قۇرۇش-قۇرالماسلىقى ئەڭ زور دەرىجىدە خەلقىنىڭ قۇراللىق كۈچلىرىنىڭ بار-يوقلىقىغا باغلىق بولىدۇ.تارىخىمىزدا نەچچە قېتىملاپ خىتاي دائىرلىرىنى سۆھبەت ئۈستىلىگە ئېلىپ كەلگىنى نامايىش ، شۇئار بولماستىن بەلكى قولىمىزدىكى قۇرال بولغىنىنى ئەستىن چىقىرىپ قويماسلىقىمىز لازىم.ئەپسۇسكى ، مۇستەقىللىق كۆرىشىمىزنىڭ نىگىزى بولغان

بۇ مەسىلە نۆۋەتتە كۈنتەرتىپتىن چىقىرىۋىتىلگەندەك تۇرىدۇ. دېموكراتىك ئىللەردىكى ئاسايىشلىق خاتىرجەم تۇرمۇشىمىزغا دەخلى يەتكۈزمىگەن ئاساستا، ۋاقتى -قەرەلى بىلەن ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان نامايىشلاردا مۇشتۇملىرىمىزنى قاتتىق تۇگۈپ شۇئار توۋلاش بىلەنلا «قەھرىمان» ھېسابلىنىدىغان غەلىتە بىر دەۋرگە كىرىپ قالغاندەك قىلىمىز. «تېرورىست» دېگەن سۆزدىن شۇنچىلىك ئۈركۈپ كەتتۇقكى، خىتاي باسقۇنچى ھاكىمىيىتى بىلەن بولغان كۆرەشتە مەسىلىنىڭ قۇراللىق كۆرەشسىز ھەل بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇقلۇق ھەممىمىز ئۇنىمىزنىڭ يېتىشچە «تىنچلىق يولى بىلەن كۆرەش قىلىش» غەزىلىنى توۋلاۋاتىمىز.دەل مانا مۇشۇنداق تۇپ نىگىزىدىن خاتا بولغان يېتەكچى ئىدىيەنىڭ تەسىرىدە چەتئەللەردە ياشاۋاتقان مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئاھالىسى ئىچىدە ئۆز پەرزەنتلىرىنى ھەربى ئاكادېمىيە ياكى ھەربى مەكتەپلەردە ئوقۇتۇپ تەربىيەلەشنى نىيەت قىلغان ئاتا-ئانىلار يوقنىڭ ئورنىدا بولۇۋاتىدۇ.بىز بولساق چەتئەللەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ بارلىق تەشۋىقات ۋاستىلىرىنى دېگۈدەك ئىشقا سېلىپ قايسىبىر كونگىرىس ئەزاسىنىڭ ياكى بىرەر داڭلىق ئىربابنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ كۆڭلىنى ياساپ ئېيتىپ قويغان سۆزلىرى بىلەن ئۆزىمىزگە تەسەللى ئىزدەپ يۈرۈۋاتىمىز.ئەمەلىيەتتە بولسا بۇ خىلدىكى گەپ-سۆزلەرنىڭ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھېچقانداق مەسىلىسىنى ھەل قىلالمايدىغان ئادەم ئالدايدىغان قۇرۇق ئىمىزگە ئىكەنلىكى ھەممىمىزنىڭ كۆڭلىگە ئايان. خىتاي ھاكىمىيىتى بىزنىڭ بۇ پىسخىكىلىق ئاجىزلىقىمىزدىن ئۈستۈنلۈق بىلەن پايدىلىنىپ ،خەلقئارا جەمىيەتنىڭ تېرورىزىمغا قارشى كۆرىشىنى ۋاستە قىلىپ تۇرۇپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھەققانى مۇستەقىللىق كۆرىشىنى تېرورىزىم ھارۋىسىغا چېتىپ قويۇش ئارقىلىق چەتئەللەردىكى تەشكىلاتلىرىمىزنى قۇراللىق كۆرەش تېمىسىنى تىلغا ئېلىشتىنمۇ ئېيمىنىدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن قولىدىن كېلىدىغانلىكى رەزىل ۋەستىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا سېلىۋاتىدۇ.چۈنكى ئۇيغۇر خەلقى قۇراللىق كۆرەشكە ئاتلانغان كۈننىڭ خىتاينىڭ شەرقى تۈركىستاندىكى مۇستەملىكىسىنىڭ ئۆزۈل-كېسىل بەرباد بولۇشىنىڭ باشلىنىشى بولىدىغانلىقىنى خىتاي ھاكىمىيىتى بىزنىڭ بەزىبىر سىياسەتچىلىرىمىزگە قارىغاندا ئوبدانراق بىلىدۇ. دېموكراتىيەنىڭ ماكانى بولغان ياۋروپادىكى بوسنىيە ۋە كوسوۋو ئەللىرىنىڭ قۇراللىق كۆرەش ئارقىلىق مۇستەقىللىقكە ئېرىشكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرۇقلۇق ، خىتايغا ئوخشاش مۇستەبىت دىكتاتورلۇق تۈزۈلمىدىكى ھاكىمىيەتكە قارشى

دىموكراتىك ئىللەرنىڭ كوچىلىرىدا نامايىش قىلىش ، شوئار توۋلاش بىلەنلا ئۇيغۇرلارنى مۇستەقىللىقكە ئېرىشتۈرىمەن دېيىش ئۇخلىماي چۈش كۆرگەنلىك.بۇ پائالىيەتلەر پەقەتلا خىتاي زۇلمى ئاستىدا ئىگىزاۋاتقان خەلقىمىزنىڭ ئاۋازىنى خەلقئارا جامائەتچىلىككە بىلدۈرۈش رولىنى ئويناپدۇ خالاس. بىراق مۇستەقىللىق يالۋۇرۇش ،تەلمۇرۇشلەر بىلەن قولغا كەلمەيدۇ. بۈگۈنكى دۇنيادا قېنى ۋە جېنىنى بەدەل قىلالىغان خەلقلا مۇستەقىللىقنىڭ شارابىتىدىن بەھرىمەن بولۇشقا ھوقوقلۇق.

بىزنىڭ خالاش-خالىماسلىقىمىزدىن قەتئى نەزەر ،ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللى مۇستەقىللىق ئىنقىلابى ھامان بىر كۈنى قۇراللىق كۈرەشكە مۇراجەت قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ.چۈنكى ،قارا يۈزلۈك ،يالغانچىلىق ،ئالدامچىلىق ،ئاجىزلارنى بوزەك قىلىپ كۆچلۈكلەرگە تىزلىنىش ،پايدا-مەنپەئەت ئالدىدا ئار-نومۇس بىلەن ھېسابلاشماسلىق قاتارلىق بىر پۈتۈن خىتاي مىللىتىنىڭ بۇ پىسخىك ئالاھىدىلىكلىرىنى ئۆزىگە تولۇق مۇجەسسەملەشتۈرگەن خىتاي كومۇنىستىك ھاكىمىيىتىنىڭ ماھىيىتى شەرقى تۈركىستان مۇستەقىللىقىنىڭ قۇراللىق كۈرەشسىز قولغا كەلمەيدىغانلىقىنى ئاللىقاچان ئىسپاتلاپ بولغان.ئەگەر بىز بۇ رېيالليقتىن ئۆزىمىزنى قاچۇرساق ، ئۇ ھالدا ئۆزىمىزنىمۇ ، خەلقىمىزنىمۇ ئالدىغان بولىمىز.

كىزى كەلگەندە شۇنىمۇ مۇئەييەنلەشتۈرۈش لازىمكى ،چەت ئەللەردە پائالىيەت قىلىۋاتقان تەشكىلاتلىرىمىزنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن ئۇيغۇر مەسىلىسى مەلۇم دەرىجىدە خەلقئارا جامائەتچىلىكىنىڭ نائىل بولدى.ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىنسانى ھەق-ھوقوقلىرىنىڭ خىتاي ھاكىمىيىتى تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنىۋاتقانلىقى ،دىنى ئېركىنلىكىنىڭ تەقىپكە ئۇچراۋاتقانلىقى ،ئۇيغۇر مىللى مائارىپىنىڭ «قوش تىللىق مائارىپ» نامى بىلەن ئۇيغۇر جەمىيىتىدىن سىقىپ چىقىرىلىۋاتقانلىقى قاتارلىق مەسىلىلەر مەلۇم دەرىجىدە خەلقئارا جەمىيەتنىڭ ئۇيغۇرلارغا بولغان ھېسداشلىقىنى قوزغىغان بولسىمۇ ،بىراق خەلقىمىزنىڭ مۇستەقىللىق ئارزۇسى ھېلىھەم بىرەر دۆلەت ياكى خەلقئارالىق تەشكىلاتلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلمىگىنى يوق.بۇنداق ھالەتنىڭ ئۇزاققىچە داۋاملىشىشى مىللى داۋا كۈرىشىمىزدە يەنە كۆپلىگەن پايدىسىز ئامىللارنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن.بۇ نۇقتىنى ھەر قايسى تەشكىلات رەھبەرلىرىمىز ئويلىنىشقا تېگىشلىك بولغان مۇھىم مەسىلە.

ئىككى قېتىم ئۆزىنىڭ مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتلىرىنى قۇرۇشقا يېتىشكەن ئىنقىلابلىرىمىزنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقى ، ھەرگىزمۇ ئۇچىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ مەيدانغا كەلمەيدىغانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئۇچىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ قايسى يېرىدە ،قانداق شەكىلدە ۋە قاچان رۇياپقا چىقىدىغانلىقى ھەققىدە ھازىرچە بىرەر پەرەزنى ئوتتۇرىغا قويالمىساقمۇ بىراق بۇ بىر مۇقەررەرلىك.يېقىن كەلگۈسىدە خەلقىمىز چوقۇم ئۇچىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىغا ئاتلىنىدۇ ۋە بۇ ئىنقىلاب ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللى مۇستەقىللىق يولىدا ئېلىپ بارغان ئاداققى ئىنقىلابى بولۇپ ، ئۆز-ئۆزىگە خوجا بولغان ، ئىگىلىك ھوقوقلۇق ، مۇستەقىل شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلىشى بىلەن تۈگەللىنىدۇ.

نەچچە يۈز يىللاپ مۇستەملىكىچىلىكىنىڭ ئىسكەنجىسىدە ياشاپ تۇرۇقلۇقمۇ ئۆزىنىڭ مىللى روھىنى يوقۇتۇپ قويمىغان ئۇيغۇرلاردىن ئىبارەت بۇ بۈيۈك كارۋاننىڭ مۇستەقىللىق سەپىرى ھامان بىر كۈنى ئۆز مەنزىلىگە يېتىدۇ.

ئازاد قاسىمى

2015-يىل. دىكابىر بىشكەك.

www.uyghurkitap.com

قىسقىچە ئۆمۈر تارىخىم

مەن 1918-يىلى 15-مايدا قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاتۇش ناھىيەسىنى بۇيامەت كەنتىدە، ھۇنەرۋەن، دېھقان، تىجارەتچى-كارۋان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ چاغ ياشقا كەلگەندە ئاتام غازى ئاقساقال مېنى ئۆزى بىلەن ئەنجان شەھرىگە ئېلىپ چىقىدۇ. مەن مەكتەپ يېشىغا تولغاندا، دادامنىڭ يېقىن دوستىنىڭ ئايالى، مەكتەپنىڭ ئىلمى مۇدىرى ئالتۇناي دېگەن مۇئەللىمە ئۆز پەرزەندى بولمىغىنى ئۈچۈن، مېنى مەكتەپكە بىللە ئاپىرىپ ئەكىلىپ، ئۆز بالىسىدەك پەرۋىش قىلاتتى. ئۇ چاغلاردىكى يېزىقنىڭ لاتىنچە بولۇشىغا قارىماي، ئەشۇ مۇئەللىمنىڭ كۆيۈمچانلىقى بىلەن تېز ساۋادىم چىقىپ ياخشى ئوقۇدۇم.

ئۇنىڭ سىرتىدا، بۇ ئۇستازىم ئىككى سائەت ۋاقتىنى چىقىرىپ ئۆيدە مەندىن خېلىلا چوڭ قۇربانجان، سەيىت، رەشىدىن، ئابباس ئىسىملىك ئاتۇشتىن ئەنجانغا چىققان يىگىتلەرنى ئوقۇتاتتى. مەن بۇ دەرسلەرگىمۇ قاتنىشاتتىم. ئۇلار ئوتۇلگەن دەرسلەرنى ئەرەپ يېزىقىدا يېزىپ ئالاتتى. مەن ئۇلاردىن ئەرەپ يېزىقنى ئۆگىنىشكە قىزىقاتتىم. ئۇلار بىزنىڭ ئۆيدە ياشىغانلىقى ئۈچۈن مېنىڭ بوش ۋاقىتلىرىم ئۇلار بىلەن ئوتەتتى. ئۇنىڭلاشقا مەندە بالىلىق ھەۋەسكە قارىغاندا، ئۇلىمگە ئىنتىلىش ھەۋەسى كۈچلۈك ئىدى.

ئۇيغۇر خەلقى ئەزەلدىن بىلىم ئېلىشقا تىرىشچان خەلق بولغانلىقتىن، قەشقەردىكى تىجارەتچى بايلار بالىلىرىنى چەت ئەللەرگە ئەۋەتىپ ئوقۇتاتتى. مەن بىللە بىلىم ئېلىۋاتقان يىگىتلەر ئاتۇشلۇق تىجارەتچى بايلارنىڭ ئوغۇللىرى بولۇپ، ئۇزلىرىنىڭ ئەنجاندا تۇرۇشلۇق ۋەكىللىرى قاسىم قىسمىتى، مەھەممەت لاتىن دېگەن ئادەملەر ئارقىلىق ئەۋەتىپ ئوقۇتۇۋاتقان ياشلار ئىدى. بۇلار ياخشى تەربىيەدە ئۆسكەن بالىلار بولغىنى ئۈچۈن تىرىشىپ ئۇبدان بىلىمگە ئېگە بولغان يىگىتلەر ئىدى. مەنمۇ ئورتىچە بىلىمگە ئېگە بولۇپ قالغان ئىدىم. ئاخىرقى كۈنلەردە بۇلارنىڭ ئارىسىدا، ۋەتىنىمىزدە باشلانغان ئازاتلىق ئۇرۇش كۈندىن-كۈنگە كۈچەيۈپ كېتىپ بارسا بىز ئازاتلىق ئۇرۇشقا قاتنىشىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقىغا ئۆز ھەسسىلىرىمىزنى قوشماي چەتتە تۇرىۋەسەك كېلەچەكتە خەلقىمىزگە نېمە دەپ جاۋاپ بېرىمىز دېگەن تالاش-تارتىش سۆزلەر كۈچەيۈپ كەتتى. ئايلار-كۈنلەر ئۆتۈپ، 1933-يىل يېتىپ كەلگەندە، تاشكەنتتە

ئالى بىلىم يۇرتىدا ئوقۇۋاتقان مېنىڭ تاغام نىزامدىن ئوقۇشنى تۈگۈتۈپ ئەنجانغا قايتىپ كەلگەن ئىدى.

تاغام مەن ئارقىلىق يۇقۇرقى يىگىتلەر بىلەن تونۇشۇپ شەرقى تۈركىستاندا بولۇۋاتقان ئازاتلىق ئۇرۇشلار ھەققىدە مۇزاكىرە كۆچىيىشگە باشلىدى. ئۇلار ۋەتەننىڭ ئازاتلىقىغا قاتناشماي. ئۆزىمىزنى قانداق قىلىپ ۋەتەن ئوغلى دەپ ھىساپلايمىز دىسە ، بەزىلىرى ، ۋەتەنگە يېتەرلىك بىلىم بولۇش كېرەك دېگەن سۆزلەردە چىڭ تۇراتتى. مەن بۇلارنىڭ تالىشىدا ئېيتقان سۆزلەرنىڭ قايسى توغرا ، قايسى توغرا ئەمەسلىكىنى ئايرىپ بۇلالماي ، ئولتۇرۇپ ئويلىنىپ قالاتتىم.

1933-يىلىغا قەدەر قەشقەر خەلقى بىلەن پەرغانە خەلقىلىرى توختىماي ھەر خىل يوللار بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇراتتى. تۆگە ، ئات-ئىشەك كارۋانلار ، ھۆكۈمەت تىرانسپورت ئىدارىسىنىڭ كۈندىلىك يېڭى خەۋەرلەردە ئۇقۇلۇپ تۇراتتى.

كارۋانلار ئۆركەشتام ئارقىلىق قاتناپ تۇرغان بولسىمۇ ، سوۋېت ھۆكۈمىتى تاغ ئىچى بىلەن قاتنايدىغان يوشۇرۇن يوللارنى تولۇق ئېگەللەپ ئالالمىغاچقا. خەلقنىڭ قاتناشلىرى يۇشۇرۇن يوللار بىلەن توختاپ قالمىغان ئىدى. بىزلەر بىر نەچچە كۈن كەسكىن مۇزاكىرە ئۆتكۈزۈپ ، قەشقەرگە بېرىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىشقا قارار قىلىپ ، تەييارلىق قىلىشقا باشلىدۇق. مەنمۇ بۇلاردىن ئايرىلىپ قېلىشنى مۇناسىپ كۆرمەي ، تەلەپ قىلسام باشتا سەن كىچىك ئوقۇشۇڭ كېرەك ، دەپ ئۇنىمىدى. مەنمۇ ئۆز سۆزۈمدە چىڭ تۇرۇپ ئالغانلىقىمدىن ، مېنىمۇ ئۆزلىرى بىلەن بىرگە ئېلىپ كېتىشكە رازى بولدى. بۇ مەزگىلدە ئەنجان بىلەن قەشقەرگە ئادەملەر يوشۇرۇن يوللار بىلەن بېرىپ كېلىپ تۇراتتى. بىز شۇ تەرەپنى كۆزدە تۇتۇپ ، ھەممەمىزنىڭ چوڭى نىزامدىن ئاكا رەھبەرلىگىدە ئالتە يىگىت 1933-يىلى 16- ئوكتەبىر كۈنى ئەنجاندىن ماشىنا بىلەن ئوش شەھىرىنىڭ بازىرىغا بارساق ، بىر شوپۇر ئۇستى ئوچۇق ماشىنا يېنىدا مىرغاپقا بارىدىغان ئادەم ئىزدەپ تۇرغان ئېكەن. شوپۇر ئۇيغۇر بولغانلىقتىن يوشۇرماي مەقسىدىمىزنى ئېيتقان ئىدۇق. سىلەر ئۇلۇق ئىشنى مەقسەت قىلىپ يولغا چىقىپسىلەر ، ئەگەر ئىمكانىيەت بولغاندا مەنمۇ سىلەرگە قوشۇلۇپ باراتتىم. ماشىنىغا چىقىپ ئولتۇرۇشلار ، ماڭا يولۇقۇپ قالغىنىڭلار ياخشى بولدى. ئەگەر بىرەرسى سوراپ قالسا ، مېرغاپقا بارىمىز دەڭلار ، دەپ ئۆختۇرۇپ قويدى. ئون ئىككى كىشى ئولتۇرۇپ ، ھىچ بىر يەردە توختىماي ئالاينىڭ ئىچىدىكى تالىق داۋان دېگەن يەرگە يېتىپ بارغاندا ، ماشىنىسىنى توختىتىپ ،

پۇل بەرسەك ئالماي بىزگە ئاق يول تىلەپ ، ئاشۇ قېلىن ئارجىنىڭ يېنىغا بارساڭلار كىگىز ئۆيدە بىر قىرغىز كىشى بار ، شۇ ئادەمگە يولۇقۇپ خىزمەت ھەققىنى بەرسەكلار. كېچىسى چېگرادىن ئۆتكۈزۈپ قويىدۇ ، دەپ چۈشەندۈرۈپ ئۆزى مېرغاپقا قاراپ كەتتى.

بىز خوشال بولۇپ قېلىن ئارچىلىق يەرگە بارساق ، يېشى ئاتمىشلارغا يېرىنپ قالغان بىر قىرغىز ئادەم بار ئېكەن. بىزنى ئۆيدان قارشى ئالدى. بىز بۇ ئادەمگە مەقسىتىمىزنى ئېيتقان ئىدۇق. ئۇنداق بولسا سىلەر ، ياخشى ئىشنى نىيەت قىلىپ يولغا چىقىپسىلەر ، ھازىر يېتىپ ئۇخلاڭلار. قاراڭغۇ چۈشكەندە يولغا چىقىپ ، تاڭ سەھەرگىچە چېگرادىن ئۆتكۈزۈپ قويىمەن دېدى. بىز تازا ھاۋادا ئۇخلاپ قالغان ئېكەنمىز. تاماق تەييارلاپ بىزنى ئويغاتتى. قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغان ئېكەن ، تاماقنى يەپ بولۇپ ئۆزى بىر ئاتقا مىنىپ ، بىز ئالتىمىز ئۇچۇن ئۈچ قوتاز تەييارلاپ قويغان ئېكەن. موشۇ قوتازغا ئالمىشىپ مېنىڭلار دەپ يول قائىدىلىرىنى چۈشەندۈرۈپ سەپەرگە ئاتلاندۇق. تاڭ ئاتقۇچە بەزىدە تاغ ئۈستى بىلەن ، بەزىدە سايلارنى كېچىپ تاڭ يورۇشقا باشلىغاندا تاغ ئىچىدىن چىقىپ چېگرىدىن ئۆتۈپ بولدۇق. يەنە ئالتە چاقىرىم يول يۈرسەك سىمخانىغا يېتىپ بارىمىز ، دەپ بىزنى خوشال قىلدى.

سىمخانا ئۇيغۇرلار ياشايدىغان كىچىك مەھەللە بولۇپ ، چېگرا ئىشلىرىنى مامۇت ئاخۇن دېگەن ئادەم باشقۇرىدىكەن. بۇ ئادەم بىزنىڭ بىر ھەمرايىمىزنىڭ تۇققىنى بولغانلىقتىن بىزنى ياخشى قارشى ئالدى ۋە قەشقەردىكى ۋەزىيەتنى بىزگە چۈشەندۈرۈپ ، سىلەر سىرتقا چىقماي ئىككى كۈن دەم ئېلىپ تۇرۇڭلار ، مەن ئىشەشلىك ئادەم تەييارلاپ قەشقەرگە يەتكۈزۈپ قويىمەن ، يولدا ئوسمانىنىڭ ، يۈسۈپجان قوربىشىنىڭ ئادەملىرىگە ئۇچراپ قالساڭلار سوۋېتتىن كەلگەن كومۇنىستلار دەپ سىلەرنى يوقۇتۇۋېتىشى مۇمكىن دەپ بىزنى ئاسراپ قەشقەرگە يەتكۈزۈپ قويدى.

سەمەن دېگەن مەھەللىدە ياشايدىغان تۇققانلارنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ ئىنقىلابچىلارنىڭ پائالىيەتلىرىنى ئۇگۇنۈپ چىقتۇق. كونا شەھەردە ئىقىلابچىلار ، يېڭى شەھەرنى خىتايلار ئېگەللەپ تۇرغان ئېكەن ، ئۇرۇش يېڭى شەھەر سېپىلى ئەتراپىدا بولىۋېتىپتۇ. ئۇرۇشتا ھېچ قانداق تەرتىپ قائىدە ، ئىنتىزام بولماي باش-باشتاقلىق كۆچەيگەن ، ئىتتىپاقسىزلىق ئەۋج ئالغان ، پارتىزان ئۇرۇشىنى كۆرۈپ ، ھەيران بولۇپ ئويلىنىپ قالدۇق. بۇنىڭغا ئۇيغۇرلارنىڭ ئازاتلىق ئىنقىلابىغا چەتتىن كېلىپ قوشۇلۇپ قالغان ھەر خىل قارا نىيەت ئادەملەر قىلغان قالايمىقانچىلىقلارنىڭ سەۋەب بولغانلىقىنى بىلدۇق.

ئوچۇق ئېيتقاندا ، ئۆزىڭ ئېتىراپ باشلىقلىرىدىن يۈسۈپجان قۇربېشى ، ساتۇالدى قۇربېشى ، قىرغىزلاردىن جانىبېك قازى ، ئوسمان ، ئۇرازبېك قاتارلىقلارنىڭ ئادەملىرىنىڭ كۆپچىلىكى سوۋېتتىن قېچىپ بارغان ئادەملەر بولغانلىقتىن ، بۇلاردا ۋەتەننى ئازات قىلىش ئىدىيەسى بولماي شەخسى مەنپەئەت ، ئابروي ، مەنسەپ بايلىق ئۈچۈن قوشۇلغانلار ئىدى. بىز ئىككى ھەپتە تۇرۇپ ئىنقىلابچىلارنىڭ پۈتۈن پائالىيىتىنى ئۆبدان ئۆگۈنۈپ چىقتۇق. يەرلىك ئۇيغۇر ھەربىي باشلىقلاردىن كىچىك ئاخۇن ، رېشتەم ، ئابدۇلقادىر ھاجى دېگەنلەرگە يولۇقۇپ سۆھبەت ئۆتكەزدۇق. بۇلارنىڭ ئىنقىلاپ ئۈچۈن كۆز قارىشى ، بىر-بىرىدىن ئانچە يىراق بولمىسمۇ ئاساسى مەقسىتى ۋەتەننى ئازات قىلىش ئىدى. ياش تەرەپتىن بىزدىن چوڭ ، ئەقىل-پاراسىتى ۋە بىلىمى بىزلەردىن ئۈستۈن بولغان نىزامىدىن ئاكا بىزلەر بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ بۇ يەردىكى ئىنقىلابى ھەرىكەت مەن ئويلىغاندەك بولۇپ چىقمىدى. بۇ ئىنقىلاپنىڭ تەقدىرى قانداق بولۇشىنى چۈشۈنۈش تەس. شۇنداق بولسىمۇ كەلگەندىن كېيىن ئىنقىلاپقا تولۇق باھا بېرىش ئۈچۈن ئۇرۇشقا قاتنىشىپ ئۆبدانراق ئۆگۈنۈپ چىقايلى. يېڭى شەھەر ئازات بولۇپ كەتسە ، ئىشلار ئوڭلۇنۇپ قالار. بۇنى ئالدىمىزدىكى ئەمەلىيەت بەلگىلەيدۇ دىدى. بىز ئۇنىڭ قارارىغا قوشۇلدۇق.

قۇربانجان بىلەن سېپىتنى رېشتەم ئۆبدان بىلىدىكەن ، ئۆزىگە ياردەمچى قىلىپ ئالدى. ئەمەتقۇل ھاجى نىزامىدىن ئاكىنى ئۆزىگە ياردەمچى قىلىپ ئالغان ئىدى. راشىدىن بىلەن مېنى ئۆزى بىلەن بىرگە ئېكەتتى. ئايازنى كىچىك ئاخۇن شتابقا قوبۇل قىلىپ ئالدى ، چۈنكى ئۇلار بىر يۇرتلىق بولغىنى ئۈچۈن بولسا كېرەك. بىزلەرمۇ يېڭى شەھەرگە بېرىپ ئۇرۇشقا قاتناشتۇق. خىتايلار مۇستەھكەم سىپىل ئۇستىدە تۇرۇپ ، زەمبىرەك-پۇلېمۇتلار بىلەن ئوق ياغدۇرۇپ ، سېپىلگە يېقىن بارغىلى ئىمكانىيەت بەرمەي قويدى. خىتايلارنىڭ سېپىلنىڭ ئېتراپىنى ئېچىپ تۇزلەپ تاشلاپ ، سېپىلنى ئايلىنىپ چوڭقۇر خەندەككە سۇ تولدۇرۇپ ئالغانلىقى بىزگە چوڭ توسقۇنلۇق يارىتتى. ئىنقىلابچىلارنىڭ بىرىدىمۇ زەمبىرەكلەرگە ئوخشاش چوڭ قوراللار يوق بولۇپ كۆپچىلىگى قارا مىلتىق ، ئۆزلىرى ياساپ ئالغان قىلىچ-نەيزە ، كالتەك-توقماقلار بىلەن قوراللانغان ئون مىڭدىن ئوشۇق ئادەم بىرلىكتە ئۇچ قېتىم ھوجۇم قىلىپ كۆردۇق. ھەر قېتىمقى ھوجۇمدا بىزنىڭ قىسىمىزدىن كۆپلىگەن ئادەملەر شېھىت بولدى. بىر نەچچە كۈن ھوجۇمنى توختۇتۇپ تۇرۇپ ، تۆرتىنچى قېتىم چوڭ ھوجۇمغا ئۆتكەن ئىدۇق ،

نىزامىدىن ئاكا باشلىق 16 ئادەمىمىز شېھىت بولدى. باشقا قىسىملاردىمۇ بىزدىن كۆپرەك ئادەملەر شېھىت بولغان ئىدى. ئۆلگەنلەرنى كونا شەھەرگە ئېكىرىپ ئاپپاق غوجام مازارىغا دەپىن قىلدۇق. موشۇ ۋەقەدىن كېيىن راشىدىن بىلەن مېنى سىلەر ياش دەپ ئۇرۇشقا قاتناشتۇرمىدى. بۇ ئۇرۇشتا تۆرت ئاكىمىزدىن ئايرىلىپ، راشىدىن ئىككىمىز ھايات قالدۇق. ئەنجانغا بېرىپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت بولمىغانلىقتىن، 1934-يىلى دېكابىردا غۇلجا شەھىرىگە بېرىپ ئورۇنلۇشۇپ قالدىم. 1936-يىلغا قەدەر غۇلجىدا تېيىپ ھاجى، قاسىمجان قەمبىرى، زىيا سەمەدبىلەر رەھبەرلىگىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىغا ئەزا بولۇپ كېرىپ، ئۇنىڭ تەركىبىدە قۇرۇلغان سانايى نەپىسەدە ئىككى يىل خىزمەت ئۆتەپ، 1936-يىلنىڭ ئاخىرى ئۇرۇمچىگە بېرىپ، شۇ چاغدا ئۇرۇمچىدە ئېچىلغان ھەربىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرىپ، ئوقۇشنى داۋام قىلدۇاتسام، بۇ يەردىمۇ تەلىيىم ئوڭدىن كەلمەي، ئوقۇۋاتقىنىمغا ئىككى ئاي بولغاندا مەكتەپ مۇدىرى خىتاي چاقىرىپ ئېلىپ: «سەن قەشقەردە ئۇرۇشقا قاتناشقان ئېكەنسەن» دەپ مېنى مەكتەپتىن ھەيدەپ چىقاردى. ئىلاجسىز يەنە غۇلجا شەھىرىگە قايتىپ كەلدىم.

ئىلى ۋىلايىتى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق رىۋاج تاپقان رايون بولغانلىقتىن يېزا ئىگىلىك ئىشلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش ئۈچۈن سوۋېت ھۆكۈمىتى ھەرساھەدىكى مۇتەخەسسىلەرنى ئۆزىتىپ يەرلىك كادىرلارنى تەييارلاش ئىشلىرى بويىچە ئون ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ، رۇس مۇتەخەسسىسلىرى ھەر كۈنى سەككىز سائەت دەرىس ئۆتۈپ، ئىككى يېرىم يىلدا ئوقۇشنى تامام قىلىپ قولىمىزغا ئاگرونوملىق گۇۋاڭنامە بېرىپ، ماڭا تېكەس، موڭغۇلكۆرە ئىككى ناھىيەنى باشقۇرۇش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى. بۇ يەردە بىز دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، مال دوختۇرلۇق، ئورمانچىلىق بۆلۈملىرىنى تەشكىل قىلىپ چىقتۇق. بىزنى كېڭەش ھۆكۈمىتى دېھقانچىلىق ماشىنىلىرى، نەسىللىك ماللار (ئايغىر، بۇقا، قوشقارلار) بىلەن تەمىن قىلىپ تۇرغانلىقتىن 1941- يىلغىچە يېزا ئىگىلىك ئىشلىرى تەرەققى قىلىشقا باشلىغان ئىدى.

1941-يىلى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى باشلىنىشى بىلەن شىكىسسەي سوۋېتتىن يۈز ئۆرۈپ، بۇ ئىدارىلارنى قىسقارتىپ ناھىيەلىك ھۆكۈمەت ئىسلاھات بۆلۈمىگە قوشۇپ قويدى. مېنى سۈيدۈك ناھىيەسىگە ئاگرانوم قىلىپ بەلگۈلىگەن بولسىمۇ، بىز قىلىدىغان ئىش يوق كۈنمىز بېكار ئۆتىۋەردى.

1944-يىلى ئاپرىل ئېينىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ شەرقى تۈركىستانىنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن كۆرەشكە ئاتلانغان ئەخمەتجان قاسىمى، قاسىمجان قەمبىرىلەرگە يارەملىشىپ ئۇلار تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى بىجىرىپ، 1944-يىلى 6-نويابىردىن باشلاپ قولۇمغا قورال ئېلىپ ئازاتلىق كۆرەشلەرگە قاتنىشىپ. ئەترەت كوماندىرى، ئىسكادىرون كوماندىرى، جەنۇبى فرونت شتاب باشلىقى، غۇلجا شەھەر گارنىزون كومىندانتى، بايانداىدا ئېچىلغان ھەربى ئوفېتسېرلارنى تەييارلاش مەكتەب مۇدىرى، مىللى ئارمىيە باش قوماندان شتابىنىڭ مەسئۇل خادىمى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ كەلگەن ئىدىم.

1950-يىلى قىزىل خىتاي ئارمىيەسى ۋەتىنىمىزنىڭ بارلىق رايونلىرىنى بېسىپ ئالغاندىن كېيىن باسقۇنچىلارنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ، ئىلاجى يوق ۋەتەندىن ئايرىلىپ سوۋېت يېرىگە چىقىپ كەتتىم. بۇ يەردە 1955-يىلدىن 1978-يىلغىچە ھەر خىل خىزمەتلەرنى ئۆتەپ، دەم ئېلىشقا چىقىپ، ھايات كۆچۈرۈپ كېلىۋاتىمەن.

ۋەتىنىم شەرقى تۈركىستاندا 1930-يىلدىن 1950- يىلغا قەدەر خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ زۇلۇمغا قارشى ئىككى قېتىم ئازاتلىق ئىنقىلاب بولۇپ غالىبىيەت قازىنىپ ،ھەر ئىككى قېتىمدا مۇستەقىل ھۆكۈمىتىمىزنى قۇرۇپ چىققان بولساقمۇ، ئازاتلىقىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئىمكانىيىتى بولمىدى. ھەر ئىككى ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزغا رۇس ئىمپېرىيەسى ئارىلىشىپ، ئاخىرى قىزىل خىتاي ئىمپېرىيەسىگە قۇل قىلىپ تۇتۇپ بەردى. موشۇ ئىنقىلابلارنىڭ تىرىك شاھىدى بولغۇنۇم ئۈچۈن، ئۆزەمنىڭ كۆرگەن، بىلگەنلىرىمنى ۋە خاتىرەمدە ساقلىنىپ قالغانلىرىنى يېزىپ چىقتىم. بۇ ئەسلىمەم خەلقىمگە يېتىپ بارسا ئۆزۈمنىڭ ۋەتىنىم ئالدىدىكى قەرزىمنى زەررىچە بولسىمۇ بىجىرگەن بولاتتىم.

ھۈسەيىن غازى ئوغلى قەمبىرى

ئۇيغۇر كىتاپ تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ چوڭ ئامبىرى
www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابى

1931-يىلى پارتىلىغان قۇمۇل ئىنقىلابى ——— 1
تۈرپان قوزغىلىڭى ——— 4
ئۇرۇمچىدىكى جەڭ شۇرىسى ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ئاغدۇرۇلىشى ——— 8
قارا شەھەر ،كورلا ،كۇچار ،ئاقسۇ ۋەقەلىرى ——— 9
قەشقەر ئىنقىلابى ——— 11
خوتەن ئىنقىلابى ——— 12
ئالتاي ،چۆچەك ،غۇلجا شەھەرلىرىدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەر ——— 15
ئۇرۇمچىدە ماجۇڭيىڭ بىلەن شىڭ شىسەي ئارىسىدا يۈز بەرگەن ۋەقەلەر ——— 18
شەرقى تۈركىستاندا تۇرت ھۆكۈمەت ——— 22
تۇمۇر سىجاڭنىڭ قەشقەرگە كېلىشى ۋە تۇنگانلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلىشى ——— 23
قەشقەردە شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلىشى ——— 27
غۇجىنىياز ھاجىنىڭ قەشقەرگە كېلىشى ——— 28
ماجۇڭيىڭنىڭ قەشقەرگە كېلىشى ——— 30
قەشقەر ئىنقىلابچىلىرى ھەققىدە ——— 32
شىڭ شىسەينىڭ ماجۇڭيىڭغا ئاخىرقى ھۇجۇمى ——— 35
ماجۇڭيىڭنىڭ ئۆرۈكەشتام جېڭراسى ئارقىلىق سۇ ئۆتتەكە ئۆتۈپ كېتىشى ——— 37
خوتەن ئىنقىلابىنىڭ تەقدىرى ——— 38
ماخۇسەن بىلەن ئابدۇنىيازنىڭ بىرلىشىپ شىڭ شىسەيگە قارشى تۇرۇشى ——— 41

ئىككىنچى قىسىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابى

جاللات شىڭ شىسەي دەۋرىدىكى شەرقى تۈركىستان ——— 45
شەرقى تۈركىستاندا گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىنىڭ باشلىنىشى ——— 52
ئىككىنچى قىسىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ مەيدانغا كېلىشى ——— 60
ئازادلىق تەشكىلاتىنىڭ قۇرۇلىشى ——— 76
نىلقا تاغلىرىدا قۇراللىق كۆرەشنىڭ باشلىنىشى ——— 79
غۇلجا شەھىرىنىڭ ئازاد قىلىنىشى ——— 98
شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى ——— 116

شەرقى تۈركستان مىللى ئارمىيەسىنىڭ قۇرۇلىشى ——— 133
پۈتۈن شەرقى تۈركستاننى ئازاد قىلىشقا بۈيرۇق بېرىلدى ——— 139
جەنۇبى فرونت ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە ——— 142
شىمالى فرونت ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە ——— 182
ئازادلىق كۆرىشىمىزنىڭ يېڭى يولدا توختاپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى ——— 184
جەنۇبى فرونتتىن مىللى ئارمىيەنى قايتۇرۇپ كېلىش ——— 193
ئۇرۇش توختىغاندىن كېيىن يۈز بەرگەن ئىشلار ——— 201
تىنچلىق سۆھبىتى ۋە 11 ماددىلىق بىتىمنىڭ ئىمزالىنىشى ——— 203
بىتىمدىن كېيىنكى ئۆزگۈرۈشلەر ۋە خىتايلارنىڭ بىتىمگە قىلغان خىيانەتلىرى ——— 207
بىتىمنىڭ يۈزۈلىشى ۋە بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ تارقىلىشى ——— 210
ئۇچ ۋىلايەتتە يۈز بەرگەن ئۆزگۈرۈشلەر ——— 214
مايۇفاڭ ئارمىيەسى ھەققىدە قىسقىچە بايان ——— 223
ئازاد بولمىغان رايونلاردا يۈز بەرگەن ۋەقەلەر ——— 227
بىتىم يۈزۈلغاندىن كېيىنكى ئۇچ ۋىلايەتتىكى ئەھۋال ——— 232
شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىگەن «ئىتتىپاق»نىڭ پائالىيەتلىرى ——— 235
ئازادلىق كۆرىشىدىن چېكىنىش ——— 242
ۋەكىللىرىمىزنىڭ بېيجىڭگە سەپىرى ——— 247
قىزىل خىتاي ئارمىيەسىنى قارشى ئېلىش تەييارلىقى ——— 250
قىزىل خىتايلارنىڭ مىللى ئارمىيەمىزنى يوقۇتۇشىنىڭ
بىرىنچى قەدىمى ——— 257
مىللى ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ پاجىئەلىك ئاقىبىتى ——— 260
غېنى باتۇر ،فاتىخ باتۇر ھەمدە ئالتايلىق ئوسمانىنىڭ تەقدىرى ——— 265
كومۇنىستلار قانداق قىلىپ ئۇيغۇر خەلقىنى خىتاي ئىمپېرىيەسىنىڭ
قۇلىغا ئايلاندۇردى ——— 267
رۇس كومۇنىست ئىمپېرىيەسى ئۇيغۇر خەلقىگە نىمىلەرنى قىلدى ——— 280
ئىككى كومۇنىستنىڭ ئىمپېرىيەنىڭ جىدەل-ماجرالىرى ——— 287
ۋەتەنگە سەپەر ——— 295

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

بىرىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابى

1931-يىلى پارتىلىغان قۇمۇل ئىنقىلابى

بۇ تارىخى ئەسلىمىنى يەنىلا شەرقى تۈركىستان دېگەن نام بىلەن باشلايمەن. چۈنكى ۋەتىنىمىزدە ئىككى قېتىم قۇرۇلغان مۇستەقىل ھۆكۈمەت شەرقى تۈركىستان نامى بىلەن ئاتالغان.

باسقۇنچى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ زۇلمىدىن ۋەتىنىمىزنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن 1931-يىلى 5-ئايدا قۇمۇل ۋىلايىتىنىڭ شۇپۇل تاغ ئارىسىغا جايلاشقان ئۇيغۇر يۇرتىدا قۇراللىق قوزغىلاڭ پارتىلىدى، قۇمۇل ۋىلايىتىدىكى ئون ئىككى تاغ قەدىم زامانلاردىن بېرى ئۇيغۇر خەلقى ياشاپ كەلگەن قۇتلۇق يەرلەر ئىدى، ئاخىرقى ۋاقىتلاردا بۇ يەرلەرگە خىتايلار كۆپلەپ كېلىپ زوراۋانلىق قىلىۋەرگەنلىكتىن، قۇمۇل خەلقى شۇپۇل تاغ جىلغىسىدىن يۇرت چوڭى سالى دورغا دېگەن ئادەم رەھبەرلىكىدە كۆرەشكە ئاتلىنىپ، تاياق-توقماقلار بىلەن جەڭ قىلىپ ئاز-تولا قورال ياراقنى ئېگە بولغان ئىدى. بۇ قوزغىلاڭنى باستۇرۇش ئۈچۈن قۇمۇل ۋىلايەت مەركىزىدىن كۆپ ساندا خىتاي ئەسكەرلىرى ئەۋەتىلدى. كۆچلۈك ھەربىي قوراللار بىلەن قۇراللانغان باسقۇنچىلار ئۈستۈن كېلىپ، سالى دورغا ئادەملىرى بىلەن تاغ ئىچىگە چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. قوزغىلاڭچىلاردىن ئۆچمەي ئالالمىغان خىتاي ئەسكەرلىرى تىنچ ئاھالىنى بۆلاڭ-تالاڭ قىلىشقا باشلىدى. بۇ ۋەھشىيانە قىرغىنچىلىقتىن غەزەپلەنگەن تاشپىلىق جىلغىسىدا ياشايدىغان غۇجا نىياز ھاجى ئۆزىگە ئوخشاش تاغ مەرگەنلىرىنى توپلاپ خەلقە ياردەم بېرىش ئۈچۈن يېتىپ كەلدى. قانلىق ئۇرۇشلاردىن كېيىن خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى يوقۇتۇلۇپ، قالغانلىرى قېچىپ كەتتى.

بۇ چوڭ غالىبىيەتتىن كېيىن توققۇز جىلغا يىزا خەلقىرى غۇجانىياز ھاجىنى ئۆزلىرىگە رەھبەر قىلىپ ئالدى. ئۇيغۇر دىيارىنىڭ قۇمۇل ۋىلايىتىدە قۇراللىق قوزغىلاڭ باشلانغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان گەنسۇ،چىڭخەي ئۆلكىلىرىدە ياشايدىغان تۆڭگانلاردىن 200دىن كۆپرەگى يۈشۇرۇن يۇللار بىلەن كېلىپ قوزغىلاڭچىلار سېپىگە قوشۇلدى. بولۇپمۇ سۇجۇدۇڭپۇ دېگەن يەرلەردىن كەلگەن تۆڭگانلار ھەربىي بىلىمگە ئىگە ئادەملەر

بولۇپ ،ئۇلار ئەسلىدە مۇشۇ ئۇرۇشتىن پايدىلىنىپ پۇل تاپقىلى كەلگەنلەر ئىدى. غوجانىياز ھاجى ھەربى بىلىمى يوق ئاددى خەلق ئىچىدىن چىققان باتۇر ئادەم ئىدى. شۇڭا بۇلارغا ئىشىنىپ ئالدىنىپ قالدى. يېڭىدىن قوشۇلغان تۈركىلەر غوجانىياز ھاجىلارنىڭ سىرىنى بىلىپ ئالغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ خوجايىنلىرى بىلەن ئالاقە باغلاپ ماجۇڭيىڭ دىۋىزىيەسىنىڭ ئۇيغۇر دىيارىغا كېلىشىگە سەۋەپچى بولدى. ماجۇڭيىڭ ئارمىيەسىنىڭ كىلىشىمۇ خالىس يارىدەم بولماستىن ،بەلكى بايلىق توپلاش ئۈچۈن ئىدى.غوجانىياز ھاجى ماجۇڭيىڭ بىلەن بىرلىشىپ قۇمۇل ۋىلايىتىنى ئىشغال قىلدى ، بۇ ئۇرۇشتا كۆپلىگەن قورال ياراق ، بايلىقلار ئۇلجا ئىلىندى ، ئەسلى تۈختامدا دۇشمەنلەرنى ئىلىنغان غەنىمەت تەڭ بۆلىنىش لازىم ئىدى ، بىراق ماجۇڭيىڭ تۈختامغا ئەمەل قىلماي بارلىق ئولجىلارنى ئۆزى ئىلىۋالدى. ئۇنى ئاز دەپ ماجۇڭيىڭنىڭ ئەسكەرلىرى خەلق ئىچىدە بۇلاڭچىلىق ، باسقۇنچىلىق ھەربىكەتلىرى ئېلىپ بارغانلىقتىن بىرلىك بۇزۇلۇشقا باشلىدى.بۇ خەۋەر ئۇرۇمچىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن جىڭ شۇرىن ھاكىمىيىتى بۇلارنىڭ بىرلىگىنى بۇزۇش ئۈچۈن ، چارە ئىزدەپ ، جاسۇسلارنى ئەۋەتىپ ، بۇزغۇنچىلىق ھەربىكەتلەرنى ئېلىپ باردى.

يەنە بىر تەرەپتىن جىڭ شۇرىن ئىككى ئارمىيە تۈزۈپ چىقتى ، ئۇنىڭ بىرى خىتاي ئارمىيەسى ، يەنە بىرى ئاق ئورۇس ئارمىيەسى. ھەر ئىككى ئارمىيە تەجرىبىلىك ، ھەربى بىلىمگە ئىگە ئارمىيە ھىساپلىناتتى. خىتاي ئارمىيەسىگە ياپونىيەدە ھەربى ئاكادېمىيەنى پۈتتۈرگەن ، مانجۇرىيەدە ئۇرۇشقا قاتناشقان جاللات شىكەشسەينى قۇماندان قىلىپ بەلگۈلىدى.

رۇس ئارمىيەسى بولسا ، ئوكتەبىر ئىنقىلابىدا يېڭىلىپ شەرقى تۈركىستانغا قېچىپ كەلگەن ئاق ئورۇسلار ئىدى.جىڭ شۇرىن ھۆكۈمىتى بۇ ھەر خىل كەسىپتە كۈن كەچۈرۈاتقان ئاق ئورۇسلارنى ئۇرۇمچىگە تۇپلاپ رۇس ئارمىيەسى قۇرۇپ ، ئۇنىڭغا گېنىرال پاپىنكۇت دېگەن ئادەمنى قۇماندان قىلىپ بەلگۈلىدى. بۇ ئىككى ئارمىيەنىڭ جەڭچى ، ئوفىتسېرلىرى قانچە ئۇرۇشلارنى بېشىدىن كەچۈرگەن كۆچلۈك ئارمىيە ھىساپلىناتتى.

جىڭ شۇرىن مۇشۇ ئىككى ئارمىيەنى قۇمۇل ئىنقىلابىنى باستۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتتى. بىر نەچچە كۈن داۋام قىلغان قاتتىق ئۇرۇش غوجانىيازھاجى بىلەن ماجۇڭيىڭ

ئارمىيەسىنى ئالدىرىتىپ قويدى. بۇ دەھشەتلىك ئۇرۇشنى كۆرگەن ماجۇكىيك غوجانىياز هاجىلاردىن يۇشۇرۇپ قويغان ئولجىلارنى ئېلىپ كەلگەن يېرىگە قايتىپ كەتتى.

غوجانىياز هاجىلار بۇ كۆچلۇك دۇشمەننى يېڭىپ چىقىشقا چامى يەتمەي، تاققا قاراپ چېكىندى. بۇلارنى قوغلاپ كەلگەن خىتاي ئەسكەرلىرىنى مەرگەنلىك هۇنەرنى ئىشلىتىپ، دۇشمەنگە يېڭىلىپ قالماي، باتۇرلىق بىلەن ئۇرۇش قىلدى. خىتاي ئارمىيەسى بىرنەچچە ۋاقىت تىرىشىپ كۆرسىمۇ، كۆپ چىقمىغا ئۇچراپ،تاغ ئىچىدە ئۇلارنى يېڭىشكە كۆزى يەتمەي قوموللغا قايتىپ كەتتى. غوجانىياز هاجىلار بۇ ئۇرۇشلاردا كۆپ قۇرال ياراق غەنىمەت ئېلىپ، ئادەم سانمۇ كۆپۈيۇپ توققۇزتاغ جىلغىلىرىنى ساقلاپ قالدى.

غوجانىياز هاجى 1932-يىلى قىشتا ماجۇكىيڭنىك خىيانەتچىلىگىدىن ئەپسۇسلىنىپ قۇرال سىتىپ ئىلىش ئۈچۈن ئۇچ ئادەمنى تاغ يولى بىلەن مۇڭغۇلستانغا ئەۋەتتى، ئۇلار چىگرانغا يېتىپ بارغاندا، مۇڭغۇل هۆكۈمىتى بىز ئويلۇشۇپ كۆرەيلى، دەپ قايتۇرىۋەتتى. ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندە مۇڭغۇلستاندىن بىر نەچچە ئادەم يۇشۇرۇن يول بىلەن غوجانىيازهاجى تۇرغان يەرگە كىلىپ مەخپى سۆهبەت ئۆتكۈزىدۇ. سۆهبەتتە بىرنەچچە شەرتلەر قويۇلغان بولۇپ بۇلارنىك ئەڭ مۇهىمى خوشنىدارچىلىقىمىزنى كۆزدە تۇتۇپ خالىس يارەدەم قىلىپ ۋەتىنىڭلارنى ئازات قىلىپ بېرەيلى. ۋەتىنىڭلار ئازات بولغاندىن كېيىن سىلەرمۇ بىزگە ئۇخشاش رۇس كوممۇنىستلىرىنىك همايىسىدە ياشايسىلەر، ئۇنداق بولمىغاندا سىلەرنىك خىتايلارنىك قول ئاستىدىن قۇتۇلۇپ، مۇستەقىل هۆكۈمەت قۇرۇپ، ئۆزەڭلارنى باشقۇرۇشىڭلار مۇمكىن ئەمەس، دېگەن مەسىلىنى ئوچۇق قۇيغان. غوجانىياز هاجى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ رەڭگى ئۆچۈپ ،هىچ نەرسە دىمەي تۇرۇپ ئالغان.ئۇ ئادەملەر بىز بىرنەچچە كۈن كۆتۈپ تۇرايلى، سىز ياخشى ئويلۇنۇپ جاۋاپ بېرىك دەپ مەخسۇس ئۆيدە بىرنەچچە كۈن كۆتكەن. غوجانىياز هاجى ياكى باشقىلارنىك پىكرىنى ئالماي،ياكى كەسكىن جاۋاپ بەرمەي قويغاندىن كېيىن كەلگەن مېهمانلارقايتىپ كەتكەن.

بۇ سۆهبەتنى غوجا نىياز هاجى مەخپى تۇتقان،بۇنىڭدىن گۇمان قىلغان تۇڭگانىنىك ئەترەت باشلىقلىرىنىك نىيىتى ئۆزگۈرۇپ ئۇرۇش قىلماي تاغ ئىچىدە ياتامدۇق؟ دېگەندە غوجانىياز بۇنىڭغىمۇ ئۇچۇق جاۋاپ بەرمەي دۇتلىنىدۇ، بۇنىڭدىن غەزەپكە كەلگەن تۇڭگانلار غوجانىيازدىن يۈز ئۆرۈپ سىز تاغ ئىچىنى ئىگىلەپ يېتىك، بىز تۇرپانىنى ئازات

قىلغىنى كەتتۇق ، دەپ تۇرپانغا كېتىدۇ. بۇلارنىڭ مەقسىدى ئىلبەتتە بايلىق توپلاش ئىدى ، غۇجانىياز ھاجى تۆڭگانلارنى تۆختۇتۇشنىڭ چارىسىنى قىلماي ،ئۆز كۈچىگە ئىشىنىپ ، يىراقنى كۆرمەسلىك قىلدى.

تۇرپان قوزغىلىڭى

قۇمۇل خەلقىدىن تەسىر ئالغان تۇرپان ، پىچان ، تۇخسۇن خەلقلىرى كۆرەشكە ئاتلىنىش ئۈچۈن تەييار بولسىمۇ ،بۇلارنىڭ قوللىرىدا قورال يوق قوزغىلالماي تۇرغان ئىدى ، غۇجانىياز ھاجىلارنىڭ يىنىدىن كەتكەن تۆڭگانلار تۇرپان شەھرىنىڭ بىر رايونىغا كىلىپ غۇجانىياز ھاجى تۇرپاننى ئازات قىلىش ئۈچۈن بارلىق ھەربىي كۈچى بىلەن كەلدى. دېگەن يالغان خەۋەرنى تارقىتىپ ، بۇ خەتنى ماشىمىن ئېلىپ كەلدى دەپ تۇرپان خەلقىنى بۇ يالغان تەشۋىققا ئىشەندۈرۈپ ، قۇزغۇلۇشقا تەييارلىدى. بىرىنچىلەردىن بۇلۇپ پىچان شەھەر خەلقى قۇزغۇلۇپ ، تۆڭگانلار بىلەن بىرلىشىپ پىچان شەھىرىنى ئازاد قىلدى. بۇ مەزگىل شىڭشىسەينىڭ ئۇرۇس ئەسكەرلىرىنىڭ بىرقىسمى قۇمۇلدا ، بىرقىسمى قۇمۇل بىلەن پىچان ئارىلىقىدا تۇراتتى. بۇلار پىچان شەھرىگە كىلىپ ئىنقىلاپچىلارغا ھۇجۇم باشلىدى ، ئىنقىلاپچىلار يېڭىلىپ شەھەرنى تاشلاپ تۇرپاننىڭ لۈكچۈن رايونىغا بېرىپ ئۇرناشتى. بۇلارنى قاچۇرغان رۇس ئەسكەرلىرى پىچان خەلقىنىڭ پاك قانلىرىنى تۆكۈپ ، مال مۈلكىنى بۇلاپ ، ئۆيلىرىنى ۋەيران قىلدى. تۇرپان شەھىرىدىكى ئابرۇيلۇق ئادەملەردىن مۇسۇلمانجى ، مەخمۇت مۇھىتى ، ئابدۇللا ئەلەم قاتارلىقلار بۇ ۋەقەلەرنىڭ تىگىگە يەتكەلمەي ، لۈكچۈنگە بېرىپ سۇرۇشتۇرگەندە بۇ ئىشلارنى خوجانىيازھاجىنىڭ قىلمىغانلىقى ئىنىقلاندى. بۇ چاغدا جىڭ شۇرىن تۇرپانغا ئۆەتكەن بىر نەچچە يۈز ئەسكەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقان ئاستاندىكىلەر قارىغوجىلىقلارنىڭ ياردىمى بىلەن بۇلارنى يوقۇتۇپ ئۈچىۈزدىن ئارتۇق قورالغا ئىگە بولدى. تۇرپان ئىنقىلاپچىلىرىنىڭ سانى كۆپۈيۈپ تۆرت مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. بۇلارنىڭ قورالى ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ ئۈچرىغان جىڭ شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ قورالىنى تارتىپ ئېلىپ چوڭ بىر قوشۇنغا ئايلاندى. بۇ قوشۇنغا ماشىمىن قۇماندان بولدى. گەرچە بۇ تۆڭگانغا تۇرپان خەلقى ئارازى بولسىمۇ ۋاقىتلىق يول قويدى.1932-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە تۇرپان بارلىق رايونلىرى بىلەن ئازاد قىلىندى.

1933-يىلىنىڭ باھىسىدا تۇرپان ئىنقىلابچىلىرىنى يۇق قىلىش ئۈچۈن ئۇرۇمچىدىن ئەسكەرلەر تۇرپانغا كېلىپ مىناموت، زەمبىرەك، پۈلىموتلار بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتتى. تۇرپان قوزغىلاڭچىلىرى دۈشمەننى ئالداپ، شەھەر سىرتىدىكى جىلغا ئىچىگە كىرگۈزۈپ، يۇقۇتۇپ، بارلىق زەمبىرەك، مىناموت، پۈلىموتلارنى ئۇلجا ئېلىپ، داۋانچىڭنىڭ يولىنى تۈسۈپ قۇيدى. ئۇرۇمچى يۈلىنىڭ ئالاقىسى ئۈزۈلدى. توخسۇن خەلقىمۇ قوزغۇلۇشقا تەييار ئىدى. ئازاد بولغان تۇرپانلىقلاردىن بىرقانچە توخسۇنلۇق بىرىپ ياردەم سورىغان ئىدى، ماشىمىن ئۆزىنىڭ بىر ئادىمىنى قۇشۇپ، يول يۇرۇق بىرىپ قايتۇردى. بۇلار توخسۇندا تەييارلىق كۆرۈپ تۇرغان بىر نەچچە يۈز كىشى بىلەن ھۇجۇم قىلىپ تۇخسۇننى ئازاد قىلدى. بۇلار ئۆزىگە ماشىمىن بىلەن تۇختى ئاخۇن دېگەن ئادەمنى باشلىق قىلىپ مىڭدەك ئادەم بىلەن قارا شەھەرگە ھۇجۇم قىلدى بۇلارغا كۆمۈش خەلقى ياردەم قىلىپ قاراشەھەرنىمۇ ئازاد قىلدى. قۇمۇل، تۇرپان، توخسۇن، قاراشەھەر تولۇق ئازاد بۇلۇپ، ئۇرۇمچى بىلەن جەنۇبى ۋىلايەتلەرنىڭ قاتنىشى تامام توختاپ قالغانلىقتىن جىڭ شۇرىن ھۆكۈمىتى چوڭ تەشۋىشكە چۈشۈپ قالدى. بولۇپمۇ قاراشەھەر، كورلا قولدىن كېتىپ، جەنۇبى ۋىلايەتلەر بىلەن بولغان ئالاقە پۈتۈنلەي ئۈزۈلگەندىن كېيىن قاتتىق قورقۇپ ئۇرۇمچىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن جىڭ شۇرىن خىتاي ئەسكەرلىرىدىن ئۇرۇس ئەسكەرلىرىنىڭ ئۇرۇش قابىلىيىتىنى ئۈستۈن كۆرۈپ ئۇرۇمچى، غۇلجا، چۆچەك، ئالتاي ۋىلايەتلىرىدە ياشايدىغان رۇسلاردىن يەنە بىر مىڭ ئادەمنى ئەسكەرلىككە ئالدى. يەنە بىر تەرەپتىن قۇمۇل شەھرىنى مۇداپىئە قىلىپ تۇرغان شىڭشىسەي بىلەن ئاق ئۇرۇسلارنى ئۇرۇمچىگە چاقىرتىپ ئالدى. شىڭشىسەي قۇمۇلدىن چىقىپ پىچانغا كەلگەندە ئىنقىلابچىلارغا دۇچ كېلىپ قېلىپ، قاتتىق ئۇرۇش بولۇپ چىش تىرنىغىچە قوراللانغان شىڭىنىڭ مىڭدەك ئەسكىرى پىچان، لەمجىن، لۈكچۈن قاتارلىق جايلاردا يەرلىك خەلقىنى قىرغىن قىلىپ تۇرپانغا قاراپ يولغا چىقتى. بۇ يەرنى بىسىپ تۇرغان ماشىمىن قىچىپ بىرىپ قاراشەھەرگە كەلدى. ئىككى ئوتتۇردا قالغان مەخمۇت مۇھىتى، مۇسۇل ھاجى قاتارلىق تۇرپاننىڭ رەھبەرلىرى قارا شەھەرگە كېلىپ، ماشىمىندىن ۋاپا كەلمەيدىغانلىقىنى چۈشۈنۈپ، تاغ يولى بىلەن خوجا نىيازنىڭ يېنىغا كەتتى. ئۇلاردىن باشقا بەزى تۇرپاندىكىلەرمۇ بىرىپ خوجانىيازغا قوشۇلدى. شىڭشىسەي جاللاتلىرى رۇسلار بىلەن بىرلىكتە تۇرپان خەلقىنى ئوچ كۈن بۇلاڭ-تالاڭ قىلىپ ئىرىنايال، ياش قىزى دېمەي

قىلچ بىلەن چېپىپ ، بەزى رايونلاردا بىرمۇ ئادەم قويماي ئۆلتۈرۈپ تۈگەتتى. بۇ ۋەھشى قىرغىننى خۇجا نىياز ھاجى قىچىپ كەلگەن تۈرپان ئىنقىلاپچىلىرىدىن ئاكلاپ ، تۈرپانغا قاراپ يولغا چىقتى. 1933-يىلى 2-ئايدا تۈرپاننىڭ لۈكچۈن دېگەن يېزىگە كېلىپ ئورناشتى. ئۇنىڭ يېنىغا تۈرپاندا تىرىك قالغان بارلىق قوزغىلاڭچىلار كېلىپ قوشۇلۇپ بۇندىن كېيىن بىرلىكتە كۈرەش قىلىشقا كېلىشىپ بىرلىك سەپ تۈزدى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان جاللات شىڭشىسەي كۈچلۈك قوراللانغان ئورۇسلارنى ئىشقا سېلىپ ،تۈرپانلىقلارنى يەنە بىر قېتىم قانلىق باستۇردى. بۇلارنىڭ باشلىقى مەخسۇت مۇھىتىنىڭ كاللىسىنى كىسىپ ئېلىپ ئۇنى ئۆزى تۇغۇلغان ئاستانىغا ئاپىرىپ ئېسىپ قويۇپ شەھەرگە ئوت قويۇپ ۋەيران قىلدى. ئۇرۇشتا ناچار قوراللانغان خۇجا نىياز ئۆز ئادەملىرى بىلەن تاغ ئىچىگە قاراپ چىكىندى.

بۇ چاغدا ئۇرۇمچىدىكى جەڭ شۇرىنى ھۆكۈمىتى ئىچىدە ماجرا پەيدا بولغانلىقتىن تۈرپاندا قىرغىنچىلىق قىلىپ يۈرگەن ئورۇس ئەسكەرلىرىنى شىڭشىسەي بىلەن قايتىپ كېلىشكە بۇيرۇق بېرىدۇ ، بۇلار يولدا غوجانىياز بىلەن مەھمۇت سىجاڭلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرايدۇ ، قوزغۇلاڭچىلار مۇرى دېگەن شەھەردىكى خىتاي چىرىكلىرىنى يۇقۇتۇپ خېلى كۆپ قورال ياراقنى ئىگە بولىدۇ ، مۇرىدا بىر قانچە ۋاقىت تۇرۇپ دۇشمەننىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى تولۇق ئۆگۈنۈپ ، ئەندى ئۇرۇشنى قەيەردىن باشلاش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىشقا باشلايدۇ. تۈرپان ئۇرۇشىدا مەغلۇپ بولغان ماشمىن تۈرپاندىن ئولجا ئالغان قوراللار بىلەن قاراشەھەر ، تۇخسۇن ، كورلا ئەتراپلىرىغا ئورنۇشۇپ قالغان تۆڭگانلارنى يىغىپ ئۇلارغا ئۇيغۇر ياشلىرىنى قوشۇپ ئۆز ئالدىغا بىرەر مىڭدىن ئوشۇق ئەسكەرگە ئىگە بولغاندىن كېيىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ساددا ، ئاق كۆڭۈل ، مېھماندوست ، گوللىقلا ئوخشاش ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ شەرقى تۈركىستانىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى خىتايلاردىن تارتىپ ئېلىپ تۆڭگان دۆۋلىتى قۇرۇشنى مەخسەت قىلىپ ئىككى ئۇيغۇر ،ئىككى تۆڭگاننى ئۆز نامىدىن ۋەكىل قىلىپ گەنسۇغا ئەۋەتتى. بۇ مەزگىل ماجۇڭيىڭ بىلەن مابۇفاڭ ئارىسىدا قانداقتۇ بىر قارشىلىق پەيدا بولۇپ ماجۇڭيىڭ قاچىدىغان يەر تاپالماي تۇرغاندا ۋەكىللەر يېتىپ كەلدى ، بۇنىڭدىن خوشال بولغان ماجۇڭيىڭ ئاتلىق ، پىيادە بولۇپ بەش مىڭدىن ئوشۇق ھەربى تەلىم تەربىيە كۆرگەن ئەسكەر بىلەن يولغا چىقىپ ،قۇمۇل شەھرىنى بېسىپ ئالدى ، بۇ ۋاقىتتا شىڭشىسەي بىلەن ئورۇس ئەسكەرلىرى تۈرپان خەلقىنى قىرغىن قىلىپ ئۇرۇمچىگە قايتقان ۋاقىت بولۇپ ، قۇمۇلدا

خىتاي ئەسكەرلىرى ئاز بولغاشقا ماجۇڭيېڭنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ كۆپ ئولجىغا ئىگە بولدى. قۇمۇل خەلقىنى قورقۇتۇپ پىيادە ئەسكەرلىرىنى ئاتلىق ئەسكەر قىلىپ ئالدى. بۇ بايلىقلار ماجۇڭيېڭنى تىخمۇ قىزىقتۇرۇپ قويدى.

1933-يىلى ماجۇڭيىڭ قۇمۇل شەھرىنى بىسىپ ئالغاندىن كېيىن خۇجا نىياز ھاجى بىلەن كېلىشىم تۈزەش ئۈچۈن موربغا كىشى ئەۋەتىپ ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئۆزى بىرىپ توختام تۈزۈپ قول قويۇشتى. توختامنىڭ بىرىنچى ماددىسىدا ماجۇڭيىڭ شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئۇرۇشىغا خالىس ياردەم بىرىپ ئۇيغۇرلار ئازاد بولغاندىن كېيىن ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېتىش ، ئىككىنچى ماددىسىدا ئېلىنغان ئولجىلارنى خيانەت قىلماي تەڭ بۆلۈش ، دېگەن توختامغا قول قويۇپ بىرلەشكەن ئىدى. ئاساسلىق قوماندان ماجۇڭيىڭ ئىدى. ئىككى سەركەردە جىمىسار بىلەن گۇچىڭنى ئازات قىلىش ئۈچۈن موربدىن ئاتلاندى. بۇ يەردە ئىككى مىڭدەك خىتاي ئەسكىرى بار ئىدى. ئۇرۇش بىر ئايچە داۋام قىلىپ جىڭ شۇرىننىڭ ئەسكەرلىرى يېڭىلدى. بۇ ئۇرۇشتا ھىساپسىز كۆپ قورال-ياراق ئولجا ئېلىندى. ماجۇڭيېڭنىڭ تاكتىكىسى ۋەتەن سىلەرنىڭ دەپ غۇجانىيازنىڭ ئادەملىرىنى ئالدىدا ماڭغۇزۇپ جەڭ غەلىبە باسقۇچىغا بارغاندا ئۆزلىرى ھۇجۇمغا ئۆتۈپ بارلىق ئولجىغا ئۆزلىرى ئىگە بولاتتى. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشتىمۇ خۇددى شۇنداق خىيانەتچىلىك يۈز بەردى. خوجا نىيازنىڭ ئادەملىرىگە قۇرال يىتىشمەي ئاساسەن ئۆزلىرى ياساپ ئالغان نەيزە-قىلىچلار بىلەن قوراللانغان ئىدى. ماجۇڭيېڭدىن بىر تالمۇ ئولجا ئالغان قورال ئالالمىدى. 1933-يىلى 3-ئايغىچە ماجۇڭيىڭ بىلەن غۇجا نىياز قۇمۇلنى تولۇق ئىگەللەپ نۇرغۇن ھەربى قورال ياراقنا ۋە بايلىققا ئىگە بولغاندىن كېيىن ماجۇڭيىڭ غۇجانىياز ھاجىغا ئۇرۇمچىنى ئېلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. خۇجانىياز ھاجى بۇ ياخشى تەكلىپ ئىكەن ، ئەمما مېنىڭ ئادەملىرىمدە يېتەرلىك قورال يوق ، ماڭا ئولجا ئالغان قوراللاردىن بېرىڭ ، دېگەندە ئۇ ئۇرۇشقا ياراقسىز ئەسكى—تۈسكى مىلتىقلارنى بىرىپ. ياخشى قوراللارنى مەخپى ئۆز يۇرتىغا ئەۋەتىدىغانلىقى بىلىنىپ تۇرسىمۇ ، خۇجانىياز ھاجى سەۋىر قىلىشنى ئەۋزەل كۆرۈپ قارشىلىق قىلمىدى. ئۇرۇمچىگە ئىككى تەرەپتىن ھۇجۇم باشلاش پىلانلىنىپ ماجۇڭيىڭ يەنە خۇجانىياز ھاجىلارنى ئالدىدا ماڭغۇزدى. خۇجانىياز ھاجى فۇكاڭ دېگەن يەرگە ئورۇنلاشتى. ماجۇڭيىڭ ئۇرۇمچىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ ماناس ، قۇتۇبلەرگە ئورۇنلاشتى.

www.uyghurkitap.com

ئۇرۇمچىدىكى جىڭشۇرىن ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ئاغدۇرۇلىشى

شەرقى تۈركىستاننىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىدە ئازاتلىق ئىنقىلاپ مەيدانغا چىقىپ جىڭ شۇرىن ھۆكۈمىتى ئىجىدە ئۆز ئارا كۈرەش باشلاندى. بۇ ئىچكى كۈرەشتە جىڭ شۇرىن تەرەپ يېڭىلىپ ئىستېپا بېرىپ مەخپى ھالدا بالا چاقلىرىنى ئېلىپ ماشىنا بىلەن چۆچەك چىگرا سى ئارقىلىق سوۋېتكە ئۆتۈپ ، ئۆز يۇرتىغا كەتتى ، بۇ ئىچكى كۈرەشتە شىڭشىسەڭ غەلبە قازىنىپ ، ئۆزىگە قارشى چىققان ئاق ئۇرۇس گېنىرالى گىمگىر پاپىنگوتقا بىرقانچە خىتاي باشلىقلارنى قوشۇپ ئۆلتۈرۈپ ، 1933-يىلى 4-ئايدا ھۆكۈمەت قۇرۇپ ئۆزىنى دۇبەن دەپ ئېلان قىلدى.شىڭشىسەڭ بارلىق ھەربى ، مەمۇرى ھوقۇقنى قولغا ئېلىپ ئاۋال مۇداپىئە ئىشلىرىنى كۈچەيتتى.ئۇ گەرچە چوڭ ھەربى قوشۇن ۋە قورالارغا ئىگە بۇلسىمۇ غوجا نىياز بىلەن ماجۇڭىيڭلارنى يۇقۇتۇشقا ئاجىزلىق قىلاتتى. چۈنكى ئۇ ، ئۇلكىنىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىدىن ئايرىلىپ ، ئۇرۇمچى ئىككى تەرەپتىن قۇرشاۋدا قالغان ئېدى. بۇ ھەقتە كۆپ باش قاتۇرۇپ ئاخىر چىقىش يولىنى تاپتى ، ئۇ بۇلسىمۇ ئىككى دۈشمەننىڭ بىرىنى قولغا كەلتۈرۈش. مەككار شىڭشىسەڭ غوجا نىياز بىلەن ماجۇڭىيڭ ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشمەسلىكلەرنى ياخشى بىلەتتى. ئۇرۇمچىدىكى ئابرۇيلۇق مۆتىبەر ئادەملەردىن غوجانىياز ھاجىغا ۋەكىل ئەۋەتىپ ، ئۇ گەرچە غوجانىياز ھاجى رازى بولسا ، توختام تۈزۈپ قول قويۇپ توختامنى قەتئى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىقىنى ۋە باشقا ۋەدىلەرنى بەردى. غوجانىياز ھاجى توختام خەت تۈزۈپ كېلىڭلار ، مەن كۆرۈپ ئاندىن جاۋاپ بېرەي دىدى. ئىككى كۈندىن كېيىن تۆۋەندىكى مادداىلار يىزىلغان كوپىيە توختام كەلدى.توختامدىكى مادداىلار ئىچىدە تۆۋەندىكىلەرمۇ باربولۇپ:

1-شىڭشىسەڭ ھۆكۈمىتى غوجانىيازغا كىرەكلىك يىگىرمە مىڭ مىلتىق ئوقلىرى بىلەن يۈز دانە كىچىك پولىمۇت ، يېتەرلىك گىرانات ، ئىككى مىليۇن سەر پۇل ، بۇلارنىڭ يېرىمى ھازىر يېرىمىنى ماجۇڭىيڭنى شىنجاڭدىن قوغلاپ چىققاندىن كېيىن بىرىلىدۇ ،

2-قۇمۇل ، تۇرپاننى قوشۇپ ، جەنۇبى ۋىلايەتلەردە ئايرىم ھۆكۈمەت قۇرۇپ خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ قول ئاستىدا ئۇنى غوجانىياز ھاجىم باشقۇرىدۇ.

3-خوجانىياز ھاجى شىڭشىسەڭ ھۆكۈمىتى بىلەن دوست بولۇپ بىرلىكتە ماجۇڭىيڭنى شىنجاڭدىن قوغلاپ چىقىرىدۇ. دېگەن گەپلەر يىزىلغان ئىكەن. غوجانىياز

هاجی بۇ توختامنىڭ ئارقىسىدا قانداق سىرلارنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى چۈشەنمەس ئىدى ، ئۇ بۇنى چۈشىنىدىغان ئادەملەردىن مەسلىھەتمۇ سورىمايى ، ئۆزىنىڭ قەھرىمانلىغىغا ئىشىنىپ رازى بولۇپ يولغا سالدى.

ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئىككى چوڭ يۇك ماشىنا خۇجانىياز هاجىلار ئورناشقان يەرگە كىلىپ توختىدى ، بىر ماشىنىدا قورال-ياراق ، يەنە بىر ماشىنىدا ۋەكىللەر باشلىق يىگىرمە قوراللىق ئەسكەر بار ئىدى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان غۇجا نىيازهاجىم ئۆزى كىلىپ توختامغا قول قويۇپ بىرىپ قورال بىلەن پۈلنى ئېلىپ كەتتى.

غۇجانىيازهاجىمنىڭ بۇ خاتالىقى شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ئازاتلىقىدىن پەقەت ئۆزىنى ئەلا كۆرگەنلىگىدىن بولدى. تىخمۇ ئوچۇغراق ئېيتقاندا ، بۇنىڭ بىلەن غۇجانىياز هاجىنىڭ جەنۇبى ۋىلايەتلەرنى خىتاي هۆكۈمىتى ئىداره قىلىدۇ دېگەن ماددىغا قول قويۇشى ، شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ئازاتلىقىنى ، يەنى مۇستەقىللىقىنى خىتايلارغا ساتىتى دېگەندىن باشقا گەپ ئەمەس . غۇجانىياز هاجى قوراللارىلەن پۈلنى ئېلىپ ،تۈرپانغا قاراپ يول تۇتتى.

قارا شەھەر ، كورلا ، كۇچا ، ئاقسۇ ۋەقەلىرى

غۇجانىياز هاجىنىڭ يىنىدىكى تۈككانلارنىڭ باشلىغى ماشىمىن يۇز ئۆرۈپ ، ئادەملىرى بىلەن تۈرپانغا كىلىپ ، غۇجانىياز هاجى نامىدىن تۈرپان خەلقىنى قوزغاپ ، قىرغىن قىلىپ قاراشەھەرگە قىچىپ كەلگەندىن كېيىن ، تۈككان ، ئۇيغۇر بولۇپ ، مىڭدىن ئۇشۇق ئەسكەرگە ئىگە بولۇپ توخسۇن ، كۇمۇش خەلقىنىڭ ياردىمى بىلەن ، قارا شەھەرنى ئىگىلەپ ، قوماندانلىقىنى ئۆز قولىغا ئالدى. بارلىق جايلاردىن قاچقان خىتاي ئەسكەرلىرى كورلىغا يىغىلغان ئىدى. ئۇيغۇر ئەسكەر باشلىقلىرىدىن تۇختى بەگ ، تۇمۇر ئەلىەر ماشىمىننى بىلمەيتتى.شۇڭلاشقا غۇجانىيازنىڭ ئادىمى دەپ ئۇنىڭغا بويسۇندى. بۇنىڭ بىلەن ماشىمىننىڭ ئەسكىرى ئىككى مىڭدىن ئىشىپ كەتتى ، قاراشەھەر بىلەن كورلىدىن كۆپ قۇرال ياراق ئولجا ئالغان ماشىمىن تۈككانلاردىن مالۇجاڭ دېگەن ئادەمگە ، تۇمۇر ئەلىنى ياردەمچى قىلىپ مىڭدەك ئەسكەر بىلەن كۇچاغا ئەۋەتتى.

بۇ ئەسكەرلەرکۆچا خەلقىنىڭ ياردىمى بىلەن 1933-يىلى 3-ئايدا كۆچانى ئازاد قىلدى. كۆچا ئازاد بولۇش بىلەن ماشىمىن ماجىنسا دېگەن ئادەمنى كۆچاغا قۇماندان قىلىپ ئەۋەتتى ، ئۇ ئاقسۇغا يۈرۈش قىلدى. باي شەھرىنى ئېلىپ قارا يۇلغۇن دېگەن يەرگە يېتىپ بارغاندا خىتاي ئەسكەرلىرى ئالدىنى توساپ قاتتىق جەڭ قىلدى. تۆكگەن ئەسكەرلىرى يېڭىلىش ھالىتىگە چۈشۈپ قالغاندا تۇمۇر ئەلى يېتىپ كېلىپ ھۇجۇم باشلاپ خىتايلارنى تارمار قىلدى. خىتايلار قېچىپ بېرىپ ئاسۇقىنىڭ سىپىلى ئىچىگە كىرىپ ئالدى. تۇمۇر ئەلى بىلەن ماجىنسالار ئاقسۇ كۇنا شەھەرگە ئورناشتى. ئاقسۇ شەھەر خەلقى ئىسمائىل باي رەھبەرلىگىدە قوزغۇلۇپ ئاسۇق سىپىل ئەتراپىغا ئونمىڭدىن ئارتۇق ئادەم توپلاندى. بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتكەن خىتاي باشلىقلىرى قەشقەر تامان قېچىپ كېتىپ سىپىل ئىچىدە قالغان ئەسكەرلەر تەسلىم بولدى.

ئاقسۇنى ئالغاندىن كېيىن ماجىنسا تۇمۇر ئەلىنى ئادەملىرى بىلەن 1933-يىلى 4-ئاينىڭ بىشىدا قەشقەرگە ئەۋەتتى. بۇ خەۋەر قەشقەر ۋالىسى مادوتەيگە يېتىپ بېرىپ ، مادوتەي بارلىق كۆچىنى ئىككىگە بۆلۈپ بىرىمىنى يەكەنگە ، بىرىمىنى مارالبىشى تۇمشۇق دېگەن يەرگە ئەۋەتتى. ئۇ يەنە ئۇيغۇرلارغا ئىشەنمەي قىرغىزلاردىن مىڭدەك ئەسكەر ئېلىپ ئۇنىڭغا ئوسمانىنى ۋە قوشمەمەت دېگەن ئادەملەرنى باشلىق قىلىپ تۇمشۇققا ئەۋەتتى. تۇمشۇق دېگەن ئىككى تاغنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ ئاتۇشقا باردىغان ئۇرۇش قىلىشقا خەتەرلىك جاي ئىدى. تۆكگانلار بىلەن تۇمۇر تۇمشۇق ئۇرۇشنى تېز ھەل قىلالماي ، قاتتىق ئۇرۇش بىر ئايغا سوزۇلدى. بۇنىڭغا غەزىبى كەلگەن ماجىنسا ئاقسۇغا مالۇجاكنى قۇماندان ، ئىسمائىل بايىنى ۋالى قىلىپ بەلگىلەپ ئۆزى يۇلغا چىقتى. بۇلار يېتىپ كەلگىچە مارالبىشى ،سىرىق بۇيا ، كاتايلاق خەلقلىرى قوزغۇلۇپ دۇشمەننىڭ ئارقىسىدىن ھۇجۇم قىلىپ ، خىتاي ئەسكەرلىرى مارالبىشىنى تاشلاپ قەشقەرگە قاچتى.تۇمشۇقتا ئۇرۇش قىلىۋاتقان قىرغىز ئۇسمان چىكىنىپ ئاتۇشقا باردى. مارالبىشىدىن قاچقان خىتايلارنىڭ ئورنىنى تۇمشۇقتىن قاچقان خىتايلار ئىگەللىدى. بۇلارنى ئارقىسىدىن تۇمۇر ئەلى قوغلاپ بىرىپ يۇقۇتۇپ ،مارالبىشىدىن يۇتكىلىپ پەيزىئاۋاتقا كېلىپ ئورۇنلاشتى.

ئوسمان ئاتۇش خەلقىنىڭ ياردىمى بىلەن 1933-يىلى 4-ئاينىڭ ئاخىرىدا قەشقەر كۇناشەھەرنى ئازاد قىلدى. مادوتەي تەسلىم بولماي ئادەملىرى بىلەن يۇمىلاق شەھەر سىپىلى ئىچىگە كىرىپ ئالدى. تۇمۇر ئەلى قەشقەرگە كېلىپ قىرغىزلار بىلەن بىرلەشتى.

بۇنىڭ ئارقىسىدىن ماجىنسا مارالبىشىدىن قەشقەرگە كېلىپ يۇمىلاق شەھەر سىپىلى ئىچىدىكى مادوتەي بىلەن بىرلەشتى. قەشقەر كۇنا شەھەردە ئىككى قوماندان پەيدا بولغان بولسىمۇ ئاساسى قوماندانلىق كۇچى زور ماجىنسانىڭ قولىدا قالدى.

قەشقەر ئىنقىلابى

1933-يىلى5-ئاي ئىچىدە ئۇمۇمى قوماندانلىق تۇڭگانلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ بىر ئاز ۋاقىت تىنچلىق بولدى. مارالبىشى ، تۇمشۇق دېگەن يەرلەردە ئۇرۇش بولىۋاتقاندا قەشقەر خەلقى قوزغۇلۇپ ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈپ ، ئاتۇشتىن كىچىك ئاخۇن ، رىشتەم ، ئىمەتتۇل دېگەن ئادەملەر ئۆز ئالدىغا ئادەم توپلىسا ،پەرغانىدىن قىچىپ ئۆتكەن يۇسۇپجان ساتىۋالدى ، قوشقارباي دېگەن قۇربىشىلار ئۆزبەكلەردىن ئادەم توپلاپ ئۆز ئالدىغا ئىتراەت تەشكىل قىلىپ ، ئوسمان ،ئورازبەك قاتارلىق قىرغىزلار بىلەن قوشۇلۇپ ئوسمانغا ئىتائەت قىلىدىغان بۇلۇپ قالدى.قىسقىسى قەشقەر كونا شەھەردە ئۆچ قوماندانلىق شەكىللەندى.بۇلار ماجىنسانىڭ قوماندانلىقىدا ھەممىسى بىرلىكتە يېڭى شەھەرگە ئورنۇشۇپ ئالغان خىتايلارغا ھۇجۇم باشلىدى. خىتاي ئارمىيەسى بىر ئاز ئۇرۇش قىلىپ بۇ چوڭ قوشۇنغا كۆچى يەتمەسلىگىنى سىزىپ تەسلىم بولۇپ قورال تاپشۇردى. تۇڭگانلار ئۆگەنگەن ئادىتى بويىچە ئۇرۇشنى ئۇيغۇرلارغا باشلىتىپ يېڭىش باسقۇچىغا كەلگەندە ھۇجۇمغا ئۆتۈپ بارلىق بايلىق قورال ياراقلارغا ئۆزلىرى ئىگە بولاتتى ، يېڭى شەھەر ئۇرۇشمۇ شۇنداق بولۇپ بارلىق ئولجىلارغا تۇڭگانلار ئىگە بولدى. نەتىجىدە يەنە ئارازلىق پەيدا بولدى ،بۇنى سىزىپ قالغان ماجىنسا ئولجىلارنى بۆلۈپ بىرىشنىڭ ئورنىغا ئۇيغۇر ، ئۇزبەك ، قىرغىزئەسكەر باشلىقلىرىغا لۇيجاڭ ، تۆەنجاڭ ، لەنجاڭ ، پەيجاڭ دېگەندەك ھەربى ئۇنۋانلارنى بىرىپ كۆتەردى. تۇمۇر ئەلى بىلەن ئوسمانغا لۇيجاڭ ، قالغانلارغا تۆەنجاڭ ،لەنجاڭ ئەمەللىرىنى بەردى. شۇندىن باشلاپ بۇلارغا شۇ ئاتالغۇلار سىڭىپ قالدى.

1933-يىلى 5-ئاي ئىچىدە مۇناسىۋەت ناچارلاشتى. ئۇيغۇر ، قىرغىز ، ئۆزبەك قۇشۇننىڭ قۇراللىرى يېتىشمەيتتى ، ھەتتا بەزىلىرى قورالسىز ئىدى ، ماجىنسادىن ئولجا قوراللارنى تەلەپ قىلسا بەرمىگەنلىكتىن ، قورال چاتىقى كېلىپ چىقتى ، تۇڭگانلار

يېڭىلىپ يېڭى شەھەر ئىچىگە كىرىپ ئالدى. ئۇيغۇر ئۇزبېك، قىرغىزلارگىنا شەھەرنى ئىگىلىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە تۇمۇر سىجاڭنىڭ ھەربىي كۈچى ئۇستۇن بولغانلىقتىن، باش قوماندان بولۇپ ئۇزىنى تۇمۇر سىجاڭ دەپ ئىلان قىلدى ۋە شۇنداق ئاتاشقا بۇيرۇق چۈشەردى. ئەسكەرباشلىقلىرىدىن ھاپىز دېگەن ئادەمگە لۇيجاڭ، ئەخمەتبەگ ھەمدەمبەگ دېگەن ئادەملەرگە تۇەنجاڭ ئۇنۋانى بەردى، قەشقەردە ئىككى ھۆكۈمران پەيدا بولدى، بىرى يېڭى شەھەردىكى تۆڭگانلار يەنە بىرى كوناشەھەردىكى تۇمۇر سىجاڭ ئىدى.

قەشقەرلىق ئۇيغۇر، قىرغىز، ئۆزبەك ھەربى باشلىقلار بىرنەچچە قېتىم يىغىن ئۆتكۈزۈپ دانىشمەن ئاتا بابالىرىمىزنىڭ يولىنى تۇتۇپ بىر تۇغ ئاستىغا توپلۇشۇپ، دۇشمەننى ۋاختىدا ئوجۇقتۇرايلى، ئەگەر بىز يېڭى شەھەرگە ئورنۇشۇالغان تۆڭگانلارنى ۋاختىدا يوقاتساق كۆپ ھەربى قورال ياراقلىرىغا بۇلۇپ بارلىق جەنۇبى ۋىلايەتلەرنى ئازات قىلىشقا ئىمكانىيەت تاپمىز دەپ قەتئى تەلەپ قىلسا، تۇمۇر سىجاڭ تۇرلۇك باھانىلارنى كۆرسۈتۈپ، ئۇمۇمى يۈزلۈك ھۇجۇم باشلاشقا يول قويمىدى. تۇمۇر سىجاڭ بىلەن باشقا ھەربى باشلىقلار ئارىسىدا ئازلىق پەيدا بولۇپ، ئوسمان ئادەملىرى بىلەن تاقا چىقىپ كەتتى. ئۇزبەك قۇرباشلىرىمۇ چەتكە چىقتى، تۇمۇر سىجاڭنىڭ بارلىق كۈچى تەك ئۇرۇشقا ئاتلانماي كىچىك ئاخۇن، ئەمەتقۇل، رىشتەم تۇەنجاڭ دېگەن ئادەملىرى ئۇزىچە يېڭى شەھەردە ئۇرۇش ئىلىپ بارغان بۇلسىمۇ غەلبە قىلىشتىن يىراق ئىدى.

خۇتەن ئىنقىلابى

شەرقى تۈركىستاندا شۇ مەزگىل يۇز بەرگەن ئىنقىلاپلار ئىچىدە خوتەن ئىنقىلابىنى تەشكىللىك ئىنقىلاپ دەپ باھا بەرسەم خاتالىق بولماس دەپ ئويلايمەن. بۇ ئىنقىلاپنىڭ بىشىدىن ئاخىرىغىچە خوتەن خەلقىنىڭ ئىچىدىن چىققان بىلىملىك مەمتىمىن ھەزرەت دېگەن ئادەم رەھبەرلىك قىلغان، بۇ ئادەمنىڭ بىلىمىنى نەزەردە تۇتۇپ خوتەن خەلقى ھەزرىتىم دەپ ھۆرمەت بىلەن ئاتىغان. بەزىلەر بۇزاتنى بۇغرا دەپمۇ ئاتايدىكەن، مەن بۇ نامنىڭ قايسى ئاساستا قويۇلغانلىقىنى بىلمىگەنلىگىم ئۈچۈن مەمتىمىن ھەزرەت دەيمەن. مەمتىمىن ھەزرەت قۇمۇل ئىنقىلابى باشلانغان كۈندىن

باشلاپ شەرقى تۈركىستاننىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىدە يۈز بىرىۋاتقان ئۇزگۈرۈشلەرنى ياخشى ئۇگۈنۈپ چىقىپ 1932-يىلى9-ئايدا خوتەن ۋىلايىتىنىڭ قاراقاش ناھىيەسىدەمەخپى ئىنقىلابى تەشكىلات قۇرۇپ چىقىدۇ. بۇ ئىلغار تەشكىلاتقاخوتەن خەلقى ئىچىدىكى ئىلغار ئابرۇيلۇق ئادەملەر ئەزا بولۇپ قوشۇلۇپ ، ئاز كۈن ئىچىدە ئەزاسى ئەللىكتىن ئېشىپ كېتىدۇ. ئىنقىلاپنى باشلاش ئۈچۈن قورال ياراق يۇقلىقى بىر مەسىلە ئىدى ،بۇنى كۆپ ئويلاپ ئولتارماي مەخپى تۆمۈرچى ئۇستىلارنى يىغىپ قىلىچ ، نەيزە كەبى قوراللارنى تەييارلاپ پۈختا تەييارلىق قىلىدۇ. بۇلارنىڭ بۇ ھەرىكەتلىرىنى دۈشمەنلەر بىلمەس ئىدى ، لىكىن ئىنقىلاپچىلار دۈشمەنلەرنىڭ نىمە قىلىپ يۈرگەنلىگىنى ناھايىتى ياخشى كۆزۈتۈپ تۇراتتى. مۇشۇنداق بىر پەيتتە سابىت دامۇللام پاكىستان ئارقىلىق خوتەنگە يېتىپ كىلىپ تەشكىلاتقا ئەزا بۇلۇپ كىردى. سابىت دامۇللامنىڭ تەشەببۇسى بىلەن خۇتەن خەلقىنىڭ دىنى رەھبىرى مەھەممەت نىياز ئەلەم ئاخۇنۇم ھەم ئەزا بۇلۇپ كىردى. بۇ ئىككى زاتنىڭ قۇشۇلىشى خوتەن خەلقىنىڭ ئىنقىلابى رۇھىنى تېخىمۇ كۆتەردى ،1933 -يىلى 2-ئاينىڭ يېرىمىدا قاراقاش ناھىيەسى بىلەن بىر نەچچە كىچىك مەھەللەرنى ئازاد قىلدى. بۇ خۇش خەۋەرنى ئاڭلىغان باشقا كەنتلەردىكى ئادەملەر قارا قاش ناھىيەسىگە كىلىپ ئىنقىلاپچىلارنىڭ سانى ئون مىڭ كىشىدىن ئېشىپ كەتتى. بۇلارنىڭ قوللىرىدا قورال يوق ،ئۆزلىرى ياساپ ئالغان قىلىچ ، نەيزە ، كالتەك ،توخماقلار بىلەن قوراللانغان بۇلۇپ بۇلاردا ھەربى قورالدىن ئىنقىلابى رۇھ كۈچلۈك ئىدى. بۇ زالىم خىتاي ھۆكۈمىتى خەلق ئۈستىدىن يۈرگۈزگەن مۇستەبىت سىياسەتىنىڭ نەتىجىسى ئىدى ،بەزى ناھىيەلەردە بولغان ئۇرۇشلاردا ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن ئۆلسەك شەھىت ، قالساق غازى دېگەن شۇئارنى توۋلاپ دۈشمەن ئۈستىگە شىددەك ئىتىلىپ يۈزلەپ ئادەملەر قۇربان بولۇشىغا قارىماي يەر جاھاننى زىل-زىلگە سىلىپ كۈرەش قىلاتتى.

1933-يىلى 3-ئايدا ئونىمىڭدىن ئوشۇق ئادەم توپلۇنۇپ خوتەن شەھرىنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن تەييارلاندى ،بۇلارنىڭ قۇلىدا پەقەت 250گە يېقىن قورال بار ئىدى. قالغانلارنىڭ قولىدا بىز يۇقىردا ئېيتقان ئىپتىدائى قوراللار. ئادەملەر خوتەن شەھرىگە قاراپ يولغا چىقتى ، شەھەرگە يېتىپ كىلىش بىلەن تەڭ ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن ئالغا دېگەن خەلقنىڭ ئۇررا ساداسى خۇددى قاتتىق يەر تەۋرىگەندەك يەر جاھاننى زىل-زىلگە كەلتۈرۈپ خوتەن كۈنا شەھەرگە بىسىپ كىردى. بۇيەردىكى خىتاي چىرىكلىرى خەلقنىڭ ئۇررا سادالىرىدىن قورقۇپ كىتىپ قولىدىكى قوراللىرىنى ئىشلىتىشكە ھالى

كەلمەي ملتقلىرىنى تاشلاپ قىچىپ يېكى شەھەر سېپلى ئىچىگە كىرىپ ئالدى. بىر سائەتنىك ئىچىدە خوتەن خەلقى كۆنا شەھەرنى دۈشمەنلەردىن تازىلاپ ،شەھەرنى ئازاد قىلىپ شەھەر مەركىزىگە ھاۋا رەڭ ئاي يۇلتۇزلۇق بايراقنى قاداپ ، كارناي-سۇنەي ساداسىرى ياڭراپ چوڭ خوشاللىق بايرامغا ئايلىنىپ كەتتى. بۇ خوتەن خەلقىنىڭ نەچچە ئون يىللار كۆتكەن ئارزۇ ئارمانلىرى ئەمەلگە ئاشقان كۈن ئىدى. بۇ ئازاتلىق شادلىقىغا قاتناشقان يۈزمىڭدەك خوتەن خەلقىنىڭ ئىنقىلاپچىلارغا ئەگىشىپ يېكى شەھەر سېپلى ئەتراپىغا تۈپلۈنۈپ ياڭراتقان ئۇررا سادالىرىنى كۆرگەن دۈشمەنلەر يۈز مىڭلىغان خەلقنى توختۇتۇشقا كۈچى يەتمەيدىغانلىقىنى چۈشۈنۈپ ،سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ ئوق ئېتىشنى توختاتتى ، بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئىنقىلاپچىلار بىرقانچە شەرتلەرگە كاپالەتلىك قىلمىغانلىقىنى ۋەدە قىلىپ سېپىل ئىچىگە ئۆز ۋەكىللىرىنى كىرگۈزدى ، بۇ شەرتلەرنىڭ ئىچىدە مۇھىمى ئەگەر قوراللىق قارشىلىق كۆرسەتمەي قورال تاپشۇرسا ھۆكۈمەت باشلىقى بولسۇن ، كىچىك ئەمەلدارلار بولسۇن ، ھەربى باشلىق بولسۇن ، ئاددى ئەسكەر بولسۇن چوڭ كىچىك دېمەي ھاياتىنى ساقلاپ قالىمىز. ئەگەر ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىپ كېتىشنى خالىغۇچىلار بولسا ، يول خىراجىتىگە مۇھتاج بولغانلارغا يارەم قىلىپ يولغا سېلىپ قويىمىز.ئەگەردە خوتەندە ياشاپ قىلىشنى خالايدىغانلار بولسا بىرەر كىشىنىڭ زىيانكەشلىك قىلىپ قويماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىمىز. ئەگەر بۇ شەرتلەرگە رازى بولماي ئۇرۇش قىلىدىغان بولسا سېپىل دەرۋازىسىنى بۇزۇپ سېپىل ئىچىگە باستۇرۇپ كىرىپ ئۆزلىرىنى ئۆلتۈرۈپ مال مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىمىز دەپ ئەھدىنامە يېزىپ ۋەكىل كىرگۈزگەن ئىدى. بۇنى ئوقۇغان خىتاي ئەمەلدارلىرى قارشى تۇرۇشنىڭ مۇتلەق پايدىسىز ئىكەنلىكىنى چۈشۈنۈپ ، تەسلىم بولۇپ ،سېپىل دەرۋازىلىرىنى ئىچىپ قورال تاپشۇردى. ئۆزلىرى خەلقە باش ئېگىپ تازىم قىلىپ تەسلىم بولدى. ئىنقىلاپ رەھبەرلىرى خەلقە ئوبدان چۈشەنچە بەرگەنلىكتىن خەلق تەسلىم بولغانلارغا ھېچ قانداق زىيان يەتكۈزمىدى. يېكى شەھەردە ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بېرى ساقلىنىپ كىلىۋاتقان بارلىق ھەربى قوراللارنى قوشۇپ تاپشۇردى.ئىنقىلاپچىلار پولىمۇت ،زەمبىرەك ،گىرانات ئوخشاش كۆپلىگەن ھەربى قوراللارغا ئىگە بولدى. مۇستەقىل خوتەن ھۆكۈمىتى قۇرۇلغانلىقىنى ئىلان قىلدى. يەنە ئۆز ئارمىيەسى ، ھەرخىل ئىدارە جەمىيەتلەر ۋەئۇلارنىڭ رەھبەرلىرى تەيىنلەندى ، ئىنقىلابى تەشكىلاتنى ئۈيۈشتۇرۇپ ، ئۇنى مەيدانغا ئېلىپ چىققان مەمتىمىن ھەزرىتىم ئالى باش قوماندانلىقىغا

تەيىنلەندى. خوتەن ئۇرۇشىدا مەمتىمىن ھەزرەتنىڭ ئىككى ئىنىسى ناھايىتى زور باتۇرلۇق كۆرسەتكەن ئىدى. خوتەن ھۆكۈمىتى ئابدۇللاغا شامەنسۇر ۋە نۇر ئەخمەتكە ئەمر ساھىپ دېگەن ھۆرمەتلىك ئۇنۋان بەردى. خوتەن ھۆكۈمىتى شامەنسۇرنى مىڭدەك قوراللىق ،قورالسىز ئەسكەر بىلەن يەكەن شەھرىنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتتى. شامەنسۇر يەكەن كونا شەھەرنى ئازاد قىلىپ ، دۈشمەنلەرنى يېڭى شەھەرگە قاماپ قويغان مەزگىلدە ،قەشقەردىن تۇمۇر سجاڭ ، ھاپىز لۇيجاڭنى 200دەك ئادەم بىلەن ئەۋەتىدۇ. بۇلار كونا شەھەرگە ئورۇنلىشىدۇ. بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يېڭى شەھەردىكى ماجنسا 200دىن ئۇشۇق ئادەم ئەۋەتىدۇ ، بۇلار يەكەنگە كىلىپ سىپىل ئىچىدىكى دۈشمەنلەرگە قوشۇلۇپ ئالىدۇ. ھاپىز لۇيجاڭ يېڭى شەھەرنى ئازات قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلىدۇ.تۇمۇر سجاڭ قەشقەردىن ئارقىسى ئۇزۇلمىگەن ۋەكىل ئەۋەتىدۇ. بۇ خەۋەر خوتەنگە يېتىپ بىرىپ خوتەندىن سابىت دامۇللام باشلىق بىرئاز ھەربى كۈچ يەكەنگە كىلىپ يېغىن ئىچىپ يەكەننى تېز ئازاد قىلىشنى تەكلىپ قىلسا ، تۇمۇرنىڭ ئادەملىرى قارشىلىق قىلىپ چوڭ ماجرا بولىۋاتقان چاغدا تۇمۇر سجاڭ قەشقەردىن 500 ئەسكەر ئەۋەتىپ يەكەن سىپىلى ئىچىدىكى دۈشمەنلەرنى بوشۇتۇپ قەشقەرگە يولغا سالىدۇ. بۇلاردىن 200 دەك ئادەم يولدا ئىنقىلاپچىلار تەرىپىدىن قولغا ئىلىنىدۇ. قالغانلىرى قەشقەر يېڭى شەھەردىكى ماجنسا ئەسكەرلىرىگە قوشۇلۇپ ئالىدۇ. خوتەن ھۆكۈمىتى خوتەن ۋىلايىتى بىلەن يەكەن ۋىلايەتلىرىنى ئىگىلەپ ئۆزىنىڭ ھەربى كۈچىنى كۆپەيتىپ مۇداپىئەسىنى ياخشىلايدۇ ، قەشقەردە ئىككى ھوقۇقدار ئۆز ئالدىغا خوجايىن بولۇپ ئالىدۇ ، تۇمۇر سجاڭ كونا شەھەرنى ،ماجنسا يېڭى شەھەرنى ئىگىلەپ ئىلىپ ، قەشقەرنى ئازاد قىلالمىدى. بۇنىڭغا تۇمۇر سجاڭ توسقۇنلۇق قىلدى.

ئالتاي، چۆچەك، غۇلجا شەھەرلىرىدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەر

قۇمۇل ئىنقىلابىدىن تەسىر ئالغان ئالتاي قازاقلىرى شەرىپخان دېگەن ئادەمنىڭ رەھبەرلىگىدەقوزغۇلۇپ تاغلىق رايونلارنى ئىگىلەپ ئالغان ئىدى. ماجۇڭيىڭ بەش مىڭدىن كۆپ ئەسكەر بىلەن شەرقى تۈركىستانغا كىلىپ قۇمۇل بىلەن جىمسارلارنى ئىگىلەپ ئالغاندىن كېيىن غوجانىياز ھاجىغا سەزدۈرمەي گۈچىڭ ئارقىلىق ماخىيىڭ

دېگەن ئادەمنى رەھبەر قىلىپ ئۇچ يۈزدەك ئادەمنى ئالتايغا ئەۋەتكەن ئىدى. بۇلار ئالتايغا بېرىپ شەرىپخاننىڭ ئادەملىرىگە قوشۇلۇپ ئالتاينىڭ مەركىزى سارىسۇمبېنى ئىگەللىگەن ئىدى. بۇنىڭ بىلەن ئالتاينىڭ ھوقۇقى تۆڭگانلار بىلەن شەرىپخاننىڭ ھۆكۈمدارلىقىغا ئۆتتى. بۇ يەردىكى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقلىرى قىچىپ سوۋېت يېرىگە ئۆتۈپ كەتتى.ئالتاينىڭ بايلىقىغا تۆڭگانلار بىلەن قازاقلار ئىگە بولدى. بۇ شەھەردىكى ئۇيغۇرلارنى ھېچ ئىشقا ئارىلاشتۇرماي قويدى. 1933-يىلى ئىككىنچى ئايدا شەرىپخان ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئىلان قىلىپ ،جۇچەك شەھرىنى ئىگەللەش ئۈچۈن تۆڭگانلارغا ئالتە يۈزدەك قازاق قوشۇلۇپ جۇچەك ۋىلايىتىگە ئاتلاندى.

ئالتاي بىلەن جۇچەك شەھرىنىڭ ئارىسىغا مۇڭغۇللارنىڭ مەركىزى جايلاشقان ئىدى.ئۇلار بۇ يەرنىمۇ ئىگىلەپ مۇڭغۇللارنىمۇ چەتكە قاقتى. مۇشۇ مەزگىلدە ئالتايدىن شەرىپخان بىرنەچچە مىڭ ئەسكەر بىلەن جۇچەككە كېلىۋاتقىدۇ دېگەن خەۋەر تارقىلىپ ، دۇربۇجىن ، جۇچەك خەلقى ئۇيغۇرلارنىڭ يىتەكچىلىگىدە قوزغۇلۇپ خىتاي ھۆكۈمەت باشلىقلىرى بىلەن ئەسكەرلىرىنى سىپىل ئىچىگە مۇھاسىرىگە ئېلىۋالدى. ئالتاي قازاقلىرى بىلەن تۆڭگانلارمۇ يېتىپ كېلىپ دۇربۇجىن شەھرىگە ئورناشتى.پارچە-پۇرات ئۇرۇشلاردىن كېيىن ئىككى ئاردا تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈلىۋاتقاندا ، توساتتىن ئۇرۇمچىدىنمۇ ياكى سوۋېت تەرەپتىنمۇ كۆپلىگەن نامەلۇم قىسىملار كېلىپ قازاقلار ،تۆڭگانلار ۋە جۇچەك ئىنقىلاپچىلىرىغا ھۇجۇم قىلىپ بۇلارنى مەغلۇپ قىلدى ،نەتىجىدە قازاقلار ئالتايغا ، تۆڭگانلار ئىلى ۋىلايىتىگە قىچىپ كەتتى. بارلىق قىرغىنچىلىققا جۇچەك خەلقى ئۇچرىدى جۇچەك ، دۇربۇجىن شەھەر ئىچىدە كۆپلىگەن ئۇيغۇر بايلىرى ياشايتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈپ ، مال-مۈلكىنى بۇلاپ-تالاپ ئۆيلىرىگە ئوت قويۇپ ۋەيران قىلىپ تاشلىدى. جۇچەكتىن قاچقان تۆڭگانلار قىزىل تۇز يولى بىلەن بۇرىتالا شەھرىگە يېتىپ كېلىپ بۇ يەردىكى چوڭ چارۇىدارلاردىن بىرقانچە كىشىنى ئۆلتۈرۈپ مال مۈلكىنى بۇلاپ غۇلجا شەھرىگە بىرىپ ، ئۇ يەردىكى تۆڭگانلارغا قوشۇلدى. بۇ ۋەقە 1933يىلى 7-ئايدا يۈز بەردى.

قۇمۇل ئىنقىلابى دەۋرىدە غۇلجا ۋىلايىتىنى ھەربى مەمۇرى جەھەتتىن جاڭ پىيپەن دېگەن كىشى باشقۇراتتى ،ئۇ ئەسلىدە جىڭ شۇرىن بەلگىلىگەن ئەمەلدار بولۇپ جىڭ شۇرىننى ئاغدۇرۇپ شىڭشىسەينى تىكلىگەندىن كېيىن شىڭغا قارشى چىققانلارنىڭ بىرى

ئېدى. ماجۇڭىيك ئۇرۇمچىگە ھۇجۇم قىلغاندا جاڭپىيەن ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىبەت باغلاپ ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئۆز قولىغا ئىلىۋالغان بولۇپ، ئۇنىڭ مەخسىدى ھېچ كىمگە باش ئەگمەي ئۆز ئالدىغا ھۆكۈمران بولۇش بولغاچقا ئىلى ۋىلايىتىدىن ئۇيغۇر، رۇس، موڭغۇل، تۆڭگان، شۇڭە خەلقلىرىدىن ئون بەشمىڭدىن ئارتۇق ئەسكەر توپلاپ ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنى ئۇرۇمچىگە بېرىپ ماجۇڭيىڭغا ياردەم بېرىشكە ئەۋەتتى. بۇلار جىڭ، شىخۇ شەھرىگە ئورناشقان شىڭنىڭ ئەسكەرلىرىنى يوقۇتۇپ ماناسقا بېرىپ ماجۇڭيىڭغا قوشۇلۇپ ئۇرۇمچى قوغشاۋىنى كۈچەيتتى. جاڭ پىيەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئەندىشە قىلىپ قورغاس چېگراسىغا كۆپ ساندا ئەسكەر قويغان ئېدى. چۆچەكتىن قاچقان تۆڭگانلار غۇلجا شەھرىگە كىلىپ ئۆچ كۈن ئۆتكەندە ماتۇرلاشقان سوۋېت ئارمىيەسى قورغاس چېگراسىدىن بېسىپ كىردى. غۇلجا شەھرىدە ۋە كۈرە سىپىلى ئىچىدە ئازراق ئۇرۇش بولدى. ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھۆكۈمرانى گېنىرال جاڭپىيەننىڭ قوماندانلىق باش شتابى كۈرە سىپىلى ئىچىدىكى دۆتۆك يامۇلى دەپ ئاتىلىدىغان جايغا ئورناشقان ئېدى. سوۋېت ئارمىيەسى بىسىپ كىرگەندە جاڭپىيەن مۇشۇ يامۇلدا ئېدى. قورقۇپ كەتكەن قوماندان ئۆزىنى ئۆزى ئېتىپ ئۆلۈۋالدى. مۇشۇ يامۇلدا رۇسىيەدىن قېچىپ كەلگەن ئاتامان دۆتۆپنى يەركەنتلىك ئۇيغۇر يىگىتى ماخمۇت غوجامىيارۇپ ئېتىپ ئۆلتۈرگەن ئېدى.غۇلجا شەھىرىدىكى خىتايلار بىلەن تۆڭگانلار قارشىلىق كۆرسۈتۈپ ئازراق سوقۇش قىلىپ كۆردى، يەنە سوقۇش قىلسا ھەممىسى قىرىلىپ تۆگەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، شەھەرنى بوشۇتۇپ كۇنەس تەرەپكە كېتىپ قالدى، غۇلجىلىق تۆڭگانلارمۇ ماجۇڭيىڭ ئەسكەرلىرىگە قوشۇلۇپ كېتىپ قالدى، قالغان ئۇيغۇر، رۇس، قازاق ئەسكەرلەر قوراللىرىنى تۇردى ئاخۇنبايغا تاپشۇرۇپ بېرىپ تاراپ كەتتى، شىڭشىسەي ھۆكۈمىتى تۇردى ئاخۇنبايىنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى قىلىپ بەلگۈلىدى.

غۇلجا شەھىرىدىن قاچقان تۆڭگانلار كۇنەس، يۈلتۇز يايلاقلىرىدا ھايات كەچۈرۈۋاتقان چارۋىچىلارنىڭ يۈلتۇز ئاتلىرى دەپ داڭقى چىققان ئېسىل ئاتلىرىنى بۇلاپ- تالاپ ھەر بىرى ئىككىدىن، ئۇچتىن ئاتقا ئىگە بولۇپ تەلەمەت داۋىنىدىن ئۆتۈپ كۆچا شەھىرىدىكى ماجىنسا قالدۇرۇپ كەتكەن ئەسكەرلەرگە بېرىپ قوشۇلدى.

«هالۋۇنى هىكىم يىدى ،تاياقنى يىتىم» دېگەندەك شەرقىي تۈركىستانىنىڭ بايلىقىنى خىتاي ، تۆكۈگان ، رۇسلار بىرى بىرىدىن قىزغىنىپ بۇلاپ-تالاپ ئۇيغۇرلارنى ئۇلتۇرۇپ بارلىق دەرت ئەلەم ۋەتەن ئىگىسى ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا چۈشتى.

ئۇرۇمچىدە ماجۇڭىيك بىلەن شىڭشىسەي ئارىسىدا يۈز بەرگەن ۋەقەلەر

1933-يىلىنىڭ ئاخىرىدا تۆكۈگانلار ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ سىرتىنى پۈتۈنلەي ئىگىلەپ ئالغان ئىدى ، سىپىل ئىچىدە خىتاي ئەمەلدارلىرى بىلەن خىتاي پۇقرالىرى ياشايتتى.سىپىل سىرتىدا باشقا مىللەتلەر ياشايتتى. گەرچە سىپىلنى ياخشى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن شىڭشىسەي بارلىق چارە تەدبىرلەرنى كۆرگەن بولسىمۇ ، بەربىر دەككە-دۈككىدە قالغان ئىدى ، چۈنكى ئۇرۇمچى خەلقىنىڭ كۆپچىلىگى سىپىل سىرتىدا ياشىغاشقا ئۆلار ماجۇڭىيكنى قۇللاپ ياردەم قىلسا ، ئاران يىتىشكەن ھۆكۈمرانلىق تەختىدىن ئايرىلىپ قىلىش چوقۇم ئىدى. ماجۇڭىيكنى ئۇرۇمچىدە ياشاۋاتقان تۆكۈگانلار قوللىغان بىلەن كۆپچىلۈك ئۇيغۇر ۋە باشقا خەلقلەر قوللىمايتتى ، ئۆلار بىتەرەپ ئىدى. شىڭشىسەي غوجانىياز ھاجىنى ئالداپ يولغا سالغانغا ئوخشاش ماجۇڭىيكنىمۇ ئارقا-ئارقىدىن ۋەكىل چىقىرىپ ھەرتۈرلۈك ۋەدىلەرنى قىلىپ ئۇرۇشنى ئارقىغا سۈرۈشكە باشلىدى. بۇ مەككارنىڭ ھىلە نەيرەڭلىرىنى ماجۇڭىيك سەزمەي ، شىڭشىسەينى يەنە بىرنەچچە كۈن سىپىل ئىچىگە قاماپ تۇرسام تەسلىم بۇلۇپ قوراللارنى تاپشۇرمايۋ ئىلاجى يوق دەپ ئويلاپ ئۇرۇمچى ئەتراپىدىكى ئەسكەرلىرىنى تولۇق يىغىپ ئۇمۇمى يۇزلۈك ھۇجۇم باشلىمايۋ كۈتكەن ئىدى. شىڭشىسەي بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي سۈۋىت ئىتتىپاقىدىن ياردەم سوردى. رۇس كوممۇنىست ئەمىپىرىيەسىنىڭ ئايروپىلان ، تانكىلار بىلەن قوراللانغان ماتورلاشقان ئارمىيەسى ماجۇڭىيكنىڭ ئارمىيەسىگە ھاۋادىن ھەم ئارقا تاماندىن ھۇجۇم قىلىپ قىرىشقا باشلىدى. بولۇپمۇ ئايروپىلاندىن تاشلىغان بومبىلىرى ماجۇڭىيكنىڭ ئارمىيەسىنى كۆپ چىقىمغا ئۇچراتتى. يەنە بىرنەچچە كۈن ئۇرۇش قىلسا بىرمۇ ئادەمى تىرىك قالمايۋ ئۆلۈپ تۆگەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ماجۇڭىيكنىڭ ئارمىيەسىنىڭ يېرىمىدىن ئايرىلىپ خىتايلاردىن ئالالمىغان ئۇچىنى غوجانىياز ھاجىدىن

ئېلىش ئۇچۇن ئۇرۇمچىدىن چىكىنىپ تۇرپانغا باردى. بۇ مەزگىل غوجانىياز ھاجى بىلەن مامۇت سىجاڭ شىڭشىسەيدىن ئالغان قوراللار بىلەن ئادەم سانىنى كۆپەيتىپ، توختام بويىچە جەنۇبى ۋىلايەتلارنىڭ مەركىزىنى كۇچا شەھرى قىلىپ ھاكىمىيەت قۇرۇش ھازىرلىقىنى كۆرۈۋاتاتتى. غوجانىياز ھاجىلار ئەگەر ماجۇڭىيڭ يېڭىلىپ قالسا قۇمۇل ئارقىلىق ئۆز يۇرتىغا كېتىدۇ دەپ پەرەز قىلاتتى. ماجۇڭىيڭنىڭ يۇرتىنى مابۇفاڭ ئىگىلەپ ئېلىپ ئۇنۇڭ يولىنى توسۇپ قويغانلىقىدىن غوجانىيازنىڭ خەۋىرى بولمىغان بىلەن ماجۇڭىيڭ ئوبدان بىلەتتى، شۇڭلاشقا غوجانىيازدىن ئۆچىنى ئېلىپ ئۇنىڭ قولىدىكى قوراللارنى تارتىپ ئالغاندىن كېيىن، كۇچا شەھرىدىن دۇڭخۇاڭ يۇلى بىلەن يۇرتىغا قايتىپ كېتىشنى مەقسەت قىلىپ تۇرپانغا بارغان ئىدى. بۇ چاغدا غوجانىياز ھاجىنىڭ ماجۇڭىيڭ بىلەن ئۇرۇشقىدەك ھەربىي كۇچى بولسىمۇ، ئاداققىچە ئۇرۇشماي ئازراق ئۇرۇشۇپ قويۇپ قارا شەھەرگە كېتىپ قالغانلىقىنى چۈشۈنۈپ بولمايتتى. مامۇت سىجاڭ بىر ئاز قارشىلىق كۆرسۈتۈپ ببقىپ ئۇمۇ غوجانىيازنىڭ ئارقىسىدىن كېتىپ تۇرپاننى ماجۇڭىيڭ بېسىپ ئالدى.غوجانىياز ھاجى كۆمۈش دېگەن يەرگە يېتىپ بارغاندا كۇچادىكى تۇڭگانلار ئالدىنى توراپ سۇقۇش قىلدى. غوجانىياز ھاجى ئالدىراپ قالغاندا مامۇت سىجاڭ يېتىپ كېلىپ ھوجۇمغا ئۆتتى. بۇ ئۇرۇشتا تۇڭگانلار مەغلۇپ بولۇپ چىكىندى.غوجانىياز ھاجى ئارقىسىدىن قوغلاپ قارا شەھەرنى ئىگەللىدى. بۇ يەردىكى تۇڭگانلار كۇچا شەھرىگە چېكىندى. غوجانىياز ھاجىلار كورلا شەھرىدە توختىماستىن كۇچا شەھرىگە كەلدى. بۇ يەردىكى تۇڭگانلار ئاقسۇغا قاراپ چېكىندى. بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى قوغلاپ ئاقسۇ شەھرىگە يېتىپ بىرىپ غوجانىياز ھاجى ئاقسۇ شەھرىگە، مامۇت سىجاڭ باي ناھىيەسىگە ئورۇنلاشتى. غوجانىياز ئاقسۇدا تۇرۇپ قەشقەر، خوتەن ئىنقلابچىلىرىدىن ياردەم سورىدى. قەشقەردىن تۇمۇر سىجاڭ،ھاپىز لۇيجاڭ بىلەن بىرەر مىڭچە ئەسكەر ئەۋەتتى. بۇلار ئاقسۇغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن بايغا بېرىپ مامۇت سىجاڭغا قوشۇلدى، خوتەن ھۆكۈمىتىمۇ بىر نەچچە يۈز ئاتلىق ئەسكەر ئەۋەتتى. بۇلارمۇ كىلىپ قوشۇلدى. بۇ مەزگىلدە ماجۇڭىيڭ تۇرپاندىن يۆتكۈلۈپ قاراشەھەرگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. ماجۇڭىيڭ يۇرۇش قىلىپ داۋانچىڭغا كەلگەندە خىتاي ئەسكەرلىرىگە يولۇقۇپ كۆپ چىقىمغا ئۇچراپ، ئوبدانلا ھالسىزلىنىپ قالغان ئىدى. بۇ خەۋەر ياردەم كۇچىكە ئىگە بولغان مامۇت سىجاڭغا يېتىپ، ئۇ بايدىن يۇرۇش قىلىپ، كۇچا، كورلا شەھەرلىرىنى ئىگەللەپ، باش ئەگمىدە مۇستەھكەم ئىستېھكام قۇرۇپ

ئالدى. بۇ بوغازدىن ئۆتۈش ماجۇڭيىڭغا خەتەرلىك تۇيۇلدى. بۇ يەردە يېگلىپ قالسا تەقدىرى نېمە بولۇشىنى ياخشى چۈشەنگەن ماجۇڭيىڭ ئۇرۇش تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتىپ يول تېپىپ پەستىكى دەريا بويى بىلەن بىر پولىك ئەسكىرىنى ماڭدۇرۇپ ھاپىز لۇيجاڭ مۇداپىئە قىلىپ تۇرغان يەرگە يېتىپ بىرىپ قاتتىق ھۇجۇمغا ئۆتتى. بۇ ئۇتۇلمىگەن ھۇجۇمدىن ھاپىز لۇيجاڭ مەغلۇپ بولۇپ ، مۇداپىئەسىدىن چېكىنىپ كېتىپ قالدى. غەلىبىگە ئىگە بولغان تۈككانلار ماموت سجاڭنى ئورتىغا ئېلىپ ھالسىزلاندۇرۇپ قويدى. بۇ ئۇرۇشتىن غەلبە قازىنىشقا كۆزى يەتمىگەن ماموت سجاڭ كورلىغا چېكىندى. بۇ يەرگىمۇ تۈككانلار كىلىپ ھۇجۇم باشلىغاندا ماموت سجاڭ كۇچاغا چېكىندى. بۇ چاغدا غوجانىياز ئاقسۇ ، ئۇچتۇرپان خەلقلىرىدىن ياردەم توپلاپ ، ئۇچتۇرپان چىگراسى ئارقىلىق سوۋېتتىن ئوقلىرى بىلەن مىڭدەك بەش ئاتار مىلتىق سېتىپ ئالدى. غوجانىياز ھاجىنى ئاقسۇ ، ئۇچتۇرپان خەلقى بىرىنچى بولۇپ قۇمۇلدىن ئازاتلىق كۈرەش باشلاپ بەرگەن خەلقمىزنىڭ ئەزىز پەرزەندى دەپ ، مال مۈلكىنى ئايماي زور ئۈمىت كۈتكەن ئېدى.

ماموت سجاڭ كۇچا شەھرىگە چېكىنىپ كىلىپ ، ماجۇڭيىڭ يېقىن ئاردا بۇ يەرلەرگە كېلەلمەيدۇ دەپ ئويلىغان ئېدى. ماجۇڭيىڭ قەيەرگە يۈرۈش قىلسا ،ئالدىدا بىر پولىك ئەسكەرنى ماڭغۇزۇپ ، قوزغالغان شەھەردە بىر پولىك ئەسكەرنى مەلۇم مۇددەت قالدۇرۇپ ، ئۆزى قالغان ئادەملىرى بىلەن ئوتتۇرىدا يۈرۈپ كىلەتتى. بۇنىڭ بۇ تاكتىكىسىنى غوجانىياز ياكى ماموت سجاڭ چۈشەنمەيتتى. ماجۇڭيىڭ بارلىق ھەربىي كۈچى بىلەن ھۇجۇم قىلىپ كەلدى دېگەن يالغان تەشۋىقاتلارغا ئىشىنىپ قالاتتى. كۈچا شەھرىدىمۇ خۇددى شۇنداق بولدى.كۇچاغا بىر پولىك ماجۇڭيىڭ ئەسكەرلىرى كىلىپ ھۇجۇم باشلىغاندا ئازراق ئۇرۇش قىلىپ ، ماموت سجاڭ بايغا چېكىندى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تۈككانلار قوغلاپ بايغا كېلىپ ھۇجۇم قىلدى. ماموت سجاڭ بۇ يەردىنمۇ چېكىنىپ قارايۇلغۇنغا يېتىپ كەلگەندە ئاقسۇدىن غوجانىياز ھاجى بىرمىڭدەك ئەسكەرلىرى بىلەن كىلىپ ماموت سجاڭغا قوشۇلدى. تۈككانلار بۇ يەرگىمۇ يېتىپ كىلىپ بىرنەچچە كۈن دەھشەتلىك ئۇرۇش بولدى. ماجۇڭيىڭنىڭ ئەسكەرلىرى ئىككى خەتەرلىك دۈشمەننىڭ ئارىسىغا كىرىپ قىلىچ چىقىش يولى تاپالماي يا ئۆلۈپ تۈگەش ياكى يول ئېچىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇشنىڭ بىرىنى تاللاپ ، ئۆلۈمدىن قورقماي غالجىرانە جەڭ قىلىپ ئۇرۇش ئېلىپ باردى. قارا يۈلغۇن دېگەن جاي غوجانىياز ھاجىلار ئۈچۈن

ئەپلىك بولۇش بىلەن ئادەم سانىمۇ تۆگىگانلاردىن بىر ھەسسە كۆپ ئېدى. تۆگىگانلار ئۆلگەن ئادەملىرىگە قاراپمۇ قويماي قۇتۇرغان كالىغا ئوخشاش ھۆكۈمرەپ غوجانىياز ھاجىلارنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ كېلىۋەردى، ماجۇڭىيڭ بارلىق ئوفىتسېرلىرىگە غوجانىيازنى تىرىك تۇتۇڭلار، ئۇرۇمچىدە ئۆلگەن مىڭلىغان ئادەملىرىمىزنىڭ ھىساۋىنى غوجانىيازدىن ئالىمىز. ئەگەر غوجانىياز بىزگە خىيانەت قىلماي بىز بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ئۇرۇمچىدە ئۇرۇشقان بولسا بىز مۇنچىلا ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىمايى،شىنجاڭنىڭ تەختىگە بىز چىقاتتۇق. ئۇ چاغدا رۇسلار كىلىپ بىزنىڭ ېشىمىزغا بۇنچىلا بالايى ئاپەتلەرنى كەلتۈرمىگەن بولاتتى. بۇنىڭغا خوجانىياز جاۋاپ بېرىشى كېرەك، دەپ قاتتىق بۇيرۇق بەرگەن ئېدى.

غوجانىياز ھاجىنىڭ شىڭشىسەي بىلەن مەخپى كېلىشىم تۈزۈپ شۇ كېلىشىم بۇيىچە ماجۇڭىيڭدىن ئايرىلىپ تۇرپانغا كېتىپ قالغانلىقىدىن ماجۇڭىيڭنىڭ خەۋىرى يوق ئېدى. ئەگەر بۇ سىرنى بىلگەن بولسا ئۇرۇمچى، تۇرپاندا ياشايدىغان بىرمۇ ئۇيغۇرنى قالدۇرماي ئوق بىلەن ئەمەس، قىلىچ بىلەن چېپىپ جادو بىلەن توغرىغاندەك قىلىۋېتەتتى. بۇ ئىشنى قىلمىغان بىلەن ئۇ قەدىمى يەتكەنلا يەردە ئۇيغۇر خەلقىگە قىلغىنى ئاز ئەمەس ئېدى.بۇلاپ-تالىدى، گۇزەل ئاياللارغا باسقۇنچىلىق قىلدى.خورلىدى. قارشىلىق كۆرسەتكەنلەرنى ئاتتى،چاپتى. ماجۇڭىيڭ شىڭشىسەي ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىنى تۇساش ئۈچۈن قارا شەھەردە بىر پولىك ئەسكەر قالدۇرۇپ ،كۇچاغا كەلگەن ئېدى. بۇيەردىكى ئۇرۇشنى ماجۇڭىيڭ ئۆزى قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلىغان غوجانىياز ھاجىلار چىكىنىپ ئاقسۇغا كەلسە تۆگىگانلار بۇ يەرگىمۇ يېتىپ كىلىپ ھۇجۇم قىلدى. ئاقسۇدا ئازراق ئۇرۇش قىلىپ ئاقسۇنى تۆگىگانلارغا بوشۇتۇپ بېرىپ ئۇچتۇرپانغا كېتىپ قالدى. ئۇ يەردىمۇ تۇختىماي تاغ ئىچى بىلەن قەشقەرگە كەتتى. ماجۇڭىيڭ ئاقسۇنى ئېلىپ ،يىنىدىكى بىر پولىك ئادەمى بىلەن ئاقسۇغا ئورۇنلاشتى، گەرچە ئۇ قاراشەھەر، كۇچا، ئاقسۇ شەھەرلىرىنى ئىگىلەپ تۇرسىمۇ، زور ئەندىشىدە ئېدى. جەنۇبقا كېتەي دىسە قەشقەردە سابىت دامۇللا ھۆكۈمىتى، خۇتەنده مەمتىمىن ھەزرەت ھۆكۈمىتى ۋە ئۇنىڭ يېتەرلىك كۇچى، قۇمۇل بىلەن قايتىپ كېتەي دىسە شىڭشىسەي ئالدىنى تورايدۇ، بۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ كەتسىمۇ قۇمۇلدىن ئۇتكەندىن كېيىن چوقۇم مابۇفاڭنىڭ قولىغا چۈشىدۇ.بۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ ئۆز يۇرتىغا يېتىپ بېرىش مۇمكىن

ئەمەس. مۇشۇ تەرەپلىرىنى ئويلاپ بىر مەزگىل ئاقسۇدا تۇرۇپ، چىقىش پولىنى ئىزدىمەكچى بولدى.

بۇ مەزگىلدە مەككار شەكشىسەي ئىككى دۇشمىنىنى ئۇرۇشقا سالىپ قويۇپ ئۇرۇمچى، ئالتاي، چۆچەك، قۇمۇل، ئىلى ۋىلايەتلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى تولۇق قولغا ئالدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى سۇۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمى بىلەن بولغان ئىدى.

شەرقىي تۈركىستاندا تۇنجى ھۆكۈمەت

1934-يىلىنىڭ بېشىدا شەرقىي تۈركىستاندا تۇنجى ھۆكۈمەت ۋۇجۇدقا كەلدى. بۇ تۇنجى ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق ئېغىرچىلىقلىرىنى ھەممىدىن كۆپرەك ۋەتەن ئىگىسى ئۇيغۇر خەلقى تارتىشقا توغرا كەلدى. ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن قۇربان بولغان قەھرىمانلىرىمىزنى ھىساپقا ئالمىغاندا.ئۆز ئۆيىدە تىنچ ياشاۋاتقان مىڭلىغان بىگۇنا قەھرىمانلىرىمىزنى شەكشىسەي جاللاتلىرى بىلەن، ماجۇكىيىڭ قاراقچىلىرى قىرىپ ئۆلتۈرۈپ ئۇرۇمچى، قۇمۇل، ئىلى، ئالتاي، چۆچەك ۋىلايەتلىرىنى شەكشىسەي ئىگەللىدى. قاراشەھەر ۋىلايىتىنى ماجۇكىيىڭ ئىگىلىدى، مارالبېشىدىن يېكىسارغىچە سابىت دامۇللام قۇرغان ھۆكۈمەت ئىگەللىدى. خوتەن، يەركەن ۋىلايەتلىرىنى خوتەن ھۆكۈمىتى ئىگىلىدى.

بۇ تۇنجى ھاكىمىيەتنىڭ قايسىسى ئازاتلىق ئۈچۈن كۈرەش قىلدى، قايسىسى باسقۇنچىلىق قىلدى، خەلقىمىزئۆزلىرى ئايرىپ ئالالدۇ دەپ ئويلايمەن.

1931-يىلى شەرقىي تۈركىستاندا مىللى ئازاتلىق كۈرەشنىڭ باشلانغان دەۋرىدە مەن ئەنجاندا ئوقۇۋاتاتتىم، بىزگە خوشنا بىر قورانى ئىجارىغا ئېلىپ قاسىم قەسمىتى، مەھەممەت لاتىن، ئىسمايىل ئاخۇن دېگەن ئادەملەر قەشقەردىن تۇنجى ياش يىگىتنى ئەكىلىپ ئوقۇتاتتى، گەرچە بۇلار مىنىڭدىن سەل چوڭراق بولسىمۇ بوش ۋاقتىم مۇشۇلار بىلەن ئۆتەتتى، دەرسىلىرىمىزنى بىللە تەييارلايتتۇق، ئۇلار مىنىڭ بەزى چۈشەنمىگەن يەرلىرىمگە ياردەم بېرەتتى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا بىز ۋەتەنىمىزدە ئازاتلىق ئۈچۈن كۈرەش بولۇۋاتسا، بىز چەت ئەلدە يۈرسەك، قانداق قىلىپ ئۆزىمىزنى ۋەتەن ئوغلى دەيمىز دېگەن تالاش تارتىشلار كۆچەيگەن ئىدى.مىنىڭ تاغام نىزامدىن تاشكەنتتە ئالى مەكتەپنى تاماملاپ ئەنجانغا كەلگەندە، بىز ئۇنۇڭ رەھبەرلىگىدە

قەشقەرگە بىرىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىشنى قارار قىلدۇق. مەن بۇلاردىن ئايرىلىپ قىلىشنى لايىق كۆرمەي بىللە بىرىشنى تەلەپ قىلسام ، سەن تىخى كىچىك دەپ ئۇنىمىدى ، مەنمۇ ئۆز ئىرادەمدە چىك تۇردۇم ، ئاخىرى ئېلىپ بىرىشقا رازى بولدى. بىزنىك سەپىرىمىز ئوڭۇشلۇق بولۇپ ،1933-يىلى ئۆكتەبىرنىك ئاخىرى قەشقەر شەھرىنىك يېنىدا مىك يول دېگەن يۇرتقا كەلسەك بۇ مەھەللىدە ساپ ئۇيغۇرلار ياشايدىكەن بىز شەھەرگە پاكىز كىرىش ئۈچۈن ئىقىن سۇدا يۈز-كۆزۈمىزنى يۇيۇۋاتاتتۇق ،شۇنداق يېقىملىق ناخشا ئاۋازى ئاڭلاندى.قارىساق بۇ ، شۇ يەردە مال باققىنى چىققان ياش ئوغۇل قىزلار ئېيتقان ناخشا ئىكەن بىز دىققەت قىلىپ ئاڭلىساق ، بۇلارنىك ناخشىسىنىك تېكىستى ئازاتلىق سادالىرىنى پەلەككە كۆتەرگەن جاراڭلىق ناخشىلار ئىدى.ئىسلام ئىچىلدى. قۇمۇلدىن باشلاپ ،كاپىرلار قاچتى شەھەرنى تاشلاپ ،ياشا غوجام نىياز ھاجى مىك ياشا ،دېگەندەك سۆزلەر تا بۈگۈنگىچە قۇلۇغمغا ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ.بىز كىلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا جەڭگە ئاتلاندۇق ، بىزدەك جەڭگە قاتنىشۇاتقان ئادەملەرنىك كۆپىدە قورال يوق بولسىمۇ ، ئۇلارنىك ۋەتەننى ئازات قىلىش روھى ئۇستۈن ئىدى. بىراق بۇ ئۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ئادەملەرنىك ھەربى بىلىمى بولمىغانلىقتىن بولسا كىرەك ، ئۇرۇشتا كۆپ ئادەملەر ئورۇنسىز قۇربان بولاتتى. بىزمۇ بىرنەچچە كۈن ئۈمۈمى يۈزلۈك چوڭ ھۇجۇمغا قاتناشتۇق.سىپىل ئەتراپىنى تۆزلەپ خەندەك كولاپ سۇ تولدۇرۇپ قويغان ئىكەن ، سىپىلگە يېقىن كەلسەك زەمبىرەك ئېتىپ ، گىرانات تاشلاپ يېقىن كەلتۈرمەيتتى. 1933-يىلىنىك ئاخىرىدا بىزنىك باشلىقىمىز نىزامدىن ئاكا باشلىق ئونلىغان ئادەملىرىمىز قۇربان بولدى. ئەنجاندىن بارغان ئالتە كىشىدىن ئىككى كىشى قالغان ئىدۇق ، بىزنى سىلەر تىخى ياش ئىكەنسىلەر دەپ ئۇرۇشقا قاتناشتۇرماي قويدى.

تۇمۇر سىجاڭنىك قەشقەرگە كىلىشى ۋە ئۇنىك تۇڭگانلار تەربىيىدىن ئۆلتۈرۈلىشى

تۇمۇر سىجاڭ ئىنقىلاپقا رەھبەرلىك قىلىشقا يېتەرلىك بىلىمى يوق ئادەم بولغاشقا دوست بىلەن دۇشمەننى ئايرىپ ئالالمايى خەلق دۇشمەنلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ 1933-يىلى4-ئايدا قەشقەرگە كەلدى. تۇمۇر سىجاڭ قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرىغا قوشۇلسا ،

ماجنسا ئۆزىنىڭ تۆۋگانلىرى بىلەن ئىنقىلاپنىڭ دۈشمىنى بولغان مادوتەي بىلەن قوشۇلۇپ ئالدى. قەشقەر خەلقى تۈمۈر سىجاڭ كىم ، مەقسىدى نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىسىمۇ ،غوجانىياز ئەۋەتكەن ۋەكىل دەپ ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋ ئېلىپ بارلىق ئۇيغۇر ، قىرغىز ، ئۆزبەك ھەربىي باشلىقلار تۈمۈر سىجاڭغا بوي سۇنۇپ ئۆزلىرىگە قوماندان قىلىپ بەلگۈلىدى. بۇ يەردە خىتايلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى تارمار بۇلۇپ ئۇنىڭ ئورنىغا ئازاتلىق كۆرەشىنىڭ دۈشمىنى بولۇپ تۆۋگانلار مەيدانغا چىقتى. قەشقەر يېڭى شەھەر سىپلى ئىچىنى تۆۋگانلار ئىگىلەپ قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش ئېلىپ باردى. قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرى يېڭى شەھەردىكى تۆۋگانلارنىڭ كۈچى بىزدىن ئاز ، ئەگەر بىز خوتەن ئىنقىلاپچىلىرى بىلەن بىرلىشىپ ھۇجۇم قىلساق بىر ھۇجۇم بىلەن تۆۋگانلارنى تەسلىم قىلىمىز. ئۇچاغدا بىز ناھايىتى كۆپ ھەربى قورالغا ئىگە بولىمىز ،ئەگەر غوجانىياز بىلەن بىرلىكتە ھەربىكەت قىلساق پۈتۈن شەرقى تۈركىستاننى ئازات قىلىشقا يەتكىدەك ھەربى كۈچكە ئىگە بولاتتۇق دېگەن تەلەپنى كەينى—كەينىدىن تەكرار تۈمۈر سىجاڭغا قويسا ، تۈمۈر سىجاڭ قوۋلاق سالمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قەشقەر يېڭى شەھەردىكى تۆۋگانلارنىڭ ھەربى كۈچى ۋە تەمىنات جەھەتتىن تازا قىيىلىنىپ تۇرغان بولۇپ بىرلا ھۇجۇم قىلسا قورالنى تاشلاپ قېچىشقا تەييار ئىدى. مۇشۇنداق قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ تۇرغاندا ئاقسۇ ، كۇچا شەھەرلىرىدە غوجانىياز ھاجىلاردىن يېڭىلىپ قېچىپ كەلگەن تۆۋگانلار يېڭى شەھەرگە كىرىپ ئېلىپ ئۇلار يىتەرلىك كۈچكە ئىگە بولۇپ ئالدى. نەتىجىدە ئۇلار شەھەردىن چىقىپ يېڭى شەھەرگە يېقىن مەھەللىلەرنى بۇلاپ تالاپ يىتەرلىك ئوزۇق تۇلۇككە ئىگە بولۇالدى. قەشقەردە يۇز بېرىۋاتقان ۋەقەلەردىن خەۋەر تاپقان خوتەن ئىنقىلاپچىلىرى بۇيەردىكى ئىنقىلابى ئىشلارنى تەرتىپكە سىلىپ ،بىرلىك سەپكە ئۇيۇشۇپ شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ مەركىزىنى قەشقەردە قۇرۇپ چىقىپ ، بارلىق ئىنقىلاۋى كۈچلەرنى ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايراق ئاستىغا توپلاپ ،دۈشمەننى ئۇيغۇر ۋەتىنىدىن ھەيدەپ چىقىرىش مەقسىدىدە سابىت دامۇللام خوتەن ئەسكەرلىرىدىن 2000دىن كۆپرەك ئەسكەر بىلەن يولغا چىقىپ يەركەن ۋىلايىتىگە يېتىپ كەلگەندە ، تۆمۈر سىجاڭ سابىت دامۇللامنىڭ قەشقەرگە كەلمەسلىگىنى تەلەپ قىلىپ ئابدۇغۇپۇر دامۇللام باشلىق بىرنەچچە كىشىنى ۋەكىل قىلىپ يەركەن شەھرىگە ئەۋەتىدۇ. سابىت دامۇللام ئۆز مەۋقەسىدە چىڭ تۇرۇپ قەشقەرگەبىرىش زۆرۈرلىكىنى چۈشەندۈرۈپ ، ۋەكىللەرنى قايتۇرۇدۇ ،ئۆزى بۇلارنىڭ

ئارقىسىدىن يولغا چىقىپ يېڭىسارغا كەلگەندە تۇمۇر سىجاڭ ئۆزى يېڭىسارغا بىرىپ ئۇلارنى بۇ يەردىن قايتۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىپ كۆردىدۇ. بۇ يەردىمۇ سابىت دامۇللام ئۆز مەۋقەسىدە چىڭ تۇرغانلىقتىن تۇمۇرسىجاڭ قەشقەرگە قايتىپ كېتىدۇ ،سابىت دامۇللام يېڭىساردا ئازراق ئەسكەر قالدۇرۇپ قالغان ئەسكەرلىرى بىلەن قەشقەر شەھرىگە يېتىپ كېلىدۇ.سابىت دامۇللام قەشقەر خەلقىنىڭ ئىچىدىن چىققان چوڭ دىنى ئالىم بولغىنى ئۈچۈن پۈتۈن قەشقەر خەلقى ۋە ھەربىي باشلىقلار ئالدىغا چىقىپ چوڭ ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋ ئالىدۇ. سابىت دامۇللام بارلىق ھەربىي باشلىقلارنى يىغىپ ، مەجلىس ئېچىپ ئۆز مەقسىدىنى ئوچۇق ئوتتۇرغا قويۇپ يېڭى شەھەرنى تىزراق ئازات قىلىش ھەققىدە مۇزاكىرە ئۆتكۈزىدۇ. بۇ يىغىنغا تۇمۇر سىجاڭنى تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ كەلمەي قويىدۇ. يىغىننىڭ 3-كۈنى 1933-يىلى 7-ئاينىڭ ئاخىرىدا تۇمۇرسىجاڭ ، ھامۇت لۇيجاڭ ، ھەمدەمبەگ تۆھنجاڭلارغا بۇيرۇق بىرىپ ، سابىت دامۇللام ۋە شامەنسۈرلارنى قورالسىزلاندۇرۇپ ئۆزلىرى تۇرغان ئۆيگە قاماپ قويىدۇ. مۇشۇ ۋەقەلەر يۈز بەرگەندىن كېيىن قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرى بىلەن تۇمۇر سىجاڭ ئارىسىدىكى مۇناسىبەتلەر بۇزۇلۇپ ، ئوسمان سىجاڭ بارلىق قىرغىز ئەسكەرلىرى بىلەن ئۆز يۇرتى قىزىل ئويغا كېتىپ قالىدۇ. تۇمۇر سىجاڭ خوتەندە تەشكىل قىلىنغان ھۆكۈمەتنى يۇقۇتۇپ بايلىقلىرى بىلەن قورال ياراقلىرىنى ئېلىپ كىلىش ئۈچۈن ھاپىز لۇيجاڭنى يەركەنگە ئەۋەتىپ خوتەن ئەسكەرلىرىنى قورالسىزلاندۇرىدۇ. بۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈسۈپجان قۇربىشىنى ئەۋەتىدۇ ، بۇلار تۇمۇرنىڭ خائىنلىق بۇيرۇقىنى ئورۇندىش ئۈچۈن قارا قاش ناھىيەسىدىكى بىگۇنا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قىنىنى تۆكۈپ ، باشقا ناھىيەلەرگەبىرىپ ئۇرۇش قىلماقچى بولغاندا ، غەزەپكە كەلگەن خوتەن خەلقى قوزغۇلۇپ مەمتىمىن ھەزرەت باشچىلىقىدا ئۇلارنى گۇمىدىن قوغلاپ چىقىرىدۇ.بۇلار قېچىپ قارغىلىققا يېتىپ كەلگەندە تۇمۇر سىجاڭنى تۆڭگانلارنىڭ ئۆلتەرگەنلىگىنى ئاڭلاپ قەشقەرگە قايتىپ كېلىدۇ.ئەسلىدە تۇمۇر سىجاڭ ئوسمانىنى قورالسىزلاندۇرۇش ئۈچۈن مامۇت لۇيجاڭنى كۆپ ساندىكى ئەسكەر بىلەن ئەۋەتكەن ئىدى ، ئۇلار بارسا ئوسمانلار ئۇ يەردە توختىماي كىتىپ قالغان ئىكەن. شۇڭا ئۇلار تۇمۇردىن يولىۇرۇق سۈراپ بۇ يەردە تۇرۇپ قالىدۇ.چۈنكى تاغ ئىچىدە ئوسمانىنى قورالسىزلاندۇرۇش ئوڭاي ئەمەس ئىدى.تۇمۇر غوجايىنى ماجىنسادىن يارىدەم سورايدۇ. ماجىنسا يېڭى شەھەردىكى ئەسكەرلىرىدىن بىر پولىك ئەسكەر ئەۋەتىدۇ. تۇمۇر سىجاڭ ھەممە ئىشلارنى ياخشى ئورۇنلاشتۇردۇم دەپ

ئويلاپ ،تۆرت ئادەمى بىلەن كىچىك ماشىنغا ئولتۇرۇپ شەھەر چىتىدىكى مادوتەي بىغى دېگەن باققا چىقىپ دەم ئېلىپ ، كەچقۇرۇن قايتىپ كېلىۋاتقاندا يولدا ماجىنسا ئەۋەتكەن بىر پولىك ئەسكەرگە ئۇچراپ ،ماشىنىنى توختۇتۇپ ، ئۆزىچە بۇلارغا يۇليورۇق بەرمەكچى بولۇپ ماشىنىدىن چۈشۈۋاتقاندا تۆگىگانلار ئۇنى ئوچ ئادەمى بىلەن قوشۇپ ئىتىپ تاشلايدۇ ،بىر ئادەمى چاققانلىق قىلىپ قېچىپ يول چىتىدىكى قوراغا كىرىۋىلىپ قۇتۇلۇپ قالىدۇ. تۆگىگانلار تۆمۈر سجاڭنىڭ بېشىنى كەسىپ ئەكىلىپ كونا شەھەرنىڭ ياۋاغ دەرۋازىسىغا ئەسىپ قويىدۇ.بۇ چاغدا كونا شەھەر ئىنقىلاپچىلىرىنىڭ كۆچى ئاز قالغان ئىدى. تۆمۈر سجاڭنىڭ ئىنقىلاپقا خائىنلىق قىلىپ كۆپلىگەن كۆچىنى خوتەن ئىنقىلاپچىلىرىنى ،ۋە ئوسمانىنى قورالسىزلاندۇرۇشقا ئەۋەتكەنلىكىنى بىلگەن تۆگىگانلار كونا شەھەرنىڭ ئىككى تەرىپىدىن باستۇرۇپ كىرىپ ئۇرۇش قىلىۋاتقاندا ، تۆمۈر سجاڭنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئوسمان سجاڭ قىرغىز ئەسكەرلىرى بىلەن كونا شەھەرگە كېلىپ تۆگىگانلار بىلەن دەھشەتلىك جەڭ قىلىپ تۆگىگانلارنى كوناشەھەردىن قوغلاپ چىقىدۇ. بۇ چاغدا خوتەنگە ئەۋەتكەن ئەسكەرلەرمۇ قايتىپ كەلگەن ئىدى. مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن تۆمۈر سجاڭنىڭ ئورنىنى ئوسمان سجاڭ ئىگىللەپ ،تۆگىگانلارنى يېڭى شەھەر سىپىلى ئىچىگە مۇھاسىرىگە ئېلىپ ئۇرۇش باشلايدۇ.تۆمۈر سجاڭنىڭ پاجىئەسىنى مەن بىزنىڭ سابىق ھەربى باشلىقىمىزدىن ئاڭلىغان ئىدىم. تۆگىگانلارنىڭ باشلىغى ماجىنسا نەچچە يىلدىن بېرى دوتەي بولۇپلا قەشقەر خەلقىنىڭ قىنىنى شوراپ ئىچىپ كەلگەن ھىلىگەر ئەبلەخ بولغاشقا ، تۆمۈر سجاڭنىڭ نادان ، سانتۇن قورچاق باشلىق ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلۈپلىپ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ، قەشقەر ، خوتەن ئىنقىلاپچىلىرىنى پارچىلاپ يوق قىلىپ جەنۇبى ۋىلايەتلەرنىڭ بايلىقىنى ، ھۆكۈمرانلىقىنى ئۆز قولىغا ئېلىش ئۈچۈن تۆمۈر سجاڭنى ھەربىكەتكە كەلتۈرگەن ئىدى. تۆمۈر سجاڭ بىلىمسىز ئادەم بولغاشقا ، ۋەتەنىنىڭ ئازاتلىقىدىن ئۆزىنىڭ شەخسى ئابرويىنى ،مەنسىپىنى ئۈستۈن قويۇپ ئاخىردا «دوستىنىڭ» ئوقىدا ئۆلىدۇ.

قەشقەردە شەرقى تۈركستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلىشى

شەرقى تۈركستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى كۆپ تۈسقۇنلۇقلارنى يېڭىپ ، سابىت دامۇللامنىڭ كۈچ چىقىرىشى ئارقىلىق تەشكىل قىلىندى. تۆمۈر سجاڭنى ئىتتىپاقچىسى ماجىنسا ئۆلتۈرگەندىن كېيىن ،قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرى ئۆتكەن خاتالىقلارغا خاتىمە بېرىپ ئىنقىلاپقا سابىت دامۇللامدەك بىلىملىك رەھبەر كىرەكلىگىنى جۈشۈنۈپ يەتتى. شامەنسۇر چىجىلىپ كەتكەن ئەسكەرلىرىنى يىغىپ خوتەنگە قايتىپ كەتتى.تۆمۈر سجاڭنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىدىن قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرى بىلەن خوتەندە قۇرۇلغان ھۆكۈمەتنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈزۈلۈپ قالغان ئىدى. مۇنداق ۋەزىيەتتە شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىشنى مۇناسىپ كۆرمەي ، سابىت دامۇللام قەشقەر شەھىرىدە 1933-يىلى 8-ئايدا خوتەن ھۆكۈمىتىنىڭ ئىش باشقۇرۇش ئىدارىسىنى قۇرۇپ چىقتى. بۇ ئىدارىنى قۇرۇپ چىقىشقا ئوسمان سجاڭنىڭ رازىلىغىنى ئالماي قۇرۇپ چىققانلىقتىن ئوسمان بىرلىك سەپتىنى چىكىندى. ئۇنىڭ ئۈستىگە باشقا ھەربىي باشلىقلارغىمۇ ياخشى مۇناسىۋەتتە بولمىغىنى ئۈچۈن ئوسماندىن يىراقلىشىشقا باشلىدى. سابىت دامۇللامنىڭ مەخسىدى ،خوتەن ئىش باشقۇرۇش ئىدارىسى ئارقىلىق قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرى بىلەن خوتەن ئىنقىلاپچىلىرىنى بىرلەشتۈرۈشنى شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىشنىڭ بىرىنچى باسقۇچى قىلىش بولغاچقا ، ئاردىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندە بۇ تەشكىلنىڭ نامىنى شەرقى تۈركستان ئىستىقلال جەمىيىتىگە ئۆزگەرتتى ۋە جەمىيەتنىڭ رەھبەرلىرىنى تەيىنلىدى ، بۇ شەرقى تۈركستان ئىسلام ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىشنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى ئىدى. بۇ چوڭ يىغىنغا خوتەن ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە قەشقەردىكى ھەربى باشلىقلار تولۇق قاتناشقان بولسىمۇ ، ئوسمان سجاڭ بىلەن ، ھاپىز لۇيجاڭ قاتناشمايى ، ئوسمانىنىڭ مۇئاۋىنى ئورازبېك قاتناشقان ئىكەن. ئوسمان ئورازبېكتىن يىغىندا شەرقى تۈركستان ئىسلام ھۆكۈمىتىنى تەشكىل قىلىشنىڭ تەييارلىقى ھەققىدە سۆز بولغانلىقى ۋە ھۆكۈمەت باشلىقلىقىغا سابىت دامۇللام بىلەن غوجانىياز ھاجى قاتارلىقلارنىڭ سايلىنىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن قاتتىق نارازى بولدى. ئوسمان تۆمۈر سجاڭنىڭ ئورنىغا قوماندان بولغان بىلەن ،بىلىمسىز ،مەنمەنچى شەخسى قەھرىمانلارنىڭ بىرى بولۇپ ، سىياسى

جەھەتتىنمۇ ساۋاتسىز بولغاشقا مەن ھۆكۈمەت باشلىقى بولۇشۇم كېرەك دەپ ئويلايدىغانلاردىن ئىدى.

ئوسمانىنىڭ يوغانچىلىقى سەۋەبىدىن كېينكى كۈنلەردە كۆپلىگەن ھەربىي باشلىقلار ئۆنكىدىن چەتنەشكە باشلىدى. قىرغىز باشلىقلاردىن ئورازبېك لۇيجاڭ، ئابدۇللا لۇيجاڭ، قوشمەت تۆەنجاڭلار ئەسكەرلىرى بىلەن ئوسماندىن ئايرىلىپ چىقىپ ئىتتىپاقچىلارغا قوشۇلدى. ئوسمان 200دەك ئادىمى بىلەن يالغۇز قالدى.سابىت داموللامنىڭ مەخسىدى، بارلىق ھەربى مەمۇرى باشلىقلارنى ۋە ئاۋام خەلقنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ يېڭى شەھەردىكى دۈشمەنلەرنى تېز يوقۇتۇپ شەرقى تۈركىستان ئىسلام جەمھۇرىيىتىنى قۇرۇپ چىقىپ پۈتۈن شەرقى تۈركىستانىنى ئازات قىلىشتىن ئىبارەت ئىدى.ئوسمان سابىت داموللامنى چۈشەنمەي ئادەملىرى بىلەن تاققا چىقىپ كەتتى.تاغدىن چاقىرتىپ كەلگەن بولسىمۇ قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىمەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى ،ئوسمان ۋەقەسىدىن كېيىن بىرلىك سەپ ۋۇجۇدقا كېلىپ قەشقەر، خوتەن ئىنقىلابچىلىرى بىرلىشىپ چوڭ يىغىن ئۆتكۈزۈپ 1933-يىلى 12-نويابىر كۈنى شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتە ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقتى. غوجانىياز ھاجى قەشقەرگە كەلمىگەن بولسىمۇ دۆلەت رەئىسى، سابىت داموللامنى باش مىنىستىر قىلىپ تەينىلەپ ،باش كاتىپ، نازارەتلەرنىڭ نازىرلىرى ۋە ئىدارە جەمىيەتلەرنىڭ باشلىقلىرىنى بەلگۈلەپ چىقتى. شۇنداقلا ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايراق، دۆلەت گىربى، دۆلەتنىڭ ئاساسىي قانۇنى ۋە دۆلەت گىمنلىرى بېكىتىلىپ ھۆكۈمەت قۇرۇلغانلىقىنى ئىلان قىلدى.ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىلىرىگە قەشقەر، يەكەن، خوتەن، ئاقسۇ، كۇچا، تۇرپان، قۇمۇللىقلار تەينىلىنىپ، قەشقەردە ياشايدىغان قىرغىزلارنى نەزەردە تۇتۇپ ھۆكۈمەت تەركىۋىگە قىرغىز خەلقىنىڭ ۋەكىللىرىنى كىرگۈزدى.

غۇجانىياز ھاجىنىڭ قەشقەرگە كېلىشى

غوجانىياز ھاجى ئاقسۇدا تۇرغان ۋاختىدا قەشقەردىن بەزى بۇزۇق سانتۇنلار بىرىپ قەشقەر خەلقىنىڭ يېڭى ھۆكۈمىتى ئۇستىدىن تۇھمەت، پىتنىلەرنى توقۇپ بۇزغۇنچىلىق ئىغۋا تارقاتقان ئىدى. بۇنىڭغا غۇجانىياز ھاجى ئىشىنىپ قالساكىرەك.ئوچ تۇرپان تاغ

ئىچى بىلەن يۇرۇپ ئاتۇشقا يېتىپ كەلگەندە سابىت دامۇللام باشلىق پۇتۇن ھۆكۈمەت ئەزالىرى ، ھەربى باشلىقلار ، خەلق ۋەكىللىرى ئاتۇشقا كىلىپ ، ئاتۇش خەلقى بىلەن بىللە چوڭ ھۆرمەت بىلدۈرۈپ كۈتۈپ ئالدى ۋە قەشقەر شەھرىگە ئۆزلىرى بىللە كەلدى. قەشقەر خەلقىدىن 100مىڭدەك ئادەم ئىتتىپ تۇگەتكىسىز ھۆرمەت بىلدۈرۈپ قارشى ئالدى. غۇجانىياز ھاجى قەشقەر خەلقىنىڭ بۇنداق داغ-دۇغىلىق كۈتۈپ ئىلىشىنى ئويلاپمۇ قويمىسا كىرەك. ئۆزىمۇ خوشاللىقىدىن نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالدى. ئىككى كۈن ئۆتكەندە مامۇت سىجاڭنى 1000دەك ئەسكەر بىلەن يېڭى شەھەر ئۆرۈشىغا چىقاردى. بارلىق قوماندانلىقنى قولغا ئېلىپ ،سىپىل ئىچىدىكى دۇشمەنلەرنى خىلى ئالدىرىتىپ قويغان بولسىمۇ ،سىپىل ئىچىگە بىسىپ كىرىشكە ئىمكان بولمىدى. دۇشمەن چوڭ خەتەرگە ئۇچراپ ، ماجۇڭىيىڭ كەلگۈچە يېڭى شەھەرنى ئىگىلەپ تۇرۇشقا تىرىشتى.غوجانىياز ھاجى تەييارلاپ قۇيغان ئازادە ئۆيدە كەلگەنلەرنى قوبۇل قىلىپ ئىشخانىغا چىقمىدى. 1934-يىلى 1-ئايدا ئۇزىنىڭ يېقىن ئادەمى تۇرپانلىق مۇسۇل ھاجى ،ئەخمەت پاختا باشلىق بىر ھەيئەت تەشكىل قىلىپ ئۆركەشتام چىگرا سىنى ئارقىلىق تاشكەنتىگە ئەۋەتتى.

بۇلارغا تۆۋەندىكى ئۇچ تۈرلۈك ۋەزىپە تاپشۇرۇلغان ئىدى.

1-ئۇيغۇر خەلقى ئۆزكۈچى بىلەن قەشقەردە قۇرۇپ چىقىلغان شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنى ئىتتىراپ قىلىش.

2-ھەرخىل ھەربى قورال-ياراق سىتىپ بېرىش.

3-سودا مۇناسىۋىتى ئورنىتىپ ، توختام تۈزۈش ،

غۇجىنىياز ھاجى يەنە قەشقەر ھۆكۈمىتى نامىدىن سۇئىت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە بىر پارچە خەت يوللىغان بولۇپ ،بۇ خەتتە ئىزىلگەن ئۇيغۇر خەلقىگە سوۋىت ھۆكۈمىتىنىڭ قانۇنى بويىچە خالىس يارەمىم بېرىشنى ئىلتىماس قىلغان.ئۇ يەنە ھىندىستان ،تۈركىيە ھۆكۈمەتلىرىگىمۇ قەشقەر ھۆكۈمىتىنى ئىتتىراپ قىلىش ھەققىدە ئالاقە بىلەن كىشى ئەۋەتتى. قەشقەردە بىرئاز كۈن ياخشى كەيپىيات ھۇجۇتقا كەلدى.

www.uyghurkitap.com

ماجۇڭىيكۈنىڭ قەشقەرگە كىلىشى

ھەقىقەتنى ئېيتقاندا ماجۇڭىيڭ ياش بولسىمۇ، ھەربى ئاكادېمىيەنى تۈگەتكەن قابىلىيەتلىك ھەربى قوماندانلاردىن ئىدى، ئەگەر سوۋېت ياردەم بەرمىگەن بولسا شياڭ شىسەينى ئۇرۇمچىدە يوقۇتۇپ شەرقى تۈركىستاننى بېسىپ ئېلىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇنىڭ ئوفىتسىرلىرىمۇ ھەربى مەشغۇلاتلارنى ياخشى ئۆزلەشتۈرگەن مۇنتەزىم ھەربىلەردىن ئىدى. شۇ سەۋەپتىن مەيلى قەيەردە بولغان ئۇرۇشتا بولمىسۇن غوجانىيازنىڭ تەلىم-تەربىيە كۆرمىگەن ئەسكەرلىرى مەغلۇپ بولۇپ كەلدى.

ماجۇڭىيڭ قارا شەھەر بىلەن كۆچادا يېرىم ئادەمنى قالدۇرۇپ قالغان ئادەملىرى بىلەن ئاقسۇغا كەلگەندىن كېيىن ئاقسۇدا بىر مەزگىل چىقىش يولى ئىزدەپ تۇرۇپ، قەشقەرگە كەلگەن غوجانىياز ھاجى باشلىق قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرىنىڭ ھەربى كۈچىنى سىناپ كۆرۈش ئۈچۈن بىر پولك ئەسكىرىنى قەشقەرگە ئەۋەتتى. ئەگەر بۇ پولك قەشقەرگە يېتىپ بارالمايلا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىسا قەشقەرگە بارماي تەكلىماكان چۆلىدە يېرىم ئادەمدىن ئايرىلسامۇ ئۆز يۇرتۇمغا يېتىۋالىمەن دەپ ئويلاپ، بىر پولك ئەسكىرىنى قەشقەرگە ئەۋەتكەن ئىدى.ئۆز ئادەملىرىنى ئىشقا سېلىپ ماجۇڭىيڭ پۈتۈن ئادەملىرى بىلەن قەشقەرگە قاراپ يولغا چىقتى دەپ تەشۋىق تارقاتقان ئىدى ،بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان غوجانىياز ھاجى ۋە ھۆكۈمەت باشلىقلىرى ئىككى تەرەپتىن دۈشمەننى توسۇش ئۈچۈن رىشتەم تۆەنجاڭنى تۈمشۇق دېگەن يەرگە، يېڭىسادىكى ئەمىر نۇرمەمەتنى ئەسكەرلىرى بىلەن مارالبىشىغا ئەۋەتتى. رىشتەم ئۇرۇش قىلماي تۈگىگانلارغا تەسلىم بولۇپ قوشۇلۇپ كەتتى. مارالبىشىدىكى ئەمىر نۇرمەمەت ئۇرۇش قىلىپ كۆپ ئەسكەرلىرىدىن ئايرىلىپ دۈشمەننى يېڭىشكە ھالى يەتمەي چېكىنىپ پەيزىۋاتقا قايتىپ كەلدى. بۇنىڭغا غوجانىيازنىڭ غەزىۋى كىلىپ يىنىدىكى ئازغىنە ئەسكىرى بىلەن ئاۋاتقا كىلىپ ئىككى يۈزدەك ئەسكەرنى چوكانيار دېگەن يەرگە ئەۋەتتى. بۇلار ياخشى يەرگە ئورۇنلۇشۇپ مۇداپىئەدە تۇرغاندا دۈشمەنلەر يېتىپ كەلدى. دۈشمەنلەر بۇلارنىڭ كىلىشىدىن خەۋەرسىز بولغاشقا، كۆپ چىقمىغا ئۇچرىشىغا قارىماي بۇلارنىمۇ چېكىندۈرۈپ يېڭى شەھەرگە كىلىپ ماجىساغا قوشۇلۇپ ئالدى. غوجانىياز ئۆزى ئۇرۇشقا قاتناشماي قاچقان ئەسكەرلىرى بىلەن يېڭىسارغا كېتىپ قالدى. يولدا كېتىۋېتىپ ماموت سىجاڭغا تۆۋەندىكى مەزمۇندىكى خەتنى يىزىپ ئەۋەتكەن ئىكەن:«

ماموت سجاك شەھەر ئىچىدە ماجۇكىيك بىلەن ئۇرۇش قىلساق كۆپ چىقمىغا ئۇچرايمىز ، شەھەر سىرتىدا كىچىك ، پارچە ئۇرۇش قىلايلى. سىز ھۆكۈمەت باشلىقلىرى بىلەن يېكىسارغابىرىك». ماموت سىجاك خەتنى ئېلىپ كۆنا شەھەردىكى ھۆكۈمەت باشلىقلىرىغا كىشى ئەۋەتىپ ،ئۆزى يېكىسارغا بىرىپ غوجانىيازلارغا قوشۇلغان ،بۇلار يېكىساردىمۇ تۇرماي يەكەنگە كېتىپ قالغان ئىدى. كونا شەھەردىكى ھۆكۈمەت باشلىقلىرى ئويلۇشۇپ ئۇيغۇر ، قىرغىز ، ئۆزبەك ھەربىي باشلىقلارنى شەھەرنىك سىرتىدىكى رايونلاردا قالدۇرۇپ ، ئۆزلىرى يېكىسارغا بىرىپ ئورۇنلاشتى. ئۇ يەردە ئازراق خوتەن ئەسكەرلىرى بار ئىدى. شۇ كەمگىچە تاشكەنتكە كەتكەن ۋەكىللەردىن ھىچ قانداق خەۋەر كەلمىدى. غوجانىياز ھاجى ئۇچتۇرپان چىگرىسى ئارقىلىق نەچچە ئونمىك قويغا مىلتىق سىتىپ ئالغاشقا بۇ قېتىممۇ يەنە قورال سىتىپ ئالمەن دەپ ئىشەنگەن ئىدى. شۇ سەۋەبتىن خوتەن ھۆكۈمەت باشلىقلىرىغا يىتەرلىك ئالتۇن تەييارلاپ قويۇشقا بۇيرۇق ئەۋەتىپ ،يىنىدىكى ئەسكەرلەر بىلەن ئۆركەشتامدىن قۇرال ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. غوجانىياز ھاجىغا قارىغاندا ، ماجۇكىيكنىك رازۋىتكا ئىشلىرىنى ئېلىپ بىرىشى كۆچلۈك ئىدى. غوجانىياز ھاجىنىك ئۆركەشتامدىن قورال ئەكىلىش خەۋىرىنى ئاڭلاپ ماجىنسا بىر پولىك ئەسكىرىنى ئالدىنى توراپ يوقۇتۇش ئۈچۈن ئەۋەتتى. بۇلار غوجانىياز ھاجى بىلەن ئاتۇشنىك تەختۇيۇن دېگەن يېرىدە ئۇچرۇشۇپ قاتتىق جەڭ قىلدى. بۇ جەڭدە غوجانىياز ھاجى چىكىنىپ ئاغۇ تىغىغا چىقىپ ئېلىپ شىراقلىق مىلتىق بىلەن مەركەنچىلىك ھۇنىرىنى ئىشلىتىپ تۆگىگانلارنى يەر چىشلىتىشكە باشلىدى.تاغدا بۇلارنى يېكىشكە كۆزى يەتمىگەن دۇشمەنلەر چىكىنىپ ئاتۇشقا كىلىپ سابىت دامۇللام باشلىق باشقا ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنىك بالا-چاقىلىرنى ئۆلتۈرۈپ ، مال مۈلكىنى بۇلاپ ، ئۆيلىرىگە ئوت قويۇپ تىنچ ئاھالىنى بۇلاپ تالاشقا باشلىغاندا شەھەردىن بىر ئادىمى كىلىپ بۇلارنى تېز ئېلىپ كەتتى. دۇشمەنلەر ئاغۇ تىغىدىن چىكىنگەندىن كېيىن ،غوجانىياز ھاجى يۈرۇشىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئۇلۇغجات دېگەن يەرگە يېتىپ كەلدى ، بۇ چاغدا مەن مۇشۇ يەردە بولۇپ ، مىنىك بۇ يەرگە كىلىپ قىلىشمىنىك سەۋەبىنى مەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن ئىدىم. قىسقىسى بىز ئەنجانغا قايتىپ بىرىپ ئوقۇشۇمىزنى داۋام قىلدۇرماقچى ئىدۇق. ئۇنىك ئۈستىگە بىزنى سىلەر كىچىك دەپ ئۇرۇشقا قاتناشتۇرماي قويدى. بىزمۇ ئىنقىلاپچىلارنىك ئىچىدىكى ئىتتىپاقسىزلىقنى ، باشباشتاقىلقنى كۆرۈپ ئىنقىلاپ قىلىش ئۈچۈن بىلىم بۇلۇشى

كىرەكلىگىنى چۈشۈنۈپ ئەنجانغا ماڭغان ئىدۇق. بىز ئۇلۇغجانتقا يېرىپ تۇرۇشىمىزغا غوجانىياز ھاجىلار تۈيۇقسىز بۇ يەرگە كېلىپ قالدى. بىز بۇنداق بولۇشىنى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىدۇق. بىز چۈشكەن سارايغا غوجانىيازنىڭ ئەسكەرلىرىمۇ چۈشۈپ بولۇپ، كۆرۈپ قېلىپ مەجبۇرى قەشقەرگە قايتۇرۇۋەتتى ، بۇلاردىن قۇتۇلۇشقا ئىمكان بولمىدى.

ئەتىسى ئەتتىگەندە بىزنى قەشقەرگە ماڭدۇرۇپ ، ئۆزلىرى سىمخانىغا يۈرۈپ كەتتى. بىز قەشقەرگە كېلىپ شەھەر ئىچىگە كىرمەي سەمەن دېگەن مەھەللىدە تۇققانلارنىڭ ئۆيىدە تۇرغان ئىدۇق ،شەھەر ئىچىدە قاتتىق ئۇرۇش بولۇۋاتقان ئىكەن. سابىت دامۇللام باشلىق ھۆكۈمەت باشلىقلىرى يېڭىسارغا كەتكەندىن كېيىن يېڭى شەھەردىكى ماجىنسا ھەربىي كۈچىنى ئۈچكە بۆلۈپ بىر قىسمىنى غوجانىياز ھاجىلارنى تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن ئاتۇشقا ،بىر قىسمىنى كونا شەھەرنى ئېگەللەشكە ،بىرقىسمىنى يېڭى شەھەرنى ساقلاشقا قالدۇرغان ئىكەن. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان يۈسۈپجان قۇربىشى بىلەن ئوراز بېكلەر شەھەرگە يېقىن يەردە بولغىنى ئۈچۈن ، ئىككى تەرەپتىن كېلىپ ھۇجۇم قىلىپ باشلىغان ئۇرۇش ئىكەن. يۈسۈپجان قۇربىشى دۈشمەنلەرنىڭ ئىشتابىغا ھۇجۇم قىلىپ دۈشمەننىڭ بىرقانچە ئوفىتسېرلىرىنى يوقاتقاندا بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتكەن دۈشمەن تېزلىكتە ئاتۇشتا بۇلاڭچىلىق قىلىۋاتقان قىسىملىرىنا ئادەم ئەۋەتىپ بۇلارنى قايتۇرۇپ كېلىدۇ. ئەگەر بۇلار ئاتۇشتىن قايتىپ كەلمىگەندە ئاتۇشنى بۇلاپ تالاپ ئوت قويۇپ تۈپتۈز قىلىۋەتمەكچى ئىكەن.بۇ ئۇلارنىڭ ئادىتى ئىدى. مەن راشىدىن ئىككىمىز خىلى ۋاقىچە نېمە قىلىشنى بىلمەي سەمەندە يوشۇرۇنۇپ يۈردۇق.

قەشقەر ئىنقىلابچىلىرى ھەققىدە

قۇمۇل ئىنقىلابى باشلانغان دەۋىردە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى مادوتەي دەپ نامى چىققان تۆكگان بولۇپ ،خوتەن ،يەكەن ۋىلايەتلىرىنىڭ ۋالىسى خىتاي ئىدى. تۇمۇر سىجاڭلار قارا شەھەر ، كۇچا شەھەرلىرىنى ئېلىپ جەنۇبقا قاراپ ماڭغاندا ، مادوتەي بۇلارنى تۇمشۇق ، مارالبىشى دېگەن يەرلەردە توساپ يوق قىلىش ئۈچۈن خىتاي ، تۆكگان ئەسكەرلىرىدىن بىر پولكىنى مارالبىشىغا ، بىر پولكىنى يېڭىسارغا ئەۋەتىپ ، قەشقەردە بىر پولك ئەسكىرى قالغان ئىدى. ئەگەر بۇ پولكىنىمۇ تۇمشۇققا ئەۋەتسە

قەشقەر خەلقىنىڭ كۆتۈرۈلىشىدىن قورقاتتى ، ھىلىگەر مادوتەي ئۇيغۇرلارغا ئىشەنمەي قىرغىنلاردىن ئەسكەر ئېلىپ ، مىڭدەك ئەسكەر توپلىدى.

بۇ چاغدا ئوسمان قاماقتا ئىدى ، ئوسمان بىلىمسىز ئادەم بولسىمۇ ،قارام ، باتۇر بولغاشقا ئىپى كەلگەندە ئوغۇرلۇق قىلىپ تاغ قىرغىزلىرى ئىچىدە نامى چىققان ئادەم ئىدى. مادوتەي ئۇنى قاماقتىن بوشۇتۇپ ، قىرغىز ئەسكەرلىرىگە باشلىق قىلىپ تۇمشۇققا ئەۋەتتى. ئوسمانغا ئورازبېك دېگەن ئادەمنى يارەمچى قىلىپ بەلگۈلىگەن ئىدى. ئورازبېك بىلىملىك ئادەم بولغاشقا ئوسمانغا كۆپ چۈشەنچە بېرىپ ،ئۇرۇشنى تاشلاپ ئاتۇشقا كەلگەندە ، ئاتۇشتىكى قۇرالسىز ئامما قوزغۇلۇشقا تەييار تۇرغان كىچىك ئاخۇن ،قادىر ھاجى ، رىشتەم دېگەن كىشىلەر ئادەملىرى بىلەن ئوسمانلارغا قوشۇلۇپ ، كوناشەھەرنى ئازات قىلغاندىن كېيىن ئازراق بولسىمۇ قورالغا ئىگە بولۇپ ئۆزلىرى توپلىغان ئادەملەرگە باشلىق بولۇپ ئوسمانغا ئىتائەت قىلىشتى.

بۇلاردىن باشقا قەشقەردە ئەنجان ، ئوش شەھەرلىرىدىن قىچىپ كەلگەن قىرغىزلار تاققا ئورۇنلاشقان بولسا ،ئونمىڭدەك ئۆزبەكلەر قەشقەرگە ئورۇنلاشقان ئىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە سوۋېت بىلەن ئۇرۇشۇپ قوراللىق ئۆتكەنلەرمۇ بار ئىدى. بەزىلىرى قوراللىرىنى خىتاي ھۆكۈمىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن بولسىمۇ ،بەزىلىرى قۇرالىنى بەرمەي ئۆزى بىلەن ئېلىپ يۈرەتتى. ئۆزبەكلەردىن يۈسۈپجان قۇربىشى ، ساتىۋالدى قۇربىشى دېگەنلەر ئادەم توپلاپ ئۆز ئالدىغا باشلىق بولۇپ ئالغان ئىدى. قىرغىزلاردىن جانىبەك قازى ، قۇشمامبىت دېگەنلەر ئۆز ئادەملىرى بىلەن ئوسمانغا قوشۇلدى. بۇلار كۆرۈنۈشتە گەرچە ئوسمانغا ئىتائەت قىلغاندەك كۆرۈنسىمۇ ھەممىسى ئۆزئالدىغا خوجايىن ئىدى. شۇ چاغدا قەشقەردە ئىنقىلاپچىلارنىڭ ئادەم سانى قوراللىق ۋە قورالسىز بولۇپ ئونمىڭدىن ئېشىپ كېتەتتى. بىرلىك سەپ بولمىغانلىقدىن مادوتەينى يېڭەلمىگەن ئىدى. قىرغىز ، ئۆزبەك ، ۋە كىچىك ئاخۇن ، رىشتەم دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ مەخسىدى ۋەتەننى ئازات قىلىش ئەمەس ئۆزىنىڭ ئابرويىنى كۆتۈرۈش ، بايلىق توپلاش ئۈچۈن ھەربىرىت قىلىپ يۈرگەن ئادەملەر بولغاشقا ، ھېچ قانداق بىرلىك سەپ ھەققىدە گەپ بولۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.ئوسمانمۇ بۇلارغا يول قويماتتى. بىرلىك سەپ بولمىغان يەردە غەلبە بولۇشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىگىنى بىلمەيتتى. خوتەن خەلقىنىڭ ھەربىكتىدىن ئۈلگە ئىلىشمىدى. خەلقنى ئازات قىلىشنىڭ ئورنىغا بۇلاپ تالىدى. خەلقنىڭ قولىدىكى ئاتلارنى

مەجبۇرى تارتىپ ئالدى. بولۇپمۇ يۇسۇپجان قۇربىشى دېگەن كىشىنىڭ ياخشى ئىتى بولسا ئادەملىرىنى ئەۋەتىپ تارتىپ ئالغانلىقىنى مەن كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ئىدىم.

تۆمۈر سىجاڭ قەشقەرگە كەلگەندە جەنۇبتىكى بارلىق جاپاكەش ئۇيغۇر خەلقى ئەمدى ئازاتلىققا چىقىدىغان بولدۇق دەپ زور ئۈمىت قىلغان ئىدى. ئەپسۇس تۆمۈر سىجاڭ ئۇيغۇر خەلقى كۆتكەن ئادەملەردىن بولۇپ چىقمىدى. ئۇ ،قەشقەر ئىنقىلابچىلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ قەشقەرنى ئازات قىلىش ئورنىغا ئىككى يۈزلۈك قىلىپ ئىتتىپاقسىزلىقنى تېخىمۇ كۈچلەندۈرىشكە سەۋەبچى بولدى ، بىر جۈملە سۆز بىلەن ئېيتقاندا قەشقەر خەلقىنىڭ ئازاتلىقىنى قۇربان قىلىپ بېرىپ ، ئۆزى «دوستى»نىڭ قولىدا ئۆلدى.

شىنجاڭ مەككارلىق ھۆنىرىنى ئىشقا سېلىپ ماجۇڭنىڭ بىلەن غوجانىياز ھاجىنى ئۈرۈشقا سېلىپ قويۇپ ، بىر مەزگىل ئۆزىنىڭ ئارقا سېپىنى مۇستەھكەم قىلىپ ئالدى. ماجۇڭنىڭ ئۆزى ئاقسۇدا تۇرۇپ ، بىر پولىك ئەسكىرىنى قەشقەرگە ئەۋەتىپ قەشقەرگونا شەھەر بىلەن يېڭى شەھەرنى ئىگەللىدى. مەن يوقىرىدا ئەسلەپ ئۆتكەندەك بىز ئۇلۇغچاتتىن قايتىپ كەلسەك ، قەشقەر كونا شەھەردە ئۇرۇش بولىۋاتقان ئىكەن. بۇ ئۇرۇش ئۆزاققا داۋام قىلمىدى. بىز كىلىپ 3- كۈنى ئوق ئاۋازى ئاڭلانمايدىغان بولدى. شەھەرنى قايسى تەرەپ ئالغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن شەھەرگە قاراپ كېتىپ بارساق چوڭ يولغا چىقىشىمىز بىلەن ئالدىمىزغا يۈزلىگەن ئەر ئايال ، قىرى ياش كىچىك باللىرىنى كۆتەرگەن ، يىتىلگەن ، چاچلىرى چۈۋۈلغان دات پەريات ئۇرۇپ يىغلاپ بېشى قايغان تەرەپكە كېتىۋاتقان ئادەملەر يولۇقتى. بۇ دەھشەتلىك ئەھۋالنى كۆرۈپ نېمە قىلىشىمىزنى بىلمەي ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدۇق.ئارقىسى ئۈزۈلمەي قىچىپ چىقىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئىچىدىن سەللىسى چۈگۈلغان بىر ئاقساقال بۇۋاي ئالدىمىزغا كېلىپ توختاپ ، «باللىرىم سىلەر ياش ئىكەنسىلەر نېمىشكە قاچماي تۇرسىلەر؟» دېگەن ئىدى. «ئاتا خەلقىمىزنىڭ بېشىغا يەنە قانداق ئاپەتلەر كەلگەنلىگىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدۇق» دېسەك ، «بۇ دەھشەتنى باشتىن ئايىاق سۆزلەپ بېرىشكە ۋاقىت يوق ، سىلەرنىڭ بىلىپ قويغىنىڭلار ياخشى ، يۇسۇپجان قۇربىشى دېگەن قۇربىشىلار ئۆز يۇرتىدا نەچچە مىڭلىغان ئادەمنى ئوققا تۇتۇپ بېرىپ ، شەھرىمىزگە قىچىپ كەلگەن ئىدى. بۇيەرگە كىلىپ ئارقا ئالدىنى ئويلاپ ئىش قىلماي ، يانقان ئىلانىنىڭ ئۆگسىنى قوزغاپ ئەمدى بىزلەرنىمۇ ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىپ ، ئۆزلىرى شەھەردىن چىقىپ كەتتى.

تۆگىلەر ئۇلاردىن ئالالمىغان ئۆچنى بىزدىن ئېلىپ ، خەلقنى بۇلاپ-تالاپ ،ئۆيلىرىگە ئوت قويۇپ ، ئۆزلىرىنى قىلىچ بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرۈپ قىرغىنچىلىق قىلىشقا باشلىدى.بىز قۇتۇلۇش يولى ئىزدەپ بېشىمىز قايغان ياققا يول ئالدۇق ، شەھەردە قالغانلار نېمە بولدى بىلمەيمىز. سىلەرمۇ بۇ يەردە تۇرماي تېزراق يىراق يەرلەرگە كېتىڭلار» دىدى.

بىز ياشلىقىمىزغا ئېلىپ بۇ يەردىن قايتىپ كەتمەي يەنە ئالدىمىزغا قاراپ ماڭغان ئىدۇق. شەھەر ئىچىدە كۆيۈۋاتقان ئۆيلەر ،قارا تۈتۈن ، خەلقنىڭ دات —پەريات ، زارى ،قوشۇلۇپ خۇددى ، شەھەر ئاسمىنىنى بىر دەھشەتلىك قارا بۇلۇت قاپلاپ پۈتۈن دۇنيا كۆيۈۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. بىچارە خەلقنىڭ ئاھۇ-زارىغا چىدىمايمۇ بىزنىڭمۇ كۆزىمىزدىن ئىختىيارسىز ياش ئاقتى. ئائىلاج قايتىپ كەتتۇق. بىزنىڭ قولىمىزدىن نېمە كېلەتتى. كېچىچە يول يۈرۈپ تاڭ ئاتارغا يېقىن ئاتۇشقا كەلسەك ،ئاتۇش خەلقى بۇ دەھشەتلىك قىرغىنلارنى ئاڭلاپ ماتەم قايغۇغا چۆكۈپ تۇرغان ئىكەن.

شىڭشىسەپنىڭ ماجۇڭىيىڭغا قارشى ئاخىرقى ھۇجۇمى

1934-يىلى2-ئايدا شىڭشىسەي پۈتۈن شەرقى تۈركىستاننى بېسىپ ئېلىش مەخسىتىگە يېتىش ۋاقتى يېتىپ كەلدى دەپ بىلىپ ، ئىككى دۈشمەننىڭ بىرى بولغان غوجانىياز ھاجىدىن كۆڭلى ئارام تېپىپ ، ماجۇڭىيىڭنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئايرۇپلان ، تانكىلارغا ئوخشاش ئېغىر قوراللار بىلەن قوراللانغان مۇنتەزىم ئارمىيەسىنى سۇۋېت گېنىرالى بېكتوۋ رەھبەرلىگىدە قارا شەھەرگە ئەۋەتتى. قارا شەھەردىكى ماجۇڭىيىڭ ئادەملىرى بۇلارنىڭ ئالدىنى توراپ قارا شەھەرگە كىرگۈزمەسلىك ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىپ كۆردى ، ئەمما شىڭشىسەي ئارمىيەسىنى توختۇتۇشقا كۈچى يەتمەي ،شەھەر ئىچى مۇداپىئەسىگە ئۆتتى. شىڭنىڭ ئايرۇپلانلىرى كىلىپ ھاۋادىن ھۇجۇم باشلىدى. بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتكەن ماجۇڭىيىڭ ئارمىيەسى شەھەرنى تاشلاپ قېچىپ كورلىغا كەلدى. شەھەرگە تاشلىغان گازنىڭ زەھىرىدىن زەھەرلىنىپ كۆپلىگەن ئادەملەر ئۆلۈپ كەتتى. تۆگىلەر قوغلاپ كورلىغا كەلگەندە ماجۇڭىيىڭ ئادەملىرى كۈچارغا قاراپ قاچتى. بۇ يەرگىمۇ قوغلاپ كەلگەندە ئازراق قارشىلىق كۆرسۈتۈپ بېقىپ ئاقسۇشەھرىگە قاچتى .ئاخىرى ماجۇڭىيىڭ خەتەر ئىچىدە قالدى.چارقىلىق يولى بىلەن يۈرتىغا قايتىپ

كېتەي دىسە ، تەكلىماكان چۆلدە ئايرۇپلان بىلەن قوغلاپ بىرنى قالدۇرماي قىرىپ تاشلىشى مۇمكىن. شۇڭا ماجۇڭيىك بارلىق ئادەملىرى بىلەن قەشقەرگە قايتىپ يول تۇتتى.

شىكەششەي ئارمىيەسى قارا شەھەر ، كورلا ، كۇچا ، باي شەھەرلىرىنى تولۇق ئىگەللەپ بولۇپ ئاندىن ئاقسۇغا يېتىپ كىلىپ يۇرۇشنى توختاتتى. ماجۇڭيىك پۈتۈن ئارمىيەسى بىلەن قەشقەرگە كىلىپ ماجىنساغا قوشۇلۇپ بۇمۇ بىر چوڭ قوشۇنغا ئايلاندى. قەشقەر يېڭى ، كونا شەھەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقى تولۇق ماجۇڭيىكنىڭ قولىغا ئۆتتى. ماجۇڭيىك قەشقەرگە يېتىپ كەلگىچە ماجىنسا قەشقەر ئىنقىلابچىلىرى بىلەن قەشقەردە قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ئىسلام ھۆكۈمىتىنى قوغلاپ چىقىرىپ ئۇلاردىن ئالالمىغان ئۆچىنى بىگۈنا خەلقتىن ئېلىپ ئۆچ كۈن بۇلاڭ تالاڭ باسقۇنچىلىق قىلىپ ، بۇلاپ ئالغان بايلىقلىرىغا قانائەت قىلماي ، بەش مىڭدىن ئارتۇق ئەر ئايال ، ئارىسىدە باللارنى قىلىچ بىلەن چاپتى. بۇ چاغدا قەشقەردە سوۋېت ، ئىنگلىيە ئوخشاش چوڭ دۆلەتلەرنىڭ ئەلچىخانىلىرى بار ئىدى. بۇلار ئەشۇ جىنايەتلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇرۇپ ئۇيغۇر خەلقىگە ياردەم قولىنى سوزمىدى.

غوجانىياز ھاجى سوۋېت ھۆكۈمىتىدىن شەپقەت كۈتۈپ تاشكەنتكە ئۈۋەتكەن ۋەكىللەرنى كۈتۈپ سەمخاندا بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ ئاخىرىدا ھېچنەرسىگە ئېرىشەلمىدى. غوجا نىياز ھاجىلار بىلەن بىللە بولغان ئاتۇشلۇق قادىر ھاجى تۆەنجاڭنىڭ ئېيتىپ بىرىشىچە ستالىن غوجانىياز ۋە قەشقەر ھۆكۈمىتىنىڭ ئەۋەتكەن ۋەكىللىرىنى موسكۋاغا يېرىشقا رۇخسەت قىلماي. ئەگەر خوجانىيازھاجىغا ياردەم كىرەك بولسا ، قەشقەردە قۇرۇلغان ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنى ئېلىپ ئاقسۇغا بارسۇن ، ياردەمنى ئاقسۇدىن بېرىمىز دېگەن جاۋابنى بەرگەن. بۇ جاۋاپقا غوجانىياز ھاجىنىڭ قاتتىق غەزىۋى كىلىپ يەكەنگە كەتكەن ئىكەن. قەشقەر ھۆكۈمەت باشلىقلىرى يېڭىسارغا ئورناشقان بولسىمۇ بۇ يەردە تۇرۇشقا مۇمكىن بولمىغانلىقتىن بۇلارمۇ يېڭىساردا خوتەن ئەسكەر باشلىقلىرىدىن ئەمر نۇرمەمەتنى بىر نەچچە يۈز ئادەمنى بىلەن قالدۇرۇپ يەكەنگە ئورۇنلاشقان ئىدى.

غوجانىياز ھاجى ستالىننىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇنداش ئۈچۈن مەھمۇت سىجاڭغا بۇيرۇق بېرىپ ، قەشقەر ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقلىرىنى قولغا ئالغان. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان قەشقەرلىق ھەربىي باشلىقلار غوجانىياز ھاجىدىن ئېھتىيات قىلىپ چەت رايونلارغا كېتىپ قالغان. خوتەن ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقى مەمتىمىن ھەزرەتمۇ ئەسكەرلىرىنى ئېلىپ

يەكەندىن كەتكەن. ئۇگەردە بۇلار كەتمىگەن بولسا غوجانىيازھاجى بۇلارنىمۇ قولغا ئېلىپ قولىدىكى ئالتۇنلارنى تارتىپ ئېلىپ ، ئۆزلىرىنى يوق قىلىپ تاشلايتتى. شۇنداق تۇرۇپ يەكەندە تەيىارلاپ قويغان 300 سەر ئالتۇننى تارتىپ ئالغان.

ماجۇڭيىكۈنىڭ ئۆركەشتام چىگراسى ئارقىلىق سوۋېتكە ئۆتۈپ كېتىشى

ماجۇڭيىكۈنىڭ ھاياتى كۇندىن كۇنگە خەتەر ئىچىدە قېلىپ ئىككىنچى قېتىملىق قاراشەھەر ئۇرۇشى ماجۇڭيىكۈنى تەشۋىشكە سېلىپ قويدى. بولۇپمۇ ھاۋادىن بەرگەن زەربە ئۆز يۇرتىغا كېتىشكە چوڭ توسقۇنلۇق قىلدى ، ماجۇڭيىڭ بۇ ھەقتە كۆپ ئويلاپ ئەڭ بولمىغاندا ئۆز جېنىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ يولىنى تاپتى. ئۇ مادوتەي ئارقىلىق قەشقەردىكى سوۋېت ئەلچىسى بىلەن سۆزلۇشۇپ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشقا سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ كاپالىتىگە ئېرىشكەندىن كېيىن ، ئورنىغا ماخوسەننى قوماندان قىلىپ بەلگۈلەپ ، ئۆزىنىڭ جەڭچى ، ئوفىتسېرلىرىگە ، مەن سوۋېتكە بېرىپ ئوقۇپ كىلىمەن دەپ يالغان گەپكە ئىشەندۇرۇپ ئازغىنە ئادەملىرى بىلەن ئۆركەشتام چىگراسى ئارقىلىق سوۋېتكە ئۆتۈپ كەتتى.

ماخوسەن بىر پولك ئەسكىرىنى يېڭسارغا ئەۋەتىپ يېڭساردىكى خوتەن ئەسكەرلىرىنى مەغلۇپ قىلىپ. يەكەنگە قاراپ ماڭدى ، غوجا نىياز ھاجى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ سابىت دامواللام ، زىرىپ قارى ھاجىلارنىڭ قول پۇتىغا كىشەن سېلىپ ئاقسۇغا قاراپ يولغا چىقتى. بۇنىڭ ئارقىسىدىن ماخوسەن پولكى قوغلاپ بىرنەچچە يەردە قاتتىق ئۇرۇش قىلغان بولسىمۇ ، غوجانىيازنى تىرىك تۇتالمىدى. غوجانىياز يەكەن دەرياسىدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئۇمىدىنى ئۆزگەن ماخوسەن قەشقەرنى بوش قالدۇرۇپ خوتەنگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. غوجانىياز ھاجى ماجۇڭيىكىدىن قۇتۇلۇپ ، ئاقسۇغا يېتىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ماجۇڭيىڭ بىلەن خوجانىيازھاجىلارنىڭ پائالىيىتى ئاياقلاشتى.

www.ughurkitap.com

خوتەن ئىنقلابىنىڭ تەقدىرى

1934-يىلى 6-ئايدا ماجۇڭيىڭ سوۋېتكە كېتەر ۋاختىدا مەن قايتىپ كەلگىچە سىلەر خوتەنگە بېرىپ تۇرۇڭلار ، قەشقەردە تۇرۇش خەتەرلىك دەپ جىكسې كەتكەن ئىكەن. بۇ گەپكە ئىشەنگەن ماخوسەن ئەسكەرلىرى بىلەن خوتەنگە بېرىپ بىر نەچچە كۈن قاتتىق ئۇرۇش قىلىپ كۆردى ، خوتەن ئەسكەرلىرىنىڭ يېتەرلىك قورال ياراقلىرى بۇلمىغانلىقتىن يېڭىلىپ تاققا چىقىپ كەتتى. ماخوسەن خوتەننى بىسىپ ئالغاندىن كېيىن تاققا چىقىپ خوتەن ئەسكەرلىرىنى ئۆچۈرىغان يەردە ئۆلتۈرۈپ يوق قىلدى. بەزىلىرىنى مەمتىمىن ھەزرەت ئۆيلىرىگە قايتۇرۇتىپ ، ئۆزى بىر نەچچە ئادەمنى بىلەن پاكستانغا ئۆتۈپ كەتتى. خوتەن ئىنقلابچىلىرىنىڭ پائالىيتى شۇنىڭ بىلەن ئاياقلاشتى.خوتەن ھۆكۈمەت باشلىقلىرىدىن بىر نەچچىسى مەمتىمىن ھەزرەت بىلەن بىللە پاكستانغا كېتىپ قۇتۇلغان بولسا ، قاچالماي قالغانلىرىنى ماخوسەن ئادەملىرى ئۆلتۈرۈپ تۈگەتتى. خوتەن ھۆكۈمەت باشلىقلىرىدىن شامەنسۇر ئەمىر ، نۇر مەھەممەتكە ئوخشاش جەسۇر ئوغلانلارنىڭ ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن جېنىنى ئايماي كۆرەش قىلىپ شەھىت بولغان باتۇرلىقى ھېچ قاچان ئۇنتۇلمايدۇ.

باسقۇنچى ماخوسەن قوشۇنلىرى خوتەن ۋىلايىتىنى 1934-يىلى 7-ئايدا بىسىپ ئېلىپ 1937-يىلغىچە ئېتىش ،چېپىش ، بۇلاپ- تالاش ،ياش ئايال-قىزلارنىڭ نۇمۇسىنى دەپسەندە قىلىش قاتارلىق جىنايەتلىرىنى داۋاملىق قىلىپ ھۆرىيەتپەرۋەر خوتەن خەلقىنى قۇللۇق تۇزۇمىدىنمۇ بەتتەر قىينىدى. بۇ ۋەھشىلىكلەرگە شىكىششەسى ئۇچ يىلغىچە سۈكۈت قىلىپ جەم تۇردى ،بۇ جىنايەتلەر ئىزىلگەن ئەللىرىنىڭ پاناھى بىز دەپدىغان كوممۇنىستلارنىڭ كۆز ئالدىدا سادىر بولدى.

غوجانىياز ھاجى ئاقسۇغا كەلگەندىن كېيىن ئۇرۇمچىدىكى سوۋېت كونسۇلى غوجانىياز ھاجىنى ئۇرۇمچىگە ئەكېلىپ ، شىكىنىڭ قۇرۇپ چىققان ھۆكۈمىتىگە قورچاق مۇئاۋىن رەئىس قىلىپ تەيىنلىدى. بۇنىڭ تىگىدە قانداق سىرلار بارلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغان قوچاق مۇئاۋىن رەئىس ئازاتلىق ئۈچۈن تۆكۈلگەن قانلارنى ، ئەر-ئايال ، ياش-قېرىلارنىڭ كۆزىدىن ئاققان قان-ياشلارنى ئويلاپمۇ قويماي ۋە ئۇنى ئويلاشقا كاللىسى ئىشلىمەي ، ئىنقلابتىن چىكىنىپ ، ئىتى ئۇلۇق ، سۇيىرىسى قۇرۇق مەنسەپكە ئۆزىنى ئاتتى. غوجانىياز مەھمۇت سىجاڭنى ئەسكەرلىرى بىلەن شىكى ئارمىيەسى تەركىۋىدىكى 6- دىۋىزىيە قىلىپ بەلگىلەپ مەھمۇت سىجاڭنى دىۋىزىيە كوماندىرى قىلىپ تەيىنلىدى. ۋە ئۇنى ئەسكەرلىرى بىلەن قەشقەرگە ئەۋەتتى.

1934-يىلى 6-ئايدا مەھمۇت سىجاڭ رۇس گېنېرالى ربىالكونىڭ رەھبەرلىگىدە قەشقەرگە يېتىپ كېلىپ ئورۇنلاشتى، ماخوسەن خوتەنگە كېلىشتىن بۇرۇن، ماجۇڭيىڭ سوۋېتكە كىتەردە مادوتەينىمۇ بىللە ئېلىپ كەتكەن ئىدى. ماجۇڭيىڭنىڭ تەقدىرى ھەققىدە ھېچ قانداق مەلۇمات يوق. ئەمما مادوتەينى سوۋېت بىرئاز تەربىيەلەپ ئاندىن ئۇرۇمچىگە ئەكىلىپ ئېچكى ئىشلار نازىرى قىلىپ تەيىنلىدى

مەھمۇت سىجاڭ قەشقەرگە كېلىش بىلەن تەڭ سوۋېتنىن قادىر ھاجى باشلىق بىرقانچە ئادەملەر كېلىپ،گېنېرال ربىالكو رەھبەرلىگىدە جاسۇسلۇق ئورگانلىرىنى قۇرۇپ چىقتى. بۇلارنىڭ ئېچىدە ئىسقاقبىك، مەۋلانۇپ دېگەن قىرغىزلارمۇ بار ئىدى. مۇشۇ ئورگان ئارقىلىق قەشقەردە ئىنقىلاپقا قاتناشقان بارلىق ھەربى، مەمۇرى خادىملارنى بىر-بىرلەپ ئۆزلىرىگە بىلدۈرمەي قولغا ئېلىپ يوق قىلدى. چەت ئەلدە بىلىم ئېلىپ كېلىپ ئىنقىلاپقا قاتناشقان مەمتىلى ئەپەندى قاتارلىق زىيالىلارمۇ شۇلار قاتاردا يوق قىلىندى.

مەھمۇت سىجاڭ قەشقەرگە ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، ماۋارىپ ئىشلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەن ئىدى. مەن بىر قېتىم مەمتىلى ئەپەندىنى ئۆچراتقىنىمدا ئۇنىڭ يېنىدا ئىككى قوراللىق ساقچى بار ئىدى، بۇ ئىمە ئادەم دەپ سورىسام بۇ ئىككى يىگىتنى مەھمۇت سىجاڭ بىزنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن بەرگەن، ھازىرچە بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئاتۇشتا تولۇق ئورتا مەكتەپ ئېچىپ كىلەچەكتە ئالى مەكتەپ ئېچىش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرۈش، مەھمۇت سىجاڭنىڭ غوجانىياز ھاجىدىن پەرقى ئۇ سەزگۈر، مەربىپەتپەرۋەر، بىلىملىك ئادەم ئىدى. كۆپلىگەن ياشلارنى تۆركىيەگە ئەۋەتىشنى پىلانلاۋاتىدۇ. ئەگەر سىزمۇ بېرىپ ئوقۇيمەن دىسىڭىز يول ئوچۇق دەپ مېنى ئوقۇشقا تەكلىپ قىلغان ئىدى. ئازراق بولسىمۇ سوۋېتتە ئوقۇپ قالغىنىم ئۈچۈن مەن دەرھال ئىنىق جاۋاپ بەرمىدىم. ھازىر ئويلىسام بىر چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزگەن ئىكەنمەن.

1935-يىلنىڭ بېشىدىن باشلاپ شەرقى تۈركىستانىنىڭ خوتەنىدىن باشقا ھەممە يېرىدە سوۋېتنىڭ تەسىرى كۈچۈيۈشكە باشلىدى. ھەقىقەتكە كۆزىيۇمماي راس گەپنى قىلسام مەيلى ماۋارىپ، مەيلى سەھىيە،ۋە باشقا ساھەلەردە بولسۇن يېڭىلىق تېز تەرەققى قىلىشقا باشلىدى. بۇ تەرەققىياتنىڭ ئارقىسىدا قانداق سىرلار بارلىقى بىزگە نامەلۇم ئىدى. ئاۋام خەلق ئۇنى سەزمەيتتى. مەھمۇت سىجاڭنىڭ خەلق مەنپەئەتىنى

قوغداپ قىلغان ئىشلىرىدىن شىكايەتلىرى چاقىرتقان ئىدى. ئۇنىڭ غەربىي ئاۋال ھەربىي خىزمەتنى مەۋرى خىزمەتكە يۆتكەپ ۋاختى كەلگەندە ئۇنى يوقۇتۇش. مەھمۇت سىجاڭ سەزگۈر ئادەم بولغاشقا ھەرخىل ياھانىلارنى كۆرسۈتۈپ بارماي قويدى.

خىتاي ، رۇس ئىمپېرىيەلىرىنىڭ مەقسىدى ئۇيغۇر خەلقىنى ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنىڭ گۆشىنى قورۇپ يوق قىلىش ئىدى. مەھمۇت سىجاڭنىڭ ئارقىسىغا بىرنەچچە جاسۇسلارنى سىلىپ قويۇپ ، ھەر بىر قەدىمىنى كۆزەت قىلىپ تۇراتتى. جاللات شىكايەتچىنىڭ بۇيرۇقى بۇيىچە قادىر ھاجى بىلەن رۇس گېنىرالى ربالكولار مەھمۇت سىجاڭنىڭ يېقىن ئادىمىنى ئىشقا سىلىپ ئۇنى ئېتىپ يوق قىلىشنى پىلانلاپ قويغان ئىكەن. بۇنى سېزىپ قالغان مەھمۇت سىجاڭ ئۆز ھاياتىنى ساقلاپ قىلىشنى قارار قىلىدۇ. ئۇ ئۇرۇش قىلىپ غەلبە قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى ياخشى چۈشىنەتتى. ئۇ چاغدا قەشقەردە قۇرۇلغان جاسۇسلۇق ئورگانىنى قادىر ھاجى ، ئىسقاقبەكلەر باشقۇراتتى. بۇلار پەقەت گېنىرال ربالكوغىلا ئىتائەت قىلاتتى. ئەنە شۇلار قەشقەر يېڭى شەھەر ئۇرۇشىدا بىزگە كومانىدىر بولغان ئابدىراھمان ھاجى دېگەنلەرگە ئوخشاش مەھمۇت سىجاڭغا يېقىن بولغان بىرقانچە ئادەملەرنى قولغا ئېلىپ ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەھمۇت سىجاڭ بىلەن بىللە ئىشلىگەن ،ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بىر نەچچە كومانىدىرلارنى شىكايەتچىلىرى ئۇرۇمچىگە ئالدۇرۇپ ، تەربىيەلەپ مەنسەپكە قىزىقتۇرۇپ ، دەرىجىسىنى كۆتۈرۈپ مەھمۇت سىجاڭغا قارشى قىلىپ قويدى. مانا مۇشۇنداق ئىشلار مەھمۇت سىجاڭنى چەت ئەلگە چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر قىلدى.مەھمۇت سىجاڭ ئۆزىنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ كېتىشىنى ھېچ كىمگە سەزدۈرمەي ، ئاخىرقى قېتىم ئۇرۇمچىگە چاقىرتقاندا بىرىشقا رازىلىق بىلدۈرۈپ ، مەخپى ھالدا ئۆزىگە ئىشەنچىلىك بىرنەچچە ئادەملىرى بىلەن پاكىستانغا ئۆتۈپ كەتتى.

مەھمۇت سىجاڭ كەتكەندىن كېيىن ھەربىي قىسىملار ئۆزلىرى كېلىشىپ 1937-يىلى 1-ئاينىڭ ئاخىرىدا ئابدۇنىياز دېگەن ئادەمنى مەھمۇت سىجاڭنىڭ ئورنىغا سايلاپ ئىلىشتى.بۇ سايلامغا مەھمۇت سىجاڭنىڭ دۈشمەنلىرى ۋاقتىنچە قارشىلىق كۆرسىتەلمىدى. ئابدۇنىياز باتۇر ، قارام ئادەم ئىدى.مەھمۇت سىجاڭنىڭ قول ئاستىدا روتا كومانىدىرى بولۇپ ئىشلەيتتى.ئۇ بۇرۇنقى پولىك كومانىدىرلىرىنى ۋەزىپىسىدىن

قالدۇرۇپ ، ئۆزىگە يېقىن بولغان روتا كوماندىرلىرىنى پولىك كوماندىرلىق ۋەزىپىلىرىگە تەييىنلىدى. يېڭىدىن ئۆزىگە ئىتائەتچان تۆرت پولىك ، ئىككى دىۋىزىيون قوشۇن قۇرۇپ چىقتى. بۇلارنىڭ ھەممىسىدە يىتەرلىك ياخشى قورال- ياراق ، مىلتىق ، پىلىموت ، مىنامیوت ، قول بومبىسى ، ئوق-دورا يىتەرلىك بولغاشقا ، شىڭنىڭ جاسۇسلۇق ئورگىنى قارشىلىق قىلالمىدى. ئابدۇنىياز تۆرت پولكىنى يەركەندە تەشكىل قىلىپ چىقتى ، قەشقەر يېڭى شەھەردە لیۇ سىلىڭ دېگەن خىتاينىڭ بىر پولىك ئەسكىرى بار ئىدى.مۇشۇ پەيتتە ئابدۇنىيازنىڭ دۇشمىنى يالغۇز شىڭشىسەي بولۇپلا قالماي مەھمۇت سىجاڭنىڭ ئورنىغا چىقىشقا جان دىلى بىلەن ھەربىكەت قىلىۋاتقان قوربان سەيدى دېگەن ئادەم ئىدى. بۇلار ھەدەپ ئاقسۇ ، ماراليىشى دېگەن يەرلەردىن ماشىنا بىلەن ئەسكەر يۆتكەيتتى. بۇنى سەزگەن ئابدۇنىياز قەشقەرگە كەلمەي يەركەنگە ئورناشتى.

ماخوسەن بىلەن ئابدۇنىيازنىڭ بىرلىشىپ شىڭشىسەيگە قارشى تۇرۇشى.

ئابدۇنىياز تۇرپاندا تۇغۇلۇپ ئۇسكەن.ئابرويلۇق ياشلاردىن ئىدى. تۇرپان خەلقىنىڭ ئادىتى بويىچە بايرام كۈنلىرى ، چوڭ تويلاردا ئوغلاق تارتىش ، چىلىشىش قاتارلىق ئويۇنلار بەك قىزىق ئۆتەتتى. چىلىشتا ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان چىلىشچى يوق ئىدى.تۇرپاندا مەھمۇت سىجاڭ ئىنقىلاپقا ئاتىلانغان كۈندىن باشلاپ ئۆزىگە ئوخشاش باتۇر يىگىتلەر بىلەن مەھمۇت سىجاڭغا قوشۇلۇپ تۇرپاندىن قەشقەرگە كەلگىچە بولغان ئۇرۇشلاردا نەچچە ئونلىغان دوستلىرى شەھىت بولۇپ كەتكەن ئىدى.

ئابدۇنىياز ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىچىدىن چىققان باتۇر ئادەم بولغىنى ئۈچۈن قۇمۇل ئىنقىلابىنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم ياردەم سوراپ قەشقەردىكى سوۋېت كونسۇلىغا ۋەكىل ئەۋەتتى. ئۇلار بۇ كىشىنىڭ تەلۈبىنى رەت قىلدى. ئۆزىنىڭ ھەربىي كۈچىنىڭ يەتمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ دۇشمىنى بىلەن دوست بولۇشقا مەجبۇر بۇلۇپ ، خوتەن ۋىلايىتىنى بىسىپ يانقان ماخوسەنگە مەخپى كىشى ئەۋەتتى. ماخوسەن بۇ چۆل بايا‌ۋاندىن ئۆز يۇرتىغا كىتەلمەي ، ياكى شىڭشىسەيگە قارشى ئۇرۇش

قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي ، نىمە قىلىشنى بىلمەي تۇرغاندا كۈتمىگەن يەردىن دوست چىقىپ قالدى. بۇنىڭغا خوش بولغان ماخوسەن ، ئۆزى ئابدۇنىياز بىلەن كۆرۈشۈپ بىرلىششكە رازى بولدى.

1937-يىلى 4-ئاينىڭ ئاخىردا ماخوسەن ئابدۇنىياز بىلەن قارغىلىقتا سۆھبەت ئۆتكەزدى. ئابدۇنىياز بىلەن ماخوسەن سوۋېتنىڭ زىيانكەشلىكىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەي ئىتتىپاق تۈزۈپ بىرلىكتە يەركەن ، يېڭىسار شەھەرلىرىگە ئورناشقان شىڭشىسەينىڭ ئادەملىرىنى يوقۇتۇپ قەشقەر كونا شەھەرنى ئىگەللەپ ئالدى.كونا شەھەردىكى جاسۇسلار يېڭى شەھەر سىپىل ئىچىگە كىرىپ ئالدى.

1937-يىلى 4-ئاينىڭ ئاخىردا كونا شەھەردە ئازراق ئۇرۇش بولغان بولسىمۇ شىڭنىڭ ئادەملىرى تەسلىم بولماي سوۋېت كونسۇلى ئاربلىشىپ قوتۇلدۇروپ يېڭى شەھەرگە ئورنۇشۇپ ئالغان ئىدى. ماخوسەن بىلەن ئابدۇنىياز سوۋېت ئىمپېرىيەسىنىڭ توسقۇنلىق قىلىشىنى چۈشەنسىمۇ ، بۇلار ئىككىگە بۆلۈنۈپ ئۇرۇش قىلىشقا كىلىشتى. ماخوسەتنىڭ بىر پولكى ئابدۇنىيازغا قوشۇلۇپ ئۇرۇمچىگە قاراپ ماڭدى.ماخوسەن قالغان ئەسكەرلىرى بىلەن قەشقەر يېڭى شەھەرنى ئازات قىلىپ ئابدۇنىيازنىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ بېرىپ بىرلىكتە ئۇرۇمچىگە ھۇجۇم قىلىشقا كېلىشتى. مۇشۇنداق توختام بىلەن ماخوسەن قەشقەردە قىلىپ ، ئابدۇنىيازلار ئۇرۇمچىگە قاراپ يولغا چىقتى.

ئابدۇنىيازلار 1937-يىلى5-ئاينىڭ ئاخىردا يولغا چىقىپ 6-ئاينىڭ بەشىدا ماراالبىشىغا كەلگەندە ، ئۇرۇمچىدىن شىڭشىسەي ئەۋەتكەن ئەسكەرلەرگە ئۇچراپ بىر نەچچە كۈن قاتتىق جەڭ بولدى. ئاخىرى شىڭنىڭ ئادەملىرى چىكىنىپ تۇمشۇق دېگەن يەرگە كەلگەندە ئابدۇنىيازنىڭ ئادەملىرىگە ئۇچراپ جەڭدە مەغلۇپ بۇلۇپ ساق قالغانلىرى تەسلىم بولدى. بۇ ئابدۇنىيازلارنىڭ بىرىنچى غەلبىسى ئىدى.

ئابدۇنىيازلار يۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلپىن ، سايباغ ، ئايكۆل ، ئۇچتۇرپان ، ئاقسۇ ،شايالاردىكى شىڭنىڭ ئادەملىرىنى يوق قىلىپ كۇچارغا يېتىپ بارغاندا شىڭنىڭ خىتاي ، ئۇيغۇر ،قازاقلاردىن تەشكىل تاپقان بىر نەچچە مىڭ ئارمىيەسىگە دۇچ كىلىدۇ. بۇلارنىڭ قولىدا سوۋېتنىڭ خىل قورال ياراقلىرى بولغاشقا ئابدۇنىياز بۇلار بىلەن تەڭ تۇرۇپ كۆرەش قىلىش نەتىجە بەرمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ دۇشمەننىڭ كۈچىنى بۆلۈپ تاشلاپ ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ كۈچىنى بىر نەچچە رايونغا بۆلۈۋېتىپ ئۇرۇش ئېلىپ باردى. بۇ تاركاق دۇشمەننى يۇقۇتۇشقا شىڭشىسەي ئارمىيەسى ئاجىزلىق

قىلىپ ، ئۇزى تەشۋىشكە چۈشۈپ قالدى. بۇ يۇز بېرىۋاتقان ۋەقەلەردىن غوجانىياز ھاجىنىڭ خەۋىرى بولسىمۇ ، كۆرمەسكە سىلىپ كۆچا خىنمنى ماشىنىغا سىلىپ ئۆزىنىڭ كونا كەسپى بولغان ئوۋ ئوۋلاش بىلەن مەشغۇل بولدى. بۇ دۆلەتكىمۇ قانائەت قىلماي خوتەن خەلقىدىن تارتىپ ئالغان 300 سەر ئالتۇننى سەرىپ قىلىپ ، ئىلى ۋىلايىتىدە پادىشا ئاتالغان ھېكىمبەك غوجام بىلەن قۇدۇلۇشۇپ چوڭ خوتۇنىدىن بولغان سىيىت دىگەن ئوغلىغا ھېكىمبەك غوجامنىڭ قىزىنى ئېلىپ بېرىپ غۇلجا شەھىرىدە چوڭ توي ئۆتكەزدى. ئىككى پادىشانىڭ تويى دەپ ئاتالغان بۇ تۇيغا پۈتۈن غۇلجا خەلقى قاتناشقان ئىدى. ياشلارغا ئايرىم توي قىلىپ چوڭ ئولتۇرۇش قىلىندى. بۇ ئولتۇرۇشنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ قورچاق ۋالىسى تۇردى ئاخۇنبايىنىڭ ئوغلى ئەخمەتبەك ئىلى دەرياسى بويىدىكى چوڭ بېغىدا ئۆتكەزدى ، بىر نەچچە يۇز ياشلار قاتاردا مەنمۇ بېرىپ قاتناشقان ئىدىم. بۇ توي 1936-يىلى 6-ئايدا باشلىنىپ ئالدى-كەينى بولۇپ بىر ئايدىن كۆپرەك داۋام قىلدى.

ئابدۇنىيازلارنى باستۇرۇش ئۈچۈن شىكىششەينىڭ كۈچى يەتمەي خوجايىنى ستالىندىن ياردەم سورىدى. سوۋېت ئىمپېرىيەسى ئۆزىنىڭ ئارمىيەسىنى كۈچلۈك زامانىۋى قورال- ياراق بىلەن قوراللاندۇرۇپ ئايرۇپلان ، تانكىلارنىڭ ھىمايىسىدە ئون مىڭدەك ئەسكەرنى ئىككى قېتىم ئىككى چىگرا ئارقىلىق شەرقى تۈركىستانغا كىرگۈزدى. بۇلارنىڭ بىرقىسمى 1937-يىلى ئۈرۈمچى ئارقىلىق ئابدۇنىيازلارنىڭ ئورناشقان يېرىگە- ئاۋاتقا كېلىپ ھۇجۇم باشلىدى. بىر قىسمى نامەلۇم يوللار بىلەن مارالبېشىغا كېلىپ ماخوسەن بىلەن ئابدۇنىيازلارنىڭ ئالاقسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. يەنە بىر قىسىم ھەربى كۈچىنى تورغارت چىگراسى ئارقىلىق ماشىنا بىلەن قەشقەرگە ئەكىلىپ 8-ئاي ئىچىدە ئۇمۇمى يۈزلۈك چوڭ ھۇجۇم باشلىدى. بۇ جەڭ ناھايىتى دەھشەتلىك بولدى. خۇددى ئىت بىلەن توشقان قوغلىغاندەك ئابدۇنىيازلارنىڭ ئارمىيەسىنى ھاۋادىن ، يەردىن قوغلاپ يۈرۈپ قىرىپ يوق قىلدى. ئاددى قورال بىلەن قوراللانغان ئابدۇنىيازنىڭ ئادەملىرى بۇ كۈچلۈك دۈشمەنگە تەڭ كېلەلمەي مەغلۇپ بولدى. ئابدۇنىياز ئۆزى يىنىدا بىرمۇ ئادەم قالمىغىچە باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىپ ئېغىر يارىدار بولۇپ دۈشمەنلەرگە ئەسىرگە چۈشتى ، بۇ باتۇر ۋەتەن ئوغلى دۈشمەنلەرنىڭ زىندانىدا قىينىاپ ئۆلتۈرۈلدى. تورغارت چىگراسى ئارقىلىق قەشقەرگە كىرگەن سوۋېت ئارمىيەسى يېڭى شەھەردە ئۇرۇش قىلمۇاتقان ماخوسەن ئارمىيەسىنى قەشقەردىن قوغلاپ چىقتى. بۇلار يېڭىسارغا

بارسا قوغلاپ يېڭىسارغا باردى. ئۇلار يەركەنگە بارسا ، ئارقىسىدىن يەركەنگە باردى ، قىسقىسى ماخوسەن بۇ كۆچلۈك ئارمىيەدىن تىرىك قۇتۇلۇپ كېتىشكە كۆزى يەتمەي باشقىلارغا سەزدۈرمەي يېقىن ئادەملىرىنى ئېلىپ ھىندىستانغا ئۆتۈپ كەتتى. رۇسىيە ئارمىيەسى ماخوسەننىڭ قالغان ئەسكەرلىرىنى يەركەندىن خوتەنگە بارغىچە ئايروپلان بىلەن قوغلاپ ،بومبا تاشلاپ بىرىنى تىرىك قويماي قىرىپ يوق قىلدى.

1931-يىلى قۇمۇل ۋىلايىتىدىن باشلانغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللى ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنى رۇس ئىمپېرىيەسى يۇز مىڭلىغان خەلقىنىڭ قېنىنى ئاققۇزۇپ خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قوللۇقتا تۇتۇپ بەردى. قۇمۇل ئىنقىلابىنىڭ دەھشەتلىك ئازاپلىرىنى باشتا ۋىلايەتلەرگە قارىغاندا كۆپرەك خوتەن خەلقى تارتتى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ۋەتىنىنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن باتۇرلۇق بىلەن كۆرەش قىلىپ ھاياتىنى قۇربان قىلغان ئابدۇنىيازنى خەلقىمىز ھېچ قاچان ئۇنتۇمايدۇ. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ باتۇر ۋەتەنپەرۋەر پەرزەندىنىڭ نامى خەلقىنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ياشايدۇ ۋە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىغا ئالتۇن ھەرپىلەر بىلەن يېزىلغۇسى!

1931-يىلى قۇمۇل تاغلىرىدىن باشلانغان بىرىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابى ئەينى دەۋىردىكى ئىنقىلاپ رەھبەرلىرىنىڭ ئۇمومى ۋەزىيەتنى كۆزۈتۈش ئىقتىدارىنىڭ تۆۋەنلىكى ، ئىنقىلاپقا رەھبەرلىك قىلىدىغان يادرولۇق كۈچنىڭ شەكىللىنەلمىگەنلىكى ، ۋەتەننىڭ مۇستەقىللىقىغا بولغان چۈشەنچىلەرنىڭ ئايدىڭ بولماسلىقى ،ئىنقىلاپقا يېتەكچىلىك قىلىدىغان مۇكەممەل نەزىرىيۋى ئاساسنىڭ قېلىپلاشمىغانلىقى ھەمدە ئىنقىلاپنىڭ رەھبەرلىك قاتلىمىدا ئىتتىپاقلىقنىڭ بولماسلىقى شۇنداقلا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇستەقىللىق ئىنقىلابىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا يېيىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن سۇۋېت رۇسسىيەسىنىڭ خىتاي باسقۇنچىلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ قۇراللىق باستۇرۇشلىرى سەۋەبىدىن ئاخىرى مەغلۇبىيەت بىلەن ئاخىرلاشتى.

ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابى

جاللات شىڭشىسەي دەۋرىدىكى شەرقى تۈركىستان

شىڭشىسەي ھۆكۈمىتى شەرقى تۈركىستاندا 1935-يىلدىن 1944-يىلىغىچە توققۇز يىل ھۆكۈم سۈردى. شىڭشىسەي ئۆزىنى دۇبەن دەپ جاكالاپ ھەربى مەمۇرى ھۆكۈمرانلىقنى ئۆز قولىغا ئېلىپ ئالتە شۇئار دېگەن سىياسەتنى ئىلان قىلدى. ئۇ شىنجاڭ خەلقىگە پارلاق بەختلىك ھايات ئېلىپ كىلىمەن دەپ يالغان ۋەدىنى قىلىپ خەلق ئىشەنچىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ ، ئۆزىنى خەلقنىڭ ئۇلۇغ داھىسى دەپ ئىتتىراپ قىلىشقا مەجبۇر قىلدى.

شىڭشىسەينىڭ ئالتە سىياسىتىنىڭ ئىچىدە سوۋېت ھۆكۈمىتى بىلەن ئەبەدى ئايرىلماس دوست بولۇش ،بارلىق مىللەتلەر ھوقۇقتا باراۋەر ،شىنجاڭنى ئىسلاھ قىلىپ يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش ، دېگەندەك خەلقنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىدىغان ئالدامچى شۇئارلار كۆپ ئېدى. ئۇيغۇر ۋەتىنى سوۋېتلەر دۆۋلىتى بىلەن چىگرادىش بولغاشقا ، ئۇزۇن يىللاردىن بېرى بۇ زېمىندىكى قېرىنداش خەلقلەر بىر-بىرى بىلەن قويۇق بېرىش كىلىش قىلاتتى. شىنجاڭدا ھېچ قانداق زاۋۇت فابرىكا ۋە باشقا يېنىك سانائەت كارخانىلىرى يوق بولغاشقا بارلىق تۈرمۇشقا كېرەكلىك نەرسىلەرنى سوۋېتتىن سېتىپ ئالاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇيەردىكى خەلقلەر سوۋېت ئىتتىپاقىدا ياشاۋاتقان قېرىنداش خەلقلەرگە ئوخشاش بىزلەرمۇ بەختلىك ياشايمىز دەپ خوشال ئېدى.

شىڭشىسەي مەككارلىق بىلەن غوجا نىياز ھاجىغا ئىتى ئۇلۇغ سۈپرىسى قۇرۇق مۇئاۋىن رەئىسلىك مەنسەپنى بېرىپ قويۇپ ، ماموت سىجاڭغا دۇئىزىيە كوماندىرلىق مەنسەپنى بېرىپ ئۇنى گېنىرال رىبالكونىڭ قول ئاستىدا تۇتۇپ تۇرۇپ ، قۇمۇل ، تۇرپان ، قەشقەر ۋىلايەتلىرىنىڭ چەت رايونلىرىدا ئۆز ئالدىغا ھەربىكەت قىلمۇاتقان قوزغىلاڭچىلارنى بىر-بىرىگە يولۇقتۇرماي يوق قىلدى. ماخوسەن ئارمىيەسىگە شارايىت يارىتىپ بېرىپ ئۇچ يىلغىچە خوتەن ۋىلايىتىدىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ماخوسەن تەرىپىدىن خورلىنىپ ، ۋەيران قىلىنىشىغا سۈكۈت قىلدى.

1935-يىلدىن باشلاپ سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ ياردىمى بىلەن ، ئۇيغۇر ئىلى تەرەققى قىلىشقا باشلىدى.ھەر ساھەدىكى مۇتەخەسسىلەر سوۋېتتىن كېلىپ ،ھەرخىل مەكتەپلەرنى ئېچىپ ساۋاتسىزلىقنى يۇيۇش ،مەدەنىي-مائارىپ ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرى تەرەققى قىلدى. يۇزلىگەن ياشلار موسكۋا ، تاشكەنت ، ئالمۇتا شەھەرلىرىدىكى ئالى بىلىم يۇرتلىرىغا بېرىپ. ئالى بىلىملىك مۇتەخەسسىلەردىن بۇلۇپ كەلدى. شۇنداقلا يۇرتىمىزنىڭ بارلىق چوڭ شەھەرلىرىدە ئالى ، ئوتتۇرا بىلىم يۇرتلىرى ئېچىلىپ ھەرخىل كەسىپتىكى كادىرلار تەييارلاندى. نەچچە ئونلاپ زاۋۇت فابرىكىلار ، كان-كومبىناتلار ئىشقا چۈشۈپ ، ئىشسىز تەنتەرەپ يۈرگەن كۆپ ساندىكى ياشلار ئىشقا ئورۇنلاشتى. بارلىق خەلقلەرنىڭ باللىرىغا ئۆز ئاناتىلىدا باشلانغۇچ ، ئوتتا مەكتەپلەر ئېچىلىپ يۇز مىڭلىغان ئوغۇل قىزلارغا بىلىم ئېلىش ئىمكانىيتى تۇغۇلدى. بىر قانچە مىللەت تىلىدا گىزىت-ژۇرناللار نەشر قىلىنىپ خەلقىمىز دۇنيا خەۋەرلىرىدىن بەھرىمەن بولدى. ساقلىقنى ساقلاش ، داۋالاش ئىشلىرى تېز تەرەققى قىلىپ بارلىق ناھىيەلەردە دوختۇرخانىلار قۇرۇلۇپ ھەقسىز داۋالاش يولغا قويۇلدى. 1935-يىلدىن بۇرۇن پەقەت تۇرمۇشى ياخشى بايلارلا كىرىسىن لامپا ياقاتتى. كۆپچۈلۈك ئاممىا جىنجىراقتىن پايدىلىناتتى. ئەمدى بولسا بارلىق چوڭ شەھەرلەردە ئېلېكتىر ئىستانسىلار قۇرۇلۇپ ئېلېكتىر يورىقىدىن پايدىلىنىدىغان بولدى. 1935-يىلغىچە بىزدە كىنو-تىئاتىر بولغان ئەمەس. قىسقارتىپ ئېيتقاندا يۇرتىمىز ھەممە جەھەتتىن تەرەققى قىلغان بىلەن خەلقىمىز ئۆزىنىڭ ئىنسان ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم ئىدى. شىكەشسەي ۋەتەندە ئۆزىنىڭ ھاكىم مۇتلەق ، چوڭ مىللەتچىلىك دىكتاتۇرىسىنى يۈرگۈزەتتى. ھېچ كىم ھۆكۈمەتنىڭ ئىشى ھەققىدە نارازىلىق پىكرىنى ئېيتالمايتتى. ئۇنىڭ بارلىق بۇيرۇقلىرى شەرتسىز ئورۇندۇلۇش كېرەك ئىدى. ئەگەر بىرەر ئادەم ئۇنىڭغا قارشى سۆز قىلىپ قويسا شۇنان ياكى كېچىدە قولغا ئېلىناتتى. ئۇ ئادەمنى بىرەسى سۈرۈشتۈرسە ئۇنىڭغا جاۋاپ ئېلىش ئورنىغا ئۆزى يوقىلاتتى.

1934-يىلدىن باشلاپ ھەممە مىللەتلەر ئۆز ئالدىغا مەدەنى ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرىنى تەشكىل قىلىشقا باشلىدى. بىرىنچىلەردىن بولۇپ ئۇيغۇر مەدەنى ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى غۇلجا شەھىرىدە تەسىس قىلىندى. ئۇنىڭ دەسلەپكى رەھبەرلىرى بولۇپ تىيپ ھاجى ، قاسىمجان قەمبىرى ، زىيا سەمەدى ، جالالىدىن يەھيالار سايلاندى. ئۇيۇشما قارمىغىدا سانايى نەپسە تەشكىل قىلىنىپ تېياتىر ئىشلىرى يولغا قويۇلدى. سەھنىدە

كۆرسۈتۈلگەن ئەسەرلەرنى قاسىمجان قەمبىرى ، زىيا سەمەدىلەر يېزىپ چىققىپ غىرىپ-سەنەم ، پەرھات —شىرىن قاتارلىق ئۇيغۇر خەلقنىڭ كىلاسسىك ئەسەرلىرى سەھنىلەشتۈرۈلدى. ئۇلاردىن باشقا ئارشىن-مال ئالال ، قانلىق داغ ، خيالى تىيىپ ، قاتارلىق كومىدىيەلەر ئويىنالدى. ئۇيغۇر ئۇيۇشما قارمىقىدا بىرقانچە مەكتەپلەر بۇلۇپ بۇ مەكتەپلەر ئۇيغۇر ئۇيۇشما تەرىپىدىن تەمىنلىنەتتى. ھەر بىر ناھىيەدە ۋە چوڭ يېزىلاردا شۇبە ئۇيۇشمىلار قۇرۇلۇپ بارلىق خەلق ئەزا ئىدى. مەكتەپلەرنىڭ راسخوتلىرى ئەزالىق بەدەل ھىساۋىدىن بېرىلەتتى. ۋەيران بولغان قالاق يېزا ئىگىلىكنى ، تەرەققى قىلدۇرۇش ئۈچۈن سوۋېت مۇتەخەسسىلىرى ئالاھىدە ئەھمىيەت بىرىپ كۆپلەپ تېخنىك كادىرلارنى يېتىشتۈردى ۋە ئۇلارغا ياندىشىپ ھەرخىل تېخنىكىلارنى ئېلىپ كىلىپ يەر ھەيدەش ، ئوما ئۇرۇش ، چۆپ چېپىش قاتارلىق ئىشلار ئىلمى ئاساستا ئېلىپ بېرىلدى. شۇنداقلا چارۋا ماللارنىڭ نەسلىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ، نەسىللىك ئايغىر ، بۇقا ، قوشقار ، توخۇ ، خورازلارنى ئالدۇرۇپ كىلىپ ، نەسىلەندۈرۈش ئىشلىرى ياخشىلاندى. قىسقىسى. سوۋېت ئىتتىپاقى بىزگە ياردەم قولىنى سوزغانلىقتىن قىسقا ۋاقىت ئىچىدە شەرقى تۈركىستان خەلقى چوڭ تەرەققىياتلارغا يېتىشتى.بۇ دەۋىردە كۆپلىگەن بىلىملىك زىيالىلار يېتىشىپ چىققان بولۇپ مەمتىلى ئەپەندى شۇلارنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ۋەكىللىرىنىڭ بىرى ئىدى.

توختى ھاجى ئوغلى مەمتىلى ئەپەندى1901-يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاتۇش ناھىيىسى بويامەت كەنتىدە دۇنياغا كەلگەن. ئابدۇقادىر دامۇللامدىن بىلىم ئىلىۋاتقان چاغدا ئۇستازىنى دىنى تونغا ئورىنىۋالغان مۇتەئەسسىپ مۇناپىقلار قەستلەپ ئۆلتۈرىۋەتكەندىن كېيىن ، ۋەتەننى تەرك ئېتىپ 1924-يىلدىن 1932-يىلغىچە تاشكەنتە ،تۇركىيەدە بىلىم ئالغان ئۇيغۇر خەلقنىڭ تالانتلىق ، شائىرى ۋە يازغۇچى ، تەرەققىپەرۋەر ئىسلاھاتچى ۋە ماۋارىپچى ، ئىنقىلاپچى ئوغلانى ئىدى. مەمتىلى ئەپەندى تۈركىيەدە بىلىم ئىلىۋاتقان چاغدا ، 1931-يىلى قۇمۇل تاغلىرىدا خەلقىمىزنىڭ ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن كۆرىشى باشلانغان ئىدى. مەمتىلى ئەپەندى ئازاتلىق كۆرەشكە ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىسىنى قوشۇش ئۈچۈن ، ئۆزىگە ئوخشاش بىلىملىك دۇستلىرى بىلەن 1933-يىلى ۋەتەنگە قايتىپ كەلدى. چۈنكى ئۇ چاغدا ۋەتەن بىلىملىك ياشلارغا ئىنتايىن مۇھتاج ئىدى. 1933-يىلى قەشقەردە قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن بىر قانچە يېڭى مەكتەپلەر ئېچىلىپ

ماڭارىپ ئىشلىرى جۈشقۇنلاپ تەرەققى قىلىشقا باشلىغان ئىدى. ئاتۇشتا يېڭىچە مۇئەللىملەر تەييارلاش كۇرسلىرى ئېچىلىپ يۇزلىگەن كادىرلار تەربىيەلىنىشكە باشلىدى.مەمتىلى ئەپەندى ماموت سىجاڭىنىڭ رەھبەرلىگىدە 1937-يىلغا قەدەر مىڭلىغان ياش كادىرلارنى تەييارلاپ چىققان ئىدى.

1937-يىلى 2-ئايدا جاللات شىڭشىسەينىڭ بۇيرىقى بىلەن ربالكو، قادىر ھاجى، ئىسقاقبېك قاتارلىقلار مەمتىلى ئەپەندى باشلىق 300دىن كۆپرەك ئۇيغۇر زىيالىلىرىنى قەشقەرنىڭ يۇمىلاق شەھەر دېگەن جايىدىكى سىپىل ئىچىدە چوڭ بىر زالغا قاماپ، ئىشىك دىرىزىلىرى تاقاپ، كېيىن بىنزىن چېچىپ تىرىك كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. بۇ دەھشەتلىك زۇلۇم -سىتەملەرنى ئۇيغۇر خەلقى ھېچ قاچان ئۇنتۇمايدۇ. بۇ قاتىللارنىڭ قولىدا ئۆلتۈرۈلگەن ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ئەڭ چوڭى قىرىق ياشتا ،كۆپچۈلگى ئوتتۇز ياش ئەتراپىدا بولۇپ، بۇلارنى ھېچ قانداق سوت ياكى گۇناھى بوينىغا قويماي يىرىتقۇچلارچە ئۆلتۈرگەن ئىدى.

شىڭشىسەي سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ ياردىمى بىلەن شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ كۆزى ئېچىلىپ، تېز تەرەققى قىلىپ كېتىپ بارغىنىدىن قورقۇپ، كىلەچەكتە ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قېلىشقا كۆزى يەتمەي قارا نىيەتلىك قىلىپ 1937-يىلدىن باشلاپ سىياسەتنى ئۆزگەرتىشكە باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ۋەتىنىمىز بالايى ئاپەت، قارا تۇمان قاپلىغان ئۆلكىگە ئايلاندى. شۇ يىلى سىنتەبىردە خەلقىمىزدىن يىتىشىپ چىققان زىيالىلار، خەلق ئىچىدىكى ئابرۇيلۇق زاتلار ۋە قولىدا بار بايلارنى تۇتۇپ قاماپ ئۆلارغا خائىن دەپ ئات قويۇپ، ئۆلتۈرۈپ يوقاتتى. ئارقىدىنلا ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن كۆرەشكەن غوجانىيازھاجى باشلىق، قۇمۇل تۈرپان، قەشقەر، خوتەن ئىنقىلابىغا قاتناشقان ئىنقىلاپچىلارنىمۇ قولغا ئالدى. بىرىنجى قەدەمدە قامالغانلارنىڭ سانى يۈزمىڭ كىشىدىن ئېشىپ كەتتى. قاماققا ئالغان ئادەملەرنىڭ مال مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ بالا-چاقىسىنى خانۇ-ۋەيران قىلىۋەتتى. بۇ دەھشەتلىك پاجىئەلەر ستالىننىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن بولدى.

قامالغانلارنى ھېچ قانداق سوراق قىلماي گاز كامىرلىردا، بەزىلىرىنى قول پۇتىنى باغلاپ، بېشىغا تاغار كىيگۈزۈپ ئۇرىلارغا تاشلاپ، تىرىك كۆمۈۋەتتى. قاماقخانىلار بوشىغاندىن كېيىن 1938-يىلى يەنە نەچچە ئۇنمىڭ ئادەمنى قاماپ پۇتۇن ئۆلكە بويىچە دەھشەتلىك تېرورلۇق ئېلىپ باردى.

جاللات شكشسەي دەۋردە شەرقى تۈركستاندىكى ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدىن يېتىشىپ چىققان ئابرۇيلۇق ئادەملەردىن ئىككى يۈز مىڭدىن ئارتۇق كىشى يوق قىلىندى. ئۇ ئادەملەرنى جاسۇسلىرىنى ئىشقا سىلىپ كىچىسى قولغا ئالاتتى. شۇڭا بارلىق ئادەم ئەندىشە ئىچىدە ياشايتتى. ئەگەر ئادەملەر بىر ئاھىيەدىن ئىككىنچى ناھىيەگە بارماقچى بولسا ساقچى ئىدارىسىدىن يول خەت ئېلىپ بېرىشقا مەجبۇر ئىدى. قىسقارتىپ ئېيتقاندا ، شكشسەي يېڭىدىن تەختكە چىققاندا ئىلان قىلغان ئالتە سىياسىتىنىڭ بىرىنمۇ ئىجرا قىلماي ، ھەممە مىللەتلەر ھوقۇقتا باراۋەر دېگەن شۇئارنى ئەملەدىن قالدۇرۇپ ، خىتاي مىللىتىدىن باشقا مىللەتلەرنى ئىنسان قاتارىدا كۆرمەي بارلىق ھوقوقلىرىدىن مەھرۇم قىلدى.

شكشسەي چۇ سىلىڭ دېگەن قېيناتىسىنى ئىلى ۋىلايىتىگە ھەربى مەمۇرى ھۆكۈمران قىلىپ ئەۋەتىپ ، ئۇ غۇلجىدا چىكىدىن چىققان بارلىق ۋەھشىلىكلەرنى قىلدى. چۇ سىلىڭ خەلقنى قورقۇتۇش ، ئۆزىنى سۈرلۈك كۆرسۈتۈش ياكى ئۆزىنى ئەڭ ئالى ھۆكۈمران كۆرسۈتۈش ئۈچۈن بىر خىل رەڭلىك تۆت ئات قوشقان ، پەيتونغا بۇتتەڭ ئولتۇرۇپ ، ئالدىدا يىگىرمە ، كەينىدە يىگىرمە ياغاچ قاپلىق ماۋزىر ئاسقان چىرىك ئورتىغا ئېلىپ كوچا ئايلىناتتى. بازارلارغا بېرىپ كۆرۈپ ئاندىن ئىشتابىغا كىرىپ كىتەتتى. بۇ چاغدا كوچىدىكى ئادەملەر ھەممىسى يول بوشۇتۇپ تازىم قىلىش شەرت ئىدى. ئۇ تۈرغان بىنانىڭ ئىشىگى ئالدىدا ئىككىدىن تۆرت چىرىك پوستا تۇراتتى. شكشسەي ھۆكۈمىتى خەلقىمىزگە ئەنە شۇنداق زۇلۇم قىلىپ ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزدى.

1941-يىلى گېرمان فاشىستلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھۇجۇمىنى باشلاش بىلەن تەڭ ، ئۇ يۇزىدىكى پەردىنى يىرتىپ تاشلاپ خائىنلىق قىلىپ مۇناسىبەتنى تامام توختاتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان زىيالىلارنى بىر چەتتىن تۇتۇپ قاماپ زىندانغا تاشلىدى. بۇندىن كېيىن جاڭكەيشى بىلەن گومىنداڭ پارتىيەسى يولىدا ماڭىدىغانلىقىنى ئىلان قىلدى. ھەر ساھەدە ئىشلەپ ياردەم بېرىۋاتقان سوۋېت مۇتەخەسسىلىرىنى بىر كىچىدىلا ھايداپ چىقاردى. شەرقى تۈركستان بويىچە گومىنداڭنىڭ بايرىقىنى ئېسىپ ، ئەنجىنداڭ مىڭلاپ گومىنداڭ پارتىيەسىنىڭ خادىملىرىنى ئەكىلىپ تېزلىكتە شەھەر ، ناھىيە ، يېزا-كەنتلەردە گومىنداڭ پارتىيەسىنىڭ ياچىيكىلىرىنى قۇرۇپ چىقىپ مەجبۇرى ئەزا قوبۇل قىلىپ شەرقى تۈركستان خەلقى بىشىغا يەنە بىر يېڭى بالايى-ئاپەتنى كەلتۈردى. خەلقىمىز شكشسەيگە بىر ھەسسە سىلىق تۆلىگەن بولسا ،

گومىنداڭغا ئۇچ ھەسسە سىلىق تۆلەيدىغان بولدى. ئەگەر سىلىق ۋاختىدا تۆلەنمىسە خەلقنى ئۇرۇپ ، تىللاپ ، قىيناپ تۆلۈتۈشكە باشلىدى. تۆلەشكە چامى كەلمىگەنلەرنى قاماپ جازالايدىغان بولدى. بەزىلەرنىڭ بىرلا ئېتى بولۇپ ئاران تىرىكچىلىك قىلىۋاتقان بولسا ،ئېتىنى ساتقۇزۇپ تۆلۈلەتتى. خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا بەختسىز جاپاكەش خەلقىمىز ،ئوغرىدىن قوتۇلۇپ قاراقچىغا تۇتۇلدى.

شىكەشسەي ھۆكۈمىتى قانداق تېزتەرەققى قىلغان بولسا ، شۇنداق تېز ۋەيران بولۇشقا باشلىدى. يالغۇز يىزا ئېگىلىك ئەمەس ھەتتا سوۋېت ھۆكۈمىتى قۇرۇپ بەرگەن زاۋۇت-فابرىكىلار ھەممىسى توختاپ نەچچە ئون مىڭلىغان ئادەم ئىشسىز قىلىپ تۇرمۇشتا قىينالدى. جۇملىدىن ئۇرۇمچىدىكى ئايروپىلان زاۋۇتى ، مايتاغدىكى نېفىت كومپىناتى ئۇچۇن سوۋېتتىن ئېلىپ كېلىنگەن ماشىنا ،ستانوك ، ئەسۋاپ سايمانلار قار يامغۇرلاردا قېلىپ دات بىسىپ چىرىپ كەتتى. شۇنداقلا سوۋېتتىن ئېلىپ كېلىنگەن يىزا ئىگىلىك ، دېھقانچىلىق ئەسۋاپ ، سايمانلىرى ۋە ماشىنىلارنى خالىغان كىشىلەر بۇزۇپ ئۇزى ئۇچۇن ئىشلەتتى. نەسىللىك قوي ، كالا ، ئاتلارنىڭ نەسلى قالماي يوقالدى. مەن 1937-يىلىدىن باشلاپ غۇلجا شەھىرىدە سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن يىزا ئىگىلىك باشقارمىسىدا ئىشلەيتتىم. سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرىنى ھەيدەپ چىقارغاندىن كېيىن ساڭا سوۋېت مۇتەخسىسلىرى قانداق تاپشۇرۇقلارنى بېرىپ كەتتى ، دەپ مېنى قايتا-قايتا چاقىرىپ سوراق قىلىپ ھەتتا بىرنەچچە ئاي قاماپ قويدى ھەمدە مېنى قاماقتىن بوشاتسىمۇ ، ئارقامغا كىشى سىلىپ قويۇپ تەكشۈرۈپ يۈرۈشتى. مەنمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن كۇن كەچۇردىم. 1941-يىلىدىن 1944-يىلىغىچە خەلقىمىزنىڭ بېشىغا تېخىمۇ دەھشەتلىك كۇنلەر چۈشۈپ ، كۇن كۆرۈش تېخىمۇ تەس بولدى. بۇندىن بۇرۇن خەلقىمىزنىڭ كۇندىلىك تۇرمۇشىغا كېرەك نەرسىلەر دۇكانلاردا بېسىلىپ تۇراتتى. ئالاقە ئۇزۇلگەندىن كېيىن ، دۇكانلارنىڭ تەكچىلىرى قۇرۇقدۇلۇپ ، كۇندىلىك تۇرمۇشقا كېرەكلىك بۇيۇملار ھەتتا چاي ،سەرەنگە قاتارلىق نەرسىلەرمۇ تېپىلماس بولۇپ كەتتى. بەزىلەر ھەرخىل چۆپلەرنى چاي قىلىپ ئىشلەتسە ، بەزىلەر قاينىق سۇ ئىچىشكە ئۆتتى. بازاردا كېپەنلىك ئاق رەخ ئەمەس ھەتتا ماتامۇ تېپىلماي قالدى. بازار باھاسى بەك كۆتۇرۇلۇپ كەتتى. دېھقانلارنىڭ بىر يىل تەر تۆكۈپ تاپقان-تەگىنى ، سىلىققا يەتمەي ئاچارچىلىق يۈز بېرىشكە باشلىدى. غۇلجا شەھرىنىڭ ئون زاۋۇتىدا تاتقان ئاپپاق ئۇنلارنى ماشىنىلار بىلەن ئىچكىرىگە ئېلىپ كېتىشكە باشلىدى. ئاز قىسمى يەرلىك ئەمەلدار

خىتايلاردىن ئاشمايتتى. قىسقىسى شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ھايات كەچۈرىشى كۈندىن كۈنگە ناچارلاپ كىتىشكە باشلىدى. ئىچكىرىدىن شەرقى تۈركىستانغا كەلگەن خىتايلار بەك كۆپ بولغىنى ئۈچۈن ، ئۇلارنى بۇرۇن كەلگەن خىتايلار يامان كۆرەتتى ۋە ئۇلار بىلەن مۇناسىبەت قىلماي ، كۆپرەك ئۇيغۇرلار بىلەن مۇناسىبەت قىلاتتى ، مەسىلەن بىزگە يېقىن بىر ئۆيدە ۋاڭ فامىلىلىك ئايالى رۇس بىر خىتاي ياشايتتى. بۇ ئادەمنى بىز ھۆرمەت قىلاتتۇق. بۇ خىتاي ئۆزىنىڭ خىتايلىرىغا ئارىلاشماي بىز بىلەن ئارىلىشاتتى ، خىتايلارنىڭ ئىچىدە بولىدىغان گەپلەرنى يوشۇرماي بىزگە دەيتتى. بىر كۈنى مەن ۋاڭنى سىنىماق ئۈچۈن «ئىچكىرىدىن خىتايلار كۆپلەپ كەلگىنى تۇردى ، سىلەرمۇ كۆپۈيۈپ قالىدىغان بولدۇڭلار» دىسەم ، ئۇ ماڭا:« سەن تىخى ياش ، كۆپ نەرسىنى چۈشەنمەيسەن ، ئەگەر ئىچكىرىدىن خىتايلار كۆپلەپ كېلىۋەرسە سىلەرگە ياخشى بولمايدۇ ، ئىسكىدە بولسۇن خىتايلاردا «چوڭ بىلىق كىچىك بىلىقنى يەم قىلىدۇ» دېگەن ماقال بار.سىلەر ئاز سانلىق بولغىنىڭلار ئۈچۈن خىتايلارغا نىسبەتەن كىچىك بىلىق ، ئەگەر خىتايلار كېلىۋەرسە سىلەر يوقاپ كىتىسىلەر» دېگەن ئىدى. ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي ئۇنىڭ بىلەن يەنە سۆھبەتلىشىپ قالدۇق ، ئۇ ماڭا يېقىندا بىر يېڭى بۇيرۇق كەلگەنلىگىنى ، ئۇ بۇيرۇقتا دۆلەتنىڭ ئىگىسى خىتايلار بولغاشقا كىچىك مىللەتلەر چوڭ مىللەتنى ھۆرمەت قىلىشى كېرەك ، بۇنىڭ ئارقىسىدا قانداق سىر بار سىلەر ئۇنى چۈشەنمەيسىلەر دېگەن ئىدى.راس ئۇ ئېيتقاندەك كۆپ ئۆتمەي ئۇنىڭسىزمۇ قاششاق ياشاۋاتقان خەلقنى يېڭىدىن كەلگەن خىتايلار ھەر خىل يوللار بىلەن ئايال ئاستى قىلىشقا باشلىدى.

1942-يىلى غۇلجىغا 8-10 كىلومېتىر كېلىدىغان بايانداي دېگەن يەرگە ئايرۇدۇروم ياساپ ، ئۇ يەرگە ئىچكىرىدىن ھەربىي لېۋتچىكلەرنى تەييارلايدىغان مەكتەپنى كۆچۈرۈپ كىلىپ ئورۇنلاشتۇردى. ئەللىككە يېقىن كىچىك قىرغۇچى ئايروپىلان بىلەن مىڭدىن ئوشۇق ئوقۇغۇچىلارنى ئۇقۇتۇشقا باشلىدى. بۇلارنىڭ قايسىسى مۇئەللىم ، قايسىسى ئۇقۇغۇچى ئىكەنلىگىنى ئايرىش تەس ئىدى. بۇلار ھەر يەكشەنبە كۈنى توپلۇشۇپ شەھەرگە كىلىپ پۇقرالارغا زورلۇق-زومبۇلۇق قىلىشاتتى.

ھۆكۈمەتنىڭ بۇلار بىلەن ئىشى يوق ، ئۆز مەيلىگە قويوپ بەرگىنى ئۈچۈن ، بەزىلىرى قىز-ئايالالارغا ئوچۇقتىن –ئوچۇق باسقۇنچىلىق قىلىشقا باشلىدى. بۇلارنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلغانلار دۆلەت ئىگىسى خىتاي مىللىتىگە تىل تەككۈزگەن دېگەن بەتنام

بىلەن تۇرمىگە تاشلىناتتى. بۇ خىل چىكىدىن ئاشقان جىنايەت ، زۇلۇم دەستىدىن خەلقنىڭ غەزىبى كۈندىن—كۈنگە كۈچۈيۈشكە باشلىدى.

شىڭشىسەي گومىنداڭ تەرەپكە ئۆتكەندىن كېيىن ھۆكۈمەت رەئىسلىكىنى جاڭكەيشى ئەۋەتكەن ۋۇجۇڭشىڭغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ ، خەلقىمىزنىڭ شىكايەت مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرىنىڭ قېنىنى تۆكۈپ ،بۇلاپ-تالاپ توپلىغان ئالتۇن-كۈمۈش قاتارلىق بايلىقلارنى 52 ماشىنىغا يۈكلەپ ، قېيناتىسى چۇ سىلىڭغا خوتۇنىنى قوشۇپ 36-پولكنىڭ 4-روتىسىنىڭ ھىمايىسىدا ئىچكىرىگە يولغا سالدى. بەزى مەلۇماتلارغا قارىغاندا ،چۇ سىلىڭ بۇ بايلىقلارنى ئېلىپ لەنجۇغا بارغاندا مابۇفاڭنىڭ ئادەملىرى بۇلارنى ئۆلتۈرۈپ. بارلىق بايلىقلارنى تارتىپ ئېلىپ «ئوغرىنى قاراقچى ئۇرغان ». بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان مەككار جاللات شىڭشىسەي ئەمدى بۇيەردە ئۆزىنىڭ جىنىنى ساقلاپ قىلىشقا بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ 1944-يىلى بىر كىچىدىلا غايىپ بولدۇ

.

شىڭشىسەينىڭ شەرقى تۈركىستان خەلقى ، بولۇپمۇ ۋەتەن ئىگىسى بولغان ئۇيغۇر خەلقى ئالدىدا سادىر قىلغان جىنايەتلىرىنى خەلقىمىز ھېچ قاچان ئۇنتۇمايدۇ. شۇنداقلا بۇ جاللاتقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەن ستالىننىڭ جىنايەتلىرىنىمۇ ئۇيغۇر خەلقى يادىدىن چىقىرىشى مۇمكىن ئەمەس.بۇ يەردە مەن پەقەت ئۆزەم كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىمنى ئەسلەپ ئۆتتۈم. مەن خەلقىمنىڭ ھامان بىر كۈنى بۇ ۋەھشىلىكلەرنى جاھان ئەھلىگە بىلدۈرۈپ ، ۋەتەن ئۈچۈن ئەزىز جىنىدىن كەچكەن قەھرىمانلىرىمىزنىڭ قەبرىنى گۈلگە پۈركەپ ھەيكىلنى تىكلەيدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

شەرقى تۈركىستاندا گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىنىڭ باشلىنىشى

شىڭشىسەي غايىپ بولغاندىن كېيىن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئۆزىچە يېڭى سىياسەت يۈرگۈزۈشكە باشلىدى .شىڭشىسەي ئالتە شۇئار يۈرگۈزگەن بولسا ، گومىنداڭچىلار ئۈچ مەسلەك دېگەن شۇئارنى كۆتۈرۈپ چىقتى. ئالدى بىلەن شەھەر ، ناھىيە ۋە يېزىلاردا گومىنداڭ پارتىيەسىنىڭ ياچېيكىلىرىنى قۇرۇپ ، گومىنداڭغا مەجبۇرى ئەزا قوبۇل قىلىشقا باشلىدى ۋە ئىدارە جەمىيەت مەكتەپلەرنىڭ قورالىرىغا گومىنداڭنىڭ بايرىقىنى

ئىگىز ئىسسىپ قويۇپ بارلىق خەلقنى ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئەشۇ بايراقتا قاراپ تازىم قىلىشقا مەجبۇرلىدى .بايراقتا باش قويۇپ چوقۇنمىغان ئادەملەرنى ،ھۆكۈمەتكە قارشى گۇمانلىق ئادەم دەپ تېزىمغا ئالاتتى. ھەممىنى سەن خىتاي پۇقراسى بولغونۇڭ ئۈچۈن تەزىم قىلىشىڭ كېرەك دەپ مەجبۇرلايتتى. دۆلەت ئەلا ، دۆلەت ئىگىسى ئەلا ، دۆلەت ئىگىسىنى ھۆرمەت قىلىش كېرەك ، يۇلى كەلگەندە چوڭ مىللەتكە تازىم قىلىش كېرەك ، دېگەنلەرگە ئوخشاش سۆزلەرنى كۆپرەك ئېيتىدىغان بولۇپ قالدى. خىتايلار ئۆزىنى دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇق مىللەت ، شۇنۇڭ ئۈچۈن بارلىق ئۇششاق مىللەتلەر خىتاي مىللىتىگە باش قويىشى كېرەك دەپ توختىماي تەشۋىق قىلاتتى.گومىنداڭ ھاكىمىيىتى ئەنە شۇنداق ئىنسان ھوقۇقىغا خىلاپ كېلىدىغان سىياسەت يۈرگۈزۈپ ، خىتايلاردىن باشقا مىللەتلەرنىڭ ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىپ خەلقىمىزنى ئۆزلىرى ھالىغانچە ئىزىپ كەلدى .

ئۇلار يەرلىك خەلقلەر ئىچىدىن خائىن سانتۇنلارنى ستىپ ئېلىپ ھەممە يەرگە ئۆز ئىشپىيونلىرىنى ياغدۇرۇەتتى. 1934-يىلى غۇلجىدا قۇرۇلۇپ ، تەرەققى قىلىۋاتقان ئۇيغۇر مەدەنى ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەھبەرلىرىدىن تېيپ ھاجى ،قاسىمجان قەمبىرى ،زىيا سەمەدى قاتارلىقلارنى زىندانغا تاشلاپ ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا گومىنداڭچىلارنىڭ ئىشپىيونلىقىغا قوبۇل قىلىنغان مەتمىن خەلپەت ھاجى ، قاسىم مۇسايۇپ ، ئابدۇۋەلى جارۇللايۇپلارنى بەلگۈلەپ ، مەكتەپلەر يېپىلىپ ، مەدەنى ئاقارتىش ئىشلىرى ئاساسەن توختاپ قالدى. بۇنداق ئىشلار يالغۇز ئىلى ۋىلايىتىدىلا بولۇپ قالماي ، شەرقى تۈركىستاننىڭ ھەممە يېرىدە يۈز بەردى.بازار باھاسى نەچچە ھەسسىلەپ كۆتۈرۈلۈپ ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى كۈندىن-كۈنگە ئېغىرلاشتى. بولۇپمۇ ھەرخىل ھۇنەر بىلەن كۈن كۆچۈرىدىغان خەلقنىڭ تۇرمۇشى تېخىمۇ نامراتلاشتى ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاتا بوۋىلىرىدىن مىراس بولۇپ كېلىۋاتقان توي-تۆكۈن ، نەزىر چىراقلار ۋە مەشرەپلىرى تۇرمۇشنىڭ قىيىنچىلىقىدىن ئۆز-ئۆزىدىن كامىيىپ كەتتى. تۇرت ئادەم توپلۇشۇپ تۇرغان يەرگە دەرھال ئىشپىيونلار يۈگرەپ كېلىپ ،نېمە مەقسەت بىلەن توپلۇشۇپ تۇرغانلىقىنى بىلىشكە ھەرىكەت قىلاتتى. بەزى گۇمان بىلەن تېزىمغا ئېلىنغان ئادەملەرنى تۇتۇپ قاماپ قويىدىغان ئەھۋاللار يۈز بېرىشكە باشلىدى. شەرقى تۈركىستان بويىچە گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ يۈرگۈزىۋاتقان سىياسىتىگە ۋە زوراۋانلىقىغا قارشى خەلقنىڭ غەزىبى كۈندىن-كۈنگە كۈچۈيىشكە باشلىدى. خەلق ئىچىدىكى بىلىملىك كىشىلەر بۇ خىل

www.uyghurkitap.com

زۇلۇم-زوراۋانلىققا قارشى بىردىن—بىر چارە زالىملارغا قارشى كۆرەشكە ئاتلىنىش ئىكەنلىگىنى چۈشەنگەن بولسىمۇ ، ئازاتلىق ئۈچۈن كۆرەشكەن خوجانىيازھاجى باشلىق قۇمۇل ، تۇرپان ، قەشقەر ، خوتەن قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ تەقدىر- ئاقىبىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئىچىدە غەزەپلىنەتتى. لېكىن بۇ سىرلارنى ھېچكىم بىرسىگە تىنالمايتتى. چۈنكى گومىنداڭچىلار ئۆزلىرى گۇمان قىلغان ھەر بىر ئادەمنىڭ كەينىگە بىردىن ئىككىدىن ئۆزىنىڭ جاسۇسلىرىنى سىلىپ قويغان ئىدى.بۇ يەردە مەن ئۆزەمنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنىڭ بىرىنى ئەسلەپ ئۆتۈشنى لايىق كۆردۈم.

بىز سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن ئىشلەپ يۈرگەندە ، تېز-تېز يېزا—كەنتلەرگە بېرىپ ، دېھقانلار بىلەن سۆھبەتلىشىپ يەر ھەيدەش ، دېھقانچىلىق ئىشلىرىنى ئىلمى ئاساستا تەرەققى قىلدۇرۇش ، ئېپەكچىلىك ئىشلىرى (ھەر يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن مىڭلاپ قوتا ئېپەك قۇرتى ئالدۇرۇپ پۇلسىز دېھقانلارغا تارقىتىپ بېرەتتۇق) قاتارلىق مەسىلىلەردە قولىمىزدىن كېلىشىچە ياردەم بېرەتتۇق. بۇ خىزمەتلىرىمىز ئۈچۈن بىزگە كوماندىروپكا ھەققى تۆلەيتتى ، سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرىنى ھەيدەپ چىقارغاندىن كېيىن بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى توختىدى. ئايلىق مۇئاشىمىزنى كەمەيتىپ قويغانلىقنىڭ سىرتىدا ئارقامغا ئادەم سېلىپ قويدى. بەزىدە خىزمەت بىلەن يېزىلارغا بارساق ئايغاقچىلار ئارقىمىزدىن ئەگىشىپ بىللە كېلەتتى. مېنىڭ ئۇ يەردە كىملەر بىلەن سۆزلەشكىنىمنى ، ئالاقە قىلغىنىمنى كۈزۈتۈپ تۇراتتى. كۆپلىگەن ئىدارە جەمىيەتلەر بۇلۇپمۇ سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى باشقۇرغان ئىدارىلار تولۇق قىسقارتىلىپ ، ئۇلار بىلەن بىللە ئىشلىگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئىشىدىن بوشۇتۇلۇپ ، بايقاش ئاستىغا ئېلىنىپ ئىشسىزلار كۆپەيدى. خەلق ئىچىدە شىكىششەيدىن قۇتۇلدۇق دېسەك ، ئۇنىڭدىن يامان جاللاتقا يولۇقۇپتۇق ، دەيدىغان سۆزلەر كۆپىيىشكە باشلىدى. ئەلبەتتە بۇنداق سۆزلەرنى پەقەت بىر-بىرىگە ئىشەنگەن كىشىلەرلا ئېيتالايتتى. شىكىششەي ۋاختىدا ئاز-تولا بىلىمگە ئىگە بولغان ياشلارمۇ ئالغان بىلىمنى ئىشلىتىدىغان جاي يوق ئىشسىز ئىدى ، شۇڭا ئۇلار مۇنداق ياشىغاندىن مەرتلەرچە كۆرەش قىلىپ ئۆلگەن ياخشى دېگەندەك گەپلەرنى قىلاتتى. بۇ خىل ئىنكاسلار ئەلبەتتە خەلقنىڭ كۆزى ئېچىلىۋاتقانلىقىنىڭ بەلگۈسى ئىدى.

1943-يىلىنىڭ ئاخىردا قاسىمجان قەمبىرى سولاقتىن بوشاپ غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. قاسىمجان ئاكا 1937-يىلىقى تۇنجۇندا غۇلجا شەھىردىن قولغا ئېلىنىپ

ئۇرۇمچىدىكى 2-تۇرمىدە ئادەمنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان ۋەھشى قىيناش ، ئازاپلارنى تاتقان ئاكىمىز ئېدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەممە نەرسىسى مۇسادىرە قىلىنىپ ، ئائىلىسىمۇ ۋەيران قىلىنغان ئېدى.قاسىمجان قەمبىرى ئۈچ دەرۋازا دېگەن مەھەللىدىكى ئاكىسىنىڭ ئۆيىدە يەنى بىزنىڭ ئۆيدە تۇراتتى. قاسىمجان ئاكا مەن بىلەن ھېچ نەرسىنى يوشۇرماي سۆزلىشەتتى ، ماڭا ئىشىنەتتى. ئۇنىڭ سەۋەبى بىز 1939-يىلغا قەدەر قولغا ئېلىنغان كىشىلەردىن ھېچ قانداق خەۋەر ئالالمىغاچقا مەن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە بېرىپ ، يېقىن ئادەملەردىن سوراپ قاسىمجان ئاكىنىڭ تىرىك ياكى ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئېنىقلىيالمىدۇق. كۆپلىگەن كىشىلەر قولغا ئېلىنغان ئادەملەرنى ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن قىيناپ يوقاتقانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشتى. بۇ خەۋەرلەر مېنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئويغا سېلىپ قويدى. مەن كۆپ ئۇرۇنۇپ ، ھەرخىل چارىلەرنى قوللۇنۇپ ئۇنىڭ ھايات ئىكەنلىگىنى ئېنىقلاپ يىراقتىن بولسىمۇ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ قايتىپ كەلگەن ئېدىم.گەرچە مەن قاسىمجان ئاكا بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشەلمىگەن بولساممۇ ، ئۇ مېنى يىراقتىن كۆرۈپ ،تونۇپ ئىشارەت بىلەن سالاملاشقان ئىدۇق.ئاشۇ ۋەقەدىن كېيىن ئۇ كىشى ماڭا ھېچ قانداق گۇمان قىلماي ئىشىنىدىغانلىقىنى ئېنىق ئېيتقان ئېدى.قاسىمجان ئاكىنىڭ تۇرمىدە تارتقان ئازاپلىرى ھەقىقەتەنمۇ ناھايىتى ئېغىر ۋە دەھشەتلىك بولغان ئىكەن. جاللات شىكىششەي قولغا ئېلىنغان ئادەملەرنى گۇنالىرىغا ئىقرار قىلدۇرۇش ئۈچۈن ۋەھشى جازالاش ئۇسۇللىرىنى قوللانغانلىقى ھېچ كىمگە سىر ئەمەس.مەن بۇ يەردە ئەشۇ جازالاش ئۇسۇللىرىدىن پەقەت بىرنىلا ئېيتىپ ئۆتسەم كۇپايە. قاسىمجان ئاكىنى بىر نەچچە خىل قىيناش ئۇسۇللىرى بىلەن قىينىغان بولسىمۇ ،بەرداشلىق بېرىپ ،ئويدۇرما گۇنالارغا زادى ئىقرار قىلمىغان ئىكەن.ئەگەر قول قويۇپ ئىقرار قىلسا ،شۇ كېچىسىلا ئۆلتۈرۈپ كۆمۈپ تاشلايدىكەن. شۇڭا قىيناش ئازابىغا بەرداشلىق بېرەلمەي ، ئىقرار بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەنلەر ناھايىتى كۆپ بولغان ئىكەن. ھەتتا كۆپلىگەن ھېچ قانداق گۇناسى يوق كىشىلەرنى ، يۇزلەپ ، مىڭلاپ گاز كامىرالىرىدا ئۆلتۈرۈپ يوقاتقان ئىكەن.1937-يىلى بىرىنچى نۆۋەت قولغا ئېلىنغانلارنىڭ بەزىلىرىنى سوراقمۇ قىلماي ئۆلتۈرۈپ يوق قىلغان. تۇرمە ئىچىدە مەخپىيەتلىك قانچە قاتتىق بولسىمۇ ،ئۇ مەخپىيەتلىك بەربىر مەھبۇسلار ئىچىدە ناھايىتى تېز تارقىلىشى تەبىئى. بۇنى تۇرمە ئازابىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئادەملەر ياخشى بىلىدۇ. قاسىمجان قەمبىرىگە ئاخىرقى قېتىم قوللانغان قىيناش ئۇسۇلى مۇنداق بولغان. ئاۋال قاسىمجان ئاكىنىڭ

قول پۇتىنى مەھكەم باغلاپ ، قىمىر قىلالماس ھالىتىگە كەلتۈرۈپ ، ئىككى تاغاقنىڭ ئوتتۇرسىدىكى قول يەتمەيدىغان يىرىنى پىچاق بىلەن تىلىپ ، ئىچىگە تۈز بىلەن سوقۇلغان ئاچچىق لازىنى تىقىپ ، تىكىپ قول-پۇتى باغلاغلىق ھوشسىز ئاشلاپ قويىدىكەن .بەزى كىشىلەر ئاغرىق ئازابىغا چىدىمايلا ئۆلۈپ كېتىدىكەن ،بەزى كىشىلەر ھوشىغا كىلىپ مەيلى بۇ ئازاپلاردىن قۇتۇلاي دەپ قول قويۇپ ئىقرار بولىدىكەن.قاسىمجان ئاكا شۇنچە ئازاپ چەكسىمۇ بەرداشلىق بېرىپ ئىقرار بولماي قول قويمايدۇ ، لىكىن ھىلىقى تۈز بىلەن لازىدا يسىلىپ تىكىلگەن يارا ژىرىڭلاپ ، ئىششىپ ، ھارارىتى كۆتىرىلگەندە بۇ زاتنى تۈرمىنىڭ دوختۇرخانىسىدا ياتقۇزۇپ ، دۇمبىسىنى يەنە كېسىپ ھېلىقى لازا—تۈز ، ژىرىكىنى تازىلاپ ئاغرىق ئازابى سەل يېنىكلەپ ماڭغىدەك بولغاندا مىنىڭ ئۇرۇمچىگە بېرىشىم توغرا كېلىپ مەن قاسىمجان ئاكىنى كۆرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغان ئىكەنمەن. ئەگەردە سولاقتا بولغان بولسا كۆرەلمىگەن بولاتتىم. قاسىمجان قەمبىرى شۇنچە يىل تۈرمە ئازابى ، ئائىلە پەرزەنتلىرىنىڭ ۋەيرانچىلىقلىرىغا قارىماي بارلىق ئەقىل-پاراسىتىنى ، زېھنىنى ، كۆچىنى ئۆز خەلقىنىڭ ھۆرلىكى ، ئازاتلىقى ، پاراۋان ھايات كەچۈرىشىگە بېغىشلاپ ، كىچە—كۈندۈز خەلقىنىڭ غېمىنى يەپ ئۇنىڭ چىقىش يولىنى ئىزدەپ نەچچە كىچىنى ئۇخلىماي يېزىپ ،كىتاپ ئوقۇپ ئۆتكۈزەتتى .بەزى كۈنلىرى تاماق يېمەي ، خىيال سۈرۈپ يىراق ئىگىز تاغلارغا قاراپ كىتۇاتقان سەييا‌ھلار كەبى بىر نۇقتىغا قاراپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ئۇنداق چاغلاردا مەن يېنىغا كېلىپ ئۆزاققىچە قاراپ تۇرساممۇ ، مېنىڭ يېنىدا تۇرغانلىقىمنى سەزمەي قالاتتى. باشتا مەن بۇ ئادەمنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۇنداق چوڭقۇر خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي چۈشەنمەي يۈرۈپتىمەن ، بەلكىم بۇ مىنىڭ ياشلىقىمدىن بولسا كېرەك. 1944-يىلى يانۋارنىڭ 10-كۈنى ئىدى ،قاسىمجان ئاكا تاشكەنتتە چىقىدىغان «قىزىل ئۆزبەكستان» دېگەن ژۇرنالنى ئەكىلىپ ئوقۇپ باق ، دەپ ماڭا بەردى. بۇنداق گېزىتنى تۇرت يىلدىن بىرى كۆرمىگەن ئىدۇق. بۇ گېزىتتە سوۋېت خەلقىنىڭ شۇ جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭمۇ ئۆلار بىلەن بىللە ۋەتەن ئۈچۈن باتۇرانە كۈرەش قىلىپ ، سوۋېت يېرىدىن گىتلىرچىلارنى قوغلاپ چىقارغانلىقى ھەققىدە ماتېرىياللار بىسىلغان ئىكەن. بۇلارنى ئوقۇپ ، چوڭ تەسىراتلار ئېلىپ ، ئويلۇنۇپ قالغان ئىدىم ، مېنىڭ بۇ ئويغا چۆكۈپ قالغىنىمنى كۆرۈپ ، «ھۇسەن ئاشۇ گېزىتكە يېزىلغان ئىشلارنى قىلىۋاتقان ئادەملەر سەن بىلەن ماڭا ئوخشاشلا ئادەملەر ، ۋەتەن

ئۇچۇن مىليونلىغان قۇربانلارنى بېرىپ غالىبىيەت قازىنىۋاتىدۇ.بىز بولساق كۆرەشتىن قورقۇپ قۇل بولۇپ يۈرىمىز» دېگەن ئېدى. سوۋېت خەلقى بارلىق كۈچ ، ھەربكتىنى ۋەتىنىنى ئازات قىلىشقا قاراتتى. ھازىر گېرمانىيە يىرىدە دەھشەتلىك جەڭلەر كېتىپ باردۇ. دېگەندەك مەزمۇنلاردا يېزىلغان ماقالىلەرنى ئوقۇپ كۆپ تەسىراتلارنى ئالغان ئېدىم.

ئاردىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن قاسىمجان ئاكا ئۆزىنىڭ چارچىغىنىغا قارىماي ئۆيگە خوشال ھالدا كىرىپ كەلدى. قوينىدىن يوشۇرۇن ئېلىپ كەلگەن ئۇيغۇرچە. «شەرق ھەقىقىتى» دېگەن ژورنالنى چىقىرىپ ئىككىمىز بىللە ئوقۇدۇق. بۇ ژورنالدا كۆپرەك ئاتا—بۇۋىلىرىمىزنىڭ ھۆرلۈك ، ئازاتلىق ، مۇستەقىللىق ئۇچۇن قىلغان كۆرەش تارىخى يېزىلغان ئىكەن. بۇ ژورنالنى ئوقۇش مېنىمۇ قانداقتۇ بىر چىگىش ئويلارغا پاتۇراتتى. مەن قاسىمجان ئاكىغا تېز —تېز ھەر خىل سۇئاللارنى بېرىپ تۇراتتىم. بىزنىڭ ئاتا —بوۋىلىرىمىز ۋەتەن ئۇچۇن كۆرەش قىلىپ ، ئۆزىنىڭ مۇستەقىل دۆلىتىنى قۇرۇپ چىققان ئىكەن ، بىز مۇشۇنداق قۇل ئورنىدا ئۆتىۋېرىمىزمۇ دېسەم ،قاسىمجان ئاكا ماڭا « سەن ئالدى بىلەن شۇ نەرسىنى ياخشى چۈشۈنۈپ ئال ، بىر ئادەم ئۆز ھاياتىنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە نورمال ئۆتكۈزۈش ئۇچۇن ئائىلىسىگە ئىمارەت سېلىشى كېرەك ، ئىمارەت سېلىش ئۇچۇن ئالدى بىلەن يەر-زېمىن ، ئاندىن ئىقتىساد ، ئاندىن ئۆينىڭ ئۈلىنى ، تاملىرىنى ، دېرىزە ئىشىكلىرىنى ياسايدىغان ئۈستا تېپىش كېرەك .ئەگەر سەندە يۇقۇرقىلاردىن بىرى كام بولسا ، ئېيتايلۇق ئۈستا ئاباپ بولۇپ قالسا ، زىيان تارتقاندىن باشقا بارلىق قىلغان ئىشلىرىڭ زايا بولۇپ كېتىدۇ ، پۇل ، يەر-زېمىن ، ئۈستىنىمۇ تاپتۇق دەيلى ، ئەگەر ئۆينىڭ ئۈلى ياخشى قۇرۇلمىسا ئۇنداق ئۆي بىرەر تەبىئى ھادىسە يۈز بەرسە يەنى ، بوشراق يەر تەۋرىسە سالغان ئىمارىتىڭ ئۆرۈلۈپ چۈشىدۇ. ئۇ چاغدا قىلغان پۈشايمانلىرىڭنى ئالدىغان قاچا تاپالماي ،ئۆزەڭ خاراپ بولسەن»دەپ چۈشەندۈردى.بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ مەن ئويلۇنۇپ قالدىم. مەن گەپنى يۆتكەپ سىزدە «قىزىل ئۆزبەكستان» ، «شەرق ھەقىقىتى » دېگەن ژورنال ، گىزىتلەر پەيدا بولۇپ قالدى ، ئىمارەت سېلىش ئۇچۇن ھەربكەت قىلىپ يۈرسىڭىز كېرەك دېيىشىمگە ، سۆزۈمنى تارتىپ ئېلىپ ، سەن ئازىراق سەبىر قىلىپ تۇر ، سۇنى كۆرمەي ئۆتۈك سېلىش نادانلىق بولىدۇ. مانا ئەندى ئۆزەڭ ياخشى چۈشەندىڭ ، بىزنىڭ ئەزىز ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركىستان بەزى ئەللەرگە قارىغاندا خېلىلا تەرەققى قىلغان دۆلەت ئېدى. كېيىنكى

ئەسىرگە كىلىپ ئۇنى چىرىك فېئودال خىتاي ھۆكۈمىتى بىسىپ ، ئۇنىڭغا شىنجاڭ دەپ ئات قويىدى. شۇندىن بېرى بىز ھەممە تەرەققىياتتىن مەھرۇم بولۇپ ، قارا ياتاقلىقا پېتىپ قۇل ئورنىدا ئېزىلىپ كېلىۋاتىمىز. بەزى يىزا-كەنتلەردىن چالا ساۋادى بار تۇرۇك خەت يازالمايدىغان دىنى زاتلارنىمۇ تاپقىنى بولماس بولۇپ قالدى. خەلقىمىز قۇلدەك ئىشلەپ مالدەك ياشايدۇ. سەنمۇ ياخشى بىلسەن ، 1931-يىلدىن باشلاپ ۋەتىنىمىزدە بولۇپ ئۆتكەن ئۆزگۈرۈشلەرنى ، مەن ساڭا ئېيتقاندەك قۇمۇل ،تۇرپان ، قەشقەر ، خوتەن خەلقلىرى ۋەتىنىمىزدە يېڭى ھايات ، يېڭى ئىمارەت قۇرۇش ئۈچۈن ھەربىر قېتىم يېڭى ئىمارەتلەرنى قۇرۇپ چىقتى. ئۇلار قۇرغان ئىمارەتنىڭ ئۇلى مۇستەھكەم بولمىغانلىقتىن ، ھەرخىل داۋالغۇش ، سۈيقەست ۋە ھىلە نەيرەڭلەرگە بەرداشلىق بېرەلمەي سالغان ئىمارەتلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ ، قانچە مىڭلىغان قۇربانلارنى بېرىپ سالغان ئىمارەتلىرى گۆربستانلىققا ئايلىنىپ كەتتى. بۇنىڭ سەۋەبى نەدە دېسەڭ ، ئىمارەت سىلىشتىن بۇرۇن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئۇلىنى پۇختا ئىشلەپ چىقىش كېرەك. ئۇلار ئەشۇ تەرەپلىرى بىلەن ھىساپلاشماي ، ئۆز كۆچىگە ئىشىنىپ ، تەۋەككۈلچىلىك ،نادانلىق قىلغاشقا ئەنە شۇنداق ئاقىبەتكە دۇچ كەلدى. 1935-يىلدىن 1941-يىلغىچە ، 1941-يىلدىن بۇگۈنگىچە بولغان ۋەقەلەرنى ئۆزەڭ ياخشى بىلسەن ، بىز 1935-يىلدىن 1937-يىلى سىنتەبىرغىچە غۇلجىدا ئۇيغۇر مەدەنى ئاقارتىش ئۇيۇشما ،سانايى نەپسە ۋە مەكتەپلەرنى قۇرۇپ ، خەلقىمىزنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەسىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن چوڭ ئىشلارنى قىلدۇق. ئەمما بىز قۇرماقچى بولغان ئىمارەتنىڭ ئۇلى مەھكەم بولغان بىلەن ئىمارەتكە رەھبەرلىك قىلغان ئىزئىنىر تولمۇ ھىلىگەر ، مەككار ، ئىچى زەھەرگە تولۇپ كەتكەن خائىن بولغاشقا خەلقىمزنى بەك زور زىيانلارغا ئۇچرۇتۇپ ھاياتىمزنى بۇگۈنكى كۈنگە ئېلىپ كەلدى. خەلقىمز ئۇنىڭغا ئىشەنگەن ئېدى ،دېدى. مەن يۇقۇردا ئېيتىپ ئۆتكەندەك غۇلجىدىكى ئۇيغۇر مەدەنى ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەھبەرلىرىدىن تېيىپ ھاجى ، قاسىمجان قەمبىرى ، زىيا سەمەدىلەرنى گومىنداڭچىلار قولغا ئالغاندىن كېيىن ، ئۆزىنىڭ مەخسۇس ئىشپىيونلىرىنى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىغا ئورۇنلاشتۇردى.ئەنە شۇلارنىڭ بىرى بولغان ئابدۇۋەلى جارۇللايۇپ سەنئەت ئۆگۈنۈشنى باھانە قىلىپ قاسىمجان قەمبىرىنىڭ يىنىدىن چىقماس بولۇۋالدى. ئىگىز-پەس گەپنى تولا قىلىپ سىلەر ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەسىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن شۇنچە چوڭ ئىشلارنى قىلغان ئېدىڭلار ، سىلەرنىڭ ئۇ ئىشلىرىڭلارنىڭ قەدىرىگە يەتمەي شىكىشسەي سىلەرنى

تۇرمىگە سىلىپ قاماپ ، كۆپ ئازاپلىدى. شىكشىسەينىك ئورنىنى ئېگىلىگەن ھازىرقى ھۆكۈمەتمۇ قەدىرىكلارغا يەتمەيۋاتىدۇ ،ئەگەر يەتكەن بولسا سىلەر ئۆي جايلىرىكلاردىن ئايرىلىپ ۋەيران بولمايتىكلار دېگەندەك گەپلەرنى تولا قىلاتتى. بۇ ئادەم بىز بىلەن بىر كوچىدا خوشنا تۇراتتى. ئۆزى ساۋاتسىز ، لىكىن كوچا ناخشىلىرىنى ياخشى ئېيتاتتى ، تۇرمۇشى ناچار بولۇپ ، بازاردا دەللاللىق قىلىپ كۈن كەچۈرەتتى. يوقىرىدا ئېيتقان سۆزلەر ئۇنىڭ سۆزلىرى بولماي قاسىمجان قەمبىرى تۇرمىدىن چىقىپ كېلىپ نەمە ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇاتىدۇ ، ئۇنىڭ يېنىغا كىملەر كېلىپ-كېتىپ تۇرىدۇ ، دېگەندەك ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن ئوبدان ئوگۈتۈپ ، تەييارلاپ ئەۋەتكەن ئادەم ئىكەنلىگىنى بىز ئۇنىڭ گەپلىرىدىن بىلىپ ئالغان ئىدۇق. بۇنىڭغا ئوخشاشلاردىن يەنە مەمتىمىن خەلپەت ھاجى دېگەن ئادەملەرمۇ ئارىلاپ كېلىپ تۇراتتى. بىز بۇ ئۈچ كىشىنى گومىنداڭچىلار ئۇيغۇر ئۈيۇشمىسىغا مەخسۇس ئورۇنلاشتۇرغان ئادەملەر ئىكەنلىگىنى ئوبدان بىلەتتۇق.شۇنىڭ ئۈچۈن كېيىنكى ۋاقىتلاردا بىزنىڭ ئەخمەت ئەپەندى قاتارلىقلار بىلەن بولىدىغان سۆھبەتلىرىمىز كامىيپ قالدى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مىنىڭ خىزمىتىم شەھەردە بولماي ،ناھىيەدە بولغانلىقتىن ، مەن ئۇيگە يېڭىلىق ئۇقۇش ئۈچۈن تۆرت-بەش كۈندە بىر قېتىم كېلەتتىم.

قاسىمجان ئاكا دايىم ماڭا «ئەگەر بىز خەلقىمىزنىڭ تارىخىغا ياخشى نەزەر سالىدىغان بولساق ، ئاتا بوۋىلىرىمىز باتۇرلۇق بىلەن كۈرەش قىلىپ خىتاي باسقۇنچىلىرىنى نەچچە قېتىم ۋەتىنىمىزدىن قوغلاپ چىقارغان ئىدى.ئاخىر بېرىپ ئىچىمىزدىن چىققان مۇناپىق ، خائىنلارنىڭ سەۋەبىدىن خىتاي باسقۇنچىلىرى ۋەتىنىمىزنى بىسىپ ئالدى ، ئاتا بوۋىلىرىمىز بىزگە مىراس قالدۇرۇپ كەتكەن مەدەنىيەت ، سەنئەت ، تارىخىمىزخاراپ بولدى ، ھەممە بايلىقىمىز تالان-تاراج قىلىنىپ ، نەچچە يۈز مىڭلىغان قېرىنداشلىرىمىزنى بىگۈنا ئۆلتۈرۈپ يوقاتتى. خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ بۇ خىل جىنايەتلىرى تا بۈگۈنكى كۈنگىچە داۋام قىلىپ كېلىۋاتىدۇ ، ئەگەر بىز تىنچ يېتىۋەرسەك زۇلۇم تېخىمۇ كۈپۈيۈپ ، قۇل بولۇپ ۋەتەندىن تامام ئايرىلىپ ،مىللەت سۈپىتىدە يەر يۈزىدىن تامام يوق بولۇپ كېتىمىز ، ئۇيغۇر دېگەن سۆزمۇ يوقۇلىدۇ ، نادانلىق ، جاھالەتنىڭ باربىدىغان يېرى ئەنە شۇ. بىزنى مۇشۇ كۈنگە مۇپتىلا قىلغان ۋەتەن خائىنلىرىنىڭ ھەربىكەتلىرى بۈگۈنمۇ داۋام قىلىۋاتىدۇ. ئىسىكىدىمۇ شۇنچە جاپا مۇشەققەت بىلەن خەلقىمىزنىڭ مەدەنىيتىنى ، ئاڭ سىزىمىنى يۇقىرى

كۆتۈرۈش ئۇچۇن ، قۇرۇپ چققان ئۇيغۇر ئۇيۇشمىمىز ئىشىپۇئلارنىڭ ئۆگىسىغا ئايلىنىپ قالدى. بۇنى ئۆزەكمۇ ياخشى كۆرۈپ تۇرۇپسەن ،شۇنىڭ ئۇچۇن بىزگە كۆرەش قىلىشتىن باشقا يول يوق»دەپ تەلىم بېرەتتى. مىنىڭ كۆزۈمگە 33-يىلى قەشقەر بىكى شەھەردە بولغان ئۇرۇشتا نىزامىدىن ئاكا باشلىق ئاكىلىرىمىنىڭ قۇربان بولغان قىيافىسى كۆرۈنۈپ كېتىپ ، كۆرەش قىلىپ كۆردۇققۇ دېيىشىمگە ، بۇ گەپنى ئورۇنلۇق دېدىڭ ، مىنىڭ ساكا ئۆي ياسىماقچى بولساڭ ئاۋۋال ئۆلىنى پۇختا قۇرۇپ چىق دېگىنىم. ئەشۇ كۆرەشلەرگە قاتناپ ئېيتقان سۆزلىرىم ئېدى. مەن ئاسماندىكى يورۇق ئايىنى كۆرۈۋاتىمەن ، ئەگەر ئەشۇ ئايىنى قارا بۇلۇتلار قاپلاپ كەتمەي تۇرىدىغان بولسا بىز مەقسىدىمىزگە يېتىمىز ، بولمىسا قۇمۇل ئېنقىلابىنىڭ تەقدىرى بىزنىڭ بېشىمىزغا چۈشىدۇ. بىز ھازىرچە سەبىر قىلىپ تۇرىشىمىز كېرەك دېگەن ئېدى.

ئىككىنچى قېتىملىق شەرقى تۈركىستان ئىنقىلابىنىڭ مەيدانغا كېلىشى

1944-يىلى چوڭ ۋەقەلەرگە باي يىللاردىن بۇلۇپ ياۋروپادىمۇ ، ئورتا ئاسىيادىمۇ ئۆزگۈرۈشلەر يۈز بېرىۋاتاتتى. ئىككىنچى جاھان ئۇرۇشىنى باشلىغان گېتلىرچىلەرگە سوۋېت خەلقى قاخشاتقۇچ زەربە بېرىپ ، موسكىۋا بوسوغىسىدىن قوغلاپ گېرمانىيە يېرىگە ئاپىرىپ ئۇ يەردىمۇ دەھشەتلىك ئۇرۇش داۋام قىلىۋاتاتتى. ئۇرۇشقا ئەر—ئايال ، ياش—قېرى ، دېمەي بارلىقى سەپەرۋەر قىلىنغان ئېدى. بۇنىڭدىن ستالىن يامان كۆرىدىغان ئۇيغۇر خەلقىمۇ چەتتە قالماي ، ئۇرۇشقا قاتنىشىپ ، نەچچىلىگەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانلىرى مەيدانغا كەلدى. گىتلېرچىلار ئۆزلىرىنىڭ قورالىغا ئىشىنىپ ئۇرۇش قىلغان بولسا ،سوۋېت خەلقى ئۆزىنىڭ ئېرادىسىگە ئىشىنىپ گىتلىرچىلارغا قارشى كۆرەش قىلىپ ئۆلارنى ۋەتىنىدىن قوغلاپ چىقاردى. گەرچە بىزدە قورال بولمىسىمۇ ، سوۋېت خەلقىدىن ئىبرەت ئېلىپ شۇنداق چوڭ ئۇرۇشنى كۆچلۈك ھىساپلايدىغان خىتاي دۆلىتىنىڭ زۇلۇمىغا قارشى خەلقىمىزنىڭ كۆچىگە ئىشىنىپ كۆرەشكە ئاتلانغان ئىدۇق. ئۇنىڭدىن تاشقىرى سوۋېت خەلقى ئۆزىنىڭ يېرىنى ئازات قىلغاندىن كېيىن ياۋروپا ئەللىرىگە ياردەم قىلغان ئېدى. بۇ چاغدا خىتاي بىلەن ياپونىيە

ئاربسىدىكى ئۇرۇشمۇ تىخى بىر تەرەپ بولمىغان ئىدى. ستالىنچىلار ئۆزىنىڭ قىينىچىلىقلىرىغا قارىماي خىتايلارنى سادىق دوست كۆرۈپ ، مەلۇم مەربى كۆچىنى ئاجرىتىپ ياپونىيەنى تارمار قىلدى ، ستالىنچىلار خىتايغا مۇشۇنداق ياخشىلىقلارنى قىلىپ تۇرسا ، جاڭ كەيشىچىلار ئىچكىرىدىن كۆپ ساندا مەربى كۆچىنى ئۇيغۇر ۋەتىنى شەرقى تۈركىستانغا يۆتكەپ كىلىپ سوۋېتكە قارشى مەربكەت ئېلىپ باردى. شەرقى تۈركىستان خەلقى خوشنىسى سوۋېت خەلقىدىن ئۈلگە ئېلىپ ،ئازاتلىق پەقەت كۆرەش ئارقىلىقلا قولغا كىلىدىغانلىقىنى چۈشەندى. گومىنداڭچىلار 1943-يىلى شەرقى تۈركىستانىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى شىكەشسەيدىن تارتىۋالغاندىن كېيىن ئۇچ مەسلەك دېگەن شۇئارىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ئوچۇقتىن-ئوچۇق ئۆزىنىڭ چوڭ مىللەتچىلىك سىياسىتىنى يۈرگۈزۈشكە باشلىدى.

ئۇيغۇر ۋەتىنى شەرقى تۈركىستانىنى ئۆزىنىڭ مەربى بازىسى قىلىش ئۈچۈن بۇ يەردىكى مەربىلەرنىڭ سانىنى كۆپەيتىپ ، ئىچكىرىدىن ھاۋا ئارمىيەسىنىڭ ئۇچقۇچىلار تەييارلاش مەربى مەكتەپلىرىدىن بىرىنى ، 40 قىرغۇچى ئۈچاقلىرى ۋە 1500دەك ئۇقۇتقۇچى ، ئۇقۇغۇچى ۋە خىزمەتچىلىرى بىلەن غۇلجا شەھرىگە يۆتكەپ كىلىپ ، شەھەردىن 10 كىلومىتىر جايدىكى بايانداي دېگەن يەرگە چوڭ ئايرۇدرۇم ياساپ ئۇرۇنلاشتۇردى. گومىنداڭچىلارنىڭ بۇ خىل تەييارلىق ئىشلىرىنى ئىككى خىل مەنىدە چۈشەنسە بولاتتى. بىرى تىنجىماس شەرقى تۈركىستان خەلقىنى ئۆزىنىڭ مەربى كۆچى بىلەن قورقۇتۇش ، ئىككىنچىسى ئۆگەر سوۋېت خەلقى گېرمانىيەدىن يېڭىلىپ قالسا ئورتا ئاسىيانى بىسىپ ئېلىپ شىنجاڭغا قوشۇپ ئىلىش ئۈچۈن قىلىۋاتقان مەربى تەييارلىق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر كۈنى 10-15ئۇچاق ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ ، شەھەرنى ئايلىنىپ ئۇياق-بۇياققا ئۇچۇپ ، مەشىق قىلىپ تۇراتتى. بىر كۈنى بىر ئۇچقۇچ ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ ئىككى قېتىم موللاق ئېتىپ ، ئۇچىنجى موللاقدا ئېگىز ئاسماندىن يەرگە تىك شۇڭغۇپ چۈشۈپ كېتىپ ھالاك بولدى.

1941-1942-يىللىرى جەنۇبى ۋىلايەتلەردە ياشايدىغان ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىدىن يېگىرمە مىڭدەك ياشنى ئوقۇتىمىز دەپ ئالداپ ئۇرۇمچىگە ئېلىپ چىقىپ ئۇقۇتماي ، شۇنداق قاتتىق قىش قىراندا ئالتايغا ئېلىپ بىرىپ ئۇرۇشقا سالغان. سالغاندىمۇ خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىدا ماڭغۇزۇپ. ئۇلۇمگە تۇتۇپ بەرگەن ، 1948-يىلى مەن خىزمەت بىلەن ئالتاينىڭ ساۋى توقاي دېگەن يېرىگە جايلاشقان پولكقا بارغان ئىدىم ، بۇ

قۇملۇق چۆلده هىچ كىم ياشماي ، قۇيۇرچۇق دەپ نام ئالغان ئوسمانئىك ئادەملىرى يوشۇرۇنۇپ يۇرىدىغان يەر ئىكەن ، بەزى يەرلەردە ئوچۇق ياتقان ئادەمئىك باش سۆڭەكلىرى ئۇچرىدى. بۇ نەمە ئىش دەپ سورىسام بۇ ئىشتىن خەۋىرى بار ئادەملەر بۇ ئادەم باشلىرىنىڭ تارىخىنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى.

سوۋېت ھۆكۈمىتى ھەققىدە بىرەر ئېغىز سۆز قىلسىپ قويغان كىشىنى گومىنداڭچىلار، بىلسىپ قالسا شۇ زامات تۇتۇپ تۇرمىگە تاشلايتتى. گومىنداڭچىلار قانچە غالجىرلاشقانسىرى خەلقنىڭ غەزىۋى شۇنچە كۈچەيدى.

1944 -يىلى ئاپرىل ئېيىنىڭ 28-كۈنى ئىدى ،قاسىمجان ئاكا ماڭا بۈگۈن سىنى بىر دوستۇم بىلەن تونۇشتۇرىمەن ، ئەمدى سەن بىلەن ئوچۇق سۆزلىشىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى ، سەن بىر ياققا كېتىپ قالماي ئۆيدە كۈتۈپ تۇر دەپ ماڭا ئەسكەرتىپ قويدى. مەن كۈتۈپ تۇردۇم ، چۈش مەزگىلىدە قاسىمجان ئاكا قايتىپ كېلىپ ، سەن دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ كۈتۈپ تۇر ، بىر ئادەمنى سالىدىغان ئادەم كېلىدۇ ، ئۆيگە باشلاپ كىر دىدى. مەن كوچىدا بىر سائەتتەك كۈتسەم كىرەك ، ئادەمنى سالىدىغان ئەسۋاپلىرىنى كۆتەرگەن بىر كىشى چوڭ كوچىدىن ئۆگىپ بىز تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. خوشنىمىز ئىبراھىم تامچىنىڭ ئىشىگى ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە ، ئۇنىڭ ئالدىنى توراپ ئۆيگە باشلاپ كىرىپ كەتتى. مىنىڭ ئۇنىڭغا غەزەبىم كەلگەن بولسىمۇ كۈتۈپ تۇرۇشقا توغرى كەلدى. چۈنكى ئاشۇ ئادەمگچى كەلگەندە يوشۇرۇن سىر ئىچىلاتتى. قاسىمجان ئاكا ناھايىتى ئېغىر بېسىق كىشى ئىدى. بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولسا چوڭقۇر ئويلۇنۇپ ئاندىن قىلاتتى ، ئەگەر ئۇ ئىش ئۇتۇقلۇق بولۇپ چىقمىسا خاپا بولۇپ كەتمەيتتى ، ئۆزى قانداق ھالەتتە تۇرغان بولسا ، پەقەت قىياپىتىنى ئۆزگەرمەيتتى. پەقەت ئۆزىنى چوڭ تۇتمايتتى. ھەممە ئادەملەر بىلەن ئوخشاش مۇئامىلىدە بولاتتى. دائىم سۆھبەتداشلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئىلىشقا تىرىشاتتى. ناتونۇش ئادەملەرنىمۇ بەك چاپسان ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ ئالاتتى. ھەتتا دۇشمەنلىك قىلىپ يۈرگەن كىشىلەر بىلەنمۇ سەممى سۆزلىشەتتى. قاتتىق خاپا بولۇپ قالغان چاغلاردىمۇ پەقەت ئۆزىنى يوقۇتۇپ قويمايتتى. ئەگەر شۇنداق ۋاقىتلارغا دۇچ كېلىپ قالسا قايغۇسىنى بېسىش ئۈچۈن ، دەررۇ دۇتارىنى قولىغا ئېلىپ ، چۆل ئېراق دېگەن ئاھاڭغا چىلىپ ، چوڭ بىپايان بىر گۈزەل مەنزىرىنى كۆز ئالدىڭىزغا ئەكىلىپ قويىاتتى. بۇ ئاھاڭنى خىلى —خىلى سازەندىلەرمۇ بىلمەيتتى. مەن قاسىمجان ئاكىدىن بۇ مۇڭلۇق ئاھاڭ ھەققىدە سوربغىنىمدا ، ئۇ كىشى ماڭا مۇنداق ھىكايە قىلىپ

بەرگەن ئېدى ، «بۇ ئاھاڭنى خىلى كۆپ سازەندىلەر بىلمەيدۇ ، بىلسىمۇ ئاھاڭنىڭ نامىنى خاتا ئاتايدۇ ، نامىنى بىلسىمۇ بۇ ئاھاڭنىڭ تارىخنى كىمنىڭ ئىجات قىلغانلىقىنى بىلمەيدۇ ،بۇ ئاھاڭنىڭ ئەسلى نامى جۆل ئىراق ئەمەس ، جۆل يىراق بولۇپ بۇنى تەكلىماكان جۆلى ئىچىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بىر قىز ئىجات قىلغان ، بۇنىڭ تارىخى جەريانى مۇنداق بولغان ئىكەن ،بۇنىڭدىن بىر نەچچە ئەسىر بۇرۇن يەركەن خانىنىڭ ئەنسەر ئىسىملىك بىر ئاتاغلىق سازەندىسى بولۇپ ،بۇ ئادەم خىلى كۆپ مۇزىكا ئەسۋاپى بىلەن ساز چىلىشنى بىلىدىكەن. بۇ ئادەمنىڭ چالغان سازىغا پادىشانىڭ ۋەزىرىنىڭ قىزى ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. بۇنى بىلىپ قالغان ۋەزىر ئەنسەرنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ھەربىكەت قىلىدۇ ، بۇنى سەزگەن ۋەزىرنىڭ قىزى ئەنسەر بىلەن قېچىپ تەكلىماكان چۆلىنىڭ ئادەم ياشىمايدىغان يېرىگە بېرىپ ، يوشۇرۇنۇپ ، كەپە تىكىپ ، ئوۋ ئولاپ كۈن كەچۈردىكەن ، ئەنسەر ئۆزى بىلەن ئاران ساتارىنى ئېلىپ كەلگەن ئىكەن.

ۋەزىرنىڭ قىزى ئاجايىپ چىرايلىق بىر گۈزەل قىز تۇغىدۇ ، تاڭ سەھەردە تۇغۇلغىنى ئۈچۈن بۇ قىزغا سابا نۇر دەپ ئات قويىدىكەن. بۇ قىز 5 ياشقا كىرگەندە ، قىزنىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ ،ئەنسەر ناھايىتى چوڭ قايغۇدا قېلىپ ، بارلىق دەرت ئەلىمنى ساتار چىلىپ چىقىرىدىكەن. سابانۇر دادىسىدىن ساتار چېلىشنى ئۆگۈنۈپ 18يىل كەپىدە ھايات كەچۈرىدۇ. شۇ جەريانىدا قىز دادىسىدىنمۇ ئۆتكۈر ، ئۇستا سازەندە بولۇپ يېتىشىدۇ ، بۇ قىز ساتار چالغانىدا جۆل ئىچىدىكى بارلىق ئۇجار قانات ، جان— جانۋارلار ،مەستانە بولۇپ ، كەپە ئەتراپىنى ئايلىنىپ كېتەلمەيدىكەن. بۇ ئۇيغۇر قىزنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى مۇنداق قىسقا ھىكايە بىلەن تۈگۈتۈش مۇمكىن ئەمەس. مەن مۇشۇ ئاھاڭنى چالسام دۇنيادا تەڭدىشى يوق بىر گۈزەل مەنزىرە كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ. ئاتا بوۋىلىرىمىز ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۈگىمەس ، پۈتمەس بايلىقى بىلەن مەدەنى مىراسلىرىنىڭ سىرلىرىنى ئەشۇ تەكلىماكان ئىچىگە كۆمۈپ كەتكەن. ئەشۇ بايلىقلارنى ئىچىپ خەلقىمىزگە ئىشلەتسەك بىز خىتاي باسقۇنچىلىرىغا ھەرگىز خار بولماس ئىدوق دەپ قايتا—قايتا ئېيتاتتى ، بۇنداق چاغلاردا مەن چوڭقۇر خىيال دېڭىزىگە چۆكۈپ قالاتتىم .

1943-يىلىنىڭ ئاخىرىدا بىر «تاجىخان » دېگەن ناخشا تارقالغان ئېدى.ئەسلى بۇمۇ بىر سىرلىق ئىقلابى ناخشا بولۇپ ، تارجاھان دېگەن سۆزنى تاجىخانغا ئۆزگەرتىپ بارلىق كىشىلەر ئېيتاتتى. بولۇپمۇ بۇ ناخشا ياشلار ئارىسىدا بەك كەڭ تارقالغان ئېدى. بۇ

ناخشىنىڭ ئارقا كۆرۈنىشىنى خىتاي باسقۇنچىلىرى چۈشەنمەيتتى. شۇڭا ئانچە ئەھمىيەت بەرمەيتتى ، لىكىن خەلق ياخشى چۈشەنگەچكە بۇ ناخشىنى چوڭلارمۇ چاك كەلتۇرۇپ ئىيتاتتى.

بۇ ناخشىنىڭ سىياسى تامانىغا كۆكۈل ئاغدۇرساق زۇلمەت ئىچىدە قالغان خەلقنىڭ نىمە دېمەكچى ئىكەنلىگىنى چۈشۈنۈش تەس ئەمەس. بۇ ناخشىنىڭ ناھايىتى تېز تارىلىپ كىتىشىنىڭمۇ سەۋەبى ئەنە شۇيەردە بولسا كېرەك .گەرچە ناخشىنىڭ ئاپتورى مەلۇم بولمىسىمۇ بۇ ناخشا بىلەن خەلقىمىز شۇ چاغدىكى تۈزۈمنى قانداق كالتەكىلىگەنلىكىنى چۈشۈنۈش تەس بولمىسا كېرەك.

مەن كۆتىۋاتقان ئادەم قوشنىمىزنىڭ ئىنەكلىرىنى سېلىپ بېرىپ چىقتى. مىنىڭ يېنىمغا كېلىپ قاسىمجان ئۆيىدىمۇ دەپ سوردى. مەن ئۇنى ئۆيگە باشلاپ كىردىم.قاسىمجان ئاكا بۇ ئىنەكچىنى چوڭ ھۆرمەت بىلەن كۆتۈپ ئالدى. مەن چاي تەييارلاش ئۈچۈن چىقىپ كەتتىم.چاي قاينىغىچە مەن ئاشخاناندا ئولتۇرۇپ ئويلاندىم. قارىماققا بۇ ئادەم ئاران جىنىنى بېقىۋاتقان ئاددى بىر ئىنەكچىگە ئوخشايدىكەن ، مۇشۇ ئادەمنىڭ قولىدىن بىر ئىش كىلەرمۇ؟ بۇ بىر تېپىشماقتەك ئىش بولدى دەپ خىيال سۈرۈپ ئولتارسام قاسىمجان ئاكا چاقىرىپ قالدى. ئۆيگە كىرسەم بۇ سىرلىق ئادەم ئورنىدىن دەس تۇرۇپ قولۇمنى مەھكەم قىسىپ كۆرۈشۈپ مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. «مەن سىز توغرۇلۇق قاسىمجاندىن كۆپ ئاڭلىغان ، مىنىڭ ئىسمىم ئەخمەتجان قاسىمى ، كەسپىم ئىنەكچى ، خەلقنىڭ سۈنغان ئىنەكلىرىنى ئۇلاپ سىلىپ ، يازدا تۆپا ، قىشتا سوغ كىرمەيدىغان قىلىپ خەلقنىڭ خزمىتىنى قىلىپ ، ھايات كەچۈرۈپ يۈرىمەن. سىزنىڭ ئىسمىڭىز ھۆسەيىن بولسا كېرەك ، تۇنۇشقىنىمىز ياخشى بولدى ، بۇندىن كېيىن يېقىن ئىشەنچىلىك دوستلاردىن بولۇپ قالىمىز» دەپ يىنىمدا ئولتاردى. ئاندىن قاسىمجان قەمبىرى سۆز باشلاپ بۇ ئىنىم ئاز تولا بولسىمۇ قاماق ئازابىنى تارتقان دەرتىمەنلەردىن بولدۇ ، بىرىنچى قىتىم خائىنلارنىڭ ئۇلادى ، ئىككىنچى قىتىم سوۋېت مۇتەخەسىسلىرى بىلەن بىللە ئىشلەپ تاپشۇرۇق ئالغان ، دېگەن باھانە بىلەن قاماققا ئىلىنىپ ئازابلانغان.دەپ. تونۇشتۇردى. ئەخمەت ئەپەندى ماڭا قاراپ «دۇشمەنلەرنىڭ زۇلمىنى تەڭ تارتتۇق ،ئەمدى دۇشمەنلەرگە قارشى كۈرەشنىمۇ بىللە قىلىمىز ، خەلقىمىز دۇشمەنلەرنىڭ زۇلۇمنى كۆپ تارتتى ، زۇلۇمنىڭمۇ چىكى بولىدۇ ، زۇلۇم قانچە

ناخشىنىڭ ئارقا كۆرۈنىشىنى خىتاي باسقۇنچىلىرى چۈشەنمەيتتى. شۇڭا ئانچە ئەھمىيەت بەرمەيتتى ، لىكىن خەلق ياخشى چۈشەنگەچكە بۇ ناخشىنى چوڭلارمۇ چاك كەلتۈرۈپ ئىيتاتتى.

بۇ ناخشىنىڭ سىياسى تامانىغا كۆڭۈل ئاغدۇرساق زۇلمەت ئىچىدە قالغان خەلقنىڭ نىمە دىمەكچى ئىكەنلىگىنى چۈشۈنۈش تەس ئەمەس. بۇ ناخشىنىڭ ناھايىتى تېز تارىلىپ كىتىشىنىڭمۇ سەۋەبى ئەنە شۇيەردە بولسا كېرەك .گەرچە ناخشىنىڭ ئاپتورى مەلۇم بولمىسىمۇ بۇ ناخشا بىلەن خەلقىمىز شۇ چاغدىكى تۈزۈمنى قانداق كالتەكىلىگەنلىكىنى چۈشۈنۈش تەس بولمىسا كېرەك.

مەن كۆتۈاتقان ئادەم قوشنىمىزنىڭ ئەينەكلىرىنى سېلىپ بېرىپ چىقتى. مىنىڭ يېنىمغا كېلىپ قاسىمجان ئۆيدىمۇ دەپ سوردى. مەن ئۇنى ئۆيگە باشلاپ كىردىم.قاسىمجان ئاكا بۇ ئەينەكچىنى چوڭ ھۆرمەت بىلەن كۆتۈپ ئالدى. مەن چاي تەييارلاش ئۈچۈن چىقىپ كەتتىم.چاي قايىنغىچە مەن ئاشخانىدا ئولتۇرۇپ ئويلاندىم. قارىماققا بۇ ئادەم ئاران جىنىنى بېقىۋاتقان ئادەى بىر ئەينەكچىگە ئوخشايدىكەن ، مۇشۇ ئادەمنىڭ قولىدىن بىر ئىش كىلەرمۇ؟ بۇ بىر تېپىشماقتەك ئىش بولدى دەپ خىيال سۈرۈپ ئولتارسام قاسىمجان ئاكا چاقىرىپ قالدى. ئۆيگە كىرسەم بۇ سىرلىق ئادەم ئورنىدىن دەس تۇرۇپ قولۇمنى مەھكەم قىسىپ كۆرۈشۈپ مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. «مەن سىز توغرۇلۇق قاسىمجاندىن كۆپ ئاڭلىغان ، مىنىڭ ئىسمىم ئەخمەتجان قاسىمى ، كەسپىم ئەينەكچى ، خەلقنىڭ سۈنغان ئەينەكلىرىنى ئۈلاپ سىلىپ ، يازدا تۆپا ، قىشتا سوغ كىرمەيدىغان قىلىپ خەلقنىڭ خزمىتىنى قىلىپ ، ھايات كەچۈرۈپ يۈرىمەن. سىزنىڭ ئىسمىڭىز ھۆسەيىن بولسا كېرەك ، تۈنۈشقىنىمىز ياخشى بولدى ، بۇندىن كېيىن يېقىن ئىشەنچىلىك دوستلاردىن بولۇپ قالىمىز» دەپ يىنىمدا ئولتاردى. ئاندىن قاسىمجان قەمبىرى سۆز باشلاپ بۇ ئىنىم ئاز تولا بولسىمۇ قاماق ئازابىنى تارتقان دەرتمەنلەردىن بولىدۇ ، بىرىنچى قىتىم خائىنلارنىڭ ئەۋلادى ، ئىككىنچى قىتىم سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن بىللە ئىشلەپ تاپشۇرۇق ئالغان ، دېگەن باھانە بىلەن قاماققا ئىلىنىپ ئازاپلانغان.دەپ. تونۇشتۇردى. ئەخمەت ئەپەندى ماكا قاراپ «دۇشمەنلەرنىڭ زۇلمىنى تەڭ تارتتۇق ،ئەمدى دۇشمەنلەرگە قارشى كۈرەشنىمۇ بىللە قىلىمىز ، خەلقىمىز دۇشمەنلەرنىڭ زۇلۇمىنى كۆپ تارتتى ، زۇلۇمنىڭمۇ چىكى بۇلىدۇ ، زۇلۇم قانچە

ناخشىنىڭ ئارقا كۆرۈنىشىنى خىتاي باسقۇنچىلىرى چۈشەنمەيتتى. شۇڭا ئانچە ئەھمىيەت بەرمەيتتى ، لىكىن خەلق ياخشى چۈشەنگەچكە بۇ ناخشىنى جوڭلارمۇ چاك كەلتۈرۈپ ئىيتاتتى.

بۇ ناخشىنىڭ سىياسى تامانىغا كۆكۈل ئاغدۇرساق زۇلمەت ئىچىدە قالغان خەلقنىڭ تىمە دىمەكچى ئىكەنلىگىنى چۈشۈنۈش تەس ئەمەس. بۇ ناخشىنىڭ ناھايىتى تېز تارىلىپ كىتىشىنىڭمۇ سەۋەبى ئەنە شۇيەردە بولسا كېرەك .گەرچە ناخشىنىڭ ئاپتورى مەلۇم بولمىسىمۇ بۇ ناخشا بىلەن خەلقىمىز شۇ چاغدىكى تۈزۈمنى قانداق كالتەكىلىگەنلىكىنى چۈشۈنۈش تەس بولمىسا كېرەك.

مەن كۆتىۋاتقان ئادەم قوشنىمىزنىڭ ئەينەكلىرىنى سېلىپ ببرىپ چىقتى. مىنىڭ يېنىمغا كېلىپ قاسىمجان ئۆيدىمۇ دەپ سوردى. مەن ئۇنى ئۆيگە باشلاپ كىردىم.قاسىمجان ئاكا بۇ ئەينەكچىنى چوڭ ھۆرمەت بىلەن كۆتۈپ ئالدى. مەن چاي تەييارلاش ئۈچۈن چىقىپ كەتتىم.چاي قاينىغىچە مەن ئاشخانىدا ئولتۇرۇپ ئويلاندىم. قارىماققا بۇ ئادەم ئاران جىنىنى بېقىۋاتقان ئاددى بىر ئەينەكچىگە ئوخشايدىكەن ، مۇشۇ ئادەمنىڭ قولىدىن بىر ئىش كىلەرمۇ؟ بۇ بىر تېپىشماقتەك ئىش بولدى دەپ خىيال سۈرۈپ ئولتارسام قاسىمجان ئاكا چاقىرىپ قالدى. ئۆيگە كىرسەم بۇ سىرلىق ئادەم ئورنىدىن دەس تۇرۇپ قۇلۇمنى مەھكەم قىسىپ كۆرۈشۈپ مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. «مەن سىز توغرۇلۇق قاسىمجاندىن كۆپ ئاڭلىغان ، مىنىڭ ئىسمىم ئەخمەتجان قاسىمى ، كەسپىم ئەينەكچى ، خەلقنىڭ سۈنغان ئەينەكلىرىنى ئۇلاپ سېلىپ ، يازدا تۆپا ، قىشتا سوغ كىرمەيدىغان قىلىپ خەلقنىڭ خزمىتىنى قىلىپ ، ھايات كەچۈرۈپ يۈرىمەن. سىزنىڭ ئىسمىڭىز ھۆسەيىن بولسا كېرەك ، تۇنۇشقىنىمىز ياخشى بولدى ، بۇندىن كېيىن يېقىن ئىشەنچىلىك دوستلاردىن بولۇپ قالىمىز» دەپ يىنىمدا ئولتاردى. ئاندىن قاسىمجان قەمبىرى سۆز باشلاپ بۇ ئىنىم ئاز تولا بولسىمۇ قاماق ئازابىنى تارتقان دەرتمەنلەردىن بولدۇ ، بىرىنچى قىتىم خائىنلارنىڭ ئەۋلادى ، ئىككىنچى قىتىم سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن بىللە ئىشلەپ تاپشۇرۇق ئالغان ، دېگەن باھانە بىلەن قاماققا ئىلىنىپ ئازابلانغان.دەپ. تونۇشتۇردى. ئەخمەت ئەپەندى ماڭا قاراپ «دۇشمەنلەرنىڭ زۇلمىنى تەڭ تارتتۇق ،ئەمدى دۇشمەنلەرگە قارشى كۈرەشنىمۇ بىللە قىلىمىز ، خەلقىمىز دۇشمەنلەرنىڭ زۇلۇمىنى كۆپ تارتتى ، زۇلۇمنىڭمۇ جىكى بۇلىدۇ ، زۇلۇم قانچە

كۆچەيسە ،خەلقنىڭ قارشىلىقىمۇ شۇنچە كۈچۈيىدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقىمىز ئازاتلىق كۈرەشكە ئاتلاندى» دىدى.

قاسىمجان ئاكا سۆز قىلىپ: مەن ئۇرۇمچىدە قاماقتا ياتقاندا مىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە بىرىپ ،تۇرمە ساقچىلىرىنىڭ قىيابتىدە ياسىنىپ تۇرمىگە كىرىپ مىنى كۆرۈپ كەلگەن. شۇندىن بىرى مەن ئۆزەمگە قانداق ئىشەنسەم ، بۇ ئىنىمگە شۇنداق ئىشىنىمەن. بۇ ئىنىمنىڭ بىزنىڭ ئىنقىلابى ئىشىمىزغا كۆپ ياردىمى تېگىدۇ ، بىز قىلالمىغان بەزى ئىشلارنى بۇ ئىنىمنىڭ قىلىشىغا مەن چۈقۇم ئىشىنىمەن ،دىدى.

بۇ گەپلەرنى دىققەت بىلەن تىڭشاپ ئۇلتۇرغان ئەخمەت ئەپەندى سەممى ھالدا:« ئەشۇ ۋەقەنىڭ ئۆتمۈشىنى تولۇق ئېيتىپ بەرگەن بولسىڭىز ،چۈنكى شىڭشىسەينىڭ دەھشەتلىك سىياسىتى شۇنداق چىڭ ، ئۇنىڭ تۇرمىسىگە كىرىش ئۈچۈن پەم-پاراسەت ۋە جاسارەت كېرەك. بۇ ۋاقىئىنى بىلىپ قويساق كېيىن كۆرەشلەر جەريانىدا كىرەك بۇلۇپ قالار » دەپ ئىلتىماس قىلدى.

بۇ ۋەقە مۇنداق بولغان ئىدى ؛

1937-يىلى سىنتەبىردە شىڭشىسەي شەرقى تۈركىستان خەلقى ئىچىدىكى ئابرويلۇق ، بىلىمى بار زىيالىلارغا قوشۇپ بايلارنى ، دىنى زاتلارنى تۇتقۇن قىلىپ بۇلارنىڭ خۇسۇسى بايلىقلىرىنى مۇسادىرە قىلىپ تارتىۋالدى. شىڭشىسەينىڭ مۇنداق قىلىشتىكى مەقسىتى شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ يۈرىگىنى مۇجۇپ ئىككىنچى قېتىم يەنە باش كۆتۈرۈپ چىقالماس قىلىپ قويۇپ ئۆزىنىڭ ھاكىم مۇتلەق ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئىدى.

قاماقتا ئىلىنغان ئادەملەرنىڭ سانى يۈزمىڭدىن ئوشۇق بولۇپ ، تۇرمىلەر يېتىشمەي كۆپ كىشىلەرنى بىراقلا گاز كامىرلىرىدا ئۆلتۈرسە ، بەزى ئادەملەرنى تىرىكلا كۆمۈپ يوقاتقان. ئۇ چاغدا ھەممە يەردە شۇ گەپ ئىدى. شۇ قاتاردا غۇلجىدىن تۇتۇلغانلارنىڭ بىرى قاسىمجان قەمبىرى ئىدى. كىم قايسى شەھەردە قاماقتا ، كىم ئۆلۈك كىم تىرىك بىلىپ بولمايتتى. شۇنداق بولسىمۇ مەن قاسىمجان ئاكىنى غۇلجىدىكى تۇرمىلەردىن تاپالماي ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ 1939-يىل مايدا ئۇرۇمچىگە باردىم. بىرىنچى كۈنى قەيەردە قانداق تۇرمە بارلىقىنى كىشىلەردىن سۇرۇشتۇرۇپ بىلەلمىدىم. ماڭا ھەممە ئادەم ئۆز غېمى بىلەن بەنتەدەك كۆرۈندى. بىر ھەپتە يۈرۈپ شىڭشىسەينىڭ گۇڭئىن گۇەنلىجۇ دېگەن ئىدارىسىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىگىنى بىلدىم.ئۇيەرگە بارسام

مىنى كىرگۈزمىدى. مەنمۇ شۇ ئىداربىدىن بىرەر خەۋەر ئۇقۇش مەقسىتىدە ھەرىكۇنى ئەتىگەندە شۇ ئىدارىنىڭ ئالدىغا بىرىپ كىرگەن چىققانلارغا دىققەت قىلىپ، قاراپ تۇرساممۇ ھىچ نەرسە بىلەلمىدىم. بىر كۈنى ئەتىگەندە خىزمەتچىلەردىن بۇرۇن بىرىپ قاراپ تۇرسام بىر ياش ئوفىتسىر ماڭا قاراپ قويۇپ كىرىپ كەتتى.

مەن ھەرخىل خىيالغا پېتىپ تۇرغان ئىدىم ،بىر سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەن بۇلۇشى مۇمكىن ، ئۇ چىقىپ مېنىڭ ئالدىمدىن ئۆتۈپ كىتىۋىتىپ مىنىڭ ئارقامدىن ماڭ دەپ قويۇپ كەتتى. بۇ ئوفىتسىر غۇلجا شەھىرىدە بىزگە يېقىن بىر كوچىدا ياشايدىغان ئوسمان ئىسىملىك ئاغىنەم ئىدى. ئۇ بۇنىڭدىن ئۈچ يىل بۇرۇن ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئەشۇ ئورگانىنىڭ قارمىقىدىكى مەكتەپتە ئوقۇپ خىزمەتكە ئورۇنلاشقان ئىكەن. بىر كوچا ئايلىنىپ ئۆتكەندە ئۇ توختاپ مەن بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئەتراپقا بىر قارىۋىتىپ: مەن سىنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم. بۇ خەتەرلىك ئىدارىنىڭ ئالدىدا نىمە قىلىپ يۈرىسەن ، سىنىڭ بۇ ئىدارىنى ئايلىنىپ يۈرگىنىڭدىن گۇمان قىلىپ ،سىنى تەكشۈرۈپ كۆرمەكچى بولغىنىنى ئاڭلاپ چىقتىم ، بۇ يەردىن تېز كەت ، ھەرگىز كەلمە. مەن ئەتە سەن چۈشكەن يەرگە باراي شۇ يەردە سۆزلىشەيلى ،دەپ قويۇپ كېتىپ قالدى. مەن ئەتىسى ئۇنى كۈتتۈم ، ئۇمۇ دېگەن ۋاختىدا كەلدى.مەن ئوسماننى ئاشخانىغا ئەكىرىپ مېھمان قىلدىم.چۆچۈتۈپ قويماي دەپ قاسىمجان ئاكا ھەققىدە سۆز قىلمىدىم ، يالغاندىن بىرەر خىزمەتكە ئورنىشاي دېگەن ئىدىم ، ئورنىشالمىدىم دەپ قويدۇم ، شۇندىن كېيىن ئوسمان مىنى ئىزدەپ كېلىدىغان بولۇپ قالدى.مەنمۇ يالغاندىن غۇلجىدىكى ئاغىنىلەردىن ئابابەكرىنىڭ سالمىنى يەتكۈزگەن بولدۇم . ئۇ 3-قېتىم كەلگەندە ، مەن ئۇنى ياڭخاك دېگەن يەردىكى رۇسلار ئاچقان رىستورانغا ئەكىرىپ ئوبدان مېھمان قىلدىم. بەلكى شاراپنىڭ تەسىرىدىنمۇ ئۆزى گەپ باشلاپ ، ئىچكى دۇنياسىنى ئاشكارە قىلغىنى تۇردى ؛مەن يامان ئىشقا كىرىپ قاپتىمەن. بۇ يەردىن قۇتۇلۇش ئەمدى تەس ئوخشايدۇ ، بوشاپ كېتەي دىسەم ، بۇلار مىنى يوق قىلىۋېتىدۇ ، بىگۇنا ئادەملەرنى ئونمىڭلاپ ئۆلتۈرۈپ يوق قىلدى ، ئادەملەرنى ئىقرار قىلدۇرۇش ئۈچۈن يۈز خىلدىن ئوشۇق قىيناش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىدىكەن ، مۇنداق ئەھۋاللارنى كۆرگەندە چىداپ تۇرالمايدىكەنسەن ، دەپ زارلاندى. قاسىمجان قەمبىرىنىڭ ئۆلۈك- تىرىگىنى بىلەمسەن ، دەپ سورۇدۇم مەن بىر نەچچە تۈرمىلەرگە خىزمەت بىلەن بارىدىم ، ئۇ يەرلەردە يوق ، مەن ئۇ كىشىنىڭ ئۆلۈك تىرىگى ھەققىدە تولۇق بىلىپ ئاندىن ساڭا ئېيتاي ، سەن

غۇلجىغا كەتمەي بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ تۇر دەپ ۋەدە بەردى. ئۇ چاغلاردا غۇلجا-ئۈرۈمچى ئاربسسدا ، ھارۋا بىلەن ژۈك ماشىنلىرى قاتنايتتى ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا بۇلارمۇ كامىيىپ كەتكەن ئېدى. مەن قايتىپ كىتىش ئۈچۈن ھارۋا ياكى ماشىنا ئىزدەپ يۈردۈم. ئاربدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندە ، ئوسمان خوش خەۋەر دەپ كىرىپ كەلدى. قاسىمجان ئاكا تىرىك ئىكەن ، كۆردۈم ، ئازراق سۆزلەشتىم ، سەن توغرۇلۇق ئېيتسام خوشال بۇلۇپ قالدى ،ئاغرىپ قالغان ئىكەن ،تۇرمە دۇختۇرخانىسىدا تەسادىپى ئۇچرۇشۇپ قالدۇق ، ئەگەر خەت يىزىپ بەرسەك ، ئەكىرىپ بېرىپ ئاكاڭنىك ئۆز قولى بىلەن يازغان خېتىنى ساڭا ئەپچىقىپ بىرىش قولۇمدىن كىلمدۇ ،ئۇندىن باشقا ياردەم بىرىش مۇمكىن ئەمەس دىدى. ئوسماننىك بۇ خەۋىرى ئۇچۇن ئۇنى يەنە مېھمان قىلىشقا توغرا كەلدى. ئوسماننى بۇ قېتىم زورلاپ كۆپرەك ئىچىرىپ ياخشى قىممەت تاماقلار بىلەن ئوبدان مېھمان قىلغان ئېدىم ، ھاراقنىك كۆچىدىن پۇتۇن ئىچكى سىرىنى قويماي ئېيتقىلى تۇردى.

ئۇ چاغدا ئىچكى ئىشلار نازىرى لىيىڭچىن دېگەن خىتاي بولۇپ ، بۇ جاللات شىڭشىسەينىك ئوك قول ۋەزىرى بولغانلىقتىن ئۆزى خالىغان ۋەھشىلىكلەرنى ئىشلىتىپ ، قولغا ئىلىنغان مەھبۇسلارنى ، قىيناش ، سوراق قىلىش ، ئۆلتۈرۈش ئىشلىرىغا ئۈيغۇر خىزمەتچىلەرنى ئاربلاشتۇرماي ، شۇڭا مانجۇ قاتارلىقلار بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرىدىكەن. ئەگەر مەھبۇس قىلمىغان جىنايىتىگە ئىقرار بولۇپ قول قويسا كىچىسى ئېلىپ چىقىپ ئۆزىنىك گورىنى ئۆزىگە كولۇتۇپ كۆمۈپ تاشلايدىكەن. ئىقرار قىلمىغانلارنى ئىقرار قىلدۇرۇش ئۈچۈن يۈز خىلدىن ئارتۇق قىيناش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىدىكەن. شىڭشىسەينىك بۇيرۇقى بىلەن يۈز مىڭدىن كۆپرەك ئادەمنى قاماقتا ئېلىپ ، ئۇلارنى ئۈچ تۈرگە بۆلگەن ئىكەن:

1-قولىدىن ئىش كېلىدىغان ، بىلىمى بار زىيالىلار.

2-ئۇرۇشقا قاتناشقان ، ئىداره جەمىيەتلەرنى باشقۇرغان ئادەملەر.

3-خەلق ئىچىدە ئابرويى بار ، مال دۇنياسى كۆپ ئادەملەر بولغان. 2-3-تۈردىكى ئادەملەرنى بولسا سوراقمۇ قىلماي گاز كامىرلىرىدا تۇنجۇقتۇرۇپ ، بەزىلىرىنى تىرىك كۆمۈپ ئۆلتۈرۈدىكەن. ئۇرۇمچىدە ئەڭ چوڭ 6-تۈرمە بولۇپ ، بۇلاردىن كىچىگرەك يەنە ئون جايدا تۈرمە بولۇپ ، مەھبۇسلارنى ئۆزىنىك كولىغان گورىغا كۆزىنى باغلاپ ئاپىرىپ تىرىك كۆمۈپ تاشلاپ ئۇستىنى تۇزلەپ تاشلىغاچقا كىمنىڭ قەيەرگە كۆمۈلگەنلىكىنى ھىچ كىم بىلمەيدىكەن. بۇنى پەقەت خىتايلار بىلىدىكەن. بۇنداق

ئىشلارغا ئۈيغۇرلارنى يېقىن كەلتۈرمەيدىكەن. قاسىمجان ئاكىنى 1-تۈرمىگە قامىغان ئىكەن. ھەرخىل قىيناش ئۇسۇللىرى بىلەن قىيناپ ئازاپلىغان بولسىمۇ بەرداشلىق بېرىپ، تەن ئالمىغان ئىكەن. ئاخىرىدا ئۇ يامان ئۇسۇللىرىدىن بىرنى قوللۇنۇپتۇ. بۇنىڭغىمۇ چىداشلىق بېرىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ. ئوسمان ماكا بۇ خىلدىكى قىيناش ئۇسۇلىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى:

ئاۋال مەھبۇسنىك پۇت قولىنى باغلاپ دۈمبىسىنى ئوتقا قاقلاپ قىزىتىپ ئاندىن پىچاق بىلەن تىلىپ قىزىق ياغ چىچىپ قىينايدۇ، ئەگەر بۇنىك بىلەن ئىقرار قىلدۇرالمىسا ئەشۇ يېرىگە تۇز بىلەن لازا سىلىپ تىكىپ، پۇت قولىنى مىدىرلىماس قىلىپ يالغۇز كامىرغا تاشلايدىكەن، بۇ قىيناشقا چىدىمىغان ئادەملەر ئىقرار بولۇپ قول قويۇپ بېرىدىكەن، ياكى ئۇچ كۈن ئىچىدە ئۆلۈپ كىتىدىكەن. موشۇ ئازاپلارغا بەرداشلىق بېرەلىگەن ئادەم بولسا ئۇچ كۈندىن كېيىن تۈرمىنىك دوختۇرخانىسىغا ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ تۇز-لازىنى ئېلىۋىتىدىكەن. ئوسمان بۇ گەپلەرنى دەۋاتقاندا مىنىك غەزىبىم كۆچۈيۈپ، شۇنداق جىنايەتچىلەر بىلەن بىللە ئىشلەۋاتقان ئوسمانغا لەنەت ئوقۇپ چىدىمايى كەتتىم، بىراق ئۇ ماكا ھازىر كېرەك، دەيتتىم. ئوسمانىنىك دەپ بېرىشىچە قاسىمجان ئاكا ئەشۇ قىيناش بىلەن كامىردا ئۇچ كۈن يېتىپ ئۆلمىگەنىدىن كېيىن، دوختۇرخانىغا ياتقۇزۇپ، ياراسىنى تازىلاپ، داۋالاپ ئازراق ياخشى بولۇپ قالغان ئىكەن.

مېنىك سۆزۈم مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، مېنى دىققەت قىلىپ ئاكىلاۋاتقان ئەخمەت ئەپەندى غەزىۋىنى باسالماي، مۇشتىنى تۈرگەن ھالدا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، زالىملارغا ئۆلۈم دەپ ۋاقىرىۋەتتى. خىيالغا چۆككەن قاسىمجان ئاكىنىك كۆزىگە لىققىدە ياش كەلدى. بەلكىم شۇ دەھشەتلىك دەقىقىلەر يادىغا كىلىپ، روھى ئازاپلانسا كېرەك. ئەخمەت ئەپەندى بىر ئاز ئۆزىنى بىسىپ ئىچى ئاغرىغان قىياپەتتە؛ قانداق ئازاپلارنى تارتقانسىز، دەپ قاسىمجانغا ئىللىق قىياپەتتە مەھرىبانلىق بىلەن قارىدى. قاسىمجان ئاكا راس ئەشۇ كۈنلەر بىشىمدىن ئۆتكەن ئىدى، دەپ بىشىنى لىڭشىتتى.ئەخمەت ئەپەندى داۋام قىلىك دېگەندەك ماكا ئىشارەت قىلدى. مەن سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم.

مەن ئوسمانغا سەن مىنىك كۆڭلۈمنى ياساپ ياخشى بولۇپ قالدى دەپ يالغان ئېيتتىك، شۇنچىلا ئازاپ چەككەن ئادەمنىك ئۇنداق ئوكاي ياخشى بولۇپ قىلىشىغا ئىشەنمەيمەن دىسەم ،ئۇ ئەگەر ئىشەنمىسەك بىر نەچچە كۈن تۇرۇپتۇر، مەن بىر

ئىلاجىنى قىلىپ يىراقتىن بولسىمۇ ئۇنى ساڭا كۆرسىتىمەن ، دىدى. ئۇ بولمىغاندا ئۆز قولى بىلەن خەت يازغۇزۇپ ئېلىپ چىقىپ بىرىمەن دەپ ۋەدە بەردى. ئۇچ كۈن داۋامىدا قاسىمجان ئاكا راس هاياتمىدۇ ، ئوسمان مىنى ئالداۋاتامدىغاندۇ؟ دېگەندەك خىياللار بىلەن ئۆخلۇمۇدۇم ، ئۆچۈنچى كۈنى سائەت ئون بولغاندا نىمە قىلىشىمنى بىلمەي خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتىم ،ئوسمان قولىدا بىر تۈگۈن كۆتەرگەن هالدا ئالدىراش كىرىپ كەلدى : يۈر چاپسان بولمىسا كېچىكىپ قالىمىز دەپ ، مىنى خاپا بويىدىكى بىر قورغانغا يېقىن قارا ياغاچلىققا ئېكىرىپ ؛ دىققەت قىلىپ ئاڭلاپ تۇر ، ۋەدەم بويىچە قاسىمجان ئاكىنى كۆرسۈتۈشنىڭ ئىلاجىنى قىلدىم ، بۇ بەك خەتەرلىك ئىش ، مەن بۇنى پەقەت دوسلىقىمىزنىڭ هۆرمىتى ئۈچۈن قىلىۋاتىمەن ، مانا بۇ تۈگۈندە ساقچى فورمىسى بار ، بۇنى كىيىۋال ، قاسىمجان ئاكا ياتقان دوختۇرخانىغا كىرىمىز ، دوختۇرخانىنىڭ ئىچى-سىرتىدا ناهايىتى كۆپ كۆزەتچىلەر بار ، تاملارنىڭ ئۈستىدىمۇ كۆزىتىپ تورغان قوراللىق ئەسكەر كۆپ ، قاسىمجان ئاكا ياتقان ئۆيگە بارغىچە ئۆچ پوستىن ئۆتىمىز ، مەن سىنى توختۇتۇپ قويغان يەردە ئېتراپىكىغا قارىماي تاماكا چەككەن بولۇپ تۇر ، ئەگەر بىرسى كىلىپ سورىسا ، ئا كوجاكىنى كۆتىۋاتىمەن دەپ جاۋاپ بەر. باشقا گەپ قىلما.قاسىمجاننى سىرتقا چىقىرىمەن ، ئامما ئالدىغا بىرىپ سۆزلەشمەيسەن. بەش-ئون مېتىر يەردە تۇرۇپ ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرىسەن. ئەگەر چاندۇرۇپ قويۇپ قولغا چۈشۈپ قالساڭ قاسىمجان ئاكىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئازاپلار سېنىڭ بىلەن مېنىڭ بېشىمغا چۈشىدۇ. موشۇلارنى قىلالايمەن دىسەڭ چاپسان تەييارلان ، دەپ ساقچى فورمىسىنى بەردى ، ماڭا تەۋەككۈل بەختىمدىن كۆرەي دىيىشتىن باشقا يول يوق ئىدى ،ساقچى فورمىسىنى كىيىپ ئوسمانىنىڭ كەينىدىن ماڭدىم. ئۇچ پوستىن سالامەت ئۆتۈپ كەتتۇق. بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئوسمان مىنى توختۇتۇپ قويۇپ ئۆزى كىرىپ كەتتى ، بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۆيدىن چاچ ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن بىر ئادەم ئاستا مېڭىپ كىلىپ مەندىن ئون مېتىر يىراقلىقتىكى بىر تۈپ گۈلنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ شۇ گۈلنىڭ ئاستىنى تازىلىغان بولۇپ يەر ئاستىدىن ماڭا قاراشقا باشلىدى ، مەنمۇ دەرهال قاسىمجان ئاكىنى تونۇپ نىمە قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم .بىراق شۇئان ئوسمانىنىڭ ئېيتقان سۆزلىرى يادىمغا چۈشۈپ دەررو ئۆزەمنى بېسىۋىلىپ ، يەر ئاستىدىن قاراپ ئىشارەت بىلەن سۆزلەشتىم ، قاسىمجان ئاكىمۇ گۈلنىڭ چۆپلىرىنى يۇلغان بولۇپ ،ماڭا مەقسىدىنى ئۇقتۇردى. مەن بۇ قورغانغا كىرگىچە ئېتراپىمغا

قارىماپتىكەنمەن ، قايتىپ چىققىچە بەزى يەرلەرگە قارىسام مېنى سۈرۈپ بېسىپ قورقۇپ كەتتىم. ھەر دوختۇرنىڭ ئىككىدىن قوراللىق ئەسكەر تۇرىدىكەن ، دەپ سۆزلىمەي ئاياقلاشتۇردۇم.

قاسىمجان ئاكا ئەخمەت ئەپەندىمگە قارىدى ، بۇ دەھشەتلىك ۋەقەنى ئاكلىغىچە مەن ئۇچۇن جېنىنى قۇربان قىلىشتىن قورقمىغان ئادەمدىن ئىنقىلابى ئىشلىرىمىزنى يوشۇرۇشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك ، دەپ سىز بىلەن تونۇشتۇرۇاتىمەن ،دېدى.

ئەخمەت ئەپەندى مىنىڭ قولۇمنى مەھكەم قىسىپ تۇرۇپ: «رەخمەت سىزگە ، بىزنىڭ ئازاتلىق كۆرىشىمىزگە سىزدەك غەيرەتلىك يىگىتلەر قانچە كۆپ قوشۇلسا ،شۇنچە تېز غالىبىيەت قازىنىمىز. ئەمدى بىرلىكتە كۆرەش قىلىمىز ، قاسىمجاننى كۆرۈش ئۈچۇن قەتئى نىيەت قىلغان ئىكەنسىز ، كۆرۈپ كەپسىز ، ئەگەر چارە تەدبىرلەرنى قىلماي قايتىپ كەلگەن بولسىڭىز سىزگە چوڭ ئەلەم بولاتتى. ئادەم ھەر قانداق ئىشقا چىن دىلى ، ئىرادىسى بىلەن ھەرىكەت قىلسا كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىدۇ. بۇنداق خەتەرلىك ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۈچۇن باتۇرلۇق كېرەك. ھايات دېگەن گەپ ، كۆرەش دېگەن گەپ ، كۆرەش قىلماي مەخسەتكە يەتكىلى بولمايدۇ. جاللات شىكەشسەينىڭ تۇرمىلىرىدە ئەشۇنداق ئازاپلار بىلەن يۈز مىڭلىغان قىرىنداشلىرىمىز قوربان بولدى. ئەشۇ قىرىنداشلىرىمىزنىڭ روھىنى خوش قىلىمىز دىسەك ، قۇرۇق گەپنى قويۇپ ، قوراللىق كۆرەش قىلىپ ئازاتلىقىمىزنى ئۆز قولىمىزغا ئالساق ، ئىنسانلىق بۇرچىمىزنى ئادا قىلغان بولىمىز ، بىزنىڭ ئاتا بوۋىلىرىمىز خىتاي باسقۇنچىلىرىغا باش ئەگمەي باتۇرلۇق بىلەن كۆرەش قىلىپ كەلگەن.بۇنى خىتاي باسقۇنچىلىرى تارىختىن ئۆچۇرۇتەلمەيدۇ. يىراقنى قويۇپ بۇندىن ئون يىل بۇرۇن قۇمۇل تاغلىرىدىن باشلانغان ئىنقىلابنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۇرۇپ كۆرەيلى ، بۇ بىز ئۈچۇن ئەڭ چوڭ تەجرىبە ساۋاق قالدۇرغان ئىنقىلاپ بولۇپ ، خەلقىمىزدىكى ئەڭ چوڭ خاتالىق دوست بىلەن دۈشمەننى ئايرىپ ئالالماسلىق ، بىرلىك ئىتتىپاقىمىزنى مۇستەھكەم قۇرۇپ چىقالمىغانلىقتىن ئازاتلىقنى قولغا كەلتۈرەلمەي ، باشقىلارنىڭ زىيانكەشلىگىگە ئۇچراپ كەتتۇق. شۇنىڭ ئۈچۇنمۇ بۇ ئىنقىلاپ بىزگە چوڭ تەجرىبە ساۋاقلارنى ئۆگەتتى. بىرىنچىدىن ئىنقىلاپنىڭ رەھبەرلىگى ئىنقىلاپقا رەھبەرلىك قىلىدىغان بىرەر تەشكىلات قۇرۇپ چىقىشنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغان.ئىككىنچىدىن قوشۇنىمىز سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردەم بېرىشىنى قولغا كەلتۈرەلمىگەن. ئۈچۇنچىدىن

مەھكەم بىرلىك سەپ قۇرۇپ كۆرەش ئېلىپ بارماي ، باش–باشتاقلىققا يول قويغان ، پولاتتەك مەھكەم بىرلىك سەپ بولمىغان يەردە غالىبىيەتنى قولغا كەلتۈرگىلى ۋە ساقلاپ قالغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئەسلىتىدىن چىقىرىپ قويغان. ئەنە شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقىمىز بۇ چوڭ تەجرىبە ساۋاقلارغا ئىگە بولدى ، دىسەك توغرا بولىدۇ. مۇشۇنداق كامچىلىقلارغا يول قويۇپ ، نەچچە يۈز مىڭلىغان بىلىملىك ئادەملىرىمىزدىن ئايرىلىپ قالدۇق. بىز قىلماقچى بولغان ئىنقىلاپنى مۇنداق كامچىلىقلار سادىر بولماسلىقى لازىم. سوۋېت خەلقىنىڭ ئۇرۇش تەجرىبىسىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ كۆرەيلى.

1941-يىلى گېرمان فاشىستلىرى ھاۋادىن ، سۇدىن ، قۇرۇغلۇقتىن ھۇجۇم باشلاپ ، چاقماق تېزلىگىدە موسكۋا بوسۇغۇسىغا يېتىپ باردى. ئەگەردە سوۋېت خەلقى «بىر ياقدىن باش ، بىر يەكدىن قول چىقىرىپ» ئەر ، ئايال ، ياش ، قېرى دېمەي ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلمىغان بولسا دۈشمەننى ۋەتىنىدىن قوغلاپ چىقىرالمىغان بولاتتى. بىرسى ئۇرۇشتا قوربان بولسا ، ئۇنىڭ ئورنىنى ئىككىسى ئىگىلەپ كۆرەش قىلغىنى ئۈچۈن غالىبىيەت قازاندى. مانا بۇ كۆرەش ھەقىقى ئىتتىپاقلىقنىڭ ئەمەلى ئىسپاتى. ئەگەردە بۇ بىرلىك سەپ بولمىغان بولسا ، دۈشمەنلەر ئەشۇ قۇدرەتلىك ھەربى كۈچ بىلەن ئاز كۈندىلا سوۋېتنى بىسىپ ئالغان بولاتتى. گېرمان فاشىستلىرى ئۇزىنىڭ قورال كۈچىگە ئىشەنگەن بولسا سوۋېتلەر ئۆز خەلقىنىڭ ھىمايىسىگە ئىشىنىپ كۆرەش قىلغىنى ئۈچۈن غالىبىيەت قازاندى . بىزنىڭ دۈشمىنىمىز بولغان خىتاي باسقۇنچىلىرى سانى كۆپ بولغىنى بىلەن سۇپىتى ناچار ھەربى قوراللىرىغا ئىشىنىپ بىزنى ئېزىپ كەلگەن بولسا ،بىزنىڭ بۇ باسقۇنچى خىتايلاردەك قوراللىرىمىز بولمىسىمۇ خەلقىمىزنىڭ غەيرىتى ،ئىرادىسى بىلەن تاياق ،توخماق ، ئارا ،گۈجەكلەر بىلەن قوراللانغان بولساقمۇ پولاتتەك مۇستەھكەم ئۇيۇشۇپ كۆرەش قىلساق ، ئەزىز ۋەتىنىمىزنى دۈشمەنلەردىن ئازات قىلىپ ئۇلارنى قوغلاپ چىقىرىپ ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز غوجا بولىمىز.گەرچە خەلقىمىز كۆرەشچان ، باتۇر ، ئاكىلىق خەلق بولسىمۇ ، ھەرخىل سەۋەبلەر تۈپەيلى بۈگۈنگىچە قۇل بولۇپ ياشاپ كەلمەكتە ، بىزنى ھايات ئۆزى تەربىيەلەپ چىقتى ، بولۇپمۇ ۋەتەن ئىگىسى ئۇيغۇرلار خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ زۇلۇملىرىنى ھەددىدىن زىيادە كۆپ تارتقانلىقتىن ، غەزەپ بىلەن ئىنقىلابى كۆرەشكە ئاتلىنىشقا تەييارلىق كۆرمەكتە ،ئاددى بىر دېھقان بىلەن سۆزلەشسىڭىز خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قۇل بولۇپ ياشىغىچە باتۇرلۇق بىلەن كۆرەش قىلىپ ئۆلگەن-شېھىت

بولغان ئەلا دېگەن سۆزلەرنى ئاڭلايسىز. بۇ ھەقتىقى ۋەتەن ئوغلانلىرىنىڭ سۆزى. ئەنە شۇنداق باتۇر ئوغلانلىرىمىز تۆرۈپ تىنچ ياتساق بۇ جىنايەت ئەمەسمۇ؟»

مەن ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ سۆزلىرىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇپ ئىچىمدە بۇ ئادەم كۆرۈنۈشتە ئاددى بىر مۇساپىردەك كۆرۈنگەن بىلەن ناھايىتى بىلىملىك ئالى جاناپ ئادەم ئىكەن دەپ ئويلاپ قالدىم.

بۇ ئاردا قاسىمجان ئاكا سۆز قىستۇرۇپ: تەشكىلاتىمىزغا ئىشەشلىك ئادەملەرنى جەلىپ قىلىش قىيىن بولمۇاتىدۇ. بەزىلەر بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ پىكىرىنى ئاڭلاپ باقسىڭىز ، بىرلىرى ئۆزىدىن قورقسا ، بەزىلىرى جاسۇسلاردىن قورقىدۇ. ئۇيغۇر ئۇيۇشما پۈتۈنلەي شۇلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپتۇ دېۋىدى ،

ئەخمەت ئەپەندى ماكا قاراپ« بۇنى سىزنىڭمۇ ئاڭلىغىنىڭىز ياخشى بولدى ، ئەگەر تەشكىلاتىمىزغا بىرەر ساتقۇن كىرىپ قالسا ناھايىتى چوڭ خاتالىققا يول قويغان بولىمىز. تەشكىلاتىمىز پولاتتىن مەھكەم ،ئالماستىن ئۆتكۈر ، يۈلتۈزدىن يوروق نۇر چىچىپ تۇرىدىغان بولىشى كېرەك. تەشكىلاتىمىزنىڭ ئەزالىرى ھەر قانداق بوران چاپقۇنلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان ئادەملەردىن بولۇشى كېرەك .ئەنە شۇنداق ئادەملەردىن تەشكىلات قۇرۇپ چىقساق ،ھەر قانداق دۈشمەنگە تاقابىل تۇرالايمىز» دېدى.

1944-يىلى 1-ماي خەلقئارا مەھنەتكەشلەر بايرىمى يېتىپ كەلدى. گومىنداڭچىلار بۇ كۈننى بايرام قىلمايتتى. 8-ماي كۈنى ئەخمەت ئەپەندى ئۆزى كوچىدا ئەينەك سالىمەن دەپ ۋاقىراپ قويۇپ بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ كەلدى. بىز بىلەن خوددى قەدىناس دوستلاردەك كۆرۈشۈپ ،بايرام بىلەن تەبرىكلەپ مۇنداق دېدى:

«بۇ بايرام يالغۇز ئىنسانلارنىڭ بايرىمى بولۇپلا قالماي ،تەبىئەت دۇنياسى ياش قىزلاردەك ياسانغان خوشاللىق كۈن. دېھقانلىرىمىز ئويغانغان تەبىئەتكە ماسلىشىپ ئىتىزلاردا ناخشىسىنى چاك كەلتۈرۈپ ،غەيلەت ئۇيقىسىدا ياتقانلارنى ئويغىتىدىغان كۈن. ئەندى ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك ، بەزى خەۋەرلەرگە قارىغاندا ، زالىم ھۆكۈمەت ئىچكىرىدىكى ئۇرۇشلارغا يارىدەم بىرىمىز ، دەپ خەلق ئۈستىگە يەنە قانداقتۇ ئېغىر سىلىق سالىدىغان ئوخشايدۇ ،قىشنىڭ ئازابىدىن ئاران قۇتۇلۇپ ، قولىدا بار ئىقتسادىنى ئىشلىتىپ ، ئېتىز–ئېرىق ئىشلىرىنى قىلىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ بۇ سىلىقلارنى تۆلەشكە ھالى كەلمەي ،ھۆكۈمەتكە بولغان نارازلىقى تېخىمۇ كۈچۈيۋاتىدۇ .بىز ھۆكۈمرانلارنىڭ جىنايەتلىرىنى خەلقىمىزگە تېخىمۇ ئاشكارىلاش ئۈچۈن خەلقىمىز ئىچىدە تەشۋىقات

ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىپ خەلقىمىزنى كۆرەشكە تەييارلىشىمىز كېرەك. زۇلۇم چىكىدىن ئېشىۋاتىدۇ ، خەلقىمىزنىڭ غەزىبىمۇ ئىشىۋاتىدۇ .شۇنداق ئىكەن. قوزغىلاڭ ياكى ئىنقىلاپ باشلاش ۋاختى پىشىپ يەتتى دەپ ئېيتساق بولۇدۇ .خەلقىمىز ئازاتلىقنىڭ پەقەت كۆرەش ئارقىلىق قولغا كېلىدىغانلىقىنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشەنسۇن ، خەلقىمىزنى ئويغۇتۇش ،كۆرەشكە تەييارلاش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز. ئامما ئىنقىلاپقا رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن بىرەر تەشكىلات ياكى بىرەر باتۇرنىڭ خەلق ئىچىدىن چىقىشىنى كۈتمەكتە. مەن بىر نەچچە يەردە سادىر پالۋاندەك بىر باتۇر چىقسا ئېدى دەپ سۆزلىشىپ تۇرغان كىشىلەرنى جىق كۆردۈم.

مەن 1930-يىللاردا شەرقى تۈركىستان بويىچە قوزغالغان ئازاتلىق ئىنقىلاپ ھەققىدە كۆپ ئويلاندىم .بىزنىڭ ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزغا رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن ئازاتلىق تەشكىلاتى قورۇلدى دەپ ئېيتىش بىلەن مەسىلە ھەل بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئەزالىرى ھەققىدە چوڭقۇر ئويلاشقا توغرا كېلىدۇ.

چۈنكى ، تەشكىلاتنى ئەلخان تۆرەم ، سالىھجانباي ، مەھەممەتجان مەخسۇم ، ئابدۇرۇپ مەخسۇم ، رەخمىجان سابىرھاجىغا ئوخشاش خەلق ئىچىدە ئابرويى چوڭ ئادەملەر باشقۇرىدۇ. خەلق بىزگە قارىغاندا ئۇلارغا كۆپرەك ئەگىشىدۇ ، بۇ كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغان مەسىلە ،ئەمما بۇلار بىز ئوقىغان زامانىۋى مەكتەپلەردە ئوقىغان ئەمەس ، ئۇندىن باشقا جاپاكەش خەلقىمىزنىڭ قايغۇسىنى قىلىپ زالىم ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىتى زىندانلىرىدا يېتىپ بىزدەك دەھشەتلىك كۈنلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئەمەس ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئازاتلىقنىڭ قەدىرىگە تولۇق چۈشۈنىدۇ ، يېتىدۇ دەپ ئېيتىشقا ئاجىزلىق قىلىمەن ، شۇنداق ئىكەن ، ئازاتلىق كۆرەشىنىڭ جاپالىق ئىشلىرىنى بىز ئۈستىمىزگە ئېلىشىمىز كېرەك. خەلقىمىزنى كۆرەشكە تەييارلاش ئۈچۈن تۈۋەندىكى ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرىشىمىز كېرەك ؛ ئەڭ ئاۋۋال گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ يۇرگۈزۈۋاتقان سىياسەتلىرىنى پاكىتلار بىلەن ئىچىپ تاشلاپ خەلقنى كۆرەشكە قوزغاش ،ئاندىن شەرقى تۈركىستاندا ياشاۋاتقان خەلقلەرنىڭ قايسى دىنغا ئىتىقات قىلىشىدىن قەتئى نەزەر بارلىق مىللەتلەرنىڭ دوسلىقىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن ،مۇستەھكەم بىرلىك سەپ تۈزۈش ئۈچۈن تەشۋىق-تەرغىب ئىشلىرىنى كۈچەيتىش كېرەك ،خەلق پەقەت ئىنقىلابىمىزنىڭ مەقسىدىنى تولۇق چۈشەنگەندىلا ئاندىن بىرلىك سەپكە ئۇيۇشۇدۇ.خەلقىمىزنىڭ دىنى ئېتىقاتىنىڭ كۈچلۈك بولغانلىقىنى ئېتىبارغا ئېلىپ ،

تەشكىلاتىمىزغا دىنى زاتلارنى جەلىپ قىلىپ شۇلار ئارقىلىق تەشۋىق ئىلىپ بېرىشنىمۇ كۆچەيتىش كېرەك.ئىشسىز يۈرگەن زىيالىلار بولۇپمۇ ياشلارمەسىلىسى ئەڭ مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى ،چۈنكى قوراللىق كۈرەشكە ئاتلانغىنىمىزدا ئەڭ ئېغىر ۋەزىپىلەرنى ياشلار ئىلىپ بارىدۇ .ئۇنىڭ ئۈچۈن تەشكىلات رەھبەرلىگىدە ،ياشلار گۈرۈپپىسىنى قۇرۇپ چىقىش كېرەك. بۇ ئەكسىيەتچى زالىم ھۆكۈمەت ياشلىرىمىزنى زەھەرلەش ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن بارلىق ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ. ياشلىرىمىزدىكى ئەدەپ-ئەخلاق ، تەرتىپ ئورنىغا ، ھاراق ، نەشە ، بۇزۇقچىلىق ئەۋج ئالماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن ياشلار مەسىلىسىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. تەشۋىق ۋەرەقىلەرنى چىرايلىق ھۆسنى خەت بىلەن ئاددى خەلقىمىز ئوقۇپ چۈشەنگىدەك قىلىپ يېزىپ تارقىتىش لازىم.

ئەمدى يەنە بىر ئەڭ نازۇك ۋە مۇھىم ئىشلارنىڭ بىرى ، بۇ زالىم ھۆكۈمەتنىڭ دىققىتىنى سىرتقا بۇراپ تاغلاردا پارتىزانلىق ھەرىكىتى ئۈيۇشتۇرۇپ دۈشمەننىڭ دىققىتىنى ،ھەربى كۈچىنى بۆلۈپ تاشلاپ ،قولىدىكى قوراللىرىنى تارتىپ ئىلىش ئۈچۈن ھەرىكەت باشلاشقا ھازىرلىق كۆرۈش كېرەك. قورالغا ئىگە بولماي تۇرۇپ ئۇمۇمى ھەرىكەت باشلاپ قويساق مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ قىلىشىمىز مۇمكىن. چۈنكى ھازىرقى ۋاقىتتا بىزنىڭ دۈشمەنلىرىمىز ئايروپىلان تانكا ، زەمبىرەك ، مىنامیۇت ، پۈلىموت قاتارلىق كۈچلۈك زامانىۋى ھەربى قوراللارغا ئىگە. بىز پەقەت خەلقىمىزنىڭ ئىرادىسىگە تايىنىپ ئۇلارنىڭ قوراللىرىنى تارتىپ ئىلىپ ، دۈشمەنلەرنى يېڭىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇ كۈرەشكە ناھايىتى پۈختا تەييارلىنىشىمىز كېرەك».

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ 2-قېتىملىق سۆھبىتىگە مۇيەسسەر بولۇپ خۇددى بىر ھەربى ئاكادىمىيەدە ساۋاق ئىلىۋاتقان ئادەمدەك بۇلۇپ كەتتىم. سۆھبەت ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتكىنى ئۈچۈن ،ئەخمەت ئەپەندى شۇ كۈنى بىزنىڭ ئۆيدە قونۇپ قالدى. ئەخمەت ئەپەندى بىلەن قاسىمجان ئاكا ئىككىسى بىر بۆلمىدە يېتىپ تاڭ ئاتقىچە ئۇخلىماي يەنە نېمىلەرنى دېيىشكىنىنى ئاڭلىمىسامۇ ، مەن باشقا ئۆيدە يېتىپ ئۇيقۇم قىچىپ خىيال بىسىپ تاڭ ئاتقىچە ئۇخلۇمۇدۇم ، كاللامغا نېمە دېگەن تاغ يۇرەك ، ئەقىل پاراسەتلىك ، بىلىملىك ئادەم بۇ. خەلقىمىزنىڭ ئىچىدىن مۇشۇنداق پاراسەتلىك ئادەملەر كۆپرەك يېتىشىپ چىققان بولسا ، بىز ھېچ قاچان خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قۇل بولماي ، ئۆزىمىز مۇستەقىل ، ئەركىن ، ئازات ، ھۆر بەختلىك ياشىغان بولار ئىكەنمىز ، دېگەندەك خىياللار بىلەن تاڭنىڭ ئېتىپ كەتكىنىنى بىلمەي قاپتىمەن. شۇ خىياللار

بىلەن چاي ۋاختىغىچە يېتىپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ چىقسام ،ئەخمەت ئەپەندى ئاللاقاچان كىتىپ قاپتۇ ، قاسىمجان ئاكا ئۇخلاۋاتقان ئىكەن. ئويغانغاندا سوربسام تاك يورىغانىنى بىلمەي قاپتىمىز ،مىنىك بۇ يەردە يېتىپ قالغىنىمنى بىرسى بىلمىسۇن دەپ كېتىپ قالدى دەپ بەردى. مەن خوشلىشالمىغىمغا كۆپ ئۆكۈنۈپ بۇ ئادەمنىك ئېھتىياتچانلىقىغا ھەيران قالدىم ، شۇندىن كېيىن ئەخمەت ئەپەندىنىك ماڭا تاپشۇرغان خىزمەتلىرىنى تىرىشىپ ئۇرۇندىشقا ھەربىكەت قىلدىم. بۇلۇپمۇ 1944-يىلى ماي ئېيىدىن باشلانغان ئازاتلىق كۈرىشىمىز ئەك ئاۋۋال خەلقنى كۆرەشكە تەييارلايدىغان تەشۋىق ۋارەقىلىرىنى تارقىتىشتىن باشلاندى.بىز بۇ تەشۋىقات ماتېرىياللىرىنى ، يەنى گىزىت-ژورنال ، «شەرق ھەقىقىتى» ۋە باشقىلارنى سوۋېت كونسۇل خانىسىدىن ئالاتتۇق. چۈنكى ، بىز سوۋېت ھۆكۈمىتىگە ئىشۇنچىلا ئىشلارنى قىلىپ بېرىۋاتقانلىقىدىن ئىشەنگەن ئىدۇق.

1944-يىلى 6-ئايدىن باشلاپ ۋەزىيەت تىخىمۇ كەسكىنلىشىشكە باشلىدى. ئىنقىلاپچىلارنىكىمۇ پائالىيەتلىرى ۋەزىيەتكە قاراپ ئۆزگۈرۈپ باردى ، خەلق ئىچىدە گومىنداك ئەكسىيەتچىلىرىنىك ئەپتى—بەشىرىسىنى ئىچىپ تاشلاپ خەلقنى كۆرەشكە دەۋەت قىلىش تەشۋىق ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلدى.ئەخمەت ئەپەندى بىلەن مەن 3- قېتىم يەنە بىزنىك ئۆيدە ئۇچراشتىم. ئۇ كىشى بۇ قېتىم كەلگەندە مەن ئۆيدە يوق ئىدىم ، مەن ئۆيگە كەلسەم قاسىمجان ئاكا بىلەن سۆزلۇشۇپ ئولتارغان ئىكەن ،مىنى كۆرۈپ خوشال ھالدا:

« سىزنىك كېلىپ قالغىنىڭىز ياخشى بولدى ، سىز دۆك مەھەللىدىكى ئابدۇللا زاكىرنى تېپىپ قاسىمجانغا يولۇقتۇرۇڭ ، سىزنىك بىزگە يېقىندىن ياردەم بېرىپ تۇرىدىغان ۋاختىڭىز يېتىپ كەلدى دىسەكمۇ بولىدۇ. سىزدىن ھۆكۈمەتمۇ جاسۇسلارمۇ ئانچە گۇمان قىلىپ كەتمەيدۇ ، سىزنىك تېخنىك خادىم بولۇپ ئىشلەپ يۈرگىنىڭىزنى بىلىدۇ. قاسىمجاندا ئىككى ژورنال بار ، ئېلىپ ئىشەشلىك ئادەملەرگە ئوقۇتۇڭ ، گۇمانلىق ئادەملەرگە كۆرسۈتۈپ قويۇشتىن قەتئى ساقلىنىڭ ، قاسىمجاننىك ئارقىسىدا يۈرگەن ئىشپىيۇنلار بار ، سىز شۇنداق ئادەملەرگە دىققەت قىلىڭ» دەپ تاپشۇرما بېرىپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

تاشكەنتته چىقىدىغان شەرىق ھەقىقىتى دېگەن ژورنالنى ئېلىپ ، ئىشەشلىك ئادەملەرگە ئوقۇتاتتۇق ، بەزىدە بۇ ژورنالنى سوۋېت دۇختۇرخانىسىدا ئىشلەيدىغان

هاكىم جاپپار دېگەن ئادەمدىنمۇ ئالاتتۇق ، ژورنالنى ئۆيدە ساقلاش خەتەرلىك ئىدى. شۇنۇڭ ئۈچۈن لاپاسنىك ئۈستىگە بىسىپ قويغان بىدىنىك ئارىسىغا تېقىپ قويۇپ ساقلايتتۇق ، ژورنالدا كۆپرەك ئەجداتلىرىمىزنىك تەجاۋۈزچىلار بىلەن بولغان كۈرەش تارىخى توغرىسىدا ماتېرىياللار يېزىلغاشقا بۇنى ئوقۇغان كىشىلەرنىك ھۆرلۈك ،ئازاتلىق ئۈچۈن كۈرەش قىلىش ھىسسىياتى قوزغىلاتتى .

ئازادلىق تەشكىلاتىنىك قۇرۇلۇشى

مەن يۇقىردا ئازاتلىق ئىنقىلاپنىك دەسلەپكى كۈنلىرىدىكى ئۆزەم مۇھىم دەپ قارىغان مۇھىم ۋەقەلەرنى ئەسلەپ ئۆتتۈم .ئەمدى تەشكىلات قانداق قۇرۇلغان ، ئۇنىڭغا كىملەر ئەزا ئىدى ، ئەزالارنىك رولى ۋە پائالىيتى ھەققىدە ئەسلەپ ئۆتەي.

فېئودال خىتاي باسقۇنچى ھۆكۈمىتى ، ئۇيغۇر خەلقىنىك ئەزىز ۋەتىنى شەرقى تۈركىستانىنى بۇندىن بىر ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت بۇرۇن بىسىپ ئېلىپ ئۇنىڭ نامىنى شىنجاڭ دەپ ئۆزگەرتىپ ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزۈپ كەلدى.

ھۆرىيەتپەرۋەر خەلقىمىز تەجاۋۈزچىلارنىڭ تاپىنى بىزىنىڭ يېرىمىزگە قەدەم قويغان كۈندىن باشلاپ تا بۈگۈنگىچە ئازاتلىق كۈرەشلىرىنى بىر كۈنمۇ توختۇتۇپ قويماي داۋام قىلىپ كەلمەكتە. 1931-يىلدىن 37- يىلغىچە داۋام قىلغان قۇمۇل ، تۇرپان ، قەشقەر ، خوتەن قوزغىلاڭلىرىنىڭ جەريانىنى ئەسلىسەك بۇ سۆزىمىزنىڭ دەلىلى بولالايدۇ. ئەشۇ ئىنقىلاپلاردىن چوڭ تەجرىبە ساۋاقلارنى ئالغان ھالدا ئارىدىن ئون يىل ئۆتە—ئۆتمەي غۇلجا خەلقى قوزغۇلۇپ ، ئازاتلىق تەشكىلاتىنى قۇردى. بۇ قېتىم باشلىماقچى بولغان ئىنقىلابنىك ئاۋالقى بولۇپ ئۆتكەن ئىنقىلابلارغا ئوخشىمايدىغان يېرى شۇكى ، قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلۈشتىن بۇرۇن ئىنقىلاپقا رەھبەرلىك قىلىدىغان مۇستەھكەم بىر تەشكىلات ، ئورگان بولۇشنى نەزەردە تۇتقان ئىدى. بۇ ئىنقىلاپنىك تايانچىسى سوۋېت ئىتتىپاقى ئىدى. تەشكىلاتىمۇ شۇلارنىڭ ۋاستىسى بىلەن قۇرۇلغان. خەلقىمىزدە يارنىك يۆلىگى ياردىن دېگەن بىر گەپ بار ، مىنىڭچە بۇ گەپنىك تېگىگە يەتسەك ، بۇ يالغۇز بىرلا ئادەمگە قارىتىلغان گەپ بولماي ، پۈتۈن خەلق ، جەمىيەت ، بىللە كۈرەش قىلىۋاتقان بىر مەقسەتتىكى سەپداشلارغىمۇ تېگىشلىك ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنقىلاپقا قاتناشقانلار ۋە

ئۇنىڭغا ياردەم قولىنى سوزغانلار ، گىپىدە تۇربىدىغان بەرگەن ۋەدىسىدىن يېنىپ ئالمايدىغان ۋاپادار تايانچى كۆچلەردىن بولۇشى كېرەك ، ئازاتلىق تەشكىلاتى ئەنە شۇنداق قۇدرەتلىك كۆچنىڭ بەرگەن ۋەدىسىگە ئىشىنىپ ، كۆرەشكە ئاتلانغان ئېدى.

باشتا تەشكىلاتنىڭ رەھبىرى ئورگىنى قورغاس يىنتالدا بولۇپ ، غۇلجا شەھىردە ئەخمەت ئەپەندى ، ھاكىم جاپپارلار رەھبەرلىك قىلاتتى. تەشكىلاتقا بىرىنچىلەردىن بولۇپ ئەزا بولغانلار ئابدۇرۇپ مەخسۇم ، مەھەممەتجان مەخسۇم ، رەھىمجان سابىرھاجى ، ئەلىخان تۆرە ، سالىھجان باي ،قاسىمجان قەمبىرى ، زۇنۇن تېيىپ ، ئابدۇكېرىم ئابباسۇپ ، جانىلار بولۇپ كېيىن ئاستا—ئاستا كۆپۈيىشكە باشلىدى. ئەزالاردىن ئەلىخان تۆرە ۋە سالىھجان بايدىن باشقىسى ئۇيغۇرلار ئېدى. بۇلاردىن باشقا غۇلجا شەھىردە يەرلىشىپ قالغان تاتار ، رۇس ، قازاق ، قىرغىز ، يەنە باشقا مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرىنىڭ بارلىقىدىن خەۋىرىم بولسىمۇ ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى تولۇق ئەسلىيەلمىدىم.

يىنتالدىكى باش ئورگاندا غۇلجا شەھەر خەلقىگە تونۇش بولغان گىرىبىنكو رەھبەرلىك قىلاتتى ، گىرىبىنكو بىلەن بولىدىغان ئالاقىنى بىزگە يېقىن بولغان مۇسايۇپ ئىمىنجان ئاكا ئارقىلىق قىلاتتى. ئىمىنجان ئاكىنى تەشكىلات ئەزالىرىمۇ بىلمەيتتى. كۆپچىلىك تەشكىلات ئەزالىرى بارلىق غۇلجا خەلقى ياخشى بىلىدىغان ئابرويلۇق كىشىلەر ئېدى. كۆنلەرنىڭ بىرىدە ئەخمەت ئەپەندى قاسىمجان ئاكا بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئولتاغاندا تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ ئىچىدە ھەر كەسىپ ،ھەر تەبەقە ۋە ھەرخىل مەپكۇرىدىكى كىشىلەر بولسىمۇ ھەممىسىنىڭ مەقسىدى بىر ،ئۇلار پەقەت ۋەتەننى دۈشمەنلەردىن ئازات قىلىشنى ئىستەيدۇ ۋە شۇنى نىشان قىلىدۇ دېگەن ئېدى. ئەخمەت ئەپەندى ئىيتقاندەك قايسى مىللەت ۋە قايسى دىنگە ئىتتىقات قىلىشتىن قەتئى نەزەر پەقەت پولاتتەك بىرلىك سەپ بولغاندىلا دۈشمەنلەر ئۈستىدىن غەلىبە قازانغىلى بولىدۇ .ئازاتلىق تەشكىلاتىمۇ بۇ مەسىلە ئۈستىدە چوڭقۇر ئويلاپ ئىش ئېلىپ بارىدى. مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈپ بارلىق تەشكىلات ئەزالىرى بىردەك كۈچ چىقاردى. بولۇپمۇ ئەلىخان تۆرە ، ئابدۇكېرىم ئابباسوپ ، رەخمەجانلار كۆپرەك كۈچ چىقاردى ، دىسەم توغرا بولىدۇ. تەشۋىق ۋەرەقىلەرنى تارقىتىشتىن باشقا يەنە ئەلىخان تۆرەم دىنى ئالىم بولغىنى ئۈچۈن خەلق كۆپ توپلىنىدىغان جايلاردا بولۇپمۇ كىشىلەر كۆپ كېلىپ نامار ئوقۇيدىغان بەيتۇللا جامەسىدە قۇرئان ئوقۇپ ،ھەدىس شەرىپلەرنى

تەپسىر قىلىپ كۆچلۈك ۋە ئۈستا ئاتقىلىق بىلەن تەشۋىق ئىشلىرى بارەدە بۇنى كۆپچىلىك خەلقلەر يا خشى چۈشۈنۈپ ،ئامال ئوقۇمايدىغان ياشلارمۇ مەسچىتكە كىلىپ ئاڭلاپ ، بۇ تەشۋىقاتنىڭ مەقسىدىنى چۈشۈنۈپ يەتتى. شۇڭا خەلق ئىچىدە ئاھايىتى زور ئۆزگۈرۈشلەر يۈز بەردى. بولۇپمۇ تاشكەنتتە بىسىلغان شەرىق ھەقىقىتى دېگەن ژورنالنى ئوقۇغان ئادەملەر ئازاتلىق تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ ، قوزغىلاڭ قىلىشقا تەييارلىق قىلمۇاتقىنىنى بىلمىسىمۇ ، ئۆز-ئۆزىدىن كۆرەشكە تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى.خەلق ئىچىدە يۈز بېرىۋاتقان ئۆزگۈرۈشلەرنى تەشكىلات ئەزالىرى كۈزۈتۈپ تۇردى. تەشۋىق ۋەرەقلەرنى مەسچىتلەرنىڭ ئىچىگە ، چوڭ كوچىلارنىڭ دوقمۇشلىرىغا ، بازارلارغا ، ئاشپۇزۇللارغا چاپلاشقا باشلىدۇق.

بۇ ۋەزىيىنى بىجىرىشكە ئابدۇكېرىم ئابباسوپ كۆپ كۈچ چىقاردى.تەشۋىق ۋەرەقلەرنى تارقىتىشقا باشلىغاندىن كېيىن ئىشپىيونلار كۆپۈيۈپ كەتتى. گومىنداڭچىلار غۇلجىدا قۇرۇلغان ئازاتلىق تەشكىلاتنى بىلمەي تەشۋىق ۋەرەقلەرنى سوۋېت تەرەپتىن تارقىتىۋاتىدۇ دەپ ئويلايتتى. ئىلى ۋىلايىتىدە ھۆكۈمەت ئالدىدا بولسۇن ، خەلق ئىچىدە بولسۇن چوڭ ھۆرمەتكە ئىگە ، قۇمۇل ۋاڭغا كۈيوغۇل بولۇپ ، تەيجى دەرىجىسىگە يېتىشكەن ھاكىمبەك خوجا ئىسىملىك بىر كىشى باردى. ئۇ كىشىنى تەشكىلاتقا تەكلىپ قىلسا قوبۇل قىلمىدى. سەۋەبى خىتاي چوڭ ئىقلىم ، بىزنىڭ كۆچمىز ئاجىز ، رۇسلار بۇندىن بۇرۇنمۇ باشتا ۋەدىنى چىڭ قىلىپ ئاخىردا قۇيرۇقنى خادا قىلغان دەپ سەل ئۆزىنى تارتسىمۇ ئەمما يۇشۇرۇن ياردەم بېرىشتىن باش تارتمىدى.

ئازاتلىق تەشكىلاتى ۋە شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇشقا سوۋېتلەرنىڭ مۇنداق قىزغىن بولىشىدىكى ئاساسى سەۋەپلەرنىڭ بىرى ، باشتا سوۋېت ھۆكۈمىتى ئىشىنىپ ئۇيغۇرستانىنىڭ تەغدىرىنى شىكىششەي دېگەن خىتاينىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ بارلىق بايلىقلىرىمىزدىن كەڭ تاشا پايدىلىنىپ كەلگەن. بىراق «ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دېگەندەك شىكىششەي دېگەن ۋەھشى جاللات خەلقنىڭ قولىدىكى ئالتۇن- كۈمۈش ، قىممەت باھالىق تاشلارنى زورلۇق بىلەن تارتىپ ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئىگىلىرىنى يۈز مىڭلاپ ، ئۆلتۈرۈپ ، تىرىك كۆمۈپ نەچچە تونىنا بايلىققا ئىگە بولۇپ ئەڑدەرھادەك قۇتراۋاتقان چاغدا 1941-يىلى سوۋېت-گېرمان سوقۇشى باشلاندى. ئەگەر ئۇ سوۋېتلەرنىڭ تەسىر دائىرىسىدە تۇرىۋېرىدىغان بولسا ، بۇنچىلا بايلىقنى ساقلاپ قالالمايتتى. شۇڭلاشقا بارلىق سوۋېت ئادەملىرىنى بىر كىچىدىلا قوغلاپ چىقىرىپ بارلىق

چىگرالارنى تاقاپ «قارغا–قارغىنىڭ كۆزىنى چوقمايدۇ» دېگەن قائىدە بويىچە ئۆزىنى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقى جاكىكەيشىنىڭ قوينىغا ئاتتى. سوۋېت كومۇنىست ئىمپېرىيەسى بۇ ئەلەملەرگە چىدىماي، يەر ئىگىسى بولغان ئۇيغۇر خەلقىگە ياردەم بېرىمەن دېگەن نىقاپ بىلەن ئۇرۇش قوزغاش ئۈچۈن ئالدى بىلەن قازاقىستان چىگرا سىدىكى قورغاس يىنتالدا يەرمەنكە ئۆتكۈزۈش نامى بىلەن بىر ئورگان تەشكىل قىلىپ، بۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن ئىلى خەلقىگە تونۇش بولغان گېرىبىنكو دېگەن ئادەمنى بەلگىلىدى. مۇشۇ كۈنلەردە شەرقى تۈركىستان خەلقى ئاچ-يالىڭاچ ياشاش ھالىتىگە كېلىپ قالغان ئىدى، دەسسەم خاتا بولماس ئىدى. بۇ خىل ئىشلارنى سوۋېت قەشقەر، ئالتاي تاغلىرىنىڭ چىگرالىرىدا ھەم ئۇيۇشتۇرغان ئىدى.

ئىككىنچى قەدەمدە قەشقەر، ئالتاي، ئىلى ۋىلايەتلىرىدە تۇرىدىغان سوۋېت كونسۇلخانىلىرى ئارقىلىق ئازاتلىق تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇپ چىقتى. بۇ تەشكىلاتلار خەلقنى قوراللىق كۈرەش ئېلىپ بېرىشقا قوزغاش ئۈچۈن مەخپى ھالدا كۆپ ئىشلارنى قىلىپ ئۈتۈق قازاندى. ئالتاي ۋىلايىتىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئاقساقاللىرىدىن بولغان موللا ئىسلام شاكىرۇك يېتەكچىلىك قىلسا، ئىلى ۋىلايىتىدە ئەخمەتجان قاسىمى سىرتىدىن يېتەكچىلىك قىلدى. ئەخمەتجان قاسىمنى غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم قىلغىچە، خەلق ئەمەس تەشكىلات ئەزالىرىمۇ بىلمەيتتى. پەقەت قاسىمجان قەمبىرى ئارقىلىق ئالاقە قىلاتتى. ئازاتلىق تەشكىلاتى قۇرۇلغاندا بىزنىڭ ئۆيدە مەشرەپ نامى بىلەن ئۆزىنىڭ پائالىيىتىنى باشلىغان ئىدى. تەشكىلاتنىڭ ئىشىنى سىرتىدىن كونسول داباشىن بىلەن ئەخمەتجان قاسىمى كۆزۈتۈپ يولىورۇق بېرىپ تۇردى.

نىلقا تاغلىرىدا قوراللىق كۈرەشنىڭ باشلىنىشى

1944-يىلى ئاۋغۇستنىڭ ئوتتۇرلىرى ئىدى، ئەخمەت ئەپەندى يۇشۇرۇن بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ، قاسىمجان قەمبىرنى قوچاغلاپ كەتتى. مەن ھەيران بولۇپ قاراپ تۇراتتىم:

«يېقىنراق كىلىپ سىزمۇ ئاڭلاپ تۇرۇڭ، بۇ ناھايىتى چوڭ خوش خەۋەر، بۇنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن ئىدىم. بىزنىڭ ئالتە باتۇرىمىز بىخەتەر ھالدا نىلقا تاغلىرىغا

يېتىپ بىرىپ ئورناشتى. دىمەك بىزنىڭ قوراللىق كۈرىشىمىز باشلاندى دېگەن گەپ. ئۇلار ئالتە ئادەم يېتىپ بارغان بولسا ،ئەتە ئاتمىش بولىدۇ ،ئاندىن بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن ئالتە يۈز ئادەمگە كۆپەيىدۇ نىلقا ناھىيەسى ئازات قىلىنغاندىن كېيىن ئالتە مىڭ ئادەمگە كۆپەيىپ بىر قانچە پارتىزان ئەترەتلىرىنى قۇرۇپ چىقىدۇ. دۈشمەنلەر نىلقا تاغلىرىغا قانچە كۆپ بارسا ،شۇنچە كۆپ قورال خەلقىمىزنىڭ قولىغا ئۆتۈپ دۈشمەنلەرنىڭ كۈلى كۆككە سورۇلۇپ ، زۇلمەت زەنجىرى پاچاقلاپ تاشلىنىدۇ ، مەن سىلەرگە كۆكچى مەھەللىسىدە ياشايدىغان بىر كەمبەغەل بوۋاينىڭ ئاھۇ زارىنى ئېيتىپ بېرەي ، كوچىدا كېتىۋاتسام تاملىرى ئۆرۈلگەن قورانىڭ ئىچىدىن بوۋاينىڭ ھەسرەت ئىچىدە قارغاپ ناله قىلىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى ، مەن ئۇنۇڭ ئالدىغا بىرىپ سالام بەرسەم ، ماڭا قاراپ كىمسەن دەپ سوراپ قالدى .مەن سىزگە ئوخشاش دەرتمەنلەرنىڭ دوستى بولىمەن دىسەم .ھەي ئوغلۇم بۇ دەرتلەرنىڭ قايسى بىرىنى ساڭا ئېيتاي ، يالغۇز ئوغلۇم باربدى سەپسىگە تۈتۈپ كەتتى. بۇ خەقنىڭ يا ،سەپسىسى تۈگىمىدى ،يابىر سادىر پالۋاندەك باتۇر چىقىپ بۇ زالىم ھۆكۈمەتنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇپ ،بىزدەك كەمبەغەل بىچارە دەرتمەنلەرنى ئازات قىلمىدى ، دەپ ياش تۆكۈپ يىغلاپ كەتتى. ئاتا سەبىر قىلىڭ ،دەپ يىنىمدا ئازراق پۇلۇم باربكەن ، بىرىپ ،بىزگىمۇ ئازاتلىق نەسىپ بولۇپ قالار ، بىزگىمۇ ئاللانىڭ نەزىرى چۈشۈپ قالار دېگەن ئىدىم. ئەي ئۇلۇق خۇدا بىزنى بۇ زالىملارنىڭ زۇلۇمىدىن پاتراق قۇتۇلدۇرغىن دەپ دۇئا قىلىپ كەتتى.

ئەتتىگەندە مەدىكار بازىرىغا بارسىڭىز پالتا ، كەتمەن ، گۈرجەك كىسەك قىلىپى ، ھاندۇگا تۈتۈپ منى كىم ئىشقا ئالاركىن دەپ تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغان نەچچە يۈزلىگەن ياش-قىرى ھۇنەرۋەن-كاسىپ مەردىكارلارنى كۆرۈپ ئىچىڭىز ئاغرىپ كىتىدۇ. ئىلى ۋىلايىتى باي ۋىلايەتلەردىن ھىساپلىنىدۇ ، ئەنە شۇنداق تۇرۇپ بۇ يەردە ياشاۋاتقان كىشىلەر بۇنداق نامرات بولسا ، ئالتە مىليوندىن ئوشۇق خەلق ياشايدىغان جەنۇبى ۋىلايەتلەردىكى خەلقنىڭ ھاياتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ، ئۇنۇڭ ئۈچۈن نىمە قىلىش كېرەك؟ بۇ ئازاب- زۇلۇمدىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىن-بىر يولى ئازاتلىق ئۇچۇن كۈرەش. ئەمدى چىداپ تۇرۇشقا بولمايدۇ. نىلقىدا بىزنىڭ باتۇرلىرىمىز قوزغالدى. بىزنىڭ قوشۇنىمىز كۈن ساناپ ئۆسۈدۇ. خىتاي زالىملىرىنىڭ يالانما ئەسكەرلىرىنىڭ قولىدىكى قوراللارنى تارتىپ ئېلىپ زۇلمەت زەنجىرىنى پاچاقلاپ تاشلايدۇ. بۇ زۇلمەتنى كۆپ

تارتقان خەلقىمىزنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىگە ھېچ قانداق كۈچ تەڭ كىلەلمەيدۇ ، ئۇلار كىرەك بولسا ئەزىز جەننىنى قوربان بېرىشتىن قورقماي كۈرەش قىلىدۇ. سوۋېت خەلقىنىڭ باتۇرلارچە كۈرەش قىلىپ غەلبە قىلىۋاتقان ئىش-ئىزلىرىنى گىزىت ، ژورناللاردىن كۆرىۋاتىمىز ، بىز ئۇلاردىن ئۈلگە ئېلىپ بېر نىيەت ،بىر مەخسەتتە بىر سەپكە ئۇيۇشۇپ كۈرەش قىلساق زالىم باسقۇنچىلارنى گۈمران قىلىپ ،ئەزىز ۋەتىنىمىزدىن قوغلاپ چىقىرىپ مۇستەقىل ئەركىن ئازات ھاياتقا چوقۇم ئېرىشىمىز. بەزىلەر سوۋېت خەلقى ئوقۇغان ئاڭلىق ئادەملەر ، بىزنىڭ خەلقىمىز ئوقۇمىغان نادان دەپ گۇمان قىلىشى مۇمكىن ، بۇ خاتا كۆز قاراش.گەرچە بىزنىڭ خەلقىمىز بىلىم ئىلىشتا ئارقىدا قالسىمۇ كۆپ ئىزلىگەن خەلق ، ئەمدى چىدىغىدەك يېرى قالمىدى. بىزگە پەقەت ئازاتلىق كىرەك .بۇنى خەلقىمىز چۈشۈنۈپ يەتتى. تىخىمۇ ئوبدان چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن بىز كۆچ چىقىرىشىمىز كىرەك. ھەق يولنى قوزۇق سۆز بىلەن ئەمەس ، ئەمەلى ھەرىكىتىمىز بىلەن ئىسپاتلاپ رەھبەرلىك قىلساق خەلقىمىز تىخىمۇ چۈكتۈر چۈشەنچىلەرگە ئىگە بولۇپ كۈرەشكە ئاتلىنىدۇ. بۇلار بىزنىڭ ۋەتەن ئالدىدىكى ، خەلقىمىز ئالدىدىكى بۇرچىمىز. بۇنى ھازىر نادان ئادەملەرمۇ چۈشۈنۈپ خۇددى پەرۋانە كەبى ئۆزىنى ئوتقا ئىتىشقا تەييار. بۇ ئەمەلىيەتنى يېقىن كۈنلەردە ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆرىسىلەر » دىدى ئەخمەت ئەپەندى.

مەن چوڭقۇر خىيالدىن ئويغۇنۇپ ئېگەر رۇخسەت بولسا مەن بىرىپ پارتىزانلارغا قوشۇلۇپ شۇلار بىلەن بىللە كۈرەش قىلاي ، دىسەم ، ئەخمەت ئەپەندى سىز بۇ يەردە كىرەك دەپ رۇخسەت قىلمىدى.

زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان دۈشمەن بىلەن ئارا ، گۈجەك ، تاياق توقماقلار بىلەن كۈرەش قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. زالىم خىتاي ھۆكۈمىتى ئۆز سىياسىتىدىن ئۆزى قورقۇپ ھەتتا خەلقىنىڭ قولىدىكى ئوۋ مىلتىقلىرىنىمۇ يىغىپ ئالغان ئىدى.

مەن باشتا ئېيتىپ ئۆتكەندەك يىنتالدا قۇرۇلغان باش ئورگان پاتىخ مۇسلىموپ رەھبەرلىگىدە ھۇشۇرەم ، ئوسمان ، نۇرۇم ، خەمىت ، بايجۇرىن قاتارلىق ئالتە باتۇرنى ئازراق قورال بىلەن 1944-يىلى 8-ئاينىڭ 10-كۈنى نىلقا تاغلىرىغا ئورنۇشۇپ كۈرەش باشلاش ئۈچۈن يولغا سالغان ئىدى. بۇ باتۇرلار يوشۇرۇن يوللار بىلەن يۇرۇپ تۆرت كۈن دېگەندە پاتىخ مۇسلىموپقا تونۇش بولغان نىلقا تاغلىرىغا بىرىپ پارتىزانلار ئوتىرەتلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇشقا كىرىشتى.

يۇلارغا بىرىنچىلەردىن بولۇپ غىنى باتۇر، ئۇكىسى باتۇرلار قوشۇلۇپ تېز كۆپىيىشكە باشلىدى. بۇلاردىن بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئۈرۈمچىتام، تاشقورغان تاغلىرىدا ئىسقاقبېك، ھەسەن ئەپەندىلەرنىڭ رەھبەرلىگىدە ئىستىبداتچىلىق زالىم خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ تەختىنى پاچاقلاپ تاشلاپ مۇستەقىل ئازات ياشاش ئۈچۈن بىرىنچى ئوق ئىتىلغان ئىدى. بۇ چاغدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ جەسۇر ئوغلانى غىنى باتور پۈتىدىكى قوش كىشەننى چىقىپ پاچاقلاپ زىندان ئازابىدىن قۇتۇلۇپ نىلقا تاغلىرىغا يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن ۋاقتى ئىدى. ئۇنىڭ يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن يېرىنى ئۇزۇنگە ئوخشاش باتۇر ئۇكىسى، مۇئىقۇردى دېگەن دوستلىرى بىلەتتى، غىنى باتۇرنى زالىم ھۆكۈمەت ئوغرى دەپ قاماپ قويغان بىلەن كۆپچىلىك خەلق ئىچىدە غىنى پالۋان دەپ نامى چىققان ئادەم ئىدى. ئۇ ئۇزۇنگە ئوخشاش بىر نەچچە پالۋان دوستلىرى بىلەن پارتىزانلارغا قوشۇلغان بولسىمۇ، بۇلاردا قورال يوق ئىدى. ئۇكىسى باتۇرنىڭ ئىنسى ناۋان بىلەن بىر نەچچە ئادەم ئاتلىق يوشۇرۇن يول بىلەن يىنتالغا قورال ستىپ ئىلىش ئۈچۈن كەتكەن ئىدى. ناۋانلار بىر نەچچە كۈندە ئىككى ئاتقا قورال ئارتىپ يېتىپ كەلدى، قوراللىق پارتىزان ئۇتۇرىتى رەسمى تەشكىللىنىپ كۆرەشكە تەييارلىق كۆرۈپ ئالدى. ئۇلاستاي تاغ چوققىلىرىدا قوراللىق ئادەملەر پەيدا بولۇپ قالغانلىقىدىن نىلقا ناھىيەلىك ھۆكۈمەت خەۋەر تېپىپ كۆزگە ئىلماي بۇ ئوغرىلارنى تۇتۇپ كىلىش ئۈچۈن بىر ئىزۋوت ئەسكەر بىلەن جاك دۇسا دېگەن جاللاتنى ئەۋەتتى. پارتىزانلار بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ تاغ ئىچىدە كېلىۋاتقان ئەسكەرلەرنىڭ يولىنى توسۇپ ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئات ئۇستىدە مەغرۇر كېلىۋاتقان ئەسكەر باشلىقى جاك دۇسا بىلەن بىر قانچە ئەسكەرنى ئات ئۇستىدىن دۇمۇلۇتۇپ چۈشەردى. بۇ دەسلەپكى جەڭدە دۇشمەنلەرنىڭ ئاران تۆرت ئەسكىرى قېچىپ قۇتۇلۇپ قالغانلىرى دوزاققا كەتتى. پارتىزانلار غەلبە قازىنىپ، بىر نەچچە ئات، قورال- ياراق ئولجا ئېلىپ، بىر ئادەممۇ چىقىمغا ئۇچرىمايلا ھەممىسى سالامەت ئۆز شتابىغا قايتىپ كەلدى. دۇشمەنلەر بۇ ئۇچرىشىشتا چوڭ مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ قاتتىق تەشۋىشكە چۈشۈپ قالدى. ئازاتلىق كۆرەشىنىڭ بىرىنچى ئوقىدا دۇشمەن ئەسكەر باشلىقىنىڭ ئۆلۈشى، بىزنىڭ غالىبىيىتىمىزنىڭ مۇقەررەر ئىكەنلىگىنىڭ بەلگىسى ئىدى. نىلقىدىكى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى قاتتىق قورقۇپ غۇلجىدىكى باشلىقلىرىدىن تېز ياردەم سورىدى. ياردەملەر ئۆز ۋاقتىدا يېتىپ كەلگەن بولسىمۇ ھەر قىتىمقى جەڭدە دۇشمەن

مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ پارتىزانلار غالىبىيەت قازىنىپ ،ئۇلارنىڭ سانى كۈندىن-كۈنگە كۆپۈيىشكە باشلىدى ، ئۇچقۇن يالقۇنغا ئايلاندى.

بۇ خۇش خەۋەردىن كېيىن ، ئازاتلىقنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتقان شەھەر خەلقى يوشۇرۇن يوللار بىلەن نىلقا تاغلىرىغا بىرىپ پارتىزانلارغا قوشۇلۇشقا باشلىدى. خىتاي ھۆكۈمرانلىرى نىلقا تاغلىرىدا غىنى ، پاتىخ ، ئىكبەر قاتارلىق بىر قانچە ئوغرىلار ئۆزىگە ئوخشاش بۇزۇق ئادەملەرنى ئىگەشتۇرۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرىدۇ ،بىز ئۇلارنى ياخشى سۆزلەر بىلەن ئوڭشۇلۇپ قالار دەپ كۆچ قوللانمىغان ئىدۇق ، بۇلار قۇتراپ كەتتى. بۇلار ئالتە ئوغرى. غېنىنى كىم بىلمەيدۇ ، بۇ تۇرمىدىن قېچىپ كېتىپ ، ئۆزىنىڭ جىنىنى ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن ئىشۇ ئوغرىلارغا قوشۇلۇپ ئېلىپ خەلقنى بۇلاپ تالاپ يۈرىدۇ. بىز بۇ ئوغرىلارنى يېقىن كۆنلەردە تۇتۇپ خەلق ئالدىدا جاجىسىنى بېرىمىز ، بۇلارغا ئىشەنمەڭلار ، بۇلارنىڭ ئىجىلى ئاز قالدى. ئىگەر كىمدە-كىم بۇلارنىڭ يالغان سۆزلىرىگە ئىشىنىپ ئىگەشكۈچىلەر بولسا ، مال مۈلكى مۇسادىرە قىلىنىپ ، ئۆزلىرىنى قاتتىق جازالايمىز. دېگەندەك تەشۇنق ۋەرەقىلەرنى تارقىتىدىغان ئىشپىيۇنلار كۆپۈيۈپ كەتتى. بۇلارنىڭ مەقسىدى شەھەر خەلقىنى ئالداش ، قورقۇتۇش ئىدى. خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ بۇ ھەرىكەتلىرىگە قارشى ئازاتلىق تەشكىلاتىمۇ ئۆزىنىڭ پائالىيىتىنى كۈچەيتىپ ، جىددى سىياسى كۈرەشكە ئۆتتى. شەھەر ، ناھىيە مەركەزلىرىدە تەشۇنق ۋاراقلار تېخىمۇ كەڭ تۈردە تارقىتىلىشقا باشلىدى ،تەشۇنق ۋاراقلارغا مۇناسىق سۆزلەر يېزىلاتتى ؛

«ئەزىز ۋەتەنداشلار ، خىتاي زالىم ھۆكۈمىتىنىڭ بىزلەرنى قورقۇتۇش ئۈچۈن قىلغان يالغان تەشۇىقلىرىغا ئىشەنمەڭلار ، نىلقا تاغلىرىدا ئازاتلىق ئۈچۈن قوراللىق كۈرەش ئېلىپ بېرىۋاتقان پارتىزانلار خىتاي باسقۇنچى ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقلىرى ئېيتقاندەك ئالتە ئوغرى بولماستىن ۋەتەننى ئازات قىلىش ئۈچۈن جەڭگە ئاتلانغان خەلقىمىزنىڭ باتۇر ئوغلانلىرى ، ئۇ باتۇرلارغا قوشۇلۇپ باسقۇنچىلارنى ۋەتىنىمىزدىن قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن جەڭگە ئاتلىنىڭلار» .

خىتاي باسقۇنچىلىرى بۇ تەشۇىقاتلارغا چىداشلىق بىرەلمەي گۇمان قىلغان ئادەملىرىنى تۇتۇپ قاماشقا باشلىدى. سىياسى ۋە قوراللىق كۈرەش كۈندىن كۈنگە كۈچەيۈپ كەتتى. زۇلۇمنى كۈپ تارتقان خەلقىمىز زالىم ھۆكۈمەتنىڭ قوللانغان چارە-تەدبىرلىرىدىن قورقماي كۈرەشكە ئاتلاندى. گومىنداڭ خىتاي ھۆكۈمىتى پارتىزانلارنى

تىزراق باستۇرۇش ئۈچۈن قانچە كۆپ ھەربىي كۈچنىي نىلقا تاغلىرىغا ئەۋەتكەن بولسىمۇ، مەغلۇپ بولۇپ ئۆزلىرى پارتىزانلارغا قورال يەتكۈزۈپ بەردى. پارتىزانلار دۈشمەن ھىساۋىغا قوراللىنىپ، كۆپۈيۈپ ،نىلقا ناھىيەسىنىڭ مەركىزىگە ھۇجۇم قىلىشقا تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى. نىلقا ناھىيەسىنىڭ مەركىزىدە ياشاۋاتقان ھەر مىللەت خەلقى، پارتىزانلارنىڭ چاپسانراق ھۇجۇم باشلاپ، ئازاتلىققا چىقىرىشنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتەتتى. چۈنكى بۇ ناھىيە خەلقىنىڭ كۆپى، ئوغرىلار بىلەن ئالاقىسى بار دېگەن بۇھتان بىلەن تۈرمىلەرگە تاشلانغان بولغاچقا زالىملارغا قارشى ئاۋام خەلقنىڭ غەزىبى بەك كۈچۈيۈپ كەتكەن ئىدى. پارتىزان قوشۇنىنىڭ سانى كۈندىن-كۈنگە كۆپۈيۈپ خەلق ئۆزلىگىدىن پىدايى بولۇپ كۆرەشكە ئاتلاندى، ئەلبەتتە بولارنى ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ پائالىيەتلىرىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. تاغ ئىچىدە پارتىزانلارنى باستۇرۇشقا ھالى كەلمىگەن دۈشمەن ناھىيە مەركىزىدىكى كۆلۈپ، ساقچى ئىدارىسى قاتارلىق بىنالارغا كىرىۋىلىپ پوتەيلەرگە ئوخشاش توسالغۇلارنى ياساپ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىشقا باشلىدى.

1944-يىلى ئاۋغۇستىنىڭ ئاخىردا پارتىزانلار شەھەر خەلقىنىڭ قوللىشىدا شەھەر مەركىزىگە ھۇجۇم باشلىدى. دۈشمەنلەرنىڭ تەييارلىقى ناھايىتى مەھكەم بولغاشقا ئۇرۇش ئىككى كۈن داۋام قىلدى، دۈشمەنلەرنىڭ ئىستېھكاملىرى پاچاقلاپ تاشلىنىپ نىلقا ناھىيەسىنىڭ مەركىزى ئازات قىلىنىپ، تۈرمىدە ياتقان يۈزلىگەن ئادەملەر ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇلدى.شۇنداقلا نورغۇنلىغان قورال-ياراق ئولجا ئىلىندى. ئەپسۇس شۇ كۈنكى جەڭدە ئالتە باتۇرنىڭ بىرى بولغان خەمىت باتۇر قوربان بولدى.

ئىلى ۋىلايىتىدىكى زالىم ھۆكۈمەتنىڭ پارتىزانلارغا ھالى كەلمەي مەركەز ئۇرۇمچىدىن يارەدەم سورىدى. ئۇرۇمچىدىن ئارقىسى ئۈزۈلمەي كەلگىلى تۇرغان ھەربىي يارەدەم غۇلجا شەھىرىدە توختىماي نىلقا ناھىيەسىگە يېتىپ بىرىپ ئۇرۇش كۈچىيىشكە باشلىغان بولسىمۇ نىلقا ناھىيەسىنىڭ مەركىزىگە يېتىپ بارالماي تاغ ئىچىدىلا پارتىزانلار تەرىپىدىن تارمار قىلىنىپ، دۈشمەن مەقسىدىگە يېتەلمىدى. ئۇرۇمچىدىكى ھۆكۈمەت باشلىقلىرى قاتتىق تەشۋىش ئىچىدە قىلىپ، ئىچكى ئىشلار نازىرىنىڭ يارەدەمچىسى گېنىرال لىيۇبىندىنى كۆپ قوشۇن بىلەن ئىلى ۋىلايىتىگە ئەۋەتتى. خىتاي ھۆكۈمەت باشلىقلىرى بۇ چوڭ ھەربى كۈچ بىلەن تېز ئاردا پارتىزانلارنى قىرىپ تاشلايمىز، دەپ ئىشەنگەن ئىدى.

نەچچە مىڭلىغان بىگۈنا كىشىلەرنىڭ قىنىنى ئىچىپ مەنسەپكە ئېرىشكەن شىڭشىسەينىڭ شاگىرتى گېنېرال لیۇ بىندى غولجا شەھرىگە يېتىپ كېلىپ ئۆزىنىڭ ھۇنەرلىرىنى ئىشقا سېلىپ ،جۇمە كۈنلىرى خانىقا مەسچىتىگە بېرىپ ناماز ئوقۇپ ۋەز ئېيتىپ ، ئۆزىنى ئىسلام پەرۋەر قىلىپ كۆرسۈتۈپ تەشۋىق قىلىپ كۆردى. بۇ قاتىلنى ياخشى بىلگەن خەلق ئۇنىڭغا ئالدانماستىن. ئەكسىچە نەپرەت ئوقۇدى.

بۇ جاللاتمۇ ئۆزىنىڭ ھىلە نەيرەڭلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرالماي جاسۇسلارنى تېخىمۇ كۆپەيتىپ ، بىگۈنا ئادەملەرنى قاماپ نەچچە يۈزلىگەن ئادەملەرنى زىندانلارغا تاشلىدى بۇ خىل جىنايەتلىك ئۇسۇللار بىلەن خەلقنىڭ ھمايىسىدىن مەھرۇم بولغان بۇ جاللاتمۇ ئۆزىنىڭ ئۇرۇمچىدە بەرگەن ۋەدىلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىدى. زۇلۇمنى كۆپ تارتقان خەلق ئازاتلىق پەقەت كۆرەش ئارقىلىق قولغا كىلىدىغانلىقىغا تولۇق چۈشۈنۈپ دۇشمەنلەرنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمەي بارلىق كۈچى بىلەن پارتىزانلارنى ھمايە قىلدى. ئاتلىرى بارلار ئات ، بولمىسا ئوزۇق-تۈلۈك ، ئۇمۇمەن بارلىق نەرسىلىرىنى پارتىزانلاردىن ئايمىدى.

ئىلى ۋىلايىتىدە ياشايدىغان بارلىق مىللەتلەر بىر سەپكە ئۇيۇشۇشقا باشلىدى. شەھەردىكى ئازاتلىق تەشكىلاتى نىلقا پارتىزانلىرى بىلەن ئالاقىنى مۇستەھكەم ئورنۇتۇپ شەھەر ئىچى ۋە يېزىلاردا گومىنداڭغا قارشى ھەرىكەتلەرنى كۈچەيتىش بىلەن بىللە ئۇرۇمچىدىن كېلىۋاتقان ھۆكۈمەت قوشۇنلىرىنى تاغ ئىچىدە يوقۇتۇش ئۈچۈن مەخسۇس رازۋېتكا ئىشلىرىنى كۈچەيتىپ پارتىزانلارنىڭ غەلىبىسىگە يېقىندىن ياردەمدە بولدى.نىلقا پارتىزانلىرى نىلقا ناھىيەسىنى تولۇق ئازات قىلغاندىن كېيىن كۆپلىگەن قورال-ياراقلا ئىگە بولۇپ ئادەم سانىمۇ كۆپۈيۇپ ئۈچ چوڭ ئەترەت تەشكىل قىلدى.

1-چوڭ ئەترەتكە ئۇيغۇرىنىڭ باشلىق قىلىپ بەلگىلىدى.

2-چوڭ ئەترەتكە غىنى ، ئوسمان ، ھوشۇرەم ، نۇرۇملار بەلگىلەندى ،

3-چوڭ ئەترەتكە ئەكبەر ، ناۋانلار بەلگىلەندى.

بۇ ئۈچ چوڭ ئەترەتكە پاتىخ مۇسلمۇپ قوماندان بولۇپ بەلگىلىنىپ قوماندانلىق شتابىنى ئۇلاستايغا ئورۇنلاشتۇردى. شۇنداقلا بىرىنچى ئەترەت ئۇلاستاي قاراسۇغا ، ئىككىنچى ئەترەت قاش دەريا بويىدىكى دۇڭ مازارغا ، ئۈچىنچى ئەترەت ئۇرۇمچىدىن كىلىدىغان دۇشمەنلەرنى توساپ يوقۇتۇش ئۈچۈن ئاچال داۋىنى ئەتراپىغا ئورۇنلاشتى.

بۇ ئۇچ جوك ئەترەت ئۇزلىرىنىك جايلىشىدىغان يېرىگە ۋاقتىدا يېتىپ ، ئەپلىك يەرلەرگە ئورۇنلۇشۇپ ، ھەربىي مەشىق ۋە تەييارلىقنى كىرىشىپ كەتكەن ئىدى.

بۇ چاغدا ئۇرۇمچىدىن تاغ ئىچى بىلەن كەڭسايغا ئارقىلىق كېلىدىغان دۇشمەنلەرنى ئالدىنى توساپ يوقۇتۇشقا ئىمكانىيەت يوق بولۇپ ، ئىلى ۋىلايىتىنىك نىلقا ناھىيەسىدىن باشقا ناھىيەلەرنىك ھەممىسى ۋە غۇلجا شەھرىمۇ دۇشمەنلەرنىك قولىدا بولغاچقا بۇ يەردىكى دۇشمەنلەر ناھايىتى غالجىرلىشىپ كەتكەن ئىدى.

نىلقا پارتىزانلىرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن گېنىرال لىيۇبىندى قوماندانلىقىدىكى بىر پولك ئەسكەر 1944-يىلى ئۆكتەبىردە ماشىنا بىلەن غۇلجىغا يېتىپ كېلىپ قاش دەريا بويىدىكى دۆڭ مازارغا ئورۇنلاشقان غىنى باتۇر ئەترىتىگە ھۇجۇم باشلىدى.ئۇلارئەركىنلىككە ئاتلانغان قەھرىمان خەلقنىك قۇدرەتلىك كۈچى بىلەن ھىساپلاشماي ئۆزىنىك كۆپ ئەسكىرى بىلەن زامانىۋى قوراللىرىغا ئىشىنىپ پارتىزانلارنى ئوڭايلا يوقۇتۇمىز دەپ خىيال قىلغان ئىدى. دۇشمەن ھەممە كۈچىنى بىراقلا جەڭگە سېلىپ غىنى باتۇر ئەترىتىنى مۇھاسىرىگە ئېلىپ يوقاتماق بولۇپ ئۆلگەنلىرىگىمۇ قارىماي كۈچلۈك ھۇجۇمغا ئۆتكەن ئىدى.دۇشمەنىنىك سانى غىنى باتۇر ئەترىتىدىن ئون ھەسسە كۆپ بولۇپ يەر شارايىتى پارتىزانلارغا پايدىلىق بولمىغانلىقتىن ئۇرۇش تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىپ ، غىنى باتۇر تاغ ئىچىگە چىكىندى.بۇنىڭدىن مەقسەت دۇشمەننى ئالداپ تاغ ئىچىگە ئېلىپ كىرىش ئىدى. بۇنى دۇشمەنلەر دەرھال ئاڭقۇرۇپ ئالالماي پارتىزانلار تاغ ئىچىگە كىرىپ يوشۇرۇنۇپ ئالغىچە ئارقىسىدىن قوغلاپ يوقىتىمىز دەپ پارتىزانلارنىك ئارقىسىدىن مىڭىپ تاغ ئىچىگە كىردى.

پارتىزانلار دۇشمەننى ئالداپ خۇددى قىجىپ كىتىۋاتقاندەك تاغ ئىچىگە كىرىپ ئەپلىك جايلارغا ئورنۇشۇپ ئالدى. دۇشمەنلەر پارتىزانلارنىك ھۇجۇمىغا ئۇچراپ ، كۆپ چىقىم تارتقاندىلا ئۆزلىرىنىك ئالدانغانلىقىنى چۈشەنگەن بولسىمۇ ، ئۇرۇشنى توختاتماي ،يەرلىك ساتقۇنلارنىك ياردىمىدە پارتىزانلارنى ئوراپ ئېلىپ يوقاتماق بولدى.ئۇرۇش تازا كۈچۈيۈشكە باشلىغان مەزگىلدە ئاجال تەرەپتىن ئەكىبەر باتۇرنىك ئەترىتى دۇشمەنلەرنىك بىقىنىدىن ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ.ئۇلاستاي قاراسۇدىكى ئەترەتمۇ ئۆز ۋاقتىدا يېتىپ كېلىپ ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ. پارتىزانلارنى ئوتتۇرغا ئېلىپ يوقۇتۇمەن دېگەن دۇشمەن ئۆزى ئوتتۇرغا كىرىپ قېلىپ ۋەيران بولدى. بۇ ئۇرۇشتا بىر قىسىم دۇشمەن

ئەسكەرلىرى ئۇرۇش قىلماي ، پىتراپ قىچىپ ، دۆڭ مازاردىكى شىرىكلىرىگە قوشۇلۇپ ، ۋاقىتلىق جىننى ساقلاپ قالدى. نىلقا تاغ ئىچى ئاچال داۋىنىدا بولغان ئۇرۇشتا دۇشمەن ئىككى پولىك ئادەمىدىن ئايرىلىپ قاتتىق ئەندىشە ئىچىدە قالدى. پارتىزانلار چوڭ غالىبىيەت قازىنىپلا قالماي دۇشمەننىڭ ئىككى پولىك ئەسكىرىنىڭ قورال-ياراقلىرىغا ئىگە بولدى. مۇشۇ مەزگىلگىچە پارتىزانلارنىڭ ھەممىسىدە يېتەرلىك قورال بولمىغان ئىدى. قوراللانغان پارتىزانلارنىڭ سانىمۇ خىلىلا كۆپەيدى ، ئۇرۇمچىدىن ئوغرىلارنى ئۆز قولۇم بىلەن يوقىتىمەن دەپ ماختىنىپ كەلگەن جاللات لیۇ بىندى پارتىزانلاردىن ئالالمىغان ئۆچىنى غۇلجا خەلقىدىن ئېلىپ يۈزلەپ بىگۈنا ئادەملەرنى قاماققا ئالدى.

غولجا شەھىردە قۇرۇلغان ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ رەھبىرى ئەلىخان تۆرە جۇمە كۇنى جاسارەت بىلەن بەيتۇللا جامەسىگە توپلانغان خەلق ئالدىدا نۇتۇق سۆزلەپ ھەدىسلەرنى نەقىل كەلتۇرۇپ تەشۇنق ئىشلىرىنى كۆچەيتىشكە باشلىدى. شەھەر يىزىلاردا ياشايدىغان كىشىلەر بۇ تەشۇنق ۋەرەقىلەرنىڭ كىملەر تەرىپىدىن تارقىتىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەسمۇ ، خەلق زۇلۇمدىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىن بىر يولى كۆرەش ئىكەنلىگىنى بىلىپ يەتتى.بەزى ئادەملەر قولىدا قورال بولمىسىمۇ ، يوشۇرۇن يۇللار بىلەن نىلقا ناھىيەسىگە بىرىپ پارتىزانلارغا قوشۇلۇپ قوراللىق پارتىزانلارنىڭ سانى كۆپۈيۈپ ئالتە مىڭ ئادەمگە يەتتى. غولجا شەھرىگە ھۇجۇم باشلاشقا يېتەرلىك قۇراللىق كۈچ تەييارلاندى. نىلقا ئۇرۇشنىڭ غەلبىسىنى دۇشمەنلەر ناھايىتى قاتتىق مەخپى تۇتقان بولسىمۇ ، پۇتۇن شەرقى تۈركىستان خەلقىگە يېتىپ بىرىپ ،خەلقنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىۋەتتى. ئازاتلىق تەشكىلاتى ئىگىلىگەن رازۋېتكا مەلۇماتلىرىغا ئاساسەن گومىنداڭچىلارنىڭ ئۇرۇمچىدىكى باش ئىشتابىدا غۇلجا ئىنقىلابىنى باستۇرۇش ئۇچۇن يېڭى پىلان ئىشلەپ چىققانلىقى مەلۇم بولدى. نىلقا پارتىزانلىرىنى باستۇرۇش ئۇچۇن ئەۋەتكەن ئىككى پولىك ئەسكىرى مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن قاتتىق تەشۇشكە چۇشۇپ ، چوڭ تەييارلىق قىلىۋاتقىنىغا قارشى ئازاتلىق تەشكىلاتىمۇ بۇ چوڭ ھەربى كۈچنى غۇلجا شەھرىگە كەلتۇرمەي تاغ-داۋانلاردىكى جىلغا ئىچىدە يۇقۇتۇش چارە تەدبىرلىرىنى كۆرۇش بىلەن ئۆز تەشكىلىنى ئۇچ گىرۇپپىغا بۆلۇپ ، بىرىنچى گىرۇپپىغا غۇلجا شەھرىنىڭ ئۇچ دەرۋازا مەھەللىسىگە ئورۇنلۇشۇپ بۇنىڭغا قاسىمجان قەمبىرى ، رەخمجان سابىرھاجى ، ئابدۇكىرىم ئابباسۇپلار يېتەكچىلىك قىلىدىغان ، ئىككىنچى

گىرۇپپا قازانچى مەلىسىگە ئورنۇشۇپ ئەلخان تۆرە رەھبەرلىك قىلىدىغان ، ئۇچىنچى گىرۇپپا ياشلار گىرۇپپىسى بولۇپ دۆڭ مەھەللىگە ئورۇنلۇشۇپ بۇنىڭغا ئابلاز ئاكىر ، ئىمىنجانلار يېتەكچىلىك قىلىدىغان بولدى. ئۇمۇمى رەھبەرلىكنى سوۋېت كونسۇلى داباشىن ، ئەخمەت ئەپەندى ، دوختۇر ھاكىم جاپپارلار ئېلىپ بارىدىغان بولدى. تەشكىلاتنىڭ پائالىيەت دائىرىسى مۇشۇ ئۇچ گىرۇپپا بىلەن چەكلىنىپ قالغىنى يوق ،گومىنداڭنىڭ چىكىدىن ئاشقان زۇلۇمىغا شەرقى تۈركىستاندا ياشاۋاتقان بارلىق خەلقلەرنىڭ نەپرىتى غەزىۋى قاياناپ تاشقان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قايسى مىللەت بولۇشىدىن قەتئى نەزەر بارچە مىللەت خەلقى بۇ زۇلمەتتىن پاتراق قۇتۇلۇشنى ئويلايتتى. بۇنىڭغا مەن بىرلا مىسال كەلتۈرسەم كۇپايە بولسا كېرەك. غۇلجا شەھرىنىڭ تۆڭگان مېچىتىغا يېقىن يەردە بىر كامىسىيون دۆكىنى بار ئالىكساندىروپ ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ۋالودە تەشكىلىنىڭ تونۇشتۇرىشى بىلەن تەشكىلاتقا ئەزا بولۇپ كىرگەن ئىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئوغلى ۋالودە باش ساقچى ئىدارىسىدە شىكىشىسەينىڭ ۋاقتىدىن تارتىپ ئىشلەيتتى. بۇ ژىگىت باش ساقچى ئىدارىسىدىن بارلىق مەخپى سىرلارنى بىزگە يەتكۈزۈپ تۇرسا ، يەنە بىر تەرەپتىن شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى تۈزۈپ چېقىشقا كۆپ ياردىمى تەككەن. شۇنىڭدەك ئۆزلىرى ئىشەنگەن بۇرۇنقى ھەربىي مۇتەخەسسىلەردىن پولكوۋنىك ماژارۇپ ، بۇدايۇپ ، موگۇتنۇپ قاتارلىقلارنى تەشكىلاتقا تارتقان ئىدى. ئالىكساندىروپ بىلەن ۋولۇدە قاسىمجان قەمبىرى ئارقىلىق ئەخمەت ئەپەندى بىلەن مۇناسىبەت ئورنۇتۇپ دۇشمەننىڭ ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىدا بولىۋاتقان ئۆزگۈرۈشلەر ، يېڭىلىقلاردىن ئۆز ۋاختىدا خەۋەر بېرىپ تۇراتتى. بۇ ئىككىسىنىڭ پائالىيىتىنى شەھەرگە ھۇجۇم باشلانغىچە تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ بىرىمۇ بىلمەيتتى. چۈنكى بۇ خەتەرلىك مەخپى ئىش بولغىنى ئۈچۈن مەخپىيەتلىكنى ساقلاشقا قاتتىق رىئايە قىلىناتتى. يۇشۇرۇن تەشكىلات دۇشمەننىڭ ئۇرۇمچىدىكى ھەربى باش قوماندانلىق ئىشتابى تەرىپىدىن نىلقا ئىنقىلابنى باستۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەپ چىققان مەخپى ھەربى پىلاندىن تولۇق مەلۇماتقا ئىگە بولغان ئىدى. دۇشمەن بۇ پىلانى بويىچە نىلقىدىكى ئۇرۇش ئىلى ۋىلايىتىنىڭ باشقا رايونلىرىغا تارىلىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئىلىش ئۈچۈن بۇنىڭغا ئىككى دۇئزىيە ھەربى كۈچ ئاجراتقان ، بۇ ئىككى دۇئزىيەگە باش قوماندان قىلىپ گېنىرال گوجى دېگەن ئادەمنى بەلگىلىگەن. ئۇرۇشنىڭ قوماندانلىق ئىشتابىنى سايبالىق «شىخو» شەھرىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ تانكا ، زەمبىرەك ، مىنامىيوتلارغا ئوخشاش چوڭ

قوراللار بىلەن قوراللانغان بىر پولكنى ماشىنىلار بىلەن ئاساسلىق تاش يول كەك ساي ئارقىلىق غۇلجا شەھرىگە يەتكۈزۈش ،بىر قىسىم ھەربىي كۈچنى ئاچال داۋىنى ئارقىلىق ، بىر قىسىم كۈچنى جىك ئاشۇسى ئارقىلىق ئىلىپ بىرىپ پارتىزانلارنى مۇھاسىرىگە ئىلىپ يوق قىلىش ، قالغان ھەربىي كۈچنى جىك ، شىخۇ شەھەرلىرىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ نىلقا قوزغىلاڭچىلىرىنى تېز يوق قىلىش پىلانىنى تۈزگەن ئىدى. ئازاتلىق تەشكىلاتى بۇ ئىنىق مەلۇماتقا ئىگە بولغاندىن كېيىن بۇ پىلانغا قارشى جىددى تەييارلىق كۆرۈشكە باشلىدى. بۇ مەلۇماتلارنى بىزگە ئۇرۇمچىدىكى سۇۋېت كونسۇلى غۇلجا كونسۇلى ئارقىلىق بىرىپ تۇراتتى. بولۇپمۇ دۇشمەننىك بۇ پىلانى بۇيىچە ئېغىر قوراللار بىلەن قوراللانغان ھەربى كۈچ كەكسايي ئارقىلىق غۇلجا شەھرىگە كىلىدىغان بولسا بۇلارغا قارشى تۇرۇش خەتەرلىك ئىدى.

چۈنكى ئىلى ۋىلايىتىنىك نىلقا ، توققۇز تارا ، كۈنەسنىك بىر قىسمىدىن باشقا ناھىيەلەرنىك ھەممىسىنى تىخى دۇشمەن ئىگىلەپ تۇراتتى.ئازاتلىق تەشكىلاتى باش ئورگىنىنىك ياردىمى بىلەن نىلقا پارتىزانلىرىدىن باشقا ئايرىم پارتىزان ئوتريتى تەشكىل قىلىش پىلانلاشتۇرۇلدى. غۇلجا شەھەر ئىچىدە مۇنداق ئەترەت تەشكىل قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. كەكسايي ئەتراپىدا سار بۇلاق ، داشۇگۇر ، خۇنخاي مازارلاردا كۆپرەك ئۇيغۇر ،قازاق ،رۇسلار ياشايدۇ ، ئۇنىك ئۇستىگە دۇشمەننىك ھەربى كۈچى يوق دىيەرلىك ، شۇنىك ئۈچۈن لوسىگۈكنى مەركەز قىلغان ھالدا ئايرىم ئەترەت تەشكىل قىلىش قارار قىلىندى. بۇ ۋەزىپىنى ئالىكساندىروۋ ئارقىلىق پولكوۋنىك موگوتنۇپقا تاپشۇردى. موگوتنۇپ لوسىگۈكدا تۇرۇشلۇق بالتىيېپ ، ئىسمائىل تۇمۇرچىلەرنىك ياردىمى بىلەن بىر چوك ئەترەت تەشكىل قىلىشقا مەخپى كىرىشتى. نىلقا پارتىزانلىرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئۇرۇمچىدىن كۆرەكلەپ كەلگەن گېنىرال لىۋېندى كۆپ كۈچنى سەرىپ قىلىسمۇ پارتىزانلارنى يوقۇتۇشقا چامىسى يەتمەي ، ئىشەككە كۈچۈك يەتمىسە ئۇر توقۇمىنى ،دېگەندەك ئۆچنى تىنىچ يانقان شەھەر خەلقىدىن ئالدى. خەلق ھەر خىل يوشۇرۇن يوللارنى تېپىپ پارتىزانلارغا ياردەم بېرىشنى كۈچەيتىپ بەزىلىرى ئۇلارغا قوشۇلۇپ كەتتى. بۇنىكغا چىدىمىغان لىۋ بىندى ئۇزىنىك ئايغاقچىلىرىنى تىخمۇ كۆپەيتىپ پارتىزانلارغا ياردەم بېرىۋاتقان ئادەملەرنى كۆپلەپ قولغا ئىلىپ جازالاشقا كىرىشتى. بۇنىكغا قارشى شەھەر ئىچىدە تەشۇىق ۋارەقىلەر تېخمۇ كۆپۈيۇپ چوك كوچىلارغىمۇ چاپلىنىشقا باشلىدى. دۇشمەن ئازاتلىق تەشكىلاتى ھەققىدە ھىچنەرسە

بىلەلمەي ئەسەبلىشەتتى ، بۇ ئىشلارنى پەقەت سىرتتىن كەلگەنلەر قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلايتتى.

1944-يىلى 4-ئۆكتەبىر كۈنى ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ ئاكتىپ ئەزالىرىدىن بولغان ئابدۇكېرىم ئابباسۇپنىڭ تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى تارقىتىپ يۈرگىنىدىن خەۋەر تاپقان گومىنداڭچىلار ئۇنى قولغا ئالماقچى بولىدۇ. ئەمما ئۇنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن لىيۇبىندىنىڭ رۇخسەت ئېلىش لازىم بولاتتى. چۈنكى مۇشۇ مەزگىلدە ئابباسوپ لىيۇبىندىنگە تەرجىمان بولۇپ ئىشلەۋاتقان ۋاقتى ئىدى. گومىنداڭچىلارنىڭ ساقچى ئىدارىسىدە بىرەر خەۋەر ياكى يېڭىلىق ئۆزگۈرۈش بولسا ، ساقچى ئىدارىسىنىڭ مەخپى بۆلۈمىدە ئىشلەيدىغان ۋولودە ياكى ئابباسۇپنى ياخشى كۆرىدىغان لى فامىلىلىك خىتاي قىزى ئارقىلىق تەشكىلات خەۋەر تېپىپ تۇراتتى. بولۇپمۇ ئالېكساندىرنىڭ ئوغلى ۋولودە ئۆزىنى قاتتىق مەخپى ساقلىغان ھالدا ئالاقچى ئارقىلىق بارلىق خەۋەرلەرنى قاسىمجان قەمبىرگە يەتكۈزۈپ تۇراتتى. ئالاقىچىلىك رولىنى مىنىڭ ئىنىم ئۆمەرجان بېجىرەتتى.

ئۆمەرجان 16 ياشلىق بالا بولغىنى ئۈچۈن گومىنداڭچىلار بۇنىڭدىن گۇمان قىلمايتتى.ئۆمەر ئۆزى ياش بولغىنى بىلەن ئەقىللىق ،سەزگۈر ،ئۆتكۈر بالا بولغاشقا بۇ ۋەزىپىنى ئوبدان بىجىرىپ كېلەتتى. ئۇمەر ۋولۇدە بىلەن كېلىشىپ ئالغان ۋاقىتتىن بىر مىنۇتمۇ كېچىكمەي ئۆزىنىڭ يېقىن دوستلىرىدىن بىر قانچىنى ئەگەشتۈرۈپ باش ساقچىنىڭ ئالدىغا بىرىپ ئوشۇق ئوينىغان بولۇپ ۋولۇدەنى كۆتەتتى. ۋولۇدە مۇساباييۇپ زاۋۇتى چۈشلۈك تاماققا گۈدوك چالغاندا ئېچكىرىدىن دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ تاماكا چەككەن بولۇپ ئويناۋاتقان باللارغا قاراپ تۇراتتى.ئەگەر ساقچى ئىدارە ئىچىدە بىرەر مۇھىم ۋەقە يۈز بەرگەن بولسا چەككەن تاماكىسىنىڭ يېرىمىنى تۆگەتمەي باللار ئويناۋاتقان يەرگە تاشلاپ كېرىپ كېتەتتى. ئەگەر بىرەر ھادىسە يۈز بەرمىگەن بولسا ،چىكىۋاتقان تاماكىسىنى تاشلىماي كېرىپ كېتەتتى. ۋولۇدە بىلومۇر كانال دېگەن تاماكا چىكەتتى.ئەگەر ۋولۇدە چەككەن تاماكىسىنى تاشلىسا ئۇمەر ئۇنى ئېلىپ كىلىپ قاسىمجان ئاكىغا تاپشۇراتتى.چۈنكى تاماكىنىڭ مۇشتىگى ئىچىدە مەخپى يېزىلغان ئۇچۇر بولاتتى. ئۇمەرجاننىڭ بارلىق زېھنى ۋولۇدە تاماكىنى تاشلامدۇ-يوق؟ شۇنى بىلىشتە. ۋولۇدىگە بولسا ساقچى ئىدارىسىنىڭ مەخپى بۆلۈمىدە ئىشلەيدىغان خىتاي قىزى ياردەم قىلاتتى. ئەمما بۇ قىزمۇ تەشكىلاتنىڭ مەۋجۇتلىقىنى بىلمەيتتى. ۋولۇدە بىلەن پەقەت قاسىمجان قەمبىرى ۋە ئەخمەت ئەپەندىلەرلا ئالاقە قىلاتتى.باشقا

تەشكىلات ئەزالىرى ۋولۇدەئى تونۇمايتتى. 4-ئۆكتەبىر كۈنكى مەلۇماتتا ئابباسۇپنىڭ كوچىدا تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى چاپلاپ يۈرگىنىنى جاسۇسلار كۆرۈپ قېلىپ مەلۇمات تاپشۇرغان ئىكەن. مەلۇماتتا ئابدۇكېرىمنى قولغا ئالماقچى، شەھەردىن كەتسۇن دېيىلگەن ئىدى.

ئەگەر نىلقىغا كەتسە يولدا قولغا چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە يول خەت تۈزۈمى توختۇتۇپ قويۇلغان ئىدى. بۇ جىددى ئەھۋالدا قاسىمجان ئاكا مىنى ئەخمەت ئەپەندىگە ئەۋەتتى. كېيىنكى كۈنلەردە ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ قايسى كۈنى قەيەردە بولىدىغانلىقىنى بىز بىلەتتۇق. مەن ئادرېس بويىچە بېرىپ كوچىنىڭ دوخمۇشىدا تۇرسام، ئەخمەت ئەپەندى ئەسۋاپلىرىنى كۆتەرگەن ھالدا ئاغۇ كوچىسىدىن چىقىپ كەلدى. مەن دەرھال ئابباسۇپ ھەققىدىكى مەلۇماتنى ئېيتقان ئىدىم، يىنتالغا ئەۋەتىشنى تاپشۇردى، بىز يىنتالدىكى مەركەز بىلەن بولىدىغان ئەلاقىنى مۇسايۇپ ئىمىنجان دېگەن كىشى ئارقىلىق ئېلىپ باراتتۇق، بۇ ئورگان ئىمىنجان ئاكىدىن باشقا كىشىنى قوبۇل قىلمايتتى. ئىمىنجان ئاكا بولسا قاسىمجان ئاكىدىن باشقا كىشى بىلەن مۇناسىبەت قىلمايتتى. باشقا تەشكىلات ئەزالىرىمۇ ئىمىنجاننى تونۇمايتتى. قاراڭغۇ چۈشكىچە ئىمىنجان ئاكا بىلەن ئابباسۇپنى يۇشۇرۇن ھالدا يولغا سالدۇق. ئىمىنجان ئاكا ئابباسۇپنى يىنتالدا قالدۇرۇپ ئۆچ كۈندىن كېيىن قايتىپ كەلدى. ئابباسۇپ 5-نويابىرغىچە شۇ يەردە تۇرۇپ غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم باشلاش تەييارلىقىنى ئېلىپ باردى.

ئىلى ۋىلايىتىنىڭ نىلقا ناھىيەسىدىكى پارتىزانلىق ئۇرۇش كۈندىن—كۈنگە كۈچەيدى. گومىنداڭچىلارنىڭ ئۇرۇمچىدىن ئەۋەتكەن ئەسكەرلىرى غۇلجا شەھىرىدە توختىماي كەلگەن ماشىنىلىرى بىلەن نىلقا ئۇرۇشىغا بېرىشقا ئالدىرايتتى. دۈشمەن نىلقىغا قانچە جىق ئەسكەر ئەۋەتسە، شۇنچە چىقىمغا ئۇچراپ، بىزنىڭ قوراللىق كۈچىمىز كۈپەيۈپ باردى. چۈنكى تاغ شارائىتى بىز ئۈچۈن غەلبە ئېلىپ كىلىشكە قۇلايلىق ئىدى. تاغ ئىچىدە دۈشمەنلەر پارتىزانلارنى قۇرشاپ يۇقىتىمەن دەپ كۈتۈلمىگەن يەردىن ئۆزلىرى قۇرشاۋدا قېلىپ ھالاك بولاتتى. غۇلجا شەھىرىدە ئازاتلىق تەشكىلاتى خەلقىنى قوزغاش ئۈچۈن تەشۋىق ئىشلىرىنى كۈچەيتىسە، خىتاي جاللاتلىرى تەشۋىق ۋەرەقىلىرىنى تارقىتىپ يۈرگەن ئادەملەرنى تۇتۇش ئۈچۈن ئايغاقچىلارنى كۆپەيتىپ، گۇمان قىلغان ئادەملەرنى قولغا ئالاتتى. شەھەر ئىچىدە ئەنسىزلىك، بەزىلەر يوشۇرۇن يول بىلەن

نىلقىغا بىرىپ پارتىزانلارغا قوشۇلاتتى. شەھەر خەلقى قانداقتۇر بىر چوڭ ئىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. ئازاتلىق تەشكىلاتى غۇلجا شەھرىنى ھۇجۇم باشلاشنى نويابىرنىڭ ئاخىرىغا ياكى دېكابىرنىڭ بىشىغا بەلگىلىگەن ئىدى. چۈنكى ئىلى ۋىلايىتى تاغلىق رايون بولغانلىقتىن. قىش بالدۇر كىلىپ تاغ- داۋانلارنى قىلىن قار قاپلاپ كەتكەچكە، بىزگە ئۇ چوڭ قوراللىرىنى سۆرەپ ئاران يۆتكىلىۋاتقان دۇشمەننى يوقۇتۇشقا قۇلاي ئىدى.

ئۇرۇمچىدىن پارتىزانلارنى يوقۇتۇش ئۇچۇن كەلگەن گېنىرال لىۋبىندى، گەرچە ئۆزىنىڭ ئىشپىيۇنلىرى ئارقىلىق غۇلجا شەھرىدە تەشكىلات قۇرۇلغانلىقىنى بىلگەن بولسىمۇ، ئەمما بۇ تەشكىلاتقا كىم رەھبەرلىك قىلىدىغانلىقىنى بىلەلمەي غالجىرلىشىپ يۇرەتتى. ئۇ ئاخىر ئۆزىنىڭ بىر سادىق ئىشپىيۇنى ئارقىلىق تەشكىلاتنىڭ بارلىق ئەزالىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئادرىسى ھەمدە ئېلىپ بېرىۋاتقان پائالىيەتلىرىنى تولۇق بىلىپ ئىلىشقا ئېرىشتى.بۇ جاسۇسنى پەقەت لىۋبىندى ئۆزى بىلەتتى.

1944-يىلى2-نويابىر كۈنى كەچتە باش ساقچى ئىدارىسىنىڭ مەخپى بۆلۈمىدە ،لىۋبىندي ئۆزىنىڭ مەخسۇس خادىملىرى بىلەن يىغىن ئېچىپ، يوشۇرۇن تەشكىلات ھەققىدە مەلۇماتنى قارايدۇ.بۇ كۈنى لىۋبىندى خۇددى ئىلى ۋىلايىتىدە قوزغالغان ئىنقىلاپچىلارنىڭ ھەممىسىنى قولغا ئېلىپ يوقاتقان كىشىلەردەك خوشال ئىدى، جاسۇسنىڭ تاپشۇرغان مەلۇماتىدا ،مەخپى تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ ئىسمى ۋە شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش پىلانى ،ۋاختى تولۇق يېزىلغان ئىدى. بۇ خۇش خەۋەرنى لىۋ بىنىدىن ئاڭلىغانلار ئالدىراپ تەرەپ-تەرەپتىن دەرھال قولغا ئىلىشنى تەكلىپ قىلىدۇ. ئەمما ئاخىرىدا بىز بۇ مەلۇماتلارنى ناھايىتى تەسلىكتە قولغا چۈشۈردۇق، بۇنىڭغا زادى ئالدىراپ كېتىشكە بولمايدۇ، سەزدۈرمەي ھەممىسىنى بىراقلا قولغا ئىلىشنىڭ چارىسىنى قىلىشىمىز كېرەك دېگەن توختام قوبۇل قىلىندۇ.توختام بويىچە ھەربىر تەشكىلات ئەزاسىنى قولغا ئىلىش ئۈچۈن بىردىن ئوفىتسېر ۋە ئىككىدىن قوراللىق ساقچى تەيىنلىنىدۇ. بۇ پىلان 6-نويابىر كۈنى كېچىسى سائەت ئۈچتە ئېچرا قىلىنىدىغان بۇلىدۇ. شۇنداقلا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسگە شەخسەن لىۋ بىندى ئۆزى قوماندانلىق قىلىدىغانلىقى قارار قىلىنىپ يىغىن ئاياقلىشىدۇ. ئىككى سائەت ئۆتمەي بۇ خەۋەر ۋولۇدە ئارقىلىق قاسىمجان ئاكىغا يەتكەن ئىدى. مەن شۇ كۈنى سائەت تۆرتتە ئاتلىق سۈيدۈكدىن ئۆيگە كەلسەم قاسىمجان ئاكا بەكمۇ ئويچان ئولتارغان ئىكەن.

دەرۋازا تاقىلداپ قالدى. مەن چىقماقچى بولۇپ ئورنۇمدىن تۇرىۋاتسام قاسىمجان ئاكا: سەن يولدىن ھېرىپ كەلدىڭ، ئۆزەم چىقاي، دەپ چىقىپ كېتىپ ،دەرھال ھاياجانلانغان ھالدا قايتىپ كىردىدە ،سەن تېزدىن تەختىيۇن مەھەللىسىگە بېرىپ ئىخمەت ئىپەندىگە ئېيت، دەرھال بۇيەرگە كەلسۇن، سەن بىللە كەلمە ،دىدى. مەن خىلىدىن كېيىن لىيۇبىندىنىڭ مەخسۇس ئىشپىيۇنى يۇشۇرۇن تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ تېزىمى بىلەن شەھەردە قىلماقچى بولغان ئۇرۇش پىلانىنى تولۇق ئىگىلىگەنلىگىدىن خەۋەر تاپتىم.

ئەپسۇس بۇنداق ئىنىق مەلۇماتنى لىيۇبىندىگە يەتكۈزگەن جاسۇسنىڭ كىم ئىكەنلىگى يۇشۇرۇن سىر بولۇپ قالدى. لىيۇبىندىنىڭ ئۆتكۈزگەن مەخپى يىغىنغا ۋولۇدەنى قاتناشتۇرمىغان ئىكەن ،سەۋەبى ئاخىرقى ۋاقىتلاردا ۋولۇدەگە بۇرۇنقىدەك ئىشەنمەي قالغان بولسا كېرەك. يىغىنغا خىتاي قىزى ياك فىكىي قاتنىشىپ يىغىن تۈگىگەن ھامان ۋولۇدەگە خەۋەر قىلغان بولۇپ، ۋولۇدە ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي بۇ مەلۇماتنى قاسىمجان ئاكىغا يەتكۈزگەن ئىكەن. بىردەمدىلا ھەممىزنىڭ بېشىغا چوك بىر قايغۇ غەم چۈشتى. چۈنكى بۇ خەۋەر مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ تەغدىرىنى ھەل قىلىدىغان مەسىلە ئىدى. مەن ھېرىپ كەلگەن ئېتىمنى يېتىلەپ دارۋازا ئالدىغا چىقىشىمغا ئىخمەت ئىپەندى يىنىمىزدىكى كوچىدىن ئىگىپ ئالدىمغا چىقتى. مەن ئۇنىچىقماي ئارقامغا قايتىپ قوراغا كىرىشىمگە ئۇ كىشىمۇ ئارقامدىن كىرىپ سالاملاشقاندىن كېيىن، ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مەن ئاتنى باغلاپ ئۆيگە كىرسەم، ھەر ئىككىسىنىڭ قاپىقى تۇرۇلگەن، خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. بىر ئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن ئىخمەت ئىپەندى جىددى ھالدا پەقەت ئىككى يول بار، بىرسى شەھەردىن چىقىپ كېتىپ پارتىزانلارغا قوشۇلۇپ كېتىش، ئىككىنچىسى كىچىكمەي شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش. شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن بىزدە يېتەرلىك قۇرال يوق. شەھەردىن چىقىپ كېتىپ پارتىزانلارغا قوشۇلۇش ئۈچۈن بارلىق تەشكىلات ئەزالىرىنى بىللە ئېلىپ كېتىش مۇمكىن ئەمەس. نىلقىنىڭ قاتناش يولى دۇشمەنلەرنىڭ قولىدا، ئەگەر بۇيەردە قالساق دۇشمەنلەر تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ ئائىلە ،بالا-چاقا، ئۇرۇق-تۇققانلىرىنى قويماي قاماقتا ئېلىپ قىينايدۇ.شەھەر خەلقىنىڭ ئۆيلىرىنى تىنتىپ ئاختۇرۇپ ۋەيران قىلىدۇ. ئۇ جاغدا شەھەر خەلقى بىزگە ئىشەنمەيلا قالماي كۆرەشتىن چەتنىشى مۇمكىن .نىمە قىلىش كېرەك؟ دەپ بىر ئاز ئويلۇنۇپ تۇرۇپ قالدى. ئاندىن

ماڭا قاراپ سىز چاپسان بېرىپ مۇسايۇپ ئىمنجان ئاكىنى تېپىپ كىلىك ، تاپماي قايتىپ كەلمەك دىدى.مەنمۇ تەييار ئېتمەنى مىنىپ بۇ تاپشۇرۇقنى ئورۇندىشقا كەتتىم. ئىمنجان ئاكىنىك ئۆيى شەرق مەھەللىدىكى ۋاڭ قادىرنىك بېغىنىك يېنىدا ئىدى، ئۆيگە كىرسەم ئىمنجان ئاكا ئاتلىق بىر يەرگە بېرىشقا جابدۇپ تۇرغان ئىكەن.مېنى يېتىپ كەلدۇق.قاسىمجان ئاكا ئۇنىڭغا ئىنقىلاپنىك تەغدىرى خەتەرگە دۇچ كېلىپ قالدى.ھازىر بىز سىزنىك ياردىمىڭىزگە مۇھتاجمىز ، دىدى.شۇ ئاربلىقتا دەرۋازا ئوچۇق قالغان بولسا كېرەك ، رەخمىجان كىرىپ كەلدى. قاسىمجان ئاكا رەخمىجانغا قاراپ سىزنىك كەلگىنىڭىز بەك ئوبدان بولدى.بۇ مەسىلىنى بىرلىكتە ھەل قىلىدىغان بولدۇق ، دىدى. ئەخمەت ئەپەندى جىددى ھالدا ، ھازىر ھەر بىر مىنۇت قىممەت ، ئەگەر ھەر بىر مىنۇتتىن توغرا پايدىلانمىساق چوڭ خەتەرگە ئۇچرىشىمىز مۇمكىن. بىر قارارغا كىلەيلى. تەشكىلات ئەزالىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئولتۇرۇشقا ۋاقىت يوق. ئىمنجان ئاكا ، قاسىمجان سىزگە گەپنىك ئوچۇقىنى قىلدى ، سىز ئەتە چۈشكىچە يېنىتالغا بېرىپ كىلەلەمسىز ؟ دەپ سورىدى. ئىمنجان ئاكا بىر ئاز ئويلۇنۇپ قىلىپ راس گەپنى قىلسام يېنىتالغا بېرىپ كىلىش ئۈچۈن 180جاقىرىم يول يۈرۈش كېرەك. مەن ماڭىدىغان يول ئادەم ماڭمايدىغان ئەگرى- توقاي يول ، مىنىك ئېتىم بىلەن بېرىپ كېلىش مۇمكىن ئەمەس ،دەپ جاۋاپ بەردى. ھەممىمىز بىرئاز جىم بولۇپ قالدۇق. ئىمنجان ئاكا سۆزىنى داۋام قىلىپ ، سىلەردە ياخشى ئات يوق. بولغان تەغدىردىمۇ ئۇقۇردا يەم يەپ سەمرىگەن ئات باراليدۇ. مىنىك پەنجىمدىكى غاپپار دېگەن ئاغىنەمنىك قارا ئېتى بولغاندا بېرىپ كېلىشكە بولاتتى ، ئۇ ئاتقا يېقىندا بىرى يۈز قوي بەرسە بەرمىگەن. ئەگەر شۇ ئات بولغاندا بېرىپ كېلەلەيتىم ،دېۋىدى قاسىمجان ئاكا يۈز ئەمەس يۈز ئەللىك قوي بۇلسىمۇ ئېلىپ بېرىشقا توغرا كىلىدۇ ،دىدى ،ئەخمەت ئەپەندى دەرھال ، سىزدىن ئۆتۈنۈش ، شۇ ئاتنى ئېلىك ، زاكالىتىگە ئۆزىڭىزنىك ئېتىنى بېرىك ، شۇ ئات سىزنىك بولۇپ قالسۇن ، دەپ كېلىشتى. ئاڭغىچە قاسىمجان ئاكا ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر خىتاي قومۇچىدىن ياسالغان قامچىنى ئېلىپ چىقىپ ئىمنجان ئاكىغا بېرىۋېتىپ مۇنداق دىدى:

بۇ قامچىنى ئۆزىڭىزنىك جىنىنى ساقلىغاندەك ساقلاپ ئۆز جايىغا تاپشۇرۇڭ. سىزگە ئاق يول.خوش خەۋەرنى كۈتۈمىز.

ئەخمەت ئەپەندى : سىز پەنجىمدىن ئاتنى ئېلىپ شەھەرگە قايتىپ كەلمەي ئاق تۆپە بىلەن ئۇدۇل كەتسىڭىز يولۇڭىز سەل قىسقىرايدۇ. سىزگە ئاق يول تىلەيمىز دەپ

ھەممىسى دۇنيا قىلىشتى ، مەن ئىمىنجان ئاكىنى ئاق تۆپىگە ئاپىرىپ قويۇپ قايتىپ كەلدىم.

ئالدىن ئالا يىزىلىپ قامچىنىڭ خىتاي قومۇچى سىپىنىڭ ئىچىگە تىقىلغان مەلۇماتىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

« تەشكىلاتىمىزنىڭ بارلىق پائالىيىتىدىن دۇشمەن خەۋەردار بولۇپ ھەممىمىزنى 7-نويابىر كىچىسى قولغا ئالماق بوپتۇ ،شەھەرگە دۇشمەندىن بۇرۇن 6-نويابىر تاڭ سەھەر سائەت يەتتىدە ھۇجۇم باشلاشنى قارار قىلدۇق ، بىزگە يەتەرلىك قورال-ياراق تەييارلاپ بېرىشىڭلارنى كۈتۈمىز». ئىمىنجان ئاكا بىز يىگىرمە سائەت پىلانلىغان يولنى ئون ئالتە سائەت ئىچىدە بېسىپ ئۆتۈپ جاۋابنى ئېلىپ كەلدى. بۇ خۇش خەۋەر يېتىپ كەلگىچە بىز بىر كىچە ئۇخلىماي تاڭ ئاتقۇزدۇق.ئىمىنجان ئاكا قاراڭغۇ چۈشكىچە دەم ئالدى. قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۇ ۋولۇدە باشلىق تۇرت ئادەم بىلەن قورال ئېلىپ كىلىش ئۈچۈن يەنە يىنتالغا يۈرۈپ كەتتى.

ئۇلارنىڭ ئۇستىدە ناھايىتى ئاددى دېھقان كىيىمى بۇلۇپ شەھەردىن چوڭ يول بىلەن ماڭماي ، مۇسابايۇپ مەكتەپ قوراسىنىڭ ئارقىسىدىن بىر-بىردىن چىقىپ شەھەر سىرتى بىلەن مىڭىپ ، شەھەردىن خىلى يىراقلاشقاندىن كېيىن تېپىشىپ ئاندىن ئادەم ماڭمايدىغان يوللار بىلەن مىڭىپ كەتكەن ئىدى. بۇ ئارىلىقدا قاسىمجان ئاكا بىلەن رەخمجان مەكتەپ قوراسىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ 6-نويابىر كۈنى سائەت تۆرتتىن كىچىكمەي مۇشۇ يەرگە جەم بولۇشنى تاپىلاپ ئىككىسى رەخمجان ئاكىنىڭ پۇشمان مەھەللىسىدىكى بىغدا قىلىشتى.

يىنتالغا كەتكەنلەر كەلگىچە قىلىنغان ئىشلار دەرھال ئورۇنلاشتۇرۇلدى:

1- ھۇشيارلىقنى كۈچەيتىپ ، تەشۋىق ئىشىنى توختۇتۇپ يوشۇرۇندىغان جايلاردا ئۆزىنى ساقلاش.

2-ناۋادا قورال ئۇز ۋاختىدا كەلمەي قالسا ئۆز ئالدىغا ھەرىكەت قىلماي يېڭى يولىورۇقنى كۈتۈش.

3-ئەگەر لىۋىبندى قولغا ئېلىش پىلانىنى ئۆزگەرتسە دەرھال كىيىم-كىچەكلىرىنى ئالماشتۇرۇپ پىلىچى خاڭغا يىغلىپ يەنجىمگە يوشۇرۇنۇش ، ھەرگىز ئىلقا تەرەپكە بارماسلىق.

4-نىلقا پارتىزانلىرىنىڭ قوماندانى پاتىخ مۇسلىموپ بىلەن كىلىشىپ قاچان ، قەيەرگە هۇجۇم باشلاش توغرىسىدا ئىنىق كىلىشىپ ئېلىش قاتارلىقلار.

بۇ ئۇچ كۈننى قانداق تەسلىكتە ئۆتكۈزگەنلىگىمىزنى تەسۋىرلەشكە مېنىڭ تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ. تەشكىلاتقا ئەزا قوبۇل قىلىش هەققىدە ئەخمەت ئەپەندىم مۇنداق دېگەن ئىدى. هايۋانلارنىڭ خۇلقى-مىجەزى ، سىرىنى ئارتۇق-كامچىلىقىنى سىرتىدىن بىلىپ ئېلىش مۇمكىن ، لىكىن ئادەمنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى سىرتىدىن بىلىپ ئېلىش تەس.چۈنكى ئادەمنىڭ تىلى بىلەن دىلى ، ئاغزىدا ئېيتقىنى بىلەن قىلغان ئىشى ئوخشاش بولمايدۇ. بەزى ئادەملەر ۋەتىنى ، خەلقى ئۈچۈن جېنىنى قوربان قىلسا ، بەزى ئادەملەر پۇل ، مەنسەپ ئۈچۈن ئىنقىلابنى سېتىشتىن يانمايدۇ ، بۇنداق ئادەملەر ئىككى كىمنىڭ قۇيرۇغىنى تەڭ تۇتۇدۇ ،بىرەر كىمە سۇغا چۆكۈپ كەتسە ، دەرهال سۇغا چۆكمىگەن كىمگە چىقىپ ئىلىشقا هەربىكەت قىلىدۇ. بۇنداق ئادەملەر بىلەن هەرگىز بىللە دەريا‌غا چۈشكىلى بولمايدۇ ، ئەگەر چۈشۈپ قالسىڭىز بىرەر هادىسە يۈز بېرىپ كىمە ئۆرۈلۈپ كەتسە غەرق بولۇپ چوڭ بېلىقلارغا يەم بولۇشتىن باشقا گەپ يوق ،شۇنىڭ ئۈچۈن تەشكىلاتقا ئەزا قوبۇل قىلىشتىن بۇرۇن ئەزالىققا نامزات كۆرسۈتۈلگەن ئادەملەرنى ياخشى ئۆگۈنۈپ ، سىناقتىن ئۆتكەندىن كېيىن قوبۇل قىلىش كېرەك.ئەمەلىيەتتىمۇ تەشكىلات ئەزالىرى ئاشۇ پېرىنسىپ بۇيىچە قوبۇل قىلىناتتى. بىر كۈنى ئابباسۇپ تەرىپىدىن مەمتىمىن خەلپەت هاجى بىلەن نەبىجان دېگەن ئىككىسى نامزات قىلىپ كۆرسۈتۈلگەن ئىكەن. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە بۇ ئىككى شەخسى گومىنداڭچىلارنىڭ ئاناقلىق ئىشپىيۇنلىرىدىن بولۇپ چىقتى. بۇلارنى تەشكىلاتقا قوبۇل قىلمىدى ،بۇنى بۇ ئىككىسى بىلمەس ئىدى. كىمدە- كىم تەكشۈرۈشتىن ئۆتسە ، تەشكىلات لايىق كۆرسە ئاندىن مەلۇم قىلىناتتى .بۇ ئىنتېزامنى بۇزۇشقا هىچ كىمنىڭ هەققى يوق ئىدى ، تەكشۈرۈش مەخپى ئېلىپ بېرىلاتتى. تەشكىلاتنىڭ قولىدا هەر مىللەتتىن بولۇپ يىگىرمە نەپەر كىشىنىڭ تېزىمى ۋولۇدە ئارقىلىق بىزنىڭ قولۇمىزغا چۈشكەن ئىدى. بىز ئۇلاردىن بەك ئېهتىيات قىلاتتۇق ۋە پەقەت ئالاقە قىلمايتۇق. بۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆزىنى-ئۆزى چاندۇرۇپ ، قارىماي كىتىپ بارساقمۇ بىزدىن بۇرۇن سالام بېرىپ ، هۆرمەت قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىپ ئاخىردا هۆكۈمەتتىن شىكايەت قىلىشقا باشلايتتى. ئەگەر سەن ئۇنىڭ شىكايىتىگە قۇشۇلۇپ قوللاپ قويساڭ بىر كىچىدە ئۆزەڭ يوقاپ كېتەتتىڭ. بۇنداق ئەهۋاللار كۆپ بولغان ئىدى. بۇ ئادەملەرنى

بارلىق تەشكىلات ئەزالىرى ئوبدان بىلەتتى، چۈنكى بۇلارنى تەشكىل ئالاھىدە تونۇشتۇرغان ئىدى.

تەشكىلات تەرىپىدىن 3،4،5-نويابىر كۈنلىرى سائەت تۆرتكىچە بولغان ئاربىلىقتا گومىنداڭنىڭ ساقچى ئورگىنىنىڭ پائالىيەت ھەربكىتى كۆزۈتۈپ تۇرۇلدى. باشقا كۈنلەرگە قارىغاندا شەھەر ئىچى بىر ئاز تىنچ بولۇپ قالغاندەك تۇيۇلسىمۇ، ئىشپىيۇنلارنىڭ كۆچىدا جىددى ھەربكەت قىلىپ يۈرگىنى بايقىلاتتى، بىزنىڭ ئۆي مەھەمەتجان مەخسۇم بىلەن رەخمجاننىڭ ئۆيىگە يېقىن بولغاشقا بىز بۇ ئۆچ ئۆينى ئەگىپ كېتەلمەيدىغانلىقنى بىلگەن ئىدۇق. كېيىن ئۇقساق ئۇلار باشقىلارنىكىمۇ ئۆيىنى شۇنداقلا كۆزەتكەن ئىكەن. گومىنداڭچىلار تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ تېزىمىنى بىلىپ ئالغاندىن كېيىن قولغا ئىلىشنى كىچىكتۇرگەنلىكىنىڭ سەۋەبى، ئىككى ئۆچ كۈن قارايلى ئۇلار يەنە كىملەر بىلەن ئالاقىلىشىدۇ ئۇلارنى بىلىپ ئالغاندىن كېيىن ھەممىسىنى بىراق تۇتۇمىز دەپ پىلانلىغان ئىكەن. ھەقىقەتمۇ شۇنداق بولۇپ چىقتى. ئاۋال ئۇلار ئۆزىنىڭ مەخپى تۈزۈمىنىڭ چىكىلىقىغا ئىشەنسە ،ئىككىنچىدىن تەشكىلات ئەزالىرى قېچىپ نەگە باردۇ، ھەرگىز قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدۇ، دەپ قاتتىق ئىشەنگەن ئىكەن.

قوراللار يېتىپ كەلگىچە مەخپى تەشكىلات ئەزالىرىدىن رەخمجان، زۇنۇن تىيىپلار بىر مىنۇتمۇ بىكار تۇرماي ناھايىتى كۆپ تەييارلىق ئىشلىرىنى قىلىشتى، قاسىمجان ئاكا مىنى بىر سائەتمۇ تىنچ قويماي ئۇياق بۇياققا جۆنىتەتتى. چۈنكى ئۆزىنىڭ ئارقىسىدا ئادەم بولغاشقا كۆپ ئىشلارنى مەن بىجىرەتتىم. بۇ ئاربىلىقتا تۇۋەندىكىدەك خىزمەتلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى:

1-بارلىق تەشكىلات ئەزالىرى 6-نويابىر كۈنى ئەتىگەن سائەت تۆرتتە مەكتەپ قوراسىغا يىغىلىش، ئىلاجى بار ئۆزى بىلەن بىر ياكى ئىككى ئادەم ئېلىپ كىلىش.

2-پارتىزانلار باشلىقى پاتىخ مۇسلىمۇپ بىر چوڭ ئەترەت تەييارلاپ سائەت بەشتە توپادۆك ،قارادۆك تەرەپتىن ھۇجۇم باشلاش

3-زونۇن تىيىپ ئۆزىگە يېقىن ئىشچىلارنى ئۆيىگە قايتۇرماي زاۋۇت ئىچىدە تۇتۇپ تۇرۇش.

4-قورال يېتىپ كىلىش بىلەن ئىككى ئەترەت تەشكىللەپ بىر ئەترەت باش ساقچىغا، يەنە بىر ئەترەت ھەربى مەمۇرى ئىشلارغا قوماندانلىق قىلىش ئورنى سىلىكىبۇغا ھۇجۇم قىلىش بەلگىلەندى.

www.yhurkitap.com

زۇنۇن تىيىپ زاۋۇتقا ،قاسىمجان ئاكا بىلەن رەخىمجان مەكتەپ قوراسىغا كەتتى. قاسىمجان ئاكىنىڭ يېقىن ئادىمى مەمەش قاراباشۇپ ئىككىسىگە ھەرەمباغ، ئايرىدۇروم ، سۈيدۈك كۆرەلەرنىڭ تىلىفون ئالاقىلىرىنى كىسىپ تاشلاپ سائەت تورتتە مەكتەپ قوراسىغا يېتىپ كىلىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى. بۇ ۋەزىپىلەرنى يالغۇز كىشى بىجىرىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى كىچىسى كوچىدا يورۇقلۇق يوق ،ئۇنىڭ ئۈستىگە كەسكەن جايىنى دۈشمەن تاپالمايدىغان قىلىپ كىسىش لازىم ، شۇڭا بىز ئاۋۋال زايۇمكىغا بېرىپ سۈيدۈك كۆرەگە بارىدىغان سىملارنى كىسىپ تاشلىدۇق. ئاندىن ھەرەمباغ ، ئايرىدۇروم سىملىرىنى كىسىپ تاشلاپ ئاخىرىدا ساقچى بىلەن سىلكىۋۇنىڭ سىمىنى كىسىپ تاشلاپ ئاندىن بۈيرۇق بويىچە مەكتەپ قوراسىغا كەلسەك قورادا بىر ئادەممۇ كۆرۈنمەيتتى. بىز ھەيران قالدۇق ، كېيىن قارىساق ئۇلار چوڭ قورانىڭ ئىچىگە يۇشۇرۇنۇپ ئالغان ئىكەن .

غۇلجا شەھرىنىڭ ئازاد قىلىنىشى

1944-يىلى 6-نويابىر كۈنى تاڭ سەھەر سائەت تۆرتتىن بۇرۇن بارلىق تەشكىلات ئەزالىرى بىر ئىككىدىن ئادەمنى ئەگەشتۇرۇپ تار كوچا ۋە دەرەخلىكنىڭ ئارقىسى بىلەن مېڭىپ مەكتەپ قوراسىغا جەم بولدى.قورۇنىڭ دارۋازىسى بىكىتىلىپ قاراۋۇل قويۇلغان ئىدى. پارولغا توغرا جاۋاپ بەرگەنلەر قوراغا كىرەلەيتتى. قورانىڭ ئىچىدە ناھايىتى كۆپ كونا ئۆي ، قوتان- ئامبارلار بار بولۇپ بىر نەچچە يۈز ئادەم بەخۇدۇك يوشۇرۇنۇشقا ، ئەگەر بىرەر ھادىسە يۈز بېرىپ قالسا قورانىڭ ئارقا تەرىپىدىن كۆرۈنمەي قېچىپ كىتىشكە بولاتتى. قورا بىلەن زاۋۇت ئارىلىقى تەخمىنەن ئۈچيۈز مىتىر بولۇپ بۇ قورامۇ ئەشۇ زاۋۇتقا قارايتتى. زاۋۇتتا زۇنۇن تىيىپ ئىشلەيتتى.مۇشۇ تەرەپلىرىنى نەزەردە تۇتۇپ بۇ قورا ۋاقىتلىق ئىشتاپ قىلىپ بېكىتىلگەن ئىدى. بىز تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى تاماملاپ مەكتەپ قوراسىغا كەلسەك ، مەن ئوبدان تونۇيدىغان ۋولۇدەنىڭ دادىسى ئالىكساندىر بىلەن ماڭارۇپلارمۇ كەلگەن ئىكەن. سائەت تۆرت بولغان ئىدى. ئالىكساندىر سائەتىگە قاراپ ، ۋولۇدە مېڭىش ئالدىدا سائىتىمىزنى توغرىلاپ ئالغان ئىدۇق ، نىمىشقا كېچىكتۈاتىدۇ ، بىرەر ھادىسە يۈزبەردىمۇ ، دەپ ئۈياق بۈياققا مېڭىشقا باشلىدى.

سائەت تۆرتتىن ئون مىنۇت ئۆتكەندە كوچىدا تورغان مەخپى قاراۋۇل يىگىت ژۇگرەپ كىرىپ دەرۋازىنى ئاچتى ، ئىككى ئاتقا قورال ئارتقان بەش ئاتقا ئۆزلىرى مىنگەن بويندا ئاۋتوماتلار ئىسىلغان ئىمىنجان ئاكا ، ۋولۇدە ، ئابدۇكىرىم ئابباسۇپلار كىرىپ كەلدى. ئەكەلگەن قورالنىڭ سانى ئاتمىش بولۇپ بۇرۇن بىز كۆرمىگەن نىمىس ئاۋتوماتى ، گېرمانكا مىلتىقى ئىكەن. بۇلاردىن قانداق پايدىلىنىش ھەققىدە قورال ئېلىپ كەلگەنلەر دەرھال تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى ، بىز بۇلار كەلگىچە ئىككى ئەترەت تەشكىللەپ ۋەزىپىلەرنى تەخسىم قىلىپ قويغان ئىدۇق .يېرىم سائەت ئىچىدە جەڭگىۋار ھالغا كىلىپ ، بىر ئەترەت ئابباسۇپ ، ۋولۇدەلەر باشلىق بولۇپ باش ساقچىغا ھۇجۇم قىلىش. يەنە بىر ئەترەتكە ئالىكساندىر ، قاسىمجان قەمبىرى ، رەخىمجانلار باشلىق بولۇپ سىلىكبۇغا ھۇجۇم قىلىش بەلگىلىنىپ يۈزگە يېقىن ئادەم چوڭ كۆچىغا چىقىپ يۈرۈشنى داۋاملاشتۇردى.بىز سىلىكبۇغا بەلگىلەنگەن ئىدۇق. ئىككى ئوتراەت ئۆچ دەرۋازىغا يەتمەي ساقچىغا باربىغانلار ئوكغا.بىز ئۇدۇل مېكىپ تىخى ساي بويىغا يېتىپ بارماي تۇرۇپ ساقچىغا ھۇجۇم قىلىش ئۆچۈن كەتكەن ئەترەت ئاتقان ئاپتوماتىنىك بىر زالپا ئوق ئاۋازى ئاكلىنىپ يەنە توختاپ قالدى ، بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ كىلىش ئۆچۈن مەمەش ئىككىمزنى ئەۋەتتى ،بۇ ۋەقە مۇنداق بولغان ئىدى. ئۇلار بىرىدىن ئايرىلىپ ئىككىيۇز مىتىر ماكغاندىن كېيىن لىيۇبىندىنىڭ ئىككى ئات قوشقان پەيتونىنىڭ لىيۇبىندىنىڭ ئۆينىڭ ئالدىدا تۇرغىنىنى كۆرۈپ قالدۇ ، پارتىزانلار ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىپ دەرەخلەرنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ يېقىن باربدۇ ، كېيىنكى كۈنلەردە لىيۇ بىندى كىچىسى ئۆيگە كەلمەي باش ساقچى ئىدارىسىدە قونۇپ قالىدىغىنىنى ۋولۇدە ئوبدان بىلەتتى. يوشۇرۇن تەشكىلاتنىڭ ھەممە سىرىنى بىلىپ ئالغاندىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپ تەشكىلاتنىڭ بىر كۈنلۈك ئۆمرى قالدى ، بۈگۈن كىچىسى سائەت ئۆچتە ئەجلى پۈتىدۇ. ئەمدى ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق ، دىگەن ئوي بىلەن بۇ كىچە ئۆيگە قايتىپ كىلىپ دەم ئالغان ئىكەن. كىچىسى چۈشى بۈزۈلۈپ ئۇخلىيالماي سائەت بەش يېرىملاردا باش ساقچىغا بېرىش ئۆچۈن ئىككى مۇھاپىزەتچىنىڭ ھمايىسىدە ئۆيدىن چىقىپ پەيتونغا ئولتۇرىۋاتقاندا ۋۇلۇدە ، ئابدۇكېرىملەر ئۇنى تۇنۇپ ئاپتوماتتىن ئاتقان ئوق لىيۇبىندىگە تىگىپ يىقىلدۇ. ئۇنىڭ بىر مۇھاپىزەتچىسىمۇ ئۆلۈپ ئىككىنچىسى قېچىپ قۇتۇلۇپ باش ساقچى ئىدارىسىگە كىرىۋالدۇ. لىيۇبىندى ئۆلمەي قولغا چۈشكەندە ئۇنى خەلق سۈتى سوتلاپ جازالايتتى.

غۇلجا شەھرىگە قىلغان ھۇجۇمنىڭ بىرىنچى ئوقىدا گومىنداڭچىلارنىڭ قوماندانى گېنىرال لیۇبىندىنىڭ ئۆلۈشى شەھەرگە قىلغان ھۇجۇمنىڭ غەلبىسى بولۇپلا قالماستىن ، مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ غەلبىسى بولۇپ ھىساپلىناتتى.چۈنكى لیۇبىندى ئۆزى تۆڭگان تۆرۈپ يۈز مىڭلىغان پاك ۋىژدان بىگۇنا ئادەملەرنىڭ قېنىنى ئىچكەن شىكەشسەينىڭ تەربىيەلەپ ئۆستۈرگەن قان ئىچەرلىرىنىڭ بىرى ئىدى. شىكەشسەي تەختتىن چۈشكەندىن كېيىنمۇ ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى بولۇپ ئىشلەش جەريانىدا بىگۇنا خەلقنىڭ قېنىنى ئۆزى خالىغانچە ئىچىپ كېلىۋاتقان جاللات ئىكەنلىگىنى بارچە خەلق ئوبدان بىلەتتى ، نىلقا ناھىيەسىدە پارتىزانلىق ھەرىكەت كۆچەيۋاتقان مەزگىلدە نىلقا پارتىزانلىرىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئۆرۈمچىدىن ئىلى ۋىلايىتىگە قوماندان قىلىپ ئەۋەتىلگەن ئىدى. غۇلجا شەھرىگە كەلگەندىن كېيىن شەھەر خەلقىنى يىغىپ ،نىلقا پارتىزانلىرىنى ھاقارەت قىلىپ غىنى ،ئەكسىچە دېگەن ئۈچىغا چىققان ئوغرىلار ،ئۆزىگە ئوخشاش بىرنەچچە بۇلاڭچى ئوغرىلارنى ئەتراپىغا يىغىپ ئىلىپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرىدۇ ، مەن سىلەرنى ئەشۇ ئوغرىلاردىن ھىمايە قىلىش ئۈچۈن ئۆزەم كەلدىم. ئىنساپقا كىلەرمىكىن دەپ ئادەم چىقارسام كەلمىدى. ئاز كۈندە قىشمۇ كىلىدۇ ،ئۇلار ئۆز—ئۆزىدىن ئۆلۈپ تۈگەيدۇ.دەپ ئابدۇكېرىمنى تەرجىمان قىلىپ سۆزلەپ خەلقنى قورقۇتاتتى.ھەتتا سۈيدۈك ، كۆرەلەرگە ئۆزى بىرىپ تەشۋىق قىلاتتى.

ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى ئىلان زەھىرى بىلەن سۇغۇرۇلغان ئادەم ئىدى. غۇلجا شەھىرىدە بىرنەچچە يۈز ئۆيلۈك تۆڭگان ئاھالىسى بولسىمۇ ھىچ كىم لیۇبىندىنى ياقلاپ چىقمىغان ئىدى.

مەن يۇقۇرىدا شەھەرگە قىلغان ھۇجۇمنىڭ بىرىنچى ئوقىدا لیۇبىندىنىڭ ئۆلۈشى ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ غەلبە قازىنىشىغا كاپالەتلىك قىلدى ، دېيىشىمدىكى سەۋەپ شەھەردىكى گومىنداڭچىلار ئۆز قوماندانىدىن ئايرىلىپ قىلىپ گاڭگىراپ قالدى.

ئەگەرلیۇبىندى ھايات قىلىپ باش ساقچىغا كىرىپ ئالغان بولسا ، ئازغىنە قورال بىلەن قوراللانغان خەلقىمىزنىڭ ھېشىغا قانچىلىك بالايى ئاپەتلەرنى كەلتۈرىشى مۇمكىن ئىدى.

بەلكى ئۇ خەلق ئىچىدىن چىققان سانقۇن بۇزۇقلارنى تەشكىللەپ تەييارلاپ قويغان بولغىيتى.چۈنكى ئۇ ئۆزۈن يىللاردىن بىرى ئادەم قېنى ئىچىدىغان ئورگاندا ئىشلەپ كۆپ

تەجرىبىگە ئىگە بولغان رەھىمسىز قانخور بولغاشقا بىزنىڭ ئۆز گۈشىمىزنى ئۆز يېغىمىزدا قورۇپ يەيدىغىنىنى تەشكىلات ئوبدان بىلەتتى.

1944-يىلى 10-ئاينىڭ باشلىرىدا مەن سۈيدۈكىدە ئېدىم ، لىۋبىندى كىلىپ شەھەر خەلقىنى مەجبۇرى يىغدۇرۇپ مەجلىس ئاچتى ، ئابدۇكېرىم تەرجىمان بولۇپ كەلگەن ئىكەن. بىز بىر-بىرىمىزگە ئىما قىلىپ كۆرۈشۈپ سالاملاشمىدۇق.لىۋبىندى تەكرار نىلقىدىكى ئوغرىلارنىڭ تەشۋىقاتلىرىغا ئىشەنمەكلار ، ئەگەر تەشۋىق تارتىپ يۇرگەنلەرنى كۆرسەكلا بىزگە تۆتۈپ بېرىڭلار. ئەگەر ئۇنداقلارنى يوشۇرىدىغانلار بولسا قاتتىق جازالايمىز ، ئۇلارنى تۆتۈشقا ھەمكارلاشقانلارنى مۇكاپاتلايمىز دەپ ئۇختۇردى.مەن پۈرسەت تېپىپ ئابدۇكېرىمدىن مۇشۇ يەردىن قايتامسىلەر ياكى باشقا يەرلەرگىمۇ بارامسىلەر ، دەپ سورىسام كۆرەگە بارساق كىرەك دەپ قالدى. مەن بۇلاردىن بۇرۇن كۆرەگە بېرىپ تۇردۇم. كۆرەنىڭ سىپىلى ئىچىدە بىر نەچچە يۈز خىتاي ئاھالىسى ۋە ھەربىلەر تۇراتتى. خىتايلارنى يىغىپ سۆزلىدى. مەن خىتايچە بىلمىگەشكە نىمە دەپ سۆزلىگىنىنى بىلەلمىدىم. سۆزلەپ بولۇپ ھەربىلەرنىڭ ئىداربىسگە كىرىپ ئۇزاقتىن كېيىن چىقىپ كىتىپ قالدى. كۆرەدە بىر نەچچە يۈز ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىمۇ بار ئىدى. بۇلارنىڭ ئىزۇوت كوماندىرىدىن يۇقىرىلىرى خىتاي بولۇپ ،ئادەتتىكى ۋاقىتتا ئۇلارنى دېھقانچىلىققا ئىشلىتىپ ئۆزلىرىنىڭ يانچۇغىنى تولدۇراتتى .كەچقۇرۇنلىقى ئىزۇوت كوماندىرى ئۆمەرجان بىلەن بەكرى غازىنىڭ ئۆيىدە ئۇچراشتۇق. ئۇنىڭ بىلەن بەكرى غازى ئارقىلىق تونۇشۇپ ئالاقىلىشىپ تۇراتتۇق. لىۋبىندى بۈگۈن مۇشۇ ئۇيغۇر باللارنى نىلقا ئۇرۇشىغا ئەۋەتىدىغانلىقىنى ئۇختۇرغان بولغاچقا بۈيرۇقنى ئاكلاپ بەكرىنىڭ ئۆيىگە كەلگەن ئىكەن .ئەسلىدە بۇلاردا قورال يوق بولۇپ ئەمدى قورال بېرىدىغان بوپتۇ. بىزگە بۇ خەۋەرنى ئۇختۇرىتىپ ئۇلارنى ئالتە ئوغرى دەپ ئاتىدى ، ئۇ يەرگە بارغانلارنىڭ ھەممىسى ئۆلۈمۈاتىدۇ ، قانداق قىلىشىمىزنى بىلەلمەي قالدۇق دېيىشتى.مەن دەرھال پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ راس سىز ئېيتقاندەك ئۇ يەرگە بارغانلارنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ تۈگەپ كېتىپ باريدۇ ، ئۇلار تاغ مەرگەنلىرى ئىكەن. ئىلاجى بولسا بارماكلار ، بولمىسا ئاتا-ئاناكلارنى كۆرەلمەي ئۆلۈپ كىتىسىلەر ، قالغىنىنى ئۆزەكلار بىلىكلار دەپ قويدۇم. چۈنكى ئۇ چاغدا ئۇلار بىلەن ئوچۇق سۆزلەشكىنى بولمايتتى. شۇڭا مەن مەيلى ئوغرى مەيلى توغرى بولسۇن قىلمۇاتقان ئىشى ھەق بولسا كېرەك دەپ ئەسكەرتىپ قويدۇم.

غۇلجا شەھىرىدە سىلكىنۇ دەپ ئاتىلىدىغان ئىدارىنىڭ دائىرىسى بەك چوڭ بولۇپ ئىچىدە ناھايىتى كۆپ ئىمارەتلەر بار ئىدى. ئىنقىلاپچىلارنىڭ ھەممىسى ئەشۇ سىلكىنۇغا ئورۇنلۇشۇپ باش ئىشتابىمىزنى تەشكىل قىلىپ قۇرۇپ چىقتۇق. بارلىق پارتىزانلارغا قوماندان بولۇپ ئالىكساندىر ، ئىشتاپ باشلىقى بولۇپ ماڭارۇپ بەلگىلەندى. شەھەرنىڭ چەت ياقىسىدىكى ھەرەمباغ ، ئايرىدىرومىلارغا گومىنداڭچىلار ئورۇنلۇشۇپ ئالدى. قاش دەريا‌سى بويىدىكى مازاردا مۇداپىئە تۈتۈپ تۇرغان گومىنداڭچىلار قايتىپ كىلىپ لەڭشاك ، بايكوڭ دېگەن يەرلەرگە ئورۇنلاشقان بولسىمۇ ھەرەمباغ ، ئايرىدىرومدىكى قىسىملار بىلەن بىرلىشىپ كۈچىنى توپلاپ بىزگە ھۇجۇم قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتقان مۇداپىئە تۈتۈپ تۇردى. نىلقا پارتىزانلىرىنىڭ باشلىقى پاتىخ مۇسلىمۇپ ئاچال ئاشۇسى تەرەپتىن كېلىدىغان دۈشمەنلەرنىڭ ئالدىنى توساپ زەربە بىرىش ئۈچۈن ئايرىم پارتىزانلارنى قالدۇرۇپ ئۆزى بىراز ئادەملىرى بىلەن مازاردىن چىكىنگەن دۈشمەنلەرنى قوغلاپ غۇلجىغا يېتىپ كىلىپ بىزگە قوشۇلدى. غەلىبە ئۈستىگە غەلىبە بولۇپ شەھەرنى ناغرا ئارناي- سۇنەي ئاۋازى قاپلىدى.

لىكىن باش ساقچى ئىدارىسى ئىچىدە يۈز بەرگەن پاجىئەلىك ۋەقە خەلقنىڭ غەزىبىنى تېخىمۇ ئاشۇرىۋەتتى.كېيىنكى كۈنلەردە ھۆكۈمەت گۇمان بىلەن كۆپ ئادەملەرنى قاماققا ئالغان ئىدى.باش ساقچى ئازات قىلىنغانلا قەدەر كىچە —كۈندۈز نەچچە يۈز ئادەم ئۆيىگە كەتمەي پارتىزانلارغا يارەدەم بىرىپ تۇرغان ئىدى.چۈنكى بۇلارنىڭ ئىچىدە كۆپىنىڭ بالىلىرى ، ئەرلىرى ، ياكى يېقىن قېرىنداشلىرى تۇرمىدە بولۇپ ،ئۇلارنى پاتراق ئازات قىلىپ دىدار كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلىپ تەلمۇرۇپ كۈتمەكتە ئىدى. ئەپسۇس خەلق كۈتكەندەك بولۇپ چىقمىدى. باش ساقچىغا پارتىزانلار بىسىپ كىرگەندە ، كۆپچۈلۈك خەلقمۇ توسقىنىغا قارىماي بىللە بىسىپ كىرگەن ئىدى. بىرەدەمنىڭ ئىچىدە تۇرمىلەرنىڭ ئىشىكلىرىنى پاچاقلاپ تاشلاپ ، كامىرلارغا كىرگەن ئادەملەر ئۈزىنى تۇتالماي دات پەريات ئۇرۇپ يىغلاۋاتقان زاۋىغا چىداپ تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.قىسقىسى تۇرمە ئىچىدە بىرمۇ تىرىك قالغان ئادەم تىپىلمىدى. تۇرمىدىكى ئادەملەرنى گومىنداڭ جاللاتلىرى ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن قىيناپ ئۆلتۈرۈپ تۇگەتكەن ئىكەن. پەقەت قىچىش ئالدىدا نەچچە ئادەمنى قىيناپ تىخى ئۆلتۈرۈشكە ئۈلگۈرمەي قالغان ئىكەن. ئۇلارنىڭمۇ پۈت قولىدا كىشەن جىنى چىقمىغان ، لىكىن قېنى ئېقىپ تۇرغان جالا ئۆلۈك ئادەملەردىن بىرقانچىسىنى كامىرلاردىن ، ئارقىدىكى چوڭقۇر

يەرلەردىن تىپىپ چىقتى. يىرىم سائەتنىڭ ئىچىدە باش ساقچى قوراسىنىڭ ئىچى قىيامەتكە ئايلىنىپ كەتتى. ئورا قۇدۇق ، ھاجەتخانا ،مالخانالار ئىچىدىن يۇزلىگەن ئۇلۇكلەرنى تىپىپ قوراغا ئېلىپ چىقتى.بۇ ئۆلۈكلەرنى گومبداك جاللاتلىرى قاچىدىغان چاغدا ھەرخىل ۋەھشى ئۈسۈللار بىلەن قىيناپ ئۆلتەرگەن ئىكەن. بەزىلىرىنىڭ كۆزى ئويۇلغان ، بەزىلىرىنىڭ بۇرنى ، قۇلىقى كىسىپ تاشلانغان ، ياكى تىلى يوق ،يۈرىگى ئېلىپ تاشلانغان ،بەزىلىرىنىڭ پۇتى ، قۇلى يوق بەزىلىرىنىڭ بىشى يوق ،قارنى يېرىق ، ئوچەي باغرى چۈگۈلۈپ ياتىدۇ. بۇ دەھشەتلىك ئەھۋالنى كۆرگەن ھەر قانداق باغرى تاش ئادەممۇ چىداپ تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.جەسەتلەرنىڭ كىمنىڭ ئىكەنلىگىنى تونۇپ بولمايدۇ ، بەزىلەرنى ئالاھىدە بەلگىلىرىگە قاراپ تۇنۇپ ئالغانلارمۇ بولدى. كۆپچۈلۈك ئۆلۈكلەرنى ئاتا—ئانا ، ئۇرۇق تۇققانلىرى تۇنۇپ ئالالماي دات پەريات ئۇرۇپ ، ياشلىرىنى يامغۇردەك تۆكۈپ ئاھ ئۇرۇپ يىغلاپ يەر زىمىننى زىلزىلگە كەلتۈرۈەتتى. بەزى تونۇغان جەسەتلەرنى ئۆيلىرىگە ئېلىپ كەتتى. تۇنالمىغان ياكى ئىگە چىقمىغانلارنى قايسى مىللەتكە تالىق بولۇشىدىن قەتئى نەزەر خەلق مەسجىتلەرگە ئېلىپ بىرىپ يۇيۇپ تاراپ نامزىنى چۈشۈرۈپ دەپىن قىلىپ قويىدى. شۇ سائەتتىن باشلاپ بۇ پاجىئەنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن نەچچە مىڭ ئادەم ئىشتاپقا كىلىپ بىزگە قورال بىرىڭلار ، بىز خىتاي جاللاتلىرىدىن ئىنتىقام ئالىمىز ، ئۆچىمىزنى ئالىمىز .دەپ نەچچە كۈنگىچە ئۆيلىرىگە كەتمەي ئىشتاپ قوراسىدا تۇردى.ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىرىدىن ئەلى خان تۆرە ،قاسىمجان قەمبىرى ، رەخمجان سابىرى ، ئابباسۇپلار ئارقا ئارقىدىن مۇنبەرگە چىقىپ نەسىھەت قىلىپ ، بىزدە ھازىر سىلەرگە بىرىدىغان قورال يوق ،بىز ئاۋۇال قورالنىڭ چارىسىنى قىلىپ ئاندىن سىلەرنىڭ تەلىبىڭلارنى ئورۇندايلى ، سىلەر بىر نەچچە كۈن سەبىر قىلىپ تۇرۇڭلار ، دىسىمۇ ئۇنىماي ،تاياق توخماقلارنى كۆتۈرۈپ خىتايلار كىرىۋالغان ئورۇنلارغا بارغانلارمۇ بولدى ، قوراللىق پارتىزانلار بۇلارنىڭ ئالدىنى توساپ ھاياتىنى ساقلاپ قالدى. باش ساقچىنى ئىلىش ئۇرۇشىدا بىزنىڭ پارتىزانلىرىمىزدىن ئون ئادەم شېھىت بولدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئازاتلىق تەشكىلات ياشلار بۆلۈمىدىن مۇئەللىم ئىمىنجانمۇ شېھىت بولغان ئېدى. خىتاي جاللاتلىرى باش ساقچىنى مۇستەھكەم قورغانغا ئايلاندۇرۇپ چوڭ تەييارلىق ئىشلىرىنى قىلىپ ئالغان ئىكەن. نىلقا ئۇرۇشى باشلىنىش بىلەن تەڭ مەھبۇسلارنى كىچە كۈندۈز ئىشلىتىپ قات —قات

قىلىن تام ياستىپ، چوڭ-كىچىك پىلىموتلارنى ئورنۇتۇپ قاتتىق قارىشىلىق كۆرسەتكەن ئېدى.

سوققان تاملىرىنىڭ ئاستىغا نەچچە يۈزلىگەن ئادەملەرنى تىرىك كۆمۈۋەتكەنلىگى مەلۇم بولدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا تۈرمىگە ئالغان ئادەملەرنىڭ يېرىمىدىن كۆپىنى ئۇز دەرەكسىز يوقاپ كەتكەنلىگى مەلۇم بولغان ئېدى. ساقچى جاللاتلىرىنىڭ پەقەت ئاز بىر قىسمى ئۆلۈپ قالغان كۆپ قىسمى قورال كۆچى ۋە يەر ئاستى يوللىرىدىن پايدىلىنىپ قېچىپ ھەرەمباغ دېگەن يەردىكى ھەربىلەرگە قوشۇلۇپ ئېلىپ ئۇچ ئايغا يېقىن تەسلىم بولماي ئۇرۇش قىلدى.

ساقچى جاللاتلىرى تۈرمىگە ئالغان ئادەملەرنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلاردىن باشقا يەنە قازاق، قىرغىز، ئۆزبەك، تاتار، تۆڭگان، موڭغۇل خەلقلىرىنىڭمۇ ۋەكىللىرى بار بولۇپ بۇلارمۇ ئىزسىز يوقاپ كەتكەن ياكى يۇقۇرقىدەك ۋەھشىلىكلەر بىلەن قىينىلىپ ئۆلتۈرۈلگەن. باش ساقچى ئىچىدە يۈز بەرگەن بۇ ۋەھشىلىكلەرنى ناھىيە.يېزا، كەنتلەردىن كېلىپ ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن قېرىنداش خەلقلەرنىڭ ۋەكىللىرىنىڭ غەزىبى تېخىمۇ ئېشىپ غۇلجا شەھرى ۋە ئەتراپىنا ياشايدىغان مىللەتلەر مۇستەھكەم بىرلىك سەپكە ئۇيۇشۇپ بىر نىيەت بىر مەخسەتتە كۈرەشكە ئاتلاندى.

ھەركۈنى باش ئىشتاپقا نەچچە يۈزلىگەن ھەر مىللەت ئوغۇل قىزلىرى كېلىپ تېزىمغا ئالغۇزۇپ پىدايى بولۇشنى تەلەپ قىلاتتى، بولۇپمۇ باش ساقچى ئىچىدىكى يۈز بەرگەن دەھشەتلىك جىنايەتلەر كۆپچىلىك خەلقنى ئۆز-ئۆزىدىن قوزغىدى.

ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرىدىن ئەلىخان تۆرە، سالىھجان باي، ئابدۇرۇپ مەخسۇم ،مەمەتجان مەخسۇملار تۆپلۇشۇپ كەلگەن خەلقنى قوبۇل قىلىپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ يولىيورۇق بېرىشكە باشلىدى. بۇگۈنگىچە ئەخمەت ئەپەندىنى تەشكىلاتنىڭ كۆپ ئەزالىرى بىلمەيتتى، گەرچە كۆپچىلىك خەلق كوچىدائىنەك سىلىپ يۈرگەن بۇ ئاددى ئادەمنى كۆرگەن بولسىمۇ لىكىن بۇ ئادەمنىڭ قولىدىن بۇنداق زور ئىشلار كېلىدۇ، دېگەندىن يىراق ئېدى. ئەخمەت ئەپەندى بىلەن قاسىمجان قەمبىرى مەخسۇس بىر بۆلۈمدە ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىلىنى قۇرۇپ چىقىش بىلەن بەنت ئېدى. ئابدۇكېرىم ئابباس، ۋولۇدە، رەخمجان سابىر ھاجىيۇپ ئىچكى ئىشلار ۋە ساقچى ئىدارىسىنى قۇرۇپ چىقىش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارا تتى. ھەربى ئىشلار بىلەن مۇتەخەسسىلەردىن ئالىكساندۇرۇپ، ماژاروپ، پارتىزان ئوتىرەتلىرىنى تەرتىپكە سېلىش

ئىشلىرى بىلەن بەنت بۇلدى. قالغان ئەزالار مالىيە ، ھەربى تەمىنات ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بۇلدى. قىسقىسى بارلىق تەشكىلات ئەزالىرى ۋە خەلق ئىچىدىكى بىلىملىك ئىناۋەتى بار كىشىلەر ھەربى ئىشتاپقا توپلۇنۇپ ئازاتلىق كۆرەشكە ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىسنى قىزغىنلىق بىلەن قوشۇشقا تىرىشاتتى.بىكىدىن قۇرۇلغان پارتىزان ئوتراتلىرى نىلقا پارتىزان ئوترەتلىرىگە قوشۇلۇپ غۇلجا شەھرىنىڭ چىتىدىكى لەكشاك ، باي كۆل ، ھەرەمباغ ئايرودرۇمغا ئورنۇشۇپ ئالغان دۇشمەنلەرنى قۇرشاۋغا ئېلىپ كۆرەشنى داۋام قىلىۋاتاتتى.گەرچە ئون مىڭلىغان كىشىلەر ئىشتاپقا توپلانغان بولسىمۇ بىزدە بۇلارغا بىرىدىغان قورال بولمىغاشقا ،قۇراللىق ئادەملەر قورالسىز ئادەملەرگە قوشۇلۇپ ئۇرۇش قىلىشقا توغرا كىلەتتى.ئىلى ۋىلايىتىدىكى گومىنداڭچىلارغا ئۇرۇمچى ، قارا شەھەر ، ئاقسۇ ، كۇچا ، باي ، تەرەپتىن كىلىدىغان ياردەمنى توسۇش ئۈچۈن يېڭىدىن تەشكىللەنگەن پارتىزانلارغا نىلقا پارتىزانلىرىنى قوشۇپ ئەۋەتىپ ئۇلارنى توختاتتۇق. غۇلجا شەھرىنىڭ چىتىگە ئورۇنلىشىۋالغان دۇشمەنلەر تەسلىم بولماي ئۇچ ئاينى ئۆتكەزدى. بۇ چاغدا ئازات شەرقى تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ ئۆز ئىشىنى مۇكەممەل يولغا سىلىپ ، مۇستەھكەم يەر دەسسەپ تۇرۇشقا ئېرىشكەن بۇلدى.

1944-يىلى 11-نويابىر كۈنى ئەخمەت ئەپەندى بىلەن قاسىمجان قەمبىرى ،ئۇچ كۈندىن بىرى ھۆكۈمەت تەشكىلىنى تۈزۈپ چىقىش ئىشى بىلەن بەنت بۇلدى. مەن غىزا تەييارلىتىپ ئېلىپ كەلسەم ، ئەخمەت ئەپەندىم ؛ قوساقنىڭ ئاچقىنىنمۇ ئۇنتۇپ قاپتۇق ، «ئۇۋەل تائام ،ئاندىن كالام » دەپتىكەن ، ۋاقتىنى غەنىمەت بىلىپ ئازراقتىن تاماق يەۋالايلى دەپ ئىشتاھا بىلەن تاماق يەپ ئۈلتۈرۈپ مۇنداق دىدى: ئىنقىلابنىڭ ئېغىرچىلىقى كۆپ بولىدۇ ، بەزى ئىشلارنى سىناقتىن ئۆتمىگەن ئادەمگە تاپشۇرۇشقا زادى بولمايدۇ. كۆرەدىكى مىللى ئەسكەر باللارنىڭ تەقدىرىنى بىلسەك ياخشى بولاتتى ،ئەگەر چارە قىلالىساق ، ئۇلار ئۆز ئىچىدىن قوزغۇلۇپ خىتاي باشلىقلىرىنى يوقۇتۇپ بىزگە قوشۇلسا بۇمۇ بىزنىڭ يەنە بىر زور غەلبىمىز بولاتتى ، دەپ گەپ باشلىدى . مىنىڭ ئۇلار بىلەن بىرىش —كىلىشىم بارلىقىنى ياخشى بىلگەشكە ، ئەگەر رۇخسەت قىلساڭلار مەن بىرىپ ھەرىكەت قىلىپ كۆرەي دىدىم. ئەخمەت ئەپەندى بىلەن قاسىمجان ئاكا بىر —بىرىگە قارىشىپ بىر ئاز سۈكۈناتتىن كېيىن ئەخمەت ئەپەندى ماڭا قاراپ مۇنداق دىدى: بۇ سىز ئۈچۈن خەتەرلىك بۇلۇپ قىلىشى مۇمكىن ،دىدى.

سىز بۇ ھەقتە ئەندىشە قىلماڭ ،كۆرە سىپىلىنىڭ سىرتىدىكى بارلىق ئۇيغۇرلار مىنى تونۇيدۇ ،بۇلۇپمۇ ئاپىرىلدا چەلپەكزىدىن كۆرەگە تۆتاشقان ئاق ئۆستەڭ بويىدىكى بۇرۇن سۇ كۆرمىگەن بوز يەرلەرنى مەن تەشەببۇسكار بولۇپ ھۆكۈمەتنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئۇيغۇر دېھقانلىرىغا بۆلۈپ بەردىم ، يەرگە ئىگە بولغان دېھقانلار بايانداپدىن كۆرە يانبۇلاققىچە بولغان ئارىلىقدىكى ئۆستەكنى ئۆزلىرى چاپقان ئىدى. قاشىنىڭ سۈيى بۇ يەرگە كىلىپ دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئايلىنىپ بۇ يەرلەردىن ياخشى ھوسۇل ئالدى.مەن ئەشۇ دېھقانلارنىڭ چوقۇم ماڭا ياردەم قىلىپ مىنى خىتايلاردىن ساقلاپ قىلىشىغا ئىشىنىمەن ،دىدىم مەن. ئەخمەت ئەپەندى مانا بۇ ھەقىقى ئەمەلى گەپ بولدى ، ئويلاپ كۆرسەم بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىدىغان سىزدىن ياخشى نامزات بولمىسا كېرەك ،بولدى كىلىشتۇق ، دىدى.

مەن كەچقۇرۇن يولغا چىقىپ جەلپەكزە دېگەن جايدىكى رۇزى ناۋاينىڭ ئۆيىگە باردىم.ئۇ كىشى مىنى يېرىم كېچىدە كۆرە سىپىلى سىرتىدىكى بەكرى غازىنىڭ ئۆيىگە يەتكۈزۈپ قويدى.

بەكرى غازى كېيىنكى كۈنلەردە كۆرەدە يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەلەرنى ئويلاپ ئۇخلىيالماي تىت—تىت بولۇپ ئولتارغان ئىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە بەكرى غازى شىكىسسەينىڭ تۇرمىسىدە كۆپ ياتقان ،جەمىيەتتىكى ناھەقچىلىكنىڭ دەردىنى كۆپ تارتقان ئادەم بۇلغاشقا ئۆزىمۇ ئاران تۇرغان ئىكەن. شۇنداقلا ئازاتلىق تەشكىلاتى ۋە نىلقا پارتىزانلىرىنىڭ ئىشلىرىدىن ئوبدانلا خەۋەردار ئىكەن.

گەپ بۇ يەرگە كەلگەندە ئازراق سۈيدۆك-كۆرە ھەققىدە ئېيىتىپ ئۆتۈشكە توغرى كىلىدۇ. كۆرە غۇلجىدىن ئوتتۇز چاقىرىم ،سۈيدۆك قىرىق چاقىرىم يىراقلىقتا بۇلۇپ شەھەر سىپىلى ئىچىدە خىتايلار ، سىرتىدا ئۇيغۇرلار ياشايتتى. سۈيدۆك سىپىلى كۆرە سىپىلىدىن ھەم ئىگىز ھەم يەر مەيدانى كەڭ ئىدى. بارلىق ھەربى مەمۇرى ئىدارىلار سىپىل ئىچىگە جايلاشقان بولۇپ ئۇ يەردە ئىشلەيدىغان خىزمەتچىلەردىن باشقا يەنە ئىككىيۈز ئۆيلۈك ئاددى خىتاي پۇقرالىرى ياشايتتى.

1918-يىلى رۇسىيە ئىقىلابىنىڭ قاچقۇنى ئاتامان دۇتوپ ئۆز ئارمىيەسى بىلەن قىچىپ بىرىپ ، مۇشۇ كۆرە سىپىلى ئىچىگە ئۇرۇنلاشقان ئىدى. سوۋېت ھۆكۈمىتى ئاتامان دۇتوپنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن مەخسۇس رازۋېتكا تەييارلاپ ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى

ئۇيغۇر يىگىتى ماخمۇت غوجاميارۇپنى كۆره سىپىلى ئىچىگه كىرگۈزگەنده ئۇ پەيتنى تىپىپ ئاتامان دۇتۇپنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ ئۆزى قۇتۇلۇپ كەتكەن .

ئاتامان دۇتۇپ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەسكەر ۋە ئوفىتسىرلىرى قورال ياراقلىرىنى خىتايلارغا تاپشۇرۇپ بېرىپ ئۆزلىرى غۇلجا ، ئالتاي ، چۆچەك ، ئۈرۈمچى قاتارلىق چوڭ شەھەرلەرگه ئورۇنلۇشۇپ قالغان ئىدى.مەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن ۋولۇدەنىڭ دادىسى ئالىكساندىرۇپ ئەشۇ ئاق ئورۇسلارنىڭ پولكوۋنىكلىرىدىن بىرى بولۇپ بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزنى قوللىغان رۇسلارنىڭ بىرى ئىدى.

كۆره سىپىلى ئىچىدىكى ھەربىي ،مەمۇرى ۋە ئاددى سودىگەر خىتايلار كۆره سىپىلىنىڭ جەنۇپ تەرىپىدىن ئۆتىدىغان ئىلى دەريا بويىدىكى ياخشى يەرلەرنى ئىگىلەپ ئېلىپ ئۆزىنىڭ خۇسۇسى مۈلكى قىلىۋىلىپ بۇ يەرلەردە سۇ مول بولغىنى ئۈچۈن باشقا نەرسە تەرمەي پەقەت گۈرۈچ يەنى شال ئۆستۈرەتتى. ئەمەلىيەتته بۇ يەردە ئىشلەۋاتقان بىرمۇ خىتاينى كۆرمەيسىز. لىكىن بارلىق بايلىق خىتايلارنىڭ يانچۇغىغا كىرەتتى. چۈنكى يەرگه ئىشلەۋاتقىنى كەمبەغەل ئۇيغۇر ، بېيىۋاتقىنى ئەپسۇنكەش بىكارچى خىتايلار.مەن ئاگرانوم بولغىنىم ئۈچۈن بۇ يەرگه بىرىنچى بارغىنىمدىلا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ماڭا ئايقىن بولغان ئېدى. بۇ يەرنىڭ يەنى دوديشاڭنىڭ گۈرۈچى ئۇ چاغدا پۈتۈن شەرقى تۈركىستانغا داڭلىق ئىدى. يەنه بىرى خەلق ئىچىده دوديشاڭنىڭ پاشىسى بىر جىڭ مومىنى كۆتۈرۈپ قاچىدۇ دېگەن تەمسىل بارىتى. بىچاره ئۇيغۇر دېھقانلىرى بىر ياقتىن پاشىنىڭ دەردىنى تارتسا ، يەنه بىر ياقتىن پارازىت خىتايلارنىڭ زۇلۇمىنى تارتاتتى ، ھالاۋەتنى خىتايلار كۆرەتتى. ھالۇبنى ھاكىم يىسه ، تاياقنى يېتىم يەپتۇ دېگەن گەپلەر مانا مۇشۇنداق زۇلۇملاردىن تارالغان خەلقنىڭ رىئال ھاياتىنى ئىنكاس قىلىپ بىرىدىغان گەپلەر بولۇشى كىرەك. كۆره سىپىلىگه بەش چاقىرىم كېلىدىغان ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ يىگىرمه گىكتارىدەك يېرىنى ھۆكۈمەت تارتىپ ئېلىپ كىچىك تىپتىكى سىپىل ياكى قورغان قۇرۇپ ،ئۇنىڭ ئىچىگه بىرقانچه ياخشى ئۆيلەرنىمۇ سالغۇزدى. بۇ ئۆيلەر پۈتكەندىن كېيىن 1937-يىلى ئۈرۈمچىدىن ئىككىيۈزگه يېقىن خىتاي ھەربىلىرىنى ئەكىلىپ ئورۇنلاشتۇردى. بولارنىڭ ئىچىده ئاقساق چولاقلارمۇ بار ئىدى. كېيىن ئۇقساق بۇلار قۇمۇل ئىنقىلابىدا مەجرۇھ بولغان خىتاي ئوفىتسىرلىرى ئىكەن. بۇلارنى بېقىش ئۈچۈن شىكىششەي ئالتاي ئۈرۈشىغا قاتناشقان ئالتەيۈزدىن ئوشۇق ئۇيغۇر ئەسكەرلەرنى ئەكىلىپ كۆره سىپىلى ئىچىگه ئورۇنلاشتۇرغان ئىكەن. مۇشۇ ئۇيغۇر

باللاردىن ئەللىككە يېقىن ئەسكەرنى ئايرىپ خەلقتىن تارتىپ ئالغان يەرلەرگە كۆكتات تەرگۈزۈپ ، ئۇنى مەجرۇھ ئوفىتسېرلەر سىتىپ بايلىق توپلايدىكەن. قالغان يەشيۇدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىنى دودىشاڭدا گۈرۈچ تەرگۈزۈپ تاپقان بايلىقىنى خىتاي ئەمەلدارلىرى بىلەن ھەربىلىرى بۆلۈشۈپ ئالمدىكەن. مىنىڭ خىزمىتىم سۈيدۈڭگە يۆتكەلگەندە بىزنىڭ باشلىقىمىز ۋاڭ كوجاڭ دېگەن خىتاي مىنى ئاشۇ يەرگە ئېلىپ بىرىپ كۆرسەتكەن ئىدى. بۇ يەرگە پەقەت ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرى ئىش بىلەن بىرىشقا بولۇدىكەن. بۇ يەرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا قوراللىق ئەسكەر تۇرۇپ بۇلارنىڭ باشلىقى گېنىرال دەرىجىلىك خىتاي ئىدى.

مەن بۇ يەرنى بۇرۇن بىلمەيتتىم. جاللات شىكىششەي ئۇزىنىڭ زاپاس ئوفىتسىرلىرىنى ۋە مەجرۇھلىرىنى دەم ئالدۇرىدىغان كورۇرۇتقا ئوخشاش جاي ئىكەن. بەلكى بۇ ئوفىتسېرلەر قۇمۇل ئىنقىلابىدا قانچىلىغان ئۇيغۇر جەڭگىۋارلىرىنىڭ قىنىنى ئىچىپ بۇ ھۆرمەتلەرگە ئىگە بولغاندۇ.بىزنى باشلىق گېنىرال ئۆزى قوبۇل قىلىپ ، تېرىغان ئوتياشلارنى كۆرسۈتۈپ ئۆتكەن يىلى بۇ يەرلەردىن ناھايىتى كۆپ پايدا ئالغان ئىدۇق ،بۇ يىل بۇ چەنتۈلار ياخشى قارىماي بارلىق تېرىغان كۆكتاتلارغا قۇرۇت چۈشۈپ كەتتى ، بۇلارنى يوقىتىدىغان ئامال بارمۇ دەپ سوراپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا دەرھال جاۋاپ بەرمەي ، گېنىرال سىز كىرىپ دەم ئېلىپ تۇرۇڭ ، مەن ئوتياشلارنى بىر قۇر كۆرۈپ چىقىپ ئاندىن جاۋاپ بېرەي ،دىسەم قاپاقلىرىنى تۇرۇپ قويۇپ كىرىپ كەتتى.

مەن كۆكتاتلارنى ئارىلاپ قارىسام ، كەرەم بىلەن يېسۈلەكتى خۇددى يېپەك قۇرتى ئۇزمە يۇپۇرمىقى يىگەندەك يەۋاتقان ئىكەن. بۇنى كۆرۈپ خوشال بولدۇم ، مىنىڭ خەلقىمنى ئىزىپ ھاقارەت قىلغىنى ئۈچۈن قانداق قىلىپ بۇلاردىن ئۆچۈمنى ئالارمەن دەپ ئويلاپ تۇرسام بۇ ئىشنى ھاشارەتلەر ئۆزى قىلىپ ئۇلگۈرۈپتۇ ، بۇ ھاشارەتلەرنى يۇقۇتايمۇ -يوق دەپ ئىككىلىنىپ تۇرسام يىنىمغا بىر ئەسكەر كىيىمى كىيگەن ياش يىگىت كىلىپ سالام بەردى. مەن ئۇنىڭغا سىز ئۇيغۇرمۇ دىسەم ، ئۇ شۇنداق ئاكا ، مەن ئۇيغۇر ، مۇشۇ كۆكتالىقتا ماڭا ئوخشاش ئوتتۇز ئۇيغۇر بالىسى ئىشلەيدۇ ، مەن بۇلارنىڭ پەيجاڭى ، ئىسمىم ئۆمەرجان دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ تۇراتتى ، ئۇنىڭغا يەنە بەش ئۇيغۇر بالا كىلىپ قوشۇلۇپ ھەممىسى تەڭلا دەرت ئېيتقىلى تۇردى ،جىنىم ئاكا ئۆگەر قولىڭىزدىن كەلسە بىزنى بۇ ئازاپتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇڭ ،بۇ خىتايلار بىزنى قانداق خالىسا شۇنداق خورلايدۇ ، ئازاپلايدۇ ،ھەتتا بىزنى بىگۈنا يۇقۇتۇشمۇ قولىدىن

كىلدۇ.سەنلەر ياخشى ئىشلىمەي ياخشى قارىماي بۇ ئوتياشلارنى قۇرۇت بىسىپ كەتتى. ئەگەر بۇ ئوتياشلار ئۆلسە سەنلەرمۇ مۇشۇ ئوتياشلاردەك ئۆلۈپ تۈگەيسلەر دەيدۇ، دەپ كۆزلىرىگە ياش تولۇپ يالۇۋرۇشقا باشلدى بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ مەن ئويلۇنۇپ قالدىم. بۇلار ماڭا ئۈمىد بىلەن تەلمۈرۈپ قاراپ بىزنى مۇشۇ بالايى ئاپەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويسىكىز، سىزنىك قانداق خىزمىتىكىز بۇلسا قىلىپ بىرەتتۇق، بىز مۇشۇ كاپىرلارنىك قولىدا ھارام ئۆلىدىغان بولدۇق، دەپ يالۇۋرۇشلىرىغا ئىچىم ئاغرىدى. مەن ئۆز پىكرىمدىن قايتتىم. بوپتۇ، ئۇنچىلا قايغۇرۇپ كەتمەڭلار، سىلەرنى بۇ ئازاپتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويايي دىدىم. مەن گېنىرالنىك يېنىغا كىرسەم ئۇ قاپاقلىرىنى تۈرگەن ھالدا بۇ ئاپەتتىن قۇتۇلۇشنىك چارىسى بارمۇ دەپ سوردى.مەن ئۇنىكىغا چارىسى بولمايدىغان ئىش يوق،مەن دېگەنلەرنى تەييارلاپ بەرسەڭلار ئىككى كۈن ئىچىدە تامام يوقۇتۇپ تاشلايمەن دېگەن ئىدىم. بۇ جاللاتنىك قاپاقلىرى ئىچىلىپ، قانداق نەرسىلەر كىرەك، ھازىر تەييار قىلىپ بېرىمەن، دەپ بىر خىتايىنى چاقىرىپ بېرىنمىلەرنى كالدىرلىغان ئىدى. ئۇ خوپ دېگىنىچە چىقىپ كەتتى. مەن ئۇنىكىغا ئون كىلو چوك يوپۇرماقلىق كۆك تاماكا، ئون دانە كىر سوپۇن ۋە بىزنىك ئىداردىكى دورا چاچىدىغان ئاپاراتنى ئېلىپ كېلىشنى تاپشۇردۇم. بۇ جاللات بۇلارنىك ھەممىسىنى تەييارلاپ بېرىمىز، سىز بۇگۈنچە دەم ئېلىپ تۇرۇڭ، دەپ مىنى ئالاھىدە ئازادە ئۆيگە ئۇرۇنلاشتۇرۇپ ياخشى تاماقلار بىلەن مېھمان قىلىشقا باشلىدى. ئەگەر ساڭا خىتايلارنىك ھاجىتى چۈشسە قانداق خۇشامەت قىلىشىنى بۇرۇندىنلا بىلەتتىم. مېنى كۈتۈشكە ۋە يارىدەم بېرىشكە ئىككى ئۇيغۇر ئەسكەر بەردى،مەن ئۇلار بىلەن كۆچلۇك تاماكا ئېرىتمىسى تەييارلاپ ئوتياشلارغا چاچقان ئىدۇق، ئۇنى يەۋاتقان قۇرتلارنىك ھەممىسى دىگىدەك ئۆلۈپ يەرگە تۆكۈلۈشكە باشلىدى. بۇ قۇرۇتلارنىك كۆپلىگىگە ئۆزەممۇ ھەيران قالدىم. بۇنى كۆرگەن خىتايلارنىك بولۇپمۇ ھىلىقى گېنىرالنىك خوشاللىقى ئىچىگە پاتماي ماڭا تىخمۇ خۇشامەت قىلىشقا باشلىدى. چۈنكى كەرەم بىلەن يىسۈبلەك قىش بويى خەلق ئىستىمال قىلىدىغان ئوتياش بولغانلىقتىن ئۇلار ئوبدان پۇل تېپىشتىن قۇرۇق قالاتتىدە.ماڭا بۇ يەردە ئۇچ كۈن تۇرۇپ ئىشلەشكە توغرا كەلدى. ئۇلۇپ يەرگە تۆكۈلگەن ھاشارەتلەرنى يىغىپ سىرتقا ئېلىپ چىقىپ كۆيدۈرۈپ يوق قىلىپ، ئېتىزنى پارازىت ھاشارەتلەردىن تازىلاپ، ئۇ يەردىن سۇيدۇكگە بارماي ئۇدۇل غۇلجىغا كەتتىم. مەن بۇ ۋەقەنى قاسىمجان ئاكابىلەن ئەخمەت ئەپەندىمگە سۆزلەپ بەرگەن ئىدىم. بۇ ئىشلار

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئىسىدە بار ئىكەن. تاماق يەپ ئولتۇرۇپ ئەپەندىم ئەشۇ ئەسكەر باللارنى بىر ئىلاجى قىلىپ ھەربىكەتكە كەلتۈرسەك ئازاتلىق ئىنقىلابىمىز ئۇچۇن زور ھەسسە قوشقان بولاتتۇق ، دىدى ۋە بۇ ۋەزىپىنى ماڭا تاپشۇرۇپ كۆرەگە ئەۋەتتى .مەن ئۆتكەندە كۆرەگە بارغاندا ئاشۇ ئەسكەرلەرنىڭ باشلىقى ئۇمەرجان ، بەكرى غازىگە ئۇچىمىز يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالغان ئىدۇق.

نىلقا ئۇرۇشنى باشلىنىشتىن بىر نەچچە كۈن بۇرۇن بىر ئىش بىلەن كۆرەگە بارغاندا ئۇمەرجان بىلەن ئۇچراشقان ئىدىم. ئۇ مىنى كۆرۈپ خوشال بۇلۇپ كەتكەن ئىدى. شۇ چاغدا ئۇمەرجان ماڭا سىزنىڭ قىلغان ياخشىلىقىڭىزنى ھېچ قاچان ئۇنۇتمايمىز ، ئەگەر بىزگە ھاجىتىڭىز چۈشسە ، بېشىمىز كەتسىمۇ ئۇرۇندايمىز دېگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇمەرجانغا ئىشىنىپ بارغان ئىدىم. مەن كۆرەگە بىرىش ئۈچۈن چوڭ يول بىلەن ماڭماي ئۆزەم قاتنايدىغان يوللار بىلەن مېڭىپ بەكرى غازىنىڭ ئۆيىگىمۇ ئېتىز ئارىلاپ ئارقا كوچىدىن كىردىم.چۈنكى چوڭ كوچا ۋە ئادەملەر كۆپ يەردە چوقۇم خىتايلارنىڭ قويغان ئايغاقچىلىرى بار دەپ پەرەز قىلغان ئىدىم.

ئۇنىڭ ئۇستىگە غولجا شەھرىنىڭ كۆپ قىسمىنى بىز ئىگىلەپ تورغاشقا كۆرەدە نېمە ئىشلار بولۇپ كەتكىنىنى بىز بىلمەيتۇق. ئىش قىلىپ ئىككى سائەتلىك يولنى تۆرت سائەتتە مېڭىپ ساق سالامەت بەكرى غازىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ باردىم.يېرىم كېچە بولغان بولسىمۇ ئۇلار تېخى ياتمىغان ئىكەن. ئۇمۇمەن بارلىق كۆرە خەلقى بولۇپمۇ ئۇيغۇرلار خىتايلار بىر كۈنى تۇيۇقسىز سىپىل ئىچىدىن چىقىپ بىزنى تۆتۈپ ئېلىپ كېتىدۇ دەپ ئەندىشە قىلىپ ياشايدىكەن. شۇڭا بەزىلەر تاك ئاتقىچە ئۆخلىماي كۈزەتچىلىك قىلىپ چىقىدىكەن.بۇلار ئەنە شۇنداق ۋەھىمىدە ئولتارغاندا مەن كەپتىمەن. مىنى ئىللىق قارشى ئالدى. بۇلار غۇلجىدىكى ئىشلاردىن تازا ئىنىق بىر نەرسە ئۇقالماي ئۆز قايغۇسى بىلەن بۇلۇشۇپ قالغان ئىكەن. غۇلجىدا ئۇرۇش باشلانغان كۈندىن تارتىپ كۆرە سىپىلىنىڭ دەرۋازىسى تاقالغان بولسىمۇ ئارىلاپ قوراللىق ئەسكەرلەر چىقىپ خەلقنى يىغىپ ئەگەر ئوغرىلارغا ياردەم قىلىدىغان بولساڭلار ھەممىڭلارنى بالا چاقاڭلار بىلەن قوشۇپ قىرىپ تاشلايمىز. بىز سىلەردەك ئاز خەلق ئەمەس بىز ئۇلۇغ جۇڭخۇا دۆلىتى بۇلىمىز ، بۇنى يادىڭلاردىن چىقارماڭلار دەپ قورقۇتۇپ كىرىپ كېتىدىكەن. بەكرى غازى غۇلجا شەھرىدە بۇلۇڭۇاتقان ئىشلارنى مېنىڭ ئىنىق دەپ بىرىشىمنى سورىدى. مەن گەپنى ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ بەرپا بولۇشىدىن باشلاپ بۈگۈنكى غۇلجا شەھرىدىكى ئەھۋال ،

ئازات بولغان يەرلەر، هازىر شەھەر ئىچىدە ئۇرۇش توختىغانلىقىنى، بۇرۇنقى سىلىكىبۇنىك ئورنىنى ئىنقلاپچىلار ئىگىلەپ ئۇ يەردە ئىشتاپ،ھۆكۈمەت قۇرۇپ چىقىۋاتقانلىقىنى خىتايلار بولسا نىلقا ناھىيەسىنى تاشلاپ قىچىپ ھەرەمباغ، لەكشاك، ئايرودرومغا كىرىپ ئالغانلىقىنى بىزنىك پارتىزانلارنىك ئەشۇ يەرلەردە سوقۇشۇاتقانلىقىنى،خىتايلار قورققىنىدىن جاشقانغا ئوخشاش ئورا كولاپ كىرىۋىلىپ جېنىنى ساقلاش ئۈچۈن تىرىشۇاتقانلىقى قاتارلىقلارنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردىم ۋە سىپىل ئىچىدە بولۇۋاتقان ۋەقەلەرنى ھەمدە ئۆمەرجاننىك تەغدىرىنى سورۇدۇم. ئۇ توختاك مەن يادىمدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن دەپ ئالدىراپ تالاغا چىقىپ كەتتى ۋە ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي ئۆمەرجاننى باشلاپ كىردى. ئۆمەرجان مىنى كۆرۈپ يىغلاپ كەتتى .ئۇ مەن كىلىشتىن ئىككى كۈن بۇرۇن ئۆزىگە ئىشەشلىك ئىككى دوستى بىلەن كىچىسى سىپىلدىن سىرىلىپ چۈشۈپ قىچىپ، بىر بىرى بىلەن تىپىشالماي ئۆزى يالغۇز بەكرى غازىنىك ئۆيىگە كىلىپ يوشۇرۇنغان ئىكەن.ئۇنى بەكرى غازى مال قوتىنىدا ساقلاۋىتىپتۇ.ئۇمەرجان بىلەن بىر كىچە سىپىل ئىچىدىكى خىتايلارنىك ئەھۋالى، ئۇرۇش تەييارلىقى، ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىنىك قىينىچىلىقلىرى ھەققىدە پاراڭلىشىپ چىقتۇق.

بىز تىخى ئاشۇ سىز يارەدەم قىلىپ قۇتۇلدۇرۇپ قويغان كۆكتات ئېتىزىنىك ئىشىنى تۈگەتمىگەن ئىدۇق.خىتايلار يازلىق ئوتياشلارنى ھەركۈنى ئۈچ چوك ھارۋۇدا غۇلجىغا توشۇپ ستىپ ياخشى پۇل قىلىپ ئالدى. قىشلىق ئوتياشلار تىخى تەييار بولمىغان ئىدى. نىلقا ئۇرۇشى باشلاندى. بۇ ئۇرۇشنى ئۇلار بىزگە نىلقىدا ئالتە ئوغرى قورال بىلەن خەلقنى قورقۇتۇپ بۇلاكچىلىق قىلىۋاتىدۇ، ئۇلارنى تۇتۇپ كىلىش ئۈچۈن بىزنىك ئادەملىرىمىز چىقىپ كەتتى. يېقىن ئاردا تۇتۇپ كىلىدۇ، شۇ چاغدا بىز ئۇلارنى خەلق ئالدىدا سوتلاپ، جازالايمىز دەپ ئۇختۇردى. بىز راس شۇنداق ئوخشايدۇ دەپ يۇرۇپتۇق، بىر نەچچە كۈن بولدى، بىزنى كۈندۈزى ئېتىزغا ئېلىپ چىقىپ ئىشلىتىپ كىچىسى سىپىل ئىچىگە ئەكىرىپ قويۇدۇ .بىز بۇنىكدىن گۇمان قىلىپ قالدۇق. ئەمدى بولسا بىزنى باشقىدىن رەتلەپ ھەر ئون بالىغا بىر خىتايىنى باشلىق قىلىپ قويدى. ئۇلار بىزنى قوراللىق باشقۇرىدىغان بولۇپ قالدى. بىز ھەممىمىز ئاقسۇ، كۇچا، قەشقەر، يەركەن، خوتەندىن بۇلۇپ بىزنى ئالتايدىن ئېلىپ كىلىپ مۇشۇ يەردە ئىشلىتىۋاتىدۇ، بىز نىلقا تۇرماق غۇلجىنىك قەيەردە ئىكەنلىگىنىمۇ بىلمەيمىز. نىلقىدا نىمە بولۇۋاتقىنىنى بىزگە ئېيتمايدۇ. ئۇلارنىك نىلقا ئوغرىلىرى كۇچۇيۇپ كېتىپ باردۇ دېگەن گەپلىرىنى

ئاكلاپ قالاتتوق ،كېينكى ۋاقىتلاردا بىزنى پەقەت ئېتىزغا ئىشلەشكە ئېلىپ چىقماس بولۇۋالدى.سىپىل ئىچىدىكى ئۇششاق رېمونتلارنى ، پوتەينىك بۇرۇلغان يەرلىرىنى ۋە يېڭى پوتەي ياساش ئىشلىرىنى قىلىمىز.كۈندۈزى ئىشلىتىپ كېچىسى قامالىپ قويۇدىغان ئىشنى چىقىرۋالدى.سىپىل دەرۋازىسىدا قوراللىق قاراۋۇل تۇرۇدۇ.بىزنى سىرتقا چىقارماس بولدى.بىر كۈنى بىزنى ئېتىزغا ئېلىپ چىقىپ بارلىق كۆكتاتلارنى يىقىۋۇزۇپ سىپىل ئىچىگە ئېلىپ كىردى.قارىساق ئېتىزغا خوجايىن بولۇۋالغان ئوفىتسېرلەرنىڭ بىرىمۇ يوق ، ھىلىقى گېنېرالمۇ يوق.ھەممىسى تاپقان بايلىقلىرىنى ئېلىپ ئۆرۈمچىگە كېتىپ قاپتۇ.ئۇرۇش تەييارلىقى كۈندىن—كۈنگە جىددى كېتىپ بارىدۇ.بىزگە قورال بەرمەي ھەر بىرىمىزگە بىردىن قوراللىق خىتاي ئەسكەرنى قوشۇپ قويدى. شۇلار بىلەن بىللە سىرتقا چىقىپ ئېتىزلاردا يىغىپ قويغان چۆپ ،بىدىلەرنى نەرقىنى سورىماي تۇشۇپ ئەكىرۋالىمىز.بۇنى نېمەقىلىدىكىن دېسەك ،نەدىن تېپىپ كەلدىكىن ، مېڭدەك ئات ، بىر نەچچە مىڭ قوينى سىپىل ئىچىگە ئەكىرىۋاپتۇ. سىپىل ئۈستىگە يېڭى زور زەمبىرەكلەرنى ئېلىپ كىلىپ ئورۇنلاشتۇردى. بىر زەمبىرەكنىڭ يېنىغا ئوندىن خىتاي ئەسكىرىنى قويدى.سىپىل ئىچىدىكى بارلىق خىتايلارنىڭ ياشلىرىغا قورال تارقىتىپ بىرىپ تەييارلىق قىلىۋاتىدۇ.بىزنى كۈندۈزى ئەك ئېغىر ئىشلارغا سىلىپ كېچىسى قامالىپ قويۇدۇ .ھازىر سىپىل ئىچىدە ئىككى مېڭدىن ئارتۇق خىتاي ئەسكىرى بار ،ددى ئۇمەرجان.

كۆرە سىپىلى ئىچىدىكى ئەھۋالنى تولۇق ئۇققاندىن كېيىن ئۇمەرجاننىڭ قولىغا قاسىمجان قەمبىرىگە قارىتىپ خەت يېزىپ بەردىم ۋە غۇلجىغا بارىدىغان يولنى ، ئىشتاپنى قانداق تېپىشنى ، قاسىمجان قەمبىرى بىلەن قانداق كۆرۈشۈشنى ۋە بۇ خەتنى ساقا كىم بەرگەنلىكىنى ئېيتساق بولدى دەپ ئۇختۇرۇپ ئەۋەتتىم. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

« قاسىمجان ئاكا بۇ خەتنى ئېلىپ بارغان كىشى مەن سىزگە سۆزلەپ بەرگەن ئۇمەرجان بولىدۇ.كۆرەدىكى تولۇق ئەھۋالنى ئۆزىدىن ئاكلايسىز.سۈيدۆكدە ۋەزىيەت كەسكىن ئىكەن ، مەن ئەھۋالنى تولۇق ئىگەللەپ ئالدىن بارىمەن».

ئۇمەرجاننى ئەسكى كىيىملەر بىلەن ياساندۇرۇپ يولغا سىلىپ ، ئۆزەم سۈيدۆككە كەتتىم. سۈيدۆك بىلەن كۆرەنىڭ ئارىلىقى ئون چاقىرىمچە كىلەتتى. ماقا شەھەرگە كىرىش خەتەرلىك ئىدى. شۇڭا شەھەر سىرتىدا ياشايدىغان ھۆشۇرمەت ئەپەندىنىڭ

ئۆيگە باردىم.ئۇ مېنى خوشاللىق بىلەن قارشى ئالدى ۋە مېنىڭ غۇلجا شەھرىدىكى ئۆزگۈرۈشلەر ھەققىدە سۆزلەپ بېرىشىمنى ئىلتىماس قىلدى. مەن ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ ئىنقىلاپقا رەھبەرلىك قىلىشىدىن باشلاپ بارلىق پائالىيىتىنى تولۇق سۆزلەپ بەردىم. ئۇ غۇلجا باش ساقچى ئىدارىسى خىتاي جاللاتلىرىنىڭ ۋەھشىلىكلىرىنى ئاڭلاپ ، سىپىل ئىچىدىكى جاللاتلارمۇ كۆپ ئادەملەرنى تۇتۇپ قاماپتۇ ، بۇلارنىڭمۇ تەغدىرى ئاشۇلاردەك بولسا قانداق قىلغۇلۇق ، بۇلۇپمۇ پارتىزانلار غۇلجىغا ھۇجۇم باشلىغان كۈندىن باشلاپ سىپىل دەرۋازىسىنى تاقاپ ئېلىپ كۈندۈزى يۈزلەپ ئەسكەر بىلەن چېقىپ خەلقنى تۇتۇپ كېتىۋاتىدۇ.شەھەر خەلقىنىڭ تولىسى قىچىپ شەھەر سىرتىغا يۆشۈرۈندى. بىزنىڭ مۇشۇ بىغىمىزدا ھازىر ئونبەش ئادەم يوشۇرۇنۇپ ياتىدۇ. بىزدە قورال بولمىغانلىقتىن ئۆزىمىزنى مۇھاپىزەت قىلالمايمىز دەپ ئىچىدە قالدۇق. ھېچ بولمىغاندا ئازراق قورال بولغاندا ، مەن خەلقنى توپلاپ ئۇلارنى سىپىل ئىچىدىن چىقالماس قىلىپ قوياتتىم.دىدى. شۇ ئاردا سۈيدۈكلۈك باھاۋۇدۇن ئەپەندى كىرىپ كەلدى ۋە ئۆز ئۆيىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرالمايمىز قىچىپ چىققانلىقىنى ، خىتايلارنىڭ ئۇلارنىڭ مەھەللىسىدىكى مەسۇم شاگىيۇنى ئوغرىلار بىلەن ئالاقەڭ بار دەپ قىلىچ بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرىۋەتكەنلىكىنى ، سىپىلگە يېقىن ئۆيى بارلارنىڭ بالىلىرىنى ئېلىپ ئۆيلىرىنى تاشلاپ بىشى قايغان يەرلەرگە سەرسان بولۇپ قىچىپ كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. ھەمدە مىنىڭ ئايالىم ئۇچ ئايلىق بالا بىلەن سۈيدۈكدە ئىدى ،پارتىزانلارغا قوشۇلۇپ غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم باشلاشقا توغرا كەلگەنلىكتىن ئايالىمنى ئېلىپ كېتەلمىگەن ئىدىم.ھۇشۇرمەت ئەپەندى ئايالىم تۇرغان ئۆيگە كىشى ئەۋەتىپ ماڭا خەۋىرىنى ئېلىپ كەلدى. خىتايلار مېنى تۇتۇش ئۈچۈن ئىزدەپ يۈرگەن ئىكەن. تۇختى شاگىيۇ دېگەن ئادەم بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئايالىمنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ گەمە ئىچىدە ساقلاۋېتىپتۇ .ئەمدى ھۇشۇرمەت ئەپەندى ئۆز ئۆيىگە ئەكىلىپ مۇھاپىزەت قىلىپ تۇرىدىغان بولدى ،دىدى.

سىپىل ئىچىدىكى خىتايلارنىڭ سىرتقا چىقىپ خەلقنى تۇتقۇن قىلىشىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن مەن باھاۋۇدۇن ئەپەندى بىلەن لوسگۈگدىكى پارتىزانلارغا باردۇق. ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە پولكوۋنىك موگۈتنوپ رەھبەرلىگىدە پارتىزان ئەترىتى قۇرۇلۇپ ، كەڭ ساي تاغ ئىچى بىلەن ئۇرۇمچىدىن كىلىدىغان دۇشمەنلەرنىڭ ئالدىنى توسۇپ يوقۇتۇش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلۇپ ، موگۈتنوپ لوسگۈگدا ياشىغۇچى

بالتىيۇپ ، ئسمائىل تۆمۈرچى قاتارلىق ئادەملەرنىڭ ياردىمى بىلەن پارتىزانلار ئەترىتى تەشكىل قىلىپ چىققان ئىدى. پارتىزانلارنىڭ كۆپچۈلۈكى ئۇيغۇر ، قازاق ، رۇسلار بولۇپ قوراللىق ، قورالسىز بەشىۋزگە يېقىن كىشى ئىدى. موگۇتنۇپنىڭ يىنىدا يىتتال ئارقىلىق سوۋېتتىن كەلگەن ئىككى ئادەم بار ئىكەن. مىنى موگۇتنۇپ بىلەن غۇلجىغا ھۇجۇم قىلىدىغان كۇنى ئالىكساندىرۇپ تونۇشتۇرۇپ قويغان ئىدى. بىز موگۇتنۇپ بىلەن يىنىدىكى ئىككى ئادەمگە سۇيدۇك خەلقىنى سىپىل ئىچىدىكى خىتايلار چىقىپ تۇتۇپ كىتىپ بارىدۇ ، ئەكىرىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ تەغدىرى غۇلجا باش ساقچىدىكى ئادەملەرنىڭ تەغدىرىگە ئوخشاش بولۇۋېتىپتۇ. خەلق مال مۇلكىنى تاشلاپ بالا چاقىسىنى ئېلىپ ، بىشى قايغان ياققا قىچىپ كېتىۋېتىپتۇ. قاچالمىغان شەھەر تۇرغۇنلىرىنىڭ تەقدىرى خەتەر ئاستىدا قاپتۇ ، دەپ تۇرۇشمىزغا سۇيدۇكدىن قىچىپ چىققان ياشلاردىن يىگىرمىگە يېقىن كىشى يېنىمىزغا كەلدى ۋە خىتاي جاللاتلىرىنىڭ قىلمىشلىرىنى ، ئۆزلىرىنىڭ قانداق قىچىپ چىققانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. مەن موگۇتنوپقا ماڭا ھىچبولمىغاندا ئون دانە قورال بەرسىكىز ، مەن بۇ يىگىتلەر بىلەن بىرىپ خەلقنى كەتمەن-گۈجەك ، پالتا ، تاياق-توخماقلار بىلەن قوراللاندۇرۇپ ، خىتايلارنى سىپىلدىن چىقماس قىلىپ قوياي ، دەپ ئىلتىماس قىلدىم. موگۇتنۇپ سەل تۇرۇۋېلىپ ،سىلەر ئازراق تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار ،مەن باشقىلار بىلەن مەسلىھەت قىلىپ كۆرەي ، دەپ ئىشتاپقا كىرىپ كەتتى. بىر سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەندە مىنى چاقىرىپ ، بۇ يىگىتلەر بۇ يەردە دەم ئېلىپ تۇرسۇن ، سىز بىز بىلەن بىللە بېرىڭ ، خىتايلارنى سىپىلدىن چىقماس قىلىپ قويىمىز ، دىدى. مۇگۇتنۇپ ئۆز ئەترىتىدىن ئەللىك ئادەمنى ئېلىپ سىپىلگە يېقىن لەگزە دەپ ئاتىلىدىغان ئىگىز دۆڭنىڭ ئۈستىدە توختىدۇق. دۇشمەن بىلەن بىزنىڭ ئارىمىز بىر چاقىرىم كىلەتتى.سىپىل ئۈستىدىكى خىتايلار بىزنى كۆرۈپ تۇراتتى.بىزمۇ سىپىل ئۈستىدىكى مىدرلاۋاتقان ئادەملەرنى كۆرۈپ تۇراتتۇق. دەرھال سىپىل ئىچىگە قارىتىپ ئاپتومات ، پولىموت ، مىلتىقلاردىن ئوق ياغدۇرۇپ سىپىل ئىچىدىكى دۇشمەنلەرنىڭ يۇرىگىنى مۇجۇپ تاشلاپ قاراڭغۇ چۈشكەندە لوسىگۈڭغا قايتىپ كەلدۇق. شۇندىن كېيىن سىپىل ئىچىدىكى خىتايلار سىپىل سىرتىغا چىقىپ خەلقنە زۇلۇم قىلىشنى ئۇنتۇپ سىپىلدىن چىقماس بولدى. لوسىگۈڭدىكى پارتىزان ئەترىتى ئۆچ تەرىپىنى دۇشمەنلەر ئىگىلەپ تۇرغان يەرنىڭ ئوتتۇرىغا جايلاشقان بولۇپ ،ئەڭ ئېغىر ۋەزىيىنى ئىجرا قىلىش تاپشۇرۇلغان ئەترەت ئىدى. بولۇپمۇ تانكا ،زەمبىرەك

قاتارلىق چوڭ قوراللىرى بىلەن ئۇرۇمچىدىن كېلىدىغان دۈشمەننى تاغ جىلغىسى ئىچىدە توسۇپ يوقاتماي ئۇلار غۇلجىغا يېتىپ كېلىدىغان بولسا، ئىلى ۋىلايىتىگە يۇشۇرۇنۇۋالغان دۈشمەنلەر بىلەن بىرلىشىپ ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ غەلىبە قازىنىشىغا چوڭ توسقۇنلۇق قىلىشى مۇمكىن ئىدى.

ھۇشۇرمەت ئەپەندىنىڭ ئۆيى سۈيدۆڭ شەھرىنىڭ سىرتىدا بولۇپ، ئاستى تاختايلىق چوڭ ئۆيلەر ئىدى.ئۆينىڭ چۆرىسى باغ بولۇپ، بۇ يەردە سۈيدۈكدىن قىچىپ چىقىپ يوشۇرۇنۇپ ياتقان ئونبەش ئادەم بار ئىكەن. ھۇشۇرمەت ئەپەندىنىڭ ئۆيى سۈيدۈك ئازات بولغىچە پارتىزانلارنىڭ بازىسى بولۇپ خىزمەت قىلدى. مەن بۇ يەرگە كىلىشتىن ئۈچ كۈن بۇرۇن سىپىل ئىچىدىكى خىتاي چىرىكلىرى چىقىپ تەكشۈرگەن بولسىمۇ، ئۆي ئىچى ۋە باغنى تىنتىپ تەكشۈرۈشكە جۈرئەت قىلالماي.پارتىزانلارکىلىپ قالسا دەرھال بىزگە خەۋەر قىل، ئۇلارنى يوشۇرساڭ قاتتىق جازالىنىسەن، دەپ قويۇپ كېتىپ قاپتۇ.

14-نۆيابىر كۈنى غۇلجىدىن مۇختەر كاۋا دېگەن ئادەم لوسكۇگۇغا كىلىپ خەلقە ئازات شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىزنىڭ قۇرۇلغانلىقى ھەققىدىكى خۇش خەۋەرنى يەتكۈزدى. ئەترەتكە ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرىقىنمۇ ئالغاچ كەپتۇ. مۇختەركاۋا گەرچە تەشكىلات ئەزاسى بولمىسىمۇ ئابرۇيلۇق، غۇلجا ئۇرۇشىغا قاتناشقان ئىشەشلىك ئادەم ئىدى. بۇيرۇقتا چىنپاكزا ناھىيەسىنى ئازات قىلىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلغان ئىكەن. چىنپاكزا سوۋېت قورغاس چىگراسىغا جايلاشقان شەھەر بولۇپ،بۇگۈنگە قەدەر خىتايلار تەرىپىدىن بىكىتىلىپ قويۇلغانلىقتىن قاتناش توختىغان ئىدى. موگۈتنۇپ ئەترىتى ئۈچيۇز كىشىلىك ئەترەتنى كەكسۇاي ئىچىدە قالدۇرۇپ ئىككى يۈز ئادەم بىلەن كەچتە چىنپاكزىغا ئاتلاندۇق.شەھەرگە يېتىپ بارساق خىتايلار سىپىل ئىچىگە كىرىپ ئالغان ئىكەن. بىز ھۇجۇم باشلىماي يۇرت چوكىلىرىدىن ئۈچ كىشىنى ئۇلارنى تەسلىم بولۇشقا ئۇندەپ ئەلچى كىرگۈزدۇق.خىتايلار جاھىللىق قىلىپ تەسلىم بولماي سىپىل ئۈستىدىن بىزگە قارىتىپ ئوق ئاتتى. بىزمۇ ھۇجۇمغا ئۆتتۇق، خەلقتىن ئۈزۈن شوتا ئېلىپ ئۇلارنى بىر–بىرىگە ئۇلاپ سىپىلگە قويۇپ،چاققان يىگىتلەر سىپىل ئۈستىگە چىقىپ ھۇجۇم باشلىدى. قاتتىق ئۇرۇش ئىككى سائەت داۋام قىلدى. دۈشمەنلەرنىڭ تىرىك قالغانلىرى ۋە چوكىلىرى سىپىلنىڭ ئارقىسى بىلەن قىچىپ سوۋېت چىگراسىدىن ئۆتۈپ ئۆز جېنىنى ساقلاپ قالدى. قىچىشقا ئۇلگۈرمىگەن دۈشمەنلەر ئەسىرگە ئىلىندى.

ئەترەت ئازات بولغان بۇ شەھەردە تىنچلىق ئورنۇتۇش ئۇچۇن يۇرت چوڭلىرى بىلەن بىرقانچە ئادەمنى قالدۇرۇپ ، غەلبە بىلەن لوسىگۇڭغا قايتىپ كەلدۇق. سوۋېت بىلەن ئالاقە قىلىش ئۇچۇن كەڭ يول ئېچىلدى. موگۇتنۇپ ئەترىتىگە سوۋېتتىن كەلگەن بىر پولكوۋنىك رەھبەرلىك قىلاتتى.

1944-يىلى 18-نويابىر كۇنى مەن مۇخىتەر كاۋا،باھاۋۇدۇن ئەپەندى ئۇچىمىز ساربۇلاق ئارقىلىق غۇلجا شەھرىگە بىرىپ باش ئىشتابىمىزغا كىرسەك ھۆكۇمەت ئەزالىرىمۇ مۇشۇ يەردىكى بىنالارغا ئورۇنلاشقان ئىكەن. ھۆكۇمەت رەھبەرلىرىدىن ئەخمەت ئەپەندى ، قاسىمجان قەمبىرى. رەخمجان سابىرھاجى ، ئابدۇكىرىم ئابباسلار بىرلىكتە سۆھبەتتە ئىكەن. مەن ئۇلارغا سۆيدۈك ، كۇرە ، چىنپاكزىدىكى ئۇرۇشلارنى تەپسىلى سۆزلەپ بەردىم. بۇ رەھبەرلەر ئاكلاپ خوشال بولدى. ئەخمەت ئەپەندى سىپىل ئىجدىكى دۇشمەنلەرنىڭ يۇرىگىنى مىجىپ قويغىنىڭلار ياخشى ئۇسۇل بوپتۇ ، دەپ بىزنى ماختىدى.شۇ ئاردا غىنى باتۇر بىلەن پاتىخ باتۇرلار كىرىپ كىلىپ سۆيدۈك كۇرەنى ئۆزەم ئالىمەن ،ئۇلارنىڭمۇ ئەجىلى ئاز قالدى دەپ تۇراتتى ، ئەخمەت ئەپەندىم مىنى بۇ خەلق باتۇرلىرى بىلەن تونۇشتۇردى.شۇ كۇندىن باشلاپ بىز بۇلار بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلدۇق.

شەرقى تۇركستان ھۆكۇمىتىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى

ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ ئارزۇ ئارمانلىرى تولۇق ئەمەلگە ئاشىپ 1944-يىلى12-نۇيابىر كۇنى غۇلجا شەھرىدە ئازات شەرقى تۇركستان ۋاقىتلىق ھۆكۇمىتى قۇرۇلدى ، ئۇنىڭ ئەزالىقىغا بارلىق مىللەتنىڭ ۋەكىللىرى بەلگىلىنىپ بىرلىك سەپ مۇستەھكەملەندى. بۇ ھۆكۇمەتنى ئىلى ۋىلايىتىدە ياشايدىغان بارلىق مىللەت خەلقى قوللاپ قۇۋەتلىدى ، شەرقى تۇركستان خەلقىنىڭ ئۆزۇن يىللاردىن بىرى كۆتكەن ئارزۇ ئارمانلىرى ئەمەلگە ئاشىپ غەلبىگە ئېرىشتى.قولغا كەلگەن غەلبىنى ساقلاپ قىلىش ئۇچۇن بارلىق خەلق بىر جان بىر تەن بولۇپ ئۇرۇشقا تەييارلاندى. ۋەتىنىمىز شەرقى تۇركستانىنى تولۇق ئازات قىلىش ئۇچۇن ، مال جىنىنى ئايىماي ھەر كۇنى نەچچە يۇزلىگەن ياشلار ناھىيەلەردىن كىلىپ پىدايى بولۇپ يېزىلدى. شەرقى تۇركستان ھۆكۇمىتى ھەر بىر مىللەت ئۆزئالدىغا

پارتىزان ئەترىتى قۇرۇپ چىقىشقا رۇخسەت قىلدى. پارتىزان ئەترىتى قۇرۇپ چىقىش ئىشى قوماندانلىق باش شتاپ رەھبەرلىگىدە ئېلىپ بېرىلدى. ئۇيغۇر ، قازاق ، قىرغىز ، تاتار ، تۆڭگان رۇس ، موڭغۇل ، شۇنداقلا مىللەتلىرى ئۆز ئالدىغا ئەترەت قۇرۇپ چىقتى. يېڭىدىن قۇرۇلغان ئەترەتلەردىكى پارتىزانلارنىڭ ئۇمۇمى سانى ئونمىڭ كىشىدىن ئېشىپ كەتتى. بۇ ئەترەتلەرنى قۇرال ياراق بىلەن تەمىنلەشكە يېڭىدىن قۇرۇلغان ياش ھۆكۈمەتنىڭ ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان ياسقۇنچى خىتاي ئارمىيەسى ئىلى ۋىلايىتىگە قاراشلىق جىڭ ، بۆرتالا ، ئارىشاڭ ، سۈيدۆڭ ، كۈرە ناھىيەلىرىنى ۋە غۇلجا شەھرىنىڭ چەت ياقىسى بولغان بايكۆل ، لەكشاڭ ، ھەرەمباغ ئايرودرۇملارنى ئىگىلىۋالغاندىن كېيىن ، بۇ يەرلەرنى دۇشمەن ھىساۋىغا قۇراللانغان پارتىزانلىرىمىز مۇھاسىرىگە ئېلىپ ئۇرۇش ئېلىپ باراتتى. دۇشمەنلەرنى تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلىپ خەلق ۋەكىللىرى ئەۋەتسەكمۇ ، تەسلىم بولۇشقا ئۇنىمايۋاتقان ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرىۋەردى. ھەركۈنى ئىككى قېتىم ئۇرۇمچىدىن ئايروپىلان ئۇچۇپ كېلىپ ئوق-يارىاق ، ئوزۇق-تۈلۈك تەمىناتلىرىنى يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇراتتى. ئىگىز ئاسماندىن تاشلىغان بۇيۇملار بەزىدە كۆزلىگەن يەرلەرگە چۈشمەي بىز ئىگىلەپ تۇرغان يەرلەرگە چۈشۈپ ئۇنىڭغا بىز ئىگە بولۇپ ئىككى ئوتتۇرىدا ئۇرۇش كۈچۈيۈپ كېتەتتى.بۇ يەرلەرگە ئورنۇشۇپ ئالغان دۇشمەنلەرگە قوماندانلىق ئۇرۇمچىدىن بولاتتى. مۇشۇ مەزگىلدە قەشقەر تاشقورغان ئەتراپىدا ئۇرۇش ئېلىپ بېرىۋاتقان پارتىزانلارنىڭمۇ سانى ئون مىڭ كىشىدىن ئېشىپ بىر قانچە چوڭ ناھىيەلەرنىڭ مەركەزلىرىنى ئىگىلەپ ئالغاشقا ،دۇشمەن غۇلجا ئۇرۇشىغا كۆپرەك كۈچنى يۆتكەپ كىلىشكە ئىمكانىيەتسىز بولۇپ ، ئىككى دۇنزىيەسىنى (ساي بالىق) شىخو شەھرىگە يۆتكەپ كىلىشكە باشلىدى. مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىز ئۇزىنىڭ تەشكىلىنى مۇستەھكەم قۇرۇپ چىقىشقا ئىمكانىيەت يارىتىلدى.

ئۇرۇمچىدىن ئىلىنغان مەلۇماتقا ئاساسەن گومىنداڭچىلار ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنى باستۇرۇش ئۈچۈن ئىككى دۇنزىيەسىنى شىخو شەھرىگە ئۇرۇنلاشتۇرۇپ تانكا ، ھەرخىل زەمبىرەك ، مىنامیۇتلارنى ئايروپىلانلارنىڭ ھىمايىسىدە ئۆتۈشنى پىلانلاۋاتقانلىقى ئىنىقلاندى. دىمەك بۇ قېتىمقى ئۇرۇش ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ تەغدىرىنى ھەل قىلىدىغان ئۇرۇش ئىدى. بۇ سىناقتىن ئۆتۈش ئۈچۈن ياش شەرقى

www.uyghurkitap.com

تۈركستان ھۆكۈمىتىمىز ئالدىدا ئۇچ چوڭ ۋەزىپە تۇراتتى. بۇ قېتىمقى ۋەزىپىلەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىققاندىلا ئازاتلىقنى ساقلاپ قېلىش مۇمكىن ئىدى.

1-شىخۇ شەھرىگە ئۇرۇنلاشقان دۈشمەننىڭ ئىككى دىۋىزىيە ھەربىي كۈچىنى غۇلجىغا كەلتۈرمەسلىك.

2-دۈشمەننىڭ تۈزگەن پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا يول قويماي تاغ- داۋانلاردا ئالدىنى توسۇپ يوق قىلىش.

3-غۇلجا شەھرىنىڭ چىتىگە ،سۈيدۈڭ ، كۈرە سىپىلى ئىچىگە ۋە ئارىشاڭ ناھىيەسىگە ئورنۇشۇپ ئالغان دۈشمەنلەرنى تېز يوق قىلىپ ئۇلاردىن تارتىپ ئالغان قوراللار بىلەن قوراللىنىدۇرۇش.

شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتىمىزنى خەلق ياخشى قوللىغاشقا ئىقتىسادى جەھەتتىن ئائچە قىينالمىغان بولسىمۇ قورال-ياراق مەسىلىسىدە چوڭ قىيىنچىلىقلار مەۋجۇت ئىدى. چۈنكى دۈشمەننىڭ ساي بالىق شەھىردە ھەر بىر دىۋىزىيەسىدە ئون ئىككى مىڭدىن جەمئى يىگىرمە تۆرت مىڭ ئەسكىرى بولۇپ ، ھەممىسى زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان ۋە ھەربى تەلىم-تەربىيە ئالغان ئارمىيە ئىدى. باشتا سوۋېت ھۆكۈمىتى بىزگە ئازراق قورال سىتىپ بەرگەن بولسىمۇ ،سوۋېت—گېرمان ئۇرۇشى تىخى ئاياقلاشمىغانلىقى ئۈچۈن قورالسىز ئون مىڭ پارتىزانغا قورال بېرىشى ئىھتىمالدىن يىراق ئىدى. دۈشمەننىڭ بۇ قېتىمقى ھۇجۇمىنى تارمار قىلىش ئۈچۈن بىز سوۋېتنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج ئىدۇق. ياش ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىمىز يوقۇرقى مەسىلىلەرنى كۆزدە تۇتۇپ سوۋېتنىڭ باش كونسۇلى داباشىندىن ياردەم سورىدى.

داباشىن رەھبەرلىرىمىزنىڭ بۇ تەلىپىنى ستالىنغا يەتكۈزگەندە ستالىن قوبۇل قىلىپ ياردەم قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۆزبەكستان ، قازاقستان ۋە قىرغىزستان ھۆكۈمەت باشلىقلىرىغا تاپشۇرغان ئىكەن. بۇ ئىشلارنىڭ 1930-يىللاردىكى ۋەقەلەربىلەن ئاز-تولا چىتىشلىقى بار. 1934-يىلى سوۋېت ئىمپېرىيەسى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەشقەردە تەشكىل قىلىنغان شەرقى تۈركستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى يوقۇتۇپ ، جاللات شىڭشىسەينى تەختكە ئولتۇرغۇزۇپ ئۇرۇمچىدە ئايروپىلان زاۋۇتى ، مايتاغدا نېفىت كومبىناتى ئوخشاش بىر قانچە چوڭ سانائەت كارخانىلىرىنى سېلىپ بۇ قۇرۇلۇشلاردا ھەرمىللەت خەلقلىرىدىن بىر قانچە مىڭ ئىشچى ، تېخنىك ۋە مۇتەخەسسىلەر ئىشلەيتتى. شىڭشىسەي سوۋېتتىن يۈز ئۆرىگەندىن كېيىن ، سوۋېت مۇتەخەسسىلىرى بىلەن بىر

قانچه مىڭ ئىشچى سوۋېتكه كېتىپ قازاقستان ، قىرغىزستان ۋه ئۆزبەكىستانلاردا ياشايتتى. بۇلارنىڭ هەممىسىنىڭ ئائىله تاۋابەتلىرى شەرقى تۈركىستاندا قىلىپ خىتاي زۇلۇمىدىن ئازاپ چىكەتتى.يۇقىردا ئاتالغان ئۈچ رىسپۇبلىكا باشلىقلىرى ستالىننىڭ بۇيرىقى بويىچه بۇلارنى يىغىپ هەربى تەلىم بېرىپ ، ئۇلارغا گېنىرال پالىنوپ ،گېنىرال ئىسقاقبېكلەرنى قۇماندانلىققا بەلگۈلەپ مەۋلانۇپ ، نوغايبايوپ ، يۈنۈس خۇجايۇپلار رەهبەرلىگىده ئۈچ چوڭ ئەترەت تەشكىل قىلىپ ياردەمگه ئەۋەتكەن ئىدى.

بۇلار غۇلجا شەهرىگه يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن شەرقى تۈركىستان هۆكۈمىتى ئۇرۇمچىدىن كىلىۋاتقان دۇشمەن ئارمىيەسىنىڭ ئالدىنى توسۇپ يوقۇتۇش ئۈچۈن مۇنداق ئورۇنلاشتۇرغان ئىدى.

دۇشمەنلەرنىڭ ئاشۇلاردىن بىرلا ۋاقىتتا ئۆتۈپ ، غۇلجا شەهرىگه كېلىپ شەرقى تۈركىستانىنىڭ رەهبەرلىرىنى يوقاتماقچى بولغان پىلانلىرىغا قارشى شەرقى تۈركىستان هۆكۈمىتى ئاچال ،قوش ئەمجەك ئاشۇسىغا پاتىخ مۇسلمۇپ بىلەن رەپق بايچۇرىننى رەهبەر قىلغان ئەترەتنى ئەۋەتىدۇ ، ئارىشاك ، داشۇگۇر ئاشۇسى بىلەن كەلمەك بولغان دۇشمەنلەرگه غىنى باتۇر ئەترىتىنى ئەۋەتىدۇ. كەكسای ،تۇغراسۇ ئاشۇلىرى بىلەن كەلمەك بولغان دۇشمەنلەرگه موگۇتنوپ ، پىدايۇپ ئەترىتىنى ئەۋەتىدۇ. پەنجىم ، جىلىيۇزى غولدىن كېلىدىغان دۇشمەنلەرگه تۆگگان ، قازاق ، شۇۋە ئەترەتلىرنى ئەۋەتىدۇ ، شەهەرنىڭ چەت ياقىسىدىكى لەكشاك ، هەرەمباغ ، ئايرودىرۇملاردىكى دۇشمەنلەردىن مۇداپىئە كۈرۇشنى شەهەر خەلقىگه تاپشۇردى. هەر بىر ئەترەتكه تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى ئۇرۇنداش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن يەرلەرگه دۇشمەنلەردىن بۇرۇن يېتىپ بېرىپ ياخشى هازىرلىق كۆرۈش تاپشۇرۇلدى. مەن غىنى باتۇر ئەترىتى بىلەن ئاتلانغان ئىدىم. بىز سۇيدۇك شەهرىگه يېتىپ بارغاندىن كېيىن بىركۈن يول تەييارلىقى كۆردۇق. ئارقىمىزدىن ئەللىكتىن ئۈشۈق قورالسىز ئادەملەر يېتىپ كەلدى. داشۇگۇر ئاشۇسى تىك هەم سوغۇق بولغاشقا قېلىن كىيىم ، ياخشى ئات كىرەك ئىدى.

بۇ كەلگەن پارتىزانلارنىڭ ئاتلىرى ناچار ،كىيىملىرى يالاڭ بولغاشقا بۇلارنى مەن غۇلجا شەهرىگه قايتۇرۇپ كەلدىم. بىز كۆرە ،سۇيدۇك سىپىلى ئارىسىدىن ئۆتۈپ مىڭىشمىز كىرەك ئىدى. مەندە قورال بولغان بىلەن باشقىلاردا قورال يوق ئىدى. شۇنداق تۇرۇپ ئەپلەپ دۇشمەنلەرگه سەزدۈرمەي ئارىسىدىن ئۆتۈپ ، يېرىم يولغا بارغاندا ئۇستىمىزدىن دۇشمەننىڭ ئايروپلانى ئۆتۈپ كەتتى.بىز چەيلەكۈزە دېگەن

يەرگە يېتىپ بارغىچە دۇشمەن ئايروپلانى سۈيدۈك كۈرە سىپىلىنى ئايلىنىپ تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ، بىزنى قوغلاپ كېلىپ ئۇستىمىزدە ئىككى ئايلىنىپ بىزگە ئوت ئېچىپ ،سلەپ كېلىۋاتقاندا دەرھال ئاق ئۈستەك بويىدىكى قېلىن دەرەخزارلىققا يوشۇرۇندۇق .دۇشمەن ئايروپلانى بىزگە پولىمۇتتىن ئوق ئېتىپ بومبا تاشلىدى. بەختكە يارىسا ئونىك ئاتقان ئوقى تاشلىغان بومبىسى بىزگە ياكى ئاتلىرىمىزغا زىيىنى تەگمەي بىزدىن يىراق يەرلەرگە چۈشتى. ئايروپلان بومبا ئوقىنىك بىزگە تەككەن تەگمىگىنىنى بىلمەي قايتىپ كەتتى. بىزمۇ يولىمىزنى داۋاملاشتۇرۇپ تىنچ ئامان غولجا شەھرىگە يېتىپ كەلدۇق. ھەربىي ئىشتاپقا كىرسەك ئادەمگە لىق تولغان ئىشتاپتا بىرمۇ ئادەم يوقتەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ھەربىي كومىسارىيات بۆلۈمىدە ئېخمەت ئېپەندى ، قاسىمجان قەمبىرى ، رەخمجان سابىرھاجىلار مۇھىم بىر ئىش ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ ئولتۇرغان ئىكەن. مىنى كۆرۈش بىلەن ئېخمەت ئېپەندى نېمە ، بىرەر ھادىسە يۈز بەردىمۇ ،قايتىپ كەپسىزغۇ؟ دەپ سۆز باشلىدى. مەن بارلىق ئىشلاردىن تولۇق دوكلات قىلغاندىن كېيىن ،سىلەرنىك قايتىپ كەلگىنىڭلار ياخشى بولدى. ئۇرۇمچىدىن يولغا چىققان دۇشمەنلەر ئاشۇلارغا يېقىنلىشىپ قالسا كېرەك ، ئىككى كۈن ئىچىدە بارلىق ئاشۇلاردا جەك باشلىنىپ كېتىشى مۇمكىن ، دەپ ئورتا ياشلاردىكى بىر رۇس كىشىنى ماڭا تونۇشتۇردى. سىزنىك كىلىشكىنىڭىزگە ئۇلگۈرۈپ مانا پاۋلىمۇ يېتىپ كەپتۇ ، بۇ كىشى ئايرودرومنىك بىر چىتىنى ئىگىلەپ تۇرغان ئېتەتنىك كاماندىرى بولىدۇ دەپ تونۇشتۇرۇپ بولۇپ ،مەندىن سىلەردە قانچە قورال بار دەپ سۇراپ قالدى. بىزدە بەش قورال بولغان بىلەن جەڭگە يارايدىغان قورال يوق ، دىسەم ، تۇرۇپ كېتىپ پاۋىل سىز ئىگىلەپ تۇرغان يەرلەرنى بۇ يىگىتكە ئۇتكۈزۈپ بېرىك ، يەنە ئون دانە گېرمانكا بېرىك.تېز تەييارلىق كۆرۈك ، قالغان قوراللار ھەر ئىككىڭلارغا يېتىدۇ.يەتمىگەن قوراللارنى دۇشمەنلەردىن ئولجا ئېلىپ يەتكۈزۈپ ئالىسلەر دەپ بۇيرۇق بەردى. پاۋلىغا سىلەر تەييارلىنىپ كەلگىچە بىز ئاتلارنى تەييارلاپ قويىمىز دەپ ئىسكەرتىپ قويدى. ماڭا يەنە قورالسىز يىگىرمە ئادەم قوشۇپ بەردى. بىز ئايرودرۇمدىكى پاۋىل ئەترىتى ئىگىلەپ تۇرغان يەرلەرنى ئۇتكۈزۈپ ئالدۇق. بۇ يەرلەر ئايرودرۇمنىك غەربى تەرىپى بولۇپ دامۇللا جاللاپنىك بېغى دەپ ئاتىلىدىغان يەردىن شىمالى تەرىپى مەتيۇسۇپ ھاجىنىك تۇگمىنى دېگەن يەرگىچە سوزۇلغان ئېدى. پاۋلىغا يەنە ئەللىككە يېقىن پارتىزان جەڭچىلەرنى قوشۇپ پەنجىم غولىغا ئەۋەتتى. بۇ يول بىلەن دۇشمەننىك جىك ناھىيەسىدىن يولغا چىققان بىر پولىك

ئەسكىرى كېلىۋاتقانلىقىنى رازۋېتكا خادىملىرى مەلۇم قىلغان ئىدى. بىز ھەر بەش كىشىگە بىردىن مىلتىق تۆتقۇزۇپ، ئايرودىرومغا ئۇرنۇشۇپ ئالغان دۇشمەنلەرنىڭ بارلىق ھەربىكەتلىرىنى كىچە-كۈندۈز تەكشۈرۈپ تۇردۇق. ئارىمىز تەكشى تۆز يەر بولغانلىقتىن دۇشمەنلەر بىزگە، بىز دۇشمەنگە ھۇجۇم قىلمىدۇق .بىزگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىمۇ شۇنداق ئىدى. دۇشمەن ئۇرۇمچىدىن كىلىدىغان ياردەمنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتەتتى. بىزنىڭ باشقا ئەترەتلىرىمىزمۇ بىزگە ئوخشاش. بىر ئەترەتتە بەش-ئوندىن قورال بار ئىدى. بىزدە قورال-ياراق يېتەرلىك بۇلمىغاشقا دۇشمەنگە ھۇجۇم قىلىشنىڭ قىلچىلىك پايدىسى يوق ئىدى. دۇشمەندە ھەرخىل قۇرال بولۇپمۇ پولىمۇت كۆپ بولغاشقا بىزنى قىرىپ تاشلايتتى. دۇشمەن يۇز پاي ئوق ئاتسا بىز بىر پاي ئوق ئېتىپ قويۇپ تۇراتتۇق. دۇشمەنلەرنىڭ ئايرۇپىلاندىن تاشلىغان بۇيۇملىرىنىڭ كۆپى ھەرەمباغقا چۈشمەي بىز تەرەپكە كۆپرەك چۈشەتتى. بۇنداق چاغلاردا پاراشوت تالىشىپ ئۇرۇش كۆچۈيۇپ كىتەتتى. دۇشمەن ئۆزىنىڭ ئەلاقە قىلىش ئۇسكۇنلىرى بىلەن ئۇرۇمچى ۋە باشقا يەرلەر بىلەن ئالاقە قىلىپ قاياقتىن قانداق ياردەم كېلىشىنى بىلىپ تۇرغاشقا تەسلىم بولماي ياردەم كۈتەتتى. سۈيدۈك، كۆرە، بۇرىتالا، جىك شەھەرلىرىگە ئورناشقان قىسىملىرى بىلەن بىرلىشىپ ئۆچ ئىلىش قولىدىن كەلمەي، پەقەت ئۇرۇمچىدىن ئېغىر قورال بىلەن قوراللانغان ياردەم كىلىپ قولىدىن كەتكەن يەرلەرنى قايتۇرۇپ ئېلىپ يەنە ھۆكۈمران بولۇمىز دەپ تىرىشاتتى. پاتىخ مۇسلىمۇپ، ئىۋان بايچۇرىن، ناۋانلارنىڭ ئەترەتلىرى ئاچال، قوش ئەمچەك داۋانلىرىنى ئىشىپ غۇلجىغا كەلمەك بولغان دۇشمەنلەرنىڭ ئالدىنى تۇسۇپ، تاغقا چىقىشقا ئىمكانىيەت بەرمەي ئىككى تەرەپتىن تاشلار بىلەن ئۇرۇپ، بەزىلىرىنى ئېتىپ تاغدىن دومۇلاتقاندا تەرەپ-تەرەپكە قاچقان دۇشمەنلەرنى ئۆزىنىڭ گېنىرالىرى ئېتىپمۇ توختىتالمىغان. بىزنىڭ پارتىزانلىرىمىز ئەپلىك يوغان تاشلارنىڭ ئارقىسىغا، يوشۇرۇنۇپ ئېلىپ، دۇشمەن يېقىن كەلگەندە بەزىلىرىنى ئېتىپ، بەزىلىرىنى تاش بوران قىلىپ، ئۇلارنىڭ پىلانلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىپ تاشلىغان. دۇشمەن ئۇلگەن ئەسكەرلىرىگىمۇ قارىماي، تاشلاپ قاچقان. ماختىنىپ كەلگەن گېنىرالار ئۆزلىرىنىڭ جېنىنى ئاران ساقلاپ شىخۇ شەھرىگە بىرىپ ئالغانلىقى مەلۇم بولدى. چوڭ يول بىلەن تانكا- زەمبىرەكلىرىنى سۆرەپ كەڭسايى، توغرىسۇ ئارقىلىق غۇلجا شەھرىگە كەلمەك بولغان دۇشمەنلەرنىڭ ئالدىنى موگۈتنۇپ، پىدائىپ، ئەترەتلىرى كەڭ سايدا توسۇپ ئىككى تانكىسى بىلەن

زەمبىرەكلىرىنى قوشۇپ پاچاقلاپ تاشلىغاندىن كېيىن قالغان قوراللىرىنى ئىشقا سالالماي كۆپلىگەن ئۇلۇكلىرىنى تاشلاپ ، چىكىنىپ جىك شەھرىگە بىرىپ ئۇرنۇشۇپ ئالدى. غىنى باتۇر ئەترىتى ئەك جاپالىق داشۇگۇر ئاشۇسىدىن ئىشىپ سايرام كۆلىنىك غەربىي تەرىپى بىلەن يۇرۇپ ئاقبايتال تېغى ئىچىدە دۇشمەن بىلەن ئۇچرۇشۇپ ، دۇشمەننىڭ خۇددى توشقان قوغلىغاندەك قوغلاپ ، ئارىشاك ناھىيە مەركىزىدىنمۇ قوغلاپ چىقاردى. ھەممە نەرسىسىنى تاشلاپ قاچقان دۇشمەن بۆكە ئامبال قورغىنى دەپ ئاتىلىدىغان قورغان ئىچىگە ئۇرنۇشۇپ ئالدى.شۇ ئاردا بۆرتالادىن دۇشمەنلەرگە ياردەم يېتىپ كىلىپ ، چوك جەك مەزگىلىدە غىنى باتۇرغا ئوق تەگدى. غىنى باتۇرنى ئالمۇتىغا ئەۋەتىپ داۋالاپ ساقايغاندىن كېيىن غۇلجا شەھرىگە قايتىپ كەلدى. جىلىيۇزى يەنجىم ئاشۇلىرى ئارقىلىق كىلۇاتقان دۇشمەنلەرنىك ئالدىنى توساپ تاغ ئىچىدە يوقۇتۇش ئۇچۇن يىتەرلىك پارتىزانلىرىمىز بولسىمۇ ، يىتەرلىك ھەربى قورال يۇق بۇلغانلىقتىن بىزنىك پارتىزانلار ئاجىز كىلىپ دۇشمەنلەرنىك ئالدىنى توساپ تۇختىتالمىدى.دۇشمەن قانچە جىق ئۇلسىمۇ ، ئۇلىشىگە قارىماي جىلىيۇزى ، يەنجىم مەھەللىلىرىگە يېقىنلىشىپ قالدى. غۇلجىدىن جىلىيۇزى يىگىرمە بەش چاقىرىم ، يەنجىم ئونبەش چاقىرىم كىلەتتى. بۇ كۆپلىگەن دۇشمەنلەر شەھەرگە يېتىپ كىلىپ شەھەر چىتىدە جەك قىلىۋاتقان دۇشمەنلەرگە قوشۇلۇپ ئالسا بىزنىك تەغدىرىمىز خەتەرلىككە ئۇچراپ قىلىشى مۇمكىن ئىدى. بايكۆل ، لەكشاك ، ھەرەمباغ ، ئايرودىروملاردا جەك قىلىۋاتقان پارتىزانلارنىك بىر قىسمىنى ئەۋەتسەك ،قورالسىز ئادەملەر بىلەن بۇ يەردىكى دۇشمەننى تۇتۇپ تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئەگەر بۇ يەردىكى دۇشمەنلەر بىلىپ قالسا ، بىز ئىگىلەپ تۇرغان يەرلەرنى بىسىپ ئىلىشى مۇمكىن ئىدى.

ئۇنىك ئۇستىگە بۇلار بىر-بىرى بىلەن رادىيو ئارقىلىق ئالاقىلىشىپ تۇرغاشقا ،ئۇرۇشنى كۇچلەندۇرۇشكە باشلىدى. مۇشۇنداق ئېغىر شارايىتتا بىزنىك پارتىزانلىرىمىزغا قۇماندانلىق قىلىپ تۇرغان ئالىكساندىروپ قورقاقلىق قىلىپ ئۆز ۋەزىپىسىدىن ۋاز كىچىپ چەتكە چىقتى. ھۆكۇمىتىمىزنىك قۇرۇلغىنىغا ئەمدى بىر يىرىم ئاي بولغاندا ، بۇ خەتەرلىك سىرنى ئۇمۇمى خەلقە ئۇختۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بەزى ھۆكۇمەت خادىملىرىمۇ ئۆزىنىك يۇرەكسىزلىكىنى ئاشكارىلاپ جاسارەت كۆرسۇتۇشكە جۇرئەت قىلالماي قالدى. ئەگەر بۇخىل ئەھۋال يەنە بىر سۇتكا داۋام قىلىدىغان بولسا قانداق ئاقىبەت يۇز بېرىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئىدى.

مۇشۇنداق خەتەرلىك ئەھۋالدا تۇرغىنمىزدا سوۋېت يارده‌مگه ئەۋەتكەن پالىنوپ ئەترىتى يېتىپ كەلدى. بۇ ئەتره‌ت جلىيۇزنگه بارغىچه دۇشمەننىڭ ئالدى مەھەللىنىڭ چىتىگه كىلىپ بولغان ئىدى. پالىنۇپ ئەترىتى دۇشمەننى چىكىندۇرۇپ تاغ ئىچىده قىرىپ يوق قىلدى. دۇشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ توقسەن پىرسەنتى دېگۈدەك قارغا- قۇزغۇنلارغا يەم بولدى. پەنجىم غولى بىلەن كەلگەن دۇشمەنلەرنىڭمۇ تۇلسى ئۆلۈپ ساق قالغانلىرى قىچىپ جىڭ شەھرىگه بىرىپ ئۇرناشتى. ئازات شەرقى تۇركستان ھۆكۈمىتى بۇ خەتەرلىك ئۇرۇشتا غالىبىيەت قازىنىپ خەتەردىن قۇتۇلدى. راست گەپنى قىلغاندا ئەگەر پالىنۇپ ئەترىتى يەنە يېرىم كۇن كىچىككەن بۇلسا ،دۇشمەن غۇلجا شەھرىگه بىسىپ كىرىپ خەلقنى قىرىۋەتكەن بولاتتى.

ئەنه شۇنداق قىيىن شارايىتتا ۋەزىيەتنى تۇغرا باھالىيالماي قورقانچاقلىق قىلغىنى ئۇچۇن پارتىزانلارنىڭ قوماندانى ئالىكساندىروپ ۋەزىپىسىدىن بۇشۇتۇلۇپ ، ئۇنىڭ ئۇرنىغا گېنىرال پالىنۇپنى قوماندان قىلىپ بەلگىلىدى. شۇنداقلا تەلئەت مۇسابايۇپمۇ ئۆزىنىڭ شەرەپلىك مۇسابايۇپ دېگەن نامىنى ساقلاپ قالالماي ، ئىنقىلاپتىن يۇز ئۆرۇپ ، خىتايلار تەرەپكه قىچىپ كەتتى. بۇنداق داۋالغۇشلار يۇز بەرگەن بولسىمۇ لىكىن ، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ھىچ قانداق ئىككىلەنمەي ئۆز مەۋقەسىده چىڭ تۇردى.

يەنە بىر قىيىن مەسىله ، بىز تېخى بارلىق ئىداره- جەمىيەتلەرنى تولۇق تەشكىللەپ بۇلالمىغان ئىدۇق. ئەگەر بارلىق ئورگانلار تولۇق تەشكىللىنىپ بولغاندا ئىدى ، جەمىيەتته تەرتىپ ئىنتېزام ۋە مۇستەھكەم بىرلىكسەپ بۇلىشىغا كاپالەت قىلغان بولاتتى. شۇڭلاشقا بۇ بىر نازۇك مەسىله ھىساپلىناتتى. بەزى تەشكىلات ئەزالىرى ، نازىرلار. ئىداره باشلىقلىرى پۇتۇنلەي ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرىدىن بولۇش كىرەك دەپ قارايتتى ، بۇنداق بولغاندا مىللى مەسىلىگه تەسىر يېتەتتى. چۇنكى ئازاتلىق تەشكىلاتى ئەزالىرىنىڭ توقسەن بەش پىرسەنتى ئۇيغۇرلار ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن بۇ مەسىله چۇڭقۇر مۇزاكىره ،سالماقلىقنى تەلەپ قىلاتتى.ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولدى ، ھۆكۈمەت رەئىسلىكىگه ئۆزبەك ئەلىخان تۆره. مۇئاۋىن رەئىس ئۇيغۇر ھاكىمبەك غوجا ، ئىككىنچى مۇئاۋىن رەئىس قازاق ئۇبۇلخەيىر تۆره بەلگۈلەندى. ھۆكۈمەت ئەزالىقىغا ۋە نازىر ،ئىداره باشلىقلىرىغا ئاساسەن ھەممە مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرى بەلگىلەندى. ئازاتلىق تەشكىلاتى ئەزالىرىدىن بەزىلىرى ھۆكۈمەت ئەزالىقىغا ، بەزىلىرى باشقا مەسئۇل خىزمەتلەرگه تەينىلەندى. ئابدۇرۇپ مەخسۇم باش كاتىپلىققا ،مەمەتجان

مەخسۇم ئالى سوت باشلىقى ، ئەخمەت ئەپەندى ھەربى بۇلۇم باشلىقى ، قاسىمجان قەمبىرى ھۆكۈمەت كادىرلار باشقارما باشلىقى ۋە ھەربى سوت باشلىقى ، رەخىمجان سابىربھاجى بىلەن ئابدۇكېرىم ئاببباس ئىچكى ئىشلار باشقارما ۋە ساقچى باشلىقى ،سالمەجانباي يەر سۇ نازارىتىنىڭ نازىرى ، جانى ھۆكۈمەت تەپتىش باشقارما باشلىقى ، زۇنۇن تىيىپ مۇئاۋىن قۇماندان ۋەزىپىلىرىگە تەينىلەندى. ئازاتلىق تەشكىلاتقا قاتناشمىغانلاردىن تاتار ھەببى ماۋارىپ نازىرى ، سەيپىدىن ئۇنۇك مۇئاۋىنى ، ئەنۋەر مۇسابايۇپ مالىيە نازارىتىنىڭ نازىرى ۋەزىپىلىرىگە تەينىلەندى. ئىدارە جەمىيەت باشلىقلىرىغا ھەربىر مىللەت ۋەكىللىرى تەينىلەندى. ھۆكۈمەتنىڭ بىرەر مەسئۇل خىزمىتىگە تەينىلەنمەي قالغان بىرەر مىللەت چەتتە قالغىنى يوق. بۇنىڭ بىلەن بىرلىك سەپنىڭ ئۇلى مۇستەھكەملەندى.پاتىخ مۇسلىمۇپ بىلەن غېنى ، ئەكبەرلەرگە خەلق باتۇرى دېگەن بۇيۇك نام بېرىلدى.

بۇ ئۇچ باتۇر ئۇيغۇر ، تاتار ، قازاق ئۇچ قېرىنداش مىللەتنىڭ پەرزەنتلىرى ئىدى. دۇختۇر نىغمەت ئىنئامجان رەھبەرلىگىدە ھەربى دۇختۇرخانا تەشكىل قىلىنىپ قىسقا مۇددەتلىك تىببى خادىملەرنى تەييارلاش كۇرسى ئېچىلىپ ، ئۇنى پۈتتۈرگەنلەر ھەربى قىسىملارغا تەخسىملەندى. ھەربى تەمىنات قارمىقىدا مەۋلان ھاجى رەھبەرلىگىدە ھەربى كارخانا تەشكىل قىلىنىپ ھەرخىل ھۇنەر كەسىپ ئىگىلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ھەربىلەر ئۈچۈن يازلىق ، قىشلىق ھەربى كىيىملەرنى ، پىيادە ، ئاتلىق ئەسكەرلەر ئۈچۈن بارلىق ئۇسكۇنلەرنى تەييارلاپ ئۆز ۋاختىدا تەمىنلىدى. غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم باشلانغاندا پۈتۈن خەلقنىڭ دىققىتى دۇشمەنگە قارشى كۈرەشتە بۇلۇپ مەكتەپلەر يېپىلىپ قالغان ئىدى. ياش ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بۇ مەسىلىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ ھەر مىللەت پەرزەنتلىرىگە ئۆز ئانا تىلىدا مەكتەپ ئېچىپ بىرىپ ماۋارىپ ئىشلىرىنى يولغا قويدى. شۇنداقلا مەتبۇئات ئىشلىرىنى يولغا قويۇپ كۇندۇلۇك ، ھەپتىلىك ، ئايلىق گىزىت ژۇرناللار چىقىرىپ خەلقنىڭ ئاڭ سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈندى.ھەر ساھەدىكى ئىدارە جەمىيەتلەر قۇرۇلۇپ خىزمەت بىر نەچچە ئون يىللىق تارىخى بار ھۆكۈمەتلەردەك ئىش ئېلىپ باردى. شەھەرنىڭ ئازات بولغان رايۇنلىرىدا تەرتىپ ئورنۇتۇلۇپ ، خەلقنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەسى ئالاھىدە يۇقىرى بولدى. بىراق شەھەرنىڭ شەرقى—شىمال تەرىپى بايكۆل ، ئايرىدۇرۇم ، ھەرەمباغ دېگەن يەرلەرنى دۇشمەن ئىگىلەپ تۇراتتى.

ئۇلاردىن باشقا ئىلى ۋىلايىتىنىڭ سۈيدۈڭ، كۇرە سىپىل ئىچىنى، بۆرىتالا، جىڭ،ئاربشاڭ ناھىيىلىرىنى دۇشمەنلەر ئىگىلەپ تۇراتتى.شەھەر چىتىنى ئىگىلەپ تۇرغان دۇشمەنلەرگە بىرنەچچە قېتىم ئۇرۇش قىلماي تەسلىم بۇلۇش ھەققىدە ئەلچىلەرنى كىرگۈزگەن بولساقمۇ جاھىللىق قىلىپ تەسلىم بولماي قارشىلىق كۆرسۈتۈپ كەلدى. ئۇلار ئۇرۇمچى شەھىرىدىن كىلىدىغان ياردەمگە ئىشىنىپ ئۇمىدىنى ئۇزمەي قارشىلىق كۆرسۈتۈپ كىلەتتى. بۇ دۇشمەنلەرنى قۇرال كۈچى بىلەن يۇقۇتۇش ئۈچۈن ھەربى ئىشلار بۆلۈمى پىلان ئىشلەپ چىقتى. شۇ كۈنلەرگىچە بۇ يەرگە ئۇرنۇشۇپ ئالغان دۇشمەنلەرگە ھاۋا يۇلى بىلەن كۈندە ئىككى قېتىم ياردەم كېلىپ تۇراتتى. تاشلىغان شارلار بەزىدە بىزگە چۇشەتتى.

1944-يىلى 28-دېكابىر كۈنى ئازات شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىز ئۆزىنىڭ ھەربى پىلانى بۇيىچە بۇ يەرلەرگە ھۇجۇم قىلىش بۇيرۇقىنى چۇشۈردى. ئالدى بىلەن سۈيدۆڭ كۈرەسىپىلى ئىچىگە ئۇرنۇشۇپ ئالغان دۇشمەنلەرنى يوق قىلىش، بۇ كۈنلەردە مەن ئەترىتىم بىلەن ئايرۇدۇرۇمنىڭ غەربى تەرىپىنى ئىگەللەپ تۇراتتىم. مېنى ھەربى بۆلۈمگەچاقىرىپ ئازراق ئادەم بىلەن سۈيدۆڭگە ئەۋەتتى. مۇگۈتنۇپ ئەترىتى بىلەن سۈيدۆڭ سىپىلى ئىچىنى ئازات قىلدۇق. بۇيەردىن قىچىپ چىققان دۇشمەن كۈرە سىپىلى ئىچىگە توپلاندى. شۇ كۈنى ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرىقى بىلەن مۇگۈتنۇپ ئەترىتى سۈيدۆڭ پولىكىغا ئۆزگەرتىلىپ، ھۆكۈمىتىمىزنىڭ بىرىنچى پولكى قۇرۇپ چىقىلدى. مېنى بالتىيۇپ باتالىئونى بىلەن كۈرەنى ئازات قىلىشقا ئەۋەتتى. بىزنىڭ ئارقىمىزدىن پولك كوماندىرى مۇگۈتنۇپ ئەسىرگە چۇشكەن خىتاينىڭ ناھىيە باشلىقىنى ئېلىپ كەلدى. ھۆكۈمەت سۈيدۆڭ كۈرە سېپىللىرىنى بۇزۇپ تاشلاش ئۈچۈن سوۋېتتىن چوڭ قۇراللارنى ئېلىپ كېلىشنى پىلانلاپ مېنىڭ بىلەن بىر نەچچە كىشىنى سوۋېتكە ئەۋەتمەكچى بولغان ئىدى. مەن ئالمۇتىغا ئۇقۇشقا بېرىش ئۈچۈن ئايرۇدىرۇمدىكى ۋەزىپىنى پەنجىم ئەترىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەردىم، شۇ كۈنى ئىسقاقبەك،پولكۇۋنىك مەۋلانۇپ، نوغايبايۇپ،يۇنۇس غۇجايۇپلار رەھبەرلىگىدىكى چوڭ ئەترەت تاشقورغاندىن كېلىپ، تىكەس، مۇڭغۇلكۇرەدە ئىسقاقبەك بىرىگادىسىنى تەشكىل قىلىشقا كىرىشكەنلىكتىن تۇختۇتۇپ قۇيغان ئىكەن. بىز سۈيدۆڭگە كەلگەن كۈنى مۇگۈتنۇپ ئەترىتى سۈيدۇڭ سىپىلى ئىچىگە ھۇجۇم قىلىپ كىردى.ھۇجۇم باشلاشتىن بۇرۇن خىتايلارنى تەسلىم بولۇشقا ئۈندەپ ئەلچى ئەۋەتكەن ئىدى،تەسلىم بولماي

قارشىلىق كۆرسۈتۈشكە باشلىدى. نەتىجىدە ھۇجۇم قىلىشقا تۇغرا كەلدى. سۈيدۆك سىپىلى كۆرە سىپىلىدىن كىچىگرەك ھەم پاكاراق بۇلۇپ ، بۇ يەردە خىتايلار ئاز ئۆتىدى. ناھىيە مەركىزى سىپىل ئىچىگە جايلاشقان بۇلۇپ ، سىرتىدا بىرمۇ ھۆكۈمەت ئىدارىسى يۇق ئىدى. سىپىل ئۈستىگە ئۇرۇنلىشىپ ئالغان خىتايلار قاتتىق قارشىلىق كۆرسۈتۈپ بىزنى يېقىن كەلتۈرمەي قويدى. ئەگەر سىپىلگە شۇتا قۇيۇپ چىقساق بىز كۆپ چىقىمغا ئۇچراپ كىتەتتۇق. مۇگۈتنۇپ چىقىمسىز ئىشغال قىلىش ئۈچۈن سىپىل ئاستىنى كولاپ پارتىلىتىش دوربىسى كۆمۈپ ، سىپىلنى ئىككى يەردىن پارتىلىتىپ يول ئاچتى. بىزنىك ئەسكەرلىرىمىز سىپىل ئىچىگە بىسىپ كىردى. دۈشمەنلەر قۇراللىرىنى تاشلاپ ، دەرۋازىنى ئېچىپ كۆرە سىپىلگە قاراپ قاچتى. پارتىزانلىرىمىز بۇلارنى قوغلاپ يۇقاتقان بۇلسىمۇ ، بەزلىرى قېچىپ كۆرە سىپىلى ئىچىگە كىرىپ ئالدى.

سۈيدۆك شەھرى 1944-يىلى 29-دېكابىر كۈنى تولۇق ئازات قىلىندى. 30-دېكابىر كۈنى شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىك بۈيرىقى بىلەن مىللى ئارمىيەمىزنىك بىرىنچى پولكىنى قۇرۇپ چىقتۇق.پولك كوماندىرلىقىغا مۇگۈتنۇپ بەلگىلەندى. مېنى بىرىنچى باتالىيۇننىك كومىسارلىقىغا بەلگىلىدى. باتالىيۇن كوماندىرلىقىغا بالتىيۇپ بەلگۈلىنىپ ، بىزگە كۆرە سىپىلىنىك ئىچىنى ئازات قىلىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى. بىز دۈشمەنلەرنى سىرتىدىن قوغلاپ ئالدۇق ، مۇگۈتنۇپ پولك شتابىنى سۈيدۆك شەھرىگە ئۇرۇنلاشتۇرۇپ بىر رۇتا ئەسكەر بىلەن ئۆزى بىللە كىلىپ ، بىزگە قۇماندانلىق قىلىپ ، كۆرە يۈرت چۆكلىرىدىن تۆرت كىشىگە سۈيدۆكدە تەسلىم بۇلغان خىتاينىك ناھىيە باشلىقىنى قوشۇپ سىپىل ئىچىدىكى دۈشمەنلەرنى تەسلىم بولۇپ قۇرال تاپشۇرۇشقا چاقىرىپ ئەلچى كىرگۈزدۇق. ئەگەر ئۇلار تەسلىم بولۇپ قۇرال تاپشۇرسا ھاياتى ۋە مال مۇلكىگە كاپالەتلىك قىلىپ ، ئىنسانلىق ھوقۇقىغا دەخلى زەخمەت يەتمەسلىگىنى ئۇختۇردۇق. ۋەكىللەر سىپىل ئىچىگە كىرىپ بىر كۈن جىددى سۆھبەت ئۆتكۈزدى. بىزنىك شەرتلىرىمىزگە ناھىيە باشلىغى رازى بولغان بۇلسىمۇ بەزى ھەربى باشلىقلار رازى بۇلماي ئۇرۇش قىلىش تەرەپدارى بۇلۇپ سۆھبەت ئۇزۇنغا سۈزۇلسىمۇ ئاخىر دەرۋازىسىنى ئېچىپ بەردى. بىز سىپىل ئىچىگە ئوق ئاتماي كىردۇق. بىزنىك بىسىپ كىرىشىمىزگە ئوق ئېتىشقا جۇرئەت قىلالمىغان بىر ھەربى باشلىق بىر رۇتا ئەسكىرى بىلەن يەنە بىر دەرۋازىدىن قېچىپ ئىلى دەرياسىدىن ئۆتۈپ ئاقسۇ ۋىلايىتىگە قاراپ قاچقان ئىكەن. ئۇلارنىك ئارقىسىدىن قوغلاپ تۇتۇپ كىلىش ئۈچۈن ئىسمائىل

تۆمۈرچى دېگەن كومانىدىر بىلەن بىر رۇتا ئەسكەر ئەۋەتتۇق. بۇلار قاچقان دۇشمەنلەرنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بىرىنچى سۈمۈل دېگەن يەرگە كەلگەندە ئازراق جەڭ بولۇپ ، ئاخىرىدا دۇشمەنلەرنىڭ باشلىقى پولكوۋنىك خىتاي ئۆزىنى—ئۆزى ئېتىپ ئۆلۈۋالىدۇ. قۇل ئاستىدىكى ئەسكەرلەر ئۇرۇش قىلماي قۇراللىرىنى تاپشۇرۇپ تەسلىم بولۇدۇ. بىز بۇلارغا ھېچ قانداق زىيان يەتكۈزمىدۇق. سۈيدۆڭ ، كۇرەنىڭ ئازات بولغىنىنى تەبرىكلەپ ماشىنىلار بىلەن ئەخمەت ئەپەندى ، رەخمجانلار يېتىپ كەلدى. مەن قورال تاپشۇرۇپ ئېلىش بىلەن بەنت ئېدىم. مۇگۈتنۇپ چاقىرىپ ئادەم ئەۋەتكەن ئىكەن ،مەن بۆلۈمگە كىرسەم ،ئەخمەت ئەپەندىنىڭ يادىغا كېلىپ قالسا كىرەك.بۇ يەردىكى مىللى ئەسكەر بالىلارنىڭ تەغدىرى قانداق بولۇپتۇ دەپ سۇراپ قالدى. بۇ ھەقتە مۇگۈتنۇپنىڭ ھېچ قانداق خەۋىرى بۇلمىغاشقا نېمە دېيىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. ئەخمەت ئەپەندى ماڭا سىز قىلىدىغان ئىشلارنى باشقىلار قىلىپ تۇرسۇن ، سىز ئاشۇ ئەسكەرلەرنىڭ تەقدىرىنى بىلىپ ماڭا خەۋىرىنى بىرىڭ دەپ بۇيرۇق قىلدى. شۇ چاغدا بەكرى غازى كىرىپ كەلدى.ئەخمەت ئەپەندى بەكرى غازىغا سىزنىڭ كەلگىنىڭىز ياخشى بولدى ، بۇلارغا ياردەم قىلىڭ ، دەپ بىزگە قۇشۇپ قۇيدى. بىز خىتايلارنىڭ پاۋدى دەپ ئاتىلىدىغان كازارمىسىغا باردۇق ،بۇ چوڭ دەرۋازىلىق ئايرىم قۇرا بولۇپ ، زەمبىرەكچىلەر بۆلۈمى دېگەن جاي ئىكەن ،قوروغا كىرسەك ئىشىكلىرى قۇلۇپلانغان ئۇچ چوڭ كازارما بۇلۇپ قۇلۇپنى چىقىپ ئىشىكنى ئاچساق ، سىسىقچىلىقنىڭ دەستىدىن كۆڭلىمىز ئاينىپ كەتتى. ئۆينىڭ ئىچىدىكى بەزى ئادەملەر ئۆزى مېڭىپ تالاغا چىقتى. بەزىلىرى ئورنىدىن تۇرالماي قاپتۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرى كىسەل بولسا بەزىلىرى ئاچلىقتىن ئاجىزلاپ كەتكەنلەر ئىكەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇر بالىلىرى بولۇپ خىتاي جاللاتلىرى بۇلارغا ئىشەنمەي ، مۇشۇ يەرگە سولاپ بىر ھەپتىدىن بىرى بۇلارغا تاماق بەرمەي ، ئاچلىقتىن بەش كىشى ئۆلگەن ئىكەن. ئۆلگەنلەرمۇ بىربۇلۇڭدا يېتىپتۇ. مەن دەرھال بىرىپ ئەخمەت ئەپەندىگە دوكلات قىلدىم. ئەخمەت ئەپەندى ماڭا بۇ يەردىكى ئىشلارنى مۇگۈتنۇپ ئۆزى ئۇرۇندايدۇ ، سىز دەرھال بېرىپ ئۇلارنى ئىسسىق ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ ياخشى كۈتۈڭ ، تېنى ساق يىگىتلەرنى ئايرىپ بىر ئەترەت تەشكىللەپ تەربىيەلەپ تۇرۇڭ ، بۇ ئەترەت سىزنىڭ مۇستەقىل ئەترىتىڭىز بۇلىدۇ ، مىنىڭ بۇيرۇقۇمنى كۈتۈڭ ، مەن قايتىپ بېرىپ دۇختۇر ئەۋەتىمەن ، كىسەللەرنى غۇلجىغا ئېلىپ بىرىپ داۋالايدۇ ، دەپ بەكرى غازىنى كۆرە ساقچى باشلىقى قىلىپ بىكىتىپ

قايتىپ كەتتى. ئىككى كۈن ئۆتكەندە غۇلجىدىن تىببى خادىملار كېلىپ تەكشۈرۈپ يىگىرمە نەپەر كىسەل يىگىتنى غۇلجىغا ھەربى دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەتتى. تىنى ساق ،قاۋۇل يىگىتلەردىن ئۈچيۈز كىشىنى تاللاپ چوڭ ئىتريت تەشكىل قىلىپ، بۇلاردىن بەدىنى ئاجىز ئىللىك نەپەر ئادەم بەكرى غازىنىڭ ئىختىيارىدا قالدى. ئىسسىق، تاماق، پاكىز ياتاق ۋە سىياسى تەلىم تەربىيە بۇلارنى تېزلا ئىسلىگە كەلتۈرۈپ كۈچلۈك ،جەڭگىۋار ،جەبدەس جەڭچىلەردىن قىلدى. بىزگە بەكرى غازى ۋە كۆرە خەلقى ھەر جەھەتتىن ياردەم قىلىپ تۇردى.

گومىندا ڭچىلارخەلقتىن زورلۇق بىلەن تارتىپ ئالغان ئۈچمىڭ دانە قوي ۋە مىڭدىن ئۈشۈق ئاتنى سىپىل ئىچىگە ئەكىرىپ قويلارنى مۇشۇ يىگىتلەرگە سويغۇزۇپ ، خۇددى سەرجان ئۆتۈندەك تېزىپ قويغان ئىكەن. بىز بۇلاردىن پايدىلاندۇق. ئاتلارنى بولسا ئوت —جۇپ ، يەم-خەشەك بەرمەي سىپىل چۆرىسىدىكى جۇڭقۇر يەرلەرگە سولاپ قويغاچقا بۇ بىچارىلار دەرەخ شاخلىرى ، قۇراي ، غازاڭلارنى يەپ ئۇرۇقلاپ كەتكەن ئىكەن. مەن ئۈچيۈز ئاتنى تاللاپ خەلقنىڭ ياردىمى بىلەن بېقىپ تەييارلىدىم. بىشىمنى قاتۇرغان نەرسە ئىگەر بولدى. يىگىتلەردىن بىر نەچچىسى ماڭا ئالتە ماشىنىدا ئىگەر ئېلىپ كىلىپ بىزگە تۇشۇتۇپ ئىسكىلاتقا بىسىپ قويغان ، دىدى. بىز ئىشكىلىرىنى مىخلاپ قويغان ئىسكىلاتلارنى ئېچىپ قارىساق ئىگەر توقۇم ، يۇگەنلەرنى بىسىپ قويغان ئىكەن. بىز 300 ئىگەر ئالدۇق. قالغان ئىگەر جابدۇق ئاتلارنى مۇگۈتنۇپ پولىكى ئېلىپ كەتتى. ئاتلارنى ئىگەر جابدۇقلىرى بىلەن ئەسكەرلەرگە تەخسىم قىلىپ بەردىم.

بىز كۆرەدە 1945-يىلى 22-يانۋارغىچە تۇرۇپ تەييارلاندۇق ، كېيىن ئەخمەت ئەپەندى بۇيرۇق ئەۋەتىپ بىزنى غۇلجىغا قايتۇرۇپ كەلدى. بۇ ئادەملەرنىڭ ئۇستىدە خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ كىيىمى بولغاشقا يولدا كۆرگەن كىشىلەر ھەيران قالدى. ئەخمەت ئەپەندى بىزنى كۈتۈپ ئىلىش ئۈچۈن مەخسۇس ئادەم بەلگۈلەپ ئۈچ دەرۋازىدا كۈتۈپ ئالدى. بىزنى ساي بويى ئۇن زاۋۇت يېنىدىكى بۇرۇنقى سوۋېتنىڭ ياغاچ ئىسكىلاتىغا ئورۇنلاشتۇردى. ئەتىسى ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىدىن بىرنەچچە كىشى كېلىپ بىزنى تەبرىكلەپ ياخشى تىلەكلىرىنى بىلدۈردى. ئەسكەرلەرنىڭ روھى تېخىمۇ ئۆستى. ئەخمەت ئەپەندى ھەربى تەمىناتتىن قىشلىق جۇگا ، ئىسسىق شىم ، تۆجۈركا ، ئۆتۈك ، قۇلاقچا ، قاتارلىق مىللى ئارمىيە ھەربى پورمىسىنى تەييارلىتىپ بەردى. مەن بۇ كىيىم كىچەكلەرنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ. قانچە زاماندىن بىرى مۇنچا كۆرمىگەن يىگىتلەرنى

مۇنچىغا ئۇۋەتسې يۇيۇندۇرۇپ ئاندىن كىيندۇردۇم.بۇ يىگىتلەر ئازات ۋەتەننىڭ قەدرىنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشۈنۈپ ، ۋەتەننىڭ تولۇق ئازات بولۇشى ئۈچۈن قۇربان بولساق ئەمدى ئارمان يوق دەپ ئىرادىلىرىنى بىلدۇرۇشتى. بۇ يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى دىگىدەك ۋەتىنىمىزنىڭ جەنۇبى ۋىلايەتلىرىدىن يەنى قەشقەر ، يەكەن ، خوتەن ، ئاقسۇلارنىڭ يىزا كەنتلىرىدە تۇغۇلۇپ ئۇسكەن بولغاشقا ،ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بۇلارنى جەنۇبتا بۇلىدىغان ئۇرۇشلارغا ئەۋەتىشنى لايىق كۆرۈپ ، ماڭا ئايرىم ئەترەت تەشكىللەپ بۇلارغا ھەربى ، سىياسى تەربىيە بىرىشنى تاپشۇرغان ئىدى.

خىتايلار ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ئون ناھىيەسىنىڭ يەتتىسىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسىمۇ ، لەكشاك ، ئايرۇدۇرۇم ، ھەرەمباغلارنى ئىگىلەپ تۇرغاشقا ، ئۇمىدىنى ئۇزمەي ئىلى ۋىلايىتىنى قايتا بىسىپ ئىلىش ئۈچۈن جوڭ تەييارلىق قىلمۇاتقانلىقى مەلۇم بولدى. دۇشمەنلەرنىڭ بۇ قىتىمقى تۇزۇپ چىققان پىلانى مۇنداق ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرىنچى پىلانى بۇيىچە ئىلى ۋىلايىتىنىڭ تاغ ئاشۇلىرىدىن بىرلا ۋاقىتتا غۇلجا شەھرىگە بىسىپ كىرىش پىلانى ئەمەلگە ئاشمىغاندىن كېيىن ، ئاقسۇ ۋىلايىتىگە ئۇرۇنلاشقان بىر دىۋىزىيەسىنىڭ مەلۇم قىسمىنى مۇزداۋان ئارقىلىق تىكەسكە ،ئاندىن كۇچا شەھرىگە ئورناشقان ئاتلىق پولكى تەلەمەت داۋىننىي ئىشىپ غۇلجىغا يېتىپ بىرىش ، قارا شەھەردىكى بىر پولك يۇلتۇز ئارقىلىق نىلقىغا يېتىپ بىرىش ، شىخۇدىكى بىر دىۋىزىيە ئاچال ، كەكسايي ئارقىلىق غۇلجىغا يېتىپ بىرىش ، بۇ قىسىملار ئۇز يولىدا ئۇچرىغان قارشىلىق كۆرسەتكەن قوزغىلاكچىلارنى چىقىمغا قارىماي يۇقۇتۇپ ، غۇلجىغا يېتىپ بىرىپ ، غۇلجىدا قۇرۇلغان ھۆكۈمەتنىڭ تۇخۇمىنى قويماي يوق قىلىش. دۇشمەنلىك بۇ خىل جوڭ تەييارلىقلىرىدىن خەۋەر تاپقان شەرقى تۇركستان ھۆكۈمىتى دۇشمەننى بىرىنى—بىرىگە ئۇچراتماي يوقۇتۇش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرۈشكە باشلىدى ، بۇ چاغدا مەن كۆرەدە تەشكىل قىلىپ ئېلىپ كەلگەن ئەترەت بىلەن ئايرۇدۇرۇمنىڭ غەربى تەرىپىدىكى دۇشمەننى مۇھاسىرىگە ئېلىپ تۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۇتەۋاتاتتىم. ئايرۇدۇرۇمنىڭ جۇرىسى پۇتۇنلەي ئوچۇق تۇز يەرلەر بولغاشقا دۇشمەننى بىر قانچە ئەترەتلەر بىرلىكتە چەمبەر بولۇپ ھالقا ئىجگە ئېلىپ تۇراتتۇق. شۇ يىلى ئوتتۇز بەش گرادۇس سۇغۇق بولۇپ يەردە يېرىم مىتىر قىلىن قار ياتاتتى. بىز قاراۋۇلنى بىر سائەتتە بىر قېتىم يۆتكەپ تۇراتتۇق. مىنى ئىشتاپقا چاقىرىپ سىز ئىگىلەپ تۇرغان تەرەپتىن ئايرۇدۇرۇمنىڭ بىرىنچى بىناسىغا ھۇجۇم قىلىپ كۆرۈكلار ، سىلەرنىڭ ئالدىكىلاردا

www.uyhurkitap.com

برتانكا ماڭدۇ دەپ بۇيرۇق بەردى. مەن سوۋېتتىن تانكا سېتىپ ئالغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قاپتىمەن. ئەسلى مۇنداق بولغان ئىكەن. مەن 1940-يىلى سوۋېت مۇتەخەسسىلىرى بىلەن بىلەن يەر سۈ باشقارمىسىدا ئىشلەپ تۇرغان ۋاقتىمدا سوۋېتتىن بىر چوڭ تراكتور ئېلىپ كېلىپ تەجرىبە مەيدانىدا ئىشلىتىپ يۈرگەن ئىدى.

1941-يىلى سوۋېت مۇتەخەسسىلىرىنى ھەيدەپ چىقارغاندىن كېيىن بۇ تراكتۇر دات بىسىپ يەر سۈ ئىدارىسىدە بۇزۇلۇپ ياتاتتى. ئاشۇ تراكتۇرنى نازارۇپ دېگەن ئۇڭ پۇتى چولاق ئۇرۇس قېلىن تۆمۈرلەربىلەن قاپلاپ خودىدى تانكا شەكلىدە ياساپ چىققان ئىكەن. 1945-يىلى 13-يانۋار كۈنى ئەتتىگەن سائەت بەشتە تەييارلىنىپ بۇ تراكتۇر ئالدىمىزدا ماڭدى ، بىز ئۈنىڭ ئارقىسىدىن جەڭگىۋار ھالەتتە مېڭىپ ھۇجۇمغا ئۆتتۇق ، تراكتۇرنىڭ ئىچىگە پولىمۇت ئۇرۇناتقان ئىكەن. ئوق ئىتىش كۇچىيىپ كەتتى. خىتايلار ھەر ئونبەش قەدەم يەرگە بىردىن پولىمۇت قويىۋالغان ئىكەن. بىزگە تراكتۇرنىڭ ئارقىسىدىن يەر بىغىرلاپ مېڭىشقا توغرا كەلدى. بىرىنچى بىناغا يېقىنلىشىپ قالغاندا تراكتۇر تانكىمىز توختاپ قالدى. دۇشمەن تەرەپتىن ئوق كۆپ ئېتىلغاشقىمۇ بىرەر يېرىگە ئوق تەگمىدىمۇ ياكى ماتۇرى ئىشلىمەي قالدىمۇ بىلەلمىدۇق. دۇشمەنلەر بىزگە يېقىن بولغىنى ئۈچۈن ئۈقنى ئايىماي ئاتقىنى تۇردى. بىزدىن ئون بىر ئادەم چىقىم بولدى. بىزگە ئالغاياكى ئارقىغا مېڭىشقا مۇمكىن بولماي قالدى. مەن جەڭچىلەرگە قارغايىپىشىپ يېتىڭلار دەپ بۇيرۇق بىرىپ ئۆزەممۇ قارغا يېپىشىپ يېتىۋالدىم. ئاڭغىچە دۇشمەننىڭ شەرقى شىمالىدىكى پارتىزانلار دۇشمەنگە قارىتا ھۇجۇمنى كۈچەيتتى ، دۇشمەنمۇ كۈچىنى ئۈلار تەرەپكە بۇرىغاندا بىز پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چېكىنىپ ئالدۇق. تراكتۇر شۇ يەردە قالدى. ئايرۇدۇرۇمدا بىز ئىنىق بىلىدىغان بىر مىڭ ئىككىيۈزدىن ئارتۇق ئىچكىرىدىن كەلگەن ئۇچقۇچلار بار ئىدى. بۇلار كىچىك تېپتىكى ئايرۇپىلان بىلەن ھەر كۈنى مەشىق قىلاتتى .بۇلارغا يەنە قانچىلىك ھەربى كۈچ قوشۇلغانلىغىنى بىلمەيتتۇق. چۈنكى نىلقىدا ئۇرۇش باشلانغاندىن كېيىن ئۇرۇمچىدىن خېلى كۆپ ھەربى كۈچ كېلىپ قۇشۇلغان ئىدى. بىزنىڭ بۇ ھۇجۇم دۇشمەنلەرنىڭ كۈچىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن قىلىنغان ھۇجۇم ئىدى.

دۇشمەنلەرنىڭ ئىككىنچى چوڭ ھەربى پىلانىغا قارشى ياش شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىگە ياردەم قۇلىنى سوزۇپ ، موسكۋادىن بىرنەچچە مەخسۇس ھەربى مۇتەخەسسىلەر بىلەن ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرىگە مەسلىھەتچى بولۇپ ئۇيغۇر

مۇخسىن ئەپەندى كىلىپ بارلىق ھەربى ، مەمۇرى ، باشقۇرۇش ئىشلىرىنى شۇلارنىڭ يول يورۇقى بىلەن ئىجرا قىلىدىغان بولۇپ قالدۇق. مۇشۇ مەزگىلدە قەشقەر تاغلىرىدا ھەسەن ئەپەندى ، نۇراجى ، قادىرتاخۇن ، ئىسقاقبەك رەھبەرلىگىدە كۆرەشكە ئاتلىنىپ چىققان پارتىزانلارنىڭ سانى ئون مىڭ كىشىگە كۆپەيۈپ قەشقەر ، يەكەن ، خوتەن ۋىلايەتلىرىنىڭ بىر قانچە ناھىيەسىنى ئازات قىلىپ ، ئىسقاقبەك غۇلجا ئىنقىلابىغا يارىدەم بېرىش ئۈچۈن سوۋېت ئارقىلىق مەۋلانۇپ ، نوغايبايۇپ ، ئەترەتلىرى بىلەن كەلگەن ئىدى. بۇلارغا تەكەستە يېكىدىن ئەسكەر قوبۇل قىلىپ ، تەكەس پولكى ، كۇنەس پولكى دېگەن نام بېرىپ ئىسقاقبەك بىرىگادىسىنى قۇرۇپ چىقتى. بۇلاردىن باشقا ئىلى ۋىلايىتىدە كۆرەش قىلىۋاتقان پارتىزان ئەترەتلىرىنى رەتلەپ پۈتۈن تاغ يولى ھەم داۋانلارغا ئورۇنلاشتۇردى.

ئىسقاقبەك بىرگادىسى دۇشمەنلەرنىڭ ئاقسۇ ، كۇچا ، قارا شەھەر تەرەپتىن كېلىدىغان ھەربى كۈچىنى يوقۇتۇش ، ئۇيان بايچۇرىن ، ناۋان ، غىنى باتۇر ، موگۇتنۇپ ئەترەتلىرىگە ئاچال ، قوش ئەمچەك جىلىۋز ، پەنجىم ، توغرىسۇ ، كەڭ سايى تەرەپلەردىن كىلىدىغان دۇشمەنلەرنى يوقۇتۇش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى.

شەھەر ئىچىدىكى ھەر مىللەت پارتىزانلىرىغا پالىنوپ قوماندانلىقىدا لەڭشاڭ ، بايكۆل ، ھەرەمباغ ، ئايرۇدۇروملارغا ئورنۇشۇپ ئالغان دۇشمەنلەرنى يوقۇتۇش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى.ھۆكۈمىتىمىز دۇشمەنلەرنىڭ ئىككىنچى چوڭ پىلانىغا قارشى ئاشۇنداق ھازىرلىقلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ 1945-يىلى يانۋارنىڭ 28-كۈنى لەڭشاڭ ، بايكۆل ، ھەرەمباغ ، ئايرودۇروملارغا ئۇمۇمى يۇزلۈك ھۇجۇم باشلىدى. دۇشمەنلەر لەڭشاڭ ، بايكۆل ، ھەرەمباغلاردا يەر ئاستى يول كولاپ ئۆزلىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن يەر ئاستىغا ئورنۇشۇپ ئالغان ئىدى.

بىز ئۇلارنىڭ بۇ ھۇنىرىنى ياخشى بىلەتتۇق ھەم بۇ ئۇلارنىڭ سىناقتىن ئۆتكەن ھىلىسى ئىدى. شۇڭلاشقا بىز ئۇلارنىڭ پۇلموت توچكىلىرىنى قەيەرگە ئورناشقانلىقىنى ياخشى بىلىپ ھۇجۇم باشلىغانلىقىمىزدىن بىزدىن چىقىم ئاز بولدى. ئەمما قولدا قورال يوق ، ساقچىدا باللىرى ، ياكى ئۇرۇق تۇققانلىرى خىتاي جاللاتلىرى تەرىپىدىن ئازاپلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىگىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن خەلق چىداپ تۇرالماي قىساس ئىلىش ئۈچۈن بىزنىڭ توسقىنىمىزغا قارىماي دۇشمەن ئۇستىگە ئۆزىنى شىرەڭ ئېتىپ قۇربان بولغانلار كۆپ بولدى. قوراللىق ، قورالسىز نەچچە مىڭ خەلقنىڭ ئۇررا ، خىتاي

جاللاتلىرىغا ئۆلۈم دېگەن ئاۋازلىرى يەر جاھاننى زىل-زىلگە كەلتۈرۈپ ، دۈشمەننىڭ ھەر خىل توسقۇنلىقلىرىنى پاچاقلاپ تاشلاپ دۈشمەن ئۈستىگە باستۇرۇپ كىردى.خەلقنىڭ بۇنداق قۇدرەتلىك غەزىبىگە بەرداشلىق بېرەلمىگەن دۈشمەن قولىدىكى قورالىنى ئىشقا سالالماي يەر ئاستى بىلەن قېچىپ لەگىشاك بايكۆللەرنى تاشلاپ ھەرەمباقا كىرىپ ئالدى.جەڭچىلەر دۈشمەننى قوغلاپ ھەرەمباغنىڭ ئىگىز تاملىرىدىن سەكرەپ چۈشۈپ بىسىپ كىردى. ھەرەمباقا توپلانغان دۈشمەنلەر بۇ قۇدرەتلىك كۈچنى تۇختۇتۇشقا ھالى كەلمەي ئايرىدۇرومغا قاراپ قاچتى. ئايرودۇرۇمغا قورالسىز خەلق دولقۇنى بىلەن ھۇجۇم قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇنى خەلقە چۈشەندۈرۈپ ، دۈشمەننى مۇھاسىرىگە ئېلىپ تەجرىبىلىك پارتىزانلار بىلەن ئۇمۇمى يۇزلۈك ھۇجۇم باشلىدۇق. بۇ ھۇجۇمدىن ئىككى كۈن بۇرۇن جىڭ شەھرىگە ئورناشقان دۈشمەننىڭ ئىككى پولكى توغرىسۇ ، پەنجىم غولى بىلەن كىلىپ بۇ دۈشمەنلەرنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن يولغا چىققان ئىكەن. جەڭ تازا قاتتىق بولۇۋاتقاندا ، دۈشمەنلەر ئايرودۇرومنىڭ شىمالى تەرىپىدىكى پارتىزانلارنىڭ ئارىسىنى يېرىپ ئۆتۈپ ، پەنجىم غولى تەرەپكە قاراپ قېچىپ ئاقتۇپە دېگەن يەرگە بارغاندا پارتىزانلىرىمىز ئالدىنى توستى. دۈشمەنلەر ئاق تۇپە مەھەللىسىنى يېرىپ ئۆتۈپ بىنەم ئارقىلىق توغرىسۇ تەرەپكە قاچماق بولۇپ يۇرۇشىنى ئۆزگەرتكەندە ئۇزلىرى بىلمەي بىزنىڭ قۇرشاۋىمىزغا كىرىپ قېلىپ ، تەسلىم بولدى. تەسلىم بولغانلارنىڭ ئىچىدە ھەربى باشلىقلار ، ئىدارە باشلىقلىرى بار ئىدى. ئۇچ سوتكا قاتتىق جەڭدە ئۇلگەنلەردىن باشقا مىڭ بەشيۈز ئادەم ئەسىرگە چۈشتى. ئەسىرگە چۈشكەنلەرنى ئۇلتەرمەسلىك ھەققىدە بىزنىڭ ھۆكۈمىتىمىزنىڭ بۇيرۇغى بار ئىدى. ئەسىرلەرنى كۆرە سىپىلى ئىچىدە ساقلاشقا كۆرسەتمە بېرىلگەنلىكتىن بۇ ۋەزىپە يەنە ماڭا تاپشۇرۇلدى. مېنىڭ ئادەملىرىمدىن كوماندىر غاپپار باشلىق ئەللىك جەڭچى بۇلارنى كۆرە سىپىلىگە ئېلىپ بېرىپ بەكرى غازىغا تاپشۇرۇپ بەردى. بۇ ئىلى ۋىلايىتىدىكى ئاخىرقى جەڭ بولۇپ ، ئىلى خەلقى ئۇزىنىڭ مۇستەقىل ھاكىمىيىتىگە ئىگە بولدى. كۆرەش ئارقىلىق ئۇزىنىڭ ئازاتلىقىنى قولغا ئالدى. شۇنداقلا يىتەرلىك قورال ياراقنا ئىگە بولدى.

شەرقى تۈركستان مىللى ئارمىيەسىنىڭ قۇرۇلىشى

ئىلى ۋىلايىتىدىن باشلانغان ئىنقىلاپ پۈتۈن شەرقى تۈركستانغا قانات يېيىپ، خەلقىمىز ئويغۇنۇپلا قالماستىن قەشقەر، تاشقورغان ناھىيەسىنى پارتىزانلار ئازات قىلدى. قۇمۇل ۋىلايىتىنىڭ باريكۆل ناھىيەسىدە پارتىزانلار ئۇيۇشۇپ گومىنداڭچىلارنىڭ مەركەز بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ قويدى. ئىنقىلاپنىڭ كۈندىن كۈنگە قانات يېيىپ كېڭىيىشىدىن تەشۋىشلەنگەن دۈشمەن ئىنقىلاپنى ھەربىي كۈچ بىلەن باستۇرۇشقا جۈرئەت قىلالماي جىڭ ناھىيەسى بىلەن سايبالىق شەھرى ئارىسىغا مۇستەھكەم ئىستىھكام قۇرۇپ چىقتى. چوڭ ھەربىي گازارمىلار ئۇچۇن مەخسۇس دوت، زوت، پوتەيگە ئوخشاش تۇسالغۇلارنى ياساپ ئىككى دۈزىنىيە ئەسكىرىنى ئېغىر قوراللىرى بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇپ قوماندانلىق باش ئىشتابىنى سايبالىق-شىخو شەھرىگە ئورۇنلاشتۇردى.

شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتى ئىداره جەمىيەتلەرنى تەرتىپكە سېلىش بىلەن بىللە گومىنداڭ دەۋرىدىكى ئېغىر سېلىقلارنى بىكار قىلىپ، ئىزىلگەن خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى، ئۆز ۋەتىنىگە ئىگە بولغان جاپاكەش ئۇيغۇر خەلقى ۋە بارلىق قېرىنداش مىللەتلەر غەم-قايغۇ، دەت-ئەلەمدىن قۇتۇلۇپ يېڭى ھاياتقا ئېرىشتى. سوۋېت چىگرا سىدىكى يېنىتالدا سودا يەرمەنكىسى ئېچىلىپ، مال ئالماشتۇرۇش ئىشلىرى يولغا قويۇلغانلىقتىن بازارلاردىكى مال يوق تاقىلىپ قالغان دۈكانلاردا خەلق ئېھتىياجىغا كېرەكلىك مال-تاۋارلار يېتەرلىك ھالغا كەلدى. بازار باھالىرى كۈندىن كۈنگە پەسىيىپ، مۇقىملىشىپ خەلقنىڭ تۇرمۇشى ئۆسۈشكە باشلىدى. غەم قايغۇدىن قۇتۇلغان خەلق شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتى ئەتراپىغا پولاتتەك ئۇيۇشۇپ، پولى بارلار پۇل بىلەن، مىلى بارلار مال بىلەن ھۆكۈمەتكە ئېختىيارەن ياردەم قىلىشقا باشلىدى، بەزى چوڭ ھاللىق چارۋىچىلار بەش يۈزدىن، مىڭدىن قويلىرىنى ھۆكۈمەتكە ئۆتكەزدى. ئەنە شۇنداق مەرت ئادەملەردىن بىر ئىككىنى مىسال كەلتۈرەيلى، بۆرىتالالىق ئىبراھىم بايى بىر مىڭ بەشيۈز قوي ياردەم قىلغان بولسا، تىكەس مۇڭغۇلكۆرەلىك بىكىن ئامبال دېگەن ئادەم ئاتمىش دانە ياخشى ئات تەقدىم قىلغان. مۇشۇنداق مەرت ئادەملەر ياش ھۆكۈمەتكە ئۆزلىگىدىن ياردەم قىلغانلىقى سىرتىدا خەلق ئامبىسى ئىزىز پەرزەنتلىرىنى دۈشمەن

بىلەن جەڭ قىلىپ قۇربان بولساڭ شېھىت ،ھايات قالساڭ غازى دەپ پىدائى ئەسكەرلىككە بەرگەن ئىدى.

باشقا مىللەتلەر قاتاردا بەزى سودىگەر ،دېھقان خىتايلارمۇ قولىدىن كەلگەن مادارى يارىدەملىرىنى قىلغاندىن تاشقىرى ، بەزىلەرنىڭ ئوغۇل قىزلىرى ئۆز ئىختىيارى بىلەن مىللى ئارمىيە سېپىگە قاتناشقان ئىدى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى خەلق تەرىپىدىن چۈشكەن ھەر تۈرلۈك پىكىر-تەلەپ ، ئىلتىماسلارنى ئۆز ۋاختىدا ئورۇندىاپ ، جاۋاپ بېرىپ خەلقنىڭ ھمايىسىگە ئىگە بولغان ئىدى.

1944-يىلنىڭ چىقىشى 1945-يىلنىڭ كىرىشى ھارپىسىدا قىش ئايلىرى بەك سوغ ۋە قار قېلىن ياققان ئىدى. بۇ دۈشمەنلەر ئۈچۈن ئېغىر ،بىز ئۈچۈن قۇتلۇق يىل بولدى. قار كۆپ ياغسا بىنەم ئوخشايدۇ. بولۇپمۇ غۇلجىدا بۇغداي ، ئارپا ، سۇلۇ زىرائەتلىرىنىڭ يېرىمى بىنەم يەرلەگە تېرىلىدۇ ،بۇ ئۇزۇن يىللاردىن بېرى كىلىۋاتقان ئەنئەنە. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئىلى ۋىلايىتىنى ئازات قىلىپلا توختاپ قالماي پۈتۈن شەرقى تۈركىستان تۈپرىقىدىن دۈشمەنلەرنى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن چوڭ تەييارلىق قىلىشقا كىرىشتى. مۇندىن كېيىنكى ئۇرۇشلاردا بەزى يەرلەردە پارتىزان ئۇرۇشى قىلسىمۇ ، دۈشمەنلەر مۇستەھكەم ئورنۇشۇپ ئالغان يەرلەردە غەلبىگە ئېرىشىش ئۈچۈن مۇنتىزىم ئارمىيە بولۇش لازىم ئىدى. مۇشۇ تەرەپلىرىنى نەزەردە تۇتۇپ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى مۇنتىزىم ئارمىيە قۇرۇشقا جىددى كىرىشپ ، بىرىنچى سۈيدۈڭ پىيادە پولكى ، ئىككىنچى كەڭسايى پولكى ، ئۈچىنچى ئاتلىق پولك ، كۈنەس ئاتلىق پولكلىرىدىن باشقا تۆگىگان پولكى ، موكغۇل دىۋىزىيۇنى ، شۇڭە ئىسكادىرونى قاتارلىقلارنى تەشكىل قىلىپ ،مىللى ئارمىيەگە قوماندان قىلىپ پالىنوپنى ، شتاپ باشلىقى قىلىپ گېنىرال ماژارۇپنى ،مۇئاۋىن قوماندان قىلىپ زۇنۇن پولكوۋنىكنى ،سىياسى رەھبەر قىلىپ پولكوۋنىك ھەسەنوپنى بېكىتىپ ، قىسىملار بويىچە كۈچلۈك ھەربى تەلىم تەربىيە ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلدى.

بۇ مەزگىل مىنىڭ قول ئاستىمدا ھەربى ۋەزىپىلەرنى بىجرىپ چىنىققان ئۈچىۋۈز كىشىلىك ئايرىم ئەترەت بولۇپ بۇ ئەترەتنى ھۆكۈمەت ھەربى كومىسارى ئەخمەت ئەپەندى ئۆزى باشقۇراتتى. بۇ قىسىم باشقا قىسىملارغا قوشۇلماي مەخسۇس ئۆز قارمىقىدا ئىدى. چۈنكى بۇلارنىڭ ھەممىسى جەنۇبى ۋىلايەتلەردىن كەلگەن ئۇيغۇر يىگىتلىرى ئىدى. بۇلارنى رەھبەرلىك جەنۇبى فرونت ئۈچۈن كۆزدە تۇتقان ئىدى. باشقا

پولىكلار ئۇيغۇر ، قازاق ، تاتار ، ئۆزبەك ، قىرغىز ، رۇس مىللەتلىرىدىن تەركىپ تاپقان ئىدى. ئۇلۇك ئاخىرىدا زاپاس پولىكنى مۇئاۋىن رەئىسىنىڭ ئوغلى قەيۇمبەك ۋە رەخمىجان سابىرھاجىلار ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ،ئۇخمەت ئىپەندىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي تۇرتىنچى پولىكنى مۇشۇ ئىتىرەتنى ئاساس قىلغان ھالدا تەشكىللەپ چىقىپ ، مىنى يېكىدىن قوبۇل قىلىنغان پىدائىلار بىلەن ئايرىم ئىسكادىرۇن كوماندىرى قىلىپ تەيىنلىدى. بۇ چاغدا ئۇخمەت ئىپەندى غۇلجىدا يوق ئىدى. بەلكىم بولغاندا بۇنداق ئۆزگۈرۈش يۈز بەرمىگەن بولاتتى ، مىللى ئارمىيە جەڭچى ئوفىتسېرلىرىگە مەخسۇس ھەربى فورما تەييارلاش ئۈچۈن ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بىرقانچە قېتىم يىغىلىش ئۆتكۈزۈپ خېلى تەسلىكتە ، ئوفىتسېر ،جەڭچى كىيىمى ، كاكار ، پاگون ، ئوردىن-مىدال ۋە ھەر دەرىجىلىك ئوفىتسېرلەرنىڭ پاگونلىرىنى بەلگۈلەپ چىقىپ ئون ئىككى مىڭ جەڭچىنى دۇشمەندىن تارتىپ ئالغان قۇرال ھەمدە ھەربى فورما بىلەن تەمىنلىگەن ئىدى.

1945-يىلى 8-ئاپرىل كۈنى شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى خەلق باغجىسى يىنىدىكى چوڭ مەيداندا پۈتۈن غۇلجا خەلقى ، ئىدارە- جەمئىيەتلەر ، مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى قاتناشقان چوڭ يىغىن ئېچىپ ، مىللى ئارمىيە قۇرۇلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بارلىق ھەربى قىسىملارغا شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئاي يۇلتۇزلۇق بايرىقى تاپشۇرۇش بىلەن بىللە ھەربى پارات ئۆتكۈزۈلدى. بۇ پاراتقا غۇلجا شەھىرىدە ھەربى تەلىم تەربىيە ئىلىۋاتقان بارلىق قىسىملار تولۇق قاتناشتى.شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئۇرۇشقا قاتناشقانلار ئۈچۈن ئالتۇن كۆمۈشتىن ئازاتلىق ، باتۇرلۇق ، ئىستىقلالىيەت ، ساداقەت ، پىدائى ئوردىن-مىدالىرىنى تەسىس قىلىپ ،ھۆكاپاتلىغان ئىدى. باش كىيىمىدە ئاي يۇلتۇزلۇق كاكار ،ئىككى مۇرىسىدە پاگون ، كۆكسىدە ئوردىن-مىدال كۈن نۇرىدا پاقىراپ كۆزنى چاقىدۇ ، بۇ باتۇر ئوغلانلارنى كۆرگەن ئىر-ئايال قەھرىمانلارنىڭ كۆزىدىن ئېقىۋاتقان خوشاللىق ياشلىرىنى تەسۋىرلەش ئۈچۈن تىل ، قەلەم ئاجىزلىق قىلىدۇ.

ئەشۇ پاراتنى كۆرۈپ تاماشا قىلىپ ئولتارغان سوۋېتنىڭ باش كونسۇلى پاراتنى باھالاپ بۇ ئارمىيەنى ئۈچ ئايلىق ئارمىيە دىمەي ئوتتۇز يىللىق ئارمىيە دەپ باھا بەرسەك بولىدۇ دېگەن ئىكەن. ھەقىقەتنى ئېيتقاندا سوۋېت كونسۇلى داباشىنىڭ بەرگەن باھاسى توغرا ئىدى. شۇ كۈنى پارات ئۆتكۈزگەن مەيدانغا تۇغ مەيدانى دەپ نام بېرىلگەن

ئىدى. 1949-يىلغىچە ھەر يىلى چوڭ بايرام كۈنلىرى تۇغ ھەيدىنىدا ھەربىي پارات ئۆتكۈزۈلۈپ كەلگەن ئىدى.

1945-يىلى ئاپرىلدا مايتاقا ئورۇنلاشقان گومىنداڭ ئارمىيەسىدە خىزمەت ئۆتەۋاتقان ئۇيغۇر ياشلىرىدىن سۈپاخۇن، سىدىق ھاجى، ئابلەت توختى، دېگەنلەرنىڭ رەھبەرلىگىدە خىتايلارغا قارشى قوزغۇلۇپ 97 كىشى بىز تەرەپكە ئۆتۈپ، كىلىپ قوشۇلغان ئىدى، بۇلارنىڭ ئاساسى رەھبىرى ئابلەت توختى دېگەن يىگىت بولۇپ ئىلى ئىنقىلابى باشلانغاندا پولىك ئىجدە خىتايلارغا قارشى تەشكىلات قۇرۇپ چىققان، بۇلارنىڭ ئەسلى پىلانىدا پولكتا خىزمەت قىلىۋاتقان بارلىق مۇسۇلمانلارنى بىرلەشتۈرۈپ پولكنى تولۇق ئىگەللەشنى كۆزدە تۇتقان ئىكەن. بۇلارنىڭ ئىجدىن ساقۇن چىقىپ تەشكىلات ئاشكارە بولۇپ قالغاندىن كېيىن يۇقارقى پىلانى ئەمەلگە ئاشماي قالغان ئىكەن. بۇلارنىمۇ ماڭا قوشۇپ بېرىپ، مىنىڭ ئادەملىرىم خىلىلا كۆپەيگەن ئىدى.

شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى گومىنداڭچىلار بىلەن ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن جىددى تەييارلىق ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىپ ئۇچ فرونت بويىچە ئۇرۇش ئېلىپ بېرىش پىلانلىرىنى ئىشلەپ چىقتى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ قارارى بويىچە:

1-ئورتا يۆلۈنۈش فرونتىغا گېنىرال پالىنوپ قوماندان بولۇپ، ئۇرۇمچىگە يېتىپ بېرىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى.

2-شىمالى فرونت، بۇنىڭغا زۇنۇن تىيپ بىلەن، پىدايىۋپ بەلگۈلۈنۈپ دۆربۇجىن، چۆچەك شەھەرلىرىنى ئازات قىلىپ، ئالتاي ۋىلايىتىگە يېتىپ بېرىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى.

3-جەنۇبى فرونتقا قاسىمجان قەمبىرى فرونت قوماندانى ۋە ھۆكۈمەت ۋەكىلى، ئابدۇكېرىم ئابباسنى سىياسى كومىسسار قىلىپ بەلگۈلەپ، ئاقسۇ ۋىلايىتىگە باردىغان باي قورغان، مۇز داۋانلاردىكى توسالغۇلارنى يوقۇتۇپ، ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ مەركىزىگە يېتىپ بېرىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى. 1-ۋە 2-فرونتلارنى، 3-جەنۇبى فرونتقا سىلىشتۇرغاندا بۇ فرونتنىڭ ئەھمىيىتى چوڭ بولۇپ، پۈتۈن جەنۇبى ۋىلايەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئېلىش بىلەن، ئەڭ قىيىن مۇز تاغلارنى ئېشىپ بېرىشقا توغرا كىلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆپرەك ھەربىي كۈچ ئەۋەتىشنىڭ ئىمكانىيىتى يوق. 1-ئورتا يۆلۈنۈش بۇيىچە دۇشمەنلەرنىڭ ئايروپلان، تانكا، چوڭ كالىبرلىق زەمبىرەكلەر بىلەن قوراللانغان ئىككى دىۋىزىيە ئارمىيەسى بار. بىر دىۋىزىيەدە ئون ئىككى مىڭدىن يىگىرمە تۆرت مىڭ ئادەم

بار. شۇچاغدا بىزنىك مىللى ئارمىيەمىزدە بارلىقى بولۇپ دۇشمەننىك بىر دىۋىزىيەسىگە تەڭ كېلىدىغان ئادەم كۆچى بار ، ئۇنىڭدىن ئارتۇق بىزدە قورالمۇ يوق.

قورالسىز ئادەمنى ئۇرۇشقا سىلىش خەتەرلىك ، شۇنىڭغا قارىماي بىزنىك ھۆكۈمىتىمىز ئورتا يۇلۇنۇش فرونتى ئۈچۈن سۈيدۈك 1-پولك ، كەڭ ساي ئاتلىق پولك ،تۆگگان پولك ، 4-زاپاس غۇلجاپولكى ۋە شۇە روتىسىنى بەلگۈلىدى ، شىمالى فرونت ئۈچۈن 2-ئاتلىق پولك بىلەن موڭغۇل دىۋىزيونىنى بەلگۈلىدى ، جەنۇبى فرونت ئۈچۈن تىكەس ئاتلىق پولكى بىلەن ، كۈنەس ئاتلىق پولكىنى ئەۋەتىش كۆزدە تۆتۈلغان بولسىمۇ ،سوۋېت مەسلىھەتچىلىرىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ۋاقىتلىق تۈختۇتۇپ قويۇپ 180ئادەمدىن تەركىپ تاپقان پارتىزان ئەترىتىنى ئەۋەتىشنى لايىق تاپقان ئىدى. بۇ ئەترەت ئاقسۇ ۋىلايىتىگە قاتنايدىغان ئىككى يۈلنى ئاچقاندىن كېيىن كۈنەس پولكى يۈلتۈزدىن ئىشىپ ،كۆچانى ئازات قىلىپ ، ئاقسۇغا بېرىش. تىكەس ئاتلىق پولكى مۇزداۋاندىن ئىشىپ ، ئاقسۇ شەھرىنى ئازات قىلىپ ، جەنۇبقا يۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇش ھەققىدە قارار قوبۇل قىلىپ جىددى تەييارلىققا كىرىشتى.بۇيرۇق كېلىش بىلەن تەڭ ئاتلىنىپ يولغا چىقىشقا تەييار بولۇپ تۇردى.

بۇ مەزگىلدە ئىنقىلابنىڭ رەھبەرلىك قاتلىمىدا ئۇزۇنگۇرۇشلەر يۈز بېرىشكە باشلىدى. بارلىق ھەربىي ، مەمۇرى ئىشلارنى ستالىننىڭ يول يورۇغى بويىچە سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ مەخسۇس كىشىلىرى باشقۇرۇشقا باشلىدى. كۆرۈنۈشتە بارلىق نازىر ۋە ئىدارە باشلىقلىرى يەرلىك ئادەملەردىن بەلگۈلەنگەن بولسىمۇ ، ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرەمدىن باشلاپ بارلىق ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ، ستالىننىڭ مەخسۇس ئەۋەتكەن ئادەملىرىنىڭ يول يورۇغىنى ئورۇندىشىغا مەجبۇر ئىدى.چۈنكى بۇ جاناپلار بىز سىلەرنىڭ ئازاتلىق ، مۇستەقىللىق كۈرىشىگىلارغا خالىس ،دوستانە ياردەم بېرىپ ،سىلەرنى خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ زۇلمىدىن قۇتقۇزۇش بىزنىڭ ئىنسانى بۇرچىمىز. دەپ قايتا-قايتا ئىشەندۈرگەن ئىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ياش شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى رەھبەرلىرى بۇ جاناپلارنىڭ بەرگەن ۋەدىلىرىگەتولۇق ئىشىنىپ بارلىق ئىشلارغا ھېچ قانداق توسالغۇسىز قوماندانلىق قىلىشىغا كەڭ يول ئېچىپ بەرگەن ئىدى. بۇ سۆزلىرىمنىڭ ئىسپاتى ئۈچۈن تۆۋەندىكى بەزى دەلىللەر ھەققىدە قىسقىچە توختۇلۇپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

شەخسەن ئۆزەمنىڭ كۆڭ قارىشىنى ئېيتسام ئازاتلىق كۆرەشنىڭ تەغدىرىنى بىرىنچى سىياسى ئورگان ، ئىككىنچى مالىيە ئىقتىسادى ئورگان ، ئۆچۈنچى مەدەنىي ئورگان مەل قىلسا كېرەك دەپ ئويلايمەن. مانا مۇشۇ ئۈچ مۇھىم تىزگىننى ستالىننىڭ مەخسۇس خادىملىرى تۇتۇپ رەھبەرلىك قىلىشقا باشلىدى.

بىرىنچى ،ئىككىنچى ،ئۆچۈنچى دوم دېگەن مەخسۇس قوماندانلىق ئورگانلار قۇرۇلۇپ ، يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئىجرا قىلىپ ،يول يورۇق بىرىپ تۇردى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بۇلارغا بوي سۇنۇشقا مەجبۇر ئىدى. بۇ ئۈچ دومدىكىلەردىن باشقا ئۆزىنىڭ ئەسلى ئىسىم فامىلىسىنى زاكىر تۆرە ، ئىسكەندەر ئەپەندى ،ئەلى ئەپەندى دېگەن ئىسىملارغا ئۆزگەرتىپ كۆرەش مەيدانلىرىدا قوماندانلىق قىلغان خادىملارمۇ ئەشۇ ئۈچ دومغا ئىتائەت قىلىپ بەرگەن بۇيرۇقلىرىنى ئىجرا قىلاتتى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى قورغاس ، يىنتال ، سۇمبە دېگەن چىگرالارنى چىگراچى قويماي ئوچۇق قويدى .سوۋېت ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن چىگرالاردا يەرمەنكە ئۇيۇشتۇرۇلۇپ ، مال ئالماشتۇرۇشنى يولغا قويدى. ئىلى ۋىلايىتىدە ياشىغۇچى خەلقلەر خام ئەشيا ، جانلىق مالىلىرىنى ئاشۇ چىگرالارغا ئېلىپ بېرىپ ئۇزىگە كېرەكلىك توۋارلارغا ئالماشتۇرۇپ كىلەتتى. شۇ ئارقىلىق خەلقنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلاندى. بۇنداق ئەھۋال شەرقى تۈركىستان خەلقى ئۈچۈن ياخشى بولۇپلا قالماي سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈنمۇ كۆپ پايدىلىق ئىدى. غۇلجا شەھەردە تۇرۇشلۇق سوۋېت ئەلچىخانىسىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە خادىملىرى ، ئۇرۇشتىن ئاۋۋال مەخپى ئىش ئېلىپ بارغان بولسا شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئوچۇق ئاشكارە ئىشلەيدىغان بولدى.

سوۋېتتىن يۈزلەپ ھەر ساھەدىكى مۇتەخەسسىلەر كېلىپ گومىنداڭچىلار دەۋرىدە كۆمۈپ تاشلاپ چىقىپ كەتكەن يەر ئاستى بايلىقلارنى يەنە ئېچىپ ، تونناپ ھەرخىل قىممەت باھادىكى مىتاللارنى توشۇپ كېتىشكە باشلىدى. بولاردىن بىرنى ئېيتساملا كۆپايە قىلسا كېرەك ،شەرقى تۈركىستاننىڭ ئالتاي ۋىلايىتى ، كۆك توقاي تاغلىرىدىن شىڭشىسەي دەۋرىدە ئۇران قېزىپ ئىلىشنىڭ سىرتىدا تونناپ ئالتۇن قېزىپ سوۋېتكە ئېلىپ كېتەتتى ، بۇ بايلىقلارنى يەنە توشۇپ كېتىشكە باشلىدى. شىخو شەھەردە مايتاغ نېفىت كومپىناتى قۇرۇلۇپ نېفىت مەھسۇلاتلىرىنىمۇ تۇشۇپ كېتەتتى. بۇ بايلىقلارمۇ قايتىدىن ئىچىلىپ پايدىلىنىشقا باشلىدى. يەر ئاستى بايلىقلىرىنىڭ سىرتىدا ئالتايدا

جەمئەيي ، چۆچەكتە بەختى ، غۇلجىدا قورغاس ۋە سۇمبە چىگرا پۇنكىتلىرىدا يەرمەنكە ئۇيۇشتۇرۇپ ھەر يىلى ئون مىڭلاپ ئات-كالا ، يۇز مىڭلاپ قويلار مالغا تىگىشلىپ ئېلىپ كېتىلەتتى. يەنە بىر ئەسلەپ ئۆتۈشكە تىگىشلىك نەرسە ، 1941-يىلى باشلانغان ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا سوۋېت دۆۋلىتى يىگىرمە مىليوندەك ئادەمدىن ئايرىلغان بولسا ،يەنە شۇنچىلىك ئادەمى ياردار بولۇپ ئەمگەككە يارىماي قالدى. نەتىجىدە كۆپلىگەن كولخوز ، ساپخوزلاردا ئەمگەك كۈچى يېتىشمەيي يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى تۆۋەنلەپ كەتتى. بەزى يەرلەردە ئاچارچىلىق يۈز بەردى. شۇ سەۋەپتىن سوۋېت ھۆكۈمىتى يېزا ئىگىلىگىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئەمگەك كۈچىگە مۇھتاج ئىدى. بۇ مەخسەتتە 1945-يىلدىن باشلاپ ، يەنى ئىلى ۋىلايىتى تولۇق ئازات بولغاندىن باشلاپ سوۋېتكە پۇخرا قوبۇل قىلىشقا باشلىدى ، بۇرۇن سوۋېتتىن قېچىپ كەلگەنلەرنى سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرمەي سوۋېت پۇقراسى دەپ تەن ئالمىغانلىقى ئېلان قىلىندى ، ھەتتا يەرلىك ئادەملەرمۇ ئىلتىماس قىلسا ئوخشاش سوۋېت پۇقراسى دەپ تۇنۇيدىغانلىقى ئۇختۇرۇلدى. ئۇندىن باشقا ئورتا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدە بوز يەر ئېچىش ھەرىكىتى قوزغىلۇپ سوۋېت پاسپورتى ئالغانلارغا قوشۇلۇپ نۇرغۇن كىشىلەرنى كۆچۈرۈپ ئېلىپ چىقىپ كولخوز-سوپخوزلارغا ئورۇنلاشتۇردى. ئۇنى ئاز دەپ 1950-يىلدىن 1960-يىلغىچە قىزىل خىتاي باسقۇنچىلىرى ۋەتىنىمىزدە ئېلىپ بارغان ھەرخىل ئىنسان قىلىپىدىن چىققان زۇلۇملار دەستىدىن بەش يۈزمىڭدىن كۆپ ئۇيغۇر ۋەباشقا قېرىنداش خەلقلەر ۋەتىنىدىن جۇدا بولۇپ ئورتا ئاسىيادىكى قازاقستان ، قىرغىستان ، ئۆزبەكستانلارغا كۆچۈپ چىقتى.

پۈتۈن شەرقى تۈركستاننى ئازاد قىلىشقا بۈيرۇق بېرىلدى

1945-يىلى 6-ئاينىڭ بېشىدىن باشلاپ ، ئۇچ چوڭ فرونتتىكى قىسىملارغا بۈيرۇق چۈشۈرۈلۈپ. بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى بەلگىلەنگەن ئۇرۇش مەيدانلىرىغا يۈرۈپ كەتتى. جەڭچىلەرنى ئۇزۇتۇپ ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى ، ئۇرۇق-تۇققان قېرىنداشلىرى ، كاناي-سۇنەي ، داپ-دۇمباق ، نەغمە—ناۋالار بىلەن خوددى تويغا كېتىپ بارغاندەك كۆتىرەڭگۈ كەيپىياتتا بولسىمۇ ، جەڭگە كېتىپ بارغان يىگىتلەرنىڭ ئاتا-

ئانىلىرى ،بالىلىرىغا غەلبە تىلەپ دۇئا-تەگبىر قىلىپ ئۇزۇتاتتى. ئۇلار بالىلىرىنى باتۇر بولۇشقا ، ئۆلۈمدىن قورقماي جەڭ قىلىشقا زۇلمەت زەنجىرىنى پاچاقلاپ تاشلاپ ، خەلقىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن پىداكارلىق بىلەن خىزمەت ئۆتەشكە ئۇندەيتتى. شەخسەن مەن ئۆزۈم مىنىڭ بالام ئۇرۇشقا بارمىسۇن ، دېگەن بىرمۇ ئاتا-ئانىنى كۆرمىدىم.

خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ زۇلمىنى كۆپ تارتقان خەلقىمىز ئىر- ئايال ،ياش-قېرى دېمەي ئۇرۇشقا ئاتلانغان ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ھەرەمباغ ئۇرۇشىدا باتۇرلارچە قۇربان بولغان ياش رىزۋانگۈل ۋە ئۇنىڭ ئۇنلىغان سەپداشلىرى بولۇپ بۇلارمۇ ئوق يامغۇرلىرىغا قارىماي جەڭگە قاتناشقان ئىدى.

مەنمۇ ھۆكۈمەت بۇيرۇقىغا بىنائەن جەنۇبى فرونت شىتاپ باشلىقى ۋەزىپىسىگە تەيىنلىنىپ 1945-يىلى 6-ئاينىڭ ئاخىرى غۇلجا شەھىرىدىن جەنۇبى فرونتقا قاراپ ئاتلاندىم. مىنىڭ بۇرۇنقى ئەترىتىمدىن قالغان ۋە مايتاغدىن بىزگە ئۆتۈپ كەلگەنلەر بولۇپ بىر ئەترەت تەشكىل قىلىنغان ئىدى. قۇرال يىتەرلىك بولمىغاشقا ئازغىنە قىسىم بىلەن قىزىل كۆرەگە بارساق بىزدىن بۇرۇن ماشىنا بىلەن ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرەم ، ھەربى كومىسارىيات باشلىقى ئەخمەت ئەپەندى ، قاسىمجان قەمبىرى ، ئابدۇكېرىم ئابباس قاتارلىقلار كېلىپ بىزنى كۆتۈپ تۇرغان ئىكەن. بىز بۇ يەردە مالىيە تىببىي خادىملەر بولۇپ ئوتتۇز كىشى قوشۇلۇپ جەمئى بىر يۈز سەكسەن كىشىگە كۆپەيدۇق. كەچلىگى ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بىز بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ ، بىزگە تېگىشلىك يولىورۇق ، بۇيرۇقلىرىنى بەردى. ئەلىخان تۆرەم سۆزىنىڭ ئاخىرىدا جەنۇپتا ئاتا بۇۋىلىرىمىزدىن مىراس قالغان ئاساري-ئەتىقە ، تارىخى بايلىقلار ناھايىتى كۆپ ، بۇلارنى ئاسراپ قىلىڭلار ، بىزدە يامان خوتۇن ئىرى بىلەن ئاجراشسا ئوچقىنى بۇزۇپ كېتىدۇ دېگەن گەپ بار ، خىتايلار ئەشۇ يامان خوتۇنلاردىن كام ئەمەس. ئۇلارمۇ بۇزۇپ كېتىشى مۇمكىن ، دېگەن ئىدى. ئەلىخان تۆرەم يالغۇز دىنى ئالىم بولۇپلا قالماي يەنە ھەم تارىخ ئالىمى ئىدى. شۇڭا دائىم سۆزلىگەندە ئاتا—بۇۋىلىرىمىزنىڭ تارىخى ئىزلىرىدىن ، ئەنە شۇنداق يارقىن ھىكمەت-تەمسىللەرنى نەقىل كەلتۈرەتتى. مەن ئۇ كىشىنىڭ تارىختا ئۆتكەن ئۇيغۇر دۆلەتلىرىنىڭ پائالىيەتلىرىدىن نۇرغۇن ئۆچمەس دەلىل ئىسپاتلارنى ناھايىتى كۆپ ئاڭلىغان ئىدىم. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى بۇيىچە جەنۇبى فرونتقا رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن ھۆكۈمەت ۋەكىلى ۋە فرونت قوماندانى قىلىپ

قاسىمجان قەمبىرىنى ، سىياسى كومىسار قىلىپ ئابدۇكېرىم ئابباسنى ،قەسىمنىڭ شتاپ باشلىقى قىلىپ مېنى ، ئەترەت باشلىقى قىلىپ سوپاخۇنىنى ، دىنى رەھبەر قىلىپ دامۇللا رازىيۇپنى ، ئارقا سەپ مۇدىرى قىلىپ ئابدۇلھەق مۇسابايۇپنى ۋە بىزگە يارده‌مچى قىلىپ بىر ئىسكادىرون ئاتلىق ئەسكىرى بىلەن مىرزىگۇل ناسىروپنى تەيىنلىگەن ئىدى.

ئۇلاردىن باشقا يەنە ئىككى نەپەر مەسلىھەتچى سوۋېتلىك زاكىرئەپەندى ، ئىسكەندەر ئەپەندى دېگەن كىشىلەر بار ئىدى. بىز قىزىل كۆرەدىن ئاقسۇ فرونتىغا قاراپ ئاتلاندۇق. بىزگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپە مۇنداق ئىدى. خەتەرلىك تاغ يولى مۇز داۋانلاردىن ھالقىپ ئۆتۈپ ، مۇزات داۋاننىڭ ئاغزى بولغان قوغانغا ئورناشقان دۇشمەننى يوقۇتۇپ ، ئاقسۇ ۋىلايىتىگە قاتنايدىغان ئىككى يولنى ئېچىپ ، ئاقسۇ كونا شەھەرگە يېتىپ بېرىش. ئەلىخان تۆرەمنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىككى يول ئېچىلىش بىلەن تەڭ تىكەس پولكى مۇز داۋاندىن ئۆتۈپ ئاقسۇ كونا شەھەرگە يېتىپ بېرىش. كۆنەس پولكى تەلەمەت داۋىنىدىن ئېشىپ كۆچا شەھرىگە بېرىپ ئۇنى ئازات قىلغاندىن كېيىن ، ئاقسۇ كونا شەھەرگە يېتىپ بېرىش ، بۇلار يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاسۇق ياكى يېڭى شەھەر سېپىل ئىچىگە ئورناشقان بىر دۈزىيە گومىنداڭ ئارمىيەسىنى تولۇق يوقۇتۇپ يېڭىدىن ئاقسۇ پولكى تەشكىل قىلىپ ، ئۇچ پولك بىلەن جەنۇپتىكى تۆرت ۋىلايەتنى تولۇق ئازات قىلىش كۆزده تۇتۇلغان ئىدى.

بۇ چاغدا قەشقەر تاشقورغان ئەتراپىدا قوراللىق ،قوراللسز ئون مىڭدەك پارتىزان مىللى ئارمىيەنىڭ جەنۇبقا تېزرەك كېلىشىنى ئاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتاتتى. بىزنىڭ رازۋېت خادىملىرىمىزنىڭ مەلۇماتى بويىچە شۇ مەزگىلده ئاقسۇ ۋىلايىتىده ساقچىلاردىن باشقا دۇشمەننىڭ زامانۇي قوراللار بىلەن قوراللانغان بىر پولك ، كۆچا شەھرىده بىر پولك ، بايدا بىر باتالىيۇن ، مۇزداۋان ئاغزى قورغاندا بىر باتالىيۇن ، ئۇچتۇرپاندا بىر پولك ، ئاسۇقتا ساقچىلاردىن باشقا بىر پولك ۋە دۈزىيە ئىشتاۋى بار ئىدى. دۇشمەننىڭ بىر دۈزىيەسىده ئون ئىككى مىڭدىم بار دەپ ھېسابلىساق ئاقسۇدا تەخمىنەن يىگىرمە مىڭ ھەربىي بار دەپ پەرەز قىلغان ئىدۇق. دۇشمەن ئۆزىنىڭ ھەربىي كۈچىگە ئىشەنسە بىز بىر يۇز سەكسەن ئادەمدىن ئىبارەت جەڭچىلىرىمىزگە ۋە ئاقسۇ خەلقىنىڭ كۈچىگە ئىشىنىپ جەڭگە ئاتلانغان ئىدۇق. بىز بۇ ئازغىنە ئادەم بىلەن يىگىرمە مىڭ دۇشمەننىڭ ئىچىگە كىرىپ ئۇرۇش قىلىشنىڭ قانچىلىك خەتەرلىك ئىكەنلىگىنى ئوبدان چۈشىنەتتۇق. بۇ ۋەزىپىلەرنى ئۆتەشنىڭ قانچىلىك قىيىن.مۇرەككەپ

ۋە جاپالىق ئىكەنلىكىنى بىزنىڭ رەھبەرلىرىمىزمۇ ئوبدان بىلەتتى. شۇنداقلا بۇ ۋەزىپىنى ئۈتەشنىڭ ۋە قۇربان بېرىشنىڭ قانچىلىك شەرەپلىك ئىكەنلىكىنى ھەم ياخشى بىلەتتۇق. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ جەنۇبقا دىققەت مەركەزبنى قارىتىشنىڭ سەۋەبى ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى قەشقەر، ئاقسۇ، يەكەن، خوتەن ۋىلايەتلىرىدە ياشايتتى. بۇ يەردىكى خەلقىمىز كۆپ ئىزىلگەن، كەمبەغەل، جاپالىق كۆپ تارتقان، ياشاش شارائىتى قىيىن بىر ئەھۋالدا تۇرمۇش كەچۈرەتتى.

جەنۇبى فىرونت ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ئىلى ۋىلايىتىنىڭ جىك ناھىيەسىدىن باشقا، ناھىيەلەرنىڭ ھەممىسى تولۇق ئازات قىلىنىپ، شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ تەشكىلىنى مۇستەھكەملەپ، خەلقىمىزنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىنى ئەملەدە كۆرسەتتى. ئىنقىلابنى باشلاش، ھۆكۈمەتنى تەشكىللەش، ئىشلەپ چىقىرىش، تەرتىپ ئىنتىزام، ئارمىيە قۇرۇشقا ئوخشاش ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئاساسلىق ئېغىرچىلىقنى ئۇيغۇر خەلقى ياكى ئۇيغۇر مىللىتى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. شۇڭلاشقا بارلىق ساھەلەردە ئىشلىگەن سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى ئۇيغۇر خەلقى ھەقىقەتەنمۇ قابىلىيەتلىك، كۆرەشچان خەلق ئىكەن دەپ باھا بەرگەن ئىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلۈكى ئۇيغۇرلار بۇلۇپ بۇلار زىج ياشايدىغان جەنۇبتىكى ۋىلايەتلەر ئازات بولسا، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق كۈرىشىنى تۈختۇتۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇنى سوۋېت خادىملىرى ياخشى بىلەتتى. سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ بىزنىڭ ئازاتلىق ھەرىكىتىمىزگە قارىتا تۇتقان پوزىتسىيەسىنىڭ سىرىمۇ ئەنە شۇ يەردە. بۇ سىرلار كېيىن ئاشكارە بولۇشقا باشلىدى. بىز ۋەتىنىمىزنى تولۇق ئازات قىلىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج ئىدۇق.

ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرەم بىلەن ئەخمەت ئەپەندىلەر جەنۇبى فرونتقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلەتتى. مەن كۆرەدىن تەشكىل قىلىپ كەلگەن ئەترەتنى باشقا قىسىملارغا قوشماي بىۋاستە ھەربى بۆلۈم قارمىغىدا تۇتۇپ تۇراتتى. بۇلار ھەممىسى جەنۇبى ۋىلايەتلىك بالىلار ئىدى. بىز يۇقىردا ئەسلەپ ئۆتكەن ئىككىنچى دومىنىك كۆرسەتمىسى بىلەن ئەشۇ ئەترەتنى ئاساس قىلىپ قۇرۇلغان 4-غۇلجا زاپاس پولكىنىڭ

ئىشىغا تۆرەم بىلەن ئەخمەت ئەپەندىم قوشۇلمىغان ئىدى. بۇنى ئىككىنچى دوم بىلىپ قالسا كىرەك ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا مايتاغدىن بىزگە قىچىپ ئۆتكەن يۇزگە يېقىن جەڭچى ، ئوفىتسېرنى ماڭا قوشۇپ قويدى.

بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇر يىگىتلەر بولۇپ ئىچىدە ئىككى نەپەر تاجىك بالا بار ئىدى. ئۇلار ئۆزىنىڭ جەنۇبى فرونتقا ئەۋەتىلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ھەربى تەلىم تەربىيە ئالغان ، ھەربى خىزمەت ئۆتەپ چىنىققان قابىلىيەتلىك يىگىتلەر ئىدى. مېنى ئەخمەت ئەپەندىم ھەربى بۆلۈمگە چاقىرىپ سىزگە يېكىدىن قوشۇلغان جەڭچى ئوفىتسېرلەرنىڭ ھەر بىرى بىلەن ئايرىم سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ ئوبدان ئۆگۈنۈپ چىقىپ ماڭا مەلۇم قىلىڭ ، دەپ تاپشۇردى. مەن بۇلارنى بىر ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆگۈنۈپ چىقىپ دوكلات قىلدىم. بۇلارنىڭ ئىچىدە سىدىق ھاجى ، ئابلەت توختى ، ئۆمەرجان ، قۇربان ياقۇپ ، مەكسۇل قاسىملاردەك تالانتلىق ، بىلىملىك كومانىدىرلار بار ئىدى. مېنىڭ بۇرۇنقى ئادەملىرىمدىن ئاتمىش كىشى قوشۇلۇپ تەييارلانغان ئىدۇق.

1944-يىلى سوۋېتنىڭ ياردەمى بىلەن پۈتۈن شەرقى تۈركىستاننى خىتاي باسقۇنچىلىرىدىن ئازات قىلىش ئىنقىلابىمىز قەشقەر ، ئىلى ۋىلايىتىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىن بىرلا مەزگىلدە باشلانغان ئىدى. بۇ ئىنقىلاپ سوۋېتنىڭ ياردەمى بىلەن باشلىنىپ ، بارلىق رەھبەرلىك ئىشلىرى ستالىننىڭ مەخسۇس ئادەملىرى تەرىپىدىن باشقۇرىلاتتى. ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ئون ناھىيەسى ، قەشقەر يەركەن ۋىلايىتىنىڭ ئون ئىككى ناھىيەسى دۇشمەنلەردىن ئازات قىلىنىپ ، 1944-يىلى 12-نويابىر كۈنى غۇلجا شەھىرىدە شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى قۇرۇلدى. ئىككى مىليونغا يېقىن ئادەمى بار قەشقەرنى ئازات قىلىپ ، يەر ئىگىسى بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ ھۆكۈمىتىنى شۇ يەردە قۇرماي ، ئالتە يۈزمىڭ خەلق ياشايدىغان غۇلجا شەھىرىدە شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىشتا قانداقتۇ بىر سىر بار ئىدى. يەنە بىرى ئىلى ۋىلايىتىدە ئون ئىككى مىڭ كىشىدىن ئىبارەت مىللى ئارمىيە قۇرۇلغان بولسا ، قەشقەرنىڭ تاغلىق رايونلىرىدىمۇ شۇنچىلىك مىقداردا مىللى ئارمىيە قۇرۇلغان ئىدى. مۇشۇ ئارمىيە جەنۇبتىكى بەش ۋىلايەتنى ئازات قىلىشقا قادىر ئىدى. ئۇلارنىڭ زامانىۋى قوراللىرى بار ئىدى. بىراق ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنمىدى. ئازات قىلىنغان ئون ئىككى ناھىيەنى ئىگىلەپ ياتتى. بۇمۇ قانداقتۇر بىر سىر ئىدى. يەنە بىرى بىزگە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان

سوۋېت خادىملىرى ئاۋال جەنۇبى ۋىلايەتلەرنى ئازات قىلىشقا كۆڭۈل بۆلمىدى. بۇمۇ بىر سەر.

يەنە بىرى، ئەلىخان تۆرەم جەنۇبى فرونتىنى پاتراق ئېچىش تۇغرىسىدا چىك تۇرغانلىقتىن ،سوۋېتلەر بۇ فرونتنى ئېچىشقا مەجبۇر بولغان بولسىمۇ، بىر-ئىككى پولك ئەسكەر ئەۋەتمەي ئاران بىر يۈز ئاتمىش كىشلىك بىر ئەترەت ئەۋەتتى. يەنە بۇ ئەترەتكە سىرتتىن نازارەت ،رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن رۇس مىللىتىدىن بولغان زاكىر تۆرە ،ئىسكەندەر ئەپەندى دېگەن نام بىلەن ئىككى خادىمنى بىزگە قوشۇپ قويدى.

كۆرۈنۈشتە بىزگە قاسىمجان قەمبىرى بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباس رەھبەرلىك قىلغاندەك تۇرسىمۇ ئەمەلىيەتتە ئاساسى ھوقۇق ئاشۇ ئىككى رۇسنىك قولىدا ئىدى. ئەمدى بىز جەنۇبى فرونتقا ئاتلىنىپ دۇشمەنلەر بىلەن باي ،قوغان ،تۇز ئاباتلاردا قاتتىق جەڭلەرنى قىلىپ غەلبە قىلىپ ئاقسۇ ۋىلايىتىنىك مەركىزى ئاقسۇ كونا شەھرىگە يېتىپ بارغاندا ئۇرۇشنى توختۇتۇپ قويدى. بۇ جاغدا قەشقەردىكى تاشقورغاننى مەركەز قىلغان ،پامىر تاغلىرىدىن قارا قۇرۇم تاغلىرىغىچە چىگرالارنى ئىگىلەپ تۇرغان ئارمىيەمىزگە بۇيرۇق بېرىپ يەكەن قەشقەر ،خوتەن شەھەرلىرىگە ھۇجۇم قىلىشقا رۇخسەت قىلمىدى. ئەگەر ئىلى ئىنقىلاپچىلىرى بىلەن قەشقەر ئىنقىلاپچىلىرىنىك بىرلىشىشگە يول قويغان بولسا ، ۋەتىنىمىزنىك ئۇرۇمچىدىن باشقا ھەممە يېرىنى ئازات قىلىش قولىمىزدىن كېلەتتى. بىزنىك رەھبەرلىرىمىز ستالىن باشلىق سوۋېت رەھبەرلىرىنىك بۇ خىل تىلىسىم سىرلىرىنى ئاللا بۇرۇن سەزگەن بولسىمۇ، تولۇق ھوقۇق بۇلمىغاشقا ھېچ نەرسە قىلالمىدى. چۈنكى بىزنى يانداپ ئارقىمىزدىن بىزگە ياردەمچى بىر پولۇك ئاتلىق ئەسكەر بىللە كېلەتتى.

جەنۇبقا مېڭىش ئالدىدا ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىك بۇيرۇق تاپشۇرۇقلىرىنى ئاڭلاپ ،قىزىل كۆرەدىن قۇشتاي يايلۇسىغا كېلىپ بىر كۈن تەييارلىقىمىزنى قىلدۇق.چۈنكى ئالدىمىزدا ئەڭ قىيىن مۇز داۋانلاردىن ئۆتۈش تۇراتتى. 1945-يىلى10-ئىيۇل كۈنى ئىلى دەرياسىنىك بىر ئېقىنىنى ھاسىل قىلىدىغان كۆكسۇنى بويلاپ سەپىرىمىزنى داۋام قىلدۇق ، ئىگىزدىن پەسكە قاراپ ئېقىۋاتقان كۆكسۇنىك يېقىملىق ئاۋازى ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىك ئۆتمۈش كۆرەش تارىخىنى بىزگە سۆزلەپ بېرىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇستىنى مۇز قاپلىغان قاتمۇ-قات تاغلار ئارىسىدا تەبىئەتنىك گۈزەل باغلىرى ھەر خىل دەرەخزارلىق ، رەڭمۇ ـرەڭ گۈللەرنىك خۇش پۇراقلىرى بىزنىك

دىماقلىرىمىزنى غىدىقلايىتتى. بۇ سېخى تەبىئەت بارلىق گۈزەللىكنى مۇشۇ يەرگە بەخشەندى قىلغاندەك تۇيۇلاتتى. پۈتۈن تاغ باغرى قارىغاي ، قىيىن ، ئارچا ، تىرەك كەبى دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان بۇ باغ ئىچىدە ھەرخىل تاغ ھايۋانلىرى خۇددى باللىرىنى ئەگەشتۈرۈپ خۇددى بىزنى قارشى ئېلىۋاتقان ئادەملەردەك بىلىنىپ كەتتى.

بۇ ئەركىن ھايات كەچۈرىۋاتقان تاغ ھايۋانلىرىنىڭ بىزدىن قاچماي قاراپ تۇرغىنىغا ھەيران قىلىپ ،بۇ يەرلەرگە ھىچ بىر ئادەملەرنىڭ قەدىمى يەتمىگەندەك بىلىنىپ كەتتى. كۆكسۇ ئېقىنىغا تاغ جىلغىلاردىن ھەرخىل شېرالىق سۇلار كىلىپ قوشۇلۇپ كۆپۈيۈپ ئىلى دەرياسىنىڭ بىر پۈتىقىنى ھاسىل قىلاتتى. كىچىك كۆكسۇ دەرياسى ھەرخىل تاغ جىسىملىرىنى ،ھەتتا ئالتۇنلارنىمۇ ئاققۇزۇپ كىلەتتى. بۇ سۇدىن كۆپ كىشىلەر كېپەك ئالتۇن چايقاپ ئالاتتى. جاپالىق تاغ داۋانلىرى بىزگە بىلىنمەي خۇددى جەننەت ببغدا سەيلە قىلىپ يۈرگەن ئادەملەردەك يۈرۈپ دۇشمەنلەر ئورناشقان كارى تاغ ئاغزىغا ئون بەش چاقىرىم كىلىدىغان تاغ ئىچىگە كىلىپ قاپتۇق ،بىز بۇ يەردە توختاپ دۇشمەن ئورناشقان يەرگە رازۋىتكا خادىملىرىنى ئەۋەتتۇق. بىزنىڭ بۇ رازۋىتكا خادىملىرىمىز دۇشمەننىڭ ئىككى ئەسكىرىنى تۇتۇپ كەلدى. بۇلار ئۇچ كىشى بولۇپ تاغدىن قارىغاي كىسىپ كېلىش ئۈچۈن كەلگەن ئىكەن. بىرسى قېچىپ قۇتۇلۇپ كېتىپتۇ. بۇ ئىككى دۇشمەن ئەسكىرى ئۇيغۇر مىللىتىدىن بولۇپ بىزنى كېرەكلىك مەلۇماتقا تولۇق ئىگە قىلدى. بىز ھۇجۇمغا ئۆتۈش تەييارلىقىنى قىلىپ ئالدۇق. دۇشمەنلەرمۇ قىچىپ كەتكەن ئەسكىرىدىن بىزنىڭ خەۋىرىمىزنى ئۇقۇپ ئۇلارمۇ تەييارلىق كۆرۈشكە ئۇلگۈردى ئەلبەتتە. دۇشمەن تاغ ئاغزىدىن تۆرت چاقىرىم كېلىدىغان تۈزلەك يەرگە سېلىنغان قورغان ئىچىگە ئورناشقان ئىكەن. كۈندۈزى دۇشمەن ئۇستىگە ئاتلىق باستۇرۇپ كىرىش خەتەرلىك ئېدى. شۇڭا قاراڭغۇ چۈشكەندە تاغ ئاغزىغا يېقىنلاپ بېرىپ پىيادە يەر بىغىرلاپ ھۇجۇم باشلىدۇق.

قورغان تىمى ئۇچ مېتىر ئىگىزلىكتە بولۇپ ،دۇشمەن بىزگە قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتتى. كىچىسى سائەت ئون ئىككى بولغان بولسىمۇ ئوچۇق تۈز يەردە يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقىنىمىزنى دۇشمەنلەر كۆرۈپ تۇراتتى. ئايدىڭدا تۈز يەردە ھەممە نەرسە كۆرۈنۈپ تۇرىدىكەن. بىز قارامىلىق قىلىپ قورغان ئىچىگە باستۇرۇپ كىرىدىغان بولساق كۆپ چىقمىغا ئۇچرايتتۇق. شۇڭا ئوبدان ئويلۇنۇپ بىزدە كىچىك كالىبرلىق بىر مىنامېيوت بار ئېدى. شۇنى ئىشقا سالدۇق ، قورغان ئىچىگە قارىتىپ ئىككى پاي ئاتقان ئىدۇق. قورغان

ئىچىده ئادەم ، ئاتالارنىڭ ۋاڭ —چۈڭ ئاۋازى ئاكلىنىپ تۇيۇلاڭ كۆتۈرۈلدى. بىزگە قارىتىپ ئېتىۋاتقان ئوقلارمۇ توختاپ قالدى ، بىز پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قورغانغا بېسىپ كىردۇق. ئىككى پاي مىنامىيوت ئوقىدىن قورقۇپ كەتكەن دۇشمەنلەر قاراڭغۇلۇقتىن پايدىلىنىپ بېشى قايغان تەرەپكە قېچىپ كەتتى. قېچىشقا ئۇلگۈرمەي مۇكۈپ ئالغان بىر ئۇيغۇر ئوفىتسېر بىلەن ئوندىن ئوشۇق ئەسكەر ئەسىرگە ئېلىندى. بىز قاچقان دۇشمەننىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يېگىرمە بەش چاقىرىم كېلىدىغان كەرى دېگەن مەھەللىگە بارساق قاچقان دۇشمەنلەر بۇ يەردە توختىماي باي شەھرىگە قاراپ كېتىپ قالغان ئىكەن ، بۇ كىچىك مەھەللىدە ياشايدىغان ئۇيغۇر قېرىنداشلار بىزنى چوڭ خوشاللىق بىلەن كۈتۈپ ئالدى. بىزنىڭ ئاي يۇلتۇزلۇق بايرىقىمىزنى كۆزلىرىگە سۈرتۈپ بىزگە چىن قەلبىدىن ئامەت تىلىدى. بۇ مەھەللىدە ئەللىك ئۆيلۈك ئۇيغۇر ياشايدىكەن. تۈرمۈشلىرىنىڭ ناچار بولۇشىغا قارىماي ھەممىسى بارىنى ئۆيىدىن ئېلىپ چىقىپ مېھمان قىلدى.ئۇلار بۇلۇپمۇ قېرىلار خىتاي زالىملىرىنىڭ قىلغان ۋەھشىلىكلىرىنى ئېيتىپ كىچىك بالىدەك يىغلاپ كەتتى.ئابدۇكېرىم ئابباسۇپ ، قاسىمجان قەمبىرى ،دامۇللا رازىيۇپلار سىلەر ئەمدى ئازات بولدۇڭلار ، بىز بۇندىن كېيىن ئۆز ۋەتىنىمىزگە ئۆزىمىز خوجايىن ،بۇلۇپ ئەركىن ئازات ھۆر ياشايمىز ، دىدى.بۇ يەردە سۆھبەت تازا قىزغىن كېتىۋاتقاندا مۇنداق بىر ۋەقە يۈز بەرگەن ئىدى. بىزنىڭ بۇ يەرگە كەلگىنىمىزدىن خەۋىرى يوق كۆچادا تۇرىدىغان بىر خىتاي ئوفىتسېرى بەش ئەسكىرى بىلەن كېلىپ. بىزنى كۆرۈپ ئارقىسىغا قاراپ قاچتى. بىزنىڭ ئىككى يىگىتىمىز بۇلارنى قوغلاپ بەش چاقىرىم يەرگە بارغاندا قوغلاپ يېتىدۇ. بۇ خىتايلار قۇلىدىكى قوراللىرىنى ئىشقا سېلىشقا ھالى كەلمەي ئەسىرگە چۈشكەن ئىكەن.

بۇ خىتايلارنى قورالسىزلاندۇرۇپ ھەيدەپ كەلگىنىنى كۆرگەن خەلق توپى غەزەپكە كېلىپ تۆرت ئەسكەرنى ئۆرۈپ ئەدىپىنى بېرىدۇ. بىر ئەسكەر بىلەن ئوفىتسېرنى بىز ئاران ئاجرىتىپ ئالدۇق. بۇلاردىن كېرەكلىك ئۇچۇرلارنى ئالغاندىن كېيىن بۇلارنىمۇ خەلقتە تاپشۇرۇپ بېرىشكە توغرا كەلدى. بۇلارنىڭمۇ جاجىسىنى خەلق ئۆزى بەردى. چۈنكى بۇ خىتايى ئوفىتسېرى پات-پات بەش-ئالتە ئەسكەر بىلەن كېلىپ خەلقنى بۇلاپ تالاپ ،ياش چىرايلىق قىزلارغا ،جۇۋانلارغا باسقۇنچىلىق قىلىپ كېتىدىكەن. ئۇ بۇ قېتىممۇ شۇ مەخسىەت بىلەن كەلگەن ئىكەن. خەلقنىڭ تەلىبى بۇيىچە بىز بۇ مەھەللىدە بىر كېچە ھاردۇق ئالدۇق. خەلق ئاسراپ بېقىۋاتقان بىر قوي ياكى بىرەر

توپىقىنى بولسىمۇ سويۇپ بىزنى مېھمان قىلماقچى بولدى. بىز مېھمان بولۇشقا ئايرىم كىلىمىز ، بىزنىڭ يېتەرلىك ئۆزۈقمىز بار ،دەپ ئاران قايتۇردۇق. بۇ ئاددى ئۇيغۇر دېھقانلىرى خىتاي زالىملىرىنىڭ ئەسكەرلىرى بىزنىڭ تەر تۆكۈپ تاپقان مال مۈلكىمىزنى زورلۇق بىلەن تارتىپ ئالاتتى. سىلەرگە ئۆز قولىمىز بىلەن بەرسەكمۇ ئالمايسىلەر ، ئۆز ۋەتىنىمىزگە ئۆزىمىز ئىگە بولساق زۇلۇمدىن قۇتۇلدىغانلىقىمىزغا تولۇق ئىشەندۇق ، دېگەن ئىدى.

ئاقسۇ ۋىلايىتىگە قاراشلىق كۇچا ، باي ، ئۆچتۇرپان ئوخشاش شەھەر ناھىيە مەركەزلىرىدە قىسمەن ئەمەلدار خىتايلار ياشىغان بىلەن ناھىيە يېزا قىشلاقلاردا ئاساسەن ئۇيغۇر خەلقى قەدىمدىن ياشاپ كەلگەن بولۇپ ، بۇلار دېھقانچىلىق ، باغۋەنچىلىك ، قوڭ ھۇنەرۋەنچىلىككە ئۆخشاش كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللۇنۇپ كۈن كۆچۈرىدىكەن. بۇ يەرلەرنىڭ تۈپىسى تازا ياخشى بولمىغاشقا كۆپ ئەمگەك تەلەپ قىلىدىغان يەرلەر ئىدى.

شۇنداق ئېغىر ئەمگەك قىلىپ ئالغان ھوسۇلنىڭ كۆپى زالىم خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ سىلىقىدىن ئاشمايتتى. ئاقسۇ ۋىلايىتىگە قاراشلىق ئۆچتۇرپان شەھرىنىڭ شىمالى تەرىپى قىرغىزستان بىلەن چېگرادىش تاغلىق يەر بولۇپ ، بۇ تاغلىق رايوندا بىر نەچچە يۈز ئۇيلۇك قىرغىز ئاھالىسى ياشايتتى. بۇلارنىڭ كۆپچۈلىگى سوۋېت كوممۇنىستلىرىنىڭ سىياسىتىگە قارشى چىقىپ ئۆز يېرىنى تاشلاپ قېچىپ كىلىپ بۇيەرگە ئورنۇشۇپ قالغانلار ئىدى.

زالىم خىتاي ئەمەلدارلىرى جاپاكەش ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھالال ئەمگىگى بىلەن تاپقان ھوسۇلنى زورلۇق بىلەن تارتىپ ئېلىپ يەپ سەمرىپ قۇتراپ ، زۇلۇم ئۈستىگە زۇلۇم قىلىپ كەلگەنلىكتىن ئازاتلىققا تەشنا خەلقىمىز ئۆچ ئىلىش ئۈچۈن شۇنچە توسقىنىمىزغا ئۇنماي ئالتە نەپەر خىتاي ئەسكىرىنى ئۇرۇپ ئولتۇرۇپ قۇيدى. بۇ ۋەقە زۇلۇمنىڭ قانچىلىك ئېغىر بولغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇلار بىلەن خوشلىشىش ئالدىدا ئابدۇكېرىم ئابباس سۆز قىلىپ ، سىلەر ئەمدى ئازاتلىقنى ئۆز قولۇڭلارغا ئالدىڭلار ،بۇندىن كېيىن خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ شۇم ئايىقى بۇ يەرلەرگە كەلمەيدۇ.ئەركىن ئازات ياشايسىلەر ،دىدى. بىز بۇ مېھرىبان قېرىنداشلىرىمىز بىلەن خوشلۇشۇپ باي شەھرىگە قاراپ ئاتلىنىۋاتقاندا ، سەكسەن ياشلىق بىر بۇۋاي ئىشەككە مىنىپ قولىدا توخماق تۇتقان ھالدا كىلىپ بالىلىرىم مېنىمۇ سېپىڭلارغا قوشۇپ ئېلىڭلار ، ئازاتلىق ئۈچۈن جېنىم پىدا ، مەن بۇلاردىن يالغۇز ئوغلۇمنىڭ

ئۆچىنى ئىلىۋالاي دەپ تۇرۇۋالدى. بۇنى كۆرگەن ئونلىغان ياش يىگىتلەر بىزنىمۇ پىدايىلىققا قوبۇل قىلىڭلار ، بىزمۇ ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقىغا ئۆز ھەسسىمىزنى قوشايلى ، دەپ ئۆزلىكىدىن تەييارلاندى.

مەن پىدايى بولۇپ بىزگە قوشۇلىدىغان ياشلارنى تىزىملاپ سىلەر تەييارلىنىپ تۇرۇڭلار ، ۋەتىنىمىزنى تولۇق ئازات قىلىش ئۈچۈن سىلەردەك ياشلار بىزگە كېرەك.ئالدىمىزدا تېخى كۆپ كۆرەشلەر تۇرۇپتۇ ، بىز ئازغىنە ئادەم سىلەرگە ئىشىنىپ بۇ كۆرەشنى باشلىدۇق. سىلەرگىمۇ نوۋەت كەلگەندە چاقىرىپ ئالىمىز دەپ چۈشەنچە بېرىپ باي شەھرىگە ئاتلاندۇق. كەبىر تاغ ئاغزىدا ۋە كەبىر مەھەللىسىدىن ئەسىرگە ئېلىنغان خىتاي ئەسكەر ۋە ئوفىتسېرلىرىدىن ئېلىنغان مەلۇمات بۇيىچە دۈشمەننىڭ كۈچا ، باي شەھىرىدە ، مۇزات ئاغزىدا ، ئاقسۇ كونا ۋە يېڭى شەھەرلەردە قانداق ، قانچىلىك قورال ياراقلىرى بار ھەربىي كۈچى بارلىقىنى قەيەرلەرگە ئورۇنلاشقانلىقىنى بىلىپ ئالدۇق. بۇ ھەقتە مەركەزگە دوكلات بېرىپ خەۋەرچىدىن ئەۋەتىپ ياردەم سورىدۇق. كۈن ئىسسىق بولغىنى ئۈچۈن بوستانلىق بىر جايدا دەم ئېلىپ كەچتە سەپىرىمىزنى داۋام قىلدۇق. 1945-يىلى 18-ئىيۇل كۈنى تاڭ سەھەردە باي شەھرىنىڭ چېتىگە بېرىپ توختىدۇق. دۈشمەنلەر ئورۇنلاشقان يەر بىلەن بىز توختىغان يەرنىڭ ئارىسى يېرىم چاقىرىمدىن سەل جىقراق بولۇپ ئارىمىزدا بىر ساي بار ئىدى. بىزنىڭ پىلانىمىز بۇ دۈشمەنلەرنى قاچۇرماي ، مۇھاسىرىگە ئېلىپ يوقۇتۇش ئىدى. دۈشمەننىڭ ئاقسۇ كۈچا يۇلىنى تۇساش ئۈچۈن ئىككى گۇرۇپپا ئادەم ئەۋەتىپ قالغانلىرىمىز ھۇجۇمغا تەييارلىنىپ تۇردۇق. بىزنىڭ ئىككى تەرەپكە ئەۋەتكەن ئادەملىرىمىز يېرىم سائەتتە يېتىپ بېرىپ ئورنۇشۇپ بولۇش كېرەك ئىدى. سائەتكە قاراپ تۇراتتۇق ، ئون بەش مىنۇت ئۆتكەندە بىزنىڭ ئارىمىزدىن توساتتىن ئاپتومات ئوقى ئېتىلىپ ، بىزنىڭ پىلانىمىزنى بۇزۇپ تاشلىدى. ئوق ئاتقۇچىنى جازالاش لازىم بولۇپ تەكشۈرسەك ، بۇ زاكىر تۆرە بىلەن ئىسكەندەر ئەپەندىلەرنىڭ ئادىمى ئاتقان ئوق بولۇپ چىقتى.ئىمىشكە ئاتتىك دەپ سوراق ، خاتالىشىپ تەپكە بىسىلىپ كەتتى ، دەپ جاۋاپ بەردى. بۇنىڭغا چارە كۆرۈشكە ئۈلگۈرمەي ۋاقتسىز شەھەرگە باستۇرۇپ كىردۇق. بىزنىڭ ئىككى يولغا ئەۋەتكەن ئادەملىرىمىز تېخى يېتىپ بارمىغان ئىدى. بايدىكى دۈشمەنلەرنىڭ باشلىقى ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن تەڭ تەييارلاپ قويغان ئاتلىرىغا مىنىپ ئاقسۇ شەھرىگە قاراپ قېچىپ قۇتۇلدى.قالغان دۈشمەنلەر بىلەن ئىككى سائەت

جەك قىلىپ تىرىك قالغانلىرىنى ئەسىرگە ئالدۇق. باي شەھرى ئازات بولدى.رۇخسەتسىز ئېتىلغان ئوق بىز ئۇچۇن سىر بولۇپ قالدى.

ئىسكەندەر ئەپەندى بىلەن زاكىر تۆرە بىزنىك ھۆكۈمەت باشلىقلىرىمىز بەلگۈلەپ ئۆتكەن ئادەملەر بولماستىن ئىككىنچى دومدىكى سوۋېت رەھبەرلىرى جەنۇبى فرونتنى كۆزۈتۈپ ،ئۆزلىرىنىك مەقسەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۇن ئۆتكەن ئادەملەر ئىدى. ئەشۇ ئېتىلغان بىر پاي ئوق ، بۇ ئادەملەر تەرىپىدىن نېمە مەقسەتتە ئېتىلغانلىقى بىزگە ھازىرغىچە سىر بولۇپ كەلمەكتە. تېخى ئۇ ئىككى ئەپەندىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۇن سوۋېت ئارمىيەسىنىك ئون ئەسكىرى بىللە يۇرەتتى. ئەگەردە ئەشۇ بىر پاي ئوق ئېتىلمىغان بولسا بىز ئۆز پىلانىمىز بويىچە ھۇجۇم باشلىغان بولساق بىرمۇ دۇشمەن قېچىپ كېتەلمەيتتى. ئەپسۇس ، بۇيەردىكى جەكدە بىزنىك پىلانىمىز ئەمەلگە ئاشماي بۇزۇلدى. باي شەھرى ئازات بولغاندىن كېيىن بۇ يەردە تىنچلىق ئورنۇتۇلۇپ بارلىق باي خەلقى ئۆيلىرىدىن چىقىپ بىزنى زور خوشاللىق بىلەن قارشى ئالدى. يۇرت چوكلىرى توپلۇشۇپ كىلىپ بىز بىلەن كۆرۈشۇپ ھۆرمەت بىلدۇردى. ھەر قانداق ياردەم كىرەك بولسا تەييار ئىكەنلىگىنى بىلدۇردى. قاسىمجان قەمبىرى ، ئابدۇكېرىم ئاباباسلار ئۇمۇمى شەھەر خەلقىنىك قاتنىشىشى بىلەن چوك يىغىن ئېچىپ خەلقچىللىق يول بىلەن يەرلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنى سايلاپ چىقتى. بىز دۇشمەنلەردىن ئولجا ئېلىنغان قوراللار بىلەن ئەللىك كىشىلىك خەلق ئەترىتى تەشكىل قىلىپ ، باي شەھرىنى مۇھاپىزەت قىلىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردۇق. باي خەلقى ئۆزىنىك ھۆكۈمىتىگە ، مۇھاپىزەتچى ئەترىتىگە ئىگە بولدى. يەنى ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولدى. ئونلىغان ياشلارنى ئۆز سېپىمىزگە قوشۇپ ، يۈزلىگەن ياشلارنى تىزىملاپ ، لازىم بولغاندا چاقىرىپ سېپىمىزگە قوشۇپ ئالىدىغانلىقىمىزنى بىلدۇردۇق.

دۇشمەنلەر تەسلىم بولۇپ ، شەھەر تىنچىغاندىن كېيىن ، دۇشمەنىنىك قالدۇقلىرى قالغان بولمىسۇن دەپ شەھەر سىرتىنى بىر قۇر تەكشۇردۇق. بىزنىك جەكچىلەر بىر يىگىتنى شتاپقا ئېلىپ كەلدى. مەن بۇ ئادەمنىك تۇرقىغا قاراپ قىزىقىپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈۋاتسام ، كوماندىرلىرىمىزدىن سىدىق ھاجى بىلەن ئابلەت توختى كىرىپ بۇ يىگىت بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۇپ كەتتى. بۇ يىگىت مايتاغدىن كىلىپ بىزگە قوشۇلغان بالىلار بىلەن بىللە خىزمەت قىلغان ئىزۋوت كاماندىرى ئەمەت پەيجاك بولۇپ چىقتى. بۇ ئادەمنى خىتايلار ھەربى خىزمەتتىن بوشۇتۇپ بايغا ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ

ماڭغان ئىكەن. كىچىدە قاراڭغۇدىن پايدىلىنىپ يولدا يوشۇرنۇپ قايتۇ. ئۇ يەردە بىزنىڭ يىگىتلىرىمىزگە ئۇچراپ ئېلىپ كەلگەن ئىكەن. ئەمەت پەيجاڭ چەبدەس ، سەزگۈر ھەربى ئادەم بولغاشقا ئاقسۇ ۋىلايىتىدىكى ھەربى ، مەمۇرى ئىشلارنى تولۇق سۆزلەپ بېرىپ بىزنى جىق مەلوماتقا ئىگە قىلدى. بىزنىڭ ئىچىمىزدە ئەمەت پەيجاڭنىڭ قولىدا خىزمەت قىلغان جەڭچىلەرمۇ بار ئىدى. بىز بۇ ئادەمنى ئۆز سىپىمىزگە قوشۇپ كومانداىر ئىزۇوتلۇق ۋەزىپىسىگە تەينىلىدۇق.

بىز بايىنى ئازات قىلىپ ئىككى كۈندىن كېيىن كۈچا شەھىرىدىن شېرىپ قارى ھاجى دېگەن ئادەم كەلدى.بۇ ئادەم ئاقسۇ ،باي ،كۈچا شەھەرلىرىدىكى ئابرويلۇق ئادەم ئىكەن. كۈچادىكى خىتاي ھۆكۈمەت باشلىقلىرى چاقىرىپ كېلىپ ،ئىلدا قوزغىلاڭ قىلغان ئۇغرىلاردىن بىر قىسمى قېچىپ بايغا كەپتۇ ، سىز بىرىپ نەسىھەت قىلىڭ ، قوراللىرىنى تاپشۇرسۇن. بىز ئۇلارنى كەچۈرۈم قىلىمىز. ئۆزلىرىگە زىيان يەتكۈزمەيمىز.ئەگەر بۇنىڭغا كۆنمىسە قورال كۈچى ئىشلىتىپ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلايمىز. قورال تاپشۇرۇشقا ئۇنىمسا ئۇلارنىڭ قانچە ئادىمى ، قانچىلىك قورال ياىرقى بارلىقىنى بىلىپ كېلىپ بىزگە مەلۇمات بىرىپ تۇرۇڭ دەپ تاپشۇرۇق بىرىپ ئەۋەتكەن ئىكەن.

ئۇ بىزگە خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ قەيەردىكى ئاھالىگە بولمىسۇن ، ئىلى تاغلىرىدا بىرتوپ ئۇغرىلار پەيدا بولۇپ خەلقنى قورقۇتۇپ ، زورلۇق قىلىپ تاغ ئىچىدە قېچىپ يۈرىدۇ ، بىز ئۇلارنى پات يېقىندا تۇتۇپ بىرنى قويماي يوق قىلىمىز. دەپ تەشۇىق قىلىۋاتقانلىقىغا بەزى ئادەملەرنىڭ ئىشىنىپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

« خىتايلار يەنە باي ، ئاقسۇ شەھىرىدە ياشايدىغان ئادەملەرگە ئۇختۇرۇڭ ، ئىلى ئۇغرىلىرىغا قوشۇلۇپ ئۇلارنى قوللىمىسۇن. ئەگەردە ئۇغرىلارنى قوللىغۇچىلار بولسا ئۇغرىلارغا قوشۇپ بالا چاقىلىرىنى قويماي قىرىپ تاشلايمىز دەپ مىنى ئەۋەتتى.

مەن بىر سودىگەر ئادەم ، بۇ ئىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ ، دىسەم ئەگەر بىزنىڭ تاپشۇرۇقلىرىمىزنى ئورۇندىمىساك مۇشۇ سائەت ئىچىدە ھەممە مال مۈلكىڭنى مۇسادىرە قىلىپ ، بالا-چاقا ،ئۇرۇق- ئەۋلادىڭنى ئۆزەڭگە قوشۇپ ، دۆلىتىمىزگە خىيانەت قىلغان جىنايەتچى دەپ خەلق ئالدىدا جادوغا بېسىپ ئۆلتۈرىمىز ، دەپ قورقۇتقاندىن كېيىن كېلىشكە مەجبۇر بولدۇم. مەنمۇ باشقىلاردەك بۇرۇن سىلەرنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىگىڭلارنى بىلمەيتتىم ، ئەلىخان تۆرەم مېنى ئوبدان بىلىدۇ. سىلەر

خىتايلار ئېيتقاندەك ئالتە ئوغرى ئەمەس، ۋەتەننى خىتايلارنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلدۇرىدىغان ھەقىقى ۋەتەنپەرۋەر ئىنقىلاپچىلار ئىكەنلىگىگىلارنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. سىلەر بىلەن بىرلىكتە ۋەتىنىمىزنى ئازات قىلىش ئۈچۈن جېنىمنى قۇربان قىلىشقا تەييارمەن». دەپ بىزگە قوشۇلدى. شۇنىڭغا ئوخشاش خىتايلارنىڭ يالغان تەشۋىقلىرىغا ئىشىپ قالغان ئادەملەرمۇ ئۆزلىگىدىن كىلىپ باي خەلقى بىرلىكتە بىزنى قارشى ئالدى ھەمدە بىز بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ۋەتىنىمىزنى ئازات قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلىشتى.

باي شەھرىنى تولۇق ئازات قىلىپ، شەھەرنى باشقۇرۇش ئۈچۈن يەرلىك ھۆكۈمەت، ئىدارە، خەلق ئەترىتى قۇرۇپ بېرىپ تۇرت كۈن ئوبدان مېھمان بولۇپ 1945-يىلى 22-ئىيۇل كۈنى سائەت ئون ئىككىدە بايدىن مېڭىپ كەچ سائەت سەككىزدە ياقا ئېرىق دېگەن مەھەللىگە يېتىپ باردۇق. ياقا ئېرىق دېگەن يەر ئاقسۇ بىلەن مۇزداۋان ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان كىچىك بىر قىشلاق ئىكەن. بىز ھۆكۈمىتىمىزنىڭ تاپشۇرۇقلىرىدىن بىرى بولغان باي شەھرىگە قاتنايدىغان يولنى غەلىبە بىلەن ئېچىپ، ئىككىنچى مۇز داۋان يولىنى ئېچىش ئۈچۈن ياقا ئېرىقتا يېتىپ كېلىپ بۇ يەردىكى خەلقنىڭ تەلىبى بويىچە بىر كېچە دەم ئالدۇق. تاڭ ئاتقىچە بۇ يەردىكى مېھماندوست ئۇيغۇر قېرىنداشلار زالىم خىتاي ھۆكۈمىتىدىن تارتىپ كېلىۋاتقان زۇلۇملىرىنى سۆزلەپ بېرىشتى. بايدىن قېچىۋاتقان خىتايلار مۇشۇ يەردىن ئۆتەتتى. 23-ئىيۇل كۈنى بىزگە تاپشۇرۇلغان ئىككىنچى ۋەزىپىنى ئورۇندىش ئۈچۈن مۇز داۋان تاغ ئاغزىغا جايلاشقان قورغانغا قاراپ يۈرۈپ قىزىل بۇلاق دېگەن يەرگە يېتىپ بارساق، بۇ يەردە دۇشمەنلەرنىڭ بىر ئىزۋوت ئەسكىرى بار ئىكەن. بىزنى يىراقتىن كۆرۈپ قورغان ئىچىگە قاراپ قاچتى. بىز بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ قورغانغا يېتىپ باردۇق. قۇرغان سېپىلى ئىچىدە دۇشمەنلىرىنىڭ بىر باتالىيون ئەسكىرى بار ئىكەن. بىزنىڭ ئارىلىقىمىز يەتتە يۈز مېتىرچە بولسىمۇ تۆرت سائەت ھۇجۇم قىلىپ پەقەت ئالغا سىلجىيالمىدۇق. چۈنكى سېپىل ئىككى ئىگىز تاغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۈزلەڭ يەرگە ئورۇنلاشقان ئىكەن. سېپىلنىڭ شەرقىدىكى تاغ ئاستىدىن مۇز داۋاننىڭ تېز ئاقىدىغان چوڭ سۇيى ئۆتەتتى. بۇ سۇ بىلەن سېپىلگە يېقىن بېرىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. سۇ ئادەم ئەمەس ئاتنىمۇ ئاققۇزۇپ كېتەتتى. غەربىي تەرىپى تىك ئىگىز تاغ بولۇپ، ئۇستىگە چىقىش مۇمكىن ئەمەس، بىز دۇڭ ئۇستىگە ئورۇنلاشقان ئىدۇق، پەسكە چۈشۈپ يېرىم چاقىرىم تۈز

يەردە ماڭغاندىن كېيىن ئاندىن سېپىلگە بارغىلى بولاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سېپىلنىڭ ئىككى چېتىدىكى پوتەيگە ئىككى چوڭ ماكسىم پۈلىموت ئورناتقانلىقى سەۋەبىدىن يەنە بىر قانچە كىچىك پۈلىموتلارنىمۇ ئورناتقان ئىكەن. ئۇلار بىزگە ئاسماندىن ئوق ياققاندەك ئوق ئېتىپ پەسكە چۈشۈشكە ئىمكان بەرمىدى. بىزدە يېراقتا ئاتىدىغان زەمبىرەك ، مىناميۇتلار يوق ، پەقەت ئۇچ قول پۈلىموتى ، ئون بەش نېمىس ئاۋتوماتى ،ئوقى ئىككى يۈز مېتىردىن يېراقتا بارمايدىغان بىر دانە كىچىك مىناميۇت ، يۈز ئەللەك دانە رۇس بەش ئاتار مىلتىقى بار. بىزنىڭ بارلىق قوراللىرىمىز دۈشمەننىڭ بىر پۈلىموتىغا تەڭ كەلمەيدۇ دېسەم لاپ بولماس ئېدى. بىز ھەرخىل ئۇسۇللارنى قوللۇنۇپ دۈشمەن بىلەن ئىككى سوتكا جەڭ قىلىپ غەلىبە قىلالمىدۇق. ئۇنىڭ ئۇستىگە چۆپ ئۆسمەيدىغان تاشلىق يەردە ئات ئۇلاق ۋە ئۆزىمىزگە يېمەك-ئىچمەك يوق قېينىلىشقا باشلىدۇق. بىز باينى ئازات قىلغان كۈنلا كۆچا ، ئاقسۇ شەھەرلىرىگە مەخسۇس رازۋېتكا خادىملىرىنى ئەۋەتكەن ئىدۇق. ئۇلار خەتەرلىك مەلۇماتلارنى ئېلىپ كەلدى. دۈشمەنلەر قورغانىنى مۇستەھكەم ئىستېھكام قىلىپ ئالغانلىقتىن ئىشەشلىك ھالدا بىزنى قورغاندا تىرىك تۇتۇپ يوق قىلىش ئۈچۈن ئاقسۇدىن بىر پولىك ،كۆچادىن بىر پولىك ئەسكىرىنى يۆتكەپ بىزنى ئۇچ تەرەپتىن قورشاپ يوقاتماقچى بولغانلىقى ھەققىدىكى مەلۇماتقا ئىگە بولدۇق. دۈشمەننىڭ بۇ پىلانى بىز ئۈچۈن خەتەرلىك ئىدى.

يۈز ئەللىك ئادەم بىلەن بەش مىڭغا يېقىن زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان دۈشمەن ئۇستىدىن غەلىبە قىلىشنىڭ قانداق قىيىن ئىش ئىكەنلىگىنى كىتاپخان تەسەۋۋۇر قىلالىسا كېرەك. مەركەزدىن يارەدەم ئەۋەتكەن تەغدىردىمۇ ئۇلارنىڭ يېتىپ كېلىپ بىزنى قۇتۇلدۇرىشى مۇمكىن ئەمەس. بىز ھەرتەرەپلىمە چوڭقۇر ئويلۇنۇپ قورغان ئەتراپىدا يىگىرمە ئادەم قالدۇرۇپ قالغانلىرىمىز ئاقسۇغا قاراپ مېڭىپ كەچ سائەت سەككىزدە تۈزئاۋات دېگەن تاغ ئارىسىدا توختاپ قاراڭغۇ چۈشكىچە ئېپلىك يەرلەرگە ئورۇنلۇشۇپ ئالدۇق. بۇ تاغ ئىچى بىز ئۈچۈن ئەك ياخشى يەر بولۇپ چىقتى. ئاقسۇدىن كېلىدىغان دۈشمەن مۇشۇ يەردىن ئۆتىدىكەن. بىز دۈشمەنلەرنى ئۇچ تەرەپتىن ئورتىغا ئېلىپ يۇقۇتۇش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىپ قويدۇق. بىز ئورنۇشۇپ ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىن ئاقسۇ پولىكى بىز يوشۇرۇنغان يەرگە يېتىپ كەلدى. دۈشمەن بىزنى مۇشۇ يەردە تۇسۇپ ياتىدۇ دەپ ھەرگىز ئويلاپمۇ قويمىغاچقا ،قورغاندا تىرىك تۇتۇمىز دەپ خاتىرجەم بىپەرۋا كېلىۋاتاتتى. بىز يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە يوشۇرۇنغان

ئادەملىرىمىزگە دۇشمەننى قويۇپ بىرىكلار ، سىلەرنى سېزىپ قالمىسۇن ، دۇشمەننىڭ ئالدى شىتاپنىڭ ئۇدۇلىغا بارغاندا بىز ئوق ئېتىپ بۇيرۇق بېرىمىز ، ئاندىن تەكلا ھۇجۇمغا ئۆتۈسىلەر ، دەپ بۇيرۇق بەرگەن ئىدۇق ، دۇشمەننىڭ تار يۇلنىڭ سىرتىغا چىقىپ مېڭىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ھېچ نېمىدىن خەۋىرى يوق دۇشمەن شىتاپقا يېگىرمە مېتىر قالغاندا پۇلىموت ، ئاپتوماتلاردىن ئوق ياغدۇرۇپ قىرىشقا باشلىدۇق. ئۇچ تەرەپتىن قىلىنغان ھۇجۇمىمىزدىن قورقۇپ كەتكەن دۇشمەن كۆپ چىقمىغا ئۆچراپ ئالدىنقى قىسمى پۈتۈنلەي ھالاك بولدى. ئارقىدا كېلىۋاتقان دۇشمەنلەر ئىككى سائەتتەك ئوق ئاتقان بىلەن بىزنىڭ بىرمۇ ئادەمىمىز چىقىم بولمىدى. ئارقىدىكى دۇشمەنلەر ئوق ئېتىشنى كۆچەيتىۋاتقان چاغدا يۇلنىڭ شىمالى تەرىپىدە ئېقىۋاتقان سۇنى ياقلاپ قاسىم مەكلىك دېگەن كوماندىرىمىزنى ئوتتۇز ئادەمى بىلەن دۇشمەننىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتتۇق.بۇلار ھۇجۇم قىلىش بىلەن تەڭ دۇشمەنلەر ئوق ئېتىشنى توختۇتۇپ پىتراپ قېچىپ يوقالدى. تۇن قاراڭغۇسى بولغاشقا بۇلارنىڭ نەگە قاچقىنىنى بىلەلمىدۇق. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا بۇلارنىڭ ئاقسۇغا قاچقانلىقى مەلۇم بولدى. غېنىمەت ئالغان قوراللارنى يىغىشتۇرۇپ ،ئارقىمىزغا باشقا يول بىلەن قايتىپ بوز دۇڭ دېگەن يەرگە كەلدۇق.بۇ يەردە ئەللىك ئۆيلۈكتەك قىرغىزلار ياشايدىكەن. بوز دۇڭ قورغانغا يېقىن ئىدى.بىز قورغانغا ھۇجۇم باشلىغان كۈنى ئۆيلىرىنى بىكىتىپ قويۇپ تاقا چىقىپ كەتكەن ئىكەن .

1945-يىلى 27-ئىيۇل كۈنى بىز بايدا قالدۇرۇپ كەتكەن خەلق ئەترىتى ئەندىشىلىك ھالدا يېتىپ كەلدى.چۈنكى بۇلار ھېچ قاچان ئۇرۇش قىلىپ كۆرمىگەشكە ،قورقۇپ كېتىپ بايدىن قايتىپ كەلگەن ئىكەن.ئاقسۇ شەھرىگە ئورۇنلاشقان دۇشمەن دىۋىزىيەسىنىڭ بىزنى ئۇچ تەرەپتىن قۇرشاپ يۇق قىلىش پىلانى بىزگە تېخىمۇ ئاشكارە بولدى. دۇشمەنلەرنىڭ كۆچاغا ئورۇنلاشقان ئاتلىق پولكى ئاتىقى جىققان جاللات پولكى ئىكەنلىگى ھەققىدە تولۇق مەلوماتقا ئېرىشكەن ئىدۇق. بۇ پولك بايغا يېتىپ كەپتۇ.بايدىن كەلگەن ئەترەت باشلىقلىرىنىڭ ئېيتىشىچە بەش سائەت ئىچىدە قورغانغا يېتىپ كېلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز تۇز ئاۋاتتا ئالدىنى توساپ تارمار قىلغان ئاقسۇ پولكى قوشۇمچە كۈچ توپلاپ باشقا يول بىلەن ئۇلارمۇ كېلىشى مۇمكىن. بىزنىڭ ئالدى-ئارقىمىزغا ياندىاپ ، دۇشمەنلەردىن يىراقلىشىپ كېتىدىغان يۇلمىز يوق ئىدى. ئادەم ياشمايدىغان تاشلىق يەردە يا ئۆزىمىزگە ،يا ئاتلىرىمىزغا ئوزۇق يوق قىينىچىلىق

ئىچىده قالدۇق ، بۇ قېتىنچىلىقلاردىن چىقىش يۇلىنى تاپمىساق دۇشمەنلەرنىڭ قۇلىغا چۈشۈپ قېلىشىمىز مۇمكىن. بىز بۇ قېتىنچىلىقلاردىن قورقۇپ ھودۇقۇپ قالمىدۇق .چۈنكى بىز ئۆز ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن مۇقەددەس جەڭگە ئاتلانغان جەڭچىلەر بۇ يۇلدا شەرەپلىك قوربان بولۇشنىڭ بىز ئۈچۈن شەرەپلىك ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتۇق. ياقا ئېرىقتىكى خەۋەرچىمىز دۇشمەن ياقا ئېرىققا يېتىپ كېلىپ تاماقلىنىشقا توختىدى. خەلقنىڭ بىرنەچچە قوي كاللىرىنى زورلۇق بىلەن تارتىپ ئېلىپ تاماق تەييارلاشقا تۆتۈش قىلىۋاتىدۇ .كېچىككەندىمۇ بەش-ئالتە سائەتتە قورغانغا يېتىپ كېلىدۇ. دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. بىزگە پەقەت ئىككىلا يول بار ، بىرى قورغاندىكى دۇشمەننى يوقۇتۇپ غەلبە قىلىش ، يەنە بىرى بىر تامچى قېنىمىز قالغىچە كۈرەش قىلىپ ھالاك بولۇش. دۇشمەننىڭ قولىغا تىرىك چۈشمەسلىكنى قارار قىلىپ ئۇرۇش تاكتىكىمىزنى مۇنداق بەلگۈلىدۇق.

1-دۇشمەننىڭ ئىككى چوڭ پۈلىموتى ئۈچۈن مەخسۇس ئوندىن يىگىرمە ئادەم ئاجراتتۇق. بۇلار پەقەت بۇ ئىككى توچكىنى ئۆزۈقتۇرۇش ئۈچۈن ئوق ئاتىدۇ.

2-مىنامیۇت ئۈچۈن بەش كىشى ئاجراتتۇق.پۈلىموت توختاش بىلەن بۇلار پەسكە چۈشۈپ تۇزلەڭدىكى ئىككى چوڭ تاشنىڭ دالدىسىغا ئورنۇشۇپ مىنامیوتنى ئىشقا سالىدۇ.

3-ئون ئىككى ئاپتومات بىلەن يىگىرمە تۆرت كىشىنى ھەركەتچان گۇرۇپپا قىلىپ تەشكىللىدۇق.بۇلار پۈلىموت توختاش بىلەن تەڭ سېپىل ئاستىغا بېرىپ ، بىرىنىڭ مۇرىسىگە بىرى چىقىپ سېپىلگە يامىشىپ ئاپتوماتتىن ئوق ياغدۇرۇپ ، دۇشمەننىڭ ئوت كۈچىنى ئۆزۈقتۇرىدۇ. يەنە ئون ئادەم ئىككى گۇرۇپپا بولۇپ قورغان سېپىلىنىڭ ئىككى يىنىدىكى تاغ باغرى بىلەن چوڭ سۇنى ياقلاپ بېرىپ دۇشمەنلەرنىڭ دىققىتىنى ئىككىگە بۆلۈۋىتىدۇ. بۇ ئادەملەر تاپشۇرغان ۋەزىپىنى باشلىۋالغىچە قالغان بارلىق ئادەملىرىمىز سېپىل ئۈستىدىكى دۇشمەنلەرنى باش كۆتەرتمەي ئۇققا تۇتۇپ تۇرىدۇ. تېز ھەرىكەتچان گۇرۇپپا سېپىل ئۈستىگە چىقىش بىلەن تەڭ ئۇمۇمى يۇزلۈك ئاتاكىغا ئۆتۈش ئۈچۈن ياكى قورغان سېپىلى ئىچىگە باستۇرۇپ كىرىش ئۈچۈن ئۈچ كىشىلىك كىچىك گۇرۇپپا سېپىل دەرۋازىسىنى پارتىلىتىدۇ.

بىز مۇشۇ پىلان بويىچە ھۇجۇم باشلىدۇق. ئىككى چوڭ پۈلىموتنى توختىتىش ئۈچۈن ۋەزىپە ئالغان جەڭچىلەر پۈلىموتتىن باشقا توچكىغا ئوق ئاتماي ئۇلارنى

ئۇجۇقتۇردى. مىنامىيۇتچىلار سىپىل ئىچىگە بىرنەچچە مىنامىيوت ئاتقان ئىدى. دۇشمەنلەر ئۆزىنى ئوڭشىيالماي قالدى، بارلىق جەڭچىلىرىمىز باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلغىنى ئۈچۈن ئىككى سوتكا ئۇرۇشۇپ ئالالمىغان قورغان ئىچىگە ئىككى سائەتتە باستۇرۇپ كىردۇق. ھۇجۇم باشلاشنىڭ ئالدىدا ئۇمۇمى ئەھۋالنى جەڭچىلەرگە يۇشۇرماستىن ئۇختۇردۇق.

ئەزىز ۋەتەنداشلار، سىلەردىن يوشۇرىدىغان ھېچ قانداق سىر يوق. بىز ناھايىتى زور خەۋپ ئىچىدە تۇرىۋاتىمىز، سىلەر بىلىسىلەر باي، تۆز ئابات ئۇرۇشىدا بىرمۇ ئادەمىمىز چىقىم بولماي غالىبىيەت قازاندۇق. بۇ غەلىبىگە ئېرىشىش ئۈچۈن سىلەر غايەت زور باتۇرلۇق كۆرسەتتىڭلار. بىز ئونمىڭلىغان دۇشمەننىڭ ئىچىگە كىرىپ كۆرەش قىلمۇاتىمىز. بىراق بىزنىڭ ئارقا، ئالدى، ئىككى يان تەرەپلىرىمىزنى دۇشمەن قورشاپ تۇرىدۇ. رازۋېتكا خادىملىرىنىڭ ئېلىپ كەلگەن مەلۇماتىغا قارىغاندا، خىتايلارنىڭ ئاتاقلىق ئاتلىق پولكى ماتەنجاڭ دېگەن جاللاتنىڭ رەھبەرلىگىدە ياقا ئېرىققا يېتىپ كەلدى. بەش سائەتنىڭ ئىچىدە بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ. ئاقسۇدىن كېلىۋاتقان پولكنى كىچىسى تارمار قىلىپ چىكىندۈرگەن بولساقمۇ ئۇلار كۈچ توپلاپ قايتا يېتىپ كېلىدۇ. دۇشمەنلەرنىڭ پىلانى بويىچە كۇچا پولكى بىلەن ئاقسۇ پولكى بىر مەزگىلدە بۇ يەرگە يېتىپ كېلىپ بىزنى تېرىك تۇتۇپ ئاقسۇ خەلقى ئالدىدا جادو بىلەن توغراپ ئۆلتۈرمەكچى ئىدى، بىز بۇلارنىڭ پىلانىنىڭ بىرىنچى باسقۇچىنى تار-مار قىلدۇق. ئىككىنچى باسقۇچى يېقىنلىشىپ قالدى. بىزنىڭ تۆرت سائەت ئىچىدە قورغاننى ئىگىلەشتىن باشقا چىقىش يولىمىز يوق. ئەگەر تۆرت سائەت ئىچىدە قورغاننى ئالالمىساق دۇشمەنلەرنىڭ قولىغا تېرىك چۈشۈپ قېلىشىمىز مۇمكىن، ئۇ چاغدا غۇلجا باش ساقچىدىكى خىتاي جاللاتلىرى قىلغان ۋەھشىلىكلەردىن ئارتۇق ئازاپ بىزنىڭ بېشىمىزغا چۈشىدۇ. خىتايلارنىڭ قولىغا تېرىك چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن ئاخىرقى بېرتال ئوقنى ساقلاپ قويۇڭلار. بىزنىڭ تەغدىرىمىز تۆرت سائەت ئىچىدە بىر تەرەپ بولىدۇ. يا بىز قورغاننى ئالىمىز، ياكى ھەممىمىز قۇربان بولىمىز.

رەھبەرلىرىمىز ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن قۇربان بولساقمۇ، غەلبە قازانساقمۇ بىز ئۈچۈن شەرەپ دېگەن چۈشەنچىنى جەڭچىلەرگە ياخشىلاپ بىلدۈرگەندىن كېيىن چۈشتىن بۇرۇن سائەت ئوندا قورغانغا ھۇجۇم باشلىدۇق. ئىككى سائەتلىك شىددەتلىك

جەڭلەردىن كېيىن قورغان سېپىلى ئىچىدىكى دۇشمەننى يوقۇتۇپ ، بۇ مۇستەھكەم قورغاننى ئىگىلىدۇق.

بۇ ئۇنتۇلماس 1-ئاۋغۇست كۈنى ئىدى. قىزىل بۇلاق بىلەن ياقا ئېرىقتىكى ئۇزۇنغا سۇزۇلغان تۈزلەك تاشلىق ساي بۇلۇپ ياقا ئېرىقتىن چىقىپ كىلىۋاتقان ئادەم توپىنى قورغان دۇك ئۈستىدە تۇرۇپ دۇربۇن بىلەن ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى. شۇڭا مەخسۇس بايقاپ تۇرىدىغان ئادەم قويغان ئىدۇق ، بىز قورغان ئىچىگە كىرىشىمىز بىلەن تەك كۈزەتتە تۇرغان ئادىمىمىز ماڭا دۇشمەنلەر كېلىۋاتىدۇ ، دەپ دوكلات قىلدى. مەن باشقىلارغا بىلدۈرمەي كۈزەتچى تۇرغان دۆڭنىك ئۈستىگە چىقىپ دۇربۇن بىلەن قارىغان ئىدىم ، ئارقىسى ئۇزۇلمەي كېلىۋاتقان ئاتلىق دۇشمەنلەرنى كۆردۈم. ئاتلىرى يىراق يولدىن كېلىۋاتقاچقا ئاستا ماڭاتتى. شۇ يۇرۇشىدە ماڭسا قورغانغا يەنە ئىككى سائەتتە يېتىپ كېلەتتى. بىز مۇشۇ ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ تەييارلىق قىلىشقا باشلىدۇق ، ئەمدى دۇشمەنلەر بىزنى ئەمەس ، بىز كېلىۋاتقان دۇشمەنلەرنى يوق قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئىدۇق.مەركەزگە قاتنايدىغان مۇزداۋان يولىنمۇ ئاچتۇق.

ئەمدى دۇشمەننىڭ بىر پولكى ئەمەس ،ئىككى پولكى كەلسىمۇ بىزنى بۇ يەردىن قوزغىتالمايدۇ. ئەپسۇس ، بۇ ئۇرۇشتا سەككىز نەپەر جەڭچىمىز ئېغىر يارىدار بۇلۇپ ئۈچ نەپىرى قۇربان بولدى. بىزنىڭ قورغانغا ياغدۇرغان بومبا ، مىنامیۇت ، ئاۋتومات ئوقلىرىمىزنىڭ زەربىسىدىن دۇشمەننىڭ كۆپ ئادىمى ئۆلۈپ ، ئىككى يۈز ئەللىك ئەسكىرى ئەسىرگە چۈشتى. ئەللىكتەك دۇشمەن تاغ شارايىتىدىن پايدىلىنىپ قېچىپ كەتتى. ئىككى چوڭ پولىمۇت ، ئۈچ كىچىك پولىمۇت ، ئىككى يۈز يىگىرمە دانە مىلتىق ، يۈزمىڭدىن كۆپ ئوق ، ئىككى يۈزدىن ئوشۇق بومبا قاتارلىق قورال-ياراق ، ۋە باشقا كۆپ نەرسىلەرنى غەنىمەت ئالدۇق. بۇلۇپمۇ ئات-ئۇلاق ۋە ئۈزىمىز ئۈچۈن يېتەرلىك تەمىناتقا ئىگە بولدۇق. بىر سۈتكىدىن بېرى بىر بۇردا نانمۇ يىمىگەنلىكىمىزنى ئۇنتۇپ قالغان ئىكەنمىز. تېز ھەرىكەت قىلىپ تەييارلىق كۆرۈپ ئالدۇق. مەن ئەسىرگە چۈشكەن دۇشمەن ئوفىتسېر-ئەسكەرلىرىنى سەپكە تۇرغۇزۇپ ئاراكلاردا مۇسۇلمانلار بولسا بەش قەدەم ئالدىغا چىقىكلار دەپ كوماندا بەرسەم ، بۇلار بىر-بىرىگە قاراپ تۇرۇپ قالدى. بۇلارنىڭ ئۈستى-بېشى كىر ، كېنىملىرى يىرتىق ، چاچ-ساقاللىرى ئوسكەن بولۇپ ، ئەپتى بەشىرىسىگە قاراپ قايسى مۇسۇلمان قايسى خىتاي ئايرىش قىيىن. ۋاقىت قىس ، ئەگەر ھەممەكە خىتاي بولساك ئېتىپ تاشلايمىز دىسەم ، يۈز ئەللىك ئالتە ئادەم

ئالدىغا چىقتى. ئاراڭلاردا خىتايلار يۇقمۇ دىسەم ، يەنە بىر بىرىگە قاراپ يەتتە ئادەمنى خىتاي دەپ كۆرسەتتى. يۇز قىرىق توققۇز مۇسۇلمان ئەسكەرنى رازىيۇپ دامۇللىغا تاپشۇردۇم. ئۇ كىشى بۇلارنى مۇزاتىنىڭ چوڭ سۇيىدە تاھارەت ئالغۇزۇپ ئىمان ئېيىتقۇزۇپ ، يېرىم سائەتتىڭ ئىچىدە تەييار قىلدى. قاسىمجان قەمبىرى بىلەن ئابباسۇپ بۇلارغا بىزنىڭ كىملىكىمىزنى ، نىمە مەخسەتتە كۇرەش قىلىۋاتقانلىقىمىزنى چۈشەندۈرگەن ئېدى. بۇلار بىزنى كەچۈرىڭلار ، بىزنىڭ دۇشمىنىمىز خىتاي تاجاۋۇزچىلىرى ئىكەن. بىز بىلمەي سىلەرگە ئوق ئېتىپتۇق. بۇ گۇناھلىرىمىزنى ئاقلايمىز ، سىلەر بىلەن بىللە ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن كۇرەش قىلىمىز ، دەپ تەلەپ قىلدى. بۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى ئۇيغۇر بالىلىرى ئىكەن. قۇراللىرىنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىپ ، ئەتىرىتىمىزنى رەتلەپ ئۇرۇشقا قاتنىشالايدىغان ئۈچ يۈز كىشىلىك ئەترەتكە ئىگە بولۇپ ،كېلىۋاتقان دۇشمەنلەرگە قارشى قورغان ئىچىگە ئورۇنلاشماي دۇڭنىڭ ئۇستىگە ئۇرۇنلاشتۇق. دۆڭ تۆپىسى ئۇرۇش قىلىشقا ئەڭ ئەپلىك جاي ئېدى. بىز دۇشمەنلەر كېلىدىغان يولنىڭ چېتىگە ئولجا ئالغان ئىككى پولىمۇتنى ئۇرۇنلاشتۇردۇق. ئىككى سائەتتە ھەممە تەييارلىقىمىز پۈتتى. ئەسىرگە چۈشكەن خىتايلارنى مۇز داۋان ئارقىلىق مەركەزگە يوللۇدۇق. بىز كېلىۋاتقان دۇشمەنلەرنىڭ بارلىق ھەربىكەتلىرىنى كۆزۈپ تۇراتتۇق. دۇشمەن مۇستەھكەم قورغان ئابارونىغا ئىشىنىپ بۇ يەردە قانداق ئۆزگۈرۇشلەر بولغىنىدىن خەۋەرسىز كۆرەڭلەپ قىزىل بۇلاققا يېتىپ كەلدى ، قىزىل بۇلاق بىلەن قورغاننىڭ ئارىسى قاقاس ئېگىرى توقاي ئېدىرلىق بولۇپ پەستىن ئىگىزگە ئۆرلەپ كېلىدىغان يەر ئېدى. پۈتۈن تاغۇ تاشلار ئۇيقىغا كەتكەندەك جىم-جىت. پەقەت تىلسىم مۇزاتىنىڭ تاشتىن تاشقا ئۇرۇلۇپ ئېقىۋاتقان سۇيىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. بىز ئىگىزدە ، دۇشمەن پەستە.دۇشمەن بىزگە يېقىن كەلگەنسىرى ئۇلارنى ئاشكارە كۆرۈپ تۇردۇق. بىزنى ھەيران قالدۇرغىنى يېرى دۇشمەنلەر تۆرت ئىسكادىرون ئەسكەر بولۇپ كەلمەكتە. ھەر بىر ئىسكادىرون ئۆز ئالدىغا ئايرىم بايراق كۆتەرگەن بولۇپ ، بىر ئىسكادىرون ئاق ئاتلىق ، بىر ئىسكادىرون تورۇق ئاتلىق ، بىر ئىسكادىرون جەدە ئاتلىق ، بىر ئىسكادىرون قارا ئاتلىق چوڭ كىچىك پۈلىموت ، گىرانىاتاموتلارغا ئوخشاش قوراللار بىلەن قوراللانغان بولۇپ ناھايىتى سۈرلۈك كەلمەكتە. بىز دۇشمەنلەر كېلىۋاتقان يولنىڭ ئىككى چېتىگە ئورۇنلاشتۇق. ئارىمىزغا قانچە جىق دۇشمەن كىرسە شۇنچە ياخشى بولۇپ ، بىزگە كۆپرەك دۇشمەن يۇقۇتۇش ئۈچۈن ئەپلىك ئېدى. بىز ئورناشقان

يەرلەرنى دۇشمەن بىلمەيتتى. بىلىشى ھەم مۇمكىن ئەمەس ئىدى. دۇشمەن ھېچ نەرسىنى سەزمەي ھەيران بولۇپ ئىككى يانىنى بايقاپ يۇقىرىغا ئۆرلەشكە باشلىدى. دۇشمەننىڭ ئالدىنقى لىنىيەدىكى تەكشۈرۈش گرۇپپىسى بىزنىڭ ئارىسىغا كىرىپ، بىزنىڭ ئادەملىرىمىزنى بايقاپ قېلىپ ئارقىسىغا قېچىشقا باشلىغاندا، بىز پۈلەموت ،ئاپتوماتلارنى ئىشقا سېلىپ ھەممىمىز بىردەك ئېتىشقا باشلىدۇق.بولۇپمۇ دۇشمەنلەردىن ئولجا ئالغان ئىككى چوڭ پۈلەموت ئېتىلۇاتقاندا ئۇنىڭ ئاۋازى تاغۇ تاشلارنى زىل-زىلگە كەلتۈرۈپ دۇشمەنلەرنىڭ يۈرىگىنى مىجىپ تاشلىدى. كۆرەڭلەپ كەلگەن دۇشمەن كۆتۈلمىگەن يەردىن دەھشەتلىك ھۇجۇمغا ئۇچراپ ، ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە جۈرئەت قىلالماي ، ئەگرى توقاي يولىنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ ،بىر سائەتتەك بىز بىلەن كۆچ سىنىشىپ كۆردى. ئاخىرى جېنىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن كەلگەن يېرىگە قاراپ قېچىشقا باشلىدى. شۇ قاچقان پېتى ياقا ئىرىق ، باي شەھەرلىرىدىمۇ توختىماي ، قىچىپ كۆچا شەھرىگە يېتىپ بارغانلىقى ھەققىدىكى مەلوماتنى رازۋېتكا بىزگە يەتكۈزدى ، دۇشمەننىڭ بىزنى تىرىك تۇتۇش پىلانىنى ئەقىل پاراسەت ، باتۇرلىقىمىز بىلەن پاچاقلاپ تاشلاپ ، ئۇزىنىڭ ئۆگسىسىدا مۇداپىئە كۆرۈشكە مەجبۇر قىلدۇق. ئۇلار ئۇزىنىڭ مۇنداق ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغان بولۇشى مۇمكىن. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى بىزگە تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى باتۇرلىق بىلەن ئورۇندىاپ ئىلى ۋىلايىتىدىن ئاقسۇ ۋىلايىتىگە قاتنايدىغان باي يولى بىلەن مۇزات يولىنى ئاچتۇق.

قورغاندا ئۇچ كۈن دەم ئېلىپ ئەترەتلىرىمىزنى يېڭى قوشۇلغان ئادەملەر بىلەن تولۇقلاپ ، تەشكىلىمىزنى رەتلەپ چىقىپ ، ئاقسۇ كونا شەھەرگە ببرىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلدۇق.باسقۇنچىلارنىڭ مەركىزى بولغان ئۇرۇمچى بىلەن ئاقسۇ ، قەشقەر ، يەكەن ، خوتەن ۋىلايەتلىرىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان دۇشمەنلەرنىڭ ئالاقىسىنى ئۈزۈپ ،قاتناش ئىشلىرىنى توختۇتۇپ قويدۇق.دۇشمەن ئۆركەشتام تاغلىرىدىن قارا قۇرۇم تاغلىرىغا سوزۇلغان چىگرا رايونلارنى ئىگىلەپ تۇرغان پارتىزانلارغا ھەربى كۈچ يۆتكەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالماي ،چوڭ تەشۋىش ئىچىدە قالدى. بۇ مەزگىلدە شىمالى فرونتقا ئاتلانغان قىسىملىرىمىز جۆچەك ۋىلايىتىنى ئازات قىلىپ ئالتاي ۋىلايىتىگە قاراپ ئىلگىرىلىدى. ئورتا يولۇنۇش فرونتىغا ئاتلانغان قىسىملىرىمىز جىك شەھرى بىلەن شىخۇ شەھرى ئارىلىقىغا جايلاشقان دۇشمەنلەرنى يوقۇتۇپ ، شىخۇ شەھرىگە يېتىپ باردى.

خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ ئايرۇپلان ، تانكا ،زەمبىرەك ئوخشاش كۆچلۈك زامانىۋى قوراللار بىلەن قوراللانغان يىگىرمە مىڭدىن ئوشۇق ئارمىيەسى جىڭ بىلەن شىخۇ ئارىلىقىدا ئورۇنلاشقان ئىدى. بىزنىڭ بۇ يەرلەردىكى ئۇرۇشلارغا ئالتە مىڭدىن ئوشۇغراق ئارمىيەمىز قاتناشقان بولسىمۇ ، يۇقىرىدا ئاتاپ ئۆتكەن چوڭ زامانىۋى قوراللىرىمىز يوق ئىدى. دۇشمەنلەرنىڭ ھەربىي قوراللىدىن بىزنىڭ جەڭچى-ئوفىتسېرلىرىمىزنىڭ كۆرەش ئىرادىسى كۆچلۈك ئىدى. ھەممىمىز ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن ئۆلسەك شۆھرەت ،قالساق غازى دېگەن شۇئار ئاستىدا جەڭ قىلاتتۇق ، بۇنىڭغا بىرلا مىسال ؛ جىڭ شەھرىنىڭ سىرتىغا جايلاشقان تۆز دۆڭدىكى جەڭدە خىتايلار قاتمۇ-قات قىلىپ ياساپ ئالغان پوتەيگە ئىككى چوڭ پۈلىموتنى قويۇپلىپ ، قاياقتىن بولسۇن ، ھۇجۇمغا ئۆتكەن بىزنىڭ جەڭچىلىرىمىزنى بىر قەدەم سىلجىتماي ، ناھايىتى كۆپ جەڭچىلىرىمىز قۇربان بولغان ئىدى.4-غۇلجا زاپاس پولكىتىدىكى خىزمەتچىلەر يىگىت بۇ دوستلىرىنى ھاياتىدىن ئايرىغان پوتەيدىكى دۇشمەنلەرگە قارشى ئاتلىنىپ تۆرت گىراناتنى بىرلەشتۈرۈپ باغلاپ قوينىغا سىلىپ ، ئىككىدىن تۆرت گىراناتنى قولىدا تۇتۇپ ، يەر بىغرىلاپ ئۆمىلەپ پوتەيگە يېقىن بارغاندا دۇشمەنلەر يەنە ئوق ياغدۇرۇشقا باشلايدۇ.بۇ چاغدا ئۇ قولىدىكى ئىككى گىراناتنى پوتەيگە تاشلايدۇ ھەمدە پوتەي ئىچىنى قاپلىغان جاڭ تۇزاندىن پايدىلىنىپ پوتەيگە يېقىن بېرىپ قوينىدىكى تۆرت گىراناتنى پوتەي ئىچىگە تاشلاپ يەرگە يېتىپ ئالدۇ.تۆرت گىرانات تەڭ يېرىلىپ پوتەينى پاچاقلاپ تاشلايدۇ. پوتەي ئىچىدىكى خىتايلارنىڭ بىرىمۇ ساق قالمايدۇ. پوتەي پاچاقلىنىش بىلەن تەڭ بىر روتا ئەسكەر ھۇجۇمغا ئۆتۈپ ، بۇ يەرگە ئورناشقان ئۇچ يۈزدىن ئوشۇق دۇشمەننى ئەسىرگە ئالغان ئىدى. بۇنداق جەڭچىلەر بىزنىڭ سىپىمىزدە كۆپ بولغىنى ئۈچۈن مەيلى قايسى فرونتتا بۇلمىسۇن غەلبە قىلىپ دۇشمەننى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتىپ كەلدۇق. بىز دۇشمەنلەرنى نىشانغا ئېلىپ تۈرۈپ ئوق ئاتساق ، دۇشمەنلەر ئۆزىنىڭ جېنىنى ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ ئوق ئاتاتتى ، ئاتقان ئوقلىرى نەلەرگىدۇ ئۈچۈپ كېتەتتى. بىزنىڭ جەڭچىلىرىمىز ھەر بىر تال ئوقنى زايا قىلماي نىشانغا تەككۈزۈپ ئاتاتتى.

1945-يىلى10-ئاۋغۇست كۈنى يېڭىدىن قوشۇلغانلار بولۇپ ئۈچيۈز يىگىرمە كىشىدىن ئىبارەت ئەترىتىمىز قورغاندىن ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى ئاقسۇ شەھرىگە قاراپ ئاتلاندۇق. بىز ئەنئەنىۋى قاتناش يولى بولغان جام يىزىسى بىلەن يۈرمەي ، بوز

www.uyghurkitap.com

دۆڭ جىلغىسى بىلەن يۇرۇپ تاغ ئىچىدىن چىققاندىن كېيىن ئادەم يوق تاشلىق چۆل يەرلەر بىلەن يۇرۇپ بىر سۈتكىدا ئاقسۇ كۆنا شەھەرگە يېتىپ بارىدۇق. ئاقسۇ شەھرى دۆڭنىڭ ئاستىدىكى تۈزلەڭ يەرگە سېلىنغان شەھەر ئىكەن. بىزنىڭ دوكىنىڭ ئوستىگە يېتىپ كەلگىنىمىزنى ھېچ كىم بىلمىدى.

خىتاي جاللاتلىرى بىزنى ئاقسۇ شەھرىگە كېلەلمەيدۇ ، ئەگەر جۇرئەت قىلىپ كەلسە جام ئارقىلىق چوڭ يۇل بىلەن كېلىدۇ ، دەپ پەرەز قىلغان ئىكەن.شۇڭا ئازراق ھەربى كۈچ بىلەن ساقچىلارنى ۋە ھەرخىل ئىدارە خىزمەتچىلىرىنى قالدۇرۇپ ، مۇھىم چوڭ ئىدارىلەرنى يۆتكەپ يېكى شەھەر ئاسۇق سېپىل ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ ئالغان ئىكەن. بىز دۆڭ ئۈستىدىن شەھەر ئىچىگە كىرىدىغان يېكى يۇل بىلەن ئاتلىق شەھەر ئىچىگە باستۇرۇپ كىردۇق. دۇشمەنلەر بىزنى بۇنداق كۈندۈزى باستۇرۇپ كىرمەيدۇ دەپ خاتىرجەم ئۆز ئىشى بىلەن بەنت ئىكەن. بىزنىڭ شەھەر ئىچىگە بىر پاي ئوق ئاتماي باستۇرۇپ كىرگىنىمىزدىن قورقۇپ كەتكەن ھەربى ۋە ساقچىلار قارشىلىق كۆرسۈتۈشكە جۇرئەت قىلالماي تار كوچىلار بىلەن يېكى شەھەرگە قاراپ قاچتى. قاچالمىغانلىرى ئازراق قارشىلىق كۆرسۈتۈپ ئەسىرگە چۈشتى. ساقچى ئىدارىسىنىڭ تۈرمىسىدە ئون ئىككى ئادەم باركەن.بۇلارنى قۇتقۇزۇپ ئۆيلىرىگە قايتۇردۇق. يۇزلىگەن بىگۈنا ئۇيغۇر ياشلىرى يېكى شەھەر سېپىل ئىچىدىكى تۈرمىدە. ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇشقا نەسىپ بولمىغان ئىكەن. ئىشتابىمىزنى شەھەر ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ ، كۆپرەك ھەربى كۈچىمىزنى شەھەر سىرتىغا ، يېكى شەھەر تەرەپكە ئورۇنلاشتۇردۇق.

يېكى شەھەر سېپىل ئەتراپىدا رازۋىتكا ئىشىنى كۈچەيتىپ كىچە كۈندۈز دۇشمەننىڭ بارلىق ھەربىكەتلىرىنى كۈزۈتۈپ تۇردۇق. ئەگەر دۇشمەنلەر سېپىلدىن چىقىپ بىزگە ھۇجۇم قىلماقچى بولسا ،شەھەر خەلقىنىڭ ھاياتىنى كۆزدە تۇتۇپ ، دۇشمەننى شەھەر سىرتىدا يوق قىلىش ئۈچۈن يەر شارايىتىنى ئوبدان ئۆگۈنۈپ چىقىپ ئورۇنلاشتۇق. خىتاي جاللاتلىرى قاچان ،قايسى يول ، قانچە ئادەمى بىلەن چىقىپ بىزگە يېتىپ كېلىشىنى بىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن ھۇشيارلىقىمىزنى كۈچەيتىپ ،بارلىق ۋاستىلەرنى ئىشقا سېلىپ بىلىپ تۇردۇق. ئاقسۇ خەلقى بىزنى زور ئىھتىرام بىلدۇرۇپ ،خوشاللىق بىلەن قارشى ئالدى. شەھەر-سەھرالاردىن كەلگەن ئادەملەر بىلەن تولۇپ خۇددى بىر بايرام كەيپىياتى بارلىققا كەلدى. ئەر-ئايال ، قىرى-ياش بارلىقى توپ-توپ بۇلۇپ كېلىپ ناغرا-سۇنەي قاتارلىق سازلىرىنى چېلىپ ، ئازاتلىقنى مەدھىلەيدىغان شۇئارلارنى توۋلاپ

شتابىمىزغا كىلىپ بىزنى تەبرىكلىدى. بېشىغا سەللە ئورىغان يېشى چوك ئاقساقاللار بىزگە ئاللادىن ئۆزۈن ئۆمۈر ، كۆچ قۇۋەت تىلەپ دۇئا قىلىشتى. ئاقسۇ خەلقىنىك بۇ خوشاللىقى جاپاكەش دەرتمەن ئۇيغۇر خەلقىنىك ئازاتلىقنى قارشى ئېلىپ ، ئۆز خوشاللىقىنى ئىپادە قىلغان كۈن ئىدى. قاسىمجان قەمبىرى ، ئابدۇكېرىم ئابباسۇپ ، رازىيۇپ دامۇللا قاتارلىقلار توپ —توپ بولۇپ كەلگەن يۇرت چوڭلىرىنى ،خەلق ۋەكىللىرىنى كىچە-كۈندۈز قوبۇل قىلىپ ، سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ بىر مىنۇتمۇ قولى بوشىماي كەتتى ، بىزنىك كوماندىرلىرىمىز سوپاخۈن ، سىدىق ھاجىلار ھەربى قىسىملىرىمىزنىك تەرتىپ ئىنتىزام ، ھەربى تەييارلىق ، ئۇرۇش تەييارلىقى قاتارلىق ئىشلار بىلەن بولدى. مەن شتابىمىزغا كەلگەن يۇزلىگەن پىدايى ياشلارنى تىزىمغا ئېلىپ ، سۆھبەتلىشىپ تەربىيە بېرىپ ۋاقتلىق قايتۇرۇپ تۇراتتىم.

بىز ئاقسۇ كونا شەھەرنى ئازات قىلغان خەۋەر چاقماق تىزلىگىدە مەركەز غۇلجىغا يېتىپ بېرىپ ، شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىزنىك رەھبەرلىرى باشلىق بارلىق ئىلى ۋىلايەت خەلقى باي ،ئاقسۇ كونا شەھەر خەلقىنىڭمۇ ئازات بولغانلىقىنى تەبرىكلەپ بايرام قىلغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر بىزگە يېتىپ كەلدى. خىتاي باسقۇنچىلىرىنىك دەھشەتلىك زۇلمىدىن ئازات بولغان ئاقسۇ ۋىلايەت خەلقى مۇزداۋان ئارقىلىق ئىلى ۋىلايىتىگە بېرىپ-كېلىپ قېرىنداشلىرى بىلەن مۇناسىبەتلەرنى ئورناتتى. بولۇپمۇ غۇلجىدىكى ھۆر ھايانى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كەلگەن ئاقسۇ خەلقى ئۆزلىگىدىن كۆرەشكە ئاتلاندى. بىز كونا شەھەرنى ئازات قىلىپ ئاردىدىن ئون بىر كۈن ئۆتتى. بىز يېڭى شەھەرگە ھۇجۇم قىلماي كونا شەھەرنى ئىگىلەپ تۇردۇق. خىتاي جاللاتلىرىمۇ يېڭى شەھەر سىپىلى ئىچىگە كىرىۋىلىپ بىزگە قارشى ھۇجۇم قىلىپمۇ چىقمىدى.شۇ ئاردا مۇسۇلمانلارنىك قۇربان ھېيىت بايرىمىمۇ يېتىپ كەلدى ، ھېيىت نامىزى ئوقۇش ئۆچۈن ئون مىڭدىن ئارتۇق شەھەر خەلقى شەھەر مەركىزىگە جايلاشقان چوك جامە مەسچىتىگە توپلاندى. بىزنىك رەھبەرلىرىمىز قاسىمجان قەمبىرى ، ئابباسۇپ ، رازىيۇپ دامۇللىلار ئاقسۇ خەلقى بىلەن بىرلىكتە قۇربان ھېيىت نامىزى ئوقۇش ئۆچۈن جامە مەسچىتىگە بارغان ئىدۇق. بىزنى ئاقسۇ خەلقى زور ئالقىشلار بىلەن ئىللىق كۈتۈپ ئالدى. خىتاي جاللاتلىرى بىزنىك ناماز ئوقۇشمىزدىن پايدىلىنىپ بىزگە زىيان يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بارلىق ھەربى كۈچىمىزنى جەڭگىۋار ھالەتكە كەلتۈرۈپ ، مەسچىت پەشتاق ئۈستىگە پۈلىموتلارنى ئورنۇتۇپ قويۇپ ناماز ئوقۇدۇق. ناماز ئوقۇپ

بولغاندىن كېيىن ئاقسۇ خەلقىنىڭ دىنى رەھبىرى قازى ئەلەم ئاخۇنۇم مۇنبەرگە چىقىپ بىزنىڭ رەھبەرلىرىمىزنى خەلقە تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دېدى ؛

ئەزىز قېرىنداشلار ، بىزنى ئۇلۇغ ئاللا زالىم خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ زۇلمىدىن قۇتقۇزۇپ ،بىزگە قوش بايرام قىلىشقا نەسىپ قىلدى. بۇنداق قوش بايرام تارىختا كام ئۇچرايدۇ ، ئۇلۇغ ئاللاتائالا قۇرئانى كەرىمدە ئىسلام دىنىمىز ئۈچۈن ، مەن نەسىپ قىلغان ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن زالىملار بىلەن جەڭ قىلىپ شېھىت بولسا بۇنداق بەندىلىرىم ئۈچۈن جەننەتنىڭ ئىشىگى ئوچۇق ، دەپ بايان قىلغان.ئاللانىڭ بۇ سۆزلىرىگە ئەمەل قىلىپ غۇلجا شەھىردە ياشايدىغان قېرىنداشلىرىمىز خىتاي زالىملىرىنىڭ زۇلمىدىن ۋەتىنىمىزنى ئازات قىلىش ئۈچۈن غازاتقا ئاتلىنىپ ئىلى ۋىلايىتىنى تولۇق ئازات قىلىپ ،ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ بىر ئۇچى ئالتە شەھەرگە يېتىپ كەلسە ،بىر ئۇچى شىخۇ شەھىرىگە يېتىپ باردى. سىلەر بىلەن بىزنى ئازات قىلىش ئۈچۈن كەلگەن قاسىمجان ، ئابدۇكېرىم ، رازىيۇپ دامۇللام باشلىق باتۇر ئوغلانلىرىمىز بىزنىڭ شەھىرىمىزگە يېتىپ كېلىپ بىزگە زۇلۇم قىلغۇچىلار دۈشمەنلىرىمىزنى سىپىل ئىچىگە قاماپ تاشلاپ بىزلەر بىلەن بىرلىكتە قۇربان ھېيىت نامىزى ئوقىدى. بۇنى ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر ،بۇمۇ ئۇلۇق ئاللانىڭ بىزلەرگە كۆرسىتىۋاتقان مېھرى-شەپقەتلىرىدىندۇر ، دېگەن ئىدى ، دەققەت قىلىپ ئاڭلاپ تۇرغان ئون مىڭلىغان قېرىنداشلىرىمىز ھەممىسى بىردەك ئاۋاز بىلەن ئاسمانىنى چاك كەلتۈرۈپ ئاللا بىزگە تېخىمۇ زور نۇسرەت ئاتا قىلسۇن ، بىزلەرنى ئازات قىلغان باتور قېرىنداشلىرىمىزنىڭ شۆھرىتى تېخىمۇ ئاشسۇن ، ئۆمرى ئۇزاق بولسۇن ، ئامىن دېگەن ئاۋازلار خۇددى گۈلدۈرماماداەك پۈتۈن ئاسمانىنى قاپلىدى. ياشىسۇن ئازاتلىق ، ھۆرلۈك ،دېگەن ئاۋازلار يېرىم سائەتتەك يەر-زىمىننى قاپلىدى. خەلقنىڭ بۇ ھېسسىياتىنى پەسەيتىش ئۈچۈن قاسىمجان قەمبىرى ئورنىدىن تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

ھۆرمەتلىك جانابى ئەلەم ئاخۇنۇم باشلىق بۇ يەرگە توپلانغان بارلىق ۋەتەنداشلار ، مېھماندوست ئاقسۇ خەلقى ، ئالدى بىلەن سىزلەرگە ئازات شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىزنىڭ رەئىسى ئەلىخان تۆرەم باشلىق ھۆكۈمەت ئەزالىرى نامىدىن ،ئازاتلىق ئىنقىلابىنى مەيدانغا چىقارغان ئازاتلىق تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرى نامىدىن ، ئىلى ۋىلايىتىدە ياشاۋاتقان بارلىق قېرىنداش خەلقلەر نامىدىن ئاتەشىن سالاملارنى يەتكۈزگىنى رۇخسەت قىلغايسىلەر. دېيىشىگە بۇ توپلانغان خەلقنىڭ ئۈررا سادالىرى ،ياڭراق ئاۋازى يەنە يەر-

جاهاننى قاپلىدى ، ئىلى خەلقىگە ئاپىرىن ، ئاللا ئۇلارغا تېخىمۇ زور نۇسرەت ئاتا قىلسۇن ، ياشىسۇن ئازاتلىق ، ئىلىدىكى قېرىنداشلىرىمىزغا بارىكاللا. ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر. ئالغا ، ئۇررا ، ئۇررا تاۋۇشلىرى يەر جاهاننى قاپلاپ كەتتى. ئىلىدىكى قېرىنداشلاردىن ئۇلگە ئالايلى ، غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىنايلى. يېڭى شەھەردىكى قېرىنداشلىرىمىزنى تېزراق ئازات قىلايلى ، غازاتقا ، ئالغا. دەپ ئولتارغان ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ئەلەم ئاخۇنۇم مۇھتەرەم جامائەت سەبىر قىلىڭلار ، ئىلىدىن كەلگەن ئىنقىلابى باشلىقىمىز قاسىمجان ئەپەندىمنىڭ سۆزىنى مەسلىھەت يول يورۇقلىرىنى ئوبدان ئاڭلاپ ، ئۇ كىشىنىڭ كۆرسەتكەن يول يورۇقلىرىغا ئەمەل قىلىپ ئاندىن غازاتقا ئاتلىنايلى. دەپ خەلقنىڭ دولقۇنىنى توختاتقاندىن كېيىن قاسىمجان قەمبىرى سۆزىنى داۋام قىلدى:

ئەزىز قېرىنداشلار ، بىز سىزلەرگە ئىشىنىپ سىلەر بىلەن بىرلىكتە پۈتۈن جەنۇبى ۋىلايەتلەردىكى قېرىنداشلىرىمىزنى خىتاي زالىم ھۆكۈمىتىنىڭ زۇلمىدىن پۈتۈنلەي ئازات قىلىپ ، ئۆزىمىزنىڭ ۋەتىنىگە ئۆزىمىز خوجايىن بولۇشنى مەخسەت قىلىپ باي ، قورغانلارنى بىسىپ ئالغان دۈشمەنلەرنى يوق قىلىپ ،سىلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتۇق. بۇ ئۇرۇشلاردا يېڭىلىپ قېچىپ كەتكەن دۈشمەنلەر يېڭى شەھەر سېپىلى ئىچىگە توپلاندى. بۇنى سىلەرمۇ ياخشى بىلىسىلەر ، بىزمۇ سىلەرنىڭ كۆرەش قىلىش روھىڭلارنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ كۆچمىزگە كۈچ قوشۇلدى ، بىزنىڭ سىلەردىن كۈتكەن ئۈمىدلىرىمىزنى ھەقىقەتەن ئاقلىدىڭلار. ئالدى بىلەن غۇلجا شەھىرىدە قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىز نامىدىن ، ئىلى ۋىلايەت خەلقى نامىدىن ، پۈتمەس تۈگمەس رەخمەتلەر ئېيتىشقا رۇخسەت قىلغايسىلەر.ئەمدى دىققەت قىلىپ ئاڭلاپ تۇرۇڭلار ، خىتاي باسقۇنچىلىرى بىزلەرنى قورال كۈچىگە تايىنىپ ئېزىپ كەلگەن بولسا بىز خەلقىمىز كۈچىگە تايىنىپ ئىنقىلاپ باشلىدۇق. يەنىلا خەلقىمىز كۈچىگە ئىشىنىپ غەلبە قىلىپ كېلىۋاتىمىز. شۇنداق تۇرۇقلۇق دۈشمەننى سەل چاغلىساق ، كىچىك كۆرسەك ، ئاجىز كۆرسەك چوڭ خاتالىققا يول قويغان بولىمىز. شۇنۇڭ ئۈچۈن دۈشمەنلەر بىلەن قىلىدىغان جەڭلەرنى ئەقىل پاراسىتىمىزنى ئوبدان ئىشلىتىپ ،ياخشى ئويلۇنۇپ بىر قوماندانلىق سەپكە ئۈيۈشۈپ ئاندىن ئۇرۇش قىلساق توغرا بولىدۇ. بىز سىلەرنى دۈشمەنلەرنىڭ ئوقىغا تۇتۇپ بېرىش ئۈچۈن كەلمىدۇق ،سىلەرنى

دۇشمەنلەرنىڭ زۇلمىدىن ئازات قىلىش ئۈچۈن ،قۇتقۇزۇش ئۈچۈن كەلدۇق ، سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا قورال يوق ، ئۇنىڭ ئۈستىگە دۇشمەنلەر مۇستەھكەم ئىگىز سىپىل ئىچىگە كىرىپ ئالدى. سىپىل ئەتراپىدىكى بارلىق ئۆيلەرنى بۇزۇپ ، تۇزلەپ ، دەرەخلەرنى كېسىپ تاشلاپ ،سىپىل ئەتراپىغا خەندەك كولاپ سۇ تولتۇرۇپ ،سىپىلغا يېقىن يېرىشقا مۇمكىن بولماس ھالغا كەلتۇرۇپ قويدى. ئەگەر بىز بۇ توسقۇنلىقلارنىڭ ئۈزىگە لايىق چارە تەدبىرلىرىنى ئوبدان ئويلاپ ، پۈختا تەييارلىق قىلىپ ، ئاندىن ھۇجۇمغا ئۆتمىسەك ، قارامىلىق قىلىپ ئالدىراپ ئىش باشلاپ قويساق ، يۇزلىگەن قېرىنداشلىرىمىزنى خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ ئوقىغا تۇتۇپ بەرگەن بولىمىز. بىز غۇلجا شەھرىدىكى ئۇرۇشلاردا كۆپ تەجرىبە-ساۋاقلارغا ئىگە بولدۇق ، دەپ خەلق دولقۇنىنى ئاران توختاتتى. ئەگەر مەسجىت ئىچىدىكى خەلق دولقۇنىنى توختاتماي خەلقنىڭ ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بەرگەندە ئىنقىلابى ئىشلاردىن ئۇرۇش تاكتىكىسىدىن خەۋىرى يوق ئاددى خەلق ئۆز ئالدىغا ھەربىكەت قىلغان بولسا خەلق كۆپ چىقىمغا ئۇچرىشى ئىنىق ئىدى. بۇ كەيپىيات خىتاي زالىملىرىنىڭ چېكىدىن ئاشقان زۇلۇم-سىتەملىرى كەلتۇرۇپ چىقارغان ئۆچمەنلىكىنىڭ ئىپادىسى ئىدى. قاسىمجان قەمبىرىدىن كېيىن كومىسسار ئابباسۇپ سۆزلەپ مۇنداق دېدى:

ھۆرمەتلىك قېرىنداشلار ، قاسىمجان قەمبىرى بارلىق مەسىلىلەرنى ۋە يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئەمەلى ئەھۋالنى ياخشى چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى ، مەن بۇلارنى تەكرارلاپ ئولتۇرمايمەن. مەن ھەممىمىزگە مۇناسىبەتلىك بولغان بىر تارىخى ساۋاقنى ئەسلەپ ئۆتۈشنى لايىق كۆردۈم. ھەممىگىلار ياخشى بىلىسىلەر ، بۇندىن ئون ئۈچ يىل بۇرۇن يەنى 1931-يىلى ۋەتىنىمىزنىڭ قۇمۇل ۋىلايىتىدىن غوجانىياز ھاجى رەھبەرلىگىدە خىتاي زالىم قانخورلىرىنىڭ زۇلۇمىغا قارشى خەلق ئازاتلىق ئىنقىلابى كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ ، ئىنقىلاپ پۈتۈن ۋەتىنىمىز بويىچە قانات يايغان ئىدى. ئەپسۇس ئۇ ئىنقىلاپتا ئون مىڭلىغان قېرىنداشلىرىمىزنى قۇربان بېرىپ ئالتە يىل كۈرەشكەن بولساقمۇ ۋەتىنىمىزنىڭ مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرەلمىدۇق. ئىچكى-تاشقى دۇشمەنلەرنىڭ قاپقانلىرىغا دۇچ كېلىپ ، جاللات شىڭشىسەينىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ ،نەچچە يۈز مىڭ بىلىملىك ۋەتەنپەرۋەر قېرىنداشلىرىمىزدىن ئايرىلدوق. بۇ پاجىئەلەرنىڭ نۇرغۇن سەۋەپلىرى بولسىمۇ ئەڭ مۇھىم سەۋەپلەرنىڭ بىرى يەنى ئەڭ ئاساسى سەۋەپ ، ئۇيغۇر خەلقىمىزنىڭ زىيادە كەڭ قوساقلىقى مېھمانداوسلىقى ، گوللىقى ، ئويلىماي باشقىلارغا

ئىشىنىپ كەتكەنلىكى ، دوست بىلەن دۇشمەننى ئايرىيالماي ، ئۆز ئىچىمىزدىن جىققان مۇناپىق ، كاززاپلارغا يول قويۇپ ، پولاتتەك تەرتىپ-ئىنتىزام ئورنىتالماي ، باش-باشتاقلىق قىلىپ ، ھەربى تەرتىپكە بارلىقىمىز شەرتسىز ئىتائەت قىلماي ، سەل مەنسەپكە ئېرىشسە ئۆزىنى پادىشا چاغلاپ ، ئۆز ئالدىغا خوجايىن بولۇۋلىپ ، بىر نىيەت-بىر مەخسەتتە كۆرەش ئېلىپ بارالمىغانلىقىمىزدىن مۇشۇ ئاقىبەتلەرگە دۇچ كەلدۇق. بىرلىك ، ئىتتىپاقلىق بولمىسا غەلبە قولغا كەلمەيدۇ. قىرىنداشلار بۇنى ھىچ قاچان ھەرگىز ئەستىن چىقارمايلى. قاسىمجان قەمبىرى بۇنى ئۆز سۆزىدە ئەمەلى ئەھۋالغا تەدبىقلاپ ياخشى ئېيتتى. ئۇ گەردە بىز سىلەرنى تەشكىللىمەي ئۆز ئىختىيارىڭلارغا قويۇپ بەرسەك ، ھەقىقەتەن زور خاتالىققا يول قويغان بولىمىز. بىز دۇشمەنلەرگە ھۇجۇمنى تەشكىللىشىپ ، بىرلىكتە قىلايلى.

ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۇرۇشقا ئاتلىنىشنى خالىغان قىرىنداشلارغا ئېيتىدىغىنىمىز شۇكى ، ھەممىڭلار شتابىمىزغا بېرىپ تېزىمغا يېزىلىڭلار ، تەشكىللىنەيلى. ئاندىن ئىنتىزاملىق بىلەن ئۇرۇش قىلايلى ، دەپ چۇشەندۇرۇش بەرگەندىن كېيىن خەلق دولقىنى بېسىلىپ يۇزلىگەن ياشلار پىدايى بولۇپ شتابىمىزغا كېلىپ يېزىلىشقا باشلىدى.

ئابدىكېرىم ئابباستىن كېيىن ئىلى ۋىلايەت خەلقى نامىدىن خەلق ۋەكىلى رازىيۇپ دامۇللام سۆزگە چىقىپ ھۆرمەتلىك قىرىنداشلار ، غۇلجا شەھىرىدە قۇرۇلغان ھۆكۈمىتىمىزنىڭ رەھبەرلىرىدىن قاسىمجان قەمبىرى بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسلار بىزگە ئوبدان چۇشەنچىلەرنى بەردى ، مەن غۇلجا شەھرىنى ئازات قىلىش ۋاختىدا يۇز بەرگەن بەزى ۋەقەلەرنى ئېيتىپ ئۆتەي ، غۇلجىدا بۇ يەردىكىگە ئوخشاش سېپىل يوق ، خىتاي زالىملىرى لەڭشاڭ ،بايكۆل ، ھەرەمباغ ، ئايرودىروم دېگەن يەرلەرگە ئورۇنلۇشۇپ چاشقانلارغا ئوخشاش يەر ئاستىدا ماكان قېزىپ كىرىپ ئېلىپ ، كۆرىشىمىزنى ئارقىغا سۆزۈپ ئۇرۇمچىدىن يارەدەم كۆتتى. خىتايلارنىڭ ئۇرۇمچىدىن ئەۋەتكەن يارەدەمچى ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىنى توراپ تاغ داۋانلاردا بىزنىڭ ئەسكەرلەر يوق قىلىپ تۇردى.يەر ئاستىغا كىرىپ ئالغان زالىم خىتاي چاشقانلىرىنىڭ يۇشۇرۇنغان يەرلىرىنى ئوبدان بىلىپ ئېلىپ ئاندىن ھۇجۇم قىلماي بەزىلەر ئۆچ ئالمىز دەپ توسقىنىمىزغا بوي بەرمەي خىتايلارنىڭ مۇكۈنگەن يەرلىرىگە بىرىپ قىلىپ شەھىت بولدى. بۇ يەردىكى سېپىل ئۇنىڭدىنمۇ خەتەرلىك ئىكەن.شۇڭلاشقا يېڭىشەھەرنى ئېلىش ئۆچۈن ھەممىمىز بىرلىكتە ئەقىل-پاراسىتىمىزنى ئىشلىتىپ ياخشى چارىلەرنى تېپىپ ، ئاندىن ھۇجۇم

قىلساق ئىنشائاللا چۈقۇم غەلىبە قازىنىمىز. خەلقىمىزنى دۈشمەنلەرنىڭ ئوقىدىن ساقلاپ قالالايمىز. بۇ بىزنىڭ بېشىمىزدىن ئۆتكەن تەجرىبە-ساۋاقلار، ئاتا-بوۋىلىرىدىن مىراس قالغان بۇنداق ئاقىل سۆزلەر ناھايىتى كۆپ ،ھەر قانداق ئىشنى ئويلاپ قىل، ئاقىبىتىنى ئويلاپ قىل ، بىرلىك بار يەردە بەرىكەت بار ، ئاقىل بىلەن قىلغان ئىش چۈقۇم غەلىبە قىلىدۇ ، بىزنىڭ كۆرىشىمىز ھەققانىي كۆرەش. غەلىبە چوقۇم بىز تەرەپتە ،ئۇلۇغ ئاللا بىزلەرگە مەدەت بېرىپ نۇسرەت ئاتا قىلسۇن ،دىدى

ئاخىرىدا ئاقسۇ خەلقىنىڭ دىنىي رەھبىرى ئىلھام ئاخۇنۇم قۇرئانى كەرىمدىن بىر قانچە ئايەت ئوقۇپ ، ئەزىز قەبرىنداشلار ، ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقى ، ئىسلام دىنىمىزنىڭ قۇۋۋەت تېپىشى ئۈچۈن زالىم خىتايلارغا قارشى جەڭ قىلساق ياراتقان ئاللا بىزلەرگە ياردەم بېرىدۇ ، چۈنكى بىزنىڭ كۆرىشىمىز ھەققانىي كۆرەش شۆھرەت بولغانلار ئۈچۈن جەننەتنىڭ ئىشىگى ئوچۇق ، ھايات قالغانلار غازى بولۇپ ،ھېچ قاچان ئۇنتۇلمايدىغان خەلقىمىزنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ پەرزەنتلىرىدىن بولىدۇ. دىيىشىگە بارلىق خەلق ئورنىدىن تۇرۇپ ۋەتىنىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن مال-جانىمىز پىدا ،ئۆلسەك شۆھرەت ، قالساق غازى.دېگەن ياش-قېرىلارنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى يەر-زىمىننى زىلزىلگە كەلتۈرۈەتتى.

ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئونلىغان يۈرت مۇتتەبرلىرى بىزلەرنى تەبرىكلەپ سۆزلەپ ئۆتكەندىن كېيىن ئاقسۇ ۋىلايەت خەلقى نامىدىن ئىلھام ئاخۇنۇم قاسىمجان قەمبىرىگە ، ئابباسۇپقا ، رازىيۇپ دامۇللىغا ، ماڭا ۋە سۇپاخۇنغا بەقسەم تون ،دوپپا كىيگۈزدى. مەن بۇ سوۋغىنى ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ بىزگە قىلغان ئەڭ ئالى مۇكاپاتى سۈپىتىدە ھازىرمۇ ساقلاپ كېلىۋاتىمەن.

ھېيت نامىزىدىن كېيىن ئاقسۇ خەلقى ئۆيلىرىگە قايتماي ، ياش-قېرى دىمەي كېلىپ توپلۇشۇپ شىتابىمىزدىن كەتمەي بىزنىمۇ پىدايى ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلساڭلار دەپ تۇرىۋالدى. مەن چوڭ ئادەملەرگە چۈشەنچە بېرىپ مىڭلىغان ياشلارنى تېزىملاپ قويدۇق ، بىزگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپە بار ، ئاقسۇ شەھرىنى ئازات قىلغان ھامان ئاقسۇ پولىكى قۇرۇپ چىقىش. بىزگە مەلۇم بولمىغان بىلەن جامە ئىچىدە بولۇاتقان گەپلەرنى كۆزۈتۈپ تۇرغان دۈشمەننىڭ نەچچە جاسۇسى بولۇشى مۇمكىن. بىزمۇ ئاقسۇ شەھرىگە بارماي تۇرۇپ ، مەخسۇس رازۋىتكا خادىملىرىمىزنى سېپىل ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئىدۇق. ئۇلاردىن بىرى مۇنداق مەلۇمات چىقاردى.

« سىپىل ئىچىدىكى ھەربى مەمۇرى ھوقۇقنى دۈنيە قوماندانى جاۋۇخەنجى ئۆز قولىدا تۇتۇپ تۇرىدۇ. بارلىق چوڭ ناھىيەلەردىكى ھەربى كۇچلەرنى چاقىرتىپ ئېلىپ بىر يەرگە توپلاپ ،كونا شەھەرگە ئۇچ تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىشنى پىلانلاۋاتىدۇ. ھازىر سىپىل ئىچىدە بەش مىڭدەك ھەربى كۇچى بار. ئۇلارنىڭ قانچىلىك كۇچ بىلەن قاچان ھۇجۇم قىلىپ چىقىشنى بىلىشكە مۇمكىن بولمىدى. ھېيت كۈنى جامەدە بولغان ئىشلاردىن ئۇلار خەۋەردار بولسا كېرەك».

گومىنداڭچىلارنىڭ بىزگە قىلماقچى بولغان ھۇجۇملىرىغا ياردىشا تەييارلىقنى بىزمۇ ياخشى كۆرۈپ قويدۇق.بارلىق ئىش ھەربىكەتلىرىمىز ئۈچۈن تەپسىلى پىلان تۈزۈپ چىقتۇق.ھەربىر كىچىك ئىتتىرەتلەر ئۈچۈن ئايرىم ۋەزىپىلەرنى تاپشۇردۇق. دۇشمەننىڭ ھەربىر قەدىمىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن يېڭى شەھەر سىپىل ئىتراپىغا يوشۇرۇن رازۋىتكا خادىملىرىنى قويۇپ ، دىققىتىمىزنى كېچە كۈندۈز دۇشمەنلەرنىڭ ھەركىتىگە قاراتتۇق. ئەگەر دۇشمەن سىپىل ئىچىدىن چىقىپ بىزگە ھۇجۇم قىلماقچى بولسا ، دۇشمەنگە سەزدۈرمەي شەھەر سىرتىغا چىقىپ ئېپلىك يەرلەرگە ئورنۇشۇپ ئېلىپ دۇشمەننىڭ ئالدىنى توسۇپ ئۇرۇش قىلىش پىلانلىرىنى تۈزۈپ قويغان ئىدۇق.بۇنىڭدىن مەقسەت شەھەر ئىچىدە ئۇرۇش قىلماسلىق.ئاقسۇ كونا شەھەرنىڭ يەر شارايىتى مۇناسىۋەتلىك. شەھەرنىڭ شىمال تەرىپى تۈز ئاۋاتقا يېتىپ بارغىچە تۈزلەڭ چۆل يەرلەر ئىدى. شەھەر يار ئاستىغا جايلاشقان بولۇپ دۆڭدىن شەھەرمەركىزىگە بارغىچە پەسكە قاراپ سوزۇلغان تار كوچىلار بەك كۆپ ئىدى. يارنىڭ ئۈستى دائىرىسى چوڭ ، ئېتراپى تام بىلەن قورشالغان قەبرىستانلىق ئىدى. ئاقسۇ خەلقى ئۆزۈن يىللاردىن بىرى قازا قىلغانلارنى مۇشۇ قەبرىستانلىققا قويۇپ كىلەتتى. بۇ يەردە ھەرخىل چوڭ كىچىك گۈمبەزلەر ، قاتۇرۇلغان قەبرىلەر خىلى كۆپ بولۇپ ، بىز ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشقا ئەڭ ئېپلىك جاي ئىدى. قەبرىستانلىققا يانداش يەر ئايرۇپلانلار قونىدىغان مەيدان بولۇپ ،شەھەرنىڭ جەنۇبى تەرىپىدە خەلقنىڭ ئۆيلىرى ،مەنسەپدارلارنىڭ باغلىرى ئورۇنلاشقان ئىدى. شەرقى جەنۇبى تەرىپى سازلىق شال تېرىلىدىغان يەرلەر ئىدى. ئەگەر دۇشمەنلەر بىزگە ھۇجۇم قىلماقچى بولسا يار ئۈستىدىكى قەبرىستانلىق تەرەپتىن يار ئاستىدىكى چوڭ يول بىلەن كېلىپ ھۇجۇم قىلىشى مۇمكىن. شۇڭا بىزمۇ دۇشمەنلەرنىڭ پىلانىنى كۆرگەن ئادەمدەك تەييارلىق كۆرۈپ قويغان ئىدۇق.

1945-يىلى 30-ئاۋغۇست كۈنى تاڭ سەھەردە دۈشمەنلەر بىزنى غەپلەت ئۇيقىدا ياتقاندا بېسىپ ئېلىشنى مەقسەت قىلىپ جاۋاخەنچى ئەسكەرلىرى بىلەن بىكى شەھەر سېپىلى ئىچىدىن چىقىۋاتىدۇ ، دېگەن خەۋەر بىزگە يېتىپ كەلدى ، بىزمۇ تەييارلىق قىلىپ قويغاشقا دۈشمەنلەردىن بۇرۇن شەھەر ئىچىدىن چىقىپ پىلان بۇيىچە ئالدىن ئالا بەلگۈلەپ قويغان يەرلەرگە ئورۇنلاشتۇق.شەھەر ئىچىدە پەقەت تىببى ۋە مالىيە خادىملىرىلا قالدى. شتابىمىزنى قەبرىستانلىق ئىچىگە ئورۇنلاشتۇردۇق. دۈشمەن بۇنىڭدىن خەۋەرسىز ھەربى كۈچنى ئۈچ تەرەپكە بۆلۈپ بىز تەرەپكە كېلىۋاتقانلىقىنى ئوبدان چۈشۈنۈپ ئالدۇق. بۇنىڭدىن باشقا يولمۇ يوق ئىدى. دۈشمەنلەرنىڭ پىلانىنىڭ ئاڭ خەتەرلىك يېرى قەبرىستانلىق ئىدى. ئەگەر دۈشمەنلەر قەبرىستانلىقنى ئىگىلەپ ئالسا ياكى ئايلىنىپ ئۆتۈۋالسا بىز ئۆلارنىڭ مۇھاسىرىسىگە كىرىپ قېلىشىمىز مۇمكىن ئىدى. يەنە بىرى كېلىۋاتقان دۈشمەن سان جەھەتتىن بىزدىن كۆپ بولغاشقا شەھەرنىڭ كۆپرەك كوچىلىرىنى ئىگىلەپ ئالسا ، بىزگە يەنە خەتەرلىك ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شەھەر خەلقىنى قىرىپ ۋەيران قىلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنداق قىلىش ئۆلارنىڭ قىنىغا سىڭگەن تەبىئىتى. بىز بۇنى ئىلى ۋىلايىتىدىكى ئۇرۇشلاردا كۆپ كۆرگەن ئىدۇق. دۈشمەن بىزنىڭ تەييارلىق كۆرۈپ ئالغىنىمىزدىن خەۋىرى بولمىغاشقا بىزنى شەھەر ئىچىدە يوق قىلىمىز دەپ ئىشەنچ قىلاتتى.

دۈشمەن بىز تۇرغان يەرلەردىن خەبەرسىز ئۇچ تەرەپتىن يېقىنلىشىپ كەلدى. دۈشمەنلەر ئۆزىنى بىزنىڭ مۇنداق كۆتۈپ ئالىدىغانلىقىمىزنى ئويلاپمۇ قويمىغان بولۇشى كېرەك ، دۈشمەنلەر بىزنى پەقەت دۆڭنىڭ ئاستى تەرەپكە ئورۇنلىشىشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ بىرىنچى ھۇجۇمنى شۇ تەرەپتىن باشلاپ ،بىزنىڭ دىققىتىمىزنى شۇ تەرەپكە قارىتىپ قويۇپ ،قەبرىستانلىقنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ شەھەر ئىچىدە بىزنىڭ شتابىمىزنى بېسىپ ئېلىشنى مەقسەت قىلىپ بىزگە يېقىنلىشىپ كەلدى ، بىزنىڭ شتابىمىزنىڭ قەبرىستانلىق ئىچىگە ئورناشقىنىنى ئۆلار بىلمەيتتى ، كېلىۋاتقان دۈشمەننىڭ سانى بەك كۆپ ، ھەممە يەر ئوچۇق ، تۆز يەرلەر بولغاشقا بىز ھەممىنى كۆرۈپ تۇراتتۇق. ئەمما ئۆلار بىزنى كۆرمەيتتى. بىزمۇ بۇرۇنقى ئورۇنلاشقان يەرلەردىن تېخىمۇ ئوڭۇشلۇق يەرلەرگە ئورۇنلۇشۇپ ئالدۇق. دۈشمەنلەر بىز تۇرغان يەرلەرگە يېقىنلاپ كەلگەندە پۈلىموت ، ئاۋتومات ، مىلتىقلىرىمىزدىن تەڭلا ئوت ئاچتۇق. بۇ ھۇجۇمدىن ھودۇققان دۈشمەن ئاتاكىغا ئۆتۈشكە جۈرئەت قىلالماي ئۆز جېنىنى ساقلاشنىڭ كويىغا چۈشۈپ قالدى.

كۆپ جەمئىغا ئۇچراپ يەر بېغىرلاپ ئۆمۈلەپ يەرگە چاپلىشىپ ئالدى ۋە ئۇزىنىڭ ئۇلۇكلىرىنى پانا قىلىپ ئارقىغا چېكىنىشكە باشلىدى. ئەگەر دۈشمەنلەر تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتمىگەن بولسا بۇ تۈز مەيداندا بىرمۇ دۈشمەن تىرىك قالمايتتى. دۆڭنىڭ ئاستىدا ئىككى يەردە بولۇاتقان ئۇرۇش كۆچىيىشكە باشلىدى. ئوك تەرەپتىكى ئۇرۇشقا سىدىق ھاجى بىلەن ئابلەت توختى دېگەن كوماندىرلار رەھبەرلىك قىلاتتى. يەنە بىر تەرەپتىكى ئۇرۇشقا سۇپاخۇن دېگەن ئەترەت باشلىقى رەھبەرلىك قىلاتتى. قەبرىستاندىكى ئۇرۇشقا قاسىمجان قەمبىرى ، ئابباسۇپ ، مەن رەھبەرلىك قىلاتتۇق. ئايرۇپلان قوندۇغان مەيدانىنىڭ جەنۇبى تەرىپىگە ئۇرناشقان دۈشمەنلەر بىزگە ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. ئەمما ئۇلار بىزگە يېقىن كېلەلمەيتتى ،چۈنكى ئولارنىڭ ئالدىمۇ ئۇچۇق تۇزلەك يەرلەر ئىدى.

دۈشمەن بىزنىڭ شەھەر سىرتىغا چىقىپ ئۇرۇش قىلىۋاتقىنىمىزنى چۈشۈنۈپ ، ئۇرۇش تاكتىكىسىنى ئۆزگەرتىشكە باشلىدى.ئۇچ تەرەپلىمە ئۇرۇش توختىمايى تۆرت سائەت داۋام قىلدى. بىزنىڭ جەڭچى ئوفىتسېرلىرىمىز بۇ دەھشەتلىك ئۇرۇشتا ئېيتىپ تۆگەتكۈسىز چوڭ باتۇرلۇق كۆرسەتتى. بىزنىڭ بىرنەچچە كۈن بۇرۇن يەر شارايىتىنى ياخشى ئۆگۈنۈپ ئېپلىك يەرلەرگە ئورناشقىنىمىز غەلىبە قازىنىشىمىزغا زور ياردەم بەردى. دۈشمەن شۇنچە قىلسىمۇ بىزنى ئورۇنلاشقان يەرلىرىمىزدىن چېكىندۈرەلمىدى. بۇ ئۇرۇشتا بىز قورغان ئۇرۇشىدا غەنىمەت ئالغان چوڭ ستانكۇۋوي پۈلىموت بەك چوڭ ياردەم قىلدى. ئەگەر بۇ ئىككى پۈلىموت بولمىغاندا بىزنىڭ غەلىبە قىلىشىمىز ناتايىن ئىدى. چۈنكى بىزنىڭ ھەربىي كۈچىمىز دۈشمەنلەرنىڭ ھەربىي كۈچىدىن ئون ھەسسە ئاز ئىدى.بەستە ئۇرۇش تازا قىزىۋاتقان چاغدا ئاجايىپ بىر كۈتۈلمىگەن ۋەقە يۈز بەردى. بىز بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقان دۈشمەنلەر تۈيۈقسىز ئوق ئېتىشنى توختۇتۇپ بىر ئاز ۋاقىت جىم بولۇپ قالدى ، بىز بۇنىڭغا چۈشەنمەي ئوق ئېتىشنى توختۇتۇپ دۈشمەنلەرنىڭ ھەربىكەتلىرىنى كۈزۈتۇپ تۇردۇق.بەستىكى ئۇرۇشقا ياردەم بېرىش ئۈچۈن بىز تەرەپنى توختاتقان ئوخشايدۇ دەپمۇ ئويلىدۇق.بىراق بىز ئويلاپ ئۇلگۈرمىگەن ۋەقە يۈز بەردى. بىزنىڭ پەرەز قىلىشىمىزچە دۈشمەن تەرەپتىن ئىككى مىڭدەك ئەسكەر قاتناشقان ئىدى. بىزنىڭ قوراللىق ئادەمىمىز ئۇچ يۈز كىشى بولۇپ ھەممىمىز تەك ئۇرۇشقا قاتنىشۇاتاتتۇق. بىز تەرەپكە ئوق ئېتىشنى توختاتقان بىلەن دۆڭنىڭ ئاستىدا بولۇاتقان ئۇرۇشنىڭ كۆچۈيۈپ كەتكىنىگە قاراپ دۈشمەن قانداقتۇر بىر ھىلە نەيرەڭ قىلىشقا

تەييارلىنىۋاتسا كېرەك دەپ ئويلىغان ئىدۇق. بىزنىڭ گۇمانىمىز توغرا چىقتى. دۇشمەنلەر ئاق بايراقنى ئىگىز كۆتۈرۈپ ، مىلتىقلىرىنى مۇرىسىگە قويۇپ ، قاتار سەپ بولۇپ تۇرۇپتۇ. يەرگە چىقىپ سۆنەي چېلىپ ئوق ئاتماڭلار ، تەسلىم بولۇپ قورال تاپشۇرىمىز دەپ بىز تەرەپكە كېلىشكە باشلىدى. ھەربىلەرنىڭ قانۇنىدا ئاق بايراق كۆتۈرۈپ تەسلىم بولۇپ چىققان ئادەملەرگە ئوق ئېتىشقا بولمايدۇ. كېلىۋاتقان ئادەملەرنىڭ سانى تەخمىنەن بەش يۈزدەك بار ئىدى. توختىماي خىتايچە بىر نېمىلەرنى دەيتتى ، بىز چۈشەنمەيتتۇق. خىتايلارنىڭ تىلىنى ئابباسۇپ ياخشى بىلەتتى. كومىسار ئابباسۇپ خىتايلار تەسلىم بولۇپ قۇرال تاپشۇرغىنى كېلىۋاتىدۇ.بىز ئالدىغا چىقىپ قوراللارنى تاپشۇرۇپ ئالايلى دەپ بۇيرۇق قىلدى. ئەسكەرلەر ئورناشقان يەرلىردىن قوزغۇلۇشقا باشلىدى ، مەنمۇ ئۆز ھوقۇقىمدىن پايدىلىنىپ يولداش كومىسار ، سىز چوڭ خاتالىققا يول قويىۋاتىسىز ،تەسلىم بولۇپ قورال تاپشۇرىدىغان ئادەملەر بۇنداق ھۇجۇمغا ئۆتۈش ھالىتىدە كەلمەيدۇ ، ئالدى بىلەن ئاق بايراق كۆتەرگەن ئىككى كىشى كېلىپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈدۇ. ياكى قوراللىرىنى بىر يەرگە توپلاپ قويۇپ قورالسىز كېلىدۇ ،ھېچ بولمىغاندا قوراللىرىنى بىر يەرگە توپلاپ قويۇپ ،ئۆزلىرى قوراللىرىدىن نېرى تۇرۇپ كىشى ئەۋەتىدۇ. بۇلار قورال تاپشۇرۇش ئۈچۈن ئەمەس ، بىزنى ئالداپ ، ھۇجۇمغا ئۆتۈپ قىرىپ تاشلاش ئۈچۈن ئىشلەتكەن ھىلىسى ، سىز بىزنى ئۆلۈمگە تۆتۈپ بېرىۋاتىسىز ، جەڭگە تەييارلىنىڭلار يولداشلار دەپ بۇيرۇق بەردىم. ئابباسۇپ غەزەپ بىلەن توخۇ يۈرەكلەر ، ئۆزەم بېرىپ سۆزلىشىمەن ، دەپ دۇشمەن تەرەپكە ماڭدى. شتاپدا دائىم تاللانغان ئون ئىككى نەپەر بىر گرۇپپا چەبدەس جەڭچىلەر بولۇپ قەيەردە بىزنىڭ ئادەملىرىمىز ئاجىز كېلىپ قالسا تېز يېتىپ بېرىپ ياردەم بېرەتتى. بۇلارنى پۇلىموتلارنى يۈتكەپ دۇشمەنلەر كېلىۋاتقان تەرەپكە قارىتىپ ئورنۇتۇپ ئالدۇق. دۇشمەنلەر ئاستا مېڭىپ بىزگە يېقىنلىشىپ قالدى. ئارىمىزدا تام بولغىنى ئۈچۈن بىزنىڭ تەييارلىق قىلىپ ئالغىنىمىزنى ئۇلار بىلمەي كەلمەكتە.دۇشمەنلەر بىزنى ئالدىنىپ قەبرىستانلىققىتىن قورال تاپشۇرۇپ ئالىمىز دەپ تۇزلەك يەرگە چىقتى دەپ ئويلاپ قالسا كېرەك ، بىز قوزغالمىدۇق ، ئابباسۇپ تامدىن ئارتىلىپ ئۆتۈشىگە مۇرىسىدىكى قوراللارنى جەڭگاۋار ھالەتكە كەلتۈرۈپ ،ئاتاكىغا ئۆتۈشكە ھەربىكەت قىلىۋاتقاندا بىز پۈتۈن قوراللىرىمىزنى ئىشقا سېلىپ ئوق ياغدۇرۇشقا باشلىدۇق. دۇشمەن كۆپ چىقىمغا ئۇچراپ ساق قالغانلىرى يەرگە يېپىشىپ يېتىپ ئېلىپ ئوق ئېتىشقا باشلىدى. ئاتقان ئوقلىرى بىزگە تەگمەي تامغا

تىگەتتى. دۇشمەنلەر بۇ رەكۈزلىقىدىن مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ ئۆلگەن ئۆلۈكلىرىنى ئۆزىگە پانا قىلىپ يەر بىغىرلاپ ئۇچاق مەيدانىدىكى تۆزلەك يەرلەرنى تاشلاپ چىققان يېرىگە كىرىپ كەتتى. بىزگە قارشى ئوق ئاتماي بىرئاز جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ بىزمۇ ئۇرۇنلىرىمىزنى يۆتكەپ تەييارلىق كۆرۈپ ئالدۇق. دۈشمەن ئاستىدىكى ئۇرۇشلارنىڭ تېخىمۇ كۈچىيىپ بېرىشىغا قاراپ دۈشمەن يەنە قانداقتۇ بىر ھىلە ئويلاۋاتسا كىرەك دەپ ئويلاپ بىزمۇ پۇختا تەييارلىق قىلىپ جەڭگە تەييار بولۇپ تۇردۇق.دۈشمەن ئاستىدا ئۇرۇش قىلىۋاتقان دۈشمەنلەرمۇ ئوچۇق يەردە بولغىنى ئۈچۈن، بىز بولساق قۇلايلىق يەرلەرگە ئورنۇشۇپ ئالغاشقا، دۈشمەن غەلىبىدىن ۋاز كەچىپ چېكىنىشكە باشلىدى. مۇشۇ مەزگىلدە دۈشمەنلەرگە يېڭى كۈچ كېلىپ قوشۇلۇپ، ئەكسى يەردە بولۇۋاتقان ئۇرۇشنىڭ پانالىق جايلىرىدىن پايدىلىنىپ دۈشمەننىڭ يېڭى كۈچى قەبرىستانلىقىنىڭ چېتىگە كىرىپ ئالدى. بۈنىڭدىن خەۋەر تاپقان بىزنىڭ دۆڭنىڭ ئاستىدا ئۇرۇش قىلىۋاتقان ئادەملىرىمىزنىڭ يېرىمى دۈشمەننىڭ بىقىنىدىن دۆڭ ئۈستىگە چىقىپ ھۈجۇم باشلىدى. دۈشمەن ئارىمىزغا كىرىپ قېلىپ قەبرىستاندا دەھشەتلىك ئۇرۇش باشلىنىپ كەتتى. بۇ چاغدا چوڭ پۈلىموتلارنى ئىشلىتىشكە بولماي قالدى. چۈنكى دۈشمەنلەر بىلەن بىزنىڭ ئادەملىرىمىز ئارىلىشىپ كېتىپ، نەيزەۋازلىق قۇچاغلاشما جەڭ باشلاندى. بۇ چاغدا بىزدىكى نىمىس ئاپتوماتى ئۆزىنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى كۆرسەتتى. مىلتىقلارغا ئوق سېلىش مۇمكىن بولماي قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە دۈشمەنلەردە ھېچ قانداق ئاپتومات يوق ئىدى، مىلتىق-پۈلىموتلىرىنى ئىشلىتەلمەي قالدى. دۈشمەنلەرنىڭ مىلتىقلىرىنىڭ ئۇچىدا نەيزە ياكى خەنجەر يوق ئىدى بىزنىڭ مىلتىقلىرىمىزنىڭ كۆپىنىڭ ئۇچىدا خەنجەرلىرى بار ئىدى. بولۇپمۇ ئاپتومات ئۇرۇشتا ھەل قىلغۇچى رول ئوينىدى. بۈنىڭدىن قورقۇپ كەتكەن دۈشمەن قەبرىستانلىقتىن قېچىپ چېكىنىشكە باشلىدى. بۇ ئۇرۇش ھەممىسى بولۇپ ئوتتۇز بەش مىنۇت داۋام قىلدى. ئەگەر بىر-ئىككى سائەت داۋام قىلغان بولسا قانداق ئاقىبەت يۈز بېرىشىنى مۆلچەرلەش قىيىن ئىدى. دۈشمەنلەردە پۈلىموتلار جىق ئىكەن، جېكىنگەن ۋاقىتتا پۈلىموتلىرىنى ئەپلىك يەرلەرگە قويۇپ ئېلىپ چېكىنگەچكە ساق قالغان دۈشمەنلەر قېچىپ سېپىل ئىچىگە كىرىپ ئالدى. بىز دۈشمەنلەرنى قوغلاپ سېپىل يېنىغا بارغاندا توختىدۇق. سېپىلنى بۇزۇپ كىرىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى، بىز شۇ سائەتتىن باشلاپ كونا شەھەرگە قايتىپ كەلمەي،يېڭى شەھەر سېپىل ئەتراپىغا

ئورۇنلاشتۇق.كونا شەھەردە تىببى خادىملىرىمىز بىلەن مالىيە خىزمەتچىلىرى قالدى. خىتاي باسقۇچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئاجىز تەرەپلىرىنى ئاقسۇ خەلقىدىن يوشۇرۇش ئۈچۈن ئۆلگەن ئۇلۇكلىرىنى ، جاراھەت بولغان ياللانما ئەسكەرلىرىنى دەرھال يېڭى شەھەر ئىچىگەتوشۇپ تۇرغانلىقىنى ،ئەتىسى يېڭى شەھەردە ياشايدىغان يەرلىك ئۇيغۇرلاردىن ئاڭلىدۇق. بولۇپمۇ يېڭى شەھەر سېپىل ئەتراپىغا يېقىن يەرلەرگە ئۆزۈن يىللاردىن بېرى ئۆي سېلىپ ئولتۇرغان قول ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن ھايات كەچۈرىدىغان يۇزلىگەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆيلىرىنى بۇزۇپ تاشلاپ بالا چاقلىرى بىلەن كوچىدا قالغانلارنىڭ زالىم ھۆكۈمەتكە قارشى غەزىبى بەك كۈچلۈك ئىدى. ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ مەركىزىگە يېقىن بىر قانچە ناھىيە ، يىزا-قىشلاقلار تولۇق ئازات قىلىندى.سېپىل سىرتىدا ئازغىنە سودىگەر خىتايلار بار ئىكەن ، زالىملار ئۇلارنىمۇ سېپىل ئىچىگە كۆچۈرۈپ سېپىل ئىچىدە پەقەت خىتاي مىللىتى ياشايدىغان بوپتۇ.سېپىل ئىچى بەك چوڭ بولغاشقا زالىم خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ بارلىق ھەربىي ، مەمۇرى ھۆكۈمدارلىرى سېپىل ئىچىگە جايلاشقان ئىدى. سېپىلنى ئايلىنىپ مۇھاسىرىگە ئىلىشقا بىزنىڭ كۈچىمىز يەنى ئادەم سانىمىز يېتەرلىك بولمىغاشقا شەرقى جەنۇبى تەرىپىنى ئوچۇق قالدۇرۇشقا توغرا كەلدى. بۇ يەرلەرگە مەخسۇس كۈزەتچىلەرنى ئۇرۇنلاشتۇردۇق. دۇشمەنلەر پۈتۈن ھەربى كۈچىنى سېپىلنىڭ ئۈستىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ سېپىل ئەتراپىدا بىرەر ئادەم كۆرۈپ قالسا دەرھال ئوق چىقىراتتى.قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەن تەڭ پۈتۈن سېپىل ئەتراپى يورۇپ كېتەتتى. بىز بۇ يورۇقلۇققا ھەيران بولغان ئىدۇق.

سەۋەبى ئاقسۇ ۋىلايىتى بويىچە ئىلىكتىر ئىستانسىيە يوق بولۇپ ، خەلق جىن چىراق ياقاتتى ،بايلار كىرىسىن لامپا ياقاتتى. بۇ نەدىن كەلگەن يورۇقلۇق؟ ئۇقساق بىز كېلىشتىن بۇرۇن كىچىسى سېپىل ئۈستىگە ھۈجۇم قىلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىپ ئالغان ئىكەن. ئۇلار ماشىنىنىڭ چاقنى پارچىلاپ كېسىپ ياكى پىششىق كىسەكلەرنى سۇ مايغا چىلاپ قويسا ئۇنىڭغا ماي سىڭىپ قالمىدىكەن ، بۇنى سىمغا باغلاپ تۇتاشتۇرۇپ ئېسىپ قويسا ئەتراپ يورۇق بولمىدىكەن ،بۇنى يۆتكەپ تۇرۇشقا مەخسۇس ئادەم بىكىتىپ قويمىدىكەن. بىز بۇنىڭغا ئوق ئېتىپ كۆردۇق. بەزى يورۇقلۇقلار ئۆچۈپ قالدى ،ئەمما ماشىنا چاقلىرى ئۆچمەيدىكەن. قىسقىسى بۇ دۇشمەنلەر سېپىلنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن بارلىق چارىلارنى ئالدىن-ئالا تەييارلاپ ئالغان ئىكەن .

جەنۇبى فرونتقا ئاتلانغان ئازغىنە بىر روتا ئادەملىرىمىز بىلەن ئون مىڭدىن ئوشۇق دۇشمەننىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئۇرۇش قىلىپ ، ئۇلارنى مەغلۇپ قىلىپ غالىبىيەت قازىنىپ كەلدۇق. بەزىلەر ئۇچ يۈزئادەم قانداق قىلىپ ئونمىڭدىن ئوشۇق دۇشمەننىڭ ئۇستىدىن غەلبە قازىنىدۇ دىيىشى مۇمكىن ،ئەگەردە شۇنداق ئويلىغۇچىلار بولسا مەن بىزنىڭ رىئال پائالىيىتىمىزدىن بىر قانچە دەللىلەرنى ئېيتىپ ئۆتەي.بىز قورغاندا ئۇرۇش قىلغاندا بىزنىڭ يۈز ئەللىك ئادىمىمىز دۇشمەننىڭ بىر مىڭ ئالتەيۈزدىن ئوشۇق ئەسكىرى قاتناشقان جەڭدە غەلبە قىلدۇق. بۇنىڭ سەۋەبى دۇشمەن رازۋىتكا ئىشلىرىدا بىزگە قارىغاندا ئاجىز كەلدى. ئىككىنچىدىن ، ئۇلاردا تۇغرا ئۇرۇش پىلانى ، تاكتىكىسى يوق. ئۇلار ئۇزىنىڭ قورال ۋە ئادەم سانىغا ئىشىنىپ جەڭ قىلسىمۇ ،ئۇ يالالانما ئەسكەرلەر غەلبە ئۇچۇن ئەمەس ، جېنىنى ساقلاپ قېلىش ئۇچۇن ھەربكەت قىلىدۇ. كونا شەھەر بىلەن يېڭى شەھەر ئارىسىدىكى ئۇرۇشتا دۇشمەننىڭ قوماندانى جاۋخەنجى ئىككى مىڭدىن ئوشۇق ئەسكەر بىلەن ئۇچ يۈزدەك ئەسكىرى بار قىسمىمىزغا ھۇجۇم قىلىپ مەغلۇپ بولدى. بۇمۇ چوتنى خاتا سۇققانلىقنىڭ ئالامىتى. بىزنىڭ جەڭچىلىرىمىزنىڭ جاسارىتى ھەققىدە يەنە بىر مىسال ، بىز جەنۇبى فرونتقا ئاتلىنىپ قىزىل كۆرەگە كەلگەندە شتابىمىزغا بىر موڭغۇل يىگىت كىلىپ منى ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلساڭلار دەپ تەلەپ قىلدى. مەن بۇ يىگىتكە چۇشەنچە بېرىپ بىزنىڭ ئىچىمىزدە موڭغۇل باللار يوق ،ئەگەر سىز ئەسكەر بولۇشنى ئارزۇ قىلسىڭىز غۇلجىغا بېرىڭ. ئارىشاڭدا ئايرىم موڭغۇل دىۋىزىيونى بار ،ئۇنىڭ كوماندىرىمۇ ئىردە دېگەن موڭغۇل يىگىتى دىسەم ، مەن ئۇ يەرگە بارمايمەن ، سىلەر بىلەن ئاقسۇغا بارىمەن دەپ ئۆز سۆزىدە تۇرۇپ ئالدى. سەۋەبىنى سورىسام ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: بىز ياشاۋاتقان قىشلاق غۇلجىغا قارىغاندا ئاقسۇغا يېقىن ئىدى.مەن يېشى چوڭ بولۇپ قالغان ئاتا-ئانامنىڭ كام-كوسلىرىنى تەييارلاپ قويماي دەپ ئاسراپ باققان ئىككى ئېتىمنىڭ بىرىنى مىنىپ بىرىنى يېتىلەپ ئاقسۇ مال بازىرىغا بېرىپ بىر ئاتنى ساتماي دەپ تۇرسام ئىككى خىتاي يېنىمغا كىلىپ ئاتنى ساتامسەن دەپ سورىدى ، ساتىمەن دىسەم بۇ ئاتنى نەدىن ئوغۇرلاپ كەلدىڭ دىدى. ئۇزەم بېقىپ ئۆستەرگەن ئات دىسەم گۇۋاھنامەگنى كۆرسەت دەپ دوق قىلدى. ئۇزەمنىڭ ئېتىغا قەيەردىن گۇۋاھنامە ئېلىشىم كىرەك دىسەم ، زىۋازا ئوغرى دەپ تىللاپ بىرسى مېنىڭ يېنىمدا قالدى ، بىرسى كېتىپ بىر چىرىكنى باشلاپ كەلدى.قولۇمدىكى قامچىنى تارتىپ ئېلىپ ئۇرۇپ ئاپىرىپ سولاپ قويدى. ئىككى

ئېتىمنى تارتىپ ئالدى. سولاقتا ئاتنىڭ گېپى يوق، بىزنىڭ ئادەملىرىمىزنى نېمىشقا ئوردۇڭ دەپ گۇناھى ماڭا ئارتىپ ئۇرۇپ قېنىپ ئالتە ئاي ئوتتىكەندە سىرتقا ئېلىپ چىقىپ ئىشلىتىشكە باشلىدى. ئېيىنى تېپىپ ئىشلەۋاتقان يەردىن قېچىپ ئاچ-يالىڭاچ ئۆيۈمگە كەلسەم، ئاتام ئۆلۈپ كېتىپ ئانام يالغۇز قاپتۇ. مەن ئۆيگە كېلىپ ئۇچ كۈن ئوتتەكەندىن كېيىن ئانامنىڭ ئۆلۈپ يالغۇز قالدىم. ئاتا —ئانامنىڭ ئۆلىشىگە سەۋەبچى بولغان مېنى بىگۈنا سولاپ قېينىغان خىتايلاردىن بىرىپ ئوچۇمنى ئالمەن.بىز بۇ يىگىتنى سېپىمىزگە قوشۇپ ئالدۇق،شىتاپتا ئالاقچى بولۇپ ئىشلىدى. بۇ يىگىتنىڭ كۆرۈنۈشىدىن قورقماس، باتۇرلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مۇشۇ موڭغۇل يىگىتى مۇڭقۇردى يۇقىرىدا ئېيتىپ ئوتتەكەن قەبرىستاندىكى گىرەلەشمە جەڭدە دۈشمەنلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئالتە دۈشمەن ئەسكىرىنى مىلتىق نەيزىسى بىلەن ئولتۇرۇپ ئوزى دۈشمەن ئوقىدا قازا بولدى. بۇ باتۇر جەڭچىدىن باشقا شىخۇ مايتاغدا ئورناشقان خىتاي ئارمىيەسىنىڭ 4-پولكىدا خىزمەت ئوتەپ كەلگەن ئابلەت توختى 1944-يىلى غۇلجا شەھىرىدە ئازاتلىق ئىنقىلاپ باشلىنىشى بىلەن خىزمەت ئوتەپ تۇرغان باتالىيوندا خىتايلارغا قارشى يۇشۇرۇن تەشكىلات قۇرۇپ چىققان. تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى ئاز كۈن ئىچىدە يوز ئەللىك كىشىگە يەتكەن. ئاردىدىن خائىن چىقىپ باتالىيون باشلىقى ھاكى دېگەنگە مەلۇم قىلغان، ھاكىمۇ ۋەتەن خائىنلىرىنىڭ بىرى بولغاشقا پولىك كوماندىرى خىتايغا دوكلات قىلىدۇ.ئابلەت توختى خىتايلارنىڭ ئۆزىنى قولغا ئېلىشقا تەييارلىق قىلىۋاتقىنىنى بىلىپ قېلىپ، پۈتۈن روتىسىدىكى يوز ئادەم بىلەن قوزغۇلۇپ يولغا چىققاندا، خىتايلار ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىدۇ. كۆيتۇن دېگەن يەرگە بارغاندا ئارقىسىدىن كېلىپ ئوققا تۇتۇدۇ، سۇقۇشتا تەشكىلات ئەزالىرىدىن ئوچ كىشى ئۆلىدۇ قالغان توقسەن يەتتە كىشى كېلىپ بىزگە قوشۇلغان ئېدى. مۇشۇ باتۇر جەڭچى-ئوفىتسېرلەردىن تەشكىلات باشلىقى ئابلەت توختى باشلىق ئون تۆرت ئادەم شېھىت بولۇپ، تۆرت ئادەممىز يارىدار بولغان ئېدى.

يۇزلىگەن دۈشمەنلەر ئۆلۈپ،بەك كۆپى يارىدار بولغان ئېدى. دۈشمەنلەرنىڭ چوقۇم مەغلۇپ بولغانلىقىنىڭ سەۋەبى، ئۇلارنىڭ پەقەت مەجبۇرى جەڭگە ئېلىپ كېلىنگەن، جېنىنى ساقلاشتىن باشقا ئويى يوق يالالانما ئەسكەرلەر بولغىنى ئۈچۈن.بىزنىڭ جەڭچى ئوفىتسېرلىرىمىز بولسا ۋەتىنىمىزنىڭ مۇستەقىللىقى، خەلقىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن ئۆلسەك شېھىت، قالساق غازى دەپ جەڭ قىلغىنى

ئۇچۇن مەيلى قەيەردە ، قانداق دەھشەتلىك جەڭ بولسۇن ، بىز ئاز ئادەم بىلەن كۆپ دۇشمەننىڭ ئۇستىدىن غەلىبە قازىنىپ كەلدۇق.

مەن يۇقىردا ئېيتىپ ئۆتكەن ئىدىم ، بىز قىزىل كۇرەدىن ئاقسۇغا قاراپ يولغا چىققاندا ئەتىتىمىزگە ئىسكەندەر ئەپەندى ، زاكىر تۆرەلەر كېلىپ قوشۇلۇپ بىزنىڭ پۇتۇن پائالىيتىمىزنى كۆزۈتۈپ تۇردى دەپ.بۇ ئىككى جاناپ ئۇزى رۇس مىللىتىدىن بولۇپ تاتارتىلىنى ئوبدان بىلەتتى. بىز بىلەن تاتارتىلدا سۆزلىشەتتى. جەڭگە قاتناشماي ئۆزىنىڭ ئون مۇھاپىزەتچىسى بىلەن بىزنىڭ ھەممە ئىشىمىزنى كۆزۈتۈپ كىلەتتى. قورغاننى ئالغاندىن كېيىن ئىسكەندەر ئەپەندى قورغاندىن ئەسىرگە چۈشكەن خىتايلارنى ئېلىپ مۇزداۋان بىلەن غۇلجىغا قايتىپ كەتتى. بىز بۇلارنىڭ كېلىپ- كېتىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشەنمەي ، ئۇلار بىزگە خالىسانە يارەدەم بېرىدىغان ھەقىقى بەينەلمىنەلچى يارەدەمچىلىرىمىز دەپ ئويلاپتىكەنمىز ، بىز قانچىلىك ئازاپ تارتىپ قىينالغان بولساقمۇ ، قۇربانلارنى بەرسەكمۇ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىزنىڭ رەئىسى ئەلىخان تۆرەمنىڭ ئىككى يولنى ئېچىپ ئاقسۇ كونا شەھەرنى ئىگىلەپ تۇرۇڭلار ، ئىككى يول ئېچىلىشى بىلەن تەڭ تىكەس پولكى بىلەن كۇنەس پولكى مۇز داۋان بىلەن بېرىپ كۇچانى ئازات قىلىپ ئاقسۇغا بارىدۇ. بۇلار يېتىپ بارغىچە ئاقسۇ يېڭى شەھەرنى ئازات قىلىپ ئاقسۇ پولكى قۇرۇپ تەييارلىنىپ تۇرۇڭلار ، كۇچانى ئازات قىلغان پولىك يېتىپ بارغاندىن كېيىن جەنۇبقا قاراپ يولغا چىقسىلەر دەپ ئېيتقان ئىدى. بىز بۇ تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئادا قىلىپ تىكەس پولكى يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ، يېڭى شەھەرگە ھۇجۇم قىلىمىز دەپ ئاقسۇ خەلقىنىڭ غەزىۋىنى بېسىپ ئارقىمىزدىن كېلىدىغان يارەدەمنى كۆتكەن ئىدۇق. بىزگە كېلىدىغان يارەدەم ۋاختىدا كەلمىگەنلىكتىن بىز مەركەزگە ئالاقىچى ئەۋەتسەك ، مۇزداۋان ئاغزى شوتىدىن مەركەزگە بېرىشقا ئىسكەندەر ئەپەندى بىلەن زاكىر تۆرە رۇخسەت قىلماي قايتۇرىۋەتىپتۇ.

بىزنىڭ ئالاقىمىزدە مۇنداق سۆزلەر يېزىلغان ئىدى.

«شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمىزنىڭ رەئىسى ،ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ رەھبىرى ئەلىخان تۆرەم جاناپلىرىغا:

سىز ۋە ھۆكۈمىتىمىز بىزگە ئىشىنىپ تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى تولۇق ئورۇنداپ ،دۇشمەننى سېپىل ئىچىگە قاماپ تاشلىغان بولساقمۇ قۇربان ھېيت ئۆتۈپ ئۇچ كۈندىن كېيىن دۇشمەن چوڭ كۈچ توپلاپ بىزگە ھۇجۇم قىلىپ چىقتى. بۇ

ئۇرۇشتىمۇ دۇشمەننى مەغلۇپ قىلدۇق.بۇگۈن ئۇرۇمچىدىن بىر ئايرۇپىلان كېلىپ دۇشمەنلەرگە ياردەم بېرىشكە باشلىدى. ئۇچتۇرپان چىگىراسى، مارالبېشى ۋە تۇمشۇقتىكى ھەربىي قىسىملىرىنى قايتۇرۇپ كېلىپ سېپىل ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇشقا باشلىدى. سېپىل مۇداپىئەسى پۈختا، سېپىل ئەتراپىنى كېچىسىمۇ يورۇتۇپ ئۇرغاشقا كېچە ۋە كۈندۈز سېپىلگە يېقىن بېرىش ئىمكانىيىتى يوق. سىلەر ۋەدە قىلغان ياردەم يېتىپ كەلمىدى. ئوقلىرىمىزمۇ تۈگەپ قالدى. بىزگە پاتراق قورال-ياراق بىلەن سېپىلنى پارتلىتىدىغان تول يەتكۈزۈپ بەرسەڭلار، سۈيدۈك سېپىلنى پارتلاتقاندەك يول ئېچىپ بېكى شەھەرنى ئازات قىلىش مۇمكىن بولاتتى».

بۇ دوكلاتنى ئىسكەندەر ئەپەندى بىلەن زاكىر تۆرە مەجبۇرى ئېلىپ قېلىپ ئالاقىچىمىزنى قايتۇرىۋېتىپتۇ، شۇ كۈنلا يەنە بىر ئۆتكۈر ئالاقىچىنى ئەۋەتسەك، ھىلىقى جاناپلارنىڭ مۇزداۋانغا قويغان ئادەملىرىدىن ئۆتەلمەي قايتىپ كەلدى. بۇ يەردە قانداق سىر بارلىقىنى چۈشۈنۈش تەس ئىدى. زاكىر بىلەن ئىسكەندەرلەرنىڭ پەقەت ستالىننىڭ بۇيرۇغىنى بېجىرىدىغان ئادەملەر ئىكەنلىكىنى كېيىن چۈشەندۇق.

مەركەزدە نېمە ئىشلار بولىۋاتقانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئۇچىنچى قېتىم ئۆزىمىز كەلگەن يول بىلەن مەخسۇس ئىككى ئادەم ئەۋەتكەن ئىدۇق. مەركىزىمىزگە يېتىپ بېرىپ، ھۆكۈمەت رەئىسى ۋە ھەربىي ئىشلار باشلىقى ئەخمەت ئەپەندى بىلەن كۆرۈشۈپ ئەلخان تۆرەم بىلەن ئەخمەت ئەپەندىلەرنىڭ بىزگە يازغان خېتىنى ئېلىپ كەلدى. بۇ خەتنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى مۇنداق ئىدى.

«ۋەتىنىمىزنىڭ مۇستەقىللىقى ۋە خەلقىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىۋاتقان ۋەتەنپەرۋەر ئىنقىلابى رەھبەرلىرىمىزدىن قاسىمجان قەمبىرى، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋېقا:

سىلەر ئۆۋەتكەن جەنۇبى فرونت ھەققىدىكى يازما دوكلاتىڭلارنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ ئۇمۇمى ئەھۋالدىن تولۇق خەۋەردار بولدۇق. سىلەرنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ مۇستەقىللىقى، خەلقىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن كۆرسەتكەن خىزمىتىڭلارغا خەلقىمىز ،ھۆكۈمەت رەھبەرلىگى ۋە شەخسەن ئۆزىمىزنىڭ نامىدىن زور تەشەككۈر ئىزھار قىلىش بىلەن بىللە ئورتا يۇلۇنۇش ۋە شىمالى فرونتلاردا قولغا كەلگەن غەلىبىلەر بىلەن سىزلەرنى خەۋەردار قىلىشنى لايىق كۆردۇق. گېنىرال پالنوپ، گېنىرال ئىسقاقبىكلەر رەھبەرلىگىدە ئورتا يۇلۇنۇش فرونتىدا جەڭ قىلىۋاتقان باتۇرلىرىمىز جىك، شىخۇ، مايتاغ، يەنسخەي

ئەتراپلىرىدىكى دەھشەتلىك جەڭلەردە دۇشمەننىڭ ئايروپىلان ، تانكا ، زەمبىرەك ، مىنامیوت قاتارلىق كۆچلۈك زامانىۋى قوراللار بىلەن قۇراللانغان يىگىرمە مىڭدىن ئوشۇق ئارمىيەسىنى تارمار قىلىپ دۇشمەننىڭ ئىككى گېنىرالى باشلىق ئون تۆرت مىڭدىن ئوشۇق ئەسكەر-ئوفىتسېرلىرىنى تىرىك ئەسىرگە ئېلىشنىڭ سىرتىدا ، كۆپلىگەن ھەربىي قوراللىرىنى غەنىمەت ئېلىپ چوڭ قوراللىق قىسىملارنى يېڭىدىن تەشكىل قىلىپ ئارمىيەمىزنىڭ ھەربىي كۈچىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. فرونتىمىزنىڭ ئالدى ماناس دەرياسىنىڭ بويىغا يېتىپ باردى. دۇشمەنلەر ماناس شەھرىنى ئىگىلەپ تۇرماقتا. پولكوۋنىك زۇنۇن تېيىپ ، پولكوۋنىك پىدايۇپلار باشلىغان قوشۇن دۇربۇجىن ،جۇچەك ،قۇبۇق شەھەرلىرىنى ئازات قىلىپ ، دۇشمەنلەردىن تارتىپ ئالغان ھەربىي قوراللار بىلەن يېڭىدىن تارباغاتاي پولكى تەشكىل قىلدى. ئارمىيەمىزنىڭ سانى تېخىمۇ كۆپۈيۈپ ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مەركىزىگە يېقىن باردى. بۇ غالىبىيەتلەر بىزنىڭ ھەققانى كۈرىشىمىزنىڭ غەلبىسى بولۇپ مەيلى قايسى فرونتا بولمىسۇن غەلبە بىز تەرەپتە. سىلەرگە ۋەدە قىلغان. يارەملەرنىڭ ئۆز ۋاختىدا يېتىپ بارمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ۋاختى كەلگەندە بىلىشىڭلار مۇمكىن. شۇنداق بولسىمۇ يارەم ئەۋەتىشكە ھەرىكەت قىلىمىز. يارەم يېتىپ بارغىچە دۇشمەنلەر سىلەرگە ھۇجۇم قىلىپ سېپىلدىن چىقمىسا ، سىلەر سېپىلگە ھۇجۇم قىلماي تۇرۇڭلار».

دۇشمەنلەرنىڭ ئۇرۇمچىدىكى رەھبەرلىرى يارەم بېرىشنى كۈندىن- كۈنگە كۈچەيتىپ ئايروپىلان بىلەن ھەربىي قورال-ياراق ، ئوق- دورىلارنى تاشلاپ تۇردى. بەزى كۈنلىرى كۈنىگە ئىككى قېتىم ئۈچۈپ كېلىپ بىرنەچچە شارنى سېپىل ئىچىگە تاشلاپ كېتەتتى. سېپىل ئىچى چوڭ بولغاشقا تاشلىغان شارلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى سېپىل ئىچىگە چۈشەتتى. پەقەت ئازلا قىسمىغا بىز ئىگە بولاتتۇق. تاشلانغان شارلارنىڭ ئىچىدە ئاساسەن ھەرخىل قوراللارنىڭ ئوقلىرى ئىكەنلىگىنى بىز تەرەپكە چۈشكەن شارلاردىن بىلەتتۇق. بىر قېتىم ئون شار تاشلاپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭدىن ئۈچى بىز تەرەپكە چۈشتى.بىر شارنىڭ ئىچىدە پەقەت پۇل بولۇپ ، ئىككى شارنىڭ ئىچىدە ياپون مىلتىقىنىڭ ئوقى ئىكەن ، بىزدە ياپون مىلتىقى بولمىغاشقا ئۇ ئوقنى پايدىلىنىشقا بولمىدى. قورغان ئۇرۇشىدا بىز دۇشمەنلەردىن ئىككى يۈزدىن ئۈشۈق مىلتىق ئولجا ئالغان ئىدۇق ، بۇ مىلتىقلار رۇسلارنىڭ قىسقا بەش ئاتار مىلتىقلىرى ئىدى. شۇنىڭغا قاراپ بىز بۇلارنى ئاتلىق قىسىم ئىكەن دەپ بىلگەن ئىدۇق. بىراق بۇلارنىڭ ھەممىسىدە

يىتەرلىك ئاتلار بولمىسا كىرەك. چۈنكى بىز بۇ ئۇرۇشتا ئاران ئوتتۇز دانە ئات ئولجا ئالغان ئىدۇق. بىز قورغانغا بېسىپ كىرگەندە ئەللىككە يېقىن دۈشمەن ئاتلىق قېچىپ قۇتۇلغان بولسىمۇ، ئېتى بار تۇرۇپ قاچالمىغانلار ئەسىرگە چۈشكەن ئىدى. شۇڭا بىز چۈشكەن پۇللارنى ئايلىق ھىساۋىدا ئوفىتسېر- جەڭچىلەرگە تەقسىم قىلىپ بەردۇق. قىزىقى دۈشمەن شار تاشلىغاندا ئۇرۇش قىزىپ كېتەتتى.

1945-يىلى سىنتەبىر ئايىمۇ يېتىپ كېلىپ بەزى مەخپى سىرلار يېشىلىشكە باشلىدى. 12-سىنتەبىر كۈنى مەركەزدىن بىز بېسىپ كەلگەن تاغ- داۋانلىق ئۇزاق يوللارنى بېسىپ، رەئىس ئەلىخان تۇرەمنىڭ ئوغلى ئاسلىخان، ناسىرۇپ، ھۈسەين قارىلارنىڭ رەھبەرلىگىدە ئۈچ يۈز كىشىدىن تەركىپ تاپقان ئەلىخان تۇرەمنىڭ مەخسۇس دۇئىزىيۇنى باي شەھرىگە يېتىپ كېلىپ ئۇرۇمچى تەرەپتىن ئاقسۇغا كېلىدىغان دۈشمەنلەرنى توختۇتۇش ئۈچۈن يول ئۈستىدىكى قىزىل دېگەن يەردە بىر ئىسكادىرونىنى قالدۇرۇپ، بايدا يەنە بىر ئاز ئادەملىرىنى قالدۇرۇپ، يۈز ئادەم بىلەن ئاقسۇغا يېتىپ كەلدى. بۇلار كەلگەندىن كېيىن بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزغا رەھبەرلىك قىلىۋاتقان سوۋېت مەسلىھەتچىلىرىنىڭ ئىچىدە قانداقتۇ بىر يۇشۇرۇن ئۆزگۈرۈش يۈز بېرىۋاتقاندەك سېزىلدى. بۇنىڭ دەللىلىرى سۈپىتىدە تۆۋەندىكى ئۆزگۈرۈشلەرنى دەلىل كەلتۈرۈشىم مۇمكىن؛ بىزنىڭ بۈيرۇق بۇيىچە ئاقسۇ ۋىلايىتىگە قاتنايدىغان كەرى يولى بىلەن مۇزداۋان يولىنى ئاچقانلىقىمىز ھەققىدىكى خوش خەۋەر ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرەمگە يېتىپ بارغاندا، ئەلىخان تۆرەم قوماندانلىق باش شتاب باشلىقى گېنىرال ماژارۇپقا جەنۇبى فرونتقا يارىدەم ئۈەتىشنى تاپشۇرغان. قوماندانلىق باش شتابىمىزدا ستالىنىڭ مەخسۇس بۈيرۇقلىرىنى ئانقۇرىدىغان گېنىرال پولكوۋنىك ئىستېپان ئىستېپانوۋېچ دېگەن ئادەم ئىككىنچى دوم دەپ ئاتلىدىغان مەخسۇس ئۆيدە تۇرۇپ، پۈتۈن قوماندانلىقنى شۇ كىشى ئېلىپ باراتتى. بىزنىڭ باش شتابىمىزنىڭ باشلىقلىرى قايسى فرونت ئۇچۇن ئەسكەر يۆتكەشكە توغرا كەلسە، ئاشۇ ئادەمنىڭ رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ ئۆز ئالدىغا بۇيرۇق بېرەلمەيتتى. ئەلىخان تۆرەم باش شتابقا جەنۇبى فرونتقا ئۈەتىدىغان يارىدەمنى تېز ئۈەتكىلار، دەپ تاپشۇرۇق بەرسە، ئىككىنچى دوم توختۇتۇپ قويغان ئىكەن. ئەلىخان تۆرەم ھۆكۈمەت رەئىسلىك ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، ئىككىنچى دومدىن يارىدەم ئۈەتىشنى تەلەپ قىلغاندا، بىر ئاز سەۋىر قىلىپ تۇرۇڭ. ئورتا يۆنۈلۈش فرونتى شىخۇ شەھرىنى ئازات قىلسۇن، دۈشمەنلەر بارلىق كۈچىنى ئورتا

يۆنۈلۈش فرۇنتىغا قارىتىپ جەنۇبى فرونتقا ئەسكەر يۆتكىيەلمەيدۇ ، شۇنداقلا جەنۇبى ۋىلايەتلەردىكى ھەربىي كۈچنى ئاقسۇغا يۆتكەپ كېلەلمەيدۇ. ئۇلار ئۆزىنى ئاران مۇداپىئە قىلىۋاتسا ، ئاقسۇدىكى كۈچىمىز يېڭى شەھەرگە ھۇجۇم قىلماي كونا شەھەرنى ئىگىلەپ تۇرسۇن ، دېگەن سۆزنىدە چىك تۇرۇپ ئالىدۇ. ئەلخان تۆرەم ھەر قانداق مەسىلىنى ھەل قىلىشتا ھەر ئىشنى ئۆز ۋاختىدا ھەل قىلىدىغان كەسكىن ئادەم بولسىمۇ ، بىر ئاز سەۋىر قىلىپ تۇرغان ئىكەن. ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلخان تۆرەمنىك باش شتابىمىزغا جەنۇبى فرونتنىك ئاقسۇغا بارىدىغان ئىككى يولى ئېچىلدى ، ئاقسۇغا ئەۋەتىدىغان ئەسكەرى يارەمنى تېزرەك ئەۋەتكىلار ، يېڭى شەھەرنى تېز ئازات قىلسۇن. دېگەن تاپشۇرۇقلىرىنى ئاڭلاپ ئىككىنچى دوم بىز بىلەن بىللە بارغان ئىسكەندەر ئەپەندى بىلەن زاكىر تۆرىنى چاقىرتىپ ئېلىپ مۇزداۋان ئاغىنىغا جايلاشقان شۇتا دېگەن يەردە تۇرۇپ جەنۇبى فرونتنى كۆزۈتۈپ تۇرۇشقا تاپشۇرۇق بەرگەن. بۇ ئىككى ئادەم ئۆزلىرى شۇتىغا ئورۇنلۇشۇپ ، پودپولكوۋنىك كارلۇپ دېگەن ئادەمنى بىر ئىزۇوت ئەسكەر بىلەن قورغانغا ئورۇنلاشتۇرۇپ بىزنىك ئاقسۇ كونا-يېڭى شەھەرلەردىكى ھەركىتىمىزنى كۆزۈتۈپ تۇرغان. بۇ ھەركەتلەرنىك ئارقىسىدا قانداق يوشۇرۇن سىرلار بارلىقىنى بىزنىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ئۆز ۋاختىدا بىلمىگەن بولۇشى مۇمكىن. ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلخان تۆرە جەنۇبى ۋىلايەتلەرنىك تېزراق ئازات بولۇشىنى كۆزدە تۇتسا ،ئەكسىچە ستالىنچىلار ئۇنىڭغا كۆكۈل بۆلمەي ئارقىغا سۈرۈشنىك سىرى كىشىرەك ئاشكارە بولۇشقا باشلىدى. ئەلخان تۆرەم بىزنىك ئاقسۇ فرونتى ھەققىدە يازغان مەلۇماتلىرىمىزنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ ، باش قوماندانلىق شتاپ ياكى ئىككىنچى دومنىك رازىلىقىنى ئالماي ھۆكۈمەت ھەربىي بۆلۈم باشلىقى پولكوۋنىك ئەخمەت ئەپەندى بىلەن كېلىشىپ ھۆكۈمەتنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان دۇنيۋىيونىي ئەۋەتكەن بولسىمۇ بىز سوربغان قوراللارنى ئەۋەتمەي ، ئەۋەتكەن يارەم بىلەن سېپىلنى بۇزۇپ يول ئېچىپ ، ھۇجۇم قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمىدۇق. شۇڭا سېپىلنى بۇزۇپ ھۇجۇم قىلىشنى ۋاقىتلىق توختاتقان ئىدۇق.سېپىل يېنىغا يا كىچىسى ، يا كۈندۈزى بېرىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئەگەر قارامىلىق قىلغان بولساق ئادەملىرىمىزنىك يېرىمنى قۇربان بەرگەن بولاتتۇق. سېپىلنى ئېلىشنىك بىردىن بىر چارىسى ، سېپىل ئاستىغا پارتىلاتقۇچ دورا قويۇپ يول ئېچىش ئىدى. ئەپسۇس بىز بۇنداق قوراللارغا ئىگە ئەمەس ئىدۇق. بىزگە يارەم بېرىش ئۈچۈن كەلگەن يۈز ئادەم ناسروپ ، ئاسلىخان. ھۇسەين قارىلار سېپىلنىك

تۇسقۇنلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن بايغا قايتىپ كەتتى. بۇلار بايغا قايتىپ كەتمەي بىز بىلەن بىللە ھەربىكەت قىلغان بولسا بىزنى تىرىك تۇتماقچى بولغان قىزىلدىكى كۆچا پولكى كېلىپ بىزنى يوقۇتۇشى مۇمكىن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە كەلگەن ياردەمچىلەر بايغا بېرىپ ئۇلارنىڭ كۆچادىن يۆتكۈلۈشىگە يول قويمىدى. بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزغا خالىس ياردەم بېرىدىغان ئىككىنچى دوم ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرەمنىڭ بىزگە ياردەم ئۈچۈن كېلىشىگە بىلگەندىن كېيىن، مۇزداۋان ئاغزى شۇتىدىكى جەنۇبى فرونتنى كۆزۈتۈپ تۇرغان ئىسكەندەر ئەپەندى بىلەن زاكىر تۆرىگە بۇيرۇق بېرىپ بىزنىڭ قولىمىزدىكى ئاپتومات، پۈلىموت قاتارلىق سوۋېت تەرەپتىن بېرىلگەن قوراللارنى قايتۇرۇپ ئېلىپ كەتتى. بىز پەقەت خىتايلاردىن غەنىمەت ئالغان قوراللار بىلەنلا قالدۇق. بۇ بىزنىڭ ھەربىي سىر ساقلاش ئۈچۈن بۇ قوراللارنىڭ ئوقى تۈگىدى، ۋاقىتلىق ئىسكىلاتتا تۇرۇپ تۇرسۇن دەپ قىلغان ھىلىمىز ئىدى. باشقا جەڭچى ئوفىتسېرلەر قۇراللارنى قايتۇرۇپ ئېلىپ كەتكەنلىگىنى بىلمەيتتى. مەن بۇ قوراللاردىن ئاران بىر ئاپتومات بىلەن بىر مىنامیۇتنى شتاپتا يۇشۇرۇپ ئېلىپ قالدىم. قۇرالنى تاپشۇرۇپ ئالغىنى كەلگەن ئادەملەر بىزدە مىنامیۇت بارلىقىنى بىلمەيتتى. بىزگە ياردەمگە كەلگەن ئادەملەر دۇشمەنلەرگە سەزدۈرمەي كېچىسى بايغا قايتىپ كەتتى. قوراللارنىمۇ كېچىسى ئېلىپ كەتتى. ئەگەر سېپىل سىرتىدا دۇشمەنلەرنىڭ جاسۇسلىرى بولسىمۇ بىلىپ ئىلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى مەخپىيەتلىكنى ساقلاشقا بەك دىققەت قىلاتتۇق. كۆچا شەھىرىدىكى دۇشمەنلەر قىزىلدىكى ئادەملىرىمىزگە ھۇجۇم قىلىپ كۆرگەن بولسىمۇ ئوچۇق يەر بىلەن ھۇجۇم قىلغانلىقى ئۈچۈن غەلبە قىلالمای قايتىپ كەتكەن. سېپىل ئىچىدىكى دۇشمەنلەر كېچە-كۈندۈز ئوق ئېتىشنى قىسقارتسىمۇ، بىزنىڭ ئادەملىرىمىزنى كۆرسە-كۆرمىسە ئوق چىقىرىپ قوياتتى. بىز بولساق ئوق ئاتماي ئۇلارنىڭ سىرتقا قېچىش ھەربىكەتلىرىگە يول قويماي مەخپىيەتلىكنى چىڭ ساقلاپ كېچە-كۈندۈز جەڭگىۋار ھالەتتە جەڭگە تەييار بولۇپ تۇردۇق. دۇشمەنلەر سېپىل سىرتىدا ياشايدىغان يەرلىك ئۇيغۇر ئاھالىغا ئۆز تەسىرىنى كۆرسۈتەلمەي، ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدىن چىققان خىتايغا تەككەن بۇزۇق خوتۇنلارنى سېپىلنىڭ ئۈستىگە چىقىرىپ قويۇپ بىزنى تىللاپ ھاقارەت قىلدۇراتتى، ئۇ بوزۇق خوتۇنلار بىزگە قاراپ ئىلىدىن چىققان بۇلاڭچى ئالتە ئوغرىلار، بىزنىڭ شەھرىمىزدە توپۇلاڭ قىلماي قايتىپ كېتىڭلار، بىزنى تىنچ ياشىغىلى قويۇڭلار، بىز سىلەرنى

ئىنساپقا كېلىپ قايتىپ كېتەمدىكىن دەپ يول قويساق ھەددىگىلاردىن ئېشىپ كەتتىگىلار ، ئەگەر قايتىپ كەتمەي يەنە توپۇلاڭ قىلمۇەرسەگىلار بىرىگىلارنى قويماي تۇتۇپ كاللاگىلارنى ئېلىپ مۇشۇ سېپىلگە ئېسىپ قويۇپ كۆچمىزنى كۆرسۈتۈمىز ، ئەگەر تىرىك قېلىشنى خالىساگىلار تېز قايتىپ كىتىگىلار! دەپ ۋاقىرىشاتتى.

بولۇپمۇ زومۇڭ دېگەن خائىننىڭ خوتۇنى بەڭ يامان سۆزلەر بىلەن بىزنى ھاقارەت قىلاتتى. كىگىز قالپاق ، قىزىل پاچاق ، ئورۇس پوقى يىگەن ، ئىلمخولۇق شوۋچىلار دەپ تىللايتتى. بۇ خىل ئەھۋال بىرنەچچە كۈن داۋام قىلدى. ئۇلار ئىگىز سېپىل ئۈستىدە بولغىنى ئۈچۈن ئاۋازى تۆۋەنگە بەڭ ياخشى ئاگىلىناتتى.بۇلارغا ئوق ئاتساق تەگمەيتتى. بىزدە پەقەت بىرلا يەشىك مىنامیوت ئوقى قالغان ئېدى. بىز بۇ ئوقنى دۈشمەنلەر سېپىل ئىچىدىن ھۇجۇم قىلىپ چىقىپ قالسا ئىشلىتىمىز دەپ ئايام ساقلايتتۇق.ئاخىر شۇنى ئىشلىتىشكە توغرا كەلدى. بىر ئوقنى ئاۋاز كېلىۋاتقان تەرەپكە قارىتىپ ئاتساق كۆزلىگەن يەرگە بىرىپ چۈشۈپ قىيا-چىيا ، ۋاڭ-چۈڭ ،ئۇلۇم دېگەن سۆزلەر ئاگىلىنىپ ئارقىدىن تىمتاس بولۇپ قالدى. شۇندىن كېيىن دۈشمەنلەر بۇخىل رەسۋاچىلىقنى توختۇتۇپ مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىپ تۇرۇشتى. بىز ئادەم سانىمىزغا باغلىق سېپىلنىڭ جەنۇپ تەرىپىنى ئوچۇق قويغان ئىدۇق ، لىكىن رازۋىتكا ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈپ تۇراتتۇق.

1945-يىلى 6-ئايدا باشلانغان ئورتا يۆنۈلۈش ئۇرۇشى 1945-يىلى10-ئايغىچە داۋام قىلدى. مىللى ئارمىيەمىز جەڭ ، شىخۇ ،مايتاغ ، يەنسىخەي قاتارلىق شەھەر-رايونلارنى تولۇق ئازات قىلىپ ماناس دەرياسىغا بېرىپ توختىدى. بۇ ئۇرۇشلاردا مىللى ئارمىيەمىزدىن بەشيۈز ئادەم شېھىت بولدى.دۈشمەنىنىڭ ئۆلگەن ئادەملىرىنىڭ سىرتىدا ئىككى گېنىرالى باشلىق ئون بەشمىڭدىن ئارتۇق ئادىمى ئەسىرگە ئېلىندى. ئىككى تانكا ، توققۇز زەمبىرەك ، ئون ئىككى چوڭ كالىبىرلىق مىنامیوت ، ئوتتۇز دانە چوڭ پۈلمىوت ، ئون بەش مىڭ ھەرخىل مىلتىق ، يۈزلەپ يەشىك ئوق- بومبىلار ئولجا ئېلىندى. ئارمىيەمىزدە شۇ كۈنگىچە بۈنچىلىك قورال-ياراق بولغان ئەمەس ئېدى. دۈشمەندىن ئولجا ئېلىنغان چوڭ قوراللار بىلەن زەمبىرەكچىلەر دۈنىيونىغا ئىگە بولۇپ مىللى ئارمىيەمىزنىڭ سانىمۇ كۆپۈيۈپ كۆچلۈك ئارمىيەگە ئايلاندۇق ۋە يېتەرلىك تەجرىبە-ساۋاقلارغىمۇ ئىگە بولدۇق.خىتاي جاللاتلىرى ئۆزىنىڭ يىگىرمە مىڭدىن ئوشۇق كۆچلۈك قوراللار بىلەن قوراللانغان ئارمىيەسى بىلەن جەڭ-شىخۇ ئارىلىقىدا يۈز ئوتتۇز كېلومېتىر كېلىدىغان ئارىلىققا چوڭ توسقۇنلارنى ياساپ چىقىپ بىزنى بۇ يەردىن ھەج

كىم قوزغۇتالمايدۇ ، دەپ ماختىنىپ ، ھۇربىيەتپەرۋەر خەلقنىڭ كۆچىگە ئىشەنمىگەن ئىدى. خىتاي جاللاتلىرى بۇ ئۇرۇشلاردا تارتقان زىيانلىرىنى ئازات بولمىغان رايونلاردىكى خەلقتىن تۆلۈتۈپ ئېلىش ئۈچۈن ئۇ ۋىلايەتلەردە ياشايدىغان جاپاكەش خەلقىمىزگە تېخىمۇ زور زۇلۇم-سىتەملەرنى يۈرگۈزۈشكە باشلىدى.

شىمالى فرونت ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

شىمالى فرونت ئورتا يۇنۇلۇش ۋە جەنۇبى فرونتلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئانچە مۇرەككەپ ئەمەس ئىدى. ئالتاي ، چۆچەك ۋىلايەتلىرىدە دۇشمەنلىك ھەربىي كۈچى ئاز بولۇش بىلەن بىرگە سوۋېت چېگرىسىغا تۇتاش رايونلار بولغاشقا ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ جەمئىيەي ئاھىيەسىدىكى ئۇيغۇر خەلقنىڭ ئاقساقىلى مۇللا ئىسلام شاكۈرۈڭ رەھبەرلىگىدە پارتىزانلار ئەترىتى قۇرۇلۇپ بۇ ئاھىيەنى ئازات قىلىپ سوۋېت چېگرىسىنى ئېچىپ قويغان ئىدى. شۇنىڭغا ئوخشاش بۇرۇلتۇقاي ناھىيەسىدە دەلىلخان رەھبەرلىگىدە پارتىزانلار ئەترەتلىرى قۇرۇلۇپ جەنۇبى تاغلىق رايونلارنى ئىگىلەپ تۇراتتى. بۇلاردىن تاشقىرى 1940-يىلدىن باشلاپ قازاقلارنىڭ كېرەي قەبىلىسى ئوسمانىنىڭ يېتەكچىلىگىدە قوزغۇلۇپ كۆرەش قىلىپ سارىتوقاي ، كۆكتوقايلارغا ئوخشاش تاغلىق قۇملۇق رايونلارنى ئىگىلەپ تۇراتتى ،خىتاي جاللاتلىرىنىڭ ئاساسى ھەربى كۈچى ئالتاينىڭ مەركىزى سارسۇمبىغا ئورۇنلاشقان ئىدى.

شىمالى فرونتلارغا ئۇيغۇرلىغان مىللى ئارمىيە قىسمىلىرىمىز پولكوۋنىك زۇنۇن تېيىپ ، پىدايۇپ ، ئەردىلەرنىڭ رەھبەرلىگىدە بۆرىتالادىن 1945-يىلى 6-ئاينىڭ ئوتتۇرلىرىدا قىزىل تۇز يولى ئارقىلىق يۇرۇپ دۇربۇجىن شەھرىگە بېرىپ دۇشمەنلەر بىلەن ئۇچرۇشۇپ ئۇرۇش باشلىدى. بۇ يەردىكى ئۇرۇش ئىككى كۈن داۋام قىلىپ دۇشمەنلەر مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ ، ھايات قالغانلىرى چۆچەك شەھرىگە قاراپ قېچىپ دۇربۇجىن شەھرى ئازات قىلىندى. مىللى قىسمىمىز دۇشمەنلىك ئارقىسىدىن قوغلاپ چۆچەك شەھرىگە يېتىپ بېرىپ ھۇجۇم باشلىدى ، بۇلارنى چۆچەك خەلقى ھىمايە قىلىپ قوزغۇلۇپ بىرلىكتە ھۇجۇمغا ئۇتكىنىنى كۆرگەن دۇشمەنلەر قورقۇپ كېتىپ قارشىلىق كۆرسەتمەي شەھەرنى تاشلاپ ، ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ھەربى-مەمۇرى

خىتاي ئەمەلدارلىرى شۇ قاتاردا چۈچەكنىڭ ۋالىسى قېچىپ سوۋېت چىگىراسى بەخىتكە ئۆتۈپ كەتتى. مىللى ئارمىيەمىز ئۇرۇش قىلماي چۆچەك شەھرىنى ئىگىلەپ 1945-يىلى ئاۋغۇست ئېينىڭ 15-كۈنىگچە يېڭى ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنى قۇرۇپ چىقىش بىلەن چۈچەك خەلقىنىڭ تەلىبىگە بىنائەن تارباغاتاي نامى بىلەن چۈچەك پولكىنى تەشكىل قىلىپ ئالتاي ۋىلايىتىگە قاراپ يۈرۈشنى داۋاملاشتۇردى. 18-ئاۋغۇست كۈنى قۇبۇقسار دېگەن ناھىيە مەركىزىگە يېتىپ باردى. بۇ يەردە كۆپرەك موڭغۇل خەلقى ياشايتتى. قوبۇقسار ناھىيەسى ئالتاي بىلەن چۆچەك شەھرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، دۈشمەنلەر بۇ يەرگە بىر پولك ئەسكىرىنى ئورۇنلاشتۇرغان ئىدى. دۈشمەنلەر قاتتىق قارشىلىق كۆرسۈتۈپ ئۇرۇش ئىككى كۈن داۋام قىلدى. مىللى قىسىملىرىمىز ئىچىدە موڭغۇل دىۋىزىيۇنى بار ئىدى. يەرلىك موڭغۇللار بۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن شۇئان قوزغولۇپ پارتىزانلىق كۈرەش باشلاپ دۈشمەنلەرنى يوقۇتۇشقا چوڭ ياردەم قىلدى. مىللى ئارمىيەمىز قوبۇقسارنى ئازات قىلغاندىن كېيىن سارسۇمبىگە بېرىپ ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مەركىزىگە ھۇجۇم باشلىدى. بۇ يەردىكى دۈشمەنلەر قاتتىق قارشىلىق كۆرسۈتۈپ جەڭ قىلغان بولسىمۇ بەربىر مەغلۇپ بولۇپ موڭغۇلىيە چىگرىسىغا قاراپ قاچتى. مىللى ئارمىيە قىسىملىرىمىز دۈشمەننىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ ماڭدى. جەمئىيەدە موللا ئىسلام شاكىرۇڭنىڭ ئۇيغۇر پارتىزانلىرى ئىچىدە يېشى يەتمىشتىن ئاشقان، تۇرقىدىن باتۇرلۇق بىلىنىپ تۇرىدىغان ئابدۇرەسۇل ئىسمىلنىڭ كىشى ئىككى مىڭدىن ئوشۇق دۈشمەننى ئىككى يۈز ئادەمى بىلەن قوغلاپ داغۇت داۋىنى دېگەن داۋان ئۈستىدە تۈسۈپ تاغ چوققىسىدا زەربە بېرىشكە باشلايدۇ. دۈشمەنلەر بۇ خەتەرلىك داۋان ئۈستىدىن يول تېپىپ ئۆتەلمەي ئارقىسىغا قايتىپ پەسكە چۈشۈش بىلەن تەڭ مىللى ئارمىيە قىسىملىرى يېتىپ كېلىپ ھۇجۇم باشلىغان.دۈشمەنلەر بۇ تاغ ئىچىدىن ھېچ قانداق چىقىش يۇلى تاپالماي نائىلاج تەسلىم بولۇپ، ئەسىرگە چۈشتى. ئەسىرگە چۈشكەن دۈشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ ئىچىدە ئالتاي ۋالىسى، ھەربىي قوماندانى گېنىرال ۋاڭلۇ باشلىق بىر مىڭ يەتتە يۈزدىن ئارتۇق جەڭچى ئوفىتسېرلىرى بار ئىدى. بىر مىڭ ئالتە يۈز دانە ھەرخىل مىلتىق،ئەللىك دانە چوڭ-كىچىك ھەر خىل پىلىمیوت، ئون دانە چوڭ كالىبىرلىق مىنامیوت. ئالتە يۈزدىن ئارتۇق ئات،كۆپلىگەن ئوق-دورا، بومبىلارنى غەنىمەت ئالدۇق. بۇ ئولجا ئالغان قورال ياراقلار بىلەن ئالتاي پولكىنى قۇرۇپ چىقتۇق. ئالتاي، چۆچەك ۋىلايەتلىرى ئازات

بولۇش بىلەن تەڭ غۇلجا شەھىردىن شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ئەلىخان تۆرەم خەلق ۋەكىللىرى بىلەن كېلىپ ، يەرلىك خەلقلەر ئىچىدىن چوڭچە ۋىلايىتىنىڭ ۋالىلىقىغا قازاق مىللىتىدىن باشباينى ، ئۇيغۇرلاردىن قاسىم ئاخۇنۇنى سايلىدى. ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىلىقىغا تۆرت يىلدىن بېرى ئۆزىنىڭ قەبىلىسىنى ئەگەشتۇرۇپ خىتاي زالىملىرىغا قارشى كۈرەش قىلىۋاتقان ئوسمانىنى چاقىرىپ كېلىپ ۋالى قىلىپ بەلگۈلىدى. 1945-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە بارلىق ئۈچ ۋىلايەت خەلقى خىتاي زالىملىرىنىڭ زۇلمىدىن تولۇق ئازات قىلىندى. ئۈچ ۋىلايەت خەلقى ئەركىن ، ئازات ھايات كەچۈرۈشكە باشلىدى.

ئازاتلىق كۈرىشىمىزنىڭ يېڭىم يولدا توختاپ قېلىشىنىڭ سەۋەبلىرى

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئانا ۋەتىنى بولغان شەرقى تۈركستان ۋەتەن ئۈرۈشى 1945-يىلىنىڭ يېڭىمغا يېتىپ بارغاندا ، سوۋېت خەلقىنىڭ ۋەتەن ئۈرۈشى غالىبىيەتكە ئېرىشكەن ئىدى. سوۋېت خەلقى نېمىس باسقۇنچىلىرىغا قارشى ۋەتەن ئۈرۈشى ئېلىپ بارغان بولسا ، ئۇيغۇر خەلقىمۇ خىتاي باسقۇنچىلىرىنى ئۆز ۋەتىنىدىن قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن ، ئۆزىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ، ئازاتلىقىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن ئازاتلىق ئۈرۈشىغا ئاتلانغان ئىدى.

ئۇيغۇر خەلقى سوۋېت رەھبەرلىرى ،ئىنسانپەرۋەرلىك بىلەن ھەققانى مەيدانىدا تۈرۈپ بىزگە خالىس يارەم قولىنى سۇزدى ، بىزمۇ ئۇنىدىكى باشقا ئىللەردەك ھۆر ئازات ياشايمىز ، دەپ سوۋېت رەھبەرلىرىگە ئىشىنىپ كۈرەش ئېلىپ بارغان ئىدى. بولۇپمۇ كۈرەش يېڭى باشلانغان چاغدا سوۋېت رەھبەرلىرى تاشكەنت ، ئالمۇتا مەتبۇئاتلىرىدا كەڭ تۈردە تەشۋىق ۋەرەقىلەرنى بېسىپ ، بىزنى ھەدەپ ئازاتلىق ئىنقىلابىغا دەۋەت قىلغان ئىدى.ئەشۇ گىزىت-ژورناللاردا بېسىلغان شەرقى تۈركستان ئەزەلدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئانا ۋەتىنى بولۇپ ئۇزاق ئۆتمۈشلەردىن تارتىپ ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل دۆۋلىتى بولغان ، ئۇيغۇر خەلقى دۇنيا مەدەنىيىتىگە زور ھەسسە قوشقان خەلق ، بۇنى كۆرەلمىگەن خىتاي باسقۇنچىلىرى بۇلارغا تەجاۋۇز قىلىپ كىرىپ بېسىپ ئالدى. تارىختا ئۇيغۇر خەلقى ئۆز مۇستەقىللىقىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن سانسىز

كۆرەشلەرنى قىلغان ، ئۇيغۇر خەلقى ئۆز مۇستەقىللىقىنى ئۆز قولىغا ئېلىشى كېرەك ، دىگەندەك تەشۋىقاتلار شەرقى تۈركىستان خەلقىنى ، بولۇپمۇ يەرلىگىسى ئۇيغۇر خەلقىنى ئىشەندۈرگەن ئىدى. ئۆز بېشىدىن كۆپ زۇلۇملارنى ئۆتكۈزگەن ئۇيغۇر خەلقى سوۋېت رەھبەرلىرىنى خىيانەتكارلىق ،ئىككى يۈزلۈك قىلمايدۇ ، ئۇلار بىزنىڭ 1931-يىلىدىكى ئىنقىلابىمىزدا ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىنى تەن ئالدى. ئۇنداق خاتالىقلارغا ئەمدى يول قويمايدۇ ، دەپ سوۋېت رەھبەرلىرىگە ئىشەنگەن ئىدى. ئۇچ ۋىلايىتىمىز ئازاد بولۇپ ئازاتلىق تۈغى قادىلىشى بىلەن تەڭ سوۋېت رەھبەرلىرىنىڭ ئىنقىلاپقا بەرگەن ۋەدىلىرىگە قىلغان خىيانەتكارلىقى سىزىلىشكە باشلىدى.

قوراللىق كۆرەش 1944-يىلى ئاۋغۇستا ئېيىدا قەشقەر ۋىلايىتى ۋە غۇلجا ۋىلايىتىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا بىر مەزگىلدە باشلاندى. سوۋېت رەھبەرلىرى قەشقەر تاغلىرىدا تەشكىل قىلىنغان پارتىزان ئەترەتلىرىگە قىرغىز مىللىتىدىن بولغان گېنىرال ئىسقاقبەكنى قوماندان قىلىپ بەلگۈلىسە ، ئىلى ۋىلايىتىدە تەشكىل قىلىنغان پارتىزان ئەترەتلىرىگە رۇس مىللىتىدىن گېنىرال پالىنوپنى بەلگۈلەپ ئەۋەتتى. بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى 1931-يىلى قۇمۇل ۋىلايىتىدىن باشلانغان 1934-يىلى مەغلۇپ بولغان ئىنقىلاپلارغا قاتناشقان ئادەملەردىن ئىدى.

بۇ ئىككى قوماندانغا بۇيرۇقنى غۇلجا شەھرىگە جايلاشقان ئىككىنچى دومىدىكى ستالىنىڭ مەخسۇس ۋەكىلى گېنىرال پولكوۋنىك ستېپان ستېپانوۋىچ دېگەن ئادەم بېرىپ تۇراتتى. بۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئورۇندىماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بارلىق يوشۇرۇن پىلانلار ئەشۇ ئادەمنىڭ بۇيرۇقى بۇيىچە ئىجرا قىلىناتتى .

ئۇلارئورتا يۇنۇلۇش فرونتىنىڭ غالىبىيىتىنى دۇشمەنلەرنىڭ مەركىزى بولغان ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ بوسۇغىسى بولغان ماناس دەريا سىنىڭ بويىغا يەتكۈزۈپ بېرىپ توختۇتۇپ قويدى. شىمالى فرونتنى غەلبىلىك ئاياقلاشتۇردى. چۈنكى سوۋېت رەھبەرلىرى ئالتاي تاغلىرىدىكى بايلىقلارغا موھتاج ئىدى. بۇ پەقەت سوۋېت رەھبەرلىرىنىڭ خىيانەتلىرىنىڭ بىرىنىڭ ئىسپاتى.

قەشقەر تاغلىرىدىن كۆرەشكە ئاتلانغان پارتىزان ئەترەتلىرىنىڭ سانى كۆپۈيۈپ تاشقورغان ، يېكسار ، قاغىلىقلارغا ئوخشاش ئۇيغۇرلار زىچ ياشايدىغان شەھەرلەرنى ئاساسلىق بازا قىلىپ ، قەشقەر ، يەكەن ، خوتەن ۋىلايەتلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا ئون ئۇچ ناھىيەنى ئازات قىلىپ ئەركەشتامدىن قارا قۇرۇم تاغلىرىغىچە يېتىپ بارغان

چىگرا رايونلارنى ئىشغال قىلدى. ئىلى ۋىلايىتىدە ئون ئىككى مىڭ بەش يۈز كىشىدىن ئىبارەت مىللى ئارمىيە قۇرۇلغان بولسا ،تاشقورغاننى مەركەز قىلغان پارتىزانلار ئون تۆرت مىڭ كىشىلىك مىللى ئارمىيەنى قۇرۇپ چىققان ئىدى. غۇلجا شەھىرىدە شەرقى تۈركىستان ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ ئۇنىڭ رەئىسلىگىگە ئەلىخان تۆرەمنى بەلگىلىدى. تاشقورغاندا ۋاقىتلىق شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى تەشكىل قىلىپ ئۇنىڭغا قەشقەر شەھەرلىك ئابدۇلكېرىمخان مەخسۇمنى ھۆكۈمەت رەئىسى قىلىپ بەلگىلىدى ، بۇ ئىككى ئارمىيە بىلەن ئىككى ھۆكۈمەتنىڭ بىرلىشىپ كېتىشى ئۈچۈن ئاقسۇ فرونتى مۇھىم رول ئويناپتتى. بۇ ھەربىي كۈچلەرنىڭ سىرتىدا قۇمۇل ۋىلايىتىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا سىبىت باتۇر ، ئۇنان باتۇرلارنىڭ رەھبەرلىگىدە پارتىزان ئەترەتلىرى قۇرۇلۇپ ئۇرۇمچىدىكى دۇشمەنلەرنىڭ ئىچكىرىدىكى خوجايىنلىرى بىلەن بولغان ئالاقىلىرىنى ئۈزۈپ قويدى. تۇرپان ، پىچانلاردا ئابدۇراھمان مۇھىتى رەھبەرلىگىدە مەخپى پارتىزان ئەترىتى قۇرۇلۇپ ئۇرۇشقا تەييارلاندى. ئۇرۇمچىدە ھۇشۇر توختى رەھبەرلىگىدە ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ سوۋېت كونسۇل خادىملىرى ئارقىلىق ئىلى ئىنقىلاپچىلىرى بىلەن مۇناسىبەت ئورنۇتۇپ دۇشمەنلەرنىڭ ئىچىدىن زەربە بېرىشكە تەييارلاندى. شۇنداقلا بارلىق ئازات بولمىغان رايونلاردىكى شەھەر ، ناھىيە ھەتتا يېزىلاردىكى ئەر-ئايال ،قېرى-ياش دېمەي ئازاتلىق ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى. خەلقىمىزنىڭ بۇ قوزغىلىشىگە بەرداشلىق بېرەلمىگەن خىتاي باسقۇنچىلىرى تەسلىم بولۇشقا تەييار بولۇپ قالغاندا ستالىنچىلار ئۇرۇشنى توختۇتۇپ قويدى.توختۇتۇپ قويۇشنىڭ سەۋەبلىرىنى مەخپى تۇتتى.يالغاندىن ئۇرۇمچىدە دۇشمەنلەرنىڭ ئۇرۇشقا تەييارلىقى بەك چوڭ ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىزمۇ ياخشى تەييارلىق قىلىپ ئاندىن ھۇجۇم باشلايمىز ،دەيدىغان رەڭزالىق ئوقۇمنى ھەربى قىسىملارغا ئوختۇردى. بۇنىڭ تىگىدە قانداق يوشۇرۇن سىر بارلىقىنى ئورتا يۇنۇلۇش ۋە جەنۇبى فرونتلار تەركىۋىدىكى خادىملار بىلمەيتتى. 1945-يىلى ئوكتەبىرنىڭ بېشىدا بۇ يوشۇرۇن سىرلار ئاشكارە بولۇشقا باشلىدى.

45-يىلى 6-ئايدىن باشلاپ ئورتا يۇنۇلۇش ۋە شىمالى فرونتلارغا ئاتالانغان مىللى ئارمىيەمىزنىڭ ئادەم سانى ئون ئىككى مىڭ بەشيۈزدىن كۆپۈيۈپ ئوتتۇز ئىككى مىڭغا يەتكەن ئىدى. بۇلاردىن باشقا تاشقورغاننى مەركەز قىلغان مىللى ئارمىيەمىزنىڭ ئادەم سانىمۇ ئون تۆرت مىڭغا يېتىپ ھەر ئىككىلا قىسىم ھۇجۇمغا ئوتۇشكە تەييار ئىدى.

پۈتۈن شەرقى تۈركستان خەلقى مىللى ئارمىيەمىزنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىگە ئىشىنىپ يېقىن كۈنلەردە ئازاتلىقىمىزنى قولىمىزغا ئېلىپ ئۆزىمىزنىڭ ۋەتىنىگە ئۆزىمىز خوجايىن بولىدىغان بولدۇق دەپ تەلمۈرۈپ تۇرغان مەزگىلدە ستالىنچىلار ئۇرۇشنى توختاتتى. بېتىم، سۆھبەت، تىنچلىق دەيدىغان بۇيرۇقنى ئىلان قىلدى. ۋە بۇ بۇيرۇققا بۇي سۇنۇشقا مىللى ئارمىيەمىزنى مەجبۇر قىلدى. ئۇرۇمچىگە ئۆز ۋاقتىدا ھۇجۇم قىلماي تەييارلىق كۆرۈمىز دەپ ئۇرۇشنى توختۇتۇشنىڭ سىرلىرى مۇنداق يۇز بەرگەن ئىدى.

1945-يىلى 2-ئايدا ئامېرىكا،ئەنگلىيە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىبارەت ئۈچ دۆلەتنىڭ رەھبەرلىرى قىرىم يېرىم ئارىلىدىكى يالتاغا جەم بولۇپ، گېرمانىيە تەسلىم بولغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياپونىيەگە قارشى ئۇرۇش ئىلان قىلىشى مەسىلىسىنى مۇزاكىرىلىشىدۇ. بۇ مۇزاكىرىدە ستالىن ياپونغا قارشى ئۇرۇش ئىلان قىلىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى قىلىپ مۇڭغۇلىيەنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېتىراپ قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.بىزنىڭ ۋەتىنىمىزنى بولسا، خىتاي زېمىنى دەپ ئېتىراپ قىلىدۇ.شۇنداقلا خىتاي ھۆكۈمىتىگە ياردەملىشىپ شەرقى تۈركستان ئىنقىلابىنى تىنجىتىپ بېرىشكە تىرىشچانلىق كۆرسۈتىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. يالتا كېلىشىمىدىن كېيىنلا سوۋېت ھۆكۈمىتى شەرقى تۈركستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنى ئۇرۇشنى توختۇتۇپ،خىتاي تەرەپ بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە ھەمدە سۆھبەتتە خىتاي تەرەپنىڭ بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇش ھەققىدىكى شەرتلىرىگە ماقۇل بولۇشقا مەجبۇرلايدۇ. سۆھبەت ئۆتكۈزۈشكە شۇنداقلا خىتاي تەرەپ بىلەن بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇشقا قارشى بولغان جۇمھۇرىيەت رەئىسى ئىلىخان تۆرەم سوۋېت جاسۇسلىرى تەرىپىدىن ئوغۇرلۇقچە سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېلىپ كېتىلىدۇ.

مانا بۇ بىزنىڭ تەغدىرىمىزنى ھەل قىلغان يۇشۇرۇن سىرلارنىڭ بىرى. شۇ دەۋىردىكى يۇشۇرۇن سىرلارنى نوۋېتى كەلگەندە ئېيتىپ ئۆتۈشكە توغرى كېلىدۇ. ھەممىگە مەلۇم، ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركستانىنىڭ قەشقەر، يەكەن، خوتەن ئاقسۇ ۋىلايىتلىرىدە شۇ چاغدا ئون مىليونغا يېقىن ئۇيغۇرخەلقى ياشايتتى. ئەگەر بۇ ۋىلايەتلەردىن بىرى ئازات بولۇپ كەتسە ئۇرۇشنى توختۇتۇشقا مۇمكىن بولمايتتى. بۇنى ياخشى بىلگەن سوۋېت رەھبەرلىرى بۇ ۋىلايەتلەرنى ئازات قىلىشقا يېتەرلىك كۈچى بولسىمۇ ئارقىغا سوزۇپ كەلدى. ئاقسۇ فرونتىغا ياردەم ئەۋەتىشكە رۇخسەت قىلماسلىقمۇ نەق ئەنە شۇ قورقۇنۇشتىن كېلىپ چىققان ئىدى. ئەگەر ئاقسۇ ۋىلايىتى ئازات قىلىنىپ، جەنۇبقا

قاراپ يۇرۇشنى داۋام قىلغاندا جەنۇبى ۋىلايەتلەردىكى ئۇيغۇر ئاھالىسى ھەربى قىسىملار بىلەن قوشۇلۇپ كەتسە شەرقى تۈركستاننىڭ ئۇرۇمچىدىن باشقا ھەممە شەھەرلىرىنىڭ ئازات بولۇپ كېتىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. بۇ ئەنە شۇ ئىككىنچى يۇشۇرۇن سىرنىڭ دەللىلى ئەمەسمۇ ؟

خىتاي باسقۇنچىلىرى جەنۇپتىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قوزغۇلۇپ كېتىشىدىن قورقۇپ ، بۇ يەردىكى ھەربى كۈچىنى غۇلجا ، ئالتاي ، چۆچەك ئۇرۇشلىرىغا يۆتكەپ كېلەلمىگەنلىگىنىڭ سەۋەبىمۇ ئەنە شۇ يەردە. خىتاي باسقۇنچىلىرى ئۆلۈم گىرداۋىغا كېلىپ قالغاندا بېتىم مەسلىسى ئورتىغا چىقتى. بېتىم مەسلىسىنى ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق سوۋېت كونسۇلى ئورتىغا قويدى. بېتىم بۇ سۆھبەتنىڭ باشلىنىشى بولۇپ بۇ ، يوشۇرۇن سىرلارنىڭ ئۆچىنچى ئىسپاتى. بېتىم سۆھبىتى 1945-يىلى 10-ئۆكتەبىر كۈنى باشلاندى ، بۇ سۆھبەتكە خىتايلار تەرەپتىن جاڭ كەيشىنىڭ ئاتاغلىق سىياسەتچىسى جاڭ جىڭجۇڭ دېگەن گېنىرالى ئۇرۇمچىگە كېلىپ رەھبەرلىك قىلدى. بىز تەرەپتىن ھۆكۈمىتىمىزنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئوبۇلخەيرى تۆرە ، ئىچكى ئىشلار نازىرى رەخمجان سابىرى ،ھەربى بۆلۈم باشلىغى ئەخمەتجان قاسىملار قاتناشتى. ستالىننىڭ بۇيرۇغى بۇيىچە ئۇرۇمچىدىكى باش كونسۇلى كۆزەتكۈچى سۈپىتىدە قاتناشتى. سۆھبەت باشلىنىشتىن بۇرۇن خىتايلار جەنۇبى ۋىلايەتلەردە كۆرەش قىلىۋاتقان مىللى ئارمىيە قىسىملىرىنى تارقىتىپ تاشلاش ھەققىدە ئۇلتىماتۇم قويدى ، بۇنىڭغا بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز نارازىلىق بىلدۈرسە سوۋېت رەھبەرلىرى خىتايلارنىڭ ئۇلتىماتۇمىنى ئۇرۇنداشقا مەجبۇرلىدى. بۇ تالاش تارتىشلار بىر نەچچە كۈن داۋام قىلىپ بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز سۆھبەتنى توختۇتۇپ غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. بۇ ئۇلتىماتۇمغا بىزنىڭ رەھبەرلىرىمىز رازىلىق بەرمىدى. بولۇپمۇ ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرەم قەتئى قارشى چىقتى. ھەمدە غۇلجىدا تۇرۇشلۇق سوۋېت كونسۇلى داباشىنىڭ بەرگەن مەسلىھەتىنمۇ قوبۇل قىلمىدى. خىتايلار سىياسى كۆرەشتە يېڭىپ چىقىشنى مەقسەت قىلىپ ، ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق سوۋېتنىڭ گېنىرالىنى كونسۇلغا يالۋۇرۇپ سۆھبەتنى داۋاملاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئىككىنچى قېتىم ئۇرۇمچىگە بارغان بولسىمۇ خىتايلار خەلقىمىزنىڭ تەلىۋىگە توغرا كەلمەيدىغان مەسىلىلەرنى ئوتتۇرغا قويۇپ سۆھبەت كۈندىن كۈنگە سوزۇلۇشقا باشلىدى بۇ مەزگىلدە جەنۇبى ۋىلايەتلەردىكى قوشۇنلارغا غولامخان تۆرە دېگەن سوۋېتتىن كەلگەن كىشى قوماندانلىق

قىلاتتى. سوۋېت ھۆكۈمىتى غۇلامخان تۆرىنى چاقىرتىپ ئالدىۋ ، غۇلامخان تۆرە قايتىش ۋاقتىدا بارلىق ھەربى باشلىقلارغا مەن قايتىپ كەتمەك بولدۇم ، مىنىڭ ئورنۇمغا باشقا قوماندان كىلىدۇ ،سىلەر ھازىر ئىگىلەپ تۇرغان يېرىڭلارنى بوش قالدۇرۇپ ئويتاغ بىلەن قۇرشاپقا يىغلىپ تۇرۇڭلار دەپ كېتىدۇ ، ئۇلار بۇ بۇيرۇقنىڭ تىگىدە قانداق سىر بارلىقىنى بىلمەي كۆرسۈتۈلگەن يەرگە بىرىپ كۆتۈپ تۇرىدۇ.ئۆزۈن ئۆتمەي گېنىرال ئىسقاقبەك بىر قانچە ئادەملەر بىلەن كىلىپ ، بۇ يەردىكى ئارمىيەنىڭ بارلىق خادىملىرىنى باش ئىشتاپقا يىغىپ ، ئۇرۇش تۈختىدى ، ئۇرۇمچىدە تىنچلىق بىتىم مۇزاكىرىسى كېتىپ بارىدۇ. بىتىم شەرقى تۆركىستان خەلقلىرىنىڭ تەلىبىگە بىنائەن ھەل بولىدۇ. خالىغۇچىلار ئارمىيە سېپىدە قالسا مەيلى ، ئۆيگە كېتىشنى خالىغانلارغا رۇخسەت ،ئۇلارغا خىتايلار زىيان يەتكۈزمەيدۇ دەپ بۇيرۇق بەرگەن. يەنە ئارمىيە سېپىدە قىلىشنى خالىغانلارنى تاشقورغاندا ھەربى بۆلۈم باشقۇرىدۇ ،دەپ ئۇقتۇرغان. بۇ كۆتۈلمىگەن بۇيرۇققا ھەربى ئوفىتسېرلەر نارازى بولغان بولسىمۇ ھەربى تۈزۈمگە ئىتائەت قىلىپ بۇ ئىھۋالنى جەڭچىلەرگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن كەلگەندە ،سۈۋېت تەرەپنىڭ جەڭچىلەرنىڭ قولىدا مىلتىق تۇرماق بىر دانە قىلىچ قويماي ئېلىپ كەتكەنلىكىنى بىلگەن. بۇ دەرت ئىلەمگە چىداشلىق بىرەلمىگەن بىرىگادا كوماندىرى سابىتبەك غەزىۋىنى باسالماي شۇ كۈنى ۋاپات بولىدۇ. ئىككى پولك كوماندىرىمۇ غەزەپ ئىچىدە پاكىستانغا كېتىدۇ. ئۆيلىرىگە قايتقان جەڭچىلەرنى خىتايلار بىلىپ قىلىپ يولىنى توساپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن. خىتاي جاللاتلىرى جەنۈبتا ئازاتلىق كۈرەشكە قاتناشقان ئون تۆرت مىڭ جەڭچىنىڭ بىرىنى قويماي قىرىۋەتكەن. ئۇلاردىن باشقا سەنلەر ئىسىيانچىلارغا ھىسداشلىق قىلىپ ياردەم بەرگەن دەپ ئىككى مىڭدەك يۇرت چوڭلىرىنى تۆتۈپ ئۆلتۈرۈپ ، ئۆيلىرىگە ئوت قويۇپ بالا چاقىلىرىنىمۇ ئۆلتۈرۈەتكەن. دىمەك بۇ جەريانىدا ئۇيغۇر قىرىنداشلىرىمىزدىن ئون ئالتە مىڭ ئادەم ناھەق قۇربان بولدى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق كۈرىشىگە سوۋېت رەھبەرلىرى ئەنە شۇنداق ساتقۇنلۇق قىلدى.

بىزنىڭ ئىنقىلابىمىز شەرقى تۈركىستانىنىڭ ئۇچ ۋىلايىتىنى ئازات قىلىپلا تۈختاپ قالماي پۈتۈن شەرقى تۈركىستانىنى تولۇق ئازات قىلىپ مۇستەقىل ياشاشنى ئارزۇ قىلىپ باشلانغان ئازاتلىق ئىنقىلاپ ئىدى. چۈنكى شەرقى تۈركىستان ئۇيغۇرلار ۋەتىنى. خىتاي باسقۇنچىلىرى بىسىپ ئالغاندىن باشلاپ بۈگۈنگە قەدەر خىتاي زالىم باسقۇنچى ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ چىكىدىن ئاشقان زۇلۇملىرىنى توختاتماي داۋام قىلدۇرۇپ كەلگىنى

ئۇچۇن ، بۇ زۇلۇملارنى يالغۇز ئۇيغۇر خەلقلا ئەمەس شەرقى تۈركستاندا ياشاۋاتقان خىتايدىن باشقا مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى تەڭ تارتىپ كەلگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۇن خىتايلاردىن باشقا مىللەتلەر ئۇيغۇر خەلقى بىلەن بىرلىكتە كۈرەش قىلىپ كەلدى. بۇ خىل زۇلۇمغا قارشى ھىسداشلىق خىتاي خەلقى ئىچىدىمۇ بار ئىدى. بىزنىڭ ئىنقىلابىمىز ھەققانى ئىنقىلاپ بولغىنى ئۈچۇن ناھايىتى تېزلىكتە پۈتۈن شەرقى تۈركستان خەلقىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى. يەنى بارلىق خەلق بىز بىلەن بىللە بولۇپ خىتايلارنى يىتىم قالدۇردى. شۇنىڭ ئۈچۇن بۇ ئىنقىلاپنىڭ ئۇيغۇر ۋەتەندىكى ئىستىبداد تۈزۈمىنى ئاغدۇرۇشىغا ھېچ قانداق گۇمان يوق ئىدى. گەرچە گومىنداڭچىلارنىڭ يۈزمىڭلىغان ئارمىيەسى بولسىمۇ ، مىللى ئارمىيەمىزنى يېڭىشكە ئاجىزلىق قىلىپ ئىچكىرىگە قاراپ قېچىشقا تەييار بولۇپ قالغان ئىدى. شەرقى تۈركستاندىكى ئازاتلىق ئۇرۇشىنى پەقەت ستالىنىڭ تۈختۇتۇپ قويايالايدىغانلىقىنى بىلگەن خىتاي باسقۇنچىلىرى ستالىنغا يالۋۇرۇپ ، ئۇرۇشنى يېرىم يولدا توختۇتۇپ ، سىياسى كۈرەشكە سىلىپ قويدى. جاڭ كەيشى ئۆزىنىڭ ئاتاغلىق سىياسەتچىسى جاڭ جىڭجۇڭ دېگەن خىتاينى ئۇرۇمچىگە ئەۋەتىپ ، بىتىم مۇزاكىرىسىنى باشلىغان بولسىمۇ ، بىتىم توختامى خىتايلار ئويلىغاندەك تېز ھەل بولمىدى. بىزنىڭ ۋەكىللىمىز ئەخمەتجان قاسىمى گومىنداڭچىلارنىڭ ھىلە مىكىرلىرىنى ئىچىپ تاشلاپ ، يول قويمىغانلىقتىن سىياسى كۈرەشمۇ مەقسەتنى ھەل قىلالماي ،خىتايلار ئۆزلىرى قول قويغان بىتىمگە ئەمەل قىلماي بىتىمنى بۇزۇپ ۋەكىللىرىمىز قايتىپ كەلدى. بىراق ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇشقا ستالىن يول قويمىدى. ئەلۋەتتە بۇ يەردە يەنە قانداقتۇ سىرلار بار ئىدى. بۇ سىرلارنى بىزنىڭ ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بىلىپ تۇرغان بولسىمۇ ئۇمۇمى خەلققە ئاشكارە قىلىشقا بولمايتتى ، قىسقىچە قىلىپ ئېيتقاندا ھەربىر رەھبەر ئۆز بېشىدىن قورقاتتى. ياكى 30 - يىللاردىكى ئىنقىلاپنىڭ ئاقىبىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن بولسا كېرەك .

ئازاتلىق ئۇرۇشنى توختۇتۇپ قويۇش ئۈچۈن بىتىم مەسىلىسى گومىنداڭچىلارنىڭلا تەلىبى بولۇپلا قالماي بۇنىڭ ئارقىسىدا زور مەخپى سىرلار يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى. ئۇ سىرلارنىڭ ئەڭ مۇھىمى ئۇيغۇرلار ۋەتىنى شەرقى تۈركستانىنىڭ تەقدىرى توغرىسىدا ئىككى كومموۇنىست ئىمپېرىيەنىڭ ئۆز ئالدىغا ئايرىم پىلانلىرى بولغان.

سۇۋېت ئىمپېرىيەسىنىڭ باشلىقى ستالىن شۇ شىسەينىڭ خىيانىتىدىن كېيىن ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدىن ئالىدىغان پايدىدىن قۇرۇق قىلىپ ، ئۆزىنىڭ گېتلىر بىلەن

بولىۋاتقان ئۇرۇشى غالىبىيەت باسقۇچىغا يېتىپ بارغاندا ، شەرقى تۈركىستاننىڭ قەشقەر ، ئىلى ۋىلايەتلىرىدىن 1944-يىلى ئاۋغۇست ئىيدا گومىنداڭ خىتايلىرىغا قارشى ئۇرۇش قوزغىدى. بۇ ئۇرۇشنى قوزغاشتىن مەقسەت بىرىنچى ، شۇڭ شىسەيدىن ئۆچ ئىلىش. ئىككىنچى ، ئۇيغۇرلار ئۆچۈن ئۆزىنىڭ قول ئاستىدا ئۇيغۇر رىسپۇبلىكىسى قۇرۇپ بىرىپ ، ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدىكى يەر ئاستى ، يەر ئۈستى بايلىقلىرىدىن كەڭ تاشا پايدىلىنىپ ئۇرۇشتا خاراپ بولغان يىزا ئىگىلىك ، مالىيە- ئىقتىسادىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش. ستالىننىڭ بۇ پىلانى ئەمەلگە ئېشىپ ، ئۆچ ۋىلايەت تولۇق ئازات بولۇپ يەر ئاستى ، يەر ئۈستى بايلىقلىرىدىن پايدىلىنىشقا باشلىغاندىن كېيىن قىزىل خىتايلارغا ياردەم قىلىپ جاڭ كەيشىنى ئەنجىندىن ھايداپ چىقتى. قىزىل خىتاي ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقىشقا ياردەم قىلدى. كۆپلىگەن زاۋۇت فابرىكىلارنى قۇرۇپ بەردى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئىنقلابى ئىككى كوممۇنىست ئىمپېرىيەنىڭ قۇربانى بولۇپ ،ئاقىبەتتە باسقۇنچى قىزىل خىتايلارنىڭ مۇستەملىكىسى بولۇپ قۇل ئورنىدا ئىزىلىپ كېلىۋاتىدۇ. جاڭ كەيشى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق كۈرىشىنى توختۇتۇشقا ئىرىشكەن بولسا ، كومۇنىست خىتاي ھاكىمىيىتى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنى مەڭگۈ ئۆزىنىڭ مۇستەملىكىسى قىلىپ ئىلىش ئۈچۈن ھەرىكەت باشلىدى. ستالىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ۋەتىنى شەرقى تۈركىستاننىڭ تەغدىرىنى ماۋزېدۇڭغا ئوتكۈزۈپ بەردى.

1945-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە شەرقى تۈركىستان مىللى قىسىملىرىمىز غۇلجا ، ئالتاي ، چۆچەك ۋىلايەتلىرىنى تولۇق ئازات قىلىپ ئۇرۇمچىنىڭ بوسۇغىسىغا يېتىپ بارغاندا ئۇرۇشنى توختۇتۇپ قويغان ستالىنچىلارنىڭ قارا نىيەتلىك مەخپى سىرى ماۋچىلارنىڭ غالىبىيەت قازىنىشىغا مۇناسىبەتلىك ئىكەن ، بىراق بۇ مەخپى سىرلارنى ئۆز ۋاختىدا بىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.يەنە بىر سىر ئۇرۇشنى توختۇتۇپ قويۇپ بىتىم ، سۆھبەت ، كېلىشىم دېگەنلەرمۇ ستالىنچىلارنىڭ تەشەببۇسى. چۈنكى بۇ سۆھبەتنىڭ بېشىدىن ئاخىرىغىچە ستالىنچىلارنىڭ ئۇرۇمچىدىكى كونسۇلى قاتنىشاتتى. مىللى ئارمىيەمىزنى ئاقسۇدىن قايتۇرۇپ كەلگەنلەرمۇ ستالىنچىلار ۋە ئۇلارنىڭ بۇيرۇغى. قەشقەر ، يەكەن ، خوتەن ۋىلايەتلىرىدە ئۇيۇشقان ئونىمىڭدىن ئارتۇق پارتىزانلارنىڭ قوراللارنى تارتىپ ئېلىپ تارقىتۇەتكەنلەرمۇ ستالىنچىلار. بۇ ئىشنى بىجىرىش ئۈچۈن ئىسقاقبەكنى غۇلجىدىن سوۋېت ئارقىلىق ئەكەلگەنلەرمۇ ستالىنچىلار. قۇمۇل

تاغلىرىدا پارتىزان ئەترەتلىرى تەشكىل قىلىپ گومىنداڭنىڭ تىجىكىرى بىلەن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىغاندا بۇ پارتىزانلارنى تارقىتىۋەتكەنلەرمۇ ستالىنچىلار.

ئازاتلىققا تەشنا ئۇيغۇر خەلقى ئورتا ئازىيەدىكى بىزگە قېرىنداش مىللەتلەر ئۈزىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئالدى. بىز نېمە ئۈچۈن تىنچىچە ئازاتلىققا ئېرىشەلمەي كېلىۋاتىمىز دېگەن سوئاللارنى ئورتىغا قويۇپ ھەرخىل پىكىرلەردە بولماقتا. مەنمۇ بىر ئاددى ئۇيغۇر پەرزەندى سۈپىتىدە ئۆز پىكرىمنى ئورتىغا قويۇپ جاۋاپ تېپىشقا ھەرىكەت قىلىپ كۆرەي. مىنىڭچە ئۇيغۇر خەلقى ئۆز ئازاتلىقىنى ئۆز قولىغا ئېلىش ئۈچۈن خىتايدا دېموكراتىك ئۆزگۈرۈش مەيدانغا چىقىپ خىتاي پارچىلىنىش كېرەك.

بۇيەردە تۆۋەندىكى ئەمەلى ئەھۋاللارنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ كۆرەيلى :بىزلەر بۆگۈنگە قەدەر خىتاي بىلەن رۇسلارنىڭ بىسىمى ئاستىدا ياشاپ كېلىۋاتىمىز. بۇنى ستالىن دەۋرىدىكى ئەمەلىيەت ۋە ھازىرقى كوممۇنىست قالدۇقلىرىنىڭ ئەمەلىيىتىمۇ شۇنى ئىسپاتلاپ تۇرىدۇ. رۇس كوممۇنىستلىرى ئورتا ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ مۇستەقىل ياشىشىنى خالىمايدۇ.بۇنى ھازىرقى ئەمەلىيەتلەردىن كۆرۈپ ئىلىش تەس ئەمەس. ستالىن دەۋرىدىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارتقان جەبرى جاپالىرىنى ئۇلارغا قىلىنغان جىنايەت ، خىيانەتلەرنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ باقايلى .بىز كېيىنكى ئىككى ئەسىردە ئېلىپ بارغان ئازاتلىق كۈرەشلەرنى قويۇپ تۇرۇپ ، پەقەت 1931-يىلىدىكى قۇمۇل ئىنقىلاۋىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرسەك ، 1933-يىلى ئۇيغۇرلار قەشقەردە ئازاتلىقىنى ئۆز قولىغا ئېلىپ ،ھاكىمىيەت قۇرۇش باسقۇچىغا يەتكەندە رۇس كوممۇنىستلىرى ئۆزىنىڭ ئارمىيەسىنى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىگە كىرگۈزۈپ ئۇيغۇرلار ھاكىمىيىتىنى يوقۇتۇپ خىتاي ھاكىمىيىتىنى قۇرۇپ بەردى. خىتايلار ئۇيغۇر ئىلىدە ياشايدىغان بىلىملىك ،ئەقىللىق ، قول ئىلكىدە بار ئىشچان ئادەملەردىن بەشىۋزمىكىنى قولغا ئېلىپ قىيناپ ، ئۆلتۈرۈپ يوقاتتى. ئەمدى رۇس كوممىستلىرى بولسا ستالىن رەھبەرلىكىدە ئورتا ئاسىيادە ياشايدىغان ئۇيغۇرلارنى قولغا ئېلىپ ، سىبىرگە پالاپ ، ئۆلتۈرۈپ يوقاتتى. خەلقىمىز 1944-يىلى ئىلى ۋىلايىتىدە ، قەشقەردە ئىنقىلاپ قوزغاپ غۇلجا شەھىرىدە ئازات شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى قۇرۇپ ئىنقىلاپ ئۈزۈل كېسىل غالىبىيەت باسقۇچىغا بارغاندا يەنە خىتايلارغا قۇل قىلىپ تۇتۇپ بەردى. رۇسلارنىمە ئۈچۈن ئۇيغۇرلارنىڭ ئازاتلىقىنى خالىمايدۇ دېگەن سوئال تۇغۇلىشى مۇمكىن ؟ بۇھەقتە مىنىڭ پىكرىم مۇنداق:

قەدىم زامانلاردىن تارتىپ ئورتا ئاسىيادىكى قېرىنداش خەلقلەر بىلەن شەرقى تۈركستاندا ياشايدىغان خەلقلەرنىڭ يېرى بىر ، تىغى بىر ، سۈيى بىر ، تىلى بىر ، دىنى بىر بۇلۇپ تۈركستان نامى بىلەن ياشاپ كەلگەن ، بىر-بىرى بىلەن چىگىراسىز ياشايتتى. دىنى ئىتىقادى ، تىلى ، قەلبى بىر بولۇپ ئۆرپى ئادەتلىرىمۇ ئوخشاش بولغاشقا بىرلىكتە ئىناق ياشايتتى ، ئەگەر بۇلار يەنە شۇنداق بىرلىشىپ ، بىر پۈتۈن ئەل بولۇپ كەتسە ، خىتايغىمۇ ، رۇسلارغىمۇ خەتەرلىك.شۇ سەۋەپتىن ئۇيغۇر خەلقىنى تا بۈگۈنگىچە خىتايلارنىڭ بىسىمى ئاستىدا قالدۇرۇپ كەلدى ، ئەگەر رۇس ھۆكۈمرانلىرى ھەققەتكە كۆز يۇممىغان بولسا ئۇيغۇر خەلقى بۈگۈنكىدەك دەھشەتلىك خورلۇقتا قالماي ئازات بولۇپ كېتەتتى. رۇسلار بۈگۈنگىچە خىتاي ھاكىمىيىتىنى قوللاپ كېلىۋاتىدۇ.بۇ ئۆتنە ئالەم ،جانابى ھەق ھامان بىر كۈنى بۇ ناھەقچىلىكنى تەكشىمەي قويمايدۇ. ئۇيغۇر خەلقىمۇ يېقىن كەلگۈسىدە چۈقۇم ئازاتلىققا چىقىدۇ ، بۇنىڭغا مېنىڭ ئىمانىم كامىل.

جەنۇبى فىرونتتىن مىللى ئارمىيەنى قايتۇرۇپ كېلىش

ئاقسۇ ئۇرۇشىدىن ستالىنچىلار چوڭ ئەندىشە قىلاتتى. ئەگەر شەرقى تۈركستان مىللى ئارمىيە قىسىملىرى ئاقسۇ ۋىلايىتىنى ئازات قىلىپ ، جەنۇبتىكى پارتىزانلار بىلەن قوشۇلۇپ كەتسە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىنى توختۇتۇپ ئىلىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ستالىنچىلار ئوبدان بىلەتتى ، شۇنۇڭ ئۈچۈن تۇڭدۇندىكىدەك ئۇچ خىل تەدبىرنى قوللاندى :

1- شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتى نەزەردە تۇتقان تىكەس ،كۇنەس ئاتلىق پولكىلىرىنىڭ جەنۇبى فرونتقا بىرىشىغا رۇخسەت قىلمىدى.

2- ئاقسۇ شەھىردە قاتتىق ئۇرۇش بولۇۋاتسا ئۆزلىرى سىتىپ بەرگەن ئاساسلىق قوراللاردىن پۈلمۇت ، ئاپتوماتلارنى قايتۇرۇپ ئېلىپ كەتتى.

3-جەنۇبى فرونت پارتىزانلىرىنى قايتۇرۇپ كەلمىسەك تىنچلىق بىتىمگە تۇسقۇنلىق بولۇدۇ دېگەن باھانە بىلەن بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئاقسۇدىكى پارتىزانلارنى قايتۇرۇپ كەتتى.

بۇلارنى قايتۇرۇپ كىلىپ تەكەسكە ئورۇنلاشتۇرۇپ پولك تەشكىل قىلىپ سۈپاخۇنىنى پولك كوماندىرى قىلىپ بەلگۈلىدى. قاسىمجان قەمبىرىنى ھەربىي سوتنىك رەئىسى ۋە قوشۇمچە سەھىيە نازارىتىنىك نازىرى قىلىپ بەلگۈلىدى. ئابدۇكېرىم ئابباسنى ھۆكۈمەت تەشۇبقات بۆلۈم باشلىقى قىلىپ بەلگۈلىدى. مېنى غۇلجا شەھەر كومېنداتنىڭ باشلىقى قىلىپ بەلگۈلىدى.

بۇ ۋەزىپىنى خۇددى جەڭ مەيدانلىرىدا ئۇرۇش قىلىۋاتقاندەك كېچە كۈندۈز ئىشلەشكە توغرا كەلدى، چۈنكى بېتىم باشلىنىشى بىلەن تەڭ شەھەر ئىچىدە ۋە سىرتىدا دۈشمەنلەرنىڭ جاسۇسلىرى كۆپۈيۈپ كەتتى. ئەگەر سەزگۈر بولمىساق بۇ جاسۇسلار ھەرخىل زىيانكەشلىك ئىشلىرىنى قىلىشى مۇمكىن ئىدى. بىز ھۇشيار بولغىنىمىز ئۈچۈن دۈشمەنلەر ئۇرۇمچىدىن ئەۋەتكەن بىر قانچە جاسۇسلىرىنى قولغا چۈشۈرگەن ئىدۇق، بۇنىڭ ئىچىدە غۇلجا شەھىرىگە ئورنۇشۇپ ئېلىپ رادىيوئاپپاراتى ئارقىلىق دۈشمەنگە خەۋەر بېرىپ تۇرغان ئىشپىيۇنلارمۇ بولدى. بېتمەدىن بۇرۇن شەرقى تۈركىستاننىڭ ئازات بولغان ۋە بولمىغان رايۇنلىرىدا ياشايدىغان خىتايلاردىن باشقا مىللەتلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئارزۇسى خىتاي باسقۇنچىلىرىنى شەرقى تۈركىستاندىن قوغلاپ چىقىرىشقا قارىتىلغان ئىدى. ئۇرۇش توختاپ سۆھبەت باشلانغاندىن كېيىن ئاۋام خەلقنىڭ بېتمىگە بولغان كۆز قارىشى ھەرخىل بولغان بولسىمۇ ئازاتلىقتىن ئۈمىدىنى ئۈزمىگەن ئىدى. چۈنكى بېتمىگە سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى ۋەكىلى قاتناشقاندىن كېيىن، بېتمىنىڭ يەكۈنى شەرقى تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ مەنپەئىتىگە ئويغۇن ھەل بولىدۇ دەپ ئىشىنەتتى. ئەپسۇس بۇ بېتىم خەلقىمىزنىڭ ئىشەنچىسىنى ئاقلىمىدى. ستالىنچىلارنىڭ كازاپ ،يالغانچى ئاغمىچى ئىكەنلىگىنى بىلمەي قالدى. بۇنىڭ سەۋەبى سوۋېت ھۆكۈمىتى پۈتۈن دۇنياغا ئۈزىنى بىز بارلىق ئىنسانلىگەن ئەللەرنىڭ غەمخورى، ھىمايىچىسى دەپ جار سالغاشقا خەلقىمىز ئۇنىڭغا ئىشەنگەن ئىدى.

سۆھبەت 1945-يىلى ئۆكتەبىردە باشلانغان بولسىمۇ تالاش تارتىشلار كۆپۈيۈپ كەتتى. بولۇپمۇ بىرلەشكەن ھۆكۈمەت قۇرۇش توغرىسىدا ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنى خەلقچىل ئۆسۈلدا خەلق ئۈزى سايلاپ چىقىش مەسىلىسى ئورتىغا قويۇلغاندا خىتايلار بۇ تەلەپكە يول قويماسلىققا تىرىشتى. شۇنداقلا ئىنسان ھوقۇقى مەسىلىسى بىلەن مىللى ئارمىيە مەسىلىسى ھەققىدە كۆپ تالاشلار يۈز بەردى. ئۇمۇمەن خەلقىمىزنىڭ مەنپەئىتى مەسىلىسىگە ئامال قىلىپ خىتايلار قارشى تۇرۇشقا تىرىشتى. نەتىجىدە سۆھبەت

سوزۇلىشقا يۇز تۇتتى. خىتايلار سۆھبەتتە ئۆزىنىڭ ۋەكىلى جاڭ جىڭجۇڭغا بەك ئىشىنەتتى. چۈنكى بۇ جاڭ كەيشىنىڭ ئىشەنگەن گېنېرالى ۋە دىپلوماتى ئىدى. سۆھبەت باشلىنىش بىلەن تەڭ خىتايلار خىلمۇ-خىل نەيرەڭ‌ۋازلىق قىلىشقا باشلىدى. ئەخمەتجان قاسىمى گومىنداڭچىلارنىڭ سۈيقەستىنى پاكىتلار بىلەن پاش قىلىپ ،خەلقىمىزنىڭ ھەققانى تەلەپلىرىنى ئورتىغا قويدى. بىزنىڭ تەلەپلىرىمىزگە گومىنداڭچىلار ئۇنىماي ھەتتا بۇزغۇنچىلىق ئىشلىرى يۈز بەرگەشكە سۆھبەت توختاپ جاڭ جىڭجۇڭ نەنجىڭگە ، بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز غۇلجىغا كەتتى. بۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ دۇشمەن ھەربى كۈچىنى چىڭىتىشقا باشلىدى.

1946-يىلى ئىيۇندا شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرەمنى خەلققە تۈيدۈرماي ستالىنچىلار ئوغۇرلاپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېلىپ چىقىپ كەتتى.ئۇنىڭ ئورنىغا ئەخمەت ئەپەندىنى بەلگۈلىدى.

ئەلىخان تۆرەمنى ماشىنىغا سىلىپ ئېلىپ ماڭغىنىنى مەن كۆرگەن ئىدىم. ئەمما قايىققا ئېلىپ ماڭغىنىنى بىلمىگەن ئىدىم ، ئۇنىڭ سەۋەبى مەن ئۇ چاغدا شەھەر گارنىزون كامىندانتى بۆلۈپ ئىشلەيتتىم. گارنىزون بويىچە بىر سوتكىدا مىڭغا يېقىن ئەسكەرلەر تىگىشلىك يەرلەردە كۆزەتتە تۇراتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى شەھەر ئاھالىسىنىڭ تىنچ ھاياتىغا شەھەر كامىندانتى كاپالەتلىك قىلاتتى. ئىككىنچى دومىنىڭ باشلىقى ، ئىستالىننىڭ مەخسۇس ئادىمى گېنېرال پولكوۋنىك ستېپان ستېپانوۋىچنىڭمۇ خەۋپسىزلىكىگە شەھەر كامىندانتى كاپالەتلىك قىلاتتى. شۇڭا مەن بۇ ئۆيگە ھەر كۈنى بىر قېتىم كىلىپ كۆزەتتىكى ئەسكەرلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپ پارول بېرىپ كېتەتتىم. ئەشۇ پارولنى توغرا ئېيتالىغان ئادەم بۇ كىشىنىڭ يىنىغا كىرەلەيتتى. مەن بۇ كىشىنىڭ ئۆيىگە كىلىپ ئەسكەرلەر بىلەن سۆھبەتلىشىپ تۇرسام ،ئۆيدىن ستالىننىڭ ۋەكىلى گېنېرال بىلەن ئەلىخان تۆرە چىقىپ ماشىنىغا ئولتۇرۇپ قورادىن چىقىپ كەتتى. كوچىغا چىقىپ قاراپ تۇرسام شەھەر تەرەپكە بۇرۇلمايلا شەھەر سىرتىغا بۇرۇلۇپ كەتتى. قايىققا كېتىپ بارغىنىنى بىلمىدىم. بۇلار ماشىنىغا ئولتۇرىۋېتىپ ھەر ئىككىسى ماڭا تىكىلىپ قاراپ قويدى ، گەپ قىلمىدى. لېكىن ، ئەلىخان تۆرەمنىڭ چىرايىدا قانداقتۇر بىر ھاياجانلىق سەزگەن ئىدىم. ئارىدىن ئىككى سائەت ئۆتكەندە ھۆكۈمەت ئىدارىسىگە بارسام ، قاسىمجان قەمبىرى بىلەن رەخمجان سابىرى ئۆچراپ قىلىپ ئەلىخان تۆرەمنى بىزگە بىلدۈرمەي ئېلىپ كېتىپتۇ دېگەن ئىدى.

شەرقى تۈركستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ئەلىخان تۆرىنىڭ پائالىيىتى ئەنە شۇنداق ئاياقلاشقان ئىدى. ئاردىدىن ئون ئىككى يىل ئۆتۈپ 1958-يىلى كۆتۈلمىگەن يەردە ئەلىخان تۆرەم بىلەن ئۈچرۈشۈپ قالدىم. مېنى ئۇنتىماپتىكەن، دەررۇ تونۇپ سۆھبەتلىشىشكە قىزىقىپ قالدى، چۈنكى كېيىنكى ۋاقىتلاردا بىرەر ۋەقە يۈز بەرسە ماڭا ئىشىنىپ ۋەزىپە تاپشۇراتتى. شۇلاردىن بىرنى ئېيتىپ ئۆتەي.

ئىدارەمدە بىر ئىش بىلەن باش قاتۇرۇپ ئولتارسام تېلىفون كىلىپ قالدى. مەن تۇرۇپكىنى سەل كېچىكىپ ئالدىم، -مەن ئەلىخان تۆرە، قەيەرلەردە ئۇخلاپ يۈرسەن؟ تېز يېتىپ كەل! دەپ بۇيرۇق قىلدى. مەن قانداق خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويدىمكىن دەپ خاۋاتىرلىنىپ يېتىپ بارسام قاتتىق غەزەپ بىلەن كابىنىتىدا ئولتۇرغان ئىكەن.

- ياقا چىقىپ ئولتارسام ماڭا قەست قىلىپ ئوق ئاتتى. ئوق ئاتقان ئادەم يۇشۇرنۇپ قالمىسۇن ھازىر تۆتۈپ مېنىڭ ئالدىمغا ئەكىر! دەپ كەسكىن بۇيرۇق قىلدى. ئۆزىدىن تەپسىلى سوراش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى غەزىبى كىلىپ تۇرغان ئىكەن. رۇخسەت سوراپ چىقىپ كەتتىم. مۇھاپىزەتچىلىرىدىن سوردىم، تۆرەم بىر ئاز دەم ئالاي دەپ ياقا چىقىپ ئۇستەلدە بىرنەرسە ئوقۇپ ئولتۇراتتى. ئىككى قېتىم ئاتقان ئوق بېشىمىزدىن ھالقىپ ئۆتكەندەك بولدى. تۆرەم دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپىغا بىر قاراپ قويۇپ گەپ قىلماي كىرىپ كەتتى. ئاڭغىچە سىزمۇ يېتىپ كەلدىڭىز، دىدى: يۇر ئولتۇغان يەرنى كۆرسەت، دەپ بىللە ئېلىپ باردىم، جەنۇبى تەرىپى سوۋېت كونسۇلىنىڭ ئىچى. شىمالى تەرىپى تاتارنىڭ بىغى، مەن ئاتقان ئوق يان قورالنىڭ ئوقى بولسا كېرەك دەپ پەرەز قىلىپ ئىگىز تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ تاتارنىڭ بېغىغا كىرسەم ئالما دەرىخى ئۈستىگە ئادەم سۈرىتى ياسالغان تاختاي ئىسقىلىق تۇرۇپتۇ، ئۆي ئىگىسىدىن بۇ تاختايغا بىرسى ئوق ئاتتىمۇ دەپ سورىسام، بۇ تۇرت ئىغىز ئۆيدە پولكوۋنىك موگۈتنۇپنۇك باللىرى ئىجارىغا تۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئوغلى فرونتىدىن كەلگىلى ئىككى كۈن بولدى. ئۇنىڭ يەنە بىر دوستى بار، شۇ ئىككىسى ئاتقان ئىدى. تېخى يېرىم سائەت بولدى، ئۇ ئىككىسى تالاغا چىقىپ كەتتى دىدى. تاختاي ئەلىخان تۆرەم ئولتۇرغان تەرەپتىكى ئالمىغا ئىسقىلىق بولغىنى ئۈچۈن مەس ھالدا ئاتقان ئوق تاختايغا تەگمەي، ئەلىخان تۆرەم ئولتۇرغان يەردىن ئۈچۈپ ئۆتكەنلىگى ئىسپاتلاندى. مەن بۇ تاختاينى ئېلىپ ئەلىخان تۆرەمنىڭ ئالدىغا كىرىپ، تۆرە ئاتا، مېنى كەچۈرۈڭ، بۇ سىزگە

قەست قىلىپ ئانقان ئوق ئەمەس ، مۇشۇ تاختايدىكى سىزىپ قويغان سۈرەتكە ئانقان ئوق ،ئوقنى پولكوۋنىك موگۇتنۇپنىك بالىسى ئاناتولى بىلەن ماسكالۇپنىك بالىسى ئاندىرى ئېتىپتۇ ، بۇ ئىككىسى پالىنوپنىك شتابىدا كاپىتان بولۇپ ئىشلەيدۇ ، ئون كۈنلۈك دەم ئېلىشقا كېلىپ ئۆزلىرىنى تېزىمغا ئالغۇزغان ئىدى. مەسلىكتە شەھەر تەرتىبىنى بۇزۇپ ئوق ئانقان خاتالىقى بار دېۋىدىم ، تۆرەم ئۇرۇش دەۋرىدە ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۆتىمەي ئىچىپ يۈرگىنى ئۈچۈن مۇرىسىدىكى پاگوننى يۇلۇپ ئېلىپ ، بۇگۈندىن قالدۇرماي شىخۇغا جۈنەت دەپ بۇيرۇق بەردى. مۇشۇ ۋەقەدىن كېيىن باشقا بىرقانچە ئىشلارنىمۇ ئۆز ۋاختىدا بىجىرگىنىم ئۈچۈن مىنى يېقىن كۆرۈپ قالغان ئىدى. شۇنىك ئۈچۈن بولسا كېرەك ، مىنىك بىلەن سۆھبەت قىلغۇسى كىلىپ قالدى. سەن ۋەتەندىن قاچان كەلدىك ؟ سىنى نېمە سەۋەبلەر ۋەتەندىن ئايرىلىشقا مەجبۇر قىلدى ؟ مەن كەتكەندىن كېيىن نېمە ئىشلار يۈز بەردى ؟ دېگەندەك ھەرخىل سوئاللارنى بەردى ، ئۇزەمنىك بىلگىنىچە جاۋاپ بەردىم. قانائەت ھاسىل قىلسا كېرەك.ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمزغا يېقىن كەلگۈسىدە ئاللا نۇسرەت ئاتا قىلىدۇ ئوغلۇم دەپ چوڭقۇر ئويغا پاتتى. مەن تۆرە ئاتا سىزنى ئىككىنچى دوم ئېلىپ كەتكىنىنى مەن كۆرگەن ئىدىم ، سىزمۇ ماشىنىغا ئولتۇرۇتىپ مىنى كۆرگەن ئىدىگىز ، دېسەم ؛ توغرا ئوغلۇم بۇ ۋەقەنى سورىمىساك بولاتتى. مەيلى ئىيتىپ بېرەي ، بىر كۈنى كېرەك بولۇپ قالار ، بىراق بۇ گەپلەرنى مەخپى تۇت. دوست بىلەن دۇشمەننى ئايرىشنى بىل. دۇنيادا كاززاپ ،ھەسەتخور ،كۆرەلمەس ئادەملەر بەك كۆپ ،ئۇلار بىلەن ھەرگىز دوست بولما! ئوغلۇم سەن تىخى ياش ، ساڭا دەيدىغان بىرلا سۆزۈم ۋەتەننىك ئازاتلىقىنى ھېچ قاچان ئىسىگىدىن چىقارما.سەن بۈنى دۇنيادا ئەك مۇقەددەس ۋەزىپە دەپ بىل!

مەن رۇسلارنىك ۋاپاسىزلىقىنى ئوبدان بىلەتتىم ، بىراق مىنى ئىشەندۈرگەن بىرلا نەرسە ، بىز قۇمۇل ئېنقىلابىدا ئۆتكۈزگەن خاتالىقىمىزنى ھېچ قاچان تەكرارلىمايمىز ، ئۇيغۇر خەلقىمۇ كۆپ خەلق ، ئۇلارمۇ مۇڭغۇلىستاندەك ئۆز ئالدىغا ئايرىم جۇمھۇرىيەت بولۇپ ياشاشقا ھەقلىق ، دېگەن قەتئى ۋەدىسى مىنى ئىشەندۈرۈپ قويغان ئىدى. بەلكى ئاللانىك ھىدايىتى شۇنداقتۇر. سەن 1946-يىلى 16-ئىيۇندا كۆرگەن كۈنى ئۇزەمنىك كۆڭلى غەش ، ئۇرۇمچىدە ئۆتۈۋاتقان بىتىم مۇزاكىرىسىگە غەزەپلىنىپ تۇراتتىم ،ئىككىنچى دوم تېلىفون قىلىپ ھازىر ماشىنا ئەۋەتەي ، قىممەتلىك ۋاقتىڭىزنى ئايىماي بىر كىلىپ كەتسىڭىز دېدى. بۇنداق ئۇچرۇشۇشلار پات-پات بولۇپ تۇراتتى.

ئۇرۇمچىدىكى مۇزاكىرە ھەققىدە بىرەر يېڭى خەۋەر بولسا كېرەك دەپ بارسام ، ئىش مەن ئويلىغاندەك بولماي سىز بىلەن ئۆزبەكستاننىڭ رەھبىرى ئوسمان ايۇسۇپوپ كۆرۈشمەكچى ، كەچكە يېقىن قايتىپ كىلىمىز دەپ مېنى ئالداپ ماشىنىغا ئولتۇرغۇزدى. مەن ئۇلارنىڭ قارا نىيىتىگە ئالدانغان ئىكەنمەن. بايانداپغا يەتمەي تۇرۇپ ئارقىمىزدىن يەنە بىر ماشىنا ئەگىشىپ مېڭىپ چىگرادىن ئۆتۈپ قانداقتۇر بىر ھەربىلەر تۇرىدىغان ئازادە قورانىڭ ئىچىگە كىرىپ توختىدى. ياخشى ياسالغان بىر ئۆيگە كىرسەك ئۇچ كىشى ئولتۇرغان ئىكەن ، بىزنى چوڭ ھۆرمەت بىلەن قارشى ئالدى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى رۇس ، بىرسى ئۆزبەك ئۇ ئۆزىنى ئوسمان خوجايۇپ دەپ تونۇشتۇردى. چوڭ ھازىرلىق قىلىپ تاماق تەييارلاپ قويغان ئىكەن ، بىر لىگەن پولومۇ ئېلىپ كىردى. پولۇنى ئېلىپ كىرىشىگە ئوسمان خوجايۇپ تاشكەنتنىڭ پولۇرىنى سېغىنىپ قالغانسىز تۆرەم دەپ چاخچاق قىلدى.تاماقتىن كېيىن مەخسۇس بىر ئۆيدە سۆھبەت باشلاندى.بۇ يەردە قانداق گەپلەر بولۇشىنى نەمە مەقسەتتە توپلانغانلىقىمىزنى بىلەلمەي تۇرسام ، ئوسمان ايۇسۇپوپ ئىككى ئورۇسنى تونۇشتۇرۇپ بۇلار موسكۋادىن كەلگەن ستالىنىڭ مەخسۇس ۋەكىلى ،مىنى بىلسىڭىز كېرەك. مەن ئۆزبەكستان ھۆكۈمەت باشلىقى ئوسمان خوجايۇپ بولىمەن ، سىزنىڭ رەھبەرلىكىڭىزدە باشلانغان ئىنقىلابىڭىزغا تېخىمۇ ياخشىراق ياردەم بېرىش ئۈچۈن بۇ سۆھبەتنى ئۆتكۈزۈشنى لايىق كۆردۇق ، ئېلىخان تۆرەم ئۆزىڭىز ياخشى بىلسىز ، بىزنىڭ ياردىمىمىز بىلەن غالىبىيەت قازىنىپ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىقتىڭلار ، سىزگە مارشاللىق ئۇنۋانىنمۇ داھىمىز ستالىن جانابلىرىنىڭ يولىورىقى بىلەن سوۋېت ھۆكۈمىتى بەردى ،دىدى.

شۇ تاپتا ئۇ يەنە بىر نىمىلەرنى دەۋاتاتتى ، ئۇنىڭ سۆزلىرى قۇلۇغۇمغا كىرمەي خىيالىم غۇلجىدىكى مەيداندا ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايراقنى كۆتۈرۈپ كېتىپ بارغان يۈزمىڭلىغان خەلقنىڭ خوشاللىق ئىچىدە ياكراتقان ئۇررا سادالىرى قۇلۇغۇمغا ئاڭلىنىپ كۆزۈمگە كۆرۈنۈپ كەتتى.

سىلەر ۋەدەڭلەردە تۇرماي ئۇرۇشنى توختۇتۇپ بىزنى بېتىم قىلىشقا مەجبۇرلىدىڭلار. بىز ئىشىنىپ تەغدىرىمىزنى سىلەرگە تاپشۇرغان ئىدۇق. يەتتە ۋىلايەتتىكى قېرىنداشلىرىمىز بۇرۇنقىدىنمۇ بەكرەك خىتايلارنىڭ زۇلۇمىنى تارتىۋاتىدۇ.سىلەر ئاخىرىدا ئۇيغۇر خەلقنىڭ ئۆۋالىغا قالىسىلەر ،دىدىم. سورۇندىكى رۇسلارنىڭ بىرى ماڭا قاراپ نىمە بىزنىڭ پىكرىمىز سىزگە ياقمىدىمۇ؟ دەپ سورىدى. مەن

مارشاللىق ئۇنۇاننى سوۋېت ھۆكۈمىتى بەردىمۇ ياكى شەرقى تۈركىستان خەلقى بەردىمۇ بۇ ئىككىنچى مەسىلە ، گەپنى سوزماي ، مەخسىتىكلارنى ئوچۇق ئېيتىكلار ، دىدىم.

بىر ئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن بىز رەھبىرىمىز ستالىننىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇنداشقا مەجبۇر ، چۈنكى ستالىن جانابلىرى يالغۇز سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ داھىسى بولۇپلا قالماي پۈتۈن ئېزىلگەن ئەللەرنىڭ داھىسى ، سىلەرگە ھېچقاچان يامانلىق قىلمىشنى خالىمايدۇ. دۇنيا ۋەزىيىتىنىڭ تەلىبىگە مۇۋاپىق سىز بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشنى لايىق كۆرۈپ بىزنى ئەۋەتتى ،دىدى بىر ئورۇس. بىزنىڭ ئازاتلىق ئۇرۇشىمىزغا دۇنيا ۋەزىيىتىنىڭ قانداق ئالاقىسى بار ئىكەن ، دەپ سورۇدۇم مەن.

بىزنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىمىزدىن بولغان ئەنگلىيە ، ئامېرىكا ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى سوۋېت ھۆكۈمىتى خىتاينىڭ ئىچكى ئۇرۇشىغا ياردەم بېرىپ ئۇنىڭ بەدىلىگە شىنجاڭنى ئۇزىگە قوشۇپ ئالماقچى ، دېگەندەك سۆزلەرنى قىلمۇاتىدۇ ، دىدى ئۇلار.

سىلەر شىنجاڭ دەۋاتقان يەرنىڭ نامى شىنجاڭ ئەمەس ، شەرقى تۈركىستان بولۇپ ،ئەزەلدىن تۈركى تىللىق ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئانا ۋەتىنى ،ئۇلارمۇ سىلەرگە ئوخشاش ئۆز ۋەتىنىنى باسقۇنچىلاردىن قوغداپ قىلىش ئۈچۈن ئازاتلىق كۆرەشكە ئاتلاندى ،دىدىم مەن.

ئۇلار بىر-بىرىگە قارىشىپ ئېلىپ ، ھازىرقى بىتىم مۇزاكىرىسى بۇ ۋاقىتلىق چارە ،مۇزاكىرە سىلەرنىڭ تەلىبىگىلارغا مۇۋاپىق ھەل بولۇپ ۋاقىتلىق بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلۇدۇ ، بىرلەشمە ھۆكۈمەتكە سىزنى رەئىس قىلىپ بەلگۈلەمدۇ ياكى مۇئاۋىن رەئىس قىلىپ بەلگۈلەمدۇ رازى بولۇڭ ، بۇ پەقەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت. خىتاينىڭ ئىچكى ئۇرۇشى كومۇنىست پارتىيەسىنىڭ غالىبىيىتى بىلەن تۈگەيدۇ. كومۇنىست پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىگىدە يېڭى ھۆكۈمەت قۇرۇلۇدۇ ، ئاشۇ ھۆكۈمەتنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇيغۇرستان مۇستەقىل رىسپۇبلىكا بولىدۇ ،دېيىشتى ئۇلار.

ئوسمان خوجايۇپ ماڭا چۈشەندۈرمەكچى بولۇپ ، پارتىيە رەھبەرلىگىدە بىزگە ئوخشاش بەختلىك ياشىساڭلار سىلەردە نېمە ئارمان ،دىدى.

سىز كىچىك خوتۇن بىلەن چوڭ خوتۇننىڭ ئىناق ياشىغىنىنى كۆرگەنمىدىڭىز ، دىدىم مەن سۆزۈمنى داۋام قىلىپ ، سىلەرنىڭ مەقسىتىڭلارنى ئوبدان چۈشەندىم. سىلەرنىڭ ۋاقىتلىق ئېلىپ گەپنى سوزۇپ ئولتۇرماي ، شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ئارمىنى ئۆز ۋەتىنىگە ئۆزى غوجا بولۇش ، خىتايلارنىڭ قول ئاستىدا ياشاشتىن

قۇتۇلۇش ، سىلەر ئىشەنگەن خىتايلارنىڭ قىلغان خىيانەتلىرىنى ئۇنتۇپ قالدىڭلارمۇ؟ 1937-يىلى جاللات شىڭشىسەي باشقا مىللەتلەرنى قويۇپ تۇرۇپ ، يەر ئىگەسى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىچىدىكى بىلىملىك ئادەملەرنى يۇز مىڭلاپ قاماپ ،قىيناپ ، ئۆلتۈرۈپ ، مال-مۈلكىنى بۇلاپ-تالىدى. بۇنى تېخى يادىدىن چىقارمىغان ئۇيغۇرلار بىرجان ئىبرەتنى بولۇپ ئازاتلىق كۆرەشكە ئاتلاندى. ماڭا ئىشىنىپ ئۆز تەغدىرىنى تاپشۇردى ، مەن ئاشۇ خەلقنىڭ تەلىبىنى ئۇرۇندايمەن دەپ قەسەم بەردىم ، سىلەرنىڭ تەلىپىڭلارنى قوبۇل قىلسام بەرگەن قەسەملىرىمگە خىيانەت قىلغان بولىمەن. شەرقى تۈركىستان خەلقى ئالدىدا قارا يۈز بولىمەن ، مىنىڭ بۇ جىنايىتىمنى شەرقى تۈركىستان خەلقى يەنى ئۇيغۇر خەلقى ھېچقاچان كەچۈرمەيدۇ. مەن دىنى ئادەم ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھەققانى ئازاتلىق كۈرىشىنى بىلىپ تۇرۇپ خىيانەت قىلسام ئۇلۇغ ئاللامۇ كەچۈرمەيدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن مىنى كەچۈرۈڭلار ، مەن سىلەرنىڭ تەلىپىڭلارنى قوبۇل قىلالمايمەن.

شۇ كەمگىچە سۆزگە ئارىلاشماي تىڭشاپ ئولتارغان ئىككىنچى رۇس سىزچە بولغاندا بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلساق سىز ماقۇل بولىسىز ، دېگەن سۇئالنى بېرىپ قالدى ، مەن بۇ ئادەمدە ئىنسانى ۋىژدان بار ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ ، بىز سىلەرنىڭ ئىنسانى بۇرچۇڭلارنى ئادا قىلىش مەقسىتىدە ھەققانى مەيداندا تۇرۇپ بەرگەن ياردەمچىلار ئارقىلىق غالىبىيەت قازاندۇق ، بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزنى چەت ئەل رەھبەرلىرى باشقىچە چۈشۈنۈپ قالغان بولسا ، ياردەمچىلارنى تامام توختۇتۇپ ئادەتتىكى خوشنىدارچىلىق مۇناسىبەتتە بولۇپ ، شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش مەۋقەسىدە تۇرساڭلار ، بىزلەر ئۆز مۇستەقىللىقىمىزنى ئۆزىمىز قولغا ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولاتتۇق ، ئۇ چاغدا سىلەرگە گەپ كەلمەيتتى دېسەم ، بۇ ئادەم ئويلۇنۇپ ئولتۇرۇپ قالدى.ئۇلار مەسلىھەتلىشىۋىلىش ئۈچۈن باشقا ئۆيگە چىقىپ كېتىپ يېرىم سائەت ئۆتكەندە قايتىپ كىرىشتى.

سىزنىڭ قوشۇمچە پىكرىڭىز بارمۇ دەپ سوردى ئۇلار مەندىن. مەن باشقا پىكرىم يوق ، ئاخىرقى سۆزۈم شۇ ،دەپ جاۋاپ بەردىم. سىزگە ھاردۇق يېتىپ قاپتۇ ، بىر ئاز ۋاقىتقا ئارام ئېلىڭ ، دەپ مىنى تاشكەنتكە ئېكەلدى.

ئېلىخان تۆرەم يۇقۇرقىلارنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن ، ئۇيغۇر خەلقىمۇ ئاللانىڭ مېھرى شەپقىتى بىر كۈنى نەسىپ بولۇپ قالار ئوغلۇم دېگەن ئىدى. سوۋېت ھۆكۈمىتى

ئېلىخان تۆرەمنى ستالىن ئۆلگىچە نەزەربەنتتە تۇتۇپ تۇردى. ستالىن ئۆلگەندىن كېيىن ئازاتلىققا چىقاردى. تۆرەم ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە تاشكەنتتە ياشاپ دۇنيادىن ئۆتتى.

ئۇرۇش توختىغاندىن كېيىن يۇز بەرگەن ئىشلار

شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمەت ئاپپاراتىنى مۇئاۋىن رەئىس ھاكىمبەك غوجا بىلەن ئەخمەت ئەپەندى باشقۇردى. بىتىم باشلانغاندا ۋەكىللەر ئۈمىگى باشلىقىغا رەخمجان ساۋىرىنى بەلگۈلەپ ئەۋەتكەن ئىدى. ئىككىنچى قېتىم مۇزاكىرە باشلانغاندا ئەخمەت ئەپەندىنى ۋەكىللەر باشلىقى قىلىپ ئەۋەتتى. سۆھبەت بەك كەسكىن داۋام قىلدى. خىتايلار ئۇزىنىڭ بۇرۇنقى ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن ئۆچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ قانلىرى بەدىلىگە كەلگەن شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمەت ئاپپاراتىنى تارقىتىش، مىللى ئارمىيەنى قورالسىزلاندۇرۇش، دېگەن مەسىلىلەردە چىڭ تۇرغانلىقتىن مۇزاكىرە توختاپ ۋەكىللەر غۇلجىغا قايتىپ كەلدى.

بىزنىڭ ۋەكىللەر سوۋېتنىڭ ئالمۇتىدىن ئۇرۇمچىگە بىرىپ كېلىپ تۇرىدىغان ئۇچاق بىلەن قاتناپ تۇراتتى. شۇنىڭدەك سوۋېت كونسۇلى خەۋەر بەرگەندىن كېيىن ئۇرۇمچىگە بىرىپ مۇزاكىرە ئۆتكۈزەتتى. ئىككىنچى قېتىم قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مىللى ئارمىيە ئىچىدە چوڭ ئۆزگۈرۇش يۈز بەردى. گېنىرال ئىسقاقبەك جەنۇبى ۋىلايەتلەردە ئۇرۇش ئېلىپ بېرىۋاتقان ئارمىيەمىزنىڭ قولىدىكى قوراللىرىنى يىغىپ ئېلىپ ئۆزلىرىنى ئۆيلىرىگە قايتۇرۇپ غۇلجىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا گېنىرال لىتسىنانتلىق ئۇنۋان بىرىپ مىللى ئارمىيەگە قوماندان قىلىپ بەلگۈلىدى. ئىسقاقبەكنىڭ تىكەستە قۇرۇپ چىققان بىرىگادىسىنى تارقىتۋەتتى. ئۇنىڭ بىر پولكىغا ئوشلۇق مەۋلانۇپ كوماندىر بولدى. يەنە بىر پولكىغا توخاقلىق نوغايبايۇپ كوماندىر بولدى. بۇلار ئۆزلىرى بىلەن سوۋېتتىن ئېلىپ كەلگەن ئوفىتسىر، شتاپ خادىملىرىنى بىللە ئېلىپ كېتىپ يەرلىك جەڭچىلەرنى ئۆيلىرىگە قايتۇردى.

باشتىكى مىللى ئارمىيە قوماندانى گېنىرال پالىنوپ ئۆزى بىلەن سوۋېتتىن بىللە كەلگەن بارلىق جەڭچى ئوفىتسىرلەرنى ئېلىپ سوۋېتكە قايتىپ كەتتى. شۇنىڭدەك مىللى ئارمىيەنىڭ كۆپچۈلۈك جەڭچى ئوفىتسىرلىرى زاپاسقا بوشۇتۇلۇپ ئۇمۇمى سانى

ئون بەش مىڭ ئادەمگە قىسقارتىلدى. ئالتاي پارتىزانلىرىنىڭ باشلىقى دەلىلخان سۇغۇربايۇپقا گېنېرال مايور ئۇنۋانى بېرىلىپ مىللى ئارمىيەنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى قىلىپ بەلگۈلىدى ، شۇ كەمگىچە ئارمىيەنىڭ بارلىق پولك ، باتالىيونلىرىدا بىردىن دىنىي رەھبەر بولۇپ ئارمىيەدىكى ئىسلام دىنىغا ئائىت ئىشلارنى باشقۇراتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ھەربىي خىزمەتتىن بوشاتتى.

ئالتاي ۋىلايىتى شەرقى تۈركىستانىنىڭ باي ۋىلايەتلىرىدىن بىرى بولۇپ يەر تۈزۈلۈشى تاغلىق ،قۇملۇق ، جۆل يەرلەر كۆپ بولۇپ ،تاغلىق رايونلىرىدا قازاقلار ياشايتتى. شەھەر ،ناھىيە مەركەزلىرىدە كۆپرەك ئۇيغۇرلار ياشايتتى. بولۇپمۇ كۆكتۇقاي دەپ ئاتىلىدىغان تاغلىق رايۇنلىرىدا ئالتۇن ، ئوران قاتارلىق بايلىقلار كۆپ ئىدى.بۇ يەرلەردە ياشىغان قازاقلار 1940-يىللاردىن باشلاپ خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ قاتمۇ-قات زۇلۇملىرىغا قارشى كۆرەش قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ ، بۇ كۆرەشلەر مەخسەتسىز تەشكىللەنمىگەن بولغىنى ئۈچۈن باشقا مىللەتلەر قوللىمىدى ، ئۇلار تاغ ۋە چۆللۈك يەرلەردە كۆچمەن ھايات كەچۈرەتتى. قازاقلارنىڭ كىرەي قەبىلىسىدىن ئوسمان دېگەن ئادەم باش كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۆز ئىلىنى ئىتتىپاقىغا توپلاپ ، ئۆزىنى ئوسمان باتۇر ،تاغ پادىشاسى دەپ ئاتاپ ،قازاقلارنى ئۆزىگە بويسۇندۇرۇپ بوي سۇنمىغانلارنى جازالاپ بىر نەچچە مىڭ قازاقنى ئۆلتۈرۈپ تاغ- قۇملۇقلاردا يۇشۇرۇنۇپ خىتايلار بىلەن ئۇرۇش قىلىپ كېلەتتى. مىللى ئارمىيەمىز ئالتايىنى ئازات قىلىشقا بارغاندا بىزگە قوشۇلماي چەتتە تۇرغان ئىدى. ئالتايىنى ئازات قىلغاندىن كېيىن شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئوسمانغا باتۇرلۇق ئۇنۋان بىلەن ئازاتلىق ئالتۇن ئوردىن مىدالىلار بىلەن مۇكاپاتلاپ ئالتايغا ۋالى قىلىپ بەلگۈلىگەن ئىدى. ئوسمان ئالتايىنىڭ مەركىزى سارسۇمبىگە كەلسىمۇ بۇ ئۇنۋان ۋەزىپىلەردىن ئۆزىنىڭ قالاق ھاياتىنى ئۆستۈن كۆرۈپ ،ئازكۈندىن كېيىن يەنە تاققا چىقىپ كېتىپ ، بىزنىڭ ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزغا قارشى بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا باشلىدى ، بىزنىڭ ھەربىي قىسىملىرىمىزغا ھۇجۇم قىلىپ پودپولكوۋنىك يۈسۈپجان دېگەن ئوفىتسىر بىلەن بىر قانچە جەڭچىلىرىمىزنى تۇتۇپ ئېلىپ ئاتقا سۆرۈتۈپ ئۆلتەردى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان خىتاي جاللاتلىرى بېتىمگە خىيانەت قىلىپ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق جانىمقان باشلىق بىر قانچە قازاق خىزمەتچىلىرىنى سېتىپ ئېلىپ جاسۇسلىققا سېلىپ كۆپ سوغىلار بىلەن ئوسمانىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتىپ ئوسمانىنى ئۇرۇمچىگە تەكلىپ قىلدى. ئوسمان خىتايلار ئەۋەتكەن سوغىلارنى قوبۇل قىلىپ

ئالسمۇ ئۇرۇمچىگە بارمىدى. بۇ جاسۇسلارنى خىتاي باسقۇنچىلىرى كۆپلىگەن قىممەت باھالىق سوغىلار بىلەن بىرنەچچە قېتىم ئوسمانلىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتكەن ئىدى.ئاندىن ئوسمان ئۇرۇمچىگە بىرىپ ،خىتايلار بىلەن دوستلىشىشقا رازى بولدى.

تىنچلىق سۆھبىتى ۋە 11 ماددىلىق بىتىمنىڭ ئىمزالىنىشى

1945-يىلى 10-ئاينىڭ 17-كۈنى باشلانغان بىتىم مۇزاكىرىسى 1946-يىلى 1-ئاينىڭ 2-كۈنىگىچە داۋام قىلىپ 11ماددىلىق بىتىمگە قول قويۇشتى ، بۇ ھۆججەتنىڭ بىشىغا مۇنداق سۆزلەر يېزىلغان ئىدى:

«مەركىزى ھۆكۈمەتنىڭ ۋەكىلى بىلەن شىنجاڭ قوزغىلاڭچىلار رايونى خەلقىنىڭ ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن قوراللىق توقۇنۇشنى تىنچ يول بىلەن ھەل قىلىش توغرىسىدىكى بىتىم.»

1.مەركىزى ھۆكۈمەت شىنجاڭ خەلقىگە ئۆزلىرى ئىشىنىدىغان يەرلىك زاتلارنى مەمۇرى ئەمەلدارلىققا سايلاش ھوقۇقى بېرىدۇ.بۇ ھوقوقنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تۆۋەندىكىدەك تەرتىپلەر بەلگىلەندى:

ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى ئۇچ ئاي ئىچىدە ھەر قايسى ناھىيە خەلقى ناھىيەلەردىكى كېڭەش ئەزالىرىنى سايلاپ ،ناھىيەلىك كېڭەش قۇرىدۇ ؛ھاكىمنى ناھىيەلىك كېڭەش سايلايدۇ.مۇئاۋىن ھاكىم ۋە ناھىيەلىك ھۆكۈمەتتىكى بۆلۈم باشلىقىدىن يۇقىرى خادىملارنى ھاكىم تەينىلەيدۇ.

بۇ سايلام يولغا قويۇلغىچە ۋەقە يۈز بەرگەن رايونلاردا ۋىلايەت ۋە ناھىيەلەردىكى ھازىرقى ئەمەلدارلار تۇرۇپ تۇرىدۇ.

ۋىلايەتلىك مەمۇرى تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ۋالىسى بىلەن مۇئاۋىن ۋالىيىسىنى شۇ يەردىكى خەلق كۆرسىتىپ ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ بېكىتىشىگە سۇنىدۇ.ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ خىزمەتچىلىرىنى ۋالىي تەينىلەيدۇ.

ناھىيەلەردە كېڭەش قۇرۇلغاندىن كېيىن قانۇن بويىچە ئۆلكىلىك كېڭەشىنىڭ ئەزالىرى سايلىنىپ ،ئۆلكىلىك كېڭەش قۇرۇلىدۇ.ئۇ خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىپ ،ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىدۇ ھەمدە ئۇنىڭغا ياردەملىشىدۇ.

ئاساسى قانۇن ئىلان قىلىنىش ،ئۇمومى سايلام بىكىتىلمىشتىن بۇرۇن ، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەش چارىسى 9-ماددىدىكىدەك بولىدۇ.

2.ھۆكۈمەت دىنى كەمسىتىشنى بىكار قىلىدۇ ھەمدە خەلقنىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىشىغا تولۇق ئىركىنلىك بېرىدۇ.

3.دۆلەتنىڭ مەمۇرى ئورگانلىرى ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ خەت- ئالاقىلىرىدە دۆلەت تىل-يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان تىل-يېزىقى تەڭ قوللۇنىلىدۇ. خەلقنىڭ ھۆكۈمەتكە سۇنغان خەت-ئالاقىلىرىدە ئۆز مىللىتىنىڭ تىل-يېزىقىنى قوللۇنۇشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

4. باشلانغۇچ ، ئورتا مەكتەپلەردە ئۆز مىللىتىنىڭ تىل-يېزىقىدا دەرس ئۆتۈلىدۇ.ئالى مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش ئېھتىياجىغا ئاساسەن دۆلەت تىل-يېزىقى بىلەن مۇسۇلمان تىل-يېزىقى تەڭ قوللۇنىلىدۇ.

5.ھۆكۈمەت مىللى مەدەنىيەت ۋە سەنئەتنىڭ ئەركىن راۋاجلىنىشىنى تەمىن ئېتىدۇ.

6. ھۆكۈمەت خەلققە مەتبۇئات ،يېغىلىش ، سۆز ئەركىنلىگى بېرىدۇ.

7. ھۆكۈمەت باج نىسبىتىنى خەلقنىڭ ئەمەلى ئىشلەپچىقىرىش كۈچىگە ھەمدە ئۇلارنىڭ ھالىغا قاراپ بەلگىلەيدۇ.خەلق ھۆكۈمەت ئالدىدا ئىقتىسادى جەھەتتە ئۆتۈشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيەتنى چۈشەنگەندىن كېيىن ،سىلىقنى ئۆزى كۆتۈرىشى كېرەك.ئەمما سىلىقنىڭ مىقتارى خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا ۋە ئىقتسادى تەرەققىياتقا تەسىر يەتكۈزمەسلىكى شەرت قىلىنىدۇ.

8. ھۆكۈمەت سودىگەرلەرگە ئىجكى-تاشقى سودا ئەركىنلىگى بېرىدۇ.ئەمما تاشقى سودىدا سودىگەرلەر مەركىزى ھۆكۈمەت چەت ئەللەر بىلەن تۈزۈشكەن سودا شەرتنامىسىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلىشى كېرەك.

9.شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت تەركىبىنى مەركەز تولۇقلايدۇ.ھەيئەت ئەزالىرىنىڭ سانى 25 بولىدۇ.ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ 25ئەزاسىدىن 10نى مەركەز بىۋاستە بەلگىلەيدۇ.قالغان 15نى ۋىلايەتلەردىكى خەلق ۋەكىللىرى كۆرسىتىدۇ ، مەركەز تەينىلەيدۇ. ئونبەش ھۆكۈمەت ئەزاسىنىڭ ئالتە نەپىرىنى ئۇيۇ ۋىلايەتتىن بەلگۈلەيدۇ ،بۇ ئالتە ئەزا بىر مۇئاۋىن رەئىس ،بىر مۇئاۋىن باش كاتىپ ، مائارىپ نازىرى ياكى قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ نازىرى ،خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ياكى مالىيە نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ،سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ياكى ئىجتىمائى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە بىرمەخسۇس ئەزانى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

10. مىللى ئارمىيە تەشكىللەشكە رۇخسەت قىلىندۇ.بۇ قىسمىنىڭ خادىملىرى پىرىنسىپ جەھەتتىن مۇسۇلمان خەلقلەردىن تولۇقلىنىدۇ.

بۇ قىسىم بۇ قېتىمقى ۋەقەگە قاتناشقان ھەربى قوشۇنلار بولۇپ ،دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ شتاتىدىن پايدىلىنىپ قايتىدىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنىدۇ.

ئەسكەرلەرنى ئوقۇتۇش ،كوماندا بېرىش ئىشلىرى ئۇيغۇر ،قازاق تىللىرىدا بولىدۇ.

بۇ قىسىملارنىڭ قۇمانداللىرى ئۆز ۋەزىپە ۋە ئۇنۋانلىرىنى ساقلايدۇ.بۇ قىسىملارغا ھۆكۈمەت تەرىپىدىن تەلىم-تەربىيە بېرىش ئۈچۈن كىشى ئەۋەتىپ تەلىم-تەربىيە ئىشلىرىغا ياردەم بېرىدۇ.

مەركەزنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق قىسىملىرى مىللى ھەربى قىسىملار تۇرغان رايونلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلمايدۇ.مەركەزنىڭ ئەسكەرلىرى ۋە مىللى قىسىملار ئۆز-ئارا دوستلۇق مۇناسىبەتلىرىنى ساقلاشلىرى لازىم ھەمدە ئۆز-ئارا بىر-بىرىگە ھېچقانداق دۈشمەنلىك ھەرىكەتلىرى قىلماسلىقلىرى شەرت.

بۇ قىسمىنىڭ ئادەم سانى ۋە تۇرار جايى قايتا مۇزاكىرە قىلىنىپ ،قوشۇمچە ھۆججەتنىڭ 2-سى ئىمزالانغاندىن كېيىن كۈچكە ئىگە بولىدۇ.

11.ۋەقە يۈز بەرگەندىن تارتىپ ھازىرغىچە ئىككى تەرەپ قولغا ئالغان زاتلار ۋەقە ھەل قىلىنغاندىن كېيىنكى 10 كۈن ئىچىدە قويۇپ بېرىلىدۇ.ھەمدە ئۇلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن ھەر قانداق باھانە-سەۋەبلەر بىلەن كەمستىلمەسلىكىگە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ

مەركىزى ھۆكۈمەت ۋەكىلى:جاڭ جىڭجوڭ.

ۋەقە چىققان رايوننىڭ خەلق ۋاكىللىرى: رېھىمجان سابىرھاجىيۇپ.

ئۇبۇلخەيرى تۆرە.

ئەخمەتجان قاسىمى.

1946-يىلى 1-ئاينىڭ 2-كۈنى.

11بىتىمگە ئاساسەن 1946-يىلى 6-ئاينىڭ 18-كۈنى ئۇرۇمچى شەھىرىدە ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلۇپ ،ئۇنىڭ تەركىبىگە ئوچ ۋىلايەتتىن تۆۋەندىكى كىشىلەر كىرگەن ئىدى.

ئەخمەتجان قاسىمى مۇئاۋىن رەئىس.ئابدۇكېرىم ئابباس مۇئاۋىن باش كاتىپ ،

رەخمەجان سابىرى ئىچكى ئىشلار مۇئاۋىن نازىرى. سەيپىدىن ئەزىزى ماۋارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى. ئىردەنى ئىجتىمائى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ،

دەلىلقان سۇغۇربايۇپ سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى. ئىسقاقىمەك مۇنۇنۇپ ئۆلكىلىك ئامانلىق ساقلاش شتابىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، ئوسمان ھۆكۈمەت ئىزاسى، ئالتاي ۋالىسى قىلىپ بەلگىلىگەن بولسىمۇ ئاساسى ۋەزىپىلەرنى يەنە خىتايلار ئىگىلىگەن ئىدى. بىتىم مۇزاكىرىسىگە باشتىن ئاياق سوۋېتنىڭ ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق گېنېرالىنى كونسۇلى نازارەتچى سۈپىتىدە قاتناشقان ئىدى. گەرچە بۇ جاغدا ئەلخان تۆرىنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوغۇرلاپ چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ سىرتتىن ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى قىلىپ تەينىلىگەن ئىدى. ئۇلاردىن باشقا يەنە بەلگىلەنگەن رەھبىرى خادىملارنىڭ ئىچىدە بۇرھان شەھىدى، مەمتىمىن ھەزرەت، ئەيسابەگ ۋە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى قىلىپ ئابدۇكېرىمخان مەخسۇملار سايلاندى. بىتىمگە بىنائەن ئۇچ ۋىلايەتنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق ۋەكىلى ۋە قەشقەرنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى قىلىپ قاسىمجان قەمبىرى تەينىلەندى. گەرچە بىرلەشمە ھۆكۈمەتكە ئۇچ ۋىلايەتتىن سەككىز كىشى كىرسىمۇ قالغانلىرىغا خىتايلار ئۆزلىرى خالىغان ئادەملەرنى بەلگىلىدى. بۇ بىرلەشمە ھۆكۈمەت يەنە 86 ماددىدىن ئىبارەت سىياسى پروگراممىنى تۇزۇپ چىقتى. بۇلارنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: دېموكراتىيەنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، بارلىق مىللەتلەر سىياسى، قانۇنى مەدەنى ماۋارىپ ئىشلىرىدا ھوقۇقتا باراۋەر بولۇش، چوڭ يەر ئىگىلىرىنىڭ ھوقۇقىنى تەڭشەش، ئىكسپۇلاتاتسىيەنى چەكلەش، سوۋېت بىلەن دوستلۇقنى چىڭىتىش، بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش، سۇ ئىنشائاتلىرىنى ياخشىلاش، سانەئەتنى، سودا ئىشلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش. قاتناش-تىرانسپورت، مەدەنى-ماۋارىپ، ساقلىقنى ساقلاش ئىشلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش قاتارلىقلارنى خەلققە ئىلان قىلغاندا خىتايلار ئىنساپقا كىلىپ بىزنى ياخشى تۇرمۇشقا ئىگە قىلىدىغان بوپتۇ، بۇمۇ بىزنىڭ ئازاتلىق ئۇرۇشىنىڭ ئەتىجىسى دەپ خوش بولغان ئىدۇق. ئەپسۇس خىتايلار يۇقىرىدا يىزىلغان 11ماددىلىق بىتىم بىلەن سىياسى پروگراممىسىنىڭ بىرمادداسىنمۇ ئەمەلگە ئاشۇرمىدى.

بىتمدىن كېيىنكى ئۆزگۈرۈشلەر ۋە خىتايلارنىڭ بىتىمگە قىلغان خىيانەتلىرى

ئۇچ ۋىلايەت رەھبەرلىرى بېتىمگە سادىقلىق قىلىپ سوۋېت رەھبەرلىرىنىڭ كۆرسەتمىلىرى بۇيىچە شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى تارقىتىپ ، ئىلى ۋىلايەت ۋالى مەھكىمىسىگە ئۆزگەرتىپ سابىق مۇئاۋىن رەئىس ھاكىمبەك غوجىنى ۋالى قىلىپ بەلگۈلىدى. بارلىق نازارەتلەرنىڭ تەشكىلىنى ئۆزگەرتىپ باشقارما ياكى ئىدارە قىلىپ ئۆزگەرتتى. پۇلىنى ئۆزگەرتىپ خىتايلارنىڭ پۇلىغا ئالماشتۇردى. ئازات رايۇن بىلەن ئازات بولمىغان رايونلارنىڭ چېگرالىرىنى ئېچىۋەتتى. ئۇنىۋېرسال مىللى كىشىلىك ئارمىيەنى ئون بەش مىڭغا قىسقارتتى. جەنۇبىتكى ئون تۆرت مىڭ كىشىلىك ئارمىيەنى تامام تارقاتتى. ئۇچ ۋىلايەت ھۆكۈمىتى رەھبەرلىرىنىڭ بېتىمگە سادىقلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈش ئۈچۈن بىرلەشمە ھۆكۈمەت رەئىسى جاڭ جىڭجۇڭ 1946-يىلى ئاۋغۇستتا غۇلجىغا كىلىپ يۈرت چوڭلىرى ۋە مىللى ئارمىيە رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەت ئۇنىۋېرسال.سۆھبەتتە جاڭ جىڭجۇڭ ھۆكۈمەت رەئىسى سۈپىتىدە 11ماددىلىق بىتىمنى تولۇق ئىمزالىگە ئاشۇرىدىغانلىقىغا ۋەدە بەرگەن ئىدى.

شەرقى تۈركىستان خەلقى ئۆزىنىڭ ئۇنىۋېرسال مۇستەقىللىقىنى ئىسلىگە كەلتۈرۈپ خىتاي باسقۇنچىلىرىنى ئۈيغۇرلار ۋەتىنىدىن قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن بولغان ئۇرۇشلاردا خىتايلار ئۆز ئارمىيەسىنىڭ يېرىمىدىن ئايرىلىپ قالغان ئىدى. ئۇرۇشنىڭ توختىشىدىن پايدىلىنىپ يوقاتقان ئارمىيەسىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ ئالدى. ئۇرۇشتا ئىنقىلابچىلار ئىسرگە چۈشكەن يىگىرمە مىڭدىن ئارتۇق ئادىمىنى زىيان يەتكۈزمەي قايتۇرۇپ بەرگەن ئىدى. بۇلارنىمۇ ئۆز ئارمىيەسىگە قوشۇپ ئالدى. ئوسمان ، قالىبەك ، تاكمانلارغا ئوخشاش ئاكسىز ئادەملەرنى ئالداپ ستىپ ئېلىپ ، ئازات رايونلارغا قارشى تەييارلىدى. ئوچۇق گەپنى قىلغاندا خىتايلارنىڭ بىتىم قىلىش مەقسىدى يوق ئىدى. ئۇلار پەقەت جاڭ كەيشىنىڭ بۇيرۇقىنى بىجىردى. خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ مەقسىدى كۆچ توپلاپ ئۆزىنىڭ فاشىست دىكتاتۇرىسىنى ساقلاپ قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى خىتايلارنى بىتىمگە رىئايە قىلىپ سايلام ئۇنىۋېرسىتى تەلەپ قىلغاندا ، خىتايلار سايلامغا قاتناشقان ئادەملەرنى قۇرال كۈچى بىلەن تارقاتتى.

كۆچاردا پۈلموت بىلەن قىرىپ تاشلىدى. كۆپلىگەن زىيالىلارنى تۈرمىگە تاشلاپ سايلامغا توسقۇنلۇق قىلدى ، بېتىم ئەمەلگە ئاشمىدى.

ئۇچ ۋىلايەتتە سوۋېتنىك بىسمى كۆچلۈك بولغىنى ئۈچۈن بېشىمگە قارىغى ئەھۋاللار يۈز بەرمىدى. لىكىن سابىق ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ ئىچىدە بەزىلەر ئۆزگۈرۈشلەر يۈز بەردى. 1946-يىلى 11-ئايدا گومىنداڭچىلارنىڭ نەنجىڭدە ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان قۇرۇلتايىغا شىنجاڭدىن ۋەكىللەر كىلىپ قاتناشسۇن دېگەن تەلەپكە بىنائەن بۇيەردىن بارغان ئۇن يەتتە ۋەكىل ئىچىدە ئەخمەت ئەپەندى بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسمۇ بار ئىدى. شۇ قۇرۇلتايغا جۇئىنلەي باشلىق خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ۋەكىللىرىمۇ قاتناشقان ئىدى.پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ نەنجىڭدە مەخپى ئىش قىلىدىغان ماۋزىنىڭ مەخسۇس ئادىمى دۇك بىۋۇ 12-ئاينىڭ 5-كۈنى ئابدۇكېرىم ئاببىاس ۋە ئۇنىڭ ئايالى بىلەن مەخپى بىر ئۆيدە ئۇچرۇشۇپ سۆھبەت ئۆتكۈزگەن ۋە تاپشۇرۇقلارنى بەرگەن. ئابدۇكېرىم ئاببىاس كوممۇنىستلارنىڭ مەركىزى كومىتېتىغا ئۇچ تەلەپ قويغان:

1-شىنجاڭ خەلقى جۇڭگۇ كوممۇنىستلار پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتۈشنى خالايدۇ.

2-پارتىيە مەركىزى كومىتېتى كادىرلارنى ئەۋەتىپ بىزگە رەھبەرلىك قىلسا.

3-پارتىيە مەركىزى كومىتېتى بىلەن ئالاقە باغلاپ ، يول يۇرۇقلارنى ئېلىپ تۇرۇش ئۈچۈن بىر رادىيو ئاپپارات بىلەن رادىست بەرسە.

بۆتەلەپلەرنى خىتاي كومپارتىيەسى مەركىزى كومىتېتى قوبۇل قىلىپ ، بىرىنچى قەدەمدە بىر ئاپپارات بىلەن بىر رادىست ئەۋەتىپ ئالاقە ئورنىتىلدى. رەھبىرى كادىرلارمۇ ئەۋەتىلدى. يۇلىيۇرۇقلارمۇ بېرىلىپ تۇردى. ۋاقتى كەلگەندە شىنجاڭ خەلقىنى جۇڭگۇ كوممۇنىستلار پارتىيەسى ئازاتلىققا چىقارغان دىدى. بۇ يەردە مەن بىر مەسىلىنى ئوچۇق ئېيتىپ كېتەي ، شەرقى تۈركىستان ئۇيغۇر خەلقى ھېچ قاچان خىتايلار بىلەن بىللە ياشاشنى ، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ قول ئاستىدا ياشاشنى خالىغان ئەمەس. ئۇز ۋەتىنىنى خىتايلاردىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن توختىماي ، ئارقىسى ئۈزۈلمىگەن ئىنقىلاپلارنى قىلىپ كەلگەن. ھازىرمۇ بۇنداق كۈرەشلەرنى توختاتقىنى يوق ۋە ئۇزۇل كىسىل ئازات بولمىغىچە بۇ كۈرەشنى توختاتمايدۇ.

ئابدۇكېرىم ئاببىاس ھەققىدە ئۇزەمنىڭ بىلگەنلىرىمنى ئېيتىپ كېتەي ، مەن ئابدۇكېرىمنى ئاقلاش تەرەپتارىمۇ ئەمەس.ئۇ ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن بولغان

كۆرەشلەردە چوڭ ھەسسە قوشقانلارنىڭ بىرى. 1944-يىلى ئازاتلىق ئىنقىلابىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ۋەزىپىلىرىنى بىللە ئىشلىدۇق ، غۇلجا شەھرىنى ئازات قىلىش ئۇرۇشلىرىغا بىللە قاتناشتۇق. ئابدۇكېرىم ئابباس ئاقسۇ فرونتىغا كومىسار بولۇپ قاتناشسا ، مەن شتاپ باشلىقى بۇلۇپ قاتناشقان ئىدىم. ئاز بولسىمۇ ئىچكى دۇنياسىنى بىلەتتىم. ئابباسۇپ ئاقسۇ فرونتىدىن قايتىپ كېلىپ نويابىرنىڭ ئاخىرلىردا غۇلجا شەھىرىدە پۈتۈن شەرقى تۈركىستانىنى ئازات قىلىش ئىنقىلابىچىل ياشلار تەشكىلاتىنى قۇرۇپ چىقىپ تەشكىلاتنىڭ رەئىسلىكىگە سايلاندى. بۇ تەشكىلاتنى كېيىن كومۇنىست پارتىيەسىگە ئۆزگەرتتى. ئۇچ ۋىلايەتتىكى كۆپچۈلۈك ھەربىي-مەمۇرى ياشلار قوللاپ قۇۋۋەتلىدى ۋە ئەزا بولۇپ كىردى. بۇ ياشلار تەشكىلاتىنىڭ تەسىرى پۈتۈن شەرقى تۈركىستانغا قانات يېيىپ بارلىق ياشلار يۈشۈرۈن ئەزا بولۇپ كىرىپ ئىشلەشكە باشلىدى. بۇنى سوۋېت خادىملىرى ئوبدان بىلەتتى. خىتاينىڭ ئۇرۇمچى ، قەشقەردىكى جاسۇسلىرى بىلىپ ماۋزىدۇڭنىڭ مەركىزى كومىتېتىغا خەۋەر قىلسا كېرەك. شىنجاڭدىن ئايرىلىپ قىلىشتىن ۋە شەرقى تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىدىن قورقۇپ بىزگە بۇلارنىڭ ئادىمى كېرەك ئەمەس بايلىقى كېرەك دېگەن مەقسەت بىلەن ئىككى خىتاي باشلىقى ئويۇن ئويناشقا باشلىدى. گومىنداڭ پارتىيەسىنىڭ باشلىقى جاڭ كەيشى ستالىنغا يالۇۋۇرۇپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئۇرۇشىنى يېرىم يولدا توختاتتى ، يەنە بىر خىتاي باشلىقى ماۋزىدۇڭ مەككار جاللات بولغاشقا ئۇ يەر ئىگىسى ئۇيغۇرلارنىڭ كۈچىگە ئىشىنەتتى. شۇڭا پۈرسەتنى قولدىن بېرىپ قويسا ئۇيغۇر خەلقى گومىنداڭچىلار ئۈستىدىن غەلبە قازىنىپ ئۆزىنىڭ مۇستەقىللىقىنى قولغا ئىلىۋېلىشى مۇمكىن ئىدى. شەرقى تۈركىستاندىن ئايرىلىپ قالسا ئۇزىنىڭ ئىشىنىڭ كاسات بولۇشىنىمۇ ياخشى بىلەتتى.

بۇ مەزگىل خىتايدا ئىچكى ئۇرۇش داۋام قىلىۋاتقاشقا شەرقى تۈركىستانغا ھەربى كۈچ ئەۋەتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ماۋ مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ تۇرغاندا ، ئىش ئوڭدىن كېلىپ قالدى. جاڭ كەيشى ئەنجىن شەھىردە بىرلەشكەن قۇرۇلتاي ئۇتكۈزۈشنى بەلگىلىدى. بۇ قۇرۇلتايغا بىرلەشمە ھۆكۈمەتتىنمۇ ۋەكىل ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلغانلىقتىن ۋەكىللەر بىلەن بىللە ئۇچ ۋىلايەتتىن ۋەكىل بولۇپ ئەخمەت ئىپەندى باشلىق بولۇپ ئابدۇكېرىم قاتارلىق ۋەكىللەر ئۆمىگى بارغان ئىدى. بۇلارنىڭ ئەنجىنگە بىرىشى خىتاي كوممۇنىستلىرىغا تازا ياخشى شارائىت يارىتىپ بەردى. ئابدۇكېرىم ئەخمەت ئىپەندىگە قارىغاندا ياش ، سىياسى كۆز قاراش جەھەتتىنمۇ پەرقى

بولغاشقا سوۋېت رازۋېتچىكلىرىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئابدۇكېرىم نەنجىندە ماۋنىڭ ۋەكىلى دۇك بېۋۈ بىلەن ئۇچ قېتىم كۆرۈشكەن ئىدى. بۇ ئۇچرۇشۇش مەخپى بولۇپ ھەتتا ئەخمەت ئەپەندىگمۇ يالغاندىن ئايالمىنىڭ ئاكىسى بىلەن ئۇچراشتىم دەپ ئېيتقان. بۇ ئۇچرۇشۇشتا دۇك بېۋۈ خىتاي كومپارتىيەسى نامىدىن مۇنداق دەپ ئىشەندۈرگەن:

سىلەر ئۇچ ۋىلايەت بۇيىچە گومىنداڭ ئۈستىدىن غەلبە قازىنىپلا قالماي شىنجاڭدىكى گومىنداڭنىڭ يۈز مىڭلىغان ئارمىيەسىنى تۆتۈپ تۈرۈپ بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزغا زور ياردەم قىلدىڭلار، ئۇنىڭ بەدىلىگە بىز سىلەرنىڭ ئازاتلىق كۈرىشىڭلارغا ياردەم قىلىپ گومىنداڭچىلارنىڭ زۇلمىدىن ئازات قىلىپ سىلەرگە مۇستەقىل ھۆكۈمەت قۇرۇپ بېرىشكە بىز قەرىزدار، سىلەرمۇ بىزگە ئۇخشاش زالىملارنىڭ زۇلۇمىنى تارتقان، تەقدىرىمىز ئوخشاش، شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرمۇ بىزگە ئوخشاش كومۇنىستلار پارتىيەسى رەھبەرلىك قىلىدىغان ھۆكۈمەت قۇرۇپ چىقىشىڭلار لازىم. بۇنداق ھۆكۈمەتنى قۇرۇپ چىقىشقا سىلەرنىڭ تەجرىبەڭلار يېتەرلىك ئەمەس، بىز سىلەرگە خالىس ئىنسانى ياردەم قىلىشىمىز لازىم. بۇ يالغۇز ماۋزىدۇڭنىڭ تاپشۇرۇقى بولۇپلا قالماي دۇنيا خەلق ئارا كومۇنىزىم ھەرىكىتىنىڭ داھىسى يولداش ستالىننىڭ يولىورۇقى، دەپ ئىشەندۈرگەن. خىتايلارنىڭ مەككارلىقىغا ئىشىنىپ قالغان ئابباسۇپ خوتۇنۇمنىڭ تۇققانلىرى دېگەن باھانە بىلەن خىتاي رادىستنى ئاپپاراتى بلەن غۇلجىغا ئېلىپ كېلىپ مەخپى ئورۇنلاشتۇرۇپ خىتاي كومۇنىستلىرى بىلەن ئالاقە قىلىپ تۇردى. كۆپ ئۆتمەي ماۋنىڭ ۋەكىلى بولغان بىر خىتاي سوۋېت ئارقىلىق غۇلجىغا كېلىپ مەخپى ئورنۇشۇپ ئىشلەشكە باشلىدى.

بېتمەنىڭ بۈزۈلۈشى ۋە بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ تارقىلىشى

خىتاي ئەكسىيەتچىلىرى11ماددىلىق بېتمەنىڭ بىرىنمۇ ئەمەلگە ئاشۇرمىدى.بىزنىڭ ھۆكۈمىتىمىز ئەسىرگە چۈشكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ھەتتا جاسۇسلۇق قىلىپ تۇتۇلغان خىتايلارنىڭ بىرىنى قويماي قايتۇرۇپ بەردى. خىتايلار بولسا ھەرخىل سەۋەبلەر بىلەن قولغا چۈشۈپ قالغان بىزنىڭ بىرمۇ ئادەمىمىزنى قايتۇرۇپ بەرمىدى. ئۇلارنى ئۆز ۋاقتىدا

قىيناپ ئۇلتۇرگەن ئىكەن. نەتىجىدە 1947 -يىلى 2-ئايدا ئوچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى مۇراجەت ئىلان قىلىپ بېتمەنى ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

1947-يىلى مارتتا بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئون ماددىلىق ئۇقتۇرۇش چىقاردى.گومىنداڭچىلار بۇنىڭغىمۇ پىسەنت قىلماي ئۆزى خالىغانچە ھەربىكەتلەرنى قىلدى. بۇنىڭغا قارشى قەشقەر خەلقى قاسىمجان قەمبىرى رەھبەرلىگىدە يۇزمىڭ كىشى قاتناشقان نامايىش ئۆتكۈزۈپ خىتاي جاللاتلىرىغا ئىككى تەلەپ قويىدى. بىرىنچى تەلىبى 11 ماددىلىق بېتمەنى توغرا ئىجراقىلىش ؛ ئىككىنچى ؛ ئەگەر بۇنىڭغا رىئايە قىلمايدىكەن ، كەلگەن يېرىگە قايتىپ كەتسۇن. ئەگەر بۇ تەلەپلەرگە ماقۇل بولمايدىكەن ، ئۇچاغدا قۇراللىق كۈرەشتىن باشقا چارە يوق.بۇ تەلەپلەردىن قورقۇپ كەتكەن تەجاۋۇزچىلار قەشقەر خەلقىنىڭ دولقۇنىنى بېسىش ئۈچۈن ھۆكۈمەت رەئىسى جاك جىڭجۇڭ ئەخمەت ئەپەندىمنى ئېلىپ 1947-يىلى ئاپرىلدا قەشقەرگە باردۇ. ھېيىتكا مەسچىتى ئالدىدا توپلانغان خەلققە سۆزلىمەك بولۇپ جاك جىڭجۇڭ مۇنبەرگە چىقىدۇ. لىكىن ئۇنىڭغا ھىچ كىم قارىمۇ قويمايدۇ. ئەخمەت ئەپەندىم سۆزگە چىققاندا پۈتۈن خەلق شۇئار توۋلاپ يەر زىمىنى زىل-زىلگە كەلتۈرۈپ ئالقىشلار ياڭرىتىدۇ. بۇنى كۆرگەن جاك جىڭجۇڭ قەشقەر خەلقىنىڭ غەزىبىنى باسالماي ئاران ئۆزىنىڭ جېنىنى ساقلاپ قەشقەردىكى گومىنداڭنىڭ كورپۇس كوماندىرى جاۋشىگۇاڭنىڭ ھىمايىسىدە ئۇرۇمچىگە قاراپ تىكىۋەتتى. ئەخمەت ئەپەندى ئومۇمى خەلق بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ ئاندىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەتتى.

ئەخمەت ئەپەندى ئاشۇ كۈنگە قەدەر سوۋېت رەھبەرلىرىنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى شەرتسىز ئۇرۇنداپ كەلگەن بولسا قەشقەر خەلقىنىڭ كۆرەش رۇھىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ كۆز قارىشىدا تۇپتىن ئۆزگۈرۈش بولغان ئىدى. جاك جىڭجۇڭ ئالدىراش ئىچكىرىگە كەتتى.

بۇنىڭدىن سەل بۇرۇن ئۇرۇمچىدە 25-فېۋرال قانلىق ۋەقەسى يۈز بەرگەن ئىدى. 22-فېۋرال كۈنى ئۇرۇمچى خەلقى بېتمەنى ئىجرا قىلىشنى تەلەپ قىلىپ نامايىشقا چىققان ئىدى.بۇنىڭغا قارشى خىتاي ھەربى باشلىقلىرى قول ئاستىدىكى ئەسكەر ، ئوفىتسېرلىرىنى پۈقراچە كىيىندۈرۈپ ئىچىگە ھەربى قوراللارنى يۇشۇرۇپ ، خىتاي خەلقىنىڭ نامايىشى قىلىپ كۆرسۈتۈپ بىرلەشمە ھۆكۈمەت قوراسىغا باستۇرۇپ كىرگەن ئىدى. بۇ چاغدا ئوچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى يىغىن ئۆتكۈزۈۋاتقان بولۇپ يۇقۇرقى ياسالما

خىتاي نامايىش قاتناشچىلىرى ئىچىدىكى بىرقانچە ساتقۇن ئۇيغۇرلار ئوچۇ ۋىلايەت ۋەكىللىرىنى ئۇر ، ئوت قوي ، دەپ مەجلىس زالىنىڭ ئىشىك دېرىزىلىرىنى بۇزۇپ باستۇرۇپ كىرگەندە ، ئوچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى باشقا بۇلۇملەرگە چىقىپ ئالغان ئىدى. بۇ چاغدا ئەخمەت ئەپەندى يېتىپ كېلىدۇ. خىتاي نامايىشچىلىرى باستۇرۇپ كىرىشكە باشلىغاندا ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسقان بىزنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىمىزدىن تۆرت كىشى قۇربان بولىدۇ. ئۇلار زالغا بېسىپ كىرىپ بىزگە ئەخمەت ئەپەندىنى چىقىرىپ بېرىڭلار ، بولمىسا زالغا ئوت قويۇپ كۆيدۇرۇپ ئۆلتۇرىمىز دەيدۇ. بۇ يەردىكى خىتاي باشلىقلىرىمۇ ئەخمەت ئەپەندىگە سىز ئارقا ئىشىكتىن چىقىپ كېتىڭ ، بۇلمىسا سىزنى ئۆلتۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن دەپ مەسلىھەت بېرىدۇ. ئەخمەت ئەپەندى خىتاي باشلىقلىرىنىڭ ئۇ ئارقا ئىشىكتىن چىققاندا ئېتىۋەتمەكچى بولغانلىقىنى سېزىپ قىلىپ ، مەن بۇلاردىن قاچمايمەن ، بۇلار خەلق نامايىشچىلىرى ئەمەس ، پۇخراچە كىيىنۋالغان خىتاي ئەسكەرلىرى. سىلەر مېنى ياغلاپ ئېلىپ چىقىپ بۇ ئەسكەرلىرىڭلارغا تاشلاپ بېرىڭلار ، ئۇلار مېنى خالىغان ئۇسۇل بىلەن ئۆلتۇرسۇن. بولمىسا بۇيرۇق قىلىڭلار ، ئۇلار قايتىپ كەتسۇن دېگەن تەلەپنى قويىدۇ .خىتاي ھەربى باشلىقلىرى دۇدۇقلىنىپ قالىدۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ئۇرۇمچىدىكى چوڭ-كىچىك ، قىرى-ياش ئۇيغۇر ئاھالىسى قوزغۇلۇپ كېلىپ ئەگەر ئەخمەت ئەپەندىگە زىيان يەتكۈزسەڭلار قانغا قان ،جانغا جان ئالىمىز دەپ دەرۋازا ئالدىغا توپلىشىدۇ. بۇ ۋەقە بىر نەچچە سائەت داۋام قىلىدۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ماناس بويىدا جەڭگىۋار ھالەتتە تۇرغان مىللى ئارمىيەمىز مۇئاۋىن قوماندان زۇنۇن تىيىپ رەھبەرلىگىدە گومىنداڭچىلارنىڭ ماناس شەھىرىدە جايلاشقان قوماندانلىغا ئەگەر بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىزگە زىيان يەتكۈزىدىغان بولسا ڭلار ھۇجۇمغا ئۆتىمىز ، سىلەرگە بىر سائەت مۇددەت بېرىمىز دېگەن ئۇلتىماتۇم قويىدۇ. بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتكەن خىتاي باشلىقلىرى پىلانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرالماي قارا يۈز بولۇپ نائىلاج ۋەكىللەرنى ئۇيغۇر نامايىشچىلىرىغا تاپشۇرۇپ بېرىپ ، ئەسكەرلىرىنى قايتۇرۇپ كېتىدۇ. ئۇرۇمچىدىكى ئۇيغۇر خەلقى ئازات رايون ۋەكىللىرىنىڭ ھايات ئىنى ساقلاپ قالىدۇ. بۇ ۋەقەدە شەھىت بولغان تۆرت نەپەر ئۇيغۇر پەرزەنىدىنى چوڭ ماتەم تۇتۇپ دەپىن قىلىشتى. خىتاي باسقۇنچىلىرى بىتەمىنى ئىجرا قىلماي ئارقىسى ئۇزۇلمىگەن بۇزغۇنچىلىقلارنى قىلىپ كەلدى ئالتايدىن ئوسمانىنى سىتىپ ئېلىپ ئوچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قارشى قويدى. ئۇرۇمچىدىكى خىتاي پەرەس قازاق باشلىقلىرىنى

ئىشقا سىلىپ ئۇلارنىڭ رەھبەرلىگىدە قازاقلارغا نامايىش قىلدۇردى. شۇنىڭدەك تۆتكان خەلقنىڭ ئىچىدىن بىر قىسىم ئاكسىز خىتايغا مايىل ئادەملەرنى تاللاپ ئېلىپ ، تۆتكان خەلقى نامىدىن ئۇچ ۋىلايەتكە قارشى نامايىش قىلدۇردى. قەشقەردە بولسا ، نامايىشقا قاتناشقان سايلامنىڭ ھەققانى بولۇشىنى تەلەپ قىلغان ۋە كىچىك ئەزالىقىغا سايلانغان ۋەكىللەرگە تەھدىت سىلىپ تۇرمىلەرگە تاشلىدى. شۇ قاتاردا ئازات رايوننىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق ۋەكىلى ۋە قەشقەرنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى قاسىمجان قەمبىرىنىڭ ۋالى مەھكىمىسىدىكى ئۈيگە 1947-يىلى 7-ئايدا نۇرغۇن قوراللىق ئەسكىرى بىلەن باستۇرۇپ كىرىپ قولغا ئېلىپ يېگى شەھەر تۇرمىسىگە قامايدۇ. قاسىمجان قەمبىرى قىسقىغىنە ھاياتىدا ئىككىنچى قېتىم باسقۇنچىلارنىڭ زىندان ئازابىنى تارتىدۇ. ئۇيغۇر خەلقنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەندى ، مەرىپەتپەرۋەر جەمئىيسى ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ھۆرلۈك ، ئازاتلىق ئۈچۈن ھارماي— تالماي كۈرەش قىلغان بۇ مەرھۇمنىڭ نۇرغۇنلىغان نەسىرى ، شىئىر ۋە تارىخى ئەسەرلىرى ئۇچ قېتىم يوقۇتۇشقا ئۇچرىغان.

قاسىمجان قەمبىرىنىڭ كۆپلىگەن شىئىرلىرى خەلق ئىچىدە ناخشا بولۇپ بۈگۈنگىچە ئېيتىلىپ كەلمەكتە. 1937 -يىلى قامالغان قاماقتىن 1943- يىلى چىقىپ ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن بولغان كۈرەشنى توختاتماي داۋام قىلىپ ، 1944-يىلى غۇلجا شەھىرىدە پارتىلىغان ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ ۋە شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى قۇرۇپ چىققان ئىنقىلابچىلارنىڭ بىرى سۈپىتىدە ئۇيغۇر خەلقنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ياشايدۇ ،ھېچ قاچان ئۇنتۇلمايدۇ.

خىتاي ئىستىبدات ئەكسىيەتچى ھاكىمىيتى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدە ئۇزۇنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن ھەرخىل بۇزغۇنچىلىق جىنايەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ بېتىمنى يىرتىپ تاشلاپ قارا يۈزلىگىنى كۆرسەتتى. بىرلەشمە ھۆكۈمەت تارقىلىپ جاڭ كەيشىنىڭ ۋەكىلى جاڭ جىڭجۇڭ ئىچكىرىگە قايتىپ كەتتى.

ئەخمەت ئەپەندى باشلىق ئۇچ ۋىلايەت خەلق ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. شەرقى تۈركىستاننىڭ ئۇچ ۋىلايىتى كۆرەش ئارقىلىق ئازات بولغان بولسىمۇ ، قالغان يەتتە ۋىلايىتى خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ قول ئاستىدا ئازاپ چىكىۋاتقانلىقىنى سوۋېت رەھبەرلىرى كۆرۈپ تۇرسىمۇ ئازاتلىق ئۇرۇشنى داۋام قىلىشقا يول قويمىدى. ئۇچ ۋىلايەت رەھبەرلىرىدىن بىرى بولغان قاسىمجان قەمبىرى يەنە خىتاي زىندانلىرىغا تاشلاندى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۇچ ۋىلايەتتە يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشلەر

1946-يىلى شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ئەلىخان تۆرىنى ستالىنچە مەخپى ئوغۇرلاپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئورنىنى ئەخمەت ئەپەندى ئىگىلىدى. ئۇچ ۋىلايەت خەلقى بۇ رەھبەرنى قوللاپ ئۇنىڭدىن چوڭ ئۈمىدلەرنى كۈتكەن ئىدى. چۈنكى بۇ ئادەم بېتىم مۇزاكىرىسى ۋاقتىدا خەلقىمىزنىڭ مەنپەئىتىگە ئۈيغۇن كىلىدىغان مەسىلىلەرنى قويۇپ خىتايلارنىڭ ھىلە نەيرەڭلىرىگە ئالدانمىغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقىمىز ئەخمەت ئەپەندىدىن زور ئۈمىتلەرنى كۈتكەن ئىدى. ئازات بولمىغان رايونلاردىكىلەرمۇ ئەخمەت ئەپەندىم رەھبەرلىكىدە تېزراق ئازاتلىققا چىقىشقا ئىشىنەتتى. بېتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن ئازات رايونلار بىلەن ئازات بولمىغان رايونلار ئارىسىدا ئۆز ئارا قاتناش يولغا قويۇلۇپ بېرىش كىلىش ئىشلىرى يولغا قويۇلغان ئىدى. تۇققان كۆرۈش ئۈچۈن كەلگەن قېرىنداشلار ئازات رايوندىكى ئۆز ئاناتىلىدا ئىش باشقۇرۇش ، ئۆزىنىڭ پۇلى ، دۇكاندا لىق مال ، بايلىقلار ئەرزانچىلىق خاتىرجەم ھايات كەچۈرۈۋاتقانلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ خوشال بولغان بولسا ، خىتايلار ئەۋەتكەن بۆزغۇنچىلار ھەرخىل پىتنە ئىغۋا تارقىتىپ دۇشمەنلەشتى. بۇلۇپمۇ ساتقۇن ئوسمان ئادەملىرىگە ئۆزىنىڭ ئارمىيەسىنى قوشۇپ ئەۋەتىپ 1947-يىلى 7-ئايدا ئالتاينىڭ مەركىزى سارسۇمبىنى بېسىپ ئالدى. بۇ خائىنلارنىڭ قىلمىشلىرىغا ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنىڭ غەزىبى كىلىپ بېتىم بۆيىچە ئارمىيە سېپىدىن بوشانغان زاپاس بىر قىسىم ئوفىتسېر جەڭچىلەردىن ئايرىم ئەترەت تەشكىل قىلىنىپ ئالتاي ۋىلايىتى ئىككىنچى قېتىم ئازات قىلىندى. ئوسمانىنىڭ ئادەملىرى بىلەن ساق قالغان دۇشمەنلەر جىنىنى ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن كۆزگە كۆرۈنگەن تەرەپكە قىچىپ گومىنداڭچىلار تۇرغان يەرلەرگە ئورۇنلاشتى ، شۇندىن كېيىن ئۇلار ئازات رايونلاردىن ئۇمىدىنى ئۈزۈپ خائىنلىق ھەرىكەتلىرىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولدى. بېتىمگە ئاسىلىق قىلغان دۇشمەنلەر ئالتاي ۋەقەسى بىلەن توختاپ قالماي 1947-يىلى 11-ئايدا باسقۇنچىلىق ھەرىكىتىنى يەنە باشلاپ ، ماناس دەرياسى بويىدىكى ساۋەن ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى قالىبەكنى ،ساقچى باشلىقى تېكماننى سېپتىپ ئېلىپ بۇلار ئارقىلىق ساۋەن ئەتراپىدىكى قازاقلارنى توپلاپ بۇلارغا خىتايلارنى قوشۇپ قوراللاندۇرۇپ ئالاسۇن رايونىغا ئورۇنلاشقان مىللى ئارمىيە قوشۇنلىرىغا ھۇجۇم قىلدى. بۇلارغا قارشى ئالاسۇن يەنسىخەي ئەتراپىغا ئورۇنلاشقان

مىللى ئارمىيە جەڭچى ئوفىتسېرلىرى ، ھۇجۇمغا ئۆتۈپ جازاسىنى بېرىۋاتقان مەزگىلدە ھالى كەلمەي ، تاغ شارائىتىدىن پايدىلىنىپ قىچىپ ، ماناس دەرياسىدىن ئۆتۈپ قۇتۇلۇپ كەتتى. بۇلارغا ئەگەشكەن قازاقلارنى تۇتۇپ مال مۈلكى بىلەن بۇرۇن ياشىغان يېرىگە ئېلىپ بېرىپ ئورۇنلاشتۇردى. گومىنداڭ خىتايلىرى بۇ جىنايەتلىرىدىمۇ شەرمەندە بولۇپ خەلقىمىز ئالدىدا قارايۇز بولدى.

شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى بېتمەنى توغرا ئىجرا قىلىپ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ پائالىيىتىنى توختۇتۇپ ھۆكۈمەت ئورنىغا ۋالى مەھكىمە تەسىس قىلىپ ھاكىمبەك غوجىنى ۋالى قىلىپ تەينىلىدى. قىرىق مىڭغا يېتىپ قالغان ئارمىيەنى ئون ئىككى مىڭغا قىسقارتىپ ، نازارەتلەرنىمۇ ئەمەلدىن قالدۇرغان ئىدى. بۇ خىل چوڭ ئۆزگۈرۈشلەر رەھبىرى كادىرلار ئىچىدە تەرەپپازلىق كەلتۈرۈپ چىقاردى.

1945-يىلى دېكابىردا غۇلجا شەھىرىدە ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ بۇ تەشكىلاتنى ئابباسۇپ باشقۇردى. ئابباسۇپ ماۋنىڭ مەخسۇس ۋەكىلى بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن ، ئالغان مەخپىي تاپشۇرۇقلارنى ئورۇنداش ئۈچۈن ئەتراپىغا ئۆزىنىڭ يېقىن ئادەملىرىنى توپلاشقا كىرىشتى. ۋالى ھاكىمبەك غوجىنى ياقلىغۇچىلارمۇ ئۆز ئالدىغا ئىش ئېلىپ بارىدىغان بولدى. ھەربى قوماندان ئىسقاقبىكمۇ ئۆزى ئىشىنىدىغان ئوفىتسېرلەرنى ئەتراپىغا توپلاشقا كىرىشتى. ئىچكى ئىشلار نازىرلىقىنى ئىسقاقبىك بىلەن ئابباسۇپقا يېقىن نەبىجان ئىگەللىدى. ئەخمەت ئەپەندى ستالىنچىلارنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇنداپ كەلگەن ئادەم بولسىمۇ قەشقەر خەلقى قىلغان نامايىشنى كۆرگەندىن كېيىن ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىگە تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشۈنۈپ دەسلەپكى مەۋقەسىدىن قايتىپ ،ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن قايتماس ئىرادە بىلەن كۈرەش قىلىدىغان كۈرەشچان جەڭچىگە ئۆزگەردى.

ھەقىقەتەنمۇ ئەخمەت ئەپەندى يىراقنى كۆرىدىغان ، بىلىملىك ئاقكۆڭۈل ئىنسان ئىدى. يۇشۇرۇن تەشكىلات ئۈيۇشۇاتقان چاغدا قاسىمجان قەمبىرى بىلەن بولغان بىر سۆھبىتتە ،تەشكىلاتىمىز ئىچىدە ھەرخىل كۆز قاراش ، ھەرخىل مەقسەت ۋە مەپكۈرىلىك كىشىلەرنىڭ بولۇش تەبىئى دېگەن ئىدى. بۇ كېيىنكى كۈنلەردە ئەمەلىيەتتە يۈز بەردى. مىسال ئۈچۈن ئابباسۇپنى ئالساق ، ئۇ قىزىل خىتاي باشلىقى ماۋنىڭ مەخسۇس ۋەكىلى بىلەن يۇشۇرۇن ئۇچراشقاندىن كېيىن ئوچۇقتىن ئوچۇق ئۆزگەردى ، شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كىرەك ، شىنجاڭدىكى يازغۇچىلار كۆپرەك ئابباسۇپنى تىلغا ئېلىپ

باشقىلارنى ئانچە ئەسلىمەيدۇ. بەلكى ئۇلارمۇ كىملىكىنى بىلدۈرگاندۇ. ئابباسۇپنىڭ بىر ئالاھىدىلىگى ئۇ بىرىنچى قېتىم يىنتالغا بېرىپ كەلگەندىن كېيىن ئاز تولا ستالىنچىلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ئىدى. شۇڭلاشقا ئۇلارنىڭ ئاپشۇرۇقلىرىنى ئورۇنداشقا تىرىشاتتى. بەلكى ماۋغا شۇلار تونۇشتۇرغان بولۇشى مۇمكىن. بىزنىڭ ھۆكۈمىتىمىز يېڭىدىن قۇرۇلغاندا بەزى مەسئۇل كادىرلارنى تەيىنلەشتە قىسمەن خاتالىقلارغا يول قويغان ئىدى. مەسىلەن؛ تاللانغان كادىرنىڭ خەلق مەنپەئىتىگە مۇئامىلىسى قانداق؟ ئابروي مەنسەپ دىسە ھەممىدىن كېچەمدۇ؟ دېگەنگە ئوخشاش تەكشۈرۈشلەردىن ئۆتكۈزمەيلا پەقەت ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىنى مەسئۇل خىزمەتكە قويىدىغان ئىشلار ئىۋىج ئالغان ئىدى.مەن تۆۋەندە كۆرسۈتۈپ ئۆتمەكچى بولغان پاكىتلار بۇنىڭغا دەلىل بولالايدۇ ،ئىچكى ئىشلار باشقارمىسى ، شەھەرلىك ، ناھىيەلىك ساقچى ئىدارە مەسئۇللىرىنى بەلگۈلەشكە رەخمجان سابىرى بىلەن ئابدۇكېرىم ئابباسنى مەسئول قىلغان ئىدى. بۇ ۋەزىپىلەرگە تەيىنلەنگەن ئادەملەرنىڭ سەكسەن پايىزدىن ئوشۇغراقى ئۇرۇشتىن بۇرۇن دۈشمەنلەرگە مەخپى خىزمەت قىلغان كىشلەر ئىدى. بۇلاردىن مەن ئۆزەم ياخشى بىلىدىغان بىرنەچچە كىشىنى كۆرسۈتۈپ ئۆتسەم يېتەرلىك بولار. مىسالغا نەبىجان ، مەمتىمىن ، قاسىم مۇسايۇپ ، ئابدۇۋەلى جارۇللا ، ئۆزبەكلەردىن غەنىباي ، ئايىپجان ، پولات ، تاتارلاردىن مىدخەت ، يەسۈكەي ، ۋەلى دېگەن كىشلەر بۇلۇپ بۇلارنى ھەممە بىلەتتى. بۇلاردىن نەبىجان ، مەمتىمىن ، يەسۈكەي ، غەنىباي مۇللام دېگەنلەر ئوچۇق ئىشلەيدىغان پايلاقچىلار بولسىمۇ ، بۇلار پەقەت ئابباسۇپنىڭ يېقىن ئادەملىرى بولغىنى ئۈچۈن مەسئۇل خىزمەتلەرگە قويۇلغان ئىدى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئۆز پائالىيىتىنى توختاتقاندىن كېيىن بۇلار تېخىمۇ باش كۆتۈرۈپ چىقتى. بۇ خەلق دۈشمەنلىرىنى ياخشى بىلىدىغانلار بۇلارغا نەپرەت كۆزى بىلەن قارايتتى ، شۇنداق بولسىمۇ بۇلار ئابباسۇپ ، رەخمجانلارنىڭ ھمايىسىدا بۇلاتتى ، بۇلارنىڭ ئۈستىدىن پىكىر قىلىشقا چەكلىمە قويۇلغان ئىدى. ئابباسۇپقا ماۋنىڭ يولىۋرۇق كۆرسەتمىلىرىنى ئۇرۇنداش ئۈچۈن نەبىجان ، مەمتىمىن مۇللاملار كېيىنكى ۋاقىتلاردا چوڭ رۇل ئوينىدى ، ئۇلارغىمۇ ياخشى پۇرسەت كىلىپ ئۆز ئالدىغا بەزى ئىشلارنى قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئوۋچىلاردا بىرتەمسىل بار ، «قۇرۇق قول بىلەن ئوۋ قىلىشقا بولمايدۇ ، قوش ئاتار مىلتىق بىلەن ئۆگەتكەن ئىشىت كېرەك ، قاپقان بىلەن تور كېرەك» شۇڭلاشقا ئەنە شۇنداق ئادەملەر بىر يەرگە توپلاندى.

ئابباسۇپ كۆزده تۇنقان قىينراق ئىشلارنىڭ بىرى مىللى ئارمىيەنى بوي سۇندۇرۇش. بۇ مەسىلنى ھەل قىلىشتا ئابباسوپقا كۆپ قىينچىلىق تۇغۇلمىدى. ئۇنىڭ ئۈچ يېقىن ئادىمى نەبجان چوڭ رۇل ئويندى ، نەبجان بىلەن مىللى ئارمىيە قوماندانى ئىسقاقبىك بىر مەقسەتتىكى ئادەملەر ئىدى.

1933-يىلى قەشقەردە قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى سوۋېتتىن قورال ياراق ستىپ ئېلىش ئۈچۈن مۇسۇل ھاجى ، ئەخمەت پاختا دېگەن ئادەملەرنىڭ رەھبەرلىكىدە بەش كىشىنى تاشكەنتكە ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇزبەكستان ھۆكۈمەت باشلىقى ئوسمان خوجايۇپ ستالىنغا خەۋەر قىلغاندا ، ستالىن بۇلارنىڭ موسكۋاغا بېرىشىغا رۇخسەت قىلماي ، تاشكەنتتىن قايتۇرۇۋەتكەن ھەمدە ئۇزىنىڭ قوماندانلىرىدىن گېنىرال پولكوۋنىك ربالكىنغا قادىر ھاجى دېگەن مۇناپىقنى قوشۇپ ، موتۇلاشقان ئارمىيەسىنى ئەۋەتىپ قەشقەردە قۇرۇلغان جۇمھۇرىيەتنى يوق قىلغان ئىدى. ئىسقاقبەك ئەشۇ ربالكىن بىلەن قادىر ھاجىلار تەربىيەلىگەن ئادەم ئىدى. نەبجاننى بولسا جاللات شىكشىسەي تەربىيەلەپ قادىر ھاجىلارغا قوشقان ئىدى. ئىسقاقبەك ، ربالكىن ،قادىرھاجىلارنىڭ قول ئاستىدا كومىندانت بولۇپ ، نەبجان مەخپى بۆلۈمدە ئىشلىگەن ئىدى. بۇلار ھەممىسى بىر بولۇپ قەشقەردىكى ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى يوق قىلىپ ، جەت ئەلدە بىلىم ئېلىپ كەلگەن ، ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان ئۇيغۇر زىيالىلىردىن مەمتىلى ئەپەندى باشلىق ئۇچيۇزدىن ئارتۇق كىشىنى قولغا ئېلىپ ، ئۇلارنى چوڭ بىر زالغا يىغىپ ئوت قويۇپ ئۆلتۈرۈپ ، قەشقەر خەلقىگە ئوت كىتىپ ئۆلۈپ كەتتى ، دېگەن يالغان خەۋەرنى تارقاتقان ئىدى. كېيىنكى يىللاردا شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى مىللى ئارمىيەسىنىڭ تەقدىرى بۇ ئىككى ئادەمنىڭ قولىغا ئۆتۈپ قالدى.

خىتاي ھۆكۈمىتى بىلەن بىرلەشكەندىن كېيىن شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئەمەلدىن قىلىپ ئىداره جەمىيەتلەرنىڭمۇ ناملىرى ۋە تۈزۈلىشى ھەمدە ھوقۇقلىرى ئۆزگەردى. شۇ قاتاردا ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ رەھبەرلىرىمۇ يۇنكۈلۈپ تىنچلىقنى ساقلاش ئىدارىسى يەنى ساقچى ئىدارىسى قۇرۇلدى. بۇ ئىدارىگە نەبجاننى باشلىق قىلىپ تەيىنلىگەنىدى.ئۇ كېيىن مىللى ئارمىيە قوماندانى ئىسقاقبەك بىلەن يەنە تىپىشتى ۋە بىرلىكتە ئىش ئېلىپ بارىدىغان بولدى. نەبجان ئاستا—ئاستا مىللى ئارمىيە رازۋېتكا بۆلۈمىگە ئۇزىنىڭ يېقىن ئادەملىرىنى ئۇرۇنلاشتۇرۇپ ،كۆپ ئۆتمەي رازۋېتكا بۆلۈمىنى

ئىگىلەشكە ئېرىشتى. بۇ ئابباسۇپنىڭ مىللى ئارمىيەنى قولغا ئېلىشنىڭ بىرىنچى قەدىمى بولدى. مىللى ئارمىيە غەلبە قازىنىپ ماناس دەرياسىغا يېتىپ بارغاندا قەدەر خىتايلارنىڭ قول ئاستىدا بولغان ، ساۋەندە سۇ تىخنىك بولۇپ ئىشلەۋاتقان ، پەقەت ھەربى بىلىمى يوق ئادەمنى ئابباسۇپ مىللى ئارمىيە شتابىغا ئورۇنلاشتۇردى. كۆپ ئۆتمەي بۇ زات ساۋەنگە ئورۇنلاشقان پولكقا پولىك كوماندىرى بولۇپ تەينىلەندى. قۇماندان ئىسقاقبەكنىڭ ھمايىسىدە ئابباسۇپ شىخودىكى ئورتا يۇنۇلۇش شتابىغا بېرىپ ئوفىتسېرلەرگە سىياسى كۇرس ئېچىپ قىزىل خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تەسىرىنى سىڭدۈرۈش ئۇچۇن خىتاي ئارمىيە قوللانمىلىرى بويىچە ئۆزى دەرس ئۆتتى. ئىسقاقبەك بولسا ئۆز ئورنىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭغا ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىپ بەردى.بۇنىڭغا ياشقا رەھبەرلەر ۋە ھەربى ياشلىقلار سۇئكۇت قىلىشتى. چۇنكى ياشقا ئىلاج يوق ئېدى ، ھەممەيلەن ستالىن دېگەن قانخورنىڭ ھاكىم مۇتلەقلىقىدىن قورقاتتى.

ئەخمەت ئەپەندى ئابباسۇپنىڭ بۇ ھەرىكەتلىرىگە توسقۇنلۇق قىلماي ئازات بولمىغان رايونلارنىڭ كادىر تەييارلاش ئىشى بىلەن بەنت بولۇپ ، بۇ ئىشلارغا ئانچە كۆڭۇل بۆلمىدى. بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن خىتايلارنىڭ تۇرمىسىدە ياتقان بىر تۇركۇم ياشلارنى بوشۇتۇپ غۇلجىغا ئەكەلگەن ئېدى. بۇلارنىڭ كۆپچىلىگى جەنۇبتا خىتايلارغا قارشى ئاكتىپ پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ياشلار بولغانلىقتىن ئەخمەت ئەپەندىنىڭ مەقسىدى ، بۇلارغا ھەربى تەلىم تەربىيە بېرىپ ۋاختى كەلگەندە بۇلارنى جەنۇبقا ئەۋەتىپ ، خىزمەتكە بەلگۈلەش ئېدى. ئەنە شۇ مەخسەتتە غۇلجىدا ھەربى مەكتەپ تەشكىل قىلىپ ، ئۇنىڭغا مېنى مەسئۇل قىلىپ بەلگىلىدى. مەن بۇلارغا تەلىم تەربىيە بېرىشتىن بۇرۇن تاپشۇرۇق بويىچە بۇلارنى مەخپى تەكشۇرۇشتىن ئۆتكەزدىم ، ئەتىجىدە يۇز كىشىدىن ئون سەككىزى خىتايلارغا ئىشپىيۇنلۇق قىلىپ ،ئاندىن قۇشۇپ قويغانلار بولۇپ چىقتى. بۇلارنى ھەربى مەكتەپتىن قالدۇرۇپ ماۋاربىپ باشقارمىسىنىڭ ئىختىيارىغا تاپشۇرۇپ بەردۇق. قالغانلىرى ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى. ئابباسۇپ شىخودا ھەربى كۇرس ئېچىپ ، ئوفىتسېرلەرنىڭ مەپكۇرىسىنى تۇزەتسە ، ئەخمەت ئەپەندى ئازات بولمىغان رايونلاردا ئىشلەش ئۇچۇن ھەربى مەكتەپ ئېچىپ جەنۇبى رايونلارنى ئازات قىلىش ئۇچۇن باش قاتۇراتتى. شەرقى تۇركىستان ھۆكۇمىتى ئۆز پائالىيىتىنى توختاتقاندىن كېيىن ، ھۆكۇمەت ئەزالىرىمۇ تارقاپ كېتىپ جۇڭلار ئارا تەرەپپازلىق يۇز بەردى. بۇ خىل ئۆزگۈرۈشلەر بىرلىك سەپكە چوڭ تەسىرىنى كۆرسەتتى. بۇنى ئاددى

كىشلەر جۇشەنمەيتتى. ئەڭ ئالدى بىلەن ھۆكۈمەت تارقىلىپ ھاكىمبەك غوجا ۋالى بولغاندىن كېيىن بۇ جاناپمۇ ئۆزىگە يېقىن ئادەملەرنى ئەتراپىغا توپلاشقا باشلىدى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ۋاقتىدا ئۇمۇمى خەلق يارەدەم قولىنى سوزۇپ، ئۆز ئىختىيارى بىلەن مىلى بارلار مال، پۇلى بارلار پۇل ئېلىپ كېلىپ ھۆكۈمەت غەزىنىسىگە تاپشۇرغان ئىدى. شۇڭا غەزىنىدە كۆپ مىقداردا بايلىق توپلانغان ئىدى، بۇ مەبلەغنىڭ بىر قىسمىنى ھۆكۈمەت ئۆز ئېھتىياجىغا ئىشلىتىپ، كۇرەش مەيدانلىرىدا خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە ئازات، ئىستىقلالىيەت، باتۇرلۇق، پىدايى، ساداقەت قاتارلىق ئوردىن مىدالالارنى ياساتقان بولسا، خىلى كۆپ قىسمى زاپاس مالىيە نازارىتىدە تۇراتتى. بۇ ئوردىن مىدالالار كېيىنكى كۈنلەردە ھاكىمبەك غوجا بىلەن مالىيە باشلىقى ئەنۋەر مۇسابايۇپلارنىڭ ئىختىياردا بولۇپ قالدى. ئەپسۇس بۇ ئوردىن، مىدالالار بىر نەچچە يىل دۇشمەنلەرنىڭ ئوقىغا كۆكرىگىنى كېرەپ زەي ئاكوپلاردا، سوغاق گەمىلەردە يېتىپ كۆرەش قىلغان قەھرىمانلىرىمىزغا نەسىپ بولماي، ئىسسىق ئۆيلەردە بالا-چاقىلىرى بىلەن راھەت تۇرمۇش كەچۈرگەنلەرنىڭ مەيدىسىدە پەيدا بولۇپ قالدى، ھەممىمىز بىر شەھەردە ياشىغان ئادەملەر بولغىنىمىز ئۈچۈن بۇ خىل ناتوغرا ئەھۋاللارنى ھەممە بىلىپ كەتتى. شۇڭا بىز شۇنچە جاپا-مۇشەققەتنى تارتىپ ئاق قار-كۆك مۇزلاردا جەڭ قىلىپ ئالالمىغان بۇ ئوردىنلار ھېچ يەرگە بارماي ئىسسىق ئۆيلىرىدە ياتقانلارغا نەسىپ قىپتۇ دېگەن سۆزلەر تارقالدى. بۇ ئەلبەتتە ئورۇنلۇق نارازىلىق ئىدى.

خىتاي باسقۇنچىلىرى بېتمەنى بۇزغاندىن كېيىن ئۇرۇمچىدە تەشكىل قىلىنغان بىرلەشمە ھۆكۈمەت ئۆز پائالىيىتىنى تۇختۇتۇپ جاكىكەيشى ۋەكىلى نەنجىنگە، شەرقى تۈركىستان ۋەكىللىرى غۇلجىغا قايتىپ كەلدى، پۈتۈن ئۆلكە بۇيىچە ۋەزىيەت كەسكىنلىشىشكە باشلىدى. ئازات بولمىغان رايونلاردىكى خەلقنىڭ غەزىبى كۈچۈيۇپ ئەكسىيەتچى ھاكىمىيەتكە قارشى بارچە خەلق بىر نىيەت بىر مەخسەتتە قوزغۇلۇپ ئازاتلىقنى تەلەپ قىلىپ كۈتۈرۈلگەن ئىدى. ئەگەر بۇلارغا ئازات رايوندىكىلەر قوشۇلۇپ كەتسە، بۇ قۇدرەتلىك كۈچنى تۇختۇتۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇ دۇلقۇندىن خەۋەر تاپقان جاك كەيشى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ گۈشىنى ئۆزىنىڭ يېغىدا قورۇپ يىمەك بولۇپ تېزلىكتە نەنجىندىن مەسئۇت ئەپەندىنى شىنجاڭ ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى. ئەيسا بەگنى باش كاتىپ قىلىپ ئەۋەتتى.

ئەيسابەگ بىلەن مەسئۇت ئەپەندىلەر جاڭكەيشىنىڭ كۆتكەن ئادەملىرى ئەمەس ئىدى. بۇ ئىككى رەھبەرنىڭ مەقسىدىنى جاڭ كەيشى بىلمىگەن بىلەن ستالىن بىلەن ماۋزەيدۇڭچىلار ياخشى بىلەتتى.

ئەيسابەگ 1925-يىلىدىن 30-يىللارغا قەدەر ئۇزبەكستاننىڭ ئەنجان، تاشكەنت شەھەرلىرىدە خىتاي كونسۇلخانىسىنىڭ مەسئۇل خادىملىرىدىن بۇلۇپ، مىنىڭ ئاتام بىلەن بىللە ئىشلەپ قەدىناس ئادەملەردىن بولۇپ قالغان ئىدى، شۇ دەۋرلەردىن تارتىپ كوممۇنىستلارنىڭ سىياسەتلىرىگە قارشى كۆز قاراشتىكى ئادەملەر ئىدى. ئەيسا ئەپەندى ئۇزىنىڭ ئاڭلىق ھاياتىنى ۋەتەن ئازاتلىقىغا بېغىشلىغان ۋە شۇيولدا كۈرەش قىلغان كىشى ئىدى.

1944-يىلى ئىلى ۋىلايىتىدىن باشلانغان ئازاتلىق كۈرەشتىن خەۋەر تاپقان بۇ ئىككى ۋەتەن پەرزەنتلىرى. ۋەتىنىگە قايتىپ كېلىش ئىلاجىنى قىلالماي يۈرگەن ئىدى. بىرسى رەئىس، بىرسى باش كاتىپ ۋەزىپىسىگە تەينىلەنگەن بۇيرۇقنى قوللىرىغا ئالغان ھامان ئۇزۇن يىللاردىن كۈتكەن مەقسىدىمىزگە ئەمدى يەتتۇق دەپ نەنجىندىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئۇچ ۋىلايەت رەھبەرلىرى بىلەن بىرلىشىپ ۋەتەننىڭ ئازاتلىقىنى قولغا ئالىمىز دەپ ئىشەنگەن ئىدى. بۇلارنىڭ مەقسىدىنى ياخشى بىلىدىغان ستالىنچىلار بىلەن ماۋچىلار بۇلارغا قارشى ھەربىكەتلەرگە ئالدىن ئالا تەييارلىق قىلىپ قويغان ئىدى.

مەن شۇچاغدا غۇلجا شەھەر كومىتانتى بولۇپ ئىشلەيتتىم، بىر كىچىدە شەھەر بويلاپ تەشۋىق ۋەرەقلىرى تارقىلىپ كەتتى، مەن يۇزلىگەن خادىملىرىمنى چاقىرتىپ تېزلىكتە يىغىپ ئالدۇق. تەشۋىق ۋەرەقلەردە مەسئۇت، ئەيسالار تۈركىيە بىلەن ياپون جاھانگىرلىرىنىڭ ئىشپىيۇنلىرى، بىز بۇلارنى تونىمايمىز، بىزنى جاھانگىرلارغا قۇل قىلىپ تۇتۇپ بېرىش ئۈچۈن كەلگەن جاسۇسلار، كەلگەن يېرىگە قايتىپ كەتسۇن دېگەن سۆزلەر يېزىلغان ئىكەن. بۇ تەشۋىق ۋەرەقلەر خەلقنىڭ قولىغا يېتىپ بارغاندا بىرەر ۋەقە كېلىپ چىقىشى مۇمكىن، ستالىنچىلار مۇشۇنداق چارە-تەدبىرلەرنى قوللۇنۇپ ئەيسابەگ بىلەن ئۈچ ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ بىرلىشىپ كېتىشىگە يول قويماي 1949-يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە قىزىل خىتاي كوممۇنىستلىرىغا قۇل قىلىپ تۇتۇپ بەردى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۇرۇمچىدىكى گومىنداڭچىلار ئەيسابەگ بىلەن مەسئۇت ئەپەندىلەرنىڭ ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىشىغا يول قويمىدى. ئازات بولمىغان رايونلاردىكى خەلقىمىز تېخىمۇ ئېغىر زۇلۇملارغا دۇچ كەلدى. ئازات بولغان ئۈچ ۋىلايەت

خەلقىمۇ ستالىنچىلارنىڭ بىسىمغا ئۇچراپ ئۆز ئالدىغا ھەرىكەت قىلىشقا ئىمكانىيەت بولمىدى.

1947-يىلى قوشما شتاتلارنىڭ بىر قانچە ھەربىي مۇتەخەسسىسلىرى ئۇرۇمچىگە كەلگەن ئىدى. بۇلارنىڭ نىمە مەقسەتتە كەلگەنلىگى بىزگە نامەلۇم، ئۇرۇمچىگە ئورناشقان ستالىنچىلار بىلەن ماۋچىلارنىڭ مەخسۇس ئادەملىرى ئۇرۇمچى خەلقىنى قوزغاپ نامايىشلارنى ئۇيۇشتۇردى. ئەگەر ئۇلار چىققان بولسا گومىنداڭچىلار ئۇلارنى بىزگە قارشى قوزغالدى دەپ قىرىپ تاشلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇ خىل نەيراڭئۇزلىقلارمۇ ستالىنچىلار بىلەن ماۋچىلارنىڭ ھۇنەرلىرى ئارقىسىدا يۈز بەرگەن ۋەقەلەرنىڭ بىر قىسمى بولغانلىقتىن، ئۇرۇمچىدە تۇرۇشلۇق قوشما شتاتلارنىڭ كونسۇلى ماگنانغا ئۇختۇرۇپ، ئۇ ئامېرىكىلىق مۇتەخەسسىلەرنى ئۇرۇمچىدە تۇرغۇزماي ئىچكىرىگە يولغا سالدى. بۇلارمۇ ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئۇچۇن يۇشۇرۇن سىر بولۇپ قىلىۋەردى. بۇ يەردە ئوسمان ھەققىدە قىسقىچە توختۇلۇپ ئۆتۇشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ توغرىدا ھەقىقەتنى ئېيتساق ئوسمان مىللىتى قازاق بولۇپ ئۇ ئۆز ئىلىدىن بىرنەچچە مىڭ ئائىلىنى ئەتراپىغا توپلاپ بىر نەچچە يىل داۋامىدا خىتاي ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن قوراللىق كۆرەش قىلىپ كەلگەن ئادەم ئىدى. ئوسمانىنىڭ مۇقىم ئورناشقان يىرى بولماي ئالتاي چۆللىرى، تاغلىق توقايلارنى ماكان تۇتۇپ كۆچۈپ يۈرۈپ ھايات كەچۈرۈپ كىلەتتى.

1944-يىلى ئىلى ۋىلايىتىدە ئازاتلىق ئىنقىلاپ باشلىنىپ ئالتايدا پارتىزانلار كۆرەشكە ئاتلانغاندا ئوسمان يا قازاق خەلقىنىڭ ئوغلى دەلىلقانغا، ياكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوغلى مۇللا ئىسلامنىڭ ئەترەتلىرىگە قوشۇلماي ئۆزىنى تاغ پادىشاسى دەپ ئىلان قىلىپ يۈرگەن ئىدى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئالتايىنى ئازات قىلىپ ئۆز خەلقىدىن يېڭى ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنى قۇرۇپ بەرگەندىمۇ بىز بىلەن بىرلەشمەي يۈرگەن ئىدى.

شۇنداق بولسىمۇ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئوسماندىن زور ئۈمىتلەرنى كۈتۈپ، ئوسمان توغرۇلۇق ئايرىم قارار قوبۇل قىلىپ ئۇنىڭغا خەلق باتۇرى دېگەن نام بىرىپ ئالتۇن مىدال، ئوردىنلار بىلەن مۇكاپاتلاپ ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىلىقىغا تەينىلەپ ھۆكۈمەت ۋەكىللىرىنى ئەۋەتكەندە، ئوسمان بۇ سوغىلارنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ سارسۇمبىگە كىلىپ ۋالىلىق مەنسەپكە ئولتۇرغان ئىدى. ئاخىردا بۇ مەنسەپنى ياراتماي، ۋالىلىقنى تاشلاپ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىگە خائىنلىق قىلىپ خىتاي ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن بىرلەشتى.

1947-يىلى 6-ئايدا خىتاي باسقۇنچىلىرى بىلەن بىرلىكتە موڭغۇلىيە چېگرىسىغا يېسىپ كىردى. موڭغۇلىيە ھۆكۈمىتى بۇلارنىڭ چېگرادىن چىقىپ كېتىشىنى ئۆختۇرغان بولسىمۇ بويسۇنماي يېسىپ كىرىۋەگەندىن كېيىن مۇڭغۇل ھۆكۈمىتى ھەربىي كۈچ قوللۇنۇپ چېگرادىن قوغلاپ چىقاردى. بۇ ھەقتە خەلق ئارا مەسىلە قوزغۇلۇپ، جەنۇبىي ئەللىك مۇخبىرلار ئۇرۇمچىگە كەلگەن ئىدى. بىر ئامېرىكىلىق ئايال مۇخبىر غۇلجىغىمۇ كەلگەن بولۇپ، بۇ ئايال مۇخبىر ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ جەريانى بىلەن تونۇشۇپ چىقىش مەقسىتىدە غەيرى باتۇرنىڭ ئۆيگە يېرىپ سۆھبەت ئۆتكۈزگەن ئىدى. بۇ سۆھبەتكە مەنمۇ قاتناشقان ئىدىم. بۇ ئايال مۇخبىر غەنى باتۇرنىڭ تۇرقىغا قىزىقىپ ئۇنىڭ ئۆتمۈش تارىخىنى سوراپ قالدى. غەنى باتۇر ئۆزىنىڭ ئۆتمۈش تارىخىنى قىسقىچە سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، مۇخبىر قىزىقىپ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى سىزنىڭ ئۇرۇشتا كۆرسەتكەن باتۇرلىقلىرىڭىز ئۈچۈن سىزگە خەلق باتۇرى دېگەن ئالى ئۇنۋاننى بەرگەن بولسا كېرەك، بەزى مەلۇماتلارغا قارىغاندا سىلەرنىڭ ئادەم سانىڭلار ئاز، قورال يارىقلىرىڭلارمۇ ئاز، سىلەرگە قايسى ھۆكۈمەت ياردەم قىلدى دەپ سوراپ قالدى، بىز ئولتۇرغانلار بۇ سۇئالغا غەيرى باتۇر نېمە دەپ جاۋاپ بېرە دەپ ئەجەپلىنىپ ئولتارساق غەيرى باتۇر بىزگە بىر قاراپ قويۇپ خاتىرجەملىك بىلەن؛ سەن بۇنى سوراپ قالدىڭ، ئوبدان ئاڭلاپتۇر، مەن ساڭا ئېيتىپ بېرەي، خىتايلارنىڭ زۇلۇمىنى يالغۇز مەن تارتمىغان، بارلىق خەلقىمىز تارتقان. بىز بارلىق خەلق بىرلىكتە ئۇرۇش باشلىدۇق. مۇخبىر يەنە سورىدى: شۇنداق چوڭ مەملىكەتكە قورال يۇق قانداق ئۇرۇش باشلىدىڭلار؟ قۇرالنى قەيەردىن ئالدىڭلار؟ بىز تېخمۇ زور ئەندىشىگە پاتقان ئىدۇق، غەيرى باتۇر ئويلىمايلا مۇنداق دېدى: قورالنى قەيەردىن ئالاتتۇق، خىتايلار ئۆزلىرى يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇردى. بۇ ئايال يەنە سورىدى: قانداق قىلىپ يەتكۈزۈپ بەردى؟ غەيرى باتۇر بولسا ئالدىرىماي جاۋاپ بەردى: توغرا، سەن ئېيتقاندەك خىتايلار چوڭ دۆلەت، ئۇلار بىزنى كۆزگە ئىلماي ئالتە ئوغرىلار دەپ تۇتۇپ قاماش ئۈچۈن بىز تۇرۇۋاتقان تاغقا ئەللىكدەك ئەسكىرىنى چىقارغان، خەۋەرنى ئاڭلاپ تاغدىن چۈشۈپ خىتاي چېرىكلىرى كېلىدىغان يولنىڭ ئىككى چېتىگە ئورنۇشۇپ كۈتۈپ تۇردۇق. بۇ چېرىكلەر بىزنى ئۇخلاپ ياتىدۇ دەپ ئويلىسا كېرەك، ملىتقلىرىنى بوينىغا ئېسىپ ئات تۇپىسىدە ئۇخلاپ بىزنىڭ مۇكۈپ تۇرغان يېرىمىزگە كىلىشى بىلەن ئىككى تەرەپتىن قولىمىزدىكى تاشلار بىلەن ئۇرۇپ ئاتلىرىدىن يۇلۇپ ئېلىپ جەھەننەمگە يولغا سالدۇق. بۇ ۋەقەنى

ئارقىدا كېلىۋاتقان چىرىكلەر كۆرۈپ بىزگە قۇرال ئىشلىتىشكە ھالى كەلمەي ئارقىغا قاراپ بەدەر قاچتى. بۇ بىرىنچى ئۇرۇشتا بىز دۇشمەنلەردىن ئون سەككىز مىلتىق ۋە ئات ئولجا ئېلىپ قۇراللاندۇق. شۇندىن كېيىن بىزنى تۆتۈشقا قانچە كۆپ ئەسكەر چىقارسا، بىز شۇنچە كۆپ قورالغا ئىگە بولدۇق. ھىلىقى مۇخبىر ئايال سىز ھەقىقى باتۇر ئىكەنسىز راست بولغان ئەمەلى ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردىڭىز مەن قانائىتلەندىم، مەنمۇ سىزنى تەبرىكلەيمەن دەپ ئۇزىنىڭ سۆزىنى سوغا قىلغان ئىدى.

مابۇفاڭ ئارمىيەسى ھەققىدە قىسقىچە بايان

1945-يىلى بىزنىڭ ئازاتلىق كۆرىشىمىز تازا قىزغان پەيتتە، ئەكسىيەتچى خىتاي ئارمىيەسى مىللى ئارمىيەمىزگە تاقابىل تۇرالماي جاڭ كەيشىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن لەنجۇدىن تۆكۈگان مابۇفاڭ ئارمىيەسىنىڭ 5-كورپۇسى گېنىرال ماجىكسەن ئارمىيەسىنى ياردەمگە ئېلىپ كېلىپ ماناس شەھرىگە يېقىن قۇتۇبىگە ئۇرۇنلاشتۇرغان ئىدى. بىز بۇلار ھەققىدە تۇلۇق مەلۇماتقا ئىگە ئىدۇق. ئۇرۇمچىدىكى خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ پىلانى بويىچە ئالتاينى ئوسمانلىنىڭ ياردىمى بىلەن، ماجىكسەن ئارمىيەسىنى بولسا ماناس دەرياسىدىن ئۆتۈپ ئىلى، چۆچەك ۋىلايەتلىرىنى بىسىپ ئېلىش. خىتايلارنىڭ بۇ پىلانىنى قوماندان ماجىكسەن رەت قىلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ پىلانىنى ئۇ چاغدا چۈشۈنۈپ بولمايتتى، شۇڭا بۇ ھەقتە ھەرخىل پىكىرلەر بولغان ئىدى. بىزنىڭ سىپىمىزدە ئايرىم تۆكۈگان پولكى بولغانلىقتىن ئۇلار ئۇرۇشتىن باش تارتتى دەپمۇ ئويلىغان ئىدۇق. يەنە بىر تەرەپتىن 1930-يىلقى قۇمۇل ئىنقىلابىنىڭ رەھبىرى غوجانىيازنىڭ تەكلىبى بىلەن ماجۇڭيىڭ ئارمىيەسى چېقىپ ئۇلارنىڭ ھاياتىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى ئويلىسا كىرەك دەپمۇ ئويلىدۇق. ماجىكسەن كورپۇسى 1949-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە قۇتۇبى ئەتراپىدا تۇرغان بولسىمۇ، ئۇرۇشقا قاتناشمىدى، قىزىل خىتاي ئارمىيەسى ئۇرۇمچىگە بېسىپ كىرگەندە ئۇلارغىمۇ قارشى ئۇرۇش قىلمىدى. ئۇلكىدىكى گومىنداڭ ئارمىيەسىمۇ قىزىل خىتاي ئارمىيەسىگە قارشى تۇرماي تەسلىم بولدى. قىسقىسى قىزىل خىتاي ئارمىيەسى بىر پاي ئوق ئاتماي شەرقى تۈركىستان ئۇيغۇر ۋەتىنىنى بېسىپ ئالدى. قىزىل خىتاي ئارمىيەسى پۈتۈن شەرقى تۈركىستان زېمىنىگە تېزلىكتە ئورنۇشۇپ بولۇپ، گومىنداڭ

ئارمىيەسىنى ئىشلەپچىقىرىش ئارمىيەسىگە ئۆزگەرتتى. بىزنىڭ مىللى ئارمىيەمىزنى ئۆزىنىڭ تەركىۋىدىكى 5-كورپۇس قىلىپ قويىدى.مىنىڭ خىزمىتىمنى يۆتكەپ ئۇرۇمچىدىكى شىنجاڭ ھەربى رايون باش شتابىغا ئۇرۇنلاشتۇرغان ئىدى. مەن ئۇستۇمدىكى مىللى ئارمىيە فورمىسىنى تېخى يەشمىگەن ئىدىم. بىر كۈنى مەن تۇنىمايدىغان بىر كىشى بىلەن ئۇچرۇشۇپ قالدىم. بۇ كىشى ماڭا قاراپ بىر ئاز تۇرغاندىن كېيىن :

«تۇنۇشۇپ قويايلى ، مەن تۇڭگان كورپۇسنىڭ شتاپ باشلىقى بولىمەن. سىلەرنىڭ ئۇيغۇر تىلىنى چۈشەنمەيمەن ، سىزمۇ مېنىڭ سۆزۈمگە چۈشەنمىسىڭىز كېرەك ، ئەگەر رازى بولسىڭىز ئەتە سائەت ئون ئىككىدە مۇشۇ يەرگە سىزنىڭ تىلىڭىزنى بىلىدىغان تەرجىمان ئېلىپ كېلىپ سۆھبەتلىشەيلى ، بىر—بىرىمىزنى چۈشۈنۈپ قويغىنىمىزمۇ ياخشى بولاتتى دىدى. مەن رازى بولدۇم. ۋەدىسى بويىچە ئەتىسى سائەت ئون ئىككىدە بىر كىشى بىلەن كەلدى. مەن ئولتۇرغان كابىنىتتە سۆھبەت ئۆتكۈزدۇق. ئۇ كىشى ئېلىپ كەلگەن تەرجىمان ئۇيغۇردەك سۆزلەيدىكەن.

«بۇ كىشىنى تۇنۇشتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ، بۇ بىزنىڭ كورپۇسنىڭ رازۋىت خادىملىرىدىن بولىدۇ ، مەن سىز بىلەن ئوچۇق سۆھبەت ئۆتكۈزۈشنى خالايمەن. نېمىشكىدۇر سىز مىنىڭ كۆزۈمگە يېقىن ، قەدىناسلاردەك كۆرۈنۈپ قالدىڭىز ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن سىز بىلەن ئوچۇق سۆزلەشمەكچى ، بىز ھەر ئىككىمىز ھەربى ئادەملەر بولغاشقا بىر—بىرىمىزنى چۈشۈنۈپ قويساق سىلەرگىمۇ ، بىزگىمۇ پايدىسى تېگىدۇ دەپ ئويلايمەن. سىز ھەرگىز گۇمان قىلماڭ ، مەن سىزدىن ھېچ نېمە تەلەپ قىلمايمەن ، پەقەت سىلەرنىڭ ھەقىقەتنى چۈشۈنۈپ قويغىنىڭلار پايدىلىق ، ئارىمىزدا بولغان گەپلەرنى قىزىل خىتايلارغا دەمسىز-دېمەمسىز ، سىر قىلىپ ساقلامسىز ، بۇ سىزنىڭ ۋىجدانى ئىشىڭىز. سىلەر بىلەن بىزنىڭ ئارىمىزدا ھېچ قانداق مۇناسىۋەت بولماي كەلدى ، بۇ خاتالىق سىلەردىنمۇ ، بىزدىنمۇ ئۆتتى. ئەمدى ئۇ ئىشلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. شۇنىمۇ بىلىپ قۇيۇڭ ، ئاق بويىاق بىلەن قارا بويىاقلارنىڭ رەڭگى بىر-بىرىگە ئوخشىمىغىنى بىلەن سۇدا ئېرىتسە بىر بۆلۈپ كېتىدۇ. ھايات قالغان ئادەملەر بۇنى كۆرىدۇ ، سىز بىلەن ئۇچرۇشۇپ قالغاندىن كېيىن كۆڭلۈم تارتىپ ھەقىقەتنى بىلىپ قالسۇن دەپ سىز بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرىمەن. مەندە باشقا مەخسەت يوق ، بۇگۈن قورال تاپشۇرۇش نۇقۇتى بىزگە كەلگەن بولسا ، ئۇزاق ئۆتمەي

سلەرگە كېلىدۇ ، مەن سىزگە خاتالىق بىزدىنمۇ ئۆتتى ، سلەردىنمۇ ئۆتتى دېگىنىمنىڭ مەنىسىنى چۈشەنسىڭىز ئەنە شۇلاردىن ئىبارەت. تەكرار ئېيتىپ قويماي ، بۈگۈن قورال تاپشۇرۇشقا بىزلەر مەجبۇر بولغان بولساق ، ۋاختى كەلگەندە سلەرمۇ مەجبۇر بولۇپ قالسىلەر. قۇلۇڭلاردىكى قوراللارنى تاپشۇرماي ئىلاجىڭلار يوق ،سىزگە ھەقىقەتنى بىلىپ قىلىڭلار دېگەن سۆزۈمنىڭ مەنىسىنى ئوچۇقراق ئېيتىپ قويماي ، بىز ئېچكىرىدىن ئۇرۇمچىدىكى گومىنداڭچىلارغا ياردەم بېرىپ سلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن شەخسەن جاڭ كەيشىنىڭ ئىلتىماسى بويىچە بۇ يەرگە كەلگەن ئىدۇق. سلەرنى بىزگە باشقىچە تۈنۈشتۇرغان ئىدى. ئوچۇغراق ئېيتسام ، ئۇيغۇرلار سوۋېت كومموئنىستلىرى بىلەن بىرلىشىپ شىنجاڭنى بىزدىن ئايرىپ ئالماقچى دەپ چۈشەندۇرگەن ئىدى. بىز ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلگەندە بۇ يەردىكى باشلىقلار ئالدىمىزغا چىقىپ خوشال قارشى ئالغان ئىدى.

بىزنىڭ كورپۇستىكى ئوفىتسىر جەڭچىلەر ئۆزۈن مۇددەت پۈختا تەييارلىق كۆرگەن تەجرىبىلىك ھەربىلەر.بىز بۇ يەرگە كەلگەن چاغدا بۇ يەردىكى ھەربى باشلىقلار چوڭ ھەربى پىلان ئىشلەپ چىققان ئىكەن ، بىز ئەڭ ئاۋۋال ئۇرۇمچىدىكى ئۇيغۇر ، تۈڭگان خەلقلىرى ئېچىدە رازۋېتكا يۈرگۈزدۇق ، بەزى مەلۇماتلارغا ئىگە بولغاندىن كېيىن سلەرگە ئۇمۇمى يۈزلۈك ھۇجۇم قىلىش پىلانىنى ئارقىغا سوزۇشقا ئۇرۇندۇق. بۇ يەردىكى قوماندانلار ئارقىغا سوزۇشنىڭ سەۋەپلىرىنى سوراپ تۇرىۋالدى ، بىز دۇشمەنلەرگە قارغۇلارچە ھۇجۇم قىلىشنى خالىمايمىز ، سەۋەبى ھەربى تاكتىكا شۇنى تەلەپ قىلىدۇ. بىز دۇشمەنگە ھۇجۇم باشلاشتىن بۇرۇن ، رازۋېتكا يۈرگۈزۈپ ، دۇشمەنلەرنىڭ ئورناشقان يەر شارايىتىنى ، ئادەم سانى ، قۇرالىرىنىڭ تۈرلىرى قاتارلىقلارنى ئوبدان ئۆگۈنۈپ چىققاندىن كېيىن ھۇجۇمغا ئۆتۈمىز ،دىدۇق. گېنىرال تاۋسيۇ بىزدە يىتەرلىك مەلۇماتلار تۇرسا شۇلار يەتمەمدۇ دەپ قالدى. بۇ گەپ بىزگە چوڭ ياردەم قىلدى ، سلەر مىللى ئارمىيەنى قورچاق ئارمىيە ھىساپلاپ ،خەلق كۇچى بىلەن ھېسابلاشماي ، كۆپچۈلۈك خەلققە ئالتە ئوغرى دەپ ئۇختۇرۇپ ئۇرۇش قىلغىنىڭلار ئۈچۈن ئىككى گېنىرالنىڭلار بىلەن ئىككى دىۋىزىيە ئادىمىڭلاردىن ئايرىلىپ ، بىزنى ياردەمگە چاقىرىپسىلەر ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۇزىمىز رازۋېتكا قىلىپ تولۇق مەلۇماتقا ئېرىشكەندىن كېيىن ئۇرۇشقا قاتنىشىمىز ، سلەرگە ئوخشاش تەۋەككەلچىلىك قىلمايمىز ، دېگەن ئىدۇق. گەپتە يېكىلىپ جىم بولۇپ قالدى. بىز ئۇرۇمچىگە كېلىش

بىلەن سىلەر ئازات قىلغان ئۇچ ۋىلايەتكە رازۋىتكا يۈرگۈزۈپ ئۇلۇمزگە كېرەكلىك مەلۇماتقا ئىگە بولغان ئىدۇق. بولۇپمۇ مىللى ئارمىيەگىلەردە بۇ يەردە ياشايدىغان ھەممە مىللەتنىڭ ۋەكىللىرى بولۇپ بىر-بىرىگىلارنى ھۆرمەت قىلىپ زۇلۇمغا قارشى بىرلەشكە كۈرەشكە ئاتلانغانلىقىگىلار بىزگە چوڭ تەسىر قىلدى. شۇنىڭدەك سىلەردە يەنە تۇڭگان پولكى بولۇپ، بۇلار ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرىدىكەن، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەزىلىرىمىزنىڭ يېقىن ئۇرۇق تۇققانلىرى بارلىقى ئىنىقلاندى. ئەشۇ تۇققانلىرىمىزنى بىز خىتايلار ئۆچۈن ئۆلتۈرۈپ بەرسەك، ئاللا بىزنى ئىككى دۇنيادىمۇ كەچۈرمەيدىغانلىقىنى سەزدۇق. شۇنىڭدەك سىلەر ھەممە مىللەت بىرلىكتە ئۆز ۋەتىنىگىلارنى ئازات قىلىش ئۈچۈن كۈرەشكە ئاتلانغان ئىكەنسىلەر، بىزلەر ھەربىي ئادەملەر بولۇپ تۈرۈپ تارىخنى ياخشى بىلمىگەن ئىكەنمىز. بۇ بىزنى چوڭقۇر ئويغا سىلىپ قويدى، شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىشتىن ۋاز كەچتۇق. يەنە بىر تەرەپى سىلەردىنمۇ بىزدىنمۇ خاتالىق ئۆتتى دېگىنىم، بىز سىلەر بىلەن بىرلىكتە خىتايلارغا قارشى ئۇرۇش قىلغان بولساق ۋەتىنىگىلار تېزلىكتە ئازاتلىققا چىقىپ، ھەممىمىز خۇدانىڭ ئالدىدىمۇ بەندىلەرنىڭ ئالدىدىمۇ ئىنسانى بۇرچىمىزنى ئادا قىلغان بولاتتۇق. مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ئاخىرى بېرىپ بىزنىڭ تەغدىرىمىز بىر بولۇپ چىقتى. ئەمدى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس». دەپ چوڭقۇر ئۇيغا پېتىپ ئۆھ تارتتى. بۇ ئۆچرۇشۇش ئارىمىزدا مەڭگۈ بۇلۇپ قالدى. بۇ سۆھبەتتىن كېيىن مەنمۇ چوڭقۇر ئويغا پاتتىم، بىراق ئويلانغان بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. ۋاقىت ئۆتتى. بۇ ئادەم بىلەن ئىككىنچى ئۆچرۇشۇشقا نەسىپ بولمىدى. بۇلارنىڭ باش قوماندانى ماجۇڭسەن ئۇزىگە يېقىن ئادەملىرىنى ئېلىپ قىزىل خىتايلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا كۆزى يەتمەي چەت ئەلگە چىقىپ كەتتى. قالغان پولكىلىرىنى قىزىل خىتايلار قوراللىنىدۇرۇپ ئىشلەپچىقىرىش ئارمىيەسىگە قوشۇپ، بۇرۇنقى قوماندان تاۋسيۇنى ئىشلەپچىقىرىش ئارمىيەسىگە قوماندان قىلىپ تەيىنلىدى.

ئازات بولمىغان رايونلاردا يۈز بەرگەن ۋەقەلەر

1947-يىلى ئىيۇل ئايلىرىنىڭ ئاخىرىدا شەرقى تۈركىستاننىڭ ئازات بولمىغان رايونلىرىدا ياشايدىغان قېرىنداشلىرىمىز خىتايلار ئىنسانىيقا كىلىپ بېتىمنى ئىجرا قىلىپ قالار دەپ ئۈمىت قىلغان ئىدى. خىتاي باسقۇنچىلىرى بېتىمنى ئىجرا قىلىشنىڭ ئورنىغا زۇرلۇق زومبۇلۇقنى كۆچەيتىپ، خەلقنە بۇرۇنقىدىن كۆپ سىلىق سىلىپ، سىلىق تۆلىيەلمىگەن كىشىلەرنى قاماپ ئۆلتۈرۈشكە باشلىدى، ئۇلار بولۇپمۇ ئۆز ئىچىمىزدىن چىققان مۇناپىق ،خائىنلارنى ستىپ ئېلىپ جاسۇسلارنىڭ سانىنى تېخىمۇ كۆپەيتىپ، ئۇلارنى يېزىلارغىچە ئورۇنلاشتۇرۇپ ئىنقىلاپقا قاتناشقان، ياكى ھېسداشلىق قىلغان ۋەتەنپەرۋەر ئادەملەرنى قىدىرىپ تېپىپ قاماپ قىيناپ ئۆلتۈرۈپ يوق قىلدى. ئۇلار ھەتتا ئىنقىلاپقا قاتناشقان كىشىلەرنىڭ تۇققانلىرىنى بالا-چاقىلىرىنىمۇ ئۆلتۈرۈشكە باشلىغاندا كۆپلىگەن ئادەملەر ئۆيلىرىنى تاشلاپ تاغ- جاڭگاللارغا بېرىپ يوشۇرۇندى. بەزى كىشىلەر يوشۇرۇن يوللار بىلەن قېچىپ ئازات رايونلارغا بېرىپ ساق قالدى. بۇلارنىڭ جىنايەتلىرىنى ئېيتىپ تۈگۈتۈش مۇمكىن ئەمەس. ئۇچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. بىتىم ئەمەلگە ئاشمىدى، ئىككى ھۆكۈمەتنىڭ ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ چىگرالار ئىتىلدى. خەلق ئۇزىنىڭ ئورۇق تۇققانلىرىدىن ئايرىلدى. نەتىجىدە مىللى ئارمىيەمىز قايتا بۇرۇنقى چىگرالارغا ئورۇنلاشتى. تۇرەمنى ئوغۇرلاپ كەتكەندىن كېيىن، ھۆكۈمىتىمىزنىڭ پائالىيىتى توختاپ تەشكىلىنى ئۆزگەرتىپ، شەرقى تۈركىستان ئورنىدا ئىتتىپاق پارتىيەسى قۇرۇلۇپ ئىشلەشكە باشلىدى. ئىتتىپاق پارتىيەسىگە رەئىس قىلىپ ئەخمەت ئەپەندىنى تەينىلىدى. ئىتتىپاق پارتىيەسىنىڭ بىيرۇ ئەزالىقىغا مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابىنى مەيدانغا ئېلىپ چىققان ئادەملەرنى قاتناشتۇرماي تەشكىلات بىلەن مۇناسىبەتى بولمىغان سەيپىدىن، ئىسقاقبەك، دەلىلقان ،ئەسئەت، ئىسقاقۇپلارنى بەلگىلىدى. بۇنىڭدىن بۇرۇن ئابباسۇپ قۇرۇپ چىققان يەتتە كىشىلىك كوممۇنىستلار پارتىيەسىنى ئىتتىپاققا قوشۇپ ئابباسۇپنى بىيرۇ ئەزاسى قىلىپ بەلگىلىدى. مىللى ئارمىيەنى يىگىرمە مىڭ ئادەمگە كۆپەيتىپ ھەربىي تەلىم بېرىشكە باشلىدى. مەن ئىشلەۋاتقان ھەربىي مەكتەپنىڭ دەرىس پروگراممىسىنى ئۆزگەرتتى، چۈنكى بىز ھەربىي مەكتەپنىڭ دەرىس پروگراممىسىغا ئاساسەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، تارىخى ۋە مەدەنىي مىراسلار ھەققىدە دەرس ئۆتەتتۇق. بۇ دەرسلەرنى ئۆتۈش ئۆچۈن

ئەخمەت ئەپەندى ، ئابدۇكېرىم ئابباس ، زۇنۇن قادىرى ، نۇر سادىروپلار بەلگىلەنگەن ئېدى. خەلقئارا ۋەزىيەت ، ئازات بولمىغان رايونلاردىكى ئەھۋاللار ھەققىدە لېكسىيەنى ئەخمەت ئەپەندى بىلەن ئابباسۇپلار ئۆتەتتى. بېتىم بۇزۇلغاندىن كېيىن زۇنۇن قادىرى بىلەن نۇرسادىروپنى بوشتىشقا توغرا كەلدى. بىراق كېيىن ئابباسۇپنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە نۇر سادىروپ قىلىپ قالدى. ئۇ چاغلاردا سادىروپنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىگىنى بىز بىلمەيدىكەنمىز. بۇ بىزدىكى زور خاتالىق بولغان ئىكەن ،يەنى ئارمىيەمىز ئىچىگە بىز ئۆز قولىمىز بىلەن خىتاي جاسۇسى سادىروپنى ئېلىپ كىرگەن ئىكەنمىز. نۇرمەھەممەت سادىروپ غۇلجىدا تۇغۇلغان بولۇپ 1937-يىلى ئۇرۇمچىگە ئۇقۇشقا بېرىپ شۇ جەريانداا شىك شىسەينىڭ جاسۇسلۇق تەربىيەسىنى ئېلىپ ،ھەرخىل كەسپىلەرنى قىلىپ يۈرگەندە ،1944-يىلقى ئازاتلىق ئىنقىلاپ باشلانغان ئېدى. بۇ ئىنقىلاپنىڭ تەسىرى بىلەن ئۇرۇمچىدە ياشلار قوزغۇلۇپ ھۇشۇر ئەزىزى رەھبەرلىگىدە يۇشۇرۇن تەشكىلات قۇرۇپ پائالىيەت ئېلىپ بارغان ئېدى.ھۇشۇر ئەزىزى يېتىم ئۇغۇل بۇلۇپ قاسىجان قەمبەرنىڭ ئايالى رازىيە خانىمنىڭ تەربىيەسىدە ئۆسكەن تالانتلىق مۇزىكانت ، ئۇتكۇر پىكىرلىك ياش ئېدى ، بۇنىڭ تەشكىلاتىنىڭ مەقسىدى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى خەلقنى ئويغۇتۇش ، تەشۋىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىش بولۇپ غۇلجا ئىنقىلاپچىلىرى بىلەن ئازاتلىق تەشكىلات ئەزاسى قاسىمجان قەمبىرى ئارقىلىق مۇناسىبەت باغلاپ ئىش ئېلىپ بارغان. ئۇرۇمچىدىكى ھۇشۇر ئەزىزى ئۇيۇشتۇرغان يۇشۇرۇن تەشكىلاتنىڭ ئىشىنى بىلىش ئۈچۈن گومىنداڭچىلار نۇر سادىروپقا ئاتايىن ئەزا بولۇپ كىرىپ ئىشلەشنى تاپشۇرىدۇ.بۇ جەرياندا تەشكىلاتقا ئەزا بولۇپ كىرگەندىن كېيىن بىرنەچچە زامان ئاكتىپ ئىشلەپ تەشكىلاتنىڭ ئىشەنچىگە ئىگە بولىدۇ. بۇ جاسۇس تەشكىلاتقا سوۋېت خادىملىرىنىڭ ئەلاقىسى بارلىقى ھەققىدىكى مەلۇماتنى گومىنداڭچىلارغا بېرىپ تۇرىدۇ. گەرچە ئۇ چاغدا تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى قىرىققا يەتسىمۇ ، نۇر سادىروپ ئاران ئالتە ئادەمنىڭ ئىسمىنى بىلىدۇ. سادىروپ قانچە ئاكتىپلىق قىلسىمۇ ئالتە كىشىدىن باشقىنى بىلمىگەن. سوۋېت ئادەملىرى يالغۇز ھۇشۇر ئەزىزى بىلەن ئالاقە قىلغان ئىكەن. بۇنى باشقا بىرمۇ ئەزا بىلمەيدىكەن. گومىنداڭچىلار بۇ ئالتە كىشىلىك تەشكىلاتنىڭ كۆپۈيۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ، بۇلارنى قولغا ئېلىپ تۇرمىدە قىيناپ ئازاپلايدۇ. ھۇشۇر ئەزىزى قىيناشلارغا چىداپ باشقىلارنى يۇشۇرۇپ قالىدۇ. گومىنداڭچىلار قىيناۋەرسەك بىر كۈنى ئېقرار بولۇدۇ دەپ ئۇلتۇرمەي قىيناۋەرگەن. بېتىم بولغاندىن كېيىن ئىلاجسىز

تۆرمىدىن بوشاتقان.تۆرمە ئازابىنى كۆپ تارتقان ھۇشۇر ئەزىزنى ئۇرۇمچىدىن قايىتقانلار بىلەن ئايرۇپىلانغا ئولتاغۇزۇپ غۇلجىغا ئەۋەتىدۇ. ئۇ يەردە سوۋېت دۆختۇرخانىسىدا يېتىپ داۋالىنىدۇ. مەن ئۇنىڭ دوختۇرخانىدا ياتقانلىقىنى رازىيە خانىمدىن ئاڭلاپ يوقلاپ بارسام ، ئۇ ماڭا بۇ ۋەقەلەرنى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى. تۆرمە ئازابىنى كۆپ تارتقان ھۇشۇر ئەزىزى يىگىرمە ئالتە يېشىدا ۋاپات بولدى ، جاسۇس يۇشۇرنۇپ قالدى. ھۇشۇر ئەزىزنىڭ ئۇلۇمى سادىروپ ئۇجۇن چوڭ ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىپ بەردى ، سادىروپ ئىنقىلاپ رەھبەرلىرىگە ئۇزىنى ئەشۇ ھۇشۇر ئەزىزى قۇرۇپ چىققان تەشكىلاتنىڭ رەھبىرى قىلىپ كۆرسەتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئىشەنچىگە ئىگە بولدى. گومىنداڭچىلار 1947-يىلى بىتىمنى بۇزغاندىن كېيىن بىزنىڭ رەھبەرلەر غۇلجىغا قايتىش ۋاختىدا شۇ چاغدا ئۇرۇمچىدە گومىنداڭچىلارغا قارشى كۆرەشكە قاتناشقان يۇزدىن ئوشۇق كىشىنى قايتۇرۇپ كەلگەن ئىدى. شۇ قاتاردا بۇ مەككار تۈلكە ئابباسۇپنىڭ ھىمايىسىدە غۇلجىغا كىلىپ ھەربى مەكتەپكە خىزمەتكە تۇنۇشتۇرۇلغان ئىدى. شۇ مەزگىلدە مەن ھەربى مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئىدىم. مەن بۇ كىشىنى ئابباسۇپنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ھەربى مەكتەپنىڭ سىياسى بۆلۈمىگە ئىشقا ئالغان بولۇپ ، ئۇ چاغدا مەن بۇ ئادەمنىڭ كىملىگىنى بىلمىگەن ئىدىم. 1949-يىلى قىزىل خىتاي ئارمىيەسى شەرقى تۈركىستانىنى بىسىپ ئالغاندىن كېيىن مىللى ئارمىيەمىزنى ئۆزگەرتىپ خىتاي ئارمىيەسىنىڭ 5-كورپۇسى قىلىپ قويغاندا ، خىتايلار نۇر سادىروپنىڭ خىزمىتىنى ئۆستۇرۇپ ئۇلكىلىك ھەربى رايون سىياسى بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ۋە 5-كورپۇسنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسارى قىلىپ بەلگۈلىدى. بۇ يۇقىرى ئۇرلەشلەر بىزگە يۇشۇرۇن سىر بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇيغۇر خەلقىدە «بىگىزنى تاغاردا ساقلىغىنى بولمايدۇ» دېگەن گەپ بار ، شۇنىڭدەك سادىروپنىڭ جىنايى ئىشلىرىمۇ ئاخىرى پاش بولۇپ چىققان مۇناسىق بىر ۋەقەنى ئەسلەپ ئۆتەي. ماۋچىلار شەرقى تۈركىستانىنى بىسىپ ئالغاندىن كېيىن گومىنداڭچىلارنىڭ ئىشپىيۇنلۇق ئورۇنلىرىدا ئىشلەپ كەلگەن ئادەملەردىن پايدىلىنىش ئۈچۈن خىزمەت ئورۇنلىرىدا قالدۇرغان ئىكەن. شۇلار ئارقىلىق شەرقى تۈركىستان خەلقىرى ئىچىدە كىمنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى بىلگەن ئىكەن. سادىروپ ئۇزىنىڭ خىزمەت ئورنىنى ساقلاش ئۈچۈن ماۋچىلارغا سادىق بولۇپ خىزمەت كۆرسۈتۈپ مىللى ئارمىيە ئوفىتسېرلىرىگە كۆپ زىيانكەشلىك قىلغان ئىدى.ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرى ماۋچىلارغا ياراپ ئابروي تاپقاندىن كېيىن پەقەت باشقىلارنى كۆزگە ئىلماي قويغان. مىللى ئارمىيە

ئىجگە ئىشپىيۇن قىلىپ ئەۋەتكەن خوجايىنلىرىنى كۆرگەندە كۆزىمەسكە سىلىپ ئۆتۈپ كېتىدىكەن. 1960-يىللارغا كەلگەندە ھەربىي مەمۇرى كادىرلار ئىچىدە ئۇيغۇر يۇزلۈك ئۆز ھاياتىدىن ھېساپ بېرىش كۆرىشى باشلانغاندا ، گومىنداڭچىلار دەۋرىدىكى سادىروپىنك خوجايىنى كۆرەش يىغىندا ئۆز ھاياتىنى سۆزلەپ كىلىپ ، سادىروپىنك ئۇرۇمچىدە قۇرۇلغان تەشكىلاتنى تۈتۈپ بەرگەنلىگى ۋە مىللى ئارمىيەگە جاسۇسلۇق ۋەزىپە بىلەن ئورنۇشۇپ ئالغانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ ئۆز مىللىتىگە خائىنلىق قىلغان ئادەم بۇگۈن چوك مەنسەپ ئىگىلەپ تۇرىدۇ ،مۇنداق ئادەملەردىن ھېچكىمگە ۋاپا كەلمەيدۇ دەپ ئاشكارە قىلغاندىن كېيىن قولغا ئېلىنىپ ئون بەش يىل قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان ئىدى.

1944-يىلى ئىلى ۋىلايىتىدە باشلانغان ئازاتلىق كۆرەش غەلبە قىلىپ غۇلجا شەھىرىدە ئازات شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى قۇرۇلغانلىقىنى ئاڭلىغان قۇمۇل خەلقى ئىجىدىن سىيت ،غۇنان دېگەن ئىككى ئادەم چىقىپ ئۆز ئەتراپىغا ئۆزىگە ئوخشاش باتۇر يىگىتلەرنى توپلاپ ،پارتىزان ئەترىتى تەشكىل قىلىپ چەت رايونلارغا ئورناشقان گومىنداڭچىلارنىك ساقچى ئورگانلىرىنى يوقۇتۇپ قوراللارغا ئىگە بولغاندىن كېيىن گومىنداڭچىلارنىك ئىچكىرى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ ، گومىنداڭچىلارنى تەشۋىشكە سىلىپ قويغان ئىدى.گەرچە بۇلار ئىلى ئىنقىلابچىلىرى بىلەن ئالاقە باغلاپ تۇرغان بولسىمۇ ، بۇلارغا قورال ياراق تەرەپتىن ياردەم قىلىش ئىمكانىيىتى بولمىغان.شۇنداقتىمۇ ئۇلار قورالسىز تۇرۇپ دۇشمەنلەرنىك يۇرىگىنى مۇجۇپ تاشلىغان ئىدى.سىيت باتۇر بىلەن غۇنان باتۇرنىك ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن قىلغان خىزمەتلىرىنى نەزەرگە ئېلىپ شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى خەلق باتۇرى دېگەن بۇيۇك ئۇنۋان بىلەن مۇكاپاتلىغان ئىدى. گەرچە بىز بىتىمگە رىئايە قىلىپ بارلىق جايلاردىكى پارتىزانلارنى قىسقارتىپ تارقاتقان چاغدا سىيت باتۇر بىلەن غۇنان باتۇر غۇلجا شەھىرىگە قايتىپ كىلىپ ،بىر نەچچە ۋاقىت ھەربى مەكتەپتە بىللە بولغان ئىدى. ئۇزىنىك سەرگۈزەشتىلىرىنى ئېيتىپ كىلىپ بىز باشقىلارغا بوي سۇنۇپ چوك خاتالىققا يول قويدۇق ، سىلەردە بولغان ئىمكانىيەت بىزدە بولغان بولسا بىتىم قىلمىز دەپ ئاۋارە بولمايتوق. 1931-يىلقى قۇمۇل ئىنقىلابىنىك تەقدىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرمىدۇق ، دەپ قاتتىق ئىچىنغان ئىدى. بۇ ئىككى خەلق باتۇرىنىك كېيىنكى تەغدىرىنىك نىمە بولغانلىقى ماڭا نامەلۇم. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ ئارىسىدا بولغان

سۆھبەت 1945-يىلى 10-ئاينىڭ 17-كۈنى باشلىنىپ 1946-يىلى 7-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە داۋام قىلغان ئىدى. گومىنداڭچىلار بىتىمگە خىيانەت قىلىپ ، ئۇچ ۋىلايەتنى قايتىدىن بېسىپ ئېلىش ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن بارلىق چارە تەدبىرلەرنى قىلدى. ئىچكىرىدىن مابۇفاڭ ئارمىيەسىنىڭ بىر چوڭ بۆلۈگىنى ئېلىپ چىقىپ قۇتۇبىگە ئۇرۇنلاشتۇردى. ئالتاي ۋىلايىتىدىن ئوسمانىنى سېتىپ ئېلىپ ئۆزىنىڭ ئارمىيەسىنى قوشۇپ ھۇجۇم قىلىپ ئالتاينى ئىككى قېتىم بېسىپ ئالدى. ئازات بولغان ماناس دەرياسى بويىدىكى قازاقلارنىڭ باشلىقلىرىدىن قالىبەك تاكمانلارنى سېتىپ ئېلىپ ، قوراللاندۇرۇپ ، بۆلارغا ئۆز ئارمىيەسىنى قوشۇپ مىللى ئارمىيەمىزگە ھۇجۇم قىلىپ كۆردى. ئۇرۇمچىدە ئەسكەرلىرىنى پۈقراچە كىيىندۈرۈپ ئۆلارغا ئۆيغۇرلارنىڭ ئىچىدىن چىققان سانتۇنلارنى قوشۇپ نامايىش قىلىپ ، ئۇرۇمچىدىكى ۋەكىللىرىمىزنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ھەربىكەت قىلىپ كۆردى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىگە ھەرخىل بۆھتان چاپلاپ تەشۋىق تەرغىپ تاراتتى. يەنە شۇلارغا ئوخشاش ھەرخىل جىنايى ھەربىكەتلەرنى قىلىپ ئۆچ ۋىلايەتنى قايتىدىن بېسىپ ئېلىش ئۈچۈن ھىچبىر ئىشنى ئەملگە ئاشۇرالماي شەرقى تۈركىستان خەلقى ئالدىدا قارا يۈز بولۇپ رەسۋا بولدى.

1948-يىلى تاتار مىللىتىدىن بولغان بۇرھان شەھىدىنى تۈرپان ئۇيغۇرلىرىدىن دېگەن يالغان قالپاقنى كىيگۈزۈپ ،ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كۆزىنى بويىاپ ئىچكىرىدىن ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كېلىپ ئىككىنچى قېتىم شەرقى تۈركىستانىنىڭ رەئىسى قىلىپ تەينەلەپ ، شەرقى تۈركىستان خەلقىنى يەنە ئۆزىگە بوي سۇندۇرماقچى بولدى. ئەنە شۇنداق قاتمۇ - قات بالايى ئاپەتلەرنى ئېلىپ كەلسىمۇ خەلقىمىز تاقەت قىلىپ ئازاتلىق كۈرەشنى توختاتمىدى.ئازات بولمىغان رايونلاردىكى خەلقمۇ ئازات رايوندىكىلەردىن ھىچ قاچان ئۈمىدىنى ئۈزمىدى. خەلقىمىز گومىنداڭچىلارنىڭ يالغان ۋەدىلىرىگە ئىشىنىپ بىتىم قىلىپ كۆردى.گومىنداڭچىلار بىلەن ھىچ قاچان بىللە ياشاش مۇمكىن ئەمەسلىگىنى ئەملىيەتتە كۆردى. شۇنىڭ ئۈچۈن شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ ئارمىيەسىنى بىتىم ئالدىدىكى سانغا كۈپەيتىپ ئازات بولمىغان رايونلارنى ئازات قىلىشنى ئۈمىت قىلغان ئىدى. ئەپسۇس بۇ ئۈمىتلەر ئارمان بولۇپ قالدى. بۈنىڭغا كىم ئەيىپلىك ، كىم جاۋابكار؟ دېگەن سوئال تۇغۇلسا مەن ستالىن باشچىلىقىدىكى سوۋېت جاھانگىرلىرى دىسەم توغرا جاۋاپ بولىدۇ.

www.uyghurkitap.com

بىتىم بۇزۇلغاندىن كېيىنكى ئۇچ ۋىلايەتتىكى ئەھۋال

ئىنقىلاپ باشلىنىپ بىتىم بولغىچە ئۇچ ۋىلايەتتىكى بارلىق خەلق قايسى مىللەت بولۇشىدىن قەتئى نەزەر بىر سەپكە ئۇيۇشۇپ پەقەت پۈتۈن شەرقى تۈركىستاننى تولۇق ئازات قىلىش ئۈچۈن تىرىشقان ئىدى. بىتىم ئىمزالىگە ئاشماي مۇناسىبەت ئۇزۇلگەندىن كېيىن ئۇچ ۋىلايەت خەلقى ئىچىدە ئائۇمتىلىك، پۇشايمان، ئىچىنىش پەيدا بولدى. رەھبەرلىرىمىزدىمۇ ھەر خىل كۆز قاراش، ھەر خىل مەقسەت، ھەرخىل مەپكۇرىدىكى ئادەملەر پەيدا بولدى. ھەتتا تەرەپباز، گۇرۇھۋاز، قەبىلەۋاز، مەھەللىۋازلىق ئوخشاش ئىللەتلەر كۆپەيدى. بۇ كىسەل ئارمىيەگىمۇ يۇقتى، ئىسقاقبەك بەزى قىسىملارنىڭ رەھبەرلىرىنى ئىشتىن بوشۇتۇپ ئۇرنىغا ئۇزىنىڭ يېقىنلىرىنى، ئۇرۇشقا قاتناشمىغانلارنى قويدى. مەسىلەن 1947-يىلى ئوسمان گومىنداڭچىلارغا سېتىلىپ، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى سارسۇمبىنى بىسىپ ئالغاندا، ھۆكۈمەت بۇلارنى ئالتايدىن قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن ئۇرۇش تەجرىبىسى بار جەڭچى ئوفىتسېرلەرنى يىغىپ ئايرىم ئىتىرەت تەشكىل قىلىپ، بۇلارغا باشلىق قىلىپ ئۇرۇشنىڭ بېشىدىن تارتىپ ئارمىيەنى تەربىيەلەپ كەلگەن مىللى ئارمىيە شتاپ باشلىقى گېنىرال ماژارۇپنى بەلگۈلىگەن ئىدى. بۇنى قوماندان ئىسقاقبەك رەت قىلىپ، ئۇزىگە يېقىن بولغان پولكوۋنىك لېسكىننى بەلگۈلىدى. بۇلارغا تارباغاتاي پولكىنى قوشۇپ ئالتايغا ئۇرۇشقا ئەۋەتتى. بۇلار ئېرتىش دەرياسىنىڭ بويىغا يېتىپ بارغاندا ئوسمان دەريا بويىدىكى دۇربۇجۇن دېگەن يەردە دەم ئېلىپ ياتقان ئىكەن. بىزنىڭ قىسىملىرىمىزنىڭ دەريا بويىغا كېلىپ قالغىنىنى سەزمەي قالغان ھەم تەييارلىقسىز بولغاشقا ئوسمان ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى قېچىپ كەتكەن. لېسكىن ئەتىتىگە بۇيرۇق بېرىپ، تىنچ ياتقان ئاھالىنى بۇلاپ يۇزدەك ئادەمنى ئۇلتۇرۇپ خەلقتىن ئون كىلوددەك ئالتاي ئالتۇننى بۇلاپ ئالغان. بۇ ئالتۇننى ياكى ئالتاي خەلقىگە ياكى ھۆكۈمەت ئۇرۇنلىرىغا تاپشۇرۇپ بەرمەي خىيانەت قىلىپ يوشۇرۇپ قالغان. لېسكىن خەلقنىڭ كۆزى خۇدانىڭ كۆزى دېگەننى بىلمىسە كېرەك. بۇ ئاخىر بېرىپ پاش بولغان ئىدى. بەزى مەلۇماتلارغا قارىغاندا، بۇلاپ ئىلىنغان ئالتۇنلارنىڭ مىقدارى ئون ئىككى كىلودىن ئوشۇق بولۇپ، ئۇنىڭ بىر قىسمىنى لېسكىن ئۆزىگە يېقىن ئوفىتسېرلەرگە بۆلۈپ بەرگەنمىش. ئوسمان شۇ قاچقانچە قېچىپ ئالتاي ۋىلايىتىگە قاراشلىق ھىچىيەردە توختىماي، خىتايلار ئىگىلەپ تۇرغان گۇچۇڭ

شەھرىنىڭ تاغلىق رايونلىرىغا بېرىپ ئۆزىنى خىتاي خوجايىنلىرىنىڭ قوينىغا ئاتتى. مىللى ئارمىيەمىز ئالتاي ۋىلايىتىنى قايتۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن تارباغاتاي پولكى سارتۇقايغا، ئالتاي پولكى سارسۇمبېگە، بىر باتالىيون كۆك تۇقايغا ئۇرنۇشۇپ ئالتاي ۋىلايىتى تىنچلانغاندىن كېيىن، بۆرجىن ناھىيەسىدە ياشايدىغان خەلقلەر مىللى ئارمىيە مۇئاۋىن قوماندانى گېنېرال مايور دەلىلقانغا ئەرزە يېزىپ تاپشۇرغان. دەلىلقان مۇشۇ ئەرزە بويىچە شۇ ناھىيەگە بېرىپ تەكشۈرگەندە ئۇ يەردىكى خەلقلەر بولۇپمۇ ئۆلگەنلەرنىڭ ئۇرۇق تۇققانلىرى بىزنىڭ قولىمىزدىكى ئالتۇنلارنى تارتىپ ئالماي ياردەم قىلىڭلار، دىسە ئۆزىمىز رازى بولۇپ بېرەتتۇق. بىزگە قېرىنداشلىرىمىز ئالتۇندىن قىممەت، ئۇسمانىنى قاچۇرۇپ قۇيۇپ ئەلمىنى بىزدىن ئالدى، ئوسمانغا قوشۇلدىڭ دەپ بىزنىڭ يۈزدىن ئوشۇق بىگۈنا قېرىنداشلىرىمىزنى لېسكىن ئۆلتەردى. ئوسمان كېلىپ بۇلاپ تالاپ كەتسە، لېسكىن كېلىپ بۇلاپ تالاپ كەتسە، بىز قانداق ھايات كەچۈرىمىز. بىزگە ئالتۇن كېرەك بولسا مۇشۇ دەريادىن چايقاپ ئالىمىز، بىزگە قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ھاياتى كېرەك. ئەگەر سىلەر ئادىل ھۆكۈمەت بولساڭلار لېسكىننى بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئەكېلىپ ئۇ ئۆلتۈرگەن قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قىساسىنى ئېلىپ بېرىڭلار دەپ تەلەپ قىلىدۇ.

گېنېرال دەلىلقان خەلقنىڭ غەزىبىنى كۆرۈپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي، خەلققە سىلەرنىڭ تەلىبىڭلار ھەققانى، مەن بۇنى بىر تەرەپ قىلىشقا ۋەدە بېرىمەن دەپ خەلق دولقۇنىنى بېسىپ بۇ مەسىلە ھەققىدە تەپسىلى دوكلات يېزىپ مىللى ئارمىيە قوماندانى ئىسقاقبەككە ئەۋەتكەن ئىكەن. ئىسقاقبەك لېسكىننى ئالدىغا چاقىرىپ ئەكېلىپ ئۇنى ھەربىي خىزمەتتىن زاپاسقا بوشاتقان ئىدى. بۇ زاپاسقا بوشۇتۇش سەۋەبىنى بىز بىلمەيتۇق. بۇ ھەقتە مىللى ئارمىيە ھۆججەتلىرىدە ھېچ قانداق ئىلان ياكى بۇيرۇق بولمىغان ئىدى. ئىسقاقبەك مىللى ئارمىيە شتابىغا كام كىلەتتى، ئۇ ئۆزى تۇرغان ئۆينىڭ بىر ئېغىزىنى ئىشخانە قىلىپ شۇ يەردە ئىشلەيتتى. ئۇنىڭ يېنىدا ستالىننىڭ مەخسۇس بىر ئادىمى تۇرۇپ يولىيورۇق بېرىپ تۇراتتى، بەزى ھۆججەتلەر ئىسقاقبىكنىڭ ئۆيىدە ساقلانغاچقا بۇ ۋەقە بىزگە ئۆز ۋاختىدا ئۇقتۇرۇلمىغان بولۇشى ئېھتىمال. ئاخىرقى ۋاقىتتا مېنىڭ خىزمىتىم يۇتكۈلۈپ مىللى ئارمىيە باش قوماندانلىق ئىشتابىنىڭ ئوپۇر بۆلۈمىگە ئورۇنلاشقان ئىدىم. مىللى ئارمىيەنىڭ بارلىق مەخپى ھۆججەتلىرى مۇشۇ بۆلۈمدە ساقلىناتتى. 1948-يىلى دېكابىردا ئىسقاقبەكنىڭ ئىشەنچىلىك ئاتۇنتانتى مايور ئەخمەتبېك يوغان بىر سومكىدا ھۆججەتلەرنى ئېلىپ كېلىپ ماڭا تاپشۇرۇپ بېرىپ

كەتتى. مەن بۇ ھۆججەتلەرنىڭ قايسىنى قەيەرگە قويۇشنى بىلمىش ئۇچۇن كۆزدىن كەچۈرۈشكە باشلىدىم. ھۆججەتلەردىن بىرى ئالتاي ۋىلايىتىدىكى مىللى ئارمىيە مۇئاۋىن قوماندانى دەلىلقانىنىڭ لېسكىن ھەققىدە ئىسقاقبەككە يازغان خېتى ئىكەن. مەن بۇنى ئىككى قېتىم ئوقۇپ چىقتىم. يۈز بەرگەن ۋەقەلەر ئەينى يېزىلغان ئىكەن. ماڭا ئۇ چاغدا لېسكىن ئۇ ئالتۇنلارنىڭ بىر قىسمىنى باش قوماندانغا بەرگەن بولۇشى ، شۇنىڭ ئۈچۈن چارە كۆرۈلمىگەن بولۇشى مۇمكىن دېگەن گۇمان پەيدا بولغان ئىدى. بۇ سىر ئاردىدىن ئون تۆرت يىل ئۆتكەندە ئاشكارە بولدى. مەن دەرت-ئەلەملەر ئىچىدە ۋەتەندىن ئايرىلىپ باشقا چەت ئەلگە چىقىپ كېتەلمەي 1955-يىلى مارت ئىيىدا قىرغىزستاننىڭ پايتەختى فرۇنزى شەھرىگە كېلىپ گېنىرال ئىسقاقبەكنىڭ ئايالى ئايشە ، ئاتۇبتانتى ئەخمەتبىكلەر بىلەن كۆرۈشۈپ يېقىن مۇناسىبەتتە بولۇپ كەلگەن ئىدۇق. كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئەخمەتبەك لېسكىننىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى. ئەگەر لېسكىننى گېنىرال ساقلاپ قالمىغان بولسا ئۇنى ئالتاينىڭ قازاقلىرى ئاللاقاچان ساق قويمايتتى ، ئۇيالماس لېسكىن ئىككى دانە ئالتۇن پورتسىگەر ، ئىككى ئالتۇن سائەت ، ئىككى يوغان ئۆزۈك ياستىپ تەييارلاپ ، بۇنى گېنىرالغا ئۆزى بېرەلمەي ياخشى ئۇرالغان بىر تۇغۇننى ماڭا ئەكىلىپ سەن بۇنى ئېچىپ كۆرمەي قوماندانغا تاپشۇر ، دەپ كەتكەن ئىدى.مەن بۇ تۇغۇننى قولۇمغا ئېلىپ قارىسام خېلى ئېغىر بىرنەرسە بىلىندى. مەن ھەر خىل گۇمان بىلەن ئېچىپ قارىسام ئۇنىڭ ئىچىدە ئالتۇندىن ياسالغان ئىككى پوتسىگەر ،ئىككى سائەت ، ئىككى ئۆزۈك ۋە رۇسچە يېزىلغان بىر پارچە خەت چىقتى ، ئوقۇپ باقسام ، «ھۆرمەتلىك گېنىرال مېنى كەچۈرۈڭ ، بۇ ئەرزىمەس نەرسىلەر سىز بىلەن زاخاربىچكە ئەستىلىك ئۇچۇن. خىزمىتىڭىزگە مەن دائىم تەييار ،» دەپ يېزىلغان ئىكەن.مەن تۇغۇننى خۇددى بۇرۇنقىدەك ئۇراپ ئېلىپ كىرىپ بەردىم ، كەچقۇرۇنلىقى گېنىرال مېنى چاقىرىپ ؛ لېسكىن بەرگەن نەرسىنى ئېچىپ كۆردىڭمۇ دەپ سورىغان ئىدى ، مەن ياق دەپ يالغان ئېيتتىم. ئىسقاقبەك ماڭا قاتتىق ئاچچىقلاپ كىم بىر نەرسە ئېلىپ كىرسە تەكشۈرۈپ ئال دىدى ، دەپ سۆزلەپ بەرگەن ئىدى. پولكوۋنىك لېسكىن كېيىنكى كۇنلەردە ستالىن بىلەن ماۋنىڭ ۋەكىللىرى ئارقىلىق مىللى ئارمىيەنىڭ خوجايىنى بولۇپ قېزىل خىتايلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولغان بولسىمۇ ئالتايدا ئۇتكۇزگەن جىنايەتلىرى ئۇچۇن جازاسىز قالغىنى يوق. پولكوۋنىك لېسكىن رۇس كوممۇنىست ئىمپېرىيەسىنىڭ جاسۇسلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق

ئىنقىلابنىڭ زىيانكەشلىك قىلىپ قىزىل خىتايلارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مىللى ئارمىيەمىزنى قورالسىزلاندۇرۇپ بولۇپ ، 1962 -يىلى سوۋېت قازاقستانىغا كۆچۈپ چىقىپ ئالمۇتا شەھىردە ئالتۇن سودىسى بىلەن جىنايىتى ئېچىلدى. بۇنىڭ جەريانى مۇنداق بولغان ئىكەن. 1945-يىلى مىللى ئارمىيەمىز ئالتاي ۋىلايىتىنى ئازات قىلىش بىلەن تەڭ سوۋېت مۇتەخەسسىسلىرى ئالتايغا كىلىپ كۆكتۇقاي تاغلىرىدا ئۇران قىزىپ ئېلىشنى داۋاملاشتۇرىۋاتقاندا ھەر كۈنى بىر نەچچە ماشىنا بىلەن قېزىپ ئېلىنغان ئوران رودىلىرىنى قازاقستانىنىڭ شەھەي ئوبلۇسىغا ئېلىپ كېتەتتى. بۇ چاغدا جەمئىيەي چىگىراسى ئوچۇق بولۇپ سوۋېت رەھبەرلىرى ئۇزى خالىغانچە كېلىپ كېتەتتى ، 1947-يىلى يىلى ئوسمان ۋەقەسىدىن پايدىلانغان لېسكىن سەككىز كىلو ئالتۇننى ئۆزىنىڭ ئىنىسى بىلەن سوۋېت ماشىنىلىرىدا قازاقستانغا ئېۋەتىدۇ. ئىنىسى ئالمۇتىدىن ياخشى زامانىۋى ئۆيلەرنى سېتىپ ئېلىپ ئۇرۇنلۇشۇپ ئاكىسىغا خەۋەر قىلىدۇ. ئاكىسى مىللى ئارمىيەنى تولۇق قىزىل خىتايلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ قورالسىزلاندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ تاپقان بايلىقلىرىنى ئېلىپ ئالمۇتىغا كۆچۈپ چىقىدۇ ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كۆز يېشى ھىساۋىغا تاپقان بايلىقلار بىلەن راھەت ياشايدۇ.ئەمما بۇ پاراغەتلىك تۇرمۇش ئۇزۇنغا داۋام قىلمايدۇ.شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ كۆز يېشى تۆتۈپ ، ئۇ ئالتۇن سودىسى بىلەن ئەتكەسچىلىك قىلغان دەپ ئەيىپلىنىپ جىنايىتى ئېچىلىپ خەلق سوتى ئۇنى ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلغان بولسىمۇ ھۆكۈم ئىجرا قىلىنماي ، يەنە شۇ ئالتۇننىڭ كۆچى بىلەن ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدۇ. ئاخىرى يەنە شۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاھى تۆتۈپ ئۇزاق ياشىماي دۇنيادىن ئۆتتى. ئۇنىڭ بۇلاڭچىلىق قىلىپ تاپقان بايلىقى سوۋېت ھۆكۈمىتىگە قالدى.

شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىگەن «ئىتتىپاق» رەھبەرلىرىنىڭ پائالىيەتلىرى

بىزنىڭ ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنى سوۋېت رەھبەرلىرى بىتىمنى باھانە قىلىپ تۆختۇتۇپ قويغاندىن كېيىن ئۇ بىتىم ئەمەلگە ئاشماي بىرلەشمە ھۆكۈمەت ۋە شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىمۇ تارقىلىپ يەتتە ۋىلايەتنى خىتايلار ، ئۇچ ۋىلايەتنى ئىنقىلاپچىلار

ئىگىلىگەن ئىدى. شۇ چاغدا ئەشۇ ئۇچ ۋىلايەتتە يۇز بەرگەن ئىشلارنى تىرىك شاھىت سۈپىتىدە ئىيتىپ ئۆتمەكچىمەن.

شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئۆز پائالىيىتىنى توختاتقاندىن كېيىن، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىمۇ ئۆز ئورۇنلىرىدىن قېلىپ ئىنقىلاپنىڭ تەقدىرى سوۋېت رەھبەرلىرىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئاساسەن ئۇچ كىشىنىڭ قولىغا ئۆتتى. يەنى مەمۇرى ئىشلار ۋە ئومۇمى رەھبەرلىك ئەخمەت ئەپەندىنىڭ قولىغا، ئابباسۇپ پارتىيە ۋە سىياسى ئىشلارغا، ھەربىي ئىشلارنى گېنىرال ئىسقاقبەك ئىگىلىدى. ئەپسۇس بۇ ئۇچ رەھبەردە ئۇچ خىل كۆز قاراش، ئۇچ خىل ئىدىيە، ئۇچ خىل مەقسەت مەۋجۇت ئىدى. شۇڭا بۇلارنىڭ ھەرىكىتىمۇ ئۇچ خىل بولۇپ يۇشۇرۇن داۋام قىلاتتى. لىكىن بۇنى ئاۋام خەلق بىلمەيتتى. سەزگەن ھالەتتىمۇ سوۋېت رەھبەرلىرىنىڭ بېسىمىدىن قورقاتتى. ئۇ دەۋردە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق كۆرىشىنى قوللاپ ياردەم بېرىدىغان بىرەر ئىنسانپەرۋەر دۆلەت يوقلىقىنى ياخشى بىلگەچكە، ئۇنداق دۆلەت مەۋجۇت بولغاندىمۇ ئۇنىڭغا بىزنىڭ ئاھىمىزنى يەتكۈزۈشكە ئىمكانىيەت يوقلىقىنى، بىزنىڭ قول-پۇتىمىز مەھكەم باغلاغلىق ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتى. ئەخمەت ئەپەندىنى سوۋېت تەربىيەلەپ، ئوقۇتۇپ ئەۋەتكەن بولغاچقا ئۇلارنىڭ بارلىق تاپشۇرۇقلىرىنى سۆزسىز باش تارتماي ئورۇنداپ كەلدى.

1946-يىلى شىنجاڭ بىرلەشمە ھۆكۈمىتى نامىدا قۇرۇلغان ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولغاندىمۇ بۇ ۋەزىپىنى ئادىللىق بىلەن بىجىرىپ كەلدى. بىر ئىغىز سۆز بىلەن ئىيتقاندا، ئۇ ۋەتەننىڭ ئازاتلىقىنى، ھۆرلىگىنى، مۇستەقىللىقىنى ئۆزىگە نىشان قىلغان ھەمدە ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن يېڭى كۆرەشكە بەل باغلىغان ئىدى. گەرچە قوراللىق كۈرەش قىلىشقا سوۋېت رەھبەرلىرى يول قويمىسىمۇ ئۇ ئاستا تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى. خىتايلارنىڭ تۇرمىسىدە تەشكىلات قۇرغان گۇناھى ئۈچۈن تۇرمىدە ياتقان ياشلار كۆپ بولۇپ، ئۇلارنى بىتىمنىڭ شەرتلىرىگە بىنائەن قاماقتىن چىقىرىپ ئازات رايونغا ئەۋەتكەن ئىدى. بۇ ياشلارنىڭ ئورتا بىلىمى بولسىمۇ ھەربى بىلىمگە ئىگە قىلىش مەقسىتىدە غۇلجىدا ھەربى مەكتەپ تەشكىل قىلىپ بۇلارنى ئۇقۇتۇشقا باشلىدۇق. مەن بىرقانچە ئوفىتسېرلەر بىلەن ھەربى تەلىم تەربىيە بېرىشكە باشلىدۇق. ئەخمەت ئەپەندى بىزنىڭ تەلىم تەربىيە پروگراممىمىزنى كۆرۈپ بۇلارغا ھەپتىدە ئىككى سائەت سىياسى ۋە خەلقئارا مەسىلەلەر بويىچە دەرس بېرىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىدى. ئۇزىنىڭ ۋاقتى

يەتمىگەندە بۇ ۋەزىپىنى ئابباسۇپقا تاپشۇردى. بۇ ئىككىسى ئۆتىدىغان دەرىسنىڭ تېمىسى ئوخشاش بولسىمۇ مەقسىتى ئوخشىمايتتى. ئەخمەت ئەپەندىنىڭ مەقسىتى ئازات بولمىغان يەتتە ۋىلايەت ئۇيغۇن مەخسۇس ھەربىي كادىرلارنى تەييارلاپ بېرىش ئىدى.ئۇنىڭ ئۇيغۇن خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنى قۇرۇپ چىقىپ شۇ پارتىيەنىڭ رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى، بۇ تەشكىلاتنى قىسقارتىپ «ئىتتىپاق» دەپ ئاتىدى. بۇ تەشكىلات شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئورنىنى ئىگەللىدى. شۇنىڭ ئۇيغۇن مەن دادىللىق بىلەن ئېيتالايمەنكى، ئەخمەتجان قاسىمى ئۇزىنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرغىچە ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى ئۇيغۇن كۈرەش قىلدى.

ئوقۇرمەنلەرگە مەلۇم بولغاندەك مەن ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ بېشىدىن تارتىپ ئەخمەت ئەپەندى،ئابدۇكېرىم ئابباسۇپ بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلگەن ئىدىم. ئاز بولسىمۇ ئۇلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى بىلەتتىم.ھەربىر رەھبىرى خادىمىنىڭ ئۆزىگە لايىق يېقىن ئادەملىرى بولىدۇ، بۇ تەبىئى ھالەت. ئابباسۇپنىڭ ئۆزگۈرۈشى مەن يۇقىرىدا ئېيتقانىدەك 1946-يىلى نەنجىندە ئېچىلغان خىتايلارنىڭ قۇرۇلتايىغا بېرىپ ئۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىزىل خىتايلارنىڭ ۋەكىلى دۇكۇ بىۋۇ دېگەن خىتاي بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن باشلانغان بولۇپ، شۇ چاغدا غۇلجا شەھىرىدە مەخپى كوممۇنىستلار پارتىيەسىنى قۇرۇپ چىقتى. ئۇنىڭ ئىدىيەسىنى، مەپكۇرىسىنى، مەخسەت ۋە دۇنيا قاراشلىرىنى ئۆزگەرتكەن يەنە شۇ سوۋېت خادىملىرى بولۇپ، ئابباسۇپ بىزنىڭ ئىنقىلابىمىزنى باشلاپ بەرگەن سوۋېت كومپارتىيەسى. ئەمدى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ھەمكارلىقىدا مۇستەقىللىقىمىزنى ئۆز قولىمىزغا ئالىمىز،دەپ خام خىيال قىلسا كېرەك. بۇ باشلامچىلارنىڭ ئاخىرى نەگە ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ۋە بۇلارنىڭ ئارقىسىدا يەنە قانداق سىرلار بارلىقىنى ئويلاپمۇ قۇيمىغان بولۇشى مۇمكىن. مۇنداق خاتالىققا مەنمۇ كاللامدا بىرقېتىم يول قويغان ئىدىم 1949-يىلى قىزىل خىتايلار ئارمىيەسى گېنىرال ۋاك جىن قوماندانلىقىدا شەرقى تۈركىستاننى بىر پاي ئوق ئاتماي بىسىپ ئالغاندا، نويابىرنىڭ ئاخىرلىرى ۋاك جىن يېڭىدىن تەشكىللىنىۋاتقان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرىدىن سەيپىدىن ئەزىزى،قاسىمجان قەمبىرى. بۇرھان شەھىدى، ئابلىز مۇھەممىدى، نىزامىدىن سالىھ، ئالماخۇن، قاتارلىق ئون نەچچە كىشىنى ئېلىپ غۇلجىغا كەلگەن ئىدى. مەن شۇچاغدا ئايرودرومدىكى ھەربىي ئوفىتسېرلەر بىلەن بىرلىكتە بۇلارنى كۈتۈپ ئالغان ئىدىم. شۇ چاغدا سەيپىدىن ئەزىزى ۋاك جىنغا

نۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ، ۋاك جىننىك بارلىقىمىزنىك ئالدىدا ئاھايىتى قەتئىلىك
لەن ھەممىگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ ؛ بىز ئازاتلىق ئارمىيە سىلەرگە يارەمگە كەلدۇق.
سلەرنىك ۋەتىنىڭلار تولۇق ئازات بولغاندىن كېيىن بىز شۇئان قايتىپ كېتىمىز ، سىلەر
ۇزەڭلارنىك ۋەتىنىنى ئۆزەڭلار باشقۇرىسىلەر ، دېگەن سۆزلىرىگە بىز ئىشەنگەن
دۇق. بەلكىم ئابباسۇپمۇ خىتايلارنىك ئەشۇنداق ئادەم ئالدايدىغان ھىلە نەيرەڭلىرىگە
شەنگەن بولغىيتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىرى رادىستنى قوشۇپ بەرسە خوتۇنۇمنىڭ
اكسى دەپ يۇشۇرۇپ غۇلجىغا ئېلىپ كېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ ، رادىيو ئارقىلىق خىتاي
كومپارتىيەسىنىڭ بۇيرۇق كۆرسەتمىلىرىنى ئورۇنداپ كەلگەن بولغىيتى ،ئۇ ئىنقىلابى
ياشلار تەشكىلاتىنى كوممۇنىست پارتىيەسىگە ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كۆپ ھەرىكەتلەرنى
قىلدى. مىللى ئارمىيە ئوفىتسېرلىرىنى كوممۇنىستلارنىڭ ئېدىيەسى بىلەن تەربىيەلەش
ئۈچۈن شىخۇ شەھىرىدە مەخسۇس سىياسى كۇرسلارنى ئېچىپ ئۆزى دەرس ئۆتۈپ
خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئېدىيەسىنى كەڭ تەشۋىق قىلدى. بۇ ئىشلارنى ئۇمۇمى
خەلقتىن يۇشۇرۇن ئېلىپ باردى. ئابباسۇپقا گېنىرال ئىسقاقبەك ،نەبجان ، ئەسئەت
ئىسقاقۇپ ، لېسكىن ، سەيپۇللايۇپ ، ئىمىنۇپقا ئوخشاش بىر قانچە كىشىلەر يارەدەم
بەردى. بولۇپمۇ ئابباسۇپنىڭ يارەدىمى بىلەن ئۆز ھاياتىنى ساقلاپ قالغان نەبجان
ئاخىرقى كۈنلەردە گېنىرال ئىسقاقبەكنىڭ يارەدىمى بىلەن ئېچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ
باشلىقى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن ئادەملىرىدىن بىرى شەھەرلىك ساقچى باشلىقى
خەلپەت ھاجى مۇللام دېگەن ئادەم ئىدى. قىسقىچە ئېيتقاندا ئەخمەت ئەپەندى ئۇيغۇر
خەلقىنىڭ جەڭگىۋار قايتماس ئىرادىسىگە تايىنىپ كۆرەش قىلىپ شەرقى تۈركىستان
ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلسا ، ئابباسۇپ
خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ يارەمىگە تايىنىپ ئەڭ بولمىغاندا سوۋېت ئىتتىپاقىغا
ئوخشاش ئىتتىپاقداش جەمھۇرىيەت قۇرۇپ بېرىدۇ دەپ ئىشەنگەن ئىدى. ئەندى
گېنىرال ئىسقاقبەك ھەققىدە سۆز قىلساق ، بۇ ئادەم كاۋاپ كۆيسە كۆيسۇن ، زىخ
كۆيمىسۇن دەيدىغان ئادەملەردىن بولۇپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تەقدىرىدىن ئۆزىنىڭ
ھاياتىنى ، تىنچلىقىنى ،خىزمىتىنى ئارتۇق كۆرىدىغان كىشى ئىدى. بۇ كىشىنىڭ مىللىتى
قىرغىز بولۇپ سوۋېت ئىتتىپاقىدا مەخسۇس تەربىيە ئالغان بولسىمۇ ، دېگەندەك
مۇكەممەل ھەر تەرەپلىمە چوڭقۇر بىلىم ئىگىسى بولمىغاشقا ئۇيغۇر خەلقى ،ھەتتا ئۆز
مىللىتىنىڭمۇ تەقدىرىگە ئانچە قايغۇرۇپ كېتىدىغان ئادەم بولماي ،سوۋېت

رەھبەرلىرىنىڭ بۈيرۇقلىرىنى شەرتسىز ئىجرا قىلىدىغان ئادەم بولغاشقا سوۋېت رەھبەرلىرى مىللى ئارمىيەمىزنى گېنېرال ئىسقاقبەكنىڭ ياردىمى بىلەن يوق قىلدى. يەنى بىتمەنى باھانە قىلىپ جەنۇبىي ۋىلايەتلەردە كۆرەش قىلىۋاتقان ئون تۆرت مىڭ كىشىلىك مىللى ئارمىيەمىزنىڭ قوراللىرىنى يىغىپ ئېلىپ ئۆزلىرىنى تارقىتىۋەتتى. بۇ ۋەزىيەتنى ياخشى ئادا قىلغاندىن كېيىن ئۇنى ئۇچ ۋىلايەتكە قايتۇرۇپ كېلىپ ئۇ يەردىكى مىللى قوشۇنىمىزغا قوماندان قىلىپ بەلگۈلىدى. ئۇچ ۋىلايەتنى ئازات قىلىشتا قوماندانلىق قىلغان گېنېرال پالنوپنى بىز يۇقىرىدا ئىزھار قىلغان ئۆز ئادەملىرى بىلەن سوۋېتكە ئېلىپ كېتىپ تاشكەنتكە ئاپىرىپ تارقىتىۋەتتى. گېنېرال ئىسقاقبەك مىللى ئارمىيەگە قوماندان بولغاندىن كېيىن مىللى ئارمىيەنىڭ تەشكىلىنى ئاستا ئاستا ئۆزگەرتىشكە باشلىدى. ئالدى بىلەن پولىك، باتالىيونلاردىكى دىنى رەھبەرلەرنى ئىشىدىن بوشۇتۇپ ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىسقارتتى. ئارمىيەدىكى ئوفىتسىر جەڭچىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئىسلام دىنىغا ئىتقاد قىلىدىغان مۇسۇلمانلار بولغاشقا بۇ ئارمىيەمىزنىڭ جەڭگىۋارلىق رۇھىغا خىلى چوڭ تەسىرىنى كۆرسەتتى. پولىك، باتالىيون، روتا، ئىسكادىرونلارنىڭ كوماندىرلىق ۋەزىپىلىرىگە كۆپرەك ئۆزبېك يېقىن قازاق، قىرغىز ئوفىتسېرلەرنى بەلگۈلەپ ئۇيغۇر كادىرلارنى قىسقارتتى، مىللى ئارمىيەنى باشقۇرۇشنى ھۆكۈمەت رەھبىرى ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ رەھبەرلىكىدە ۋە ئۇنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئېلىپ بارماي، سوۋېت مەسلىھەتچىلىرى بىلەن ماۋ زەيدۇڭ ۋەكىللىرىنىڭ كۆرسەتمىلىرى بۇيىچە ئېلىپ باردى. ئابباسۇپنىڭ تەكلىپى بويىچە مىللى ئارمىيە رازۋېتكا بۆلۈمىگە ئېچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئالغان نەبىجانىنىڭ ئادەملىرىنى ئورۇنلاشتۇردى، قىسقىسى مىللى ئارمىيە رەھبەرلىرى ئۆچ تايىپ ئىككى پىرقە بولۇپ كەتتى.

ئەخمەت ئەپەندى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن كۆرەش قىلدى. بارلىق شەرقى تۈركىستان خەلقى بولۇپمۇ ئۇيغۇر خەلقى ئەخمەت ئەپەندىنىڭ ئەمەلى ھەرىكەتلىرىگە باھا بېرىپ ئەخمەت ئەپەندى ھايات ئىكەن، بىز چوقۇم ئۆز مۇستەقىللىقىمىزنى قولىمىزغا ئالىمىز دەپ ئۈمىت قىلاتتى. ئەپسۇس، ئۇيغۇر خەلقى بۇ مەقسەتلىرىگە يېتەلمىدى. بۇ رەھبىرىمىزنى سوۋېت كومموئنىست ئىمپېرىيەسى ئايرۇپلان ئاۋارىيەسى دېگەن باھانە بىلەن ئۆلتۈرۈپ، جەسىدىنى غۇلجا شەھرىگە ئەكىلىپ بەردى. بۇلارنىڭ ئورنىنى ئازاتلىق ئىنقىلابى كۆرەشلەرگە قاتناشمىغان. سوۋېت، خىتاي

كومموٴنىست ئىمپېرىيەلىرىنىڭ كۆرسەتمىلىرى بويىچە ئىش قىلىدىغان سەپىدىن ، ئەسكەت ، لېسكىن ، ئىمىنوپ ، نەبىجانلار ئىگەللىدى. 1947-يىلى 8-ئايدا شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى بىلەن گومىندانڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدىكى بېتىم بۇزۇلۇپ، بىرلەشمە ھۆكۈمەت تارقىلىپ كەتكەندىن كېيىنكى ئىككى يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە شەرقى تۈركىستاندا ئىككى ھۆكۈمەت مەۋجۇت بولۇپ تۇردى. ئازات ئۇچ ۋىلايەتنى ئەخمەت ئەپەندى باشقۇرسا ، ئازات بولمىغان يەتتە ۋىلايەتنى خىتايلار ئىگىلەپ جاڭكەيشى نەنجىڭدىن ئەۋەتكەن تاتار بۇرھان شەھىدى باشقۇردى. خىتاي تەجاۋۈزچىلىرىنىڭ بۇ ھىلە نەيرەڭلىرىگە ئۇيغۇر خەلقى ھېچ قاچان ئىشەنمىگەن ئىدى. ئۆز مىللىتىدىن تانغان ئادەمدىن كىشىلەرگە ۋاپا كىلىشى مۇمكىنمۇ؟ بۇنى خەلقىمىز ئوبدان بىلەتتى ، شۇڭا ئادالەتنى ئۇيغۇر خەلقى بۇرھاندىن كۈتمەي ئۇچ ۋىلايەتتىن كۈتەتتى. مىڭ ئەپسۇس ، بۇنىڭغا سوۋېت رەھبەرلىرى يول قويغىنى يوق. ئەكسىچە سوۋېت ھۆكۈمىتى ئۇچ ۋىلايەت خەلقىنى سوۋېت ئورتا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىگە كۆچۈرۈپ ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە ھەرىكەت قىلدى. ئۇچ ۋىلايەت ئازات بولۇشى بىلەن تەڭ سوۋېت خادىملىرى چەت ئەللەرگە كېتىپ قالغان پۇقرالىرىمىزنىڭ ئۆز يېرىگە قايتىپ كېلىشىنى تەكلىپ قىلمىز ، قايتىپ كەلگەنلەرنى خوشاللىق بىلەن قارشى ئالىمىز ، ئۇرۇنلاشتۇرىمىز ، كېتىش سەۋەبلىرىنى سۈرۈشتۈرمەيمىز ، پۇقرالىق ھوقۇقىغا ئىگە قىلىمىز ، دېگەندەك تەشۋىقلەرنى يۈرگۈزۈشكە باشلىدى. بۇنىڭ بىلەن مەلۇم ساندىكىلەرنىڭ ئىنقىلابى كۆرەش رۇھىنى پەسەيتىپ قويدى. ئازات بولمىغان رايونلاردا ياشايدىغان ئۇيغۇرلار ناھايىتى ئېغىر زۇلۇم ئىچىدە ياشىسىمۇ بەرداشلىق بىرىپ ئازاتلىقتىن ئۈمىدىنى ئۈزمىدى. ئەكسىچە ئۇلارنىڭ ئىنقىلابى كۆرەش رۇھى كۈندىن—كۈنگە كۈچۈيۈپ قۇمۇل ، تۇرپان ، توخسۇن ، پىچان ، يەكەن ، خوتەن ، قەشقەر شەھەر ،ناھىيە يېزىلاردا ياشايدىغان ئۇيغۇرلار قۇرالسىز نامايىشقا چىقىپ سىلىقنى كېمەيتىش ، بىگۈنا ئادەملەرنى قامىماش ئىشلىرىنى يۇقى قىلىش ھەققىدە تەلەپلەرنى قويسا ئۇلارنى قورال كۈچى بىلەن باستۇرۇپ كەلدى. تاقىتى تۈگىگەن تۇرپان ، پىچان ، تۇقسۇن خەلقى ئۆزلىرى ياساپ ئالغان ئاددى قوراللار بىلەن قۇراللىنىپ كۆرەشكە ئاتلاندى. بۇنىڭغا ئۇرۇمچىدىن كۆپلىگەن ھەربىي كۈچلەرنى ئەۋەتىپ باستۇرغان بولسىمۇ خەلقىمىز ئازاتلىق كۆرەشلىرىنى مۇتلەق توختاتقىنى يوق. ئۇچ ۋىلايەت خەلقى سوۋېتنىڭ بىسىمىغا ئۇچراپ يەتتە ۋىلايەتتە ياشايدىغان خەلقىمىزگە ياردەم

كۆرسۈتەلمىگەن بولسىمۇ ، ئۇلارنىڭ دەرت-ئەلەم ،قايغۇلىرىغا شېرىك بولۇپ ، ھېسداشلىق بىلدۈرۈپ كەلدى. شەرقى تۈركىستاننىڭ يەتتە ۋىلايەت خەلقى ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى قايغۇسىدا بولۇپ كەلسە ،ئالتاي خەلقى ئۆز ئىچىدىن چىققان باندىتلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقلىرىغا ئۈچراپ كەلدى. خىتاي ئەمەلدارلىرىغا خەلقنىڭ غەزىۋى شۇ قەدەر ئىشىپ كەتكەن ئىدىكى ئەگەر خەلقنىڭ ئىختىيارىغا قويۇپ بەرسە ، خىتاي مىللىتى خەلقنىڭ غەزىۋىدىن قۇتۇلۇپ قىلىشى ناتايىن ئىدى. خەلق شۇنداق غەزەپكە كەلسىمۇ خەلققە زىيان يەتكۈزمىگەن ،خەلق بىلەن بىللە ياشاپ كەلگەن خىتايلارنى ئۆز ئىچىگە ئېلىپ ساقلاپ قالدى. خىتاي خەلقى ئۆزلىرىمۇ چۈشۈنۈپ ئازاتلىق ئىنقىلابىنى ھىمايە قىلدى. بەزى ياشلار تەلەپكە بىنائەن مىللى ئارمىيە سىپىگە قوبۇل قىلىندى. خىتاي تىلىدا مەكتەپلەر ئېچىپ بېرىلدى. ئۇرۇش باشلىنىپ غۇلجا شەھرى تولۇق ئازات بولۇپ ، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى تەشكىل قىلىنىپ چىققىچە بەزى دوپپا ئورنىغا بېشىنى ئەكىلىدىغان ئىشلارمۇ بولغان ئىدى. ماكا بىۋاستە مۇناسىبەتلىك بىر ۋەقەنى ئەسلەپ ئۆتەي ؛ ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى بولغان قاسىمجان قەمبىرىنى بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندا ئازات رايۇنىنىڭ ۋەكىلى قىلىپ قەشقەرگە ۋالى قىلىپ ئەۋەتكەن ئىدى. بىتىم بۇزۇلغاندا خىتايلار قاسىمجان قەمبىرىنى قاماقتا ئالدى. بۇ خەۋەرنى ئەخمەت ئەپەندىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئاكسىنىڭ ئون يەتتە ياشلىق ئوغلى ئەلى دېگەن بالىنى مىڭ بىر مۇشەققەتلەردە غۇلجىغا ئەۋەتىدۇ. ئۇرۇمچىدىن بىر ئادەم بۇ بالا بىلەن غۇلجىغا كېلىپ مىنىڭ ئاتامنىڭ ئۆيگە چۈشىدۇ ،بۇ بالىنى نەبىجانلار قولغا ئېلىپ قاماپ قۇيىدۇ. بۇ چاغدا مەن غۇلجىدا يۈق ئىدىم.ئىككى ئايدىن كېيىن كېلىپ ئاتامنىڭ ئۆيىگە بارسام ، مەن كېتىپ ئۇچ كۈن ئۆتكەندە ئۇ بالىنى ئىككى ساقچى ھارۋا بىلەن ئاتامنىڭ ئۆيگە ئەكىلىپ قويۇپتۇ ، بالا بەش كۈن يېتىپ جان ئۈزۈپتۇ ،بالا جان ئۈزۈش ئالدىدا دادامغا ھېچ نەرسە دىيەلمەي ، ئاران مېنى قاسىمجان ئاكا ئەخمەت ئەپەندىگە ئەۋەتكەن ئىدى دېگەندىن باشقا گەپ قىلالماپتۇ. ئاتىمىز بۇ بالىنى يۈيۈپ تاراپ كېپەنلىككە ئالغاندا بەدىنىگە قارىسا بەدەننىڭ ساق يېرى يوق ،ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن قىيناپ ئازاپلىغان. ئاتامنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە سۈيدۈك يولى يېرىكداپ كەتكەن ،بۇمۇ ئۆزلىرى ئويلاپ چىقارغان ھۆججەتكە قول قويغۇزالمىغانلىقى ئىسپاتى ئىدى. بۇلارنىڭ مەقسىدى پەقەت باشقىلارغا ئۆزلىرىنىڭ ناھايىتى ئەستايىدىل ئىشلەۋاتقانلىقىنى كۆرسۈتۈش ، يەنە بىرى بىگۈنا بالىنى قىيناپ ئۆزلىرىنىڭ جىنايىتىنى

يېپىش. كېينكى ۋاقىتلاردا ئۇلار مىللى ئارمىيە رازۋېتكا بۆلۈمىنى ئىگەللەپ ئېلىپ ئارمىيە ئىچىدىمۇ شۇ خىل ئىشلارغا يول قويدى. قىزىل خىتايلار ۋەتىنىمىزنى بېسىپ ئالغاندىن كېيىن نۇرغۇن ۋىجدانلىق ئىنقلاپچى كادىرلىرىمىزنى پانتۇركىستىزدەپ ئېتىپ ئۆلتەردى. نەبىجاننى بولسا خوتەنگە، خەلپەتنى ئاقسۇغا ۋالى قىلىپ ئۇلارنىڭ ساداقەتلىگىدىن پايدىلاندى. ئۇلار بولسا خەلقىمىزنى قۇل ،ۋەتىنىمىزنى مۇستەملىكە قىلىپ بەردى.

ئازاتلىق كۈرىشىدىن چېكىنىش

1949-يىلى 4-ئاينىڭ ئاخىرىدا غۇلجا شەھىرىدە ئىتتىپاق پارتىيەسىنىڭ چوڭ يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ يىغىندا ئىتتىپاقنىڭ رەئىسى ئەخمەت ئەپەندى سۆزگە چىقىپ دۇنيا ۋەزىيىتى ۋە خىتاي ئىچىدىكى ئۆزگۈرۈشلەر ھەققىدە كەڭ كۆلەمدە توختۇلۇپ كىلىپ خىتاي كوممۇنىستلار پارتىيەسى رەھبەرلىگىدىكى خىتاي ئىنقىلابىنى قوللاپ قۇۋەتلەيدىغانلىقىنى، خىتاي كومپارتىيەسى رەھبەرلىگىدە قۇرۇلغۇسى ھۆكۈمەتنىڭ يارىمى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ شىنجاڭدا ئۇيغۇر رىسپۇبلىكىسى قۇرۇپ چىقىش ھەققىدە كەڭ تۈردە چۈشەنچە بېرىپ ئۆتتى. بۇ مەسىلەرنى ئورتىغا قويۇشتا ئەخمەت ئەپەندى قانداقتۇ بىر خىجىلچىلىقتا سۆز قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ئەخمەت ئەپەندىنىڭ تۇيۇقسىز ئورتىغا قويغان بۇ پىكىرىگە ھاڭ-تاڭ قالغان قىسمەن ئاڭلىغۇچىلار بىر-بىرىگە قاراپ ھەيران بولۇشتى. بۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئابباسۇپ سۆزگە چىقىپ؛ بىز شۇ نەرسىنى چۈشۈنىشىمىز كېرەك ،يولداشلار بىز خىتاي كوممۇنىستلار پارتىيەسى بىلەن ماۋزەيدۇڭ رەھبەرلىگىدىكى يېڭى ھۆكۈمەت بىلەن بىرلەشمەي تۇرۇپ شىنجاڭنى ئازات قىلىشىمىز مۇمكىن ئەمەس.چۈنكى بىز مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنى باشلىغان چاغدىكى گومىنداڭچىلارنىڭ ھەربىي كۈچى بىلەن ھازىرقى ھەربىي كۈچىنى سېلىشتۇرغىنى بولمايدۇ، ھازىر ئۇلار نەچچە ھەسسە كۈچۈيۈپ كەتتى، ئۇلارنىڭ ئۇرۇش تەجرىبىسىمۇ نەچچە ھەسسە ئاشتى. دۈشمەن شىنجاڭنى تاشلاپ كەتمەيدۇ، تەسلىم بولۇشنىمۇ خالىمايدۇ، بۇرۇن بىز مىڭلاپ قۇربان بەرگەن بولساق ھازىر ئون مىڭلاپ قۇربان

بىرىشكە توغرا كېلىدۇ. شىنجاڭنى ئۆز كۆچىمىز بىلەن ئازات قىلىش ناتايىن ئىش، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز خىتاي كومپارتىيەسى رەھبەرلىك قىلغان ماۋ زەيدۇڭ يېتەكچىلىگەندىكى يېڭى ھۆكۈمەت بىلەن بىرلىشىپ شىنجاڭنى ئازات قىلىش توغرىسىدىكى ئىخمەت ئىپەندىنىڭ تەكلىپىنى بارلىق ياشلار نامىدىن قوللاپ قۇۋەتلەيمەن.سىلەرنىڭمۇ مىنىڭ پىكرىمگە قوشۇلۇشۇڭلارنى تەكلىپ قىلىمەن. دەپ ئايباسۇپ سۆزىنى تامام قىلغاندىن كېيىن ، سەيپىدىن دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئىخمەت ئىپەندى بىلەن ئايدۇكبرىم ۋەتىنىمىزنى ، خەلقىمىزنى ئازات قىلىشنىڭ بىردىن-بىر پارلاق يولىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىز ياۋروپا ، ئازىيا ۋەزىيىتىگە بىر نەزەر سالساق كوممۇنىستلار پارتىيەسى رەھبەرلىك قىلغان يەردە غەلبە بار. بىز سوۋېت ئىتتىپاقىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرۈپ باقايلى ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا كوممۇنىستلار پارتىيەسى رەھبەرلىك قىلغىنى ئۈچۈن فاشىست گېرمانىيەسى ئۇستىدىن غەلبە قازاندى. خىتاينىڭ ئىچكى ئۇرۇشىنى ئالساق خىتاي كوممۇنىستلار پارتىيەسى غەلبە قازىنىپ گومىنداڭنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بارلىق ماتارىپ ساھەسىدە ئىشلىگۈچى خادىملار نامىدىن ئىخمەت ئىپەندى بىلەن ئايدۇكبرىملەرنىڭ تەكلىپىنى قوللاپ-قۇۋەتلەيمەن ۋە تولۇق قوشۇلۇمەن دەپ سۆزىنى تۈگەتتى. يىغىنغا قاتناشقانلاردىن باشقا ھېچ كىم سۆزلىمىدى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى مەخپى بولۇپ كەلگەن مەسىلە بۈگۈن تولۇق ئاشكارە بولدى. مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭمۇ خۇلاسىسى چىقتى. بۇ ئورتىغا قويۇلغان مەسىلە ھەققىدە بىر نەرسە دېيىش ، قارشى پىكىر بىرىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇنى مەجلىسكە قاتناشقانلار ياخشى چۈشىنەتتى. بەزى سۆزلەيمەن دەپ تەييارلىنىپ قويغانلار سەيپىدىنىڭ سۆزىدىن كېيىن جىم بولۇشتى. مەجلىس ئىنە شۇنداق كەيپىياتتا تامام بولدى. باشقا مەسىلىلەر قارالمىدى. ھەممىنىڭ روھى چۈشكۈن ئىدى. ئايباسۇپ بىلەن سەيپىدىنىڭ ماۋنىڭ ۋەكىلىنىڭ تاپشۇرۇقىنىڭ ھېچ قانداق ۋاك-چۈك ھەمدە پۈتلىكاشاكسىز ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى كۆرۈپ خوشال بولۇاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئېلىش تەس ئەمەس ئىدى. شۇنمۇ ئېيتىپ كېتىشنى ئورۇنلۇق كۆرمەنكى ، ئىخمەت ئىپەندى ئاخىرقى كۈنلەردە بۇرۇنقىغا ئوخشاش ئۆزىنى خۇشخۇي تۇتماي كۆپ ئويلىنىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى بىز چۈشەنمەس ئىدۇق.بەزى ئىشلار ھەققىدە يۇلىيۇرۇق سوراپ ئالدىغا بارغان ئادەملەرگە بۇ ئىشنى ئايباسۇپ بىلەن ئويلۇشۇپ كۆرەيلى دېگەن سۆزلىرىنى ئىيتقانلىقىنى مەنمۇ ئاڭلىغان ئىدىم. بۇنىڭغا قارىغاندا

ئابباسۇپ قۇرۇپ چققان پارتىيەنىڭ بىيرۇسىنىڭ سىرتىدا ئىش ئېلىپ بېرىش مۇمكىن بولماي قالسا كېرەك. بۇ يەننىنى ئۇتكۇزۇشتىن بۇرۇن ئىسقاقبەك بىلەن ئابدۇكېرىم مىللى ئارمىيە ئۇرۇنلاشقان يەرلەرگە بېرىپ سۆھبەت ئۇتكۇزۇپ ئوقتىسىرلەرنىڭ كەيپىياتلىرىنى كۆزدىن كەچۇرۇپ كەلگەن ئىدى. شۇندىن كېيىن ھەربى قىسىملارنىڭ رۇتىدىن تارتىپ پولىككىچە كوماندىرلارنىڭ كۆپچۇلىكىنى ئالماشتۇرۇپ كۆپرەك قازاق، قىرغىز ،تاتار ئوفىتسىرلەرنى كۆتۇرۇپ تەيىنلىدى. شۇنداقلا بۇرۇن ئۇرۇشقا قاتناشمىغان ، ھەربى تەلىم-تەربىيە كۆرمىگەنلەرنى ، تەجرىبىسىز بىلىمى يوق ئادەملەرنى مەسئۇل خىزمەتلەرگە قويىدى. شۇلاردىن بىرنەچچىسىنى ئېيتىپ ئۆتەي ، ئىتتىپاق بىيرۇ ئەزاسى ئەسئەت ئىسقاقۇپقا مايور ئۇنۇانى بېرىپ مىللى ئارمىيە سىياسى بۆلۈم باشلىقى قىلىپ بەلگۈلىدى. بۇرۇن سۇ تېخنىك بولۇپ ئىشلەپ يۇرگەن ئىمنوپقا پودپولكوۋنىك ئۇنۇانى بېرىپ ئاز كۈندىلا پولكوۋنىكلىققا كۆتۇرۇپ ساۋەن پولىك كوماندىرى قىلىپ تەيىنلىدى. ئىسقاقۇپنىڭ ئىنىسى مەرغۇپقا پولكوۋنىك ئۇنۇانى بېرىپ سۇيدۇڭ پولىكقا كوماندىر قىلىپ تەيىنلىدى. ئىسقاقبەكنىڭ يېقىن ئادىمى كەرىموپقا مايور ئۇنۇانى بېرىپ ھەربى تەمىنات سىياسى بۆلۈم رەھبىرى قىلىپ بەلگۈلىدى. ئۇلاردىن باشقا يەنە بىر قانچە كىشىنى كۆرسۇتۇپ ئۆتەي. ئىسقاقبەك قوماندانلىغا ۋە ئابدۇكېرىمگە ئەڭ يېقىن ئادەم نەبىجان ساقچى باشقارمىدا ئۆزىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيدىغان يەسۇكەي باشلىق بىر قانچە تاتارلارغا ، قازاقلارغا كاپىتان ، مايور ئۇنۇانى بېرىپ مىللى ئارمىيە رازۇبتكا بۆلۈمىنى ئىگەللىدى. بۇ ئۆزگۈرۇشلەرنى ئېلىپ بېرىشتىكى مەقسەت قىزىل خىتايلارغا قارشى مىللى ئارمىيە ئىچىدە بىرەر ۋەقە چىقىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىن ئىبارەت. مىللى ئارمىيە مۇئاۋىن قوماندانى زۇنۇن تىيىپۇۋنى زاپاسقا بوشۇتۇپ قويىدى ، سىياسى مۇئاۋىن قوماندان پولكوۋنىك ھاسانوپنىڭ ئورنىنى ئەسئەت ئىسقاقۇپ ئىگەللىدى. بۇ خىل ئۆزگۈرۇشلەرنى تىنچ ئەمەلگە ئاشۇرغاندىن كېيىن قىزىل خىتايلار بىلەن بىرلىشىش يېغىنى ئۆتكەزگەن ئىدى.

بۇ ئۆزگۈرۇشلەردىن مەنمۇ چەتتە قالمىغان ئىدىم. يېغىندا ئۇرتىغا قويۇلغان مەسىلە ئازات ئۇچ ۋىلايەت خەلقىگە تېز تارقالغان بولسىمۇ سوۋېت رەھبەرلىرىدىن قورقۇپ ، قۇمۇل ئىنقىلابىنىڭ ئاقىبىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۇرۇپ ھېچكىم قارشىلىق كۆرسەتمىدى. تەغدىرگە بوي سۇنۇپ دەرت-ئەلەم ئىچىدە قالدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق بەزى ئادەملەر ئوچۇق ئاشكارە بىز خىتاي بىلەن بىتىم قىلىپ چوڭ خاتالىق ئۆتكەزدۇق. ئەلىخان

تۆرەم بىتىم قىلىشقا قارشى ئىدى. ئۇ ئادەمنىڭ قەدرىنى بىلمەپتۇق. ۋەتەن بىزنىڭ بولغاندىن كېيىن بىتىمگە يول قويماي چوڭ-كىچىك ھەممە بىرلىكتە قوزغۇلۇپ چىققان بولساق بىزنى نېمە قىلالايتتى. ھەرگىزمۇ ھەممىمىزنى قىرىپ يۇقۇتالمايتتى. سوۋېت يارەدەم بەرمىگەن بولسىمۇ ئۆز كۈچىمىز بىلەن خىتاينى ۋەتىنىمىزدىن قوغلاپ چىقىرىپ ئازات ياشايتتۇق. قارا خىتاي، قىزىل خىتاي ھەممىسى بىر خىتاي. بۇلاردىن بىزگە ياخشىلىق كەلمەيدۇ. بەرىبىر خىتايلارنىڭ قۇلى بولۇپ قالدۇق، دېگەندەك سۆزلەر خەلق ئىچىدە تارقالدى. بۇ گەپلەر غۇلجىدا تۇرۇشلۇق سوۋېت ۋەكىلى بىلەن قىزىل خىتاي خادىملىرىغا ئاڭلىنىپ، بۇ خىل سۆزلەرنى تارقىتىپ يۈرگەن ئادەملەردىن بىر نەچچىسىنى تۇتۇپ يوق قىلىش ھەققىدە ئىچكى ئىشلار باشلىقى نەبىجانغا بۇيرۇق چۈشكەن ئىكەن. نەبىجان بۇ ۋەزىيەتنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، يوقۇتۇلغانلار ھەققىدە سوۋېتكە چىقىپ كەتكەن دەپ گەپ تارقىتىپ قويۇپ ھېچ نەرسە كۆرمىگەندەك يۈرۈۋەرگەن ئىكەن.ئۇ ئادەملەرنىڭ تۇققانلىرى 1955-يىلى سوۋېتكە چىقىپ ئىزدىگەن بولسىمۇ تاپالمىغان. 1949-يىلى ئاۋغۇستتا قىزىل خىتاي ۋەكىلى دېڭ لىچۈن دېگەن ئادەم باشلىق تۆرت خىتاي سوۋېت ئارقىلىق غۇلجىغا كەلدى. بۇلارنى ئايباسۇپ، ئىسقاقبەك، سەيپىدىن، ئەسئەت ئىسقاقۇپ، نەبىجانلار كۈتۈۋېلىپ ئاشۇلارنىڭ ھىمايىسىدە ئاشكارە ئىشلەشكە باشلىدى. بۇلارنى مەخسۇس ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ نەبىجاننىڭ ئادەملىرى كۈزەتچىلىك قىلدى. بۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى ئاۋام خەلق بىلمەيتتى. بۇلار ئىتتىپاق بىيرۇ ئەزالىرىدىن باشقا ئادەملەر بىلەن ئالاقە قىلمايتتى. بۇ كەلگەن تۆرت خىتاي ئىتتىپاق پارتىيە نامىغا شەخسەن ماۋ ئۆزى يازغان بىر خەت تاپشۇرغان ئىكەن، بۇ خەتتە تېمىلەر يېزىلغانلىقى بىزگە ئۇختۇرۇلمىدى. ئىتتىپاق باشلىقلىرىنىڭ ئىچىدە قانداقتۇ بىر جىددى ھالەت يۈز بەردى. تۇلا مەجلىس ئاچىدىغان بولۇپ قالدى. بۇلار بەزى ئىشلارنى مەخپى تۇتقان بىلەن بەرىبىر بىزگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. چۈنكى مىللى ئارمىيە ئوفىتسېرلىرى ئىچىدە ھەرخىل كۆزقاراشتىكى كىشىلەر بار ئىدى، قىزىل خىتاي خادىملىرى ئىتتىپاق بىيرۇ ئەزالىرىنى ھەرخىل ئالدىن تەييارلاپ قويغان سۆيقەست، ھىلە-مىكىرلەر بىلەن ئۆزىگە بۆيسۇندۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ئەخمەت ئەپەندىگە ماۋزەيدۇڭ نامىدىن بىر تېلىگىرامما تاپشۇرغان ئىكەن. بۇ تېلىگىراممدا بۇنداق سۆزلەر يېزىلغان؛ ھۆرمەتلىك ئۇيغۇر ۋىلايەت رەھبىرى ئەخمەت ئەپەندىگە. شىنجاڭ خەلقى ئۆزۈن يىللاردىن بېرى فېئودال

www.uyghurkitap.com

هۆكۈمەتنىڭ دەردىنى كۆپ تارتىپ ئازاتلىق كۈرەشكە بەل باغلاپ، ئۇچ ۋىلايەتنى ئازات قىلىش بىلەن شۇغۇلىنىۋاتقان گومىنداڭچىلارنىڭ يۈزمىڭلىغان ئارمىيەسىنى تۇتۇپ تۇردىكەن، بۇ جۇڭگۇ ئازاتلىق ئۈرۈشىغا ھەسسە قوشقىنىكەن بولۇپ بىز ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنى جۇڭگۇ ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى دەپ تونۇيمىز. جۇڭگۇ ئازاتلىق ئىنقىلابى غەلبە قازاندى. كومپارتىيە رەھبەرلىگىدە يېڭى جۇڭگۇ ھۆكۈمىتىنىڭ تەشكىلىنى قۇرۇپ چىقىش يىغىنىغا ۋەكىل ئەۋەتكىلەر، ۋەكىللەرنىڭ سانى بەش كىشى بولۇشى شەرت. كېلىدىغان ۋەكىللەرنىڭ ئىسمى فامىلىسىنى ئىنىق كۆرسۈتۈپ جاۋاپ ئەۋەتىشكىلارنى سورايمىز. يېڭى سىياسى كېڭەش تەييارلىق كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ماۋ زەيدۇك.

1949-يىلى8-ئاينىڭ18-كۈنى ماۋنىڭ ئەۋەتكەن تېلىگرامىمىسىدا قانداقتۇ بىر سىر بار ئىدى. ۋەكىلنىڭ سانى بەش كىشىدىن ئاشمىسۇن، ئىسىم فامىلىسى ئىنىق كۆرسۈتۈلسۇن دېگەن سۆزلەر بۇنىڭ ئىسپاتى. قىزىل خىتايلار غۇلجا شەھرىگە ئەۋەتكەن دىڭ لىچۈن باشلىق تۆرت خىتاي ئۇچ ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى مىڭ خىل تارازىلاردا تارتىپ ماۋ زەيدۇگا يەتكۈزۈپ بولغان ئىدى. ئەگەر قىزىل خىتايلارنىڭ نىيتى ئاق، ئىشى ئادىل بولسا ۋەكىللەرنىڭ سانىنى چەكلىمەيتتى، ئىسىم فامىلىلىرىنى ئىنىق سورىمىغان بولاتتى. ماۋنىڭ تېلىگرامىمىسىنى ئالغاندىن كېيىن ئىتتىپاق رەھبەرلىرى يىغىن ئېچىپ ئەۋەتىلىدىغان ئادەملەرنى مۇزاكىرە قىلىپ ئاخىرى بەش كىشىنى بەلگۈلىدى. ۋەكىللەر باشلىقى ئەخمەت ئەپەندى، ئەزالىرى گېنىرال ئىسقاقبەك قىرغىز، گېنىرال دەلىلقان قازاق، ئابدۇكېرىم ئابباس ئۇيغۇر، خىتاي مىللىتىدىن بىر كىشىنى سايلاشنى مۇڭاپىق كۆرۈپ ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق لىجى دېگەن خىتاينى بەلگىلەپ سوۋېتلەرنىڭ ياردىمى بىلەن غۇلجىغا ئالدۇرۇپ تەييارلىق كۆرۈشتى. خەۋەر چاقماق تېزلىگىدە بارلىق شەرقى تۈركىستان خەلقىگە تارقىلىپ كەڭ خەلق ئاممىسى ئەپەندىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىگى باشلىقى بولۇپ سايلانغانلىقىدىن شەرقى تۈركىستانىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئۈز قولىمىزغا ئالمىز دەپ ئىشەنگەن ئىدى.

ۋەكىللىرىمىزنىڭ بېيجىنغا سەپىرى

1949-يىلى22-ئاۋغۇستتا شەرقى تۈركىستان خەلق ۋەكىللىرىدىن ئىبارەت ئېتەكچىلىگىدە ئايباسۇپ، ئىسقاقبەك، دەلىلخانلار غۇلجا شەھىرىدىن بېيجىنىدە ئېچىلغۇسى قۇرۇلتايغا قاتنىشىپ شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ۋەتىنىنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن سوۋېت يېرى ئارقىلىق يۇرۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇلارنى غۇلجا شەھىرىدە تۇرۇشلۇق ستالىن بىلەن ماۋ زەيدۇڭنىڭ ھۇقۇقلۇق ۋەكىللىرى يولغا سالغان ئىدى. ماۋ زەيدۇڭ نامىدىن تىلىگىرامما مىنى تاپشۇرغانلارمۇ شۇلار ئىدى. بارلىق شەرقى تۈركىستان خەلقى ۋەكىللىرىمىز بېيجىنغا بېرىپ ۋەتىنىمىزنىڭ مۇستەقىللىقىنى قولغا ئېلىپ كېلىدۇ دەپ كۈتكەن ئىدى. ئەپسۇس بۇ خوشاللىقلار ئۇرۇمچىغا ۋەكىللەر ئولتارغان ئايروپىلان تاققا ئۇرۇلۇپ ۋەكىللەر قازا بولدى، دېگەن شۇم خەۋەر كەلدى. بۇ شۇم خەۋەر شەرقى تۈركىستان خەلقىنى چوڭ قايغۇغا سىلىپ قويدى. چۈنكى شەرقى تۈركىستان خەلقى بىزنىڭ مۇستەقىل بۇلۇشىمىزغا پەقەت ئەخمەت ئەپەندى كاپالەتلىك قىلىدۇ دەپ چىن قەلبىدىن ئىشىنەتتى. ئۇچۇقىنى ئېيتقاندا، ئەخمەت ئەپەندىدىن باشقا رەھبەرگە ئىشەش قىلمىغان ئىدى. چۈنكى ئەخمەت ئەپەندى بىتىم ۋاقتىدا خەلقىمىز مەنپەئەتىگە ئويغۇن مەسىلىدە چىڭ تۇرۇپ خەلقىمىزنىڭ ئىشەنچىگە ئىگە بولغان ئىدى. گومىنداڭچىلار بىز بۇلارنى قورال بىلەن يېڭەلمىدۇق، سىياسى كۈرەشتە يېڭىمىز دەپ چۈتنى خام سوققان ئىدى بۇلارنىڭ ئىشەنگەن يېرى خىتاي تەرەپتىن سۆھبەتكە جالىڭ كەيشىنىڭ ئاتاغلىق سىياسەتچىسى جالىڭ جۈجۇڭ دېگەن كىشى رەھبەرلىك قىلاتتى، بىراق بۇ جالىڭ جۈجۇڭ ئۆزىمۇ ئەخمەت ئەپەندىنىڭ قابىلىيەتلىك دىپلومات ئېكەنلىگىگە قايىل بولغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بارلىق شەرقى تۈركىستان خەلقى بىزنىڭ تەقدىرىمىزنى ئەخمەت ئەپەندى ھەل قىلىدۇ دەپ ئىشىنەتتى. ۋەكىللەر ھەققىدە خەلق ئىچىدە ھەرخىل گەپ سۆز كۆپەيدى. بەزىلەر ماۋچىلار ئۆلتۈردى دىسە، بەزىلەر سوۋېت ئۆلتۈردى دېگەن سۆزلەر ھەتتا بازارلارغىمۇ تارقالدى. بەزى ئاكىلىق سىياسەتچىلەر بىزگە ئازاتلىق نەسىپ بولمىغان ئېكەن، ستالىنچىلار ئەلخان تۈرەمنى ئوغۇرلاپ كەتتى. ئەخمەت ئەپەندىنمۇ شۇلار ئايروپلان قازاسى بىلەن يوق قىلدى. ئەمدى بىزگە تۈزۈك رەھبەرمۇ يوق، ھۇش كاللىمىزنى يىغىپ باشقىدىن ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنى باشلاش كېرەك بولدى، دېگەن گەپلەر تارالدى. خەلق دۈلقۇنىنى بېسىش

ئۇچۇن غۇلجا شەھرىگە ئۇرنۇشۇپ ئالغان ستالىنچىلار بىلەن ماۋچىلار ئىسقاقۇپ ، نەبىجانلارنى ئىشقا سېلىپ كۆپچۈلۈككە مۇنداق تەشۋىق قىلىشقا باشلىدى :

ئەخمەت ئەپەندى باشلىق بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئالماتادىن ئايرۇپلانغا ئولتۇرۇپ جۇڭگۇ چىگىرىسىغا يېقىن بارغاندا ئىگىز تاغ ئۈستىنى تۇمان قاپلاپ كېتىپ ئايروپلان تاققا ئۇرۇلۇپ قازاغا ئۇچرىدى. بۇ كۈتۈلمىگەن قايغۇلۇق ۋەقەگە ستالىن بىلەن ماۋ زەيدۇڭ جاناپلىرى چوڭ قايغۇدا تەزىيە بىلدۈرۈپ تېلىگىراممىا ئەۋەتتى. ئايرۇپلان ئۇرۇلغان تاققا مەخسۇس كومىسسىيە تەشكىل قىلىپ ئەۋەتتى. كومىسسىيە تولۇق تەكشۈرۈپ مەلۇماتنى بىزگە خەۋەر قىلدۇ. ئەگەر ۋەكىللەرنىڭ ھەممىسى قازا بولغان بولسا ، جەسىدىنى تېپىپ ئېلىپ كېلىپ بېرىدۇ.

بۇ ۋەقە يۈز بېرىپ ئاردىدىن بىر قانچە كۈن ئۆتكەندە ۋەكىللەرنىڭ جەسىدىنى غۇلجا شەھرىگە ئېلىپ كەلدى. پۈتۈن غۇلجا خەلقى چوڭ قايغۇ ئىچىدە ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ مەرھۇملارنى تۇغ مەيدانىغا دەپنە قىلدى. مەن بۇ چاغدا ئۇرۇمچىدە بولۇپ مۇراسىمغا قاتنىشالمىغان ئىدىم. بەزى بىر جەسەتنى كۆرگەنلەرنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە جەسەتلەرنىڭ كىيىم-كېچىكىنى تۈنۈپ ، ئۆزىنى تونۇغىلى بولمايدۇ ، دېگەن ئىدى.شەخسەن ئۆزەمنىڭ پەرەز قىلىشىچە ئەگەر ئايروپلان تاققا ئۇرۇلۇپ ئوت كەتكەن بولسا ئۇلارنىڭ كىيىم كېچەكلىرىمۇ كۆيۈپ كەتكەن بولاتتى. بۇ پاجىئەنىڭ ھەقىقىتى سوۋېت پارچىلانغاندىن كېيىن 1992-يىلى ئاشكارە بولدى. ۋەكىللەرنىڭ جەسەتلىرىنى زاكىر تۆرە بىلەن ئىسكەندەر ئەپەندى غۇلجىغا ئېلىپ كېلىپ بەرگەندىن كېيىن 1954-يىلغا قەدەر زاكىر تۆرە ئالتايدا ، ئىسكەندەر ئەپەندى ئۇرۇمچىدە سوۋېت كونسۇلخانىسىدا خىزمەت قىلىپ ستالىن ئۆلگەندىن كېيىن سوۋېتكە قايتىپ كەتتى. مەن بۇ جاناپلار بىلەن جەنۇبى ئۇرۇش مەيدانلىرىدا بىللە بولغانلىقىم ئۈچۈن بىر-بىرىمىزنى ئوبدان بىلەتتۇق. بىز ئاقسۇنى ئازات قىلغاندىن كېيىن قەشقەر ، يەركەن ،خوتەن ۋىلايەتلىرىنى ئازات قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلغانلار نەق مۇشۇلار ئىدى. 1955-يىلى قىزىل خىتايلارنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ ۋەتەندىن ئايرىلىپ قىرغىزىستانىنىڭ مەركىزى فرۇنزا شەھرىگە كەلسەم زاكىر تۆرە مۇشۇ يەردىكى مەخپى ساقچىدا ئىشلەيدىكەن. مەن بۇ يەرگە كېلىپ ئۇچ كۈندىن كېيىن ئۇ ئۆزى مېنى ئىزدەپ تېپىپ ، مىنىڭ ۋەتەندىن ئايرىلىپ قايتىپ كېلىشىمنىڭ سەۋەبلىرىنى بىلمەكچى بولغان ئىكەن.

بۇ ئادەمنىڭ ئەسلى ئىسمى ساۋىن پىتروۋىچ بولۇپ ، مىللىتى رۇس ، تاتارچە تىلنى سۆزەك بىلمىگەن بولغاچقا ھېچكىم ئۇنى رۇس مىللىتىدىن دەپ قارىمايتتى.

ئۇنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە :بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز غۇلجىدىن ئالماتاغا كەلگەندە ، ستالىننىڭ ئادەملىرى بۇلاردىن بۇرۇن موسكۋادىن كېلىپ بولغان بولۇپ ، ئۇلار ۋەكىللەرنى ناھايىتى ياخشى قارشى ئېلىپ ، ئۇچ كۈن مۇزاكىرە ئۆتكۈزگەن ئىكەن. شەرقى تۈركىستاننىڭ ۋەكىللىرى ئىككى ئۇيغۇر ، بىر قازاق ، بىر قىرغىز ، بىر خىتاي بەش كىشىدىن تەركىپ تاپقان بولۇپ ، مۇزاكىرە شەرقى تۈركىستاننىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىشقا قارىتىلغان.

ستالىننىڭ ئادەملىرى بىزنىڭ ۋەكىللەرگە سۇئال قويۇپ ،سىلەر بېيجىنده ئېچىلغۇسى قۇرۇلتايغا كېتىپ بارىسىلەر ، بۇ قۇرۇلتايدا شىنجاڭ مەسىلىسىمۇ قارىلىشى مۇمكىن ، سىلەر شىنجاڭدا قانداق ھۆكۈمەت قۇرۇشنى لايىق كۆرىسىلەر ،دەپ سوريغاندا ئەخمەت ئەپەندى ئۆزى ئېلىپ كېتىۋاتقان ھۆججەتلەر ئاساسىدا مۇنداق جاۋاپ بەرگەن ؛

شىنجاڭنىڭ ئەسلى ئىسمى شەرقى تۈركىستان بولۇپ قەدىم زامانلاردىن تارتىپ ئۇيغۇر خەلقى ياشىغان ھەمدە ئۆزىنىڭ مۇستەقىل دۆلتى بولغان ، بۇنى پۈتۈن دۇنيا خەلقىمۇ ياخشى بىلىدۇ ، ئاخىرقى ئەسىردە خىتاي ئىمپېرىيەسى تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ بېسىپ ئالغان ۋە بۇ يەرنى شىنجاڭ دەپ ئاتىغان. يەنى يېڭى چېگرا ، يېڭى يەر دەپ ئاتىۋالغان. ئۇيغۇر خەلقى تەجاۋۇزچىلارنى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن ئازاتلىق كۈرەشنى بىر كۈنمۇ توختاتقىنى يوق. سىلەرمۇ ئوبدان بىلىسىلەر ، 1933-يىلى ئۇيغۇر خەلقى مىڭلىغان پەرزەنتلىرىنى قۇربان بېرىپ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل دۆلتىنى قۇرۇپ چىققان ئىدى.بۇ جۇمھۇرىيەتنى خىتاي ھۆكۈمىتى ئۈچۈن سىلەر يوقۇتۇپ بەردىڭلار. بۇنىمۇ ئوبدان بىلىسىلەر. 1944-يىلى بىز يەنە زۇلۇمغا قارشى كۆتۈرۈلۈپ مىڭلىغان پەرزەنتلىرىمىزنى قوربان بېرىپ ئۈچ ۋىلايەتتە ئازات شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى قۇردۇق. بىز ھۆكۈمىتىمىزنىڭ مۇستەقىللىقىنى كوممۇنىست پارتىيەسى رەھبەرلىگىده قۇرۇلغۇسى ھۆكۈمەتتىن تەلەپ قىلىمىز. ئىناق خوشنا دۆلەت بۇلۇپ ياشاشنى خالايمىز ، بۇ شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ئۆزۈن يىللاردىن كۈتكەن ئارزۇسى. بىزنىڭ بۇ ئارزۇلىرىمىزنى يېڭى قۇرۇلغۇسى ھۆكۈمەت قوبۇل قىلىدۇ دەپ ئۈمىت قىلىمىز.

ئەخمەت ئەپەندىنىڭ سۆزلىرى ستالىن ئەۋەتكەن كىشىلەر تەرىپىدىن رەت قىلىنغان.ئۇچ كۈن داۋام قىلغان تالاش-تارتىشلار داۋامىدا ئۇلار ئەخمەت ئەپەندىنى مەۋقەسىدىن قايتۇرالمىغان.ئاخىردا ۋەكىللەر موسكۋاغا ئىلىپ بېرىلغان. ئۇ يەردىمۇ سوزلىشىشلەردىن نەتىجە چىقمىغاندىن كېيىن، بىزنىڭ ۋەكىللىرىمىز ئايرۇپلان ئاۋارىيەسىگە ئۇچرىدى ،دېگەن باھانە بىلەن يوق قىلىۋېتىلگەن.

ئارقىدىنلا شەيپىدىن ئەزىزى بىلەن ئالمجان مەخپى ھالدا بېيجىنگگە ئىلىپ بېرىلىپ قۇرۇلتايغا قاتناشتۇرۇلغان ۋە بىر قاتار كىلىشىملەر ئارقىلىق شەرقى تۈركىستان خەلقى قايتىدىن خىتايلارغا قۇل قىلىپ بېرىلگەن.ئەينى چاغدا ئەخمەت ئەپەندى قاتارلىق ۋەكىللەرنىڭ جەسىتىنى زاكىر تۆرىلەر غۇلجىغا ئەكەلگەن ئىدى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ۋەتىنىنىڭ ۋە ئۇنىڭ قۇدرەتلىك مىللى ئارمىيەسىنىڭ تەقدىرى 1949-يىلى 1-سىنتەبىردىن باشلاپ سەيپىدىن ، لېسكىن ، ئەسەت ، ئالمجان ، نەبىجانلارغا ئوخشاش ۋەتەن ساتقۇنلىرىنىڭ قولىغا ئۆتتى.شۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابى ئىككى چوڭ كوممۇنىستىك ئىمپېرىيەنىڭ شەرمەندە سودىسىنىڭ قۇربانلىقى قىلىۋېتىلدى.

قىزىل خىتاي ئارمىيەسىنى قارشى ئېلىش تەييارلىقى

شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى رەھبەرلىرى بېيجىنگە ماڭغاندا ۋاقتىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئورنىغا سەيپىدىن ئەزىزنى قالدۇرۇپ كەتكەن ئىدى. سەيپىدىن ئەزىزى بېيجىنگە ماڭغاندا بولسا ، ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئۆزىگە ئىشەنچلىك ئەسئەت ئىسقاقۇپنى قۇيۇپ كەتتى.

1949-يىلى 9-ئاينىڭ 28-كۈنى قىزىل خىتاي ئارمىيەسى گەنسۇ- چىڭخەي ئەتراپىغا ئۆرۈنلاشقان مابۇفاڭ ئارمىيەسىنى تارمار قىلىپ بولغاندىن كېيىن ماۋزەيدۇڭ گېنىرال پېڭ دېخۇەينىڭ ئارمىيەسىگە شەرقى تۈركىستانىنى يەنى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنى بېسىپ ئېلىشقا بۇيرۇق بېرىدۇ.قىزىل خىتاينىڭ يۈز ئەللك مىڭ كىشىلىك ئارمىيەسى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىگە قاراپ يولغا چىقىدۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ئەسئەت ، نەبىجانلار خوشال بولۇپ بۇلارنى چوڭ داغدۇغا بىلەن قارشى ئېلىش تەييارلىقىغا كىرىشىپ كېتىدۇ. بۇ

چاغدا گومنداكچىلار ئەگەر مابۇفاك ئارمىيەسى ماۋچىلاردىن يېكىلىپ قالسا شىنجاڭغا چىكىنىپ كېلىپ بىزگە قوشۇلىدۇ. ئۇچاغدا بىز چوڭ ھەربى كۈچ بۇلۇپ شىنجاڭنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قولغا ئالىمىز دەپ خام خىيال قىلىپ، ھەدەپ خەلقە خىلمۇخىل سىلىقلارنى سېلىپ بايلىق توپلاشقا كىرىشكەن ئىدى. بىزنىڭ مىللى ئارمىيەمىزنىڭ شىتابى غۇلجا شەھىرىدىكى ئايرودىرومدا ئىدى. ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ ئاخىرىدا ئايرودىرومغا ئەسەت بىلەن نەبجانىڭ ھمايىسىدا غۇلجىدا مەخپى تۇرىدىغان دىڭ دېگەن خىتاي كىلىپ تۇرۇشىغا سوۋېتتىن بىر ئۇچاق كېلىپ قوندى. بۇنىڭغا ماۋنىڭ ۋەكىلى دىڭ ئولتۇرۇپ ئۇرۇمچىگە ئۇچۇپ كەتتى. بۇ توغرۇلۇق بىزگە ھېچ نەرسە دىمىدى. شۇڭا بىزمۇ بۇ ئادەمنىڭ ئۇرۇمچىگە نېمە مەقسەتتە كەتكەنلىگىنى بىلمىدۇق. قىزىل خىتاي ئارمىيەسى بىزنىڭ ۋەتىنىمىزگە كەلسە قانداق ئاقىبەت كېلىپ چىقىشىدىن قەتئى نەزەر ئەسەت بىلەن نەبجانلار قىزىل خىتاي ئارمىيەسىنى كۈتۈپ ئىلىشقا تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى. ئۇلار خەلقتىن ماددى ياردەم سوراليايتتى، شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ مەبلىغى ۋە ئىشىپ قالغان ئالتۇن كۈمۈش ئوردىنلار بار ئىدى. بۇنى ھاكىمبەك غوجا ئۇزىنىڭ يېقىنلىرىغا بەرگىنىدىن پايدىلىنىپ ئەسەت بىلەن نەبجانلارمۇ ئۇزىنىڭ يېقىنلىرىنى مۇكاپاتلاپ سابىق مالىيە نازارىتى بىلەن ھەربى تەمىناتتىكى مەبلەغلەرنى قوشۇپ قىزىل خىتاي ئارمىيەسىنى كۈتۈپ ئىلىش ئۈچۈن ئىشلەتتى. بۇنى ئۇلار خەلقە سەزدۈرمەي، ئۇز يېقىنلىرى بىلەن ئىشلىدى. دىڭ لىچۈن ئۇرۇمچىگە بىرىپ ھۆكۈمەت رەئىسى بۇرھان شەھىدى بىلەن ئۇچرۇشۇپ ئۇنىڭ ئۆيىدە ياشىدى ۋە شۇ ئارقىلىق گومىنداڭ ھەربى باشلىقلىرى بىلەن مۇزاكىرە ئۇتكۈزۈش ئۈچۈن ھەربىكەت قىلدى. بۇرھان ئۇزى ئىككى ئەمەس تۆرت يۇزلۈك ئادەم بولغاشقا دىڭ لىچۈننى ياخشى قارشى ئېلىپ ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە شىنجاڭنىڭ ھەربى قوماندانى گېنىرال تاۋسيۇنى قىزىل خىتايلارغا تەسلىم بولۇشقا كۆندۈردى. تاۋسيۇنىڭ بۇ ھەرىكىتىگە بەزى خىتايلار قوشۇلمىدى. ماۋ بۇ ئىختىلاپلاردىن پايدىلىنىپ دىڭنى ئىشقا سېلىپ بۇرھانغا ھۆكۈمەت رەئىسى، تاۋسيۇغا باش قۇماندانلىق ۋەزىپىلىرىنى بېرىشنى ۋەدە قىلدى. يېكىدىن قۇرۇلغۇسى ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسلىكىنىڭ ئۇزىگە نېسىپ بولغىنىدىن خوشال بولغان بۇرھان مىللى ئازاتلىق ھۆكۈمەتكە ئىشلەتمىگەن بارلىق كۈچ قۇۋۋىتىنى ئىشلىتىشكە بەل باغلاپ، خىتاي ھەربى باشلىقلىرى بىلەن چوڭ يىغىن ئېچىپ مۇنداق دەپ جار سالغان ئىدى:

شىنجاڭ خەلقى ئۇزۇن يىللاردىن بېرى ھەرخىل جاپا مۇشەققەتلەرنى كۆپ تارتقان خەلق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىلى ۋىلايىتىدە ئىنقىلاپ مەيدانغا چىقىپ، ئوچ ۋىلايەتنى سىلەردىن ئازات قىلىپ ئالدى. بۇنى مەن دىمىسەممۇ ئۆزەڭلار ياخشى بىلىسىلەر. شىنجاڭدىكى بارلىق خەلقلەر ئۇلارنى قۇۋەتلەپ ئۇلارغا قوشۇلۇپ كېتىپ باردۇ. قىسقا گەپنى قىلسام سىلەر خەلقنىڭ ھەمايىسىدىن ئايرىلىپ قالدىڭلار. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىلەرگە ياردەم بەرمەك بولغان مابۇفاڭ ئارمىيەسى تارمار بولدى. سىلەرنىڭ تەسلىم بولۇشتىن باشقا ئىلاجىڭلار يوق.

بۇرھان ئۆزى ئۇيغۇر بولمىغىنى ئۈچۈن ئۇنىڭغا بەربىر. ئاكىسى كىمنى ئالسا يەڭگىسى شۇ بولاتتى. مۇشۇنداق ۋەزىيەتتىن پايدىلىنىپ دىڭ لىچۈن بىلەن تاۋسيۇ بىرلىشىپ شەرقى تۈركىستاندا يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەلەر ھەققىدە ماۋغا مەلۇمات يوللاشقا باشلايدۇ. ماۋ شەرقى تۈركىستاننى بىسىپ ئىلىش مەقسىتىدە گېنىرال پېڭ دېخۇەيگە بۇيرۇق بەرگەن.

1949-يىلى 10-ئايدا قىزىل خىتاي ئارمىيەسى قۇمۇل ۋىلايىتىگە يېتىپ كېلىپ، تانكا پولكى ئۈرۈمچىگە بېسىپ كىردى. ئۈرۈمچىدىكى گومىنداڭ ئارمىيەسى قارشىلىق كۆرسەتمىدى. بۇرھان شەھىدى بولسا بارلىق ھۆكۈمەت ئەزالىرىنى، مۇزىكانت سازەندىلەرنى ئىشقا سېلىپ ئايرۇدرومغا چىقىپ قارشى ئالدى.

ئىلى ۋىلايىتىدىن باشلانغان ئازاتلىق ئىنقىلاپنىڭ بارلىق ئېغىرچىلىقلىرىنى ئۇيغۇر خەلقى تارتقان بولسىمۇ، ئاقىبەتتە ھاكىمىيەت يەنىلا ستالىن بىلەن ماۋنىڭ ھەمدە ئۇلارنىڭ گۆپپاڭچىلىرى بولغان بۇرھان بىلەن ئەسىر تلەرنىڭ قولىغا قالدى. ئەسىرەت خوشاللىقىدىن نەبىجان، ئىمىنوپلار بىرلىشىپ يىگىرمە ماشىنا سوۋغا تەييارلاپ قىزىل خىتاي ئارمىيەسىدىن ھال سوراش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە ئەۋەتتى ۋە ماۋغا تېلىگرامما ئەۋەتىپ رەخمەت ئېيتتى. ماۋ تېلىگراممىنى ئېلىپ باسقۇنچىلىق مەقسىدى ئۈرۈندالغانلىقى ئۈچۈن خوشال بولۇپ ئەسىرەت ئىسقاقۇپقا رەخمەت ئېيتىپ جاۋاپ تېلىگرامما ئەۋەتتى.

باسقۇنچى قىزىل خىتاي ئارمىيەسى شەرقى تۈركىستاننىڭ قۇمۇل ۋىلايىتىگە يېتىپ كېلىش بىلەن تەڭ تىزلىكتە پۈتۈن شەرقى تۈركىستاننى بىسىپ ئىلىش ئۈچۈن ئوچ يولغا بۆلۈنۈپ يۈرۈشنى داۋاملاشتۇردى بىر كورپۇس گۇيىڭ، ۋاڭ ئىنماۋ يېتەكچىلىگىدە جەنۇبقا قاراپ يول تۇتتى. يەنە بىر كورپۇس لوۋەنپا، جاڭ شەن دېگەنلەرنىڭ

رەھبەرلىكىدە شىمالغا قاراپ يول ئالدى. قالغان ئارمىيەسى تانكا پولكى بىلەن ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى. قىسقىسى باسقۇنچى قىزىل خىتاي ئارمىيەسى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنى تېز بىسىپ ئىلىش مەقسىدىگە يەتتى. بۇلارغا ياكى گومىنداڭ ئارمىيەسى ، ياكى مىللى ئارمىيە قوراللىق قارشىلىق كۆرسەتمەي كەڭ يول ئېچىپ بەرگىنى ئۈچۈن بىر پاي ئوق چىقارمايلا شەرقى تۈركىستانىنى بىسىپ ئالدى. شەرقى تۈركىستان خەلقى ئۆزىنىڭ ئازاتلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بەش يىلدىن كۆپرەك قوراللىق ۋە سىياسى كۈرەش قىلىپ مىڭلىغان باتۇر ئوغلانلىرىنى قۇربان بەرگەن بولسىمۇ ، تەييار زېمىنغا قىزىل خىتاي باسقۇنچىلىرى ئېگە بولدى. ستالىن ۋە ماۋنىڭ مەقسىدى ئەمەلگە ئېشىپ 1950-يىلىنىڭ بېشىدا شەرقى تۈركىستاندا قىزىل خىتاي ھاكىمىيىتى قۇرۇلدى. خەلقىمىزنىڭ مەنپەئەتىدىن ئۆزىنىڭ ئەمەل- مەنسىپىنى ئۈستۈن كۆرىدىغان سەيپىدىن ،ئىسقاقۇپلارغا ئوخشاش غالچىلار قىزىل خىتاي ھاكىمىيىتى بەرگەن مەنسەپلەرنى ئېگەللىدى. خەلقىمىزنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن جېنىنى تىكىپ كۈرەش قىلغان ئادەملەرنىڭ بەزىلىرى جەڭلەردە قۇربان بولسا ، بەزىلىرى غەرەزلىك ھالدا چەتتە قالدۇرۇلدى. ئازاتلىق كۈرىشىدىن زور ئۈمىت كۈتكەن خەلقىمىز يەنە قايغۇ-ھەسرەت ، دەرت-ئەلەمدە قالدى.

1949-يىلى 11-ئاينىڭ ئاخىرىدا ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا ھۆكۈمەت باشلىقلىرى كېلىدىغانلىقى توغرۇلۇق تېلىگرامما ئالدۇق. قوماندان ئىسقاقبەك بېيجىنگە ماڭغاندا ، مىللى ئارمىيەنىڭ قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى شتاپ باشلىقى گېنىرال ماژارۇپقا تاپشۇرۇپ كەتكەن ئىدى. مەنمۇ باش شتاپنىڭ مەسئۇل ئوفىتسېرى ئىدىم. گېنىرال ماژارۇپ رۇس بولغىنى ئۈچۈن بۇ رەھبەرلەرنى كۈتۈپ ئېلىش ۋەزىپىسىنى ماڭا تاپشۇردى. بىزنىڭ باش شتاپىمۇ ئەشۇ ئايروپورتتا بولغىنى ئۈچۈن بۇلارنى كۈتۈپ ئېلىش ئۈچۈن پەخرى قاراۋۇل ئۈيۇشتۇرماي ، مەن شتاپ ئوفىتسېرلىرى بىلەن چىقىپ كۈتۈپ تۇرساق ئۇزاق ئۆتمەي ئۇرۇمچىدىن بىر ئايروپلان كېلىپ قوندى. بىز بۇ ئايروپلاندا قانچە كىشى ، كىملەر كېلىدىغانلىقىنى بىلمەيتتۇق.تېلىگرامىمدا پەقەت ھۆكۈمەت باشلىقلىرى بارىدۇ دەپ يېزىلغان ئىدى. ئايروپلانىنىڭ ئىشىگى ئېچىلىشى بىلەن گېنىرال ۋاڭ جىن ، بۇرھان شەھىدى. سەيپىدىن ئەزىز ، قاسىمجان قەمبىرى يەنە باشقىلار چۈشتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يېگىرمىدەك ھەربىي خىتايلار چۈشتى. بىز گېنىرال ۋاڭجىننى بۇرۇن كۆرمىگەن بولغاشقا ، تۇرقىغا قاراپ مۇشۇ گېنىرال ۋاڭ بولۇش كېرەك دەپ ئالدىغا

بىرىپ ، ھۆرمەتلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ، سىلەرنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن شىتاپ ئوفتىسىرلىرى ھۆزۈرۈڭلاردا دەپ چاس بەرگەن ئىدىم.گېنىرال ۋاك ھىجايغان يېتى مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ ، مېنى قۇچاغلاپ كۆرۈشۈپ ، بىز سىلەرگە يارىدەم قىلىش ئۈچۈن كەلدۇق ، ۋەتىنىڭلارنى تولۇق ئازات قىلىپ تىنچلىق ئورناتقاندىن كېيىن قايتىپ كېتىمىز ، سىلەر ئۆز ۋەتىنىڭلارغا ئۆزەڭلار ئىگە بولۇپ باشقۇرىسىلەر ، دەپ بولۇپ يىغىدىكى بىر خىتايىنى كۆرسۈتۈپ بۇ كىشى ئەللىكىنچى پولكنىڭ كوماندىرى ، تۇنۇشۇپ قويۇڭلار دىدى. ئۇ ئادەممۇ مەن بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن ، گېنىرال ۋاڭجىن ئەللىكىنچى پولكنىڭ كوماندىرلىرىنى ئۆزەم بىلەن ئېلىپ كەلدىم ، قالغان ئوفتىسىرلەر ، ئەسكەرلەر ئارقىمىزدىن ماشىنىدا كېلىۋاتىدۇ ، بۇلارنى قەيەرگە ئورۇنلاشتۇرىسىلەر دەپ قالدى ، بۇنىڭدىن بىزنىڭ خەۋىرىمىز بولۇپ ،گېنىرال ماۋارۇپنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ھەرەمباغدىكى كازارمىلاردا ئۇرۇن تەييارلاپ قۇيغاشقا ، مەن بىز بۇلارنى ھەرەمباغقا ئورۇنلاشتۇرۇمىز ئۇ يەردە ئورۇن راستلاپ قويغان دىسەم ، گېنىرال ۋاڭجىن بۇلارنى كۆرە سىپىلى ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرۇڭلار دەپ بۇيرۇق قىلدى. مېھمانلارنى شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمەت بىناسىغا ئېلىپ كەتتى. بىز شىتاپتا قالدۇق. گېنىرال ۋاڭجىننىڭ بۇيرۇقىنى ماۋارۇپقا دوكلات قىلسام ، ئۇ ئويلۇنۇپ ئۇلتۇرۇپ «بىز تاش سانسىاق ، بۇلار قۇم سانايدىكەن» دىدىدە ، سىز بۇلار بىلەن بىللە بېرىپ كۆرەگە ئورۇنلاشتۇرۇڭ دەپ ماڭا تاپشۇرۇق بەردى. ئادەت بۇيىچە بۇلارنى مىللى ئارمىيە شىتابى تەرەپتىن پەخرى قاراۋۇل ئۇيۇشتۇرۇپ كۈتۈپ ئېلىش كېرەك ئىدى. بىز گېنىرال ماۋارۇپ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ پەخرى قاراۋۇل ئۇيۇشتۇرمىدۇق ، بۇنىڭ سەۋەبى ئاخىرقى كۈنلەردە بولۇپمۇ بەزى جەڭچىلەر ئارىسىدا بىز خىتايلارنىڭ زۇلمىغا قارشى كۆرەش قىلىپ مىڭلىغان قېرىنداشلىرىمىزنى قۇربان بەردۇق ، ئازات بولمىغان رايۇنلاردا خىتايلار جاپاكەش خەلقىمىزنى ھازىرغىچە خالىغانچە ئېزىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى بىر خىتاي ، بۇلاردىن بىزگە ياخشىلىق كېلىشى ناتايىن ، ھەتتا ياخشىلىق كەلمەيدۇ دېگەن گەپلەر ئۇچۇق ئېيتىلىپ كىلەتتى.يەنە بىر تەرەپتىن گېنىرال ۋاك جىنغا قەست قىلىپ قويماسلىقنى كۆزدە تۇتتۇق. يۇقىردا ئېيتقاندەك مەن ئۇلارغا دوكلات قىلىپ بولغاندىن كېيىن گېنىرال ۋاڭجىن ئىگىز ئادەم ئىكەن ، مېنى دەس كۈتۈرۈپ ئالغان ئىدى.ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتى ماڭا كۆردۈڭمۇ ، بىزنىڭ كۈچۈمىزنى دېگەندەك تۇيۇلغان ئىدى. گېنىرال ماۋارۇپنىڭ بۇيرۇقى بىلەن مەن ئەللىكىنچى پولكنىڭ ئوفتىسىرلىرى بىلەن بىللە كۆرەگە

باردۇق. مەن ئۇزەمچە سىپىل ئىچىدىكى قايسى كازارمىغا ئورناشتۇرسام بولار دەپ پىلان تۈزۈپ كېتىپتىمەن ، مەن بۇلارنىڭ بىزدىن بۇرۇن قەيەرگە كىمنى يېتەكلەپ تۇغرىسىدا سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولغانلىقىنى كۆرۈپ ماڭارۇپ ئىيتقاندەك بىز تاش سانىساق بۇلار قۇم سانايدىكەن دەپ ئويلاپ قالدىم. گېنىرال ۋاڭجىن كۇرەگە ئۆزى بارمىدى. مىللى ئارمىيە شتابىمىزغىمۇ كەلمىدى. ئىتتىپاق ئاكتىپلىرى بىلەن قىسقىچە سۆھبەت ئۆتكەزدى ، ئۇ يىغىندا قىسقا سۆز قىلىپ ماۋجۇشى سىلەرنىڭ گومىنداڭغا قارشى كۈرىشىڭلارنى جۇڭگۇ ئىنقىلابىنىڭ بىرقىسمى دەپ باھالىدى. بىز سىلەرگە يارەدەم قىلىپ گومىنداڭ ھاكمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ يېڭى خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇپ ئۆزەڭلارغا تاپشۇرۇپ بېرىپ كېتىمىز. شىنجاڭ سىلەرنىڭ بەختىڭلارغا ئۇرۇشسىز تىنچلىق بىلەن ئازات بولدى. بۇ ھەممىمىز ئۆچۈن چوڭ بەختىت.سىلەر بىلەن بىزنىڭ بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپىمىز شىنجاڭدا تىنچلىق ئورنۇتۇش. بۇ ۋەزىپىلەرنى ئۇرۇندىاپ بولۇپ بىز قايتىپ كىتىمىز. سىلەر ئۆزەڭلارنى ئۆزەڭلار باشقۇرىسىلەر ، مەن سىلەرنى ئىشەندۇرۇپ شۇنىمۇ ئېيتىپ كېتەي ، بىز پەقەت سىلەرگە بەختت ئېلىپ كەلدۇق ، دەپ بىزنى ئىشەندۇرۇشكە تىرىشتى. مېھمانلار كىلىپ ئۇچىنچى كۈنى قاسىمجان قەمبىرى ئۆلارنى ئۆيگە مېھمانغا چاقىردى. بۇ زىياپەتكە ھۆكۈمەت رەئىسى بۇرھان شەھىدى ، گېنىرال ۋاڭ جىن ،سەيپىدىن ئەزىزى. ھاكمىبەك غوجا ، غىنى باتۇر ، غۇلجىدىكى سوۋېت كونسۇلى ۋە باشقىلار قاتناشتى. مەن شتاپتا بىر ئىش بىلەن بولۇپ كىچىكىپ كەلگەن ئېدىم ، ئۆيگە كىرىشىم بىلەن گېنىرال ۋاڭ ئورنىدىن قوپۇپ مېنىڭ يېنىمغا كىلىپ ئولتۇر دەپ شەرەت قىلدى. مەن كېچىرىڭ ھۆرمەتلىك قوماندان ، بۇ بىزنىڭ ئۆي ، مەن ساھىپخان ، سىلەرگە خىزمەت قىلىشىم كېرەك ، دېگەن ئېدىم ، سەيپىدىن مىنىڭ سۆزۈمگە قوشۇلدى. گېنىرال ۋاڭ بىر ئىستاكانغا ھاراق قۇيۇپ ماڭا تۇتۇپ غىنى باتۇرنى تىلغا ئېلىپ مۇنداق دىدى ؛ غىنى باتۇر بىلەن مېنىڭ يېشىم چوڭ بولۇپ قالدى. بۇ يىگىت مىللى ئارمىيە ئىچىدىن يېتىشىپ چىققان ياش پولكوۋنىك ئىكەن ، ماۋجۇشىنىڭ ئېيتىشىچە يېقىندا بېيجىڭدە ھەربى ئاكادېمىيە تەشكىل قىلىنىدۇ ، ئاكادېمىيەدە سىناقتىن ئۆتكەن تەجرىبىلىك سوۋېت مۇتەخەسىسلىرى دەرس بېرىدۇ. ئېلىبەتتە ئاشۇ ئاكادېمىيەگە ئۇقۇشقا ئەۋەتىمىز. ئوقۇشنى تۈگۈتۈپ كەلگەندىن كېيىن مىنىڭ ئورنۇمدا ھەربى قوماندان بولۇشىنى ئۈمىت قىلىمەن دەپ بارلىق مېھمانلار بىلەن قەدەھنى ئۇرۇشتۇرۇپ ئىچىۋەتتى. ۋاڭنىڭ سۆزىنى قۇۋەتلەپ بۇرھان شىنجاڭ خەلقىگە ۋە مىللى

ئارمىيەگە ئامەت تىلىدى. بۇ ئىككى رەھبەرنىڭ تىلەكلىرىگە سۈيۈنۈپ كونسۇلى خوشال بولۇپ ، قولىدىكى قەدەھنى تۆتۈپ تۇرۇپ : گېنىرال توغرا دىدى ، ئەقىللىق قوماندانلار ئۆز ئورنىغا ياخشى كادىرلارنى تەييارلاشنى كۆزدە تۇتۇدۇ ، مەن سىلەرنىڭ مۇئداق ياخشى تىلەكلىرىڭلارغا قوشۇلۇمەن ، دېيىشىگە سەيپىدىن گەپنى يۆتكەپ : گېنىرال ئەپەندىم ، ئۇيغۇر خەلقى ئاق كۆڭۈل ، مېھماندوست خەلق ، سىزنىڭ ھۆرمىتىڭىزگە چوڭ تەييارلىق كۆرۈلۈپتۇ. داستىخاندىكى غىزالار سوۋۇپ قالمىسۇن ، مەرھەمەت قىلىپ مېزىلىك تاتاملاردىن ئالايلى دەپ تاماقتا زورلاشقا باشلىدى. گەپ قىلماي ئولتارغان غەنى باتۇر ئىككى ئىستاكانغا ھاراق قۇيۇپ بىرنى گېنىرال ۋاڭجىنغا سۇنۇپ : سەنمۇ ماڭا ئوخشاش يوغان ئادەم ئىكەنسەن ، ئەگەر ئېيتقان سۆزلىرىڭ راس بولسا ئىككىمىز بىر ئۇرۇشتۇرۇپ ئىچىۋېتەيلى دىدى ، ۋاڭجىن دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ خو-خو دەپ غىنى باتۇر بىلەن ئۇرۇشتۇرۇپ ئىچىۋەتتى. بۇ سۆزلەرگە دىققەت قىلىپ ئولتارغان سوۋېت كونسۇلى داباشىن ئىستاكاننى قولغا ئېلىپ : سىلەر قانچە ئۇرۇشلارنى بېشىڭلاردىن ئۆتكەزدىڭلار. ئۇرۇشنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى ياخشى بىلىسىلەر ، شىنجاڭ خەلقىنىڭ بەختىگە بۇ يەردە ئۇرۇش بولماي تىنچلىق بىلەن ئازات بولدى ، سىلەر ئاكا-ئۇكا بولۇپ بىر دەستىخاندا تاماق يەپ ئولتۇرۇسىلەر ، سىلەرنىڭ خوشاللىقىڭلار بىز خوشنا ئىكەنلىكىمۇ خوشاللىقى ، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ھېچ قانداق بۇزغۇنچىلىققا يول قويماي بەختلىك يېڭى ھايات ، گۈللەنگەن يېڭى شىنجاڭ قۇرۇپ چىقىشىڭلارغا تىلەكداشمەن دەپ سۆزىنى تۈگەتتى. ئاخىردا بۇرھان شەھىدى سۆز قىلىپ : كونسۇل جاناپلىرى ياخشى تىلەك ياخشى يول يۇرۇقلارنى دەپ ئۆتتى. شىنجاڭ مەسىلىسى تىنچلىق بىلەن ھەل بولدى ،ئەمما دۈشمەنلەر تامام يوقالغىنى يوق.ئاخىرقى مۇزاكىرىدە گومىنداڭ قوماندانلىرىدىن گېنىرال يېچىك ،ماجىكسەنلەر چوڭ قارشىلىق كۆرسۈتۈپ باقتى. قوراللىق قارشىلىق كۆرسەتمىگەن بىلەن تا بۈگۈنگىچە ھەقىقەتكە قايتىش نىيتىدە بولمايۋاتىدۇ. بۇلارنى ھەقىقەتكە قايتۇرۇش ئۈچۈن خىلى چوڭ كۈچ چىقىرىشقا توغرا كېلىدۇ ، دىدى.شۇنىڭ بىلەن قەدەھ ئۇرۇشتۇرىدىغانلار ۋە سۆز قىلىدىغانلار ئاستا-ئاستا بېسىقىپ زىياپەت ئاياقلاشتى.

گېنىرال ۋاڭجىن ، بۇرھان ،سەيپىدىنلەر قىزىل خىتايلارنىڭ ئەلچىلىكىنى پولىكى كۇرە ناھىيەسىنىڭ مۇستەھكەم سىپىلى ئىچىگە ئورنۇشۇپ بولغىچە تۇرۇپ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەتتى ، گومىنداڭنىڭ گېنىرالىلىرىدىن يېچىك ، ماجىنسەنلەر تەسلىم بولماي

شىنجاڭدىن چىقىپ كەتتى.بۇ چاغدا بىر ئۆمۈر شەرقى تۈركستاننىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كۆرەش قىلىپ ئۆتكەن ئۈيغۇر خەلقىنىڭ جەسۇر پەرزەنتلىرىدىن ئەيسابەگ ، مەسئۇت ئەپەندى. مەمتىمىن ھەزرىتىملەر ئۇرۇمچىدە ئىدى. بۇلارنى سوۋېت رازۋېتچىكلىرى پايلاپ يۈرەتتى. ئەيسابەگ بىلەن مەمتىمىن ھەزرىتىملەر ۋەتەننى تەرك ئېتىپ پاكىستان ئارقىلىق جەتكە چىقىپ كەتتى. ئەگەر كەتمىگەن بولسا قىزىل خىتايلار چۈقۇم بۇلارنىڭ بېشىغا چىقاتتى. مەسئۇت ئەپەندى ئۇرۇمچىدە دۇنيادىن ئۆتتى.

يۇقىردا مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابنىڭ تەغدىرى ئىككى شەخسنىڭ قولىغا ئۆتتى دەپ ئېيتقان ئىدىم. سەيپىدىن بېيجىنده ئېچىلغان قۇرۇلتايغا قاتنىشىپ غۇلجىغا قايتىپ كەلمەي ئۇرۇمچىگە كىلىپ تۇرۇپ قالدى. بىز ئۇچۇن بۇمۇ بىر سىر ئىدى. مىللى ئارمىيەنىڭ تەقدىرى ئەسئەت ئىسقاقۇپنىڭ قولىغا ئۆتتى. ئەسئەتنىڭ مىللىتى تاتار بولۇپ ئۇ سوۋېت ئورگانلىرى موسكۋادا مەخسۇس تەربىيەلىگەن ئادەم ئىدى. ئوچۇق ئېيتقاندا ئۇچ ۋىلايەتته ھۆكۈمەت بىلەن خەلقنىڭ ئۆز ئارا مۇناسىبىتى يوقالدى. ھۆكۈمەتكە ئىتتىپاق ، ئىتتىپاققا ۋە ئارمىيەگە ئەسئەت خوجايىن بولۇالدى. ئۇنىڭ خوجايىنى غۇلجا شەھىرىدىكى ستالىن بىلەن ماۋنىڭ ۋەكىللىرى ئىدى. ئۇچ ۋىلايەتكە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى چەتلەشتۇرۇلدى ، ئۇلاردىن پەقەت رەخمجان سابىرىنىڭ خىزمىتى ساقلاپ قېلىندى. بۇمۇ بىر چۇشەنگىنى بولمايدىغان سىر بولۇپ قالدى. بىز يېقىن دوسلار ئەگەر ئەلىخان تۆرە ، ئەخمەت ئەپەندىلەر ئۆز ۋەزىپىسىنى داۋام قىلغان بولسا بۇنداق ئەھۋال زادى يۈز بەرمىگەن بولاتتى دەپ ئىچىناتتۇق ۋە بىر—بىرىمىزگە دەرت ئېيتاتتۇق. بىراق بىزنىڭمۇ ھۇقۇقىمىزنى چەكلەپ قويغاشقا بۇلارنى تۆزەش قولۇمىزدىن كەلمەيتتى

قىزىل خىتايلارنىڭ مىللى ئارمىيەمىزنى يۇقۇتۇشنىڭ بىرىنچى قەدىمى

1949-يىلى دېكابىرغىچە قىزىل خىتاي ھاكىمىيتى ئۆز ئارمىيەسىنى شەرقى تۈركستاننىڭ چىگرالىرىدىن تارتىپ ھەممە بۇلۇڭ پۇشقاقلىرىغىچە ئۇرۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ ، مىللى ئارمىيەمىزنى ئۆزگەرتىپ ئۆزىنىڭ قارمىقىدىكى 5-كورپۇس قىلىپ قويدى.

ماۋچىلار بۇ ۋەزىپىلەرنى ئۆڭۈشلۇق ئورۇندىش ئۈچۈن مىللى ئارمىيە سىياسى پاشقارما مۇئاۋىنى پولكوۋنىك ھاسانوپنى ، مۇئاۋىن قوماندان پولكوۋنىك زۇنۇن تېپىنى ، رازۋېتكا بۆلۈم باشلىقى پولكوۋنىك زىيا سەمەدىنى ئۇرۇمچىگە چاقىرتىپ ئالدى. بۇ ئۇچ ئادەم ئۇيغۇر پەرزەندى بولغىنى ئۈچۈن خىتايلارنىڭ بۆلارغا ئىشەنمەيدىغانلىقى تۇرغان گەپ ئىدى.

1949-يىلى دېكابىرنىڭ ئاخىرى بىزگە ھېچ قانداق ئالدىن ئالا خەبەر قىلمايلا مىللى ئارمىيە شتابىغا ئەسكەرت ، ئۇنىڭ ئۆكسى مەرغۇپ ئىسقاقۇپ ، لېسكىن ، نەبىجان ، ئىمىنوپلار كېلىپ مىللى ئارمىيەنىڭ ۋاقىتلىق قوماندانى ماۋارۇپ بىلەن ئوپىر بۆلۈم باشلىقى بولغان مەندىن خىزمەت تاپشۇرۇپ بېرىشىمىزنى تەلەپ قىلدى. بۆلارنى ستالىننىڭ ۋەكىلى بىلەن ماۋنىڭ ۋەكىلى بىرلىكتە ئۆزەتكەنلىگى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزھېچ نىمە دېمەي خىزمەت ئورنىمىزنى بوشۇتۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولدۇق ، بۆلارغا قارشى تۇرۇش ھېچ قانداق پايدىسى يوق ئىش ئىدى. بۆلار ماۋارۇپ بىلەن مىنى مەقسىدى بىر ئادەملەر دەپ قارايتتى. بىز بۇ ئادەملەرنى ھەربى خىزمەتكە لايىقىتى بار ئادەملەر دەپ تۇنۇمايتتۇق. ئۇلارمۇ بىزنىڭ بۇ ئادەملەرگە بوي سۇنمايدىغانلىقىمىزنى ياخشى بىلەتتى ، گېنىرال ماۋارۇپتىن لېسكىن ، مەندىن مەرغۇپ ئىسقاقۇپ خىزمەت تاپشۇرۇپ ئالدى. بارلىق مىللى ئارمىيەگە تېگىشلىك مەخپى ھۆججەتلەر مەن ئىشلىگەن بۆلۈمدە ساقلىناتتى. بۇ ھۆججەتلەرنى بىر-بىرلەپ تەكشۈرۈپ ئالماي پەقەت ھۆججەتلەرنى ساقلايدىغان ساندۇق ، ئىشكاپلارنىڭ ئاچقۇچىنى تاپشۇرۇپ ئالدى. شۇڭا مەن ھېچ بىر مۇھىم ھۆججەتلەرنى يوشۇرۇپ قالالمىدىم .

ئالتاي ۋىلايىتىدىكى ئوسمان ۋەقەسىدە چوڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈپ ھەربى سەپتىن بوشۇتۇلۇپ جاۋاپكارلىققا تارتىلىش ئالدىدا تۇرغان لېسكىن كورپۇس كوماندىرى. مەرغۇپ ئۇنىڭ مۇئاۋىنى ،مۇگۈتنۇپ شتاپ باشلىقى بۇلۇپ تەينىلەندى. بۆلار ئۆز نوۋىتىدە مىللى ئارمىيە جەڭچى ئوفىتسېرلىرىدىن ئۆزىگە يېقىن ، ئىتائەتچانلارنى تاللاپ كورپۇسنى 13-14 ئىككى دىۋىزىيە قىلىپ تەشكىللىدى. 13-دىۋىزىيەگە ئابباسۇپنىڭ ئادەمى ئىمىنوپنى ، 14- دىۋىزىيەگە قازاق ئىبراھىمبايىنى دىۋىزىيە كوماندىرى قىلىپ تەينىلىدى. 13-دىۋىزىيەدە ئۇچ پولىك بولۇپ ئاقسۇ ، قەشقەر ، خوتەن ۋىلايەتلىرىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 14-دىۋىزىيە قارمىغىدا ئۇچ پولىك بولۇپ غۇلجا ، ئالتاي ، چۆچەك

ۋىلايەتلىرىگە ئورۇنلاشتى.كورېئوس شىتابى ئىلى ۋىلايىتىگە ئورۇنلاشتى. ۋەتەن ساتقۇنلىرى قۇدرەتلىك مىللى ئارمىيەنى پارچىلاپ قىزىل خىتاي ئېژدىرھاسىنىڭ تاپىنىغا تاشلاپ بەردى. شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ۋە ئۇنىڭ قۇدرەتلىك مىللى ئارمىيەسىنىڭ تەقدىرى ساتقۇنلار قولىدا ئەنە شۇنداق تامام بولۇپ پائالىيىتىنى توختاتتى.

1950-يىلى كىرىش بىلەن مىنى ئۇرۇمچىگە چاقىرتىپ ئېلىپ، شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ باش شىتابىغا ئاپىرىپ قويدى.

مىللى ئارمىيەنى ئۆزىنىڭ تەركىۋىدىكى 5-كورېئوس قىلىپ ئۆزگەرتىش بىلەن تەڭ قىزىل خىتاي ئارمىيەسى ئىچىدىكى مەخسۇس تەييارلانغان نەچچە مىڭ ئوفىتسېرلەرنى يۆتكەپ كېلىپ كورېئوس، دىۋىزىيە، پولك، باتالىئون، روتا، ئىزۇوتلارغىچە سىياسى رەھبەر قىلىپ بەلگۈلىدى. مىللى ئارمىيە ئوفىتسېرلىرىدىن پراپۇرشىكتىن، پولك كومانداىرىغىچە يۇزلەپ ئوفىتسېرنى ئۇرۇمچىگە ئېلىپ بېرىپ سىياسى كۇرستا تەربىيەلەش نامى بىلەن ئۇلارنى ئەمگەككە سىلىش، ئۆزىنى تەكشۈرۈش، تارىخنى تاپشۇرۇش، كۆرەش قىلىش دېگەندەك ھەربىكەتلەرنى قىلىپ قورقاق، يۆۋاش، يالاقچى، سۆخەنجى قىلىپ قويۇپ بىرەر يىل ئۆتكەندىن كېيىن باداۋان دېگەن يەرگە ئېلىپ بېرىپ ،كۆمۈر كولاش، تاش توشۇش قاتارلىق ئېغىر ئەمگەككە سالدى، خەلق ياتۇرلىرىدىن غەنى باتۇر بىلەن پاتىخنى ئۇرۇمچىگە قۇرۇلتايغا قاتناشتۇرماي قولغا ئالدى.

5-كورېئوس تەركىبىدىكى قىسىملارغا قىزىل خىتايلار مەخسۇس تەييارلىغان كادىرلىرىنى ئۇرۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن بۇ قىسىملاردىمۇ تارىخ تاپشۇرۇش، مەپكۇرە تەكشۈرۈش، كۆرەش قىلىش ھەربىكەتلىرىنى باشلاپ بارلىق ھەربىلەرنىڭ دىققىتىنى ئۆز بېشىنىڭ قايغۇسىغا سىلىپ قويۇپ، ئۆزلىرىنىڭ پىلانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا باشلىدى. مىللى ئارمىيە ئوفىتسېرلىرىدىن پولكوۋنىك ئابدۇغوپۇر سابىرھاجىيۇپنى، پولكوۋنىك قۇربانجاننى، مايور ئەمەت خاننى، كاپىتان ھاشىمبەگنى، چوڭ لېيتىنانت ئىسمائىلنى، پراپۇرشىك راھمانۇپلارنى پان تۈركىست دېگەن يالغان ئەيىپ قويۇپ ئېتىپ تاشلىدى. ئىجارە كەمەيتىش دېگەن بالايى ئاپەت ھەربىكەتنى ئۇمۇمى خەلق ئىچىدە يۈرگۈزۈپ تۈرمۇشى ياخشى دېھقانلار بىلەن تۈرمۇشى ناچار دېھقانلارنى بىر-بىرىگە قارشى قىلىپ قويۇپ خەلق ئىچىدىكى بىرلىك ،ئىتتىپاقلىقنى بۇزۇپ تاشلىدى، ئۇرۇمچىدىكى سىياسى كۇرۇسنى شىنجاڭ ھەربى رايون سىياسى

باشقارما مۇناۋىن باشلىقى سادىرۇپ بىلەن بىر خىتاي باشقۇردى. بۇلار تۆۋەندىكى ئۇسۇللارنى قوللاندى :

تارىخ تاپشۇرۇش ، مەپكۇرە كۆرىشىنى باشلاشتىن بۇرۇن مىللى ئارمىيە ئىچىدىكى بەزى ھەسەتخور ، كۆرەلمەس ، شەخسى مەنپەئەتچى ئوفىتسېرلەرنى ئايرىپ ئېلىپ ، بىرنەچچە كۈن مەخپى تەييارلاپ ، كىملەرنى يالغان تۆھمەت بىلەن قانداق كۆرەش قىلىشنى ئۆگەتتى. بۇلارغا ۋەتەنگە سادىق ، مەپكۇرەسى ئۆزگەرگەن ئاكتىپلار دەپ نام بېرىپ كۆرەش باشلىدى ، كۆرسقا قاتناشقان بارلىق ئوفىتسېرلەر ئۈستىدىن كۆرەش يۈرگۈزۈپ تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەزدى.ھەربىر ئوفىتسېرگە مەخپى باھا قويۇپ ئايرىپ چىقتى ، قويغان باھالىرى مۇنداق ئىدى.

1- بۇ ئوفىتسېرگە ئىشەنسە بولۇدۇ ، مەسئۇل خىزمەتكە قويۇپ پايدىلانسا بولۇدۇ.

2- بۇ ئادەمگە تولۇق ئىشەنگىنى بولمايدۇ. مەسئول خىزمەتكە قويۇشقا بولمايدۇ ،سىناش لازىم.

3-بۇ ئادەمنى ھەربى خىزمەتتە قالدۇرۇشقا بولمايدۇ ،مەمۇرى ئىدارىلارنىك ئىختىيارىغا يۆتكەش كېرەك.

4-بۇنادەمدىن دۆلەتكە مەنپەئەت كەلمەيدۇ ، جازا لاگېرىغا ئەۋەتىپ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش كېرەك.

باھالارنى قويۇپ بولغاندىن كېيىن مىللى ئارمىيەنىك ھەربى ئۇنۋانلىرىنى ئېلىپ تاشلىدى ، ھەربى تەرتىپ ئىنتىزاملىرىنى كۈچىدىن قالدۇرۇپ مۇشۇ كونكرىت باھا بويىچە ئىجرا قىلدى ، كورېۋس قارمىقىدىكى قىسىملاردىمۇ مۇشۇنداق ھەرىكەت يۈرگۈزۈپ مىللى ئارمىيە جەڭچى ئوفىتسېرلىرىنىك مەپكۇرەسىنى ئەشۇنداق ئۇسۇللار ئۆزگەرتىپ نەمە دىسە خوپ دەيدىغان قىلىۋەتتى.

مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابنىك پاجىئەلىك ئاقىبىتى

بۇ قېتىمقى ئىنقىلاپ 1931-يىلىدىكى قۇمۇل ئىنقىلابىغا ئوخشىمىغان بىلەن ئاخىرقى باسقۇچقا يېتىپ بارغاندا ستالىنچىلار ئۆزلىرىنىك بەرگەن ۋەدىلىرىگە خىيانەت قىلىپ شۇنچە كۆپ قۇربان بېرىپ قولغا كەلتۈرگەن غەلبىلەرنى يوق قىلدى ، قۇمۇل

ئىنقىلابىنىمۇ ستالىنچىلار باشقۇرۇپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نەچچە ئون مىڭ ياش ئوغلانلىرىنى قىرىپ تاشلاپ شەرقى تۈركىستانىنىڭ تەقدىرىنى جاللات شىڭ شىسەيگە ئوتكۈزۈپ بەرگەن ئىدى. ئۇ جاللات ئۆز نۆۋىتىدە ئۇرۇشقا قاتناشمىغان، تىنچ ياشاۋاتقان ئاھالىنى قوشۇپ نەچچە يۈز مىڭ ئادەمنى قولغا ئېلىپ قامايدۇ، قىينايدۇ، ئۆلتۈرۈپ يوق قىلدى. بۇ قۇربانلارنىڭ سەۋەبكارى ستالىنچىلار ئىدى. ئەندىلىكتە 1944-يىلى ئىلىدىن قوزغالغان ئىنقىلاپنىڭ تەقدىرىنى قىزىل خىتايلارغا تاپشۇردى.ماۋ بىلەن ستالىن تىل بىرىكتۈرۈپ ئەخمەت ئەپەندى باشلىق ۋەكىللىرىمىزنى ئايرۇپىلان ئاۋارىيەسى دېگەن باھانە بىلەن يوق قىلدى، قىزىل خىتايلارنىڭ ئۇيغۇر زىمىنىنى بېسىپ ئالغاندىن كېيىن قىلغان رەزىللىكلىرىنى قىسقىچە بولسىمۇ ئەسلەپ ئۆتۈشكە توغرا كىلىدۇ.

قىزىل خىتايلارنىڭ باسقۇنچى ئارمىيەسى شەرقى تۈركىستانىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاپ كىرگەندىن باشلاپ كىچىك چوڭ بارلىق ئاھالى پۇنكىتلىرىغا ئورنۇشۇپ بولۇپ ئۇرۇمچىدە يېڭى ھۆكۈمەت قۇردى. ئىككى يۈزلۈك تاتار بۇرھان شەھىدى ھۆكۈمەت رەئىسى، ۋەتەن ساتقۇچ سەيپىدىن ئەزىزى مۇئاۋىن رەئىس ۋە مۇئاۋىن باش قوماندان بولدى. باش قوماندان قىلىپ كوممۇنىست ۋاڭ جىڭنى بەلگۈلىدى. مىللى ئارمىيەنىڭ ئادەم سانىنى قىسقارتىپ قىزىل خىتاي ئارمىيەسىنىڭ 5-كورپۇسى قىلىپ قويدى. ئۇيغۇر ھەربى باشلىقلارغا ئىشەنمەي رۇس لېسكىنىنى كورپۇس كوماندىرى، تاتار مەرغۇبىنى شتاپ باشلىقى قىلىپ بەلگۈلىدى. ۋەتىنىمىزدىكى گومىنداڭ ئارمىيەسىنى شۇ پىتى ساقلاپ قىلىپ پەقەت نامىنى ئىشلەپ چىقىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيەسى قىلىپ ئۆزگەرتتى، قوماندانى بۇرۇنقى گېنىرال تاۋسيۇ ئۆز ئورنىدا قالدى. گومىنداڭ دەۋرىدىن تارتىپ ساقچى، ھەربى، سىياسى ۋە باشقا مەخپى ئىشلاردا ئىشلەۋاتقان خىتايلارنى ئۆز ئورنىدا قالدۇرۇپ ئىشلەتتى. يېڭى ھۆكۈمەت قارمىقىدا ئېچكى ئىشلار، سوت، مالىيە، مائارىپ، يېزا ئىگىلىك ئوخشاش يېڭى نازارەت ئورگانلارنى قۇرۇپ چىقىپ ئۇنىڭ باشلىقلىقىنى خىتاي، مۇئاۋىننىنى يەرلىكتىن قىلىپ بىكىتىپ چىقتى، نەبىجان، ئىمىنوپ مەمتىمىن، خەلپەت ھاجى ئوخشاش خىتايپەرەسلەر چوڭ خىزمەتلەرگە قويۇلدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ شەخسى مەنپەئىتى ئالدىدا ھېچ نىمىدىن قايتمايدىغانلىقىنى خىتايلار ياخشى بىلەتتى. بارلىق ئىشقا قويغانلارنى باھالاشتا خىتايلار سەيپىدىنگە قايرىلاتتى.

www.uyghurkitap.com

ئازاتلىق ئىنقىلاپنىڭ رەھبەرلىرىدىن رەخمجان سابىرىنى ئۆچكى ئىشلار ناۋارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى ، قاسىمجان قەمبىرىنى يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى قىلىپ بەلگۈلىدى. باشقا ھەممىسىنى ئىشتىن قالدۇردى. ھەربى كادىرلاردىن بىرلا زۇنۇن ئىيسىنى ھەربى رايۇن شتاپ باشلىقىنىڭ مۇئاۋىنى قىلىپ تەينىلىدى.

قالغانلارنى يېڭىدىن تەشكىل قىلىنغان ئالتە پولكىقا سەپىدىنىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە خىزمەتكە بېكىتتى. مىللى ئارمىيە جەڭچى ئوفىتسېرلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپچۈلۈگىنى ئۇيغۇرلار تەشكىل قىلاتتى. خىتاي ئارمىيەسىنىڭ تەركىۋىگە ئۆتكەندىن كېيىن ئارمىيەنى قىسقارتقاندا ئاساسەن ئۇيغۇرلارنى قىسقارتىپ بۇشاتتى ، جەڭچىلەرنى ئۇيغا قايتۇردى. ئوفىتسېرلەرنى مۇلكى خىزمەتكە يۆتكىدى. ھۆكۈمەت مەمۇرى ئورگانلىرىنىڭ باشلىق ياكى مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا ئاساسەن خىتايلارنى قويدى.ئىلاجى بولمىغان يەردە ئاۋال تۆڭگان ، شۇڭا ، موڭغۇل ئاندىن قالغانلارنى قويدى. سەپىدىن بولسا ئاساسلىق ۋەزىپىلەرگە ئۇزىنىڭ يېقىنلىرىنى ، ئىشەنچلىك ئادەملىرىنى قويدى. ئۇلارمۇ ئۆز نۇۋىتىدە ئېغىشماي سەپىدىننى ھىمايە قىلدى. ئەمما ئاۋام خەلق سەپىدىنگە نەپرەت كۆزى بىلەن قارىدى. ھۆكۈمەت تەركىۋىدە خەلقنىڭ يىغىسىنى يىغلايدىغان ،خەلقنىڭ تەلىبىنى ئۇرۇندايدىغان رەھبەرلەر بولمىغاشقا خەلققە بۇيسۇنۇشتىن باشقا چارە قالمىدى ، شۇڭا خىتايلار تەپ تارتماي ئۇزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى يۇرگۈزۈشكە باشلىدى. قىزىل خىتاي باسقۇنچىلىرى ئەك چەت ياقىلاردىكى يىزا ، كەنتلەرگىچە ئۇرۇنلۇشۇپ بولغاندىن كېيىن تۇرمۇشى ناچار ، قىرى-چۈرىلەرگە ياردەم قىلغىلى تۇردى. ئۇلارنىڭ ئۇيلىرىنى سۈپۈرۈپ ، سۇ تۇشۇپ ، مېھرىبانلىق قىلغاندەك تۇرغان بىلەن ئەمەلىيەتتە بۇ ھەقىقى ئىنسانى مېھرىبانلىق بولماستىن ئوچۇق ئاشكارە ئالدامچىلىق ، كۆز بويامچىلىق مەككارلىق ئىدى. بۇ خىل ئالدامچى سىياسەتنىڭ ئارقىسىدا قانداق يۇشۇرۇن سىرلارنىڭ بارلىقىنى ساددا ، ئاقكۆڭۈل ، مېھماندوست خەلقىمىز بىلمەيتتى. شۇڭا ئۇلار بۇ ئالدامچىلارنى ئۇزىگە ئوخشاش ئاق كۆڭۈل مېھرىبان ئادەملەر ئىكەن دەپ مۇئامىلە قىلاتتى. قىزىل خىتايلارنىڭ ئەسكەر ،ئوفىتسېرلىرى قۇرا جاي ھەتتا كوچىلارنى سۈپۈرەتتى. ئۇيلەرنى ھەقسىز رېمونت قىلاتتى. كىسەللەرنى ھەقسىز داۋالايتتى. نەتىجىدە ئۇلار ئاددى خەلقنى ئالداپ ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولۇپ ئالدى. ساددا خەلق بۇلار خىتاي بولغىنى بىلەن بىزنى ئەزگەن خىتايلارغا ئوخشىمايدىكەن ، بۇلار بىزگە ھۆرلۈك ، بارابەرلىك. تەڭلىك بىلەن مۇئامىلە قىلدى. بۇلار بىزنى بەختلىك

قىلىدىغان ئوخشايدۇ ،دەپ ئالداندى. قىزىل خىتاي ئارمىيەسىنىڭ بەخت ئەمەس ، تۆگىمەس-پۇتمەس بالايى-ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى چۈشەنمەي قالدى.

خىتاي باسقۇنچىلىرى چوڭ ھەربىي پىلانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ بولۇپ خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن ئۇيغۇر خەلقىنى قانداق قىلىپ باشقۇرساق ئىككىنچى باش كۆتۈرەلمەس ھالىغا كەلتۈرۈپ ئالىمىز دېگەن پىلاننى ئالدىن ئالا تەييارلاپ ئالغان لايىھە بويىچە ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا قەدەم تاشلىدى ، بۇ يەردە بىرنەرسىنى ئوچۇق ئېيتىش لازىم ، قىزىل خىتايلار ئۇيغۇر ۋەتىنىنى قان تۆكمەي ، بىر پاي ئوق ئاتماي تۇرۇپ بېسىپ ئېلىشقا ئىشەنمىگەن ئىدى. شۇڭا ئۇلار ناھايىتى چوڭ كۈچ بىلەن بېسىپ كېلىپ ھېچ قانداق ئۇرۇش قىلماي بۇ زېمىندىكى ئىككى ھۆكۈمەتنىڭ ئارمىيەسىنى تولۇق ئۆزىگە بويسۇندۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ، بۇنداق چوڭ باي زېمىننى كۆرۈپ بولارنىڭ كۆزى قىزىرىپ قانداق قىلىپ بۇ زېمىننى مەڭگۈ ئۆزىنىڭ قىلىپ ئېلىشنىڭ يولىنى ئىزدەيتتى ، شۇڭا ئۇلار ھېچ قانداق تاتىنماي ئەڑدىرھا ئىشتەي بىلەن تۈزۈپ چىققان پىلانلىرىنى ئىشقا سېلىشقا باشلىدى. بىز بولساق ئۇلارنىڭ بۇ مەقسەتلىرىنى ، تۈپكى نىيەتلىرىنى بىلمەي ئۇلار بىزگە خالىس يارەمگە كەلدى ،ئۇلار بىزنى ئازات قىلىشقا كەلدى ، بىزنىڭ نەچچە يۈز يىللاردىن بېرى قىلغان كۈرەشلىرىمىز ، تۆككەن قانلىرىمىز زايا كەتمەيدۇ ، مانا ئەمدى بىزلەر ئارزۇ —ئارمانلىرىمىزغا يەتتۇق دەپ ئىشىنىپتۇق. بۇ تەجاۋۇزچى ، كېگەيمىچى باسقۇنچىلار بولسا پۈتۈنلەي باشقىچە نىيەت بىلەن كەلگەن ئىكەن.

1-مىللى ئارمىيەنى يوق قىلىش ، ئاۋۋال ئۇنى ئۆز ئارمىيەسى تەركىۋىدىكى 5-كورپۇس قىلىپ ئۆزگەرتتى. ئاندىن ئالتە پولىكقا قىسقارتىپ ، يىراق—يىراق ئالتە ۋىلايەتكە ئېلىپ بېرىپ ئۆز ئىسكەنجىسگە ئىلىۋالدى. ئاخىرىغا بېرىپ قولىدىكى بارلىق قوراللارنى يىغىۋېلىپ ئۇلارنى ئىشلەپ چىقىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيەسىگە قوشۇۋەتتى ،ئاندىن تامام تارقىتۋەتتى.

2- بارلىق خەلقنى سىنىپقا ئايرىپ ، بىرلىك ئىتتىپاقلىقنى يوق قىلدى.ئىجارە كەمەيتىش ھەربىكتى يۈرگۈزۈپ ئادەملەرنى سىنىپلارغا بۆلۈپ ، بىر سىنىپنىكىلەرنى ئىككىنچى سىنىپقا قارشى قويۇپ ،يېزا ئاھالىسىنى پومىشچىك ، باي دېھقان ، ئورتا دېھقان ، كەمبەغەل دېھقان ، يالالانما دېھقان دەپ ئايرىپ بولغاندىن كېيىن بارلىق پومىشچىك باي دېھقانلارنىڭ بىر قىسمىنى ئېتىپ تاشلىدى ،بىر قىسمىنى تۈرمىلەرگە

www.uyghurkitap.com

تاشلىدى. يەر-زىمىن ، قوراجاي ، مال-مۈلكىنى مۇسادىرە قىلدى. باي ئورتا دېھقانلارنىڭ مال مۈلكىنى كەمبەغەل دېھقانلارغا بۆلۈپ بەردى ،

3-كۆپلىگەن شەخسى كارخانىچىلارنىڭ كارخانە ، زاۋۇت- فابرىكىلىرىنى ، باي چارۋىدارلارنىڭ چارۋىلىرىنى تارتىپ ئېلىپ ئۆزلىرىنى ئېتىپ تاشلىدى.

4-سودىگەر بايلارنى ، خەلق ئىچىدىكى بىلىملىك ، ئابرۇيلۇق ئادەملەرنى ، دىنىي زاتلارنى يۇقى قىلىش ئۈچۈن ئاۋال ئۇلارنى بارلىق ھۇقۇقلىرىدىن ئايرىدى. ئاندىن مال-مۈلكىنى مۇسادىرە قىلدى. ئۇزلىرىنى ئىتىپ تاشلىدى.

5-ئۇيغۇر خەلقىنى ئاسسىمىلاتسىيە قىلىپ يوقۇتۇش ئۈچۈن ئۇلاردا تۆغۇتنى چەكلەش ، ئارىلاش نىكاھنى تەشۋىق قىلىش ، مىللى كەمسىتىش ، مىللى يۇقۇتۇش قاتارلىق خىتايلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى باشلىدى. بۇ باسقۇنچىلار ئەگەر بىز مۇشۇ پىلانلارنى ئەملەگە ئاشۇرساق ئۇيغۇر مىللىتى يۇقۇلۇپ ئۇلارنىڭ زىمىنى مەڭگۈ بىزنىڭ بولۇپ قالىدۇ دەپ پىلان تۈزگەن ئىكەن. قىزىل خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدە قىلغان بارلىق ئىشلىرى. يۇرگۈزگەن سىياسەتلىرى ئۇلارنىڭ مۇشۇ نىيەتلىرىنى تەستىقلەيدۇ.

بۇ پىلانلارنى كونكرېت ئەملەگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن قىزىل خىتايلار يەرلىك خەلقلەردىن دۇپپىسىنى ئېلىپ كەل دىسە كاللىسىنى ئېلىپ كېلىدىغان كادىرلارنى تەييارلاشقا كىرىشتى ، ئۇرۇمچىدە ھەربى ، سىياسى ، مەمۇرى ، كۇرىسلارنى ئېچىپ ئۇزلىرى ئىشىنىدىغان كادىرلارنى تەييارلاپ چىقتى. بۇلاردىن باشقا ھەر بىر ۋىلايەتلەردىمۇ يۇزلەپ ئاكتىپلارنى تەييارلايدىغان كۇرىسلار ئېچىلىپ ئاكتىپلار تەييارلاندى. بۇ كۇرىسلارنىڭ ئىلمى ، ئەخلاقى سۇپىتى ھەققىدە بولغان ئىشلاردىن بىرنى ئەسلەپ ئۇتۇشكە توغرا كىلىدۇ ؛ بۇ كۇرىسنىڭ ۋەزىپىسى سىياسى ، ئىلمى بىلىم بېرىش بولسىمۇ بۇلار پەقەت تارىخ تاپشۇرۇش ، كۇرەش قىلىش ، بىر-بىرىنى پاش قىلىش بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزگەن. ئەگەر كىمدە كىم ئۇستىگە قويغان گۇناھلارنى بويىنىغا ئالمىسا ئۇلارنى قالاق ئۇنسۇر ، بۇزۇق ئۇنسۇر ، بۇرژۇئاز ئۇنسۇر ، مىللەتچى ئۇنسۇر ، پان تۈركىست ،پان ئىسلامىست دېگەندەك خىلمۇ خىل ئاتلارنى قويۇپ ، جازا لاگېرلىرىغا ھايدىغان ياكى تۈرمىلەرگە سالغان .

يەنە بىر قىزىق ۋەقە كۇرىستا ئاكتىپلار كۆپۈيۈپ خىتايلار ئۇلارغا چۈشقا گۆشىدە تاماق بەرگەن. بۇنى بەزىلەر بىلىپ قىلىپ چاتاق قىلغاندا ھۆكۈمەت باشلىقلىرى كىلىپ

باستۇرغان. بۇ ۋەقەدىن كېيىن مەكتەپ باشلىقى جىزەن دېگەن خىتاي ئىچكىرىدىن ئۇچيۇزدەك قىزلارنى ئېلىپ كېلىپ بىز هەممىمىز مايمۇندىن يارالغان، هەممىمىزنىڭ نەسلى بىر، بۇ قىزلاردىن قايسىسى كىمگە يارىسا خوتۇنلىققا ئېلىڭلار، سىلەرنىڭ خوتۇنلىرىڭلار ئوقۇمىغان ئاڭسىز، بۇلار ئۇقۇغان قىزلار، تۇرمۇشۇڭلار ياخشى بولىدۇ دەپ تاڭغان. كۇرىستىكىلەر يەنە جاڭجال چىقارغاندا بۇ قىزلارنى قايتۇرۇپ كەتكەن. يەنە تارىخ تاپشۇرۇش، غەيرەت، شىكايەت، ماۋنىڭ كىتاۋىنى ئۇقۇش، تەجاۋۇزچىلارغا گۇڭپاڭچى بۇلۇش. ئاخىرى بىرىپ بىر قانچە كۈن يەر ئىسلاھاتى قىلىش توغرۇلۇق لېكسىيەلەرنى ئۇقۇپ، ئۆزئارا بىر-بىرىنى باھالاپ ئاندىن خىزمەت تەقسىم قىلغان. ئەمما ئىشتىتەك ئىشلىتىپ قېينىاپ ماۋچىلارغا سادىق يالاقچىلارنى تەربىيەلىگەن. ماۋچىلار ۋەتىنىمىزنى قۇللۇقتا تۇتۇپ ھۆكۈمران بولۇش ئۈچۈن ئەنە شۇنداق سىياسەت ئېلىپ باردى.

غېنى باتۇر، پاتىخ باتۇر ھەمدە ئالتايلىق ئوسمانىڭ تەغدىرى

1944-يىلى ئاۋغۇستتا ئىلى ۋىلايىتىنىڭ نىلقا تاغلىرىدىن مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابىنى باشلاپ بەرگەن، دۇشمەنگە تۇختىماي ئەجەللىك زەربە بېرىپ كەلگەن خەلق باتۇرلىرى ئەنە شۇ غېنى باتۇر بىلەن پاتىخ باتۇر ئىدى. يۇزمىڭلىغان ئارمىيەسى بار چوڭ دۇشمەنگە بىرىنچى قېتىم كۆرەش مەيدانىغا چىقىپ ئوق ئاتقان ئەنە شۇ ئالتە باتۇر ئىدى.

بەزىلەر بۇنىڭغا ئىشەنمەسلىگى مۇمكىن، بۇ ھەقىقەتەن شۇنداق. ئازاتلىق كۆرەشىنىڭ بىرىنچى ئوقىنى ئاتقانلار ئەنە شۇ پاتىخ، غېنى، ئەكبەر، ھۇشرەم، ئۇسمان، نۇرۇم بايجۇرىن، خەمىتلەر ئىدى. بۇ ئەزىز ۋەتەن ئوغلانلىرىنى خىتاي باسقۇنچىلىرى ئالتە ئوغرىلار دەپ ئات قويۇپ جار سالغان ئىدى. ئازاتلىق ئوقى ئېتىلىش بىلەن تەڭ دۇشمەن زۇلمىدىن ئازاپ تارتىپ تاقىتى قالمىغان خەلق قايسى مىللەت بولۇشى، قايسى دىنغا ئىشىنىشىدىن قەتئى نەزەر بىر بولۇپ ئاز كۆنده كۆپۈيۈپ كۆچلۈك قوشۇنغا ئايلاندى. تاغ-تاشلارنى زىل-زىلگە كەلتۈرۈپ دۇشمەننىڭ يۈرىگىنى مىجىپ تاشلىدى. بولۇپمۇ غېنى باتۇر ئات ئۈستىدە قىلىچ ئوينۇتۇپ جەڭگە كىرگەندە دۇشمەن

ئەسكەرلىرى قوراللىرىنى تاشلاپ قولىنى كۆتۈرۈپ ئەسىرگە چۈشەتتى ،ياكى بېشى قايغان ياققا قاچاتتى ، مۇشۇ كۆرسەتكەن باتۇرلىقلىرى ئۈچۈن غېنى ،ئەكبەر ، پاتىخقا ھۆكۈمىتىمىز خەلق باتۇرى دېگەن ئالى ئۇنۋانىنى بەرگەن ئىدى.ئەكبەر باتۇر ئۇرۇشتا قۇربان بولغان ئىدى. پاتىخ باتۇر بىلەن غېنى باتۇرلارنىڭ بۇ بۈيۈك ئۇنۋانلىرىنى قىزىل خىتايلار دەپسەندە قىلىپ قولغا ئالدى. ئۆز ۋەتىنىدىن يىراقتىكى چىڭخەي دېگەن يەرگە ئېلىپ بېرىپ تۇرمىدە تۇتتى. ئۇلار بىز يۇقىرىدا ئېيتقان پىلانلىرىنى قەدەملەپ ئىشقا ئاشۇردى. بۇ باتۇرلارنىڭ ئەڭ يېقىن جەڭگىۋار دوستلىرىدىن بولغان ئوسمان ،قۇربانلار باشلىق بىر نەچچە دوستلىرىنى ئېتىپ ئۆلتەردى ، ئاندىن كېيىن بۇ ئىككى باتۇرنى ئۆز يۇرتىغا ئەكىلىپ قويدى.ئۇلار بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالماي خەلقىمىز ئىچىدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن ئابرۇيلوق ئادەملەردىن مىڭلاپ ئادەملەرنى ئېتىپ ئۆلتەردى ،

بۇنچىۋالا قاتىللىقنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بۇ ئىككى باتۇرىمىز يەنە كۆرەشكە ئاتلىنىشقا ھېچ بىر ئىمكانىيەت قالمىغانلىقتىن سوۋېت يېرىگە كېتىشكە مەجبۇر بولۇپ 1955-يىلى قازاقستانىنىڭ ئالمۇتا شەھرىگە كېلىپ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ھېچ قانداق چارە قىلالماي ۋەتەن ئازابىدا قېينىلىپ رۇس كومموئنىست ئىمپېرىيەسىگە لەنەت ئوقۇپ دۇنيادىن ئۆتتى.

ئۇزىنى تاغ پادىشاسى دەپ نام تاراتقان ئوسمان ئالتاي قازاقلىرىنىڭ ئىچىدىن چىققان بىلىمسىز ئادەم بولسىمۇ باتۇر ئادەم ئىدى. ئۇزىنىڭ جىسمانى كۈچىگە ئىشىنىپ ئەترapىغا ئۆز قەبىلىسىنى توپلاپ مەقسەتسىز خىتاي زالىملىرى بىلەن بىرنەچچە يىل كۆرەش قىلىپ كەلدى ،ئوسمان ئورۇنسىز ،چوڭچىلىق قىلىپ قان تۆككەنلىگى ئۈچۈن باشقا مىللەتلەر ، باشقا قەبىلە قازاقلار ئۇنى قوللىمىدى.ئوسمان قازاقلارنىڭ كىرەي ئىلىنى ئۆزىگە بوي سۇندۇرۇپ تاغ ئىچىدە ، قۇملۇقلاردا چۆل بايا ۋاندا يۇشۇرنۇپ خىتاي زالىملىرى بىلەن 1940-يىلدىن 44-يىلغىچە ئۇرۇش قىلىپ كەلگەن ئىدى. 1944-يىلى ئىلى ۋىلايىتىدىن ئازاتلىق ئۇرۇش باشلىنىپ ئالتايغا يېتىپ بارغاندا ، ئۇ ئازاتلىق ئۇرۇشقا قاتناشماي چەتتە تۇردى.شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئۇنىڭغا باتۇرلۇق ئۇنۋان بىلەن ئوردىن مىدالىنى بېرىپ ئالتايغا ۋالى قىلىپ بەلگۈلىسىمۇ ، ئۇ ۋالىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىمەي بۇرۇنقى مۇكۈپ يۇرگەن يەرلىرىگە كېتىپ قالدى. جاسۇسلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزغا قارشى ئىغۋا تارقىتىپ ، ئۇچرىغان يەردە مىللى ئارمىيەمىز بىلەن سوقۇشۇپ ،قان تۆكۈپ ،ھەتتا مىللى ئارمىيەمىزنىڭ

پودپولكوۋنىكى يۇسۇپجاننى بىر قانچە جەڭچىلىرى بىلەن تۇتۇپ ئېلىپ ئانقا سۆرۈتۈپ ئۆلتۈردى.

بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان گومىنداڭچىلار ئۆزىنىڭ جاسۇسلىرىنى ئىشقا سېلىپ ئوسماننى ئالداپ سېتىپ ئالدى. ئۇنىڭغا ئۆز ئەسكىرىنى قوشۇپ ئەۋەتىپ ئالتايىنى بېسىپ ئالدى. مىللى ئارمىيە ئىككىنجى قېتىم ئالتايىنى ئازات قىلغاندا خىتايلارنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى. 1949-يىلى قىزىل خىتايلار بېسىپ كىرگەندە گومىنداڭچىلار تەسلىم بولۇپ ئوسمان يېتىم قالدى. قىزىل خىتايلار ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنى تولۇق بىسىپ ئالغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ خىتاي ئارمىيەسىنى ئەۋەتمەي مىللى ئارمىيەنىڭ ئۇرۇمچىگە ئۆرۈنلاشقان پولكىنى ئوسماننى تۇتۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. بۇ چاغدا ئوسمان گۇچۇڭنىڭ ساڭى قومۇش دېگەن يېرىدە يۇشۇرۇنۇپ يۈرگەن ئىدى. يۇسۇپوپ رەھبەرلىكىدىكى مىللى ئارمىيە ئوسمان بىلەن ئۇرۇش قىلدى. بۇ ئۇرۇشتا ئوسمان يېڭىلىپ ئاخىرى قولغا چۈشتى.

1951-يىلى قىزىل خىتايلار ئوسمانىنىڭ پۈت قولىنى باغلاپ جوڭ يۈك ماشىنىسىغا سېلىپ ئوتتۇزدەك ئاۋتوماتچىنىڭ ھىمايىسىدە سازايى قىلىپ شەھەرتى ئايلاندۇرۇپ ئاخىرى ئۇمۇمى خەلق ئالدىدا ئېتىپ تاشلىدى. ئۇنىڭغا قوشۇپ ئۇنىڭ يارەمچىلىرىدىن ئالتۇنبەكنى ، قازىسى ئابباسقان قاتارلىق ئون تۆرت كىشىنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىپ شۇ كۈنى خەلق ئالدىدا ئېتىپ ئۆلتۈردى. ئوسمانىنىڭ تەقدىرى قىزىل خىتايلارنىڭ قولىدا ئاخىرلاشتى. ماجىكسانىڭ كورپۈسىنىمۇ قىزىل خىتايلار مىللى ئارمىيە ئارقىلىق قورالسىزلاندۇرۇپ ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنى ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنىڭ گۈشىنى قورۇپ بېسىپ ئالدى.

كومۇنىستلار قانداق قىلىپ ئۇيغۇر خەلقىنى قىزىل خىتاي ئىمپېرىيەسىنىڭ قۇلىغا ئايلاندۇردى

شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئۇرۇشىغا خالىس يارەم بېرىش نىقابى بىلەن ماۋزىنىڭ ئەۋەتكەن گېنېرالى ۋاڭ جىن ئارمىيەسى 1949-يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۇيغۇرلار ۋەتىنى شەرقى تۈركىستانغا بېسىپ كىردى. قىزىل خىتايلارنىڭ ئۆز يېرىدە ئازاتلىق

ئارمىيە دەپ نام ئالغان بۇ ئارمىيەسىنىڭ ۋەتىنىمىزدە قىلغان ئىنقىلابىيەت تارىخىدا ئۆتكەن بارلىق باسقۇنچىلاردىن ئەچچە ھەسسە ئۈستۈن كەتتى.

بۇ زېمىنى كەڭ، بايلىقى مول ئەلنى بېسىپ ئېلىش ئۈچۈن قارا قاغىدەك كەلگەن ۋاك جىن ئارمىيەسىنىڭ يۈز ئەللىك مىڭ كىشىلىك ۋامانۇي ئارمىيەسى بارلىققا كېلىدى، شەرقى تۈركىستاندىكى تىنچلىق بىلەن ئەل قىلىپ ئۆزىگە قوشۇپ ئالغان گومىنداڭ ئارمىيەسىنى قوشقاندا قىزىل خىتايلارنىڭ ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدە يېرىم مىليون ئارمىيەسى بولدى. بۇنىڭغا قانائەت قىلماي 1949-يىلدىن 1951-يىلغىچە تۇختىماي خىتايلارنى كۆچۈرۈپ كەلدى، بۇلار بىرىنچى قەدەمدە بىرقانچە ئون يىل گومىنداڭ بىلەن سوقۇشۇپ ناكا بولغان ئاقساق-چولاق دەم ئېلىشقا چىققان ئادەملەردىن يېرىم مىليون ئادەمنى ئەكىلىپ مەمۇرى خىزمەتلەرگە قويدى. قىزىل خىتاي ئىمپېرىيەسى مۇشۇ ئازغىنە ۋاقىت ئىچىدە ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدىكى ئارمىيەسىنى بىر مىليونغا يەتكۈزدى. شەرقى تۈركىستاننىڭ بارلىق يېزا-قىشلاق، شەھەر-كەنتلىرىگە ۋە چېگرالىرىغا ئۆز ئارمىيەسىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ئالدى. كۆڭلى تىنغان باسقۇنچىلار بىچارە خەلقىمىزنىڭ بېشىغا بېيجىنده تەييارلاپ كەلگەن خىلمۇ خىل قالپاقلىرىنى كىيگۈزۈپ ئېلىشقا سازاۋەر بولدى. قىزىل خىتايلار رەڭگۈزالىق قىلىپ ئۆزىنى ئەڭ مېھرى شەپقەتلىك كىشىلەردىن قىلىپ كۆرسەتتى. بىز سىلەرنى زۇلۇمدىن ئازات قىلىش ئۈچۈن كەلدۇق، بىز سىلەرگە خالىس يارەدەم بەرگىلى كەلدۇق، سىلەر ئۆزۈن يىللاردىن بېرى زالىم ھۆكۈمەتنىڭ ئازاپ ئوقۇبەتلىرىنى كۆپ تارتقان خەلق، بىز ئۆز ۋەتىنىمىزنى ئازات قىلدۇق. ئەمدى سىلەرگە خالىس يارەدەم بېرىپ، ۋەتىنىڭلارنىڭ ئازاتلىقىنى ئۆز قولۇڭلارغا ئېلىپ بېرىپ ۋەتىنىمىزگە كېتىمىز. سىلەرمۇ ئۆز ۋەتىنىڭلارغا ئۆزەڭلار ئىگە بولۇپ ياشايسىلەر، دېگەندەك تاتلىق شىرىن سۆزلىرىگە ئىشەنگەن ساددە، مېھماندوست، ئاق كۆڭۈل خەلق بۇ گەپلەرگە ئىشەنگەنلىگى ئۈچۈن ھېچ قانداق قارشىلىق كۆرسەتمەي ئىشىگىنى ئېچىپ، قۇچىقىنى كەڭ يېيىپ بۇلارنى قارشى ئالدى. ئىنسان قىلىپىدىن چىققان ماۋزەيدۇڭ باشلىق قىزىل خىتايلارنىڭ قۇسقىدا قانداق سىرلارنىڭ بارلىقىنى بىلمىگەن جاپاكەش خەلقىمىز راستىنلا بۇلارنى يارەمچى، دوست، ياخشى خوشنا دەپ بىلدى. يەنە بىرتەرەپتىن ئۆزۈن يىللاردىن بېرى ئۇ يېقىدا خىتاي، بۇ يېقىدا رۇسسىيەدەك تويماس تەجاۋۇزچىلارنىڭ دەردىنى كۆپ تارتىپ، نەچچە قان تۆككەن خەلق بۇ ئىككى

ئەژدەرھادىن قانداق قىلىپ قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى تاپالمايۋ ، بۇپتۇلا ، بۇلارغىمۇ بىركۈنى ئىنساپ بېرە دەپ ئائىلاج ئىتائەت قىلىشقا مەجبۇر بولغان ئىدى.

1951-يىللا ماۋچىلار ئۆزىنىڭ بارلىق تەييارلىق ئىشلىرىنى ئۈتۈقلۇق ئۇرۇنداپ تۈگەتتى. مىللى ئارمىيەنىڭ سانىنى قىسقارتىپ ،پارچىلاپ بۆلۈپ تاشلاپ ، ئۆز ئارمىيەسىنىڭ ئاغزىغا قارايدىغان قىلىپ قويۇپ ئىچكىرىدىن ئەكەلگەن مەخسۇس تەييارلىقتىن ئۆتكەن ئوفىتسېرلىرىنىڭ قولىغا ئىككىدىن دەپتەر تۈنقۇزۇپ ھەر بىر ئائىلىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ ھال سۇراش باھانىسى بىلەن كىرىپ ، ئۆينىڭ بۇزۇلغان يەرلىرى بولسا ھەقسىز رېمونت قىلىپ ، كوچا قورالارنى سۈپۈرۈپ- تازىلاپ بېرىپ ، چۈشەندۈرۈش سۆھبەتلىشىپ كىمنىڭ كىملىگىنى ، كىملىپ چىقىشى ، يېڭى ھۆكۈمەتكە بولغان كۆز قارىشى ، مىللى ئازاتلىق كۈرەشكە قاتناشقانمۇ ، نېمە ۋەزىپىلەرنى ئۈتىگەن ، خەلق ئىچىدە ئىززەت-ئابرۇيى قانداق دېگەنلەرنى ئىنىقلاپ بولغاندىن كېيىن ، ھەر بىر ئائىلىگە باھا بېرىپ ،ئاندىن 5-كورپۇستا خىزمەت قىلىۋاتقان ئائىلىلەرنىڭ دەرۋازىسىغا ئۇيغۇر ۋە خىتاي تىللىردا شەرەپلىك ھەربى ئائىلە دېگەن قىزىل تاختا قاداپ قويدى ، بەزىلەرگە تازىلىقتا ياخشى ئائىلە ، يەنە باشقا بىرنېمىلەرنى يېزىپ قاداپ قويدى ، بۇنىڭدىمۇ قانداقتۇر بىر سىر بار بۇلۇپ بۇ خىتايلارنىڭ قايسى ئائىلىنىڭ قانداق كىشىلەر ئىكەنلىگىنى بىلىپ ئېلىش ئۈچۈن قويغان بەلگىلىرى ئىدى. شەھەردىلا بۇنداق بەلگە سېلىنىپ قالماي ۋەتەننىڭ بارلىق يېزا-قىشلاق ، سەھرا-كەنتلىرىدىمۇ بۇنداق بەلگىلەر چاپلاندى. ئۇلار كۆپرەك كەمبەغەل ، ئاغرىق كىشىلەرگە پات-پات كىلىپ ھال سوراپ تۇرغاچقا ، ئاق كۆڭۈل ساددە ،بۇرۇنقى ھۆكۈمەتتىن كۆپ دەرت تارتقان خەلق بۇ ھۆكۈمەت راستىنلا خەلقنىڭ غېمىنى يەيدىغان ھۆكۈمەت ئىكەن دەپ ئىشەنىدى. ئەمما بۇ غەمخورلۇقنىڭ ئارقىسىدا قانداق سىرلار بارلىقىنى بىلمىدى. قىزىل خىتايلارنىڭ خەلقىمىز ئۈستىدىن مەلۇمات توپلىشىغا ياردەم بەرگەنلەر ئاساسەن ساۋاتسىز ، بىلىمسىز ، قاراقوساقلار ئىدى. ئەگەر خەلقىمىز بىلىملىك بولۇپ ، راس يالغاننى ، ئاق قارىنى ئايرىغىدەك بولسا بىز ئۆز-ئۆزىمىزنى قۇللۇققا تۈتۈپ بەرمىگەن بولاتتۇق. ماۋچىلارغا شەرقى تۈركىستاننىڭ كۆپچىلۈگىنى تەشكىل قىلغان ئۇيغۇر خەلقى كىرەك بولماي ،ئۇنىڭ بايلىقى مول. يىرى كەڭ ۋەتىنى كېرەك بولغاشقا ئۇنىڭ تۈپ مەقسىدى ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نەسلىنى پۈتۈنلەي قۇرۇتۇۋتىش بولغاچقا ئۇنىڭ قەدىمى ۋەتىنىمىزگە چۈشكەن كۈندىن باشلاپ تۆۋەندىكى ئىشلارنى قىلدى.

شەھەر ۋە رايونلاردا پانتۇركىست ،پانئىسلامىزمغا قارشى مەپكۇرە ئۇزگەرتىش ھەرىكىتى يۈرگۈزۈپ ، خىتاي ھۆكۈمىتىگە سادىق بولۇش ، خىيانەتچىلەرنى يوقۇتۇپ ، دۆلەت ئىقتىسادىنى تىكلەش ، پارتىيەگە سادىق بولۇش ، مەككار سودىگەرلەرنى يوقۇتۇش ، ئىر ئايال ھوقۇقتا بارابەر بولۇش ، بىسمىدارلارنى يوق قىلىش ، بايلارنى يوق قىلىش ، كونىلىققا قارشى تۇرۇش ، قالاق ئۆرپى-ئادەتلەرنى يوق قىلىش ، مەدەنى يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش دېگەندەك ھەرىكەتلەرنى يۈرگۈزۈپ ، دېھقان چارۋىچىلار ئىجىدە خەلقنى سىنىپقا ئايرىش ، پومىشكلارنى يوق قىلىش ، باي دېھقانلارنى يىتىم قالدۇرۇش ، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ، يەر ئىسلاھاتى يۈرگۈزۈش.جوك—كىچىك زاۋۇت فابرىكىلارنى ، چارۋىچىلارنىك چارۋىلىرىنى مۇسادىرە قىلىپ ھۆكۈمەت قارمىقىغا ئۆتكۈزۈپ ئېلىپ ، ئىگىلىرىنى مۇشتۇمزور ، زومىگەرلەر دەپ ئۆلۈم جازاسى بىرىپ خەلق ئالدىدا ئېتىپ تاشلاپ خەلقنى قورقۇتۇپ يۈرىگىنى مۇجۇپ ئىمە دىسە خوپ دەيدىغان قىلىپ قويدى.

1951-يىلىدىن باشلاپ خىتاي تەجاۋۇزچىلىرى شەرقى تۈركىستان خەلقىگە ئۇمۇمى يۈزلۈك ئوچۇق ئاشكارە ھۇجۇم باشلىدى ، ئۇلار ئۆزىنىك بۇ قەدىمىنى سىنىپى كۆرەش ، سىياسى كۆرەش دەپ ئىلان قىلدى. بۇ كۆرەشنىك ماھىيىتى ، مەقسىدى ، بىر جۈملە سۆز بىلەن ئىيتقاندا شەرقى تۈركىستان خەلقىنى بولۇپمۇ يەر ئىگىسى ئۇيغۇر خەلقىنى ئۆز ۋەتىنىدىن جۇدا قىلىش ، مەھرۇم قىلىش ،يوق قىلىش.

قىزىل خىتايلار بۇنى سوۋېتتىن ئۆگەنگەن ئىدى. 1931-يىلى سوۋېتتە مۇشتۇمزورلارنى ، كۇلاكلارنى يۇقۇتۇش دەپ باشلانغان مۇشۇ ھەرىكەتنىك ئازابىغا ئۇچرىغان ئورتا ئازىيادىكى قىرىنداشلىرىمىز ، قىسمەن رۇس تىللىق خەلقلەر ،مال مۇلۇك ، ئۆي-جاي ماكانلىرىنى تاشلاپ قېچىپ تام خوشنىسى بولغان شەرقى تۈركىستانغا كېلىپ ئۇرۇنلۇشۇپ ھايات كەچۈرۈپ كەلگەن ئىدى. بىرلا غۇلجا شەھەر خەلقىنىك ئون پايىزىنى ئۆزبەك ، تاتار ، رۇسلار تەشكىل قىلاتتى ، مۇشۇ ئادەملەرنىك كۆپ قىسمى 1953-يىلىدىن باشلاپ ئۆز ۋەتىنىگە كۆچۈپ كەتتى. بولۇپمۇ تاتار ۋە رۇسلار ناھايىتى ئاز قالدى. سوۋېت ئىمپېرىيەسى بىر قىسىم خەلقلەرنى كۇلاك قىلىپ سىبىرگە پالىغان بولسا ، قىزىل خىتاي ئىمپېرىيەسى ئۇيغۇرلانى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ يوق قىلىپ بەزىلىرىنى تەكلىماكان چۆلىگە سۈرگۈن قىلدى ، بۇلارنىك ئۆيلىرىگە ئىچكىرىدىن كۆچۈرۈپ كەلگەن خىتايلارنى ئۇرۇنلاشتۇردى ،

قىزىل خىتايلار بۇھەربىكەتلەرنى ئۆزىنىڭ خىتاي مىللىتى ئىچىدە شۇنىڭدەك شۇڭە ، رۇس مىللىتى ئىچىدە يۈرگۈزمىدى.بارلىق كۆچمنى ،دىققەتنى ئۇيغۇرلارغا قارىتتى. بىز ئاۋۋال ئۇيغۇر دېھقانلىرى ئۈستىدە باشلىغان كۆرەشلىرى بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ ئۆتەيلى ؛

بۇنى باشلاشتىن ئاۋۋال ئۇرۇمچىدە ۋە ۋىلايەت مەركەزلىرىدە تەشكىل قىلغان سىياسى كۇرىسلىرىدا تەييارلاپ چىققان يەرلىك ئاكتىپ كادىرلىرىنى ئىشقا سېلىپ خەلقتىن ھال سوراش باھانىسىدا ئۆيمۇ –ئۆي كىرگۈزۈپ خەلقنى ئوتۇرەت ، گۇرۇپپا ۋە كىچىك گۇرۇپپىلارغا بۆلۈپ چىقتى ، يەنى خەلقنى مىدىرلىماس قىلىپ بىكىتىپ ئېلىپ ھىلىقى گۇرۇپپىلارغا خىتاي كادىرلارنى ، كۆپرەك ھەربىلەرنى باشلىق قىلىپ بىكىتتى ، بۇلار ئۆز ئۆۋىتىدە يىزا قىشلاقلارغا بېرىپ يەنە شۇ تېزىملىك بويىچە گۇرۇپپا قىلىپ ھىچ كىمنى مىدىرلىماس قىلىپ قويدى.

ھەربىر يىزاقىشلاقلارغا بەلگۈلىگەن كۆرەش گرۇپپىلىرى كىلىپ مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىشتابىنى قۇرۇپ ئۇرۇنلاشتى. مەھەللە سىرتىغا ھەربىلەرنى ئۇرۇنلاشتۇرۇپ ، بىر مەھەللە بىلەن ئىككىنچى مەھەللىنى قاتناشتۇرماي قويدى. ئۇلار ئۇيمۇ كىرىپ تەكشۈرۈپ ، ھال سوراپ ، ئۆيلەرنى رېمونت قىلىپ قۇرالارنى سۈپۈرۈپ كىمنىڭ كىملىگىنى بىلىپ دەپتىرىدىكى مەلۇماتلار بويىچە ئىش باشلىدى ، ئالدى بىلەن يېرى جىق يىتەرلىك دېھقانچىلىق ئەسۋاپ سايمانلىرى بار دېھقانلارنىڭ يېرىنى مال مۇلكىنى كەمبەغەل ئۇتاقچى ، يالانما دېھقانلارغا بۆلۈپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن ئەزەلدىن بىر مەھەللىدە ياشاپ بىر-بىرى بىلەن ئادەمى مۇئامىلە قىلىپ ياشاۋاتقان خەلقنى بىر-بىرىگە دۇشمەن ئۇچمەن قىلىپ قويدى. بىر-بىرىنى ھۆرمەت قىلىپ ئىناق ياشاش ئۇگىدى ،

ئۇيغۇر دىيارىنىڭ ئىلى ۋادىسى يەر سۇغا مۇل زىمىن بولۇپ ئۇ يەردە گۇرۇچ كۆپ ئۇستۇرىلەتتى.قىسقىسى بۇ دىياردا ھەممە نەرسە بولۇپ خەلق باي ياشايتتى ،قاچان بۇ ئاپەتلەر كەلدى. بىزنىڭ يۇرتىمىزدا ئاچارچىلىق ،گادايلىق ، كىسەل ،ئۆلۈم كۆپەيدى. بىزگە پانتۇركىست ، پان ئىسلامىست دېگەن قالپاقلار كىيگۈزۈلدى. خەلقنىڭ دىنى ئىتقادىنى چەكلىدى ، ئۇلارنىڭ مەقسىدى ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نەسلىنى يوقۇتۇپ ئۇنىڭ يېرىنى بېسىپ ئېلىش بولغاشقا ئۇلار ئەك ئاۋۋال بىزنى قورالىق كۆچلەردىن ئايىردى.ئاندىن خۇسۇسى مۇلۇكتىن ئايىردى. ئاندىن ئورتا ئاسىيادىكى بىر تىللىق بىر

دىنلىق قەبرىنداشلىرىمىزدىن ئايرىدى. بىزنى يېتىم قالدۇردى، نەتىجىدە ئۇيغۇر خەلقىنى ھېچ قاچان خىتايلارغا قارشى تۇرالماس، باش كۆتىرەلمەس قىلىپ قويۇپ ئاخىرقى باسقۇچتا نەسلىنى تامام يوق قىلىپ ۋەتىنىمگە ئىگە بولۇش ئېدى.

ئىككىنچى باسقۇچقا كەلگەندە ئۇلار ئاۋۋال يەرلىك ئاكتىپلارنى نەيرەڭ چىقتى، بۇلار كىملەر دەسىگىز يېگىدىن باي بولغان يەر زېمىن، سايمانغا ئىگە بولغان كەمبەغەل دېھقانلار. بۇلار ئاساسەن ئوقۇمىغان نادان ئادەملەر، كۆرەشنى باشلاشتىن بۇرۇن بۇلار دېھقانلارنى زومىگەر پومىشچىك، باي دېھقان، ئورتا دېھقان كەمبەغەل دېھقان دېگەن سىنىپلارغا ئايرىپ پىشانىسىگە چاپلىدى. ھۇجۇمنى باشلاشتىن بۇرۇن مەيدانغا بارلىق ئەر-ئايال، ياش قېرىلارنى، ھەتتا ئاغرىقلارنى يىغىپ ھىلىقى زۇمىگەر پومىشچىك دېيىلگەنلەرنىڭ قول پۇتىنى باغلاپ تۇرغۇزۇپ قويۇپ شۇ ئادەمگە ھۇجۇم باشلايدۇ. مەخسۇس تەييارلانغان ئادەملەر ئىشقا چۈشۈپ دۇنيادا بار جىمى ئەسكىلىكلەرنى ئۇلارغا ئارتىپ ئۇلارنى خەلق دۇشمىنى قىلىپ كۆرسۈتىدۇ. شۇندىن كېيىن كۆرەشكە رەھبەرلىك قىلمۇاتقان خىتاي دەپتىرىگە قاراپ بۇنى ئۇلۇم جازاسىغا بۇيرۇيدۇ، ئۇ ئاۋۋال كۆپچۈلۈككە قاراپ بۇ ئادەمنىڭ قىلمىشلىرىنى ئۇقتۇرۇلار، ئەمدى بۇ ئادەمگە قانداق جازا بەرسەك توغرا بولىدۇ دەپ قايرىلغاندا ھەممە جىم بولىدۇ. بۇنىڭ جىنايەتلىرىنى ياخشى ئۇقتۇرۇلار بۇنىڭغا پەقەت ئۇلۇم جازاسى لايىق، يۇقالسۇن دەپ ۋاقىرايدۇ. ھەممە قول كۆتۈرۈپ بۇ ئادەمنى ئۇلۇم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىدۇ. قول كۆتۈرمىگەنلەر ھىلىقى ئاكتىپلاردىن قورقۇپ قول كۆتۈرىدۇ. نەچچە ئادەمنىڭ قول كۆتەرگىنىدىن قەتئى نەزەر بۇ زومىگەرگە ئۇلۇم دەپ قىيا-چىيا بىلەن شۇ يەردىلا بۇ ئادەمنى ئېتىپ ئۆلتۈرىدۇ. كۆرەشتە سەل بوشراق تۇرغانلارنى ئەتىسى كۆرەشكە سىلىپ زۇمىگەرنى قوللۇغۇچى ھىسداشچى دېگەندەك قالپاقلارنى كىيگۈزۈپ جازا لاگىرلىرىغا ھايدايدۇ. بۇنداق ئادەتى جارە كۆرۈشتىن مەقسەت، خەلقنى قورقۇتۇپ، يۇرىگىنى مەجبۇر تاشلاپ بۇندىن كېيىن نېمە دېسە خوپ دەيدىغان قوچاقلارنى كۆپەيتىشتىن ئىبارەت.

دېھقانلارغا قىلىنغان ھۇجۇمنىڭ 3-باسقۇچى: شۇنداق قىلىپ بىر يېزىدىن بەشتىن ئونغىچە ئادەملەرنى زۇمىگەر پومىشچىك دەپ ئېتىپ مال-مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ ھۆكۈمەت ئىختىيارىدا قالدۇردى. بىچارە ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ يۇرىگى ھۇجۇلۇپ پۇتۇن ۋەتەن ئاسمىنى ماتەمگە تولدى. بەزىلەر قورقۇپ ئۆزىنى ئۆزى ئۆلتۈرۈپ ئالغانلارمۇ

بولدى ، نۇرغۇن كىشىلەر يىغلاپ خۇداغا ناله قىلىپ ، كىمگە يېرىپ نىمە دېيىشىنى بىلمەي سەرسانلىقتا يۈرسە ئىچكىرىدىن كۆچۈپ كەلگەنلەرگە تەييار ئۆيلەر ، مال مۈلۈك كىرەك بولغاشقا يىزىلاردا سەل ئابرۇيى بار ئادەملەر پومىشچىك ، زومىگەر بولىۋەردى. بۇ باسقۇچتا ئاساسى نىشان باي دېھقان بىلەن ئورتا دېھقانغا قارىتىلىپ ،بۇنىڭغا كۆپرەك ئايال ئاكتىپلارنى ئىشقا سالدى ،

بۇ كۆرەشنى كۆرسىتىز خۇددى بىر بازار.ئاكتىپلار كىشىلەرنى كۆزگە ئىلماي تىللاپ يۇزلىرىگە تۈكۈرۈپ ھاقارەت قىلىپ ، قوللىرىنى كۆزلىرىگە تىقىپ قىينىغاندا بەزى نادان بىچارىلەر يىغلاپ ، يالۇۋرۇپ توۋا قىلىپ قىلمىغان گۇناھلارنى قىلدىم دەپ بوينىغا ئېلىپ كەچۈرۈم سۇرىغان.

بۇلارنى گۇناھسىنى بوينىغا ئالغان ،مەپكۇرەسى ئۆزگەرگەن ئادەملەر دەپ تۇنۇپ بۇلارغا قاتتىق جازا قوللانمىغاندەك قىلسىمۇ ، سىناقتا قالغان ئادەملەر دەپ مال مۈلكىنىك ئاز قىسمىنى ئۆزىگە قالدۇرۇپ قالغىنىنى مۇسادىرە قىلىپ ھۆكۈمەتكە ئۆتكۈزۈپ ئالدى. ئەگەر بەزىلەر بۇ گۇناھلار مەندە يوق ئېدى. ناھەق بولۇپ كەتتى ، ئويلۇشۇپ كۆرۈگىلار دەپ قويسا بۇنداقلارنىك ھالىغا ۋاي ،دەرھال ئاكتىپلار ئىشقا سىلىنىپ تەشكىل بۇنىڭغا تۈزەلسۇن دەپ شارايىت يارىتىپ بېرىۋاتسا خەلققە يالۇۋرۇپ كەچۈرۈم سۇراشنىك ئورنىغا ئۆزىنى ئاقلاۋاتىدۇ ، بۇ تۈزەلمەس ئۇنسۇرغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش لازىم دەپ ۋاقىرىغاندىن كېيىن بارلىقى جىم بولغاندا ، خىتاي كادىرلار ئوتتۇرغا چىقىپ ، بۇ ئادەمگە كۆپچۈلۈك تۈزەلسۇن دەپ جىنايەتلىرىنى ئېيتىپ بېرىۋاتسا ، خەلققە قارشى چىقىۋاتىدۇ ، شۇنىك ئۈچۈن بۇ ئادەمنى تەربىيەلەپ تۈزەش لازىم دەپ جازا لاگېرلىرىغا ئەۋەتىپ ، مال مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ ئىچكىرىدىن كېلىدىغان خىتايلارغا ئۈي-جاي ، مال- مۈلۈك تەييارلىغان ، مۇشۇنداق قىلىپ دېھقانلارنى نامرات ھالەتكە چۈشۈرۈپ خەلقنى گاداي قىلىپ بارلىق كۆزگە كۆرۈنگەن ئابرۇيلۇق ، ۋەتەنپەرۋەر ، بىلىملىك ، خەلق ئەگىشىدىغان ئادەملەرنى ، پانتۇركىست ، پانئىسلامىست ، زومىگەر ، پومىشچىك ، تۈزەلمەس جاھىل ئۇنسۇر دېگەندەك ناملارنى قويۇپ ، بەزىلىرىنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ ، بەزىلىرىنى جازا لاگىرلىرىغا ھايداپ خاتىرجەم يەر ئىسلاھاتىنى باشلىۋەتتى. يەر ئىسلاھاتى شەرقى تۈركىستان خەلقىنى ئېيتىپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان ، ئارقىسى ئۈزۈلمەس دەرت ئەلەملەرگە گىرىپتار قىلدى دىسەم توغرا بولۇدۇ.

www.uyghurkitap.com

خىتاي ھاكىمىيىتى يەر ئىسلاھاتىنى 1951-يىلى باشلاپ 1953-يىلى ئاياقلاشتۇردى. بۇ بالايى-ئاپەتنى باشلاشتىن بورۇن باسقۇنچى قىزىل خىتايلار ئۆز ئارمىيەسى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيەسىگە يەرنىك ياخشىسىنى، سۈنئىك بېشىنى بېرىپ ئۆلاردىن ئېشىپ قالغان سۈسىز، داشقال ئەسكى يەرلەرنى دېھقانلارغا تەقسىم قىلىپ بەردى. تەقسىمات ھەرخىل يەردە ھەر خىل ئۆتتى. مەسىلەن ئىلى ۋىلايىتىدە قەدىم زامانلاردىن تارتىپ دېھقانلار بۇغداينىك 50 پائىزىنى بىنەم يەرلەرگە تېرىيتتى. بۇ يەرلەرنىك ئاساسەن ئىگىسى يوق بولۇپ كىم خالىسا چىقىپ تېرىۋېرەتتى، بۇ يەرلەرنى ھۆكۈمەت خەلققە بەرمەي ئۆزى ئىگىلەپ ئالدى. بۇنىك بىلەن دېھقانلارنىك يېرى كەمەيدى. گەرچە يەر جان سانىغا قاراپ تەخسىم قىلىنسىمۇ، بۇ يەرلەردىن ئالىدىغان ھوسۇل ئۆلارنى تەمىنلەپ كىتەلمىگەشكە دېھقانلارنىك كىرىمى ئازىيىپ خەلق گادايلاشتى.

خىتايلارغا ئەنە شۇ كېرەك ئىدى. چۈنكى گاداي دېھقان ھىچ قاچان باش كۆتۈرۈپ ھۆكۈمەتكە قارشى چىقمايدۇ. بۇنداق ھايات دېھقانلارنى يەرلەرگە ئىشلەشكە ھالى كەلمەس قىلىپ قويىدى. ئاشلىق ئامبارلىرى قۇرۇپ، ئات ئۆلاقلار ئاچتىن ئۆلۈپ دېھقانلار بارغانسىرى گادايلاشتى. ھوسۇل ئازىيىپ، بازار قىممەتلەپ جۇتچىلىق پەيدا بولدى.

قىزىل خىتاي ئەمەلدارلىرى ئۆزىگە مۇڭايىق كىلىدىغان ئادەملەرنى تاللاپ ئېلىپ، خىتاي كوممۇنىستلار پارتىيەسىگە قوبۇل قىلىپ تەربىيەلەپ چىقتى. ئۆلار بىلىملىك، كەسىپ ئىگىسى بولغان نۇپۇزلۇق كىشىلەرنى تاللىماي، ۋەتەننى قەدىرلەشنى بىلمەيدىغان، ئابرۇي پەرەس، گۈپپاڭچى ئادەملەرنى تاللىدى. يەنە بىر تەرەپتىن بىلىمسىز، بىغەم، سىياسەت بىلەن كارى يوق، ھاياتىنىك قانداق ئۆتۈشىنى ئويلىمايدىغان ئادەملەرنى سىنىپى پاك ئادەملەر دەپ كوممۇنىست پارتىيەسىگە قوبۇل قىلىپ تەربىيەلەپ، ئۆلارنى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، مەھەللە كومىتىتى، ئاياللار جەمئىيتى، سودىگەرلەر جەمىيتى، ھۈنەرۋەنلەر جەمىيتى، ئاشپەز، ناۋاي، تامچى، ياغاچچى دېگەندەك سانى يوق ئۇيۇشما جەمىيەتلەرنى قۇرۇپ چىقىپ پۈتۈن شەھەر خەلقىنى ئىشىدىن قالدۇرۇپ، ئۆزلىرى قۇرۇپ چىققان جەمىيەت ئۇيۇشمىلارغا تىقىپ، ئەتىگەندىن كەچكىچە ئۇگۇنۇش ئۆتكۈزدى. بۇ ئۆگۈنۈشلەرگە خىتاي كادىرلار بىلەن يەرلىكتىن يېتىشىپ چىققان يۇقۇرقى كادىرلار يىتەكچىلىك قىلدى. بىرەر سەۋەپ بىلەن

كېلەلمەي قالغانلارنى ئايرىم خاتىرىلەپ كېيىن ھىساۋىنى ئېلىپ ئۇلار كۆرەشكە سېلىنىپ چارە كۆرۈلدى. ئۇلار كىشلەرنى كۆرەشكە سالغاندا ئۇنىڭ مەپكۇرىسىنى، ئېدىيەسىنى تۆزۈتۈش دېگەن نىقاپ ئاستىدا ئۇ ئادەمگە ئويلاپمۇ باقمىغان يالغان، گۇنا، جىنايەتلەرنى ئارتىپ، نادان ئاكتىپلارنى ئىشقا سېلىپ، ئۆز قىرىنداشلىرىنى، سەپداشلىرىنى، دوستلىرىنى قىزىل خىتايلارغا قۇربان قىلىپ بېرىدىغان مۇناپىقلارنى يېتىشتۈردى.

ئۇيغۇر خەلقى ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى ئىسلام قائىدە-يۇسۇن، ئەقىدىلىرى بىلەن ياشاپ كېلىۋاتقان خەلق ئېدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بۇ ئەنئەنە بۇيىچە دىنى ئۆلىما، قازى، مەزىن، ئىمامىلارنى ئالاھىدە ھۆرمەت قىلىپ ئۇلارغا دائىم ئۆينىڭ تۆرىدىن ئۇرۇن بېرىپ ھۆرمەت قىلاتتى.خىتايلار بولسا بۇ دىنىي زاتلارنى خەلقنى دىن بىلەن زەھەرلەيدىغان، خەلقنى ئالدايدىغان. تەييار تاپ زەمبۇرۇغلار، ئادەملەرنى خۇدا ياراتمىغان، مايمۇندىن يارالغان شۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق ئادەملەرنى ئارىمىزدىن سۈپۈرۈپ تازىلىشىمىز كېرەك دەپ كۆرەشكە سالدى. سودىگەرلەرنى بولسا ،ئالدامچى مەككارلار، مېھنەتكەش خەلقنى ئالداپ جان باقىدىغان پارازىتلار دەپ كۆرەش قىلدۇردى. تامچى، ياغاچچى، ماشىنىچى قاتارلىق كاسىپلارنى بولسا ئىشنى ساختا قىلىدىغان، قەرەلىنى كەينىگە سۈزۈپ كۆپ ھەق ئالىدىغان جازانىخورلار دەپ كۆرەشكە سالدى. بايلارنى بولسا خەلقنى ئىزىدىغان زۇمىگەرلەر دەپ كۆرەش قىلدى، ھەربىر مەھەللىدە بىردىن ئايالار كومىتىتى قۇرۇپ سىلەرگە ماۋ جۇشى چوك ھوقۇق بەردى، بۇنىڭدىن تولۇق پايدىلىنىش لازىم، بۇرۇن ئەرلەر ئايالارنى ئىزىپ كەلگەن، ئەمدى ئۇنىڭغا يول قويمايمىز، سىلەرنىڭ ھوقۇقۇڭلار ئەرلەردىن ئۇستۇن تۇرىدۇ، بەزىلەر تۆپەڭلارغا ياش خۇتۇن ئېلىپ سىلەرنى دەپسەندە قىلغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە سىلەر بەش-ئالتىدىن بالا تۇغۇپ قىينىلىپ ئەرلىرىڭلارنىڭ كىرىنى يۇيۇپ ئۆيدە ئېزىلگەن ،ئەرلىرىڭلار تاغمۇ-تاغ ،باغمۇ-باغ يۈرۈپ مەشرەپ ئويناپ يۈرگەن. بۇندىن كېيىن سىلەر مۇنداق بۇرژۇئاز مەپكۇرىسىگە يۇل قويماڭلار ،ئۇز ھوقۇقۇڭلارنى قولغا ئېلىپ ئەرلەرنى كۆرەشكە سىلىڭلار دېگەندەك قۇتراتقۇ سۆزلەر بىلەن ئىناق ئائىلە دېگەننى يوق قىلدى، ئىدارە جەمىيەت، بىلىم يۇرتلىرىدا خىزمەت قىلىدىغان يەرلىك كادىرلارنىمۇ كۆرەشكە ئالدى. ئۇلارغا بىيرۇكرات خىيانەتچىلەر، پاراخورلار، مىللەتچى پانتۇركىستلار، بۇلگۇنچىلەر، مۇستەقىلچىلار، دېگەندەك قالپاقلارنى كىيدۇرۇپ

كۆرەشكە سالدى. بۇلارنىڭ بەزىلىرىنى يالغان گۇناھارتى ئارتىپ جازا لاگېرلىرىغا ئېۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئورنىغا خىتاي كادىرلارنى قويدى. قىسقىسى خىتايلار ئالدىدا ئۇيغۇرلار گۇناھكار ئادەملەردىن بولۇپ قالدى. ئۇزلىرىنى بولسا ئەڭ ئادالەتلىك ، دىيانەتلىك ، ساپ ۋىجدانلىق ئاق كۆڭۈل مەخلۇق دەپ ئويلىدى. رەھىم شەپقەتلىك ئادەملەر قىلىپ كۆرسەتتى ، بۇ باسقۇنچى قىزىل خىتايلارنىڭ يۇرىگىدە يىلان چايانلارنىڭ زەھىرى بولۇپ بۇنى بەزىلەر چۈشەنمەي ئۇلارنىڭ دۇمباقلىرىغا ئۇسۇل ئويناپ بېگۈنا قەبرىنداشلىرىمىزنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەپ بولدى. ئۇيغۇر خەلقى ئۇستىدىن يۈرگۈزگەن كۆرەشلەرنى باشقا مىللەتلەر ئۇستىدىن يۈرگۈزمىدى. بۇنىڭ ئاساسى سەۋەبى ئۇيغۇرلار يەر ئىگىسى ئىدى.

مانا مۇشۇنداق ئايىقى ئۆزۈلمەس كۆرەشلەر نەتىجىسىدە مىڭلىغان-ئونمىڭلىغان ئۇيغۇرلار ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىندى ۋە جازا لاگىرلىرىغا تاشلاندى.

گەرچە مەن جازا لاگېرلىرىدا بولمىغان بولسامۇ بۇ ۋەقەلەرنى ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن قەدىناس دوستۇم ئادىل سەمەت تەپسىلى سۆزلەپ بەرگەن ئىدى. ئۇ ماڭا مېنى بۇنچە قىينىماي ئىتتىپ تاشلىسا بۇپتىكەن ، بۇ باسقۇنچىلارنىڭ جازا لاگېرىنىڭ ئازابى جەھەننەمنىڭ ئازابىدىن يامان دەپ بەرگەن ئىدى. يەنە بىر مىسال غۇلجىدا بىز بىلەن بىر كوچىدا تۇرىدىغان نەسرۇللا باي دېگەن بىر ئادەم بولىدىغان. ئۇ ئادەم ئانچە چوڭ باي بولمىسىمۇ ،نەسرۇللا باي دەپ خىلى داڭقى چىققان ئادەم ئىدى. بۇ ئادەمنىڭ توققۇز قىزى ، بىر ئوغلى بار ئىدى. بۇ كىشى ئاتا مىراس كەسپى سودىگەر چىلىك بىلەن شۇغۇللىناتتى. بىر تال ئوغلى ئوقتىسىر بولۇپ مىللى ئارمىيە سېپىدە ئىشلىگەن ئىدى. بۇ ئادەمنى ناھايىتى كۆپ كىشىلەرنى قاتناشتۇرۇپ كۆرەش قىلغان ئاكتىپلار بۇ ئادەمگە ھەرخىل يالغان گۇناھلارنى تۆقۇپ چىقسىمۇ بۇيىنىغا ئالمىغان. خەلقمۇ بۇ ئادەمنى ياخشى بىلگەنلىكە ئۇنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلمىغان ، پىكىر بەرمىگەن.بۇ كۆرەشكە رەھبەرلىك قىلىۋاتقان خىتاي دەپتىرىگە قارىسا بۇ ئادەم ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان ئىكەن ، ئۇ چاغدا باشلىق خىتاي بىر سائەت دەم ئېلىش ئېلان قىلىپ بولۇپ ئارقىدىن ئۇنىڭ قىزلىرىنى شىكايەت قىلىشقا مەجبۇرلايدۇ ، قىزلىرى ئۇنىمىغاندا ، ئۇنىڭ بىر قىزىنى ئايرىم چاقىرىپ ؛ ئەگەر دادام ساق قالسۇن دىسەك بىز دېگەن جىنايەتنى خەلق ئالدىدا پاش قىلساك ، ئۇنى ئاتماي ئاز كۇن تەربىيەلەپ چىقىرىمىز. بولمىسا ھازىر خەلق ئالدىدا مۇشۇ يەردىلا ئىتتىپ تاشلايمىز دەپ ماقۇل كەلتۈرىدۇ. بۇ قىز خىتاي كادىرنىڭ ۋە ئاكتىپلارنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ دادىسىنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلىشقا رازى بولىدۇ.

دادامنى ئۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالمەن دەپ مىنىڭ دادام ئىنسانپسىز ئادەم ، ماڭا باسقۇنچىلىق قىلماقچى بولغان دەپ يىغلاپ مەيداندىن چىقىپ كېتىدۇ. مۇشۇ پەيتتىن كۆتۈپ تۇرغان ئاكتېپلار دەرھال ھەربىرىكەتكە كىلىپ ئۇز قىزىغا باسقۇنچىلىق قىلماقچى بولغان بۇ مۇناپىققا ئۆلۈم جازاسى بېرىلسۇن دەپ ۋاقىرايدۇ. ئاكتېپلار قىيا چىيا قىلىپ شۇ يەردىلا ئىتىپ تاشلاپ ئۇلىگىنى قىزلىرىغا بېرىدۇ. شىكايەت قىلغان قىزى ئالدانغانلىقىغا پۇشايمان قىلىپ ئۇزىنى ئۆلتۈرۈشكە ئىنتىلىدۇ. مىنىڭچە دۇنيادا بۇنداق رەزىل ، ئېپلاس ، مۇتەھەملىك بولمىسا كېرەك ،بۇنداق ئەھۋال تارىختا كام ئۇچرىسا كېرەك

يەنە بىر مىسال غۇلجىدا كېرىم قاسساپ ، تۇختى قاسساپ دېگەن ئادەملەر ياشايتتى. بۇ ئادەملەرنى ھەممە بىلەتتى.بۇ ئادەملەرنىڭ قوللىرىنى باغلاپ قويۇپ كۆرەش قىلىدۇ. بۇ ئادەم سەسىملىك بىلەن ئۇزىنى تەكشۈرەيدۇ. بارلىق كىشىلەر بۇ ئادەمنى ياخشى بىلگەشكە گەپ سۆز قىلماي جىم تۇرىدۇ. ئۇ چاغدا ئاكتېپلار ھەربىرىكەتكە كىلىپ بىرىيلدا مانچە سوم خىيانەت قىلدىڭ دەپ كېرىم قاسساپقا 25 مىڭ ، توختى قاسساپقا 20 مىڭ خىيانەت پۇلى ئارتىپ قويۇپ ئەگەر ئۇچ كۈنگىچە تۆلىمىسەڭ ئۆمرۇڭ سولاقتا ئۆتىدۇ دەپ قاتتىق جىكىلەيدۇ. بۇلار ئۆيگە كىلىپ بۇ پۇلنى قەيەردىن جەملەشىنىڭ ئىلاجىنى قىلالماي سۇلاقتا قىينىلىپ ئۆلگىچە ئۇنىڭدىن ئۆلۈپلا قۇتۇلاي دەپ كېرىم قاسساپ ئۇزىنى ئۇزى بوغۇزلاپ ئۆلىۋالىدۇ. توختى قاسساپ خوتۇن بالىلىرىم ئۇخلاپ قالدى دەپ ئۇيلاپ ئاشخانىسىغا كىرىپ ئاغامچىنى لىم يىغاچقا باغلاپ ، بوينىغا سىرتىماق سىلىپ پۇتىغا كۆتەكنى قويۇپ تەپكەندە كۆتەك دۇملاپ ئاغامچا ئۇزۇلۇپ گۈلدۇر تاراق بولۇپ ئايالى ئويغۇنۇپ ، خوشنىلارنى ئويغۇتۇپ توختى قاسساپنى قۇتۇلدۇرۇپ ئالىدۇ. ئاخىر ئۇ ئادەمنى ئۇرۇق تۇققان ، خولۇم خوشنىلىرى پۇل يىغىپ قۇتۇلدۇرۇپ قالىدۇ. بۇ پەقەت مەن بىلىدىغان ئىككى قاسساپنىڭ ھىكايىسى. يالغۇز قاسساپلا ئەمەس ئاشپەز ، ناۋاي ، سەتراچ ، ماشىنىچى. ياغاچچى ، باققالارنىڭمۇ بىشىغا بۇ پاجىئەلەرنى كەلمىدى دەمسىز.؟ بۇلارنى كۆرەشكە سالمىدى ، دەمسىز؟ بۇنداق ئىشلار ھەددى ھىسابسىز كۆپ بولغان ئېدى.

غۇلجا شەھىرىدە خەلقىمىزنىڭ ئىچىدىن يېتىشىپ چىققان سەكسەن ياشتىن ئاشقان دىنى ئالىم خەلپەم ھەزرەت دېگەن شەرئىەت ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان قازى كالان ، ئابدۇل خەمىت قازى ئاخۇنۇم دېگەن ئادەملەر ئىسلام دىنى بويىچە خەلقە تەربىيە

بىرىپ ، باشقۇرىدىغان ئادەملەر ئىدى. پۈتۈن خەلق ھۆرمەت قىلىدىغان ئىككى زاتنى پۈت-قۇلىغا كويزا-كىشەن سىلىپ ھارۋۇغا ئولتارغۇزۇپ مۇرات مەكتەپنىڭ بىناسىغا ئەكىلىپ بارلىق جامائەتنى قاتناشتۇرۇپ كۆرەش قىلىپ ، تۆھمەت جىنايەتلەرنى ئارتىپ نەق مەيداندا ئىتىپ تاشلىماقچى بولغاندا ، پىلانى ئەملگە ئاشمىدى. بۇ ئاپپاق ساقال قېرى زاتلارنىڭ قۇلى باغلاغلىق ، بېشىنى يەرگە قارىتىپ قويغان تۇرقىغا خەلقنىڭ ئىچى ئاغرىپ ، ھېچ نەرسە دېمەيدۇ. ئاكتىپلار بىرنىڭ كەينىدىن بىرى قوپاللىق قىلىپ ھەي خەلقنى ئالداپ يەيدىغان تەييار تاپلار بىشىكىنى كۆتۈرۈپ مۇنۇ خەلققە قارا. ئۇزەكتىكى جىنايەتلىرىنى پاش قىل دەپ سۇئال بېرىدۇ. بۇ ئاكتىپلارنىڭ قىلمىقىغا خەلقنىڭ غەزىبى كىلىپ ھەممە ئادەم يەرگە قاراپ جىمجىت تۇرغاندا ، بۇ ئەھۋالغا چىداپ تۇرالمىغان خىتاي باشلىق بىر ئاكتىپقا بىر نېمىلەرنى دېگەندە ئۇ ئاكتىپ كۆپچۈلۈك خەلققە قاراپ :سىلەر بۇ ئىككى ئالدامچى مۇناپىقلاردىن قورقۇپ شۇك تۇرامسىلەر ؟ نېمىشقا پاش قىلمايسىلەر ، بۇ جىنايەتچىلەرنىڭ جىنايىتى شۇنداق چوڭ ،بۇلار خۇدا بار دەپ سىلەرنى قورقۇتۇپ ئالغان بىلەن ئادىل پارتىيەمىز بىلەن ھۆكۈمىتىمىزنى قورقۇتالمايدۇ. سىلەر بۇ ئالدامچىلاردىن قورقۇپ قاراپ تۇرماي دادىل پىكىر بېرىڭلار دەپ تۇرۇشىغا ياشىنىپ قالغان ئۇچ ئايال ئارقا —ئارقىسىدىن سۆزلەپ ؛ مەن يەيدىغىنىمنى يەپ بولغان ئادەممەن ، مېنى نېمە قىلىشىڭ قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل. سەنلەر كۆپچۈلۈك خەلقنى ھاقارەت قىلغىنىڭ يەتمەي ، ئەمدى يارانقان ئاللاھنى يوق دەپ ۋالاقلايسەن ، بۇ كىشىلەر بىزگە ئىمانىنى ئۆگەتكەندىن باشقا نېمە يامانلىق قىلدى دەپ خەلق ئىچىدىن چىقىپ كېتىدۇ. بۇ ئايالارنىڭ باتۇرلىقىدىن تەسىرلەنگەن خەلق ئاستا-ئاستا تاراپ كېتىدۇ. ئۆز پىلانلىرىنى ئەملگە ئاشۇرالمىغان ماۋچىلار بۇ ئۇلۇغ ئىنسانلارنى يوقۇتۇشقا جۈرئەت قىلالماي ئۆز ئۆيىدە قاماپ ،خەلق بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزىدۇ. ھىلىقى ئۇچ ئايالنى ئايالار جەمىيىتىدە كۆرەش قىلىپ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش لاگېرىغا ئەۋەتىدۇ.

مەن ۋەتىنىمدە ياشىغان 1930-يىللاردىن 1955-يىلغىچە ئىككى قېتىم ئازاتلىق ئىنقىلاپ پارتىلاپ ئۆز ھۆكۈمىتىمىزنى قۇرۇپ چىققان بولساقمۇ سوۋېت بىلەن خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلالماي شۇنچە قۇربانلارنى بېرىپ تا بۈگۈنگىچە مىللىتىم زۇلۇم ئىچىدە خار زار بولۇپ ياشىماقتا .

ئۇيغۇر خەلقى ئۆز ۋەتىنىگە ئۆزى ئىگە بولۇش ئۈچۈن قانچىلىغان ئىنقىلاپلارنى قىلغان بولسىمۇ ھەرقېتىمقى ئىنقىلاپلارغا چەت ئەللىكلەر ئارىلىشىپ ئالغانلىقتىن ئۆزۈل-كېسىل غەلبىگە ئېرىشەلمىدى.

1944-يىلقى ئىنقىلاپقىمۇ سوۋېت ئىمپېرىيەسى ئارىلىشىپ سىلەرنىڭ تەقدىرىڭلارنى قىزىل خىتاي كوممۇنىستلىرى خەلقچىلىق بىلەن ھەل قىلىدۇ، ئۆز تەقدىرىڭلار ئۆزەڭلارنىڭ قولىدا بۇلىدۇ دەپ ئالدامچىلىق قىلغانلىقتىن، ئاقىبەت بىز قۇللۇقتىن قۇتۇلمىدۇق،

بۇ يەردە بىز قىزىل خىتايلارنىڭ رەزىل سىياسەتلىرىدىن بىرىنى كۆرۈپ باقايلى، قىزىل خىتايلارنىڭ ھازىرقى ئىلان قىلىۋاتقان نوپۇس سانىغا بىر نەزەر سالايلى، خىتايلار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نوپۇسىنى ئاران ئون مىليون دەپ ئېلان قىلىۋاتىدۇ، شەرقى تۈركىستاندا 14ۋىلايەت، 84 ناھىيە بۇلۇپ مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئۇيغۇرلار ياشايدۇ.

1934-يىلى جاللات شىڭ شىسەي رۇس ئىمپېرىيەسىنىڭ ياردىمى بىلەن ۋەتىنىمىزنى بېسىپ ئالغاندىن كېيىن ھەر يىلى 12-ئاپرىلنى بايرام قىلىش جاكالانغان ئىدى. شۇ چاغدا شىڭ شىسەي ئۆزىنىڭ قەينى ئاتىسى چۇ سىلىڭ دېگەننى ئىلى ۋىلايىتىگە ھۆكۈمران قىلىپ ئەۋەتكەن ئىدى. ئۇمۇ شىڭ شىسەيگە ئوخشاش جاللاتنىڭ بىرى بولۇپ 1935-يىلى 12-ئاپرىل كۈنىنى بايراملاپ يىغىن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن بۈيرۇق چۈشۈرۈپ غۇلجا شەھرىنىڭ ئالتۇنلۇق دېگەن يىرىدە چوڭ مەيدان ياساپ يۈزمىڭدەك شەھەر خەلقىنى مەجبۇرى يىغىپ چوڭ بايرام يىغىنى ئۆتكەزگەندە ئۇ سۆزگە چىقىپ : بىز خەلق ئىچىدىكى بۈزۈق ئادەملەرنى يوقۇتۇپ سىلەرگە بەختلىك ھايات قۇرۇپ بەردۇق. سىلەر بەختلىك ياشاۋاتسىلەر، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە ئۇرۇش داۋام قىلىۋاتىدۇ، ياپۇن جاھانگىرلىگى بەشىۋز مىليون خەلقى بار خىتاي دۆۋلىتىگە ھۇجۇم قىلدى. شىنجاڭدا بولسا باشقا مىللەتلەرنى ھىساپقا ئالمىغاندا سەككىز مىليون ئۇيغۇر خەلقى ياشايدۇ. ئۇيغۇرلار بىز قۇرۇپ بەرگەن ھۆكۈمەت رەھبەرلىكىدە بەختلىك ياشايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكىلەرنى ئۇنتۇپ قالماي ياردەم قىلىشى كېرەك. سەككىزمىليون ئۇيغۇر خەلقى بىرسى ئون سومدىن تاشلىسا سەكسەن مىليون بولىدۇ. بۇ چوڭ ياردەم بولىدۇ.دېگەندەك سۆزلەرنى قىلغان ئىدى.

ئەندىلىكتە بولسا ئاران بىردىن بالىلىق بولۇشقا رۇخسەت قىلىنغان خىتايلارنىڭ نوپۇسى بىر يېرىم مىليارتقا يېتىپ ، بەش-ئالتىدىن پەرزەنتى بار ئۇيغۇرنىڭ سانى ئاران ئون مىليون بۇلۇپ قاپتۇ.

1944-يىلى ئىلى ۋىلايىتىدىن باشلانغان مىللى ئازاتلىق ئىنقىلابنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى قاسىمجان قەمبىرىنى قىزىل خىتايلار شەرقى تۈركىستاننى بىسىپ ئالغاندىن كېيىن يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى قىلىپ تەينىلىگەن ئىدى. ئۇرۇمچىدە ئۇنتكۇزۇلگەن بىر يىغىندا خىتايلار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نوپوسىنى تۆرت يېرىم مىليون دېگەندە ، قاسىمجان قەمبىرى رەددىيە بېرىپ ئۆزىنىڭ يەكەن ۋىلايىتىگە بارغاندىن كېيىن مەخسۇس ئۇچ ئادەم بەلگۈلەپ يەكەننىڭ پەقەت بىرلا ناھىيەسىدە رۇيخەتكە ئىلىنغان ئادەمنىڭ سانى تۆرت يۈز سەكسەن مىڭ ئىكەنلىگىنى ئېيتىپ ، ئەگەر بىر ناھىيەدە يېرىم مىليون ئادەم ياشسا قانداق قىلىپ بارلىق ئۇيغۇرنىڭ سانى تۆرت يېرىم مىليون بۇلىدۇ ، بۇنى قانداق چۈشۈنۈش كېرەك ؟ دەپ ئۇلارنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلىغان .

يەنە بىر پاكىت ، 1932-يىلغا قەدەر ئورتا ئاسىيادا ئۇزىنىڭ قېرىنداشلىرى بىلەن ئىناق ياشاپ كېلىۋاتقان ئىككى مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇرنى رۇس كومۇنىستلىرى باسمىچىلارنى تازىلاش ، خەلق دۈشمەنلىرىنى يوقۇتۇش دېگەنگە ئوخشاش قانلىق پاستۇرۇش تەدبىرلىرىنى قوللۇنۇپ ، قولغا ئېلىپ ، سىبىرگە پالاپ يوق قىلدى ، بۇلارنىڭ شاگىرتى بولغان قىزىل خىتاي باسقۇنچىلىرى ئۇيغۇر خەلقىنى يۈز مىڭلاپ تەكلىماكان چۆلىگە كۆچۈرۈپ ، سۈرگۈن قىلىپ ئادەم ياشىغۇسىز شارايىتتا قىيناپ يوقاتتى ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ بالايى-ئاپەت ، پاجىئەلەرنى كۆرۈپ تۇرغان چەت ئەللەردىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىز ھېچ نەرسە كۆرمىگەن ھەم ھېچ نەرسە بىلمىگەن بولۇپ ياشماقتا.

رۇس كوممۇنىست ئىمپېرىيەسى ئۇيغۇر خەلقىگە نىمىلەرنى قىلدى ؟

شەرقى تۈركىستان ئۇيغۇر خەلقى ئۇزىنىڭ ئازاتلىقىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن ئىككى يۈز يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتتىن بۇيان كۆرەش قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ 1931-يىلى باشلانغان خىتاي ھۆكۈمرانلىرىغا كۆرىشى غەلبىگە ئېرىشىپ ،قەشقەردە «شەرقى

تۈركستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» قۇرۇلغاندا ، سوۋېت ھاكىمىيىتى ئۆزىنىڭ ۋەتىنىمىز بىلەن بولغان چىگرالىرىنى بىكىتىپ تاشلاپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئورتا ئاسىيادىكى قېرىنداشلىرى بىلەن بولغان بارلىق ئالاقىلىرىنى توختۇتۇپ قويدى. بۇلارنىڭ چىگرالارنى غەرەزلىك بىكىتىپ قويۇشىدىكى مەقسەت ،ئۇ گەردە ئۇيغۇرخەلقى خىتاي باسقۇنچىلىرىنى ئۆز ۋەتىنىدىن قوغلاپ چىقىرىپ مۇستەقىل بولسا ئۈرتا ئاسىيادىكى باشقا تۈركى تىللىق خەلقلەرمۇ ئۆز مۇستەقىللىقىنى تەلەپ قىلىپ كۆتۈرۈلىشى ئىھتىمال دېگەندىن ئىبارەت ، پەقەت شۇ سەۋەپتىن سۆۋېت ھاكىمىيىتى خىتاي باسقۇنچىلىرىغا ياردەم بېرىپ ئۇيغۇرلارنى خىتايلارغا قۇل قىلىپ بەردى ، ستالىنچى سوۋېت ھۆكۈمىتى 1934-يىلى ئۇيغۇلار ۋەتىنىگە شىك شىسەي دېگەن جاللاتنى خوجايىن قىلىپ قويدى. بۇ قانخور ستالىنىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن ئازاتلىق ئۇرۇشقا قاتناشقان ھەم خەلق ئىچىدىكى بىلىملىك ئابرۇيى بار كىشىلەرنى يۇز مىڭلاپ قاماپ قىيناپ ئۆلتۈرۈپ ، ھەددى ھىسابسىز ئىنسان قىلىپىدىن چىققان زۇلۇم سىتەملەرنى قىلدى ، 1935-يىلدىن باشلاپ سوۋېت ھۆكۈمىتى ھەربىي ئارلىشىشدىن باشقا يۇزلەپ مۇتەخەسسىسلىرىنى ئۆۋەتىپ يەر ئاستى ، يەر ئاستى بايلىقلىرىمىزنى خالىغىنىچە تۇشۇپ ، خام ئەشيا يەتكۈزىدىغان بازىسىغا ئايلاندۇرۇالدى ، سوۋېت ئىمپېرىيەسىنىڭ زىيانكەشلىگى بۇنىڭ بىلەنلا توختاپ قالماي خوشنا ئورتا ئاسىيادا ئىككى مىللىيوندىن ئارتۇق ئۇيغۇرلار ياشايتتى. 1937-يىلى سىنتەبىردە شىك شىسەي بىلەن بىر مەزگىلدە ئۇيغۇر خەلقىنى ئۇمۇمى يۈزلۈك تۇتقۇن قىلىشنى باشلىدى. شىك شىسەي دېگەن جاللات شەرقى تۈركىستاندا خەلق ئىچىدىكى ئابرويلۇق ئادەملەردىن بەشيۈزمىك ئادەمنى قولغا ئالغان بولسا ، سوۋېت ئىمپېرىيەسى ئورتا ئازىيەدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنى كىم بولۇشىدىن قەتئىنەزەر مەن ئۇيغۇر دېگەننىڭ ھەممىسىنى قامىدى ، تۈرمىدە ئۆلتۈردى ،بەزىلىرىنى سىبىرگە پالاپ ئېغىر جىسمانى ئەمگەك ۋە چىدىغۇسىز ئاچلىق سوغاقتا قىيناپ يوق قىلدى. ئۇمۇمىيۈزلۈك تۇتقۇندا جىنىنى ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن ئۇزىنى ئۆزبەك ، قازاق ، قىرغىز دەپ يېزىپ ئېلىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغان ۋە ھازىرغىچە باشقا مىللەت نامى بىلەن ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ سانى بىر مىليونغا يېتىدۇ. 1941-يىلى سوۋېت- گېرمان ئۇرۇشى باشلىنىشى بىلەن تەڭ سوۋېت ئىشەنگەن شىك شىسەي دېگەن سانقۇن خىتاي سوۋېتتىن يۈز ئۇرۇپ چىگرالارنى بىكىتىپ تاشلاپ بىر كۈندە بارلىق سوۋېت خادەملىرىنى ھايداپ چىقاردى. گومىنداڭچىلارنىڭ بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىقتى. خىتاي

جاللاتلىرى سوۋىت پەرەس، سوۋىتنىڭ ياقلىغۇچىلار، سوۋىتنىڭ ئىشپىيونلىرى دېگەندەك قالپاقلارنى كىيدۈرۈپ باھانە تېپىپ ئۇيغۇر خەلقىنى يەنە ئوتقۇن قىلىپ، تۈرمىلەرگە سولاپ، بەشيۈزمىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇرنى يوق قىلدى. بۇ يۈزمىڭلىك تا بۈگۈنگىچە داۋام قىلماقتا. يەنى ئۇيغۇرلارنى ئۇياقتا خىتاي، بۇياقتا رۇسلار ئولتۇرۇپ تا بۈگۈنگىچە ئۆز ئازاتلىقىنى قولغا ئالالماي كەلمەكتە. سوۋىت-گېرمان ئۇرۇشى گېرمانىيە تەۋەسىگە كۆچكەندە ستالىنچىلارنىڭ يادىغا خام ئىشيا يەتكۈزۈپ بىرىدىغان ئۇيغۇرلار ۋەتىنى كەلدى. يەنى ئۇيغۇرلار كارتىسىنى يەنە بىر قېتىم ئويناشقا قارار قىلدى، شەرقى تۈركىستان خەلقى بۇلارنىڭ بۇخىل ھىلە نەيرەڭلىرىنى چۈشەنمەك تۈگۈل ئويلاپمۇ قويمىغان ئىدى، بىراق ئۇلار ئۆزى ئۈچۈن تولىمۇ مەنپەئەتلىك ئىش باشلىغان ئىدى.

شۇڭ شىسەي دېگەن خىتاي سوۋىتتىن يۈز ئۆرىگەندىن كېيىن خىتايلارغا قارشى ئۇيغۇرلارنى قوزغاش ئۈچۈن بۇ يەردىكى ئۇيغۇر، ئۆزبەك، قازاق، قىرغىز مىللەتلىرىدىن يۈزدىن ئوشۇق ئادەمنى مەخسۇس تەييارلاپ يوشۇرۇن ھالدا ئۇيغۇرلار ۋەتىنى شەرقى تۈركىستانغا ئەۋەتكەن ئىدى. بۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى خىتايلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ، خىتايلار تۈرمىدە ئولتۇرۇپ يوق قىلدى. ئەخمەتجان قاسىمىمۇ سوۋىت ئەۋەتكەن ئادەملەرنىڭ بىرى ئىدى. سوۋىت ئەۋەتكەن ئادەملەرنى خىتايلار قاماپ يوقاتقانلىقى ئۈچۈن، ستالىنچىلار 1943-يىلدىن باشلاپ شەرقى تۈركىستان خەلقىنى خىتاي ھۆكۈمرانلىرىغا قارشى قوزغاش ئۈچۈن جىددى تەشۋىق ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزبەكستاننىڭ مەركىزى تاشكەنت شەھىرىدە «شەرق ھەقىقىتى» ژۇرنىلى ۋە باشقا تەشۋىق ۋەرەقىلەرنى تەييارلاپ يۇشۇرۇن ئۇيغۇر ۋەتىنىگە ئەۋەتتى. بۇلۇپمۇ ژۇرنالنىڭ ئايرىم سەھىپىلىرىدە ئۇيغۇر خەلقى ئەزەلدىن مۇستەقىل ياشاپ كەلگەن خەلق، ئۇيغۇرلارنىڭ يېرىنى خىتايلار بېسىپ مۇستەملىكە قىلمۇالدى. ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى دۆلىتىنى قۇرۇپ مۇستەقىللىقىنى قولىغا ئېلىش كېرەك. دېگەندەك مەزمۇنلار يېزىلاتتى. بۇ ژۇرنالنى ئوقۇغان ئادەملەر سوۋىت ئەمدى راس گەپ قىپتۇ، ھەقىقەتنى دەپتۇ، ئەندى بىزنى ئالدىماس دېگەن پىكىرگە كىلەتتى. ۋەتەننى ئازات قىلىش ھەرىكىتى يالغۇز ئىلى ۋىلايىتىدىلا باشلىنىپ قالماي قەشقەردە، ئالتايدا، چۆچەك ۋىلايەتلىرىدىمۇ باشلانغان ئىدى. ئۇلارنىڭ يەتەكچىلىرى ئالتايدا موللا ئىسلام شاكۈرۈك، دەلىلخان، چۆچەكتە قاسىم ئاخۇن، باش بايلار، قەشقەردە نۇراجى، قادىر

ئاخۇن ، ھەسەن ئەپەندى ، ئىسقاقبەك ، قاسىمتاش ، سەيتبەك ، كارۋانشا ، يېڭىسادىن ئابدۇغوپۇر بەك ، يەكەندىن ئابلاجان ، ئاقسۇدىن ئەمىردىن ، قارغىلىقتىن ئابدۇخېلىل ، قۇددۇس خان ، پوسكامدىن مىرئەخمەت ، ھۇشۇربەك ، مارالبېشىدىن ئابدۇرېھىم ، ئاتۇشتىن ئابدۇللا مەخسۇم ، ياسىن ، قەشقەر شەھىردىن ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم ، ئەمەتخان مەخسۇملار ھەربىرىمىز باشلاپ بۇلارمۇ خەلقنى قوزغاش ئۈچۈن كۆچلۈك تەشۋىق ئېلىپ بارغان. گەرچە بۇلارنىڭ شارائىتى شىمالدىكىلەردەك تولۇق بولمىسىمۇ. بۇ ۋىلايەتلەردە ئۇيغۇرلار زىچ بولغاشقا بۇرۇنقى ئىنقىلاپلاردىكى قۇربان بولغان قېرىنداشلىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئۆزىنىڭ كۆرەش روھى ۋە تەييارلىقىنى كۆرسەتتى ، قىسقىسى پۈتۈن شەرقى تۈركىستان خەلقى ۋەتەننى ئازات قىلىش كۆرىشىگە تەييار بولدى.

1944-يىلى 8-ئاينىڭ بىشىدىن باشلاپ قەشقەر تاشقورغاندىن نۇراجى ، قادىر ئاخۇن ، ھەسەن ئەپەندى ، ئىسقاقبەكلەر رەھبەرلىگىدە خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قارشى قوراللىق كۆرەش باشلىنىش بىلەن تەڭ ئىلى ۋىلايىتىنىڭ نىلقا تاغلىرىدىن پاتىخ مۇسلىمۇپ ، غىنى باتۇر ، ئەكبەر باتۇر ، رەپىق بايچۇرىن ، ئۇشۇرەم ، ئوسمان ، نۇرۇم ، خەمىتلەر رەھبەرلىگىدە قۇراللىق كۆرەش باشلاندى ،

بۇ يەردە بىر يۇشۇرۇن سىرنى ئېيتىپ ئۆتمەي بولمايدۇ. جەنۇبتىكى ئىنقىلاپتا غۇلجىغا ئۇخشاش بىرەر چوڭ شەھەرنى ئازات قىلماي ، كىچىك ناھىيە تاشقورغاننى مەركەز قىلىپ ھۆكۈمەت قۇرۇشنى نېمە دەپ چۈشۈنۈش كېرەك ؟ بۇنىڭ ئارقىسىدا قانداقتۇ بىر سىر بار ئېدى. بۇ سىرنى ئۆز ۋاقتىدا رەھبەرلىرىمىز سەزمەي قالسا كېرەك.

1945-يىلى 4-ئاينىڭ 8-كۈنى غۇلجا شەھىرىدە ئون ئىككىمىڭ كىشىلىك مىللى ئارمىيە قۇرۇلغان ئېدى. مۇشۇ مەزگىلدە جەنۇبتا ئون ئۈچ مىڭ ئادەمدىن تۇرغان مىللى ئارمىيەنى قۇرۇپ چىقتى ، ھەر ئىككى تەرەپتىكى پارتىزان ئوتراتلىرىمىزنى ئۇيۇشتۇرۇپ مۇنتىزىم مىللى ئارمىيەمىزنى قۇرۇپ چىقتۇق. ئىلى ۋىلايىتىدە قۇرۇلغان مىللى ئارمىيەمىزگە گېنىرال پالىنوپنى قوماندان قىلىپ تەينىلىگەن ئېدى. جەنۇبتا قۇرۇلغان مىللى ئارمىيەگە گېنىرال ئىسقاقبەكنى قوماندان قىلىپ بەلگۈلەپ ،ھەربى تەلىم تەربىيە بېرىپ مەلۇم ھەربى بىلىمگە ئىگە قىلغان ئېدى. غۇلجا شەھىردە قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئورتا يۇلۇنۇش ، شىمالى يۇلۇنۇش ، جەنۇبى يۇلۇنۇش دەپ ئاتىلىدىغان ئۈچ فرونت بۇيىچە ئۇرۇش ئېلىپ

باربدىغان ھەربىي پىلان تۈزۈپ چىقسا، جەنۇبىي ۋىلايەتلەردىكى باسقۇنچىلارنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ئىككى فرونت بۇيىچە ئۇرۇش ئېلىپ بېرىش پىلانلانغان بولۇپ، بىرىنچى فرونت ئويتاغ فرونتى، قەشقەر شەھرىنى ئاساس قىلغان ھالدا سەككىز ناھىيەنى ئازات قىلىش. ئىككىنچىسى قىزىل تاغ فرونتى. بۇنىڭدا يەكەن، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ بارلىق ناھىيەلىرىنى ئازات قىلىش.جەنۇپ ۋە شىمالدىكى مىللى ئارمىيە قىسىملىرى شەرقى تۈركىستاننى تولۇق ئازات قىلىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇراتتى.

1945-يىلى 6-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ ئۈمۈمى يۈزلۈك ھۇجۇم باشلاندى، ئىلى ۋىلايىتىدىن گېنىرال پالنوپ رەھبەرلىگىدە ئورتا يۆنۈلۈش فرۇنتىغا بىرىنجى بولۇپ ئاتلانغان مىللى قىسىملىرىمىز باتۇرلۇق بىلەن كۆرەش قىلىپ خىتاي جاللاتلىرىنىڭ كۆچلۈك قوراللار بىلەن قوراللانغان يىگىرمە مىڭدىن ئوشۇق ئارمىيەسىنى يوقۇتۇپ ئۈرۈمچىنىڭ بوسۇغىسى بولغان ماناس دەريا سىنىڭ بويىغا يېتىپ باردى. پولكوۋنىك زۇنۇن تېيىپ، پود پولكوۋنىك ئەردى رەھبەرلىك قىلغان قىسىملار چۆچەك، قۇبۇقسار، دۇربۇجىن شەھەرلىرىنى ئازات قىلىپ ئالتاي ۋىلايىتىگە يېتىپ بېرىپ ،موللا ئىسلام شاكۈرۈك، دەلىلقانلارغا قوشۇلۇپ ئالتاي ۋىلايىتىنى تولۇق ئازات قىلدى.

قاسىمجان قەمبىرى، ئابباسۇپلار رەھبەرلىك قىلغان مىللى قىسىملار باي، قورغان ئىككى يولنى ئېچىپ ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى كونا شەھەرگە يېتىپ باردى. جەنۇپتىكى ئىككى فرونت بويىچە كۆرەش قىلغان مىللى قوشۇنلىرىمىز ئون يەتتە شەھەر، ناھىيە مەركەزلىرىنى ئازاد قىلىپ ئۆركەشتام، پامىر، قارا قۇرۇم تاغلىرىغىچە سوزۇلغان ئۇچ دۆلەتكە چېگرا تەۋەيىمىزنى دۇشمەندىن تازىلاپ خىتايلارنىڭ ھاياتىنى خەۋپ ئاستىدا قالدۇردى. بۇ يەردىكى ئۇرۇشلارغا غۇلامخان تۆرە ،ماخمۇتبەك، ئابدۇراھمانبەك، قاسىم تاش، ھاشىم ئاخۇن ۋە بىرىگادىر سەيىت بەكلەر قوماندانلىق قىلدى. بارلىق ھەربىي ئىشلارغا سوۋېتلىك ھەربىلەر يېتەكچىلىك قىلىپ تۇردى. قۇمۇل، باركۆل ئەتراپىدا سىيتباتۇر، ئۇنان باتۇرلارنىڭ ئەترەتلىرى، قۇمۇل ۋىلايىتىنىڭ بىر نەچچە ناھىيەلىرىنى ئازات قىلىپ خىتايلارنىڭ ئىچكىرى بىلەن بولىدىغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى، پۈتۈن شەرقى تۈركىستان بويىچە ئۇمۇمى ئۇرۇشقا چوڭ تەييارلىق كۆرۈلدى. ئۇچ ۋىلايەتتە مىللى قوشۇننىڭ سانى ئوتتۇزمىڭ كىشىدىن ئېشىپ كەتتى.

ئازاتلىقنىڭ بەخت قۇشى بېشىمىزغا قۇنۇشقا تەييار بولغاندا ،سوۋېت رەھبەرلىرى بىتىم دېگەن ھىلىنى ئوتتۇرغا قويۇپ ئۇرۇشنى توختىتىسەن دەپ قىستىدى ، ئۇرۇمچىدىكى بىتىم سۆھبىتى باشلىنىپ ئاز ۋاقىت ئۆتكەندە خەلقىمىزنىڭ بىتىمگە قارشى رايىغا قارىمايلا ھۆكۈمەت رەئىسى ئەلىخان تۆرەمنى ئوغۇرلاپ تاشكەنتكە ئېلىپ كەتتى. قان-تەرىمىز بەدىلىگە كەلگەن قوراللارنى يىغىۋېلىپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ستالىنچىلارنىڭ ھەقىقى ئەپتى-بەشىرىسى ئاشكارىلاندى

بىزنىڭ ئازاتلىقىمىز ئۇچۇن كۆرەش قىلىدىغان رەھبەرلەرنى يۇقاتقاندىن كېيىن 1949-يىلى 9-ئاينىڭ باشلىرىدا غۇلجا شەھىرىدە تۇرۇشلۇق سوۋېت كونسۇلى قىزىل خىتايلارنىڭ بېيجىنىدە ئېچىلىدىغان قۇرۇلتىيىغا سەپىرىدىن ئەزىز بىلەن ئالمىجان دېگەن كىشىگە تۇجى دېگەن بىر خىتاينى قوشۇپ سوۋېت ئارقىلىق بېيجىنگە ئەۋەتتى ، بۇلارنى بېيجىنىدە قىزىل خىتاي باشلىقلىرى داغدۇغىلىق كۈتۈپ ئالدى ، بۇ ئەلبەتتە ئالدامچىلىقنىڭ بېشى ئىدى.

مەن بۇ يەردە سەپىرىدىن ئۆزى ئېيتىپ بەرگەن سۆزلەرنى نەقىل كەلتۈرىمەن:

«بىز بېيجىنگە 1949-يىلى 9-ئاينىڭ 15-كۈنى باردۇق. بىزنى جۇڭگۇ خەلقىنىڭ ئۇلۇغ داھىسى ماۋ زەيدۇڭنىڭ باش كاتىۋى لىن بوچۈي باشلىق ھۆكۈمەت ۋەكىللىرى كۈتۈپ ئالدى. مەخسۇس ئۆيلەرگە ئۇرۇنلاشتۇرۇپ چوڭ ھۆرمەت بىلدۈردى ، 9-ئاينىڭ 17-كۈنى كەچتە خۇەيرىنتاڭ دېگەن زالدا ئۇيۇن كۆرۈپ ئولتارساق ماۋزەيدۇڭ مىنىڭ ئالدىمغا كىلىپ كۆرۈشتى ، مەن بۇ ئۇلۇغ داھىمزنىڭ ئۆزى ئالدىمغا كىلىپ كۆرۈشكىنىگە خوشاللىقىمدىن يۇرۇگىم يېرىلىپ كەتكىنى تاس قالدى. مەن خوش بولۇپ نېمە قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم ،شۇنداق بىر ئۇلۇغ داھى ئالدىڭغا كىلىپ كۆرۈشسە دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ زور بەخت بولمىسا كېرەك» دەپ ماختانغان ئىدى.

ئۆزىنىڭ ۋەتىنىدىن ،خەلقىدىن ۋە ئۇنىڭ ئازاتلىقىدىن بىر خىتاينى ئۆستۇن كۆرگەن سەپىرىدىننى قانداق ئىنسان دېيىشكە بولىدۇ. سەپىرىدىن ھىكايىسىنى داۋام قىلىپ:

« 9-ئاينىڭ 18-كۈنى ماۋ زەيدۇڭ چاقىردى ، جۇڭنەنخەيدىكى ئۆيگە بارساق بىزنىڭ ئالدىمىزغا ماۋ زەيدۇڭ ، لىۋ شاۋچى ،جۇئىنلەيلەر چىقىپ قارشى ئالدى. مۇنداق ئۇلۇغ ئالى ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ئالدىمىزغا چىقىپ قارشى ئالغاندا ، مۇنداق بەخت ھېچ قاچان شىنجاڭ خەلقىگە نەسىپ بولمىغان ئىدى دەپ تېخىمۇ خوش بولۇپ كەتتىم. بۇ ئۇلۇغ داھىلار قىممەت ۋاختىنى ئايمايلا شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھايات كەچۈرىشى ،

تۇرمۇش ئەھۋالىنى سوراپ بىر نەچچە سائەت سۆھبەت ئۆتكۈزدى ، ئەخمەت ئەپەندى ئابدۇكېرىملەرنىڭ ھادىسىگە ئۇچراپ قازا بولغانلىقىغا قاتتىق ئىچىندى. ئەخمەت ئەپەندىنى ياخشى بىلمەيدىكەنمىز ، ئابدۇكېرىمنى دۇك بۇۋا ئارقىلىق ياخشى بىلگەن ئىدۇق. ئەقىللىق ئۆتكۈر ، زېرەك ، قابىلىيەتلىك يىگىت ئىكەن ، ۋەتەننىڭ ئازاتلىق يولىدا قۇربان بولدى. بۇنى ېيكى جۈگگۈ خەلقى ھېچ قاچان ئۇنتمايدۇ دېگەن ئىدى.

كومپارتىيە رەھبەرلىگىدە قۇرۇلىدىغان يېڭى جۈگگۈ ھۆكۈمىتىنى قۇرۇش يېغىنى 9-ئاينىڭ 21-كۈنى سائەت يەتتىدە جۈگنەنخەينىڭ خۇەيرىنتاك دېگەن زالىدا ئېچىلدى. ماۋجۇشى سۆزگە چىققاندا ماگا زالنىڭ ئىچى بىرخىل يوروق نۇرغا تولغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى ، ماۋجۇشى ناھايىتى قىممەتلىك سۆزلەرنى سۆزلىدى. نۇۋەت يېتىپ شىنجاڭ خەلقى نامىدىن مىنى سۆزگە تەكلىپ قىلدى. مەن يىغىننى تەبرىكلەپ بولغاندىن كېيىن جۈگگۈ كومپارتىيەسىنىڭ قارارلىرىنى شىنجاڭ خەلقى چىن دىلى بىلەن قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى ئازاتلىققا تەشنابولۇپ تۇرغانلىغىنى سۆزلەپ ، شىنجاڭ تولۇق ئازاتلىققا چىقمىدى ، شۇنىڭ ئۈچۈن جۈگگۈ كوممۇنىستلار پارتىيەسىدىن ، پارتىيە رەھبەرلىگىدە قۇرۇلۇاتقان يېڭى ھۆكۈمەتتىن ، شەخسەن ماۋجۇشى جاناپلىرىدىن ئۆتۈنۈپ سورايدىغىنىم ، شىنجاڭغا چاپسانراق ئازاتلىق ئارمىيەنى ئەۋەتىپ شىنجاڭنى پاتراق ئازاتلىققا چىقارساق ، بۇ يالغۇز مېنىڭ تەلىبىم بولۇپلا قالماي بارلىق شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۈزۈن يىللاردىن بېرى كۈتكەن ئارزۇ-ئارمانلىرى دېگەن ئىدىم ، پۈتۈن زال زىل-زىلىگە كېلىپ ھەممىسى ئورنىدىن تۇرۇپ گۈلدۈرۇس ئالقىشلار بىلەن مېنىڭ سۆزۈمنى قارشى ئالدى. يەنى قوبۇل قىلدى. مەن سۆزۈمنىڭ ئاخىرىدا داھىمىز ماۋجۇشىغا شىنجاڭ خەلقىنىڭ سوغىسى دەپ دۇپپا بىلەن تون كىيگۈزگەن ئىدىم ، زالنىڭ ئىچى ھايا-جانغا تولۇپ جاۋاك ئۈستىگە جاۋاك چىلىنىپ خوشاللىق ئۈستىگە خوشاللىق يېكراپ كەتتى» ،

سەيپىدىننىڭ بۇ سۆزلىرىگە پولكوۋنىك ئىمىنوپ بەك خوش بولدى ، پولكوۋنىك ھاسانوپ قويۇق قارا بۇرۇتىنى تولغاپ قويۇپ چىشىنى غىجىرلاتتى ، مەن بۇ ئىككى پولكوۋنىكدا يۇز بەرگەن ئۆزگۈرۈشلەرنى كۆرۈپ يەرگە قاراپ ئويلۇنۇپ تىنچ ئولتاردىم. سەيپىدىن سۆزىنى تۈگۈتۈپ بىر قارا پاپكىنى ئېچىپ ئىچىدىن ئۈچ دەپتەر بىلەن ئۈچ ئاتوم قەلەم دەيدىغان قەلەم چىقىرىپ ئۈچىمىزگە سوغا قىلدى.شەرقى تۈركىستانىنىڭ خوتەن شەھىرىدە ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىزنىڭ چۈھر قوللىرىدا يېپەكتىن توقۇلغان

بەقەسەمدىن تىكىلگەن تون بىلەن ئەزىز قەشقەر ئايالىرىنىڭ نازۇك قوللىرى بىلەن گۈل بىسىپ تىكىپ چىققان دوپپىغا ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنىڭ تەقدىرىنى ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىقىنى قوشۇپ جاللات قان ئىچەر ماۋزەيدۇڭغا سوغا قىلغان سەپىدىن تاشاخۇن بالىسىنى قانداق قىلىپ ئۇيغۇر پەرزەندى دەپ ئېيتىشقا ئادەمنىڭ تىلى بارىدۇ؟بۇنىڭ خۇلاسىسىنى خەلقىمىز بىر كۈنلىرى يېزىپ چىقىپ ئاشكارە قىلىدۇ.

مۇشۇ كۈنلەردە تىل تېپىشقان سوۋېت بىلەن خىتايلارنىڭ رەھبەرلىرى سەھنە ئارقىسىدا تۇرۇپ ئۇچ ۋىلايەتكە تاتار ئەسەت ئىسقاقۇپنى غوجايىن قىلىپ قويدى. قالغان يەتتە ۋىلايەتكە تاتار بۇرھان شەھىدىنى غوجايىن قىلىپ ،ئىككى تاتار گۇپپاكچىنىڭ قولىغا زىمىن ئىگىسى ئۇيغۇرلارنىڭ تەقدىرىنى تۇتقۇزۇپ قويدى.

ئىككى قىزىل ئىمپېرىيەنىڭ جىدەل-ماجىرالىرى

1960-يىللاردىن باشلاپ سوۋېت خىتاي مۇناسىۋىتى ناچارلىشىشقا باشلىدى.خىتاي ھاكىمىيىتى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بارلىق ھەربى ، مەمۇرى ، تېخنىك خادىملىرىنى تامام ھەيدەپ چىقاردى. سوۋېت ئۇزۇن يىللاردىن بىرى قەشقەر ، غۇلجا ،چۆچەك ،ئالتاي ، ئۇرۇمچى شەھەرلىرىدە كونسۇلخانىلىرىنى تۇتۇپ كەلگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى يېپىپ خادىملىرىنى ھايداپ چىقاردى. 1966-يىلىغا بارغاندا خىتايلارنىڭ سوۋېت بىلەن مۇناسىۋىتى تېخىمۇ كەسكىنلىشىپ رادىئو تىلمۇنزوردا بىر-بىرىنى يامانلاپ سىياسى كۆرەش قىلغان بولسىمۇ بۇنىڭ ئاخىرى بېرىپ چىگىرادا قوراللىق تۇقۇنۇشقا ئايلاندى. بۇ ئىككىسىنىڭ جىدەل ماجراسىنىڭ دەردىنى يەنە بىچارە ئۇيغۇرلار تارتتى. سوۋېت پەرەس ، چەتكە باغلانغان ئونسۇر ، شيۇجىكچۇيىچى دېگەندەك بۇھتانلارنى چاپلاپ مىڭلاپ ئۇيغۇرلارنى قاماقتا ئېلىپ پالاپ ، ئۆلتۈرۈپ يوقاتتى. ئىچكىرىدىن ئارقىسى ئۇزۇلمەي مىليونلىغان خىتاي كۆچمەنلىرىنى ئېلىپ چىقىپ ئورۇنلاشتۇردى. ئون مىڭلىغان ئۇيغۇر زىيالىلىرى ، خىزمەتچىلەر ۋە يېڭىدىن ئۇقۇش پۈتتۈرگەن ياشلار ئىشسىز ، يۇز مىڭلىغان ئاددى خەلق ئۆي ، جاي ، سۇ ، ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ ھايات كەچۈرۈش مۇشكۈل بولۇپ قالدى ، مۇشۇنچىلا زۇلۇم سىتەملەرنى ئاز كۆرگەندەك بۇلارنىڭ بىراقلا قەنىنى شۇراپ يوق قىل دېگەندەك ، ئۆز ئىلىدە نەچچە يۈز مىڭ ياش

كاللا كسەرلەرنى ۋەھشى يىرتقۇچ قىلىپ تەربىيەلەپ ئۇيغۇرلار ۋەتىنىگە ئەكىلىپ مەدەنىيەت ئىنقىلابى دېگەن دۇنيادا بۇلۇپ باقمىغان فاشىستلىق ھەربىكەتنى يۈرگۈزۈپ، جاپادا ياشاۋاتقان بىچارە خەلقىمىزنى ئۇرۇپ-سوقۇپ، بۇلاپ-تالاپ قىيناپ ئۆلتۈرۈپ، ئاچلىقتا ئىشلىتىپ، خورلاپ ئىككىنچى باش كۆتەرمەس قىلىپ قويدى.

شۇنداق بولسىمۇ ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ ئەركىنلىگى ئۈچۈن بولغان كۆرەشنى توختاتقىنى يوق، توختاتمايدۇ ۋە كىلەچەكتىمۇ داۋام قىلىدۇ.چۈنكى بۇ ھەقلىق كۆرەش، ھۆرلۈك ئۈچۈن قىلغان كۆرەش.

1965-يىلىغا قەدەر قىزىل خىتايلارغا ئىشىنىپ ئۇلارنىڭ يۈمشاق دىۋانلىرىدا ئولتارغان ئەسىرەت ئىسقاقۇپ، مەمتىمىن ئىمىنوپ، ئابدۇللا زاكىروپقا ئوخشاش ئونلىغان گۇڭپاڭچىلار ئۆز خاتالىرىنى تونۇغان بولسىمۇ سەيپىدىن، ساۋدانوپ، زايىر سادىروپلار يۈمشاق شاپالاردىن چۈشكىسى كەلمەي ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە قىزىل خىتايلارغا سادىق خىزمەت ئۆتەپ كەلدى.

ئازات شەرقى تۈركىستان مىللى ئارمىيەسىنى قىزىل خىتايلارغا تۈتۈپ بەرگەن چوڭ خىزمەتلىرى ئۈچۈن پولكوۋنىك لېسكىن بىلەن پولكوۋنىك مەرغۇپنى قىزىل خىتايلار بىجىنگە ئاپىرىپ گېنىراللىق ئۇنۋان بېرىپ ماددى مۇكاپاتلار بىلەن مۇكاپاتلىدى. بۇ گېنىراللار مىللى ئارمىيەنىڭ قوللىدىكى قوراللارنى قىزىل خىتايلارغا يىغىپ بېرىپ ئۆزلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيەسى قىلىپ قويۇپ، جىسمانى ئەمگەك قىلدۇرۇپ كۆچىدىن پايدىلىنىدىغان ئارمىيەگە ئۆزگەرتىپ بېرىپ ئۆزلىرى سوۋېتكە كېتىپ ھاياتىنى ساقلاپ قالدى.

1966-يىلىغا كەلگەندە ئۇرۇمچىدە بىر توپ زىيالىلار توختى قۇربان (شىنجاڭ گىزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى)،نىياز ئۆمەر (ئاۋتونوم رايونلۇق پارتكوم مالىيە سودا بۆلۈم باشلىغى)لەرنىڭ تەشەببۇسى بىلەن 1944-يىلى غۇلجىدا قۇرۇلغان شەرقى تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىپ، شەرقى تۈركىستان خەلق ئىنقىلابى پارتىيەسىنى قۇرۇش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرىدۇ. ئۇلارنىڭ سەپداشلىرى كۈندىن كۈنگە كۆپەيىدۇ.بۇ جاغدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەنپەئەتىنى قۇربان قىلىشتا چوڭ رول ئوينىغان ئەسىرەت ئىسقاقۇپ، مەمتىمىن ئىمىنوپلار ئۆز گۇناللىرىنى خەلق ئالدىدا ئاقلاش ئۈچۈن بۇلارمۇ تەشكىلاتقا كىرىدۇ.

1967-يىلى ئۇرۇمچىدە ۋەتەننى قىزىل خىتايلاردىن ئازات قىلىش ئۈچۈن شەرقى تۈركىستان خەلق ئىنقىلابى پارتىيەسى ئورگىنىنى قۇرۇپ چىقىپ ، بۇ پارتىيە تەشكىلاتىغا كوللېكتىپ هالدا رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن بىرىۋ ئەزالىرىنى بىكىتىپ چىقىدۇ. بىرىۋ ئەزالىقىغا تۇختى قۇربان ، نىياز ئۆمەر ،ئىمىنوپ مەمتىمىن ، ئەسئەت ئىسقاقۇپ ، ئابدۇللا زاكىر ، ئېدرىس مۇتەللىپ ، قاسىم جىلانۇپ ، هامۇت ، ئىبراهىم تۇردى ، ئابدۇرېهىم ، هوشۇر قارىلار تەيىنلىنىپ نىزامنامىدا تۆرت چوڭ مەسلىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى قارار قىلغان.

بىرىنچى ؛ پارتىيەنىڭ شۆبىلىرىنى شەرقى تۈركىستانىنىڭ بارلىق ۋىلايەت ، شەھەر ،ناهىيە ۋە يېزىلىرىدا قۇرۇپ چىقىش.

ئىككىنچى تارقىتىۋېتىلگەن مىللى ئارمىيەنى قايتىدىن قۇرۇپ چىقىش ، مەخپىيەتلىكنى مەھكەم ساقلاش.

ئۈچىنچى ئۇمۇمى خەلق هىمايىسىگە ئىگە بولۇپ ، يۇشۇرۇن هالدا كۆرەشكە تەييارلىق كۆرۈش.

تۆرتىنچى ۋەتەننىڭ بارلىق تەۋەسىدە بىر مەزگىلدە قوزغۇلۇپ ، خىتايلارنىڭ قولىدىكى قوراللارنى تارتىپ ئېلىش.

شەرقى تۈركىستان خەلق ئىنقىلابى پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ قۇرۇلۇشى زېمىن ئىگىسى بولغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاھۇ زارىنىڭ چىكىدىن ئاشقانلىقى ، ئىككى ئەرزدىرهانىڭ پۈتمەس-تۈگىمەس زۇلۇم سىتەملىرىدىن قۇتۇلۇشىنىڭ بىر چارە تەدبىرى.ئۆز خەلقىنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىنى بىرلەشتۈرۈپ زۇلۇمدىن قۇتۇلۇشنىڭ بىر يولى ئېدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەر ئايال ، ياش ، قېرى ، زىيالى ، كادىر ، ئىشچى ، دېھقان بىرلىشىپ ، ئازات ، مۇستەقىل ياشاشنىڭ كاپالىتى بولغان خەلق ئىنقىلابى پارتىيەسىنى قۇرۇپ چىققان ئېدى ، خەلقىمىز ئاق كۆڭۈل ، مېهماندوستلىقىدىن ، ئۇيغۇر باشقىلارغا ئىشىنىشتىن ئاچچىق ساۋاقلارنى ئالغان ئېدى. پەقەت ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئۆز تەقدىرىنى هەل قىلمىسا دۇنيادا بىزگە ياردەم قىلىدىغان خالىس دۆلەت يوقلىقىنى چۈشۈنۈپ يەتكەن ئېدى. ئىنقىلابى خەلق پارتىيەسى ئۆز نىزامنامىسىغا بىنائەن هۇشيارلىق بىلەن ، مەخپىيەتلىكنى چىڭ ساقلاپ 1967-يىلى ئاپرىلغىچە پۈتۈن شەرقى تۈركىستانىنىڭ هەممە شەھەر ناهىيەلىرىدە ئۆز بۆلۈمچىلىرىنى قۇرۇپ چىقتى. كۆرەشكە ئاتلىنىشقا تەييار ياش

ۋەتەنپەرۋەر ئوغۇل قىزلارنىڭ سانى كۆپۈيۈپ ، رۇيخەتكە ئىلىنغان ئەزالارنىڭ سانى ئاتمىش مىڭدىن ئېشىپ كەتتى.

قەشقەر شەھىرىدە قۇرۇلغان شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابى پارتىيەسى ئۇرگۇنىدى مىللى ئارمىيە سېپىدىن بوشانغان ئوفىتسېرلەر قۇرۇپ چىققان بولۇپ ، بۇلارنىڭ پائالىيەتلىرى ھەربىي تۈزۈم قائىدىسىگە ئاساسەن تۈزۈلگەن ئىدى. پارتىيە ئورگىنىدا قۇشۇمچە ھەربىي قوماندانلىق ئىشتابى قۇرۇلغان بولۇپ ئاخۇنۇپ ئەخمەت قوماندان ،مىجىت ھىلىم كومىسار بولۇپ تەيىنلىنىپ ، بۇلار قىزىل خىتايلار ھەربىي سەپتىن بوشاتقان جەڭچى ئوفىتسېرلەرنى جەلىپ قىلغان ئىدى. قوماندان ئەخمەت بىلەن كومىسار مىجىت ھىلمىنى مەن 1947-يىلى غۇلجىدىكى ھەربىي مەكتەپتە مۇدىر ۋاقتىمدا تەربىيەلەپ چىققان ئوفىتسېرلەردىن بولۇپ ھەر ئىككىسى بىلمەيدىغان ، ھەربىي مەكتەپنى ئەلا باھا بىلەن تاماملىغان ئۇتكۇر ، قابىلىيەتلىك ئوفىتسېرلەردىن ئىدى.بۇلارنىڭ سىپىگە قوشۇلغان ئادەملەرنىڭ سانى ھەققىدە تولۇق مەلۇمات يوق ، بۇلاردىن ئۇرۇشتا ئوق تېگىپ يۇشۇرنۇپ قالغان خالىق ھاجىنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە ،بۇلارنى سانى بەشمىڭدىن ئارتۇق بولۇپ بۇلاردىن 250جەڭچى ، ئوفىتسېرلەر ھەر قايسى ئۆزئالدىغا قورال تېپىپ قوراللانغان ۋە پۈختا تەييارلىق قىلىشقا باشلىغان. شۇ چاغدا قەشقەر پەيزىۋاتتا 300 دەك ياش ئۇيۇشۇپ ياشلار تەشكىلاتى دېگەن نام بىلەن تەشكىلات قۇرۇپ قىسمەن قۇراللانغان ھالدا ئاخۇنۇپلار بىلەن بىرلەشكەن. ئۇلاردىن باشقا قىزىل خىتايلار ھەربىي سەپتىن بوشاتقان 39-پولۇك جەڭچى ئوفىتسېرلىرىدىن ئۇمۇمەن جەنۇبى ۋىلايەتلەردىكى ھەربىي سەپتىن بوشۇتۇلغان ئوفىتسېر جەڭچىلەرمۇ ئۆزلىرى ياشاۋاتقان شەھەرلەردە ئۆز ئالدىغا يۇشۇرۇن تەشكىلات قۇرۇپ چىققانلىقى مەلۇم.

1968-يىلى شەرقىي تۈركىستان بويىچە خەلق ئىنقىلابى پارتىيەسىنىڭ پائالىيىتى كۈندىن كۈنگە كەڭىيىپ ئەزالىرىنىڭ سانى 70مىڭ كىشىدىن ئېشىپ ، يۇشۇرۇن پائالىيەتتىن ئوچۇق كۆرەش مەيدانىغا ئاتلىنىشقا ھازىرلىق كۆرىۋاتاتتى. بۇلارنىڭ جىددى تەييارلىنىشىغا سوۋېت كومپارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىرى تۈرتكە بولدى. خىتاي ، سوۋېت ئىككى قىزىل ئىمپېرىيەلەرنىڭ مۇناسىۋىتى كەسكىنلىشىپ ،خىتايلار چىگرا مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىپ شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرى بىلەن بولغان چىگرالىرىغا يېرىم مىللىئوندىن ئارتۇق ئارمىيەسىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ئىغۋا

تارقىتىشقا باشلىدى. بۇلاردىن باشقا قىزىل خىتايلار چىتا ، خاباروۋسكىي ، دامانسكىي چىگىرالىرىدا قوراللىق توقۇنۇشلارنى ئۇيۇشتۇرۇپ بەزى چىگىرالاردا يۇز چاقىرىمغىچە بېسىپ كىردى. خىتايلارنىڭ بۇنداق ھەرىكەتلىرىگە قارشى سوۋېتلەرمۇ تانكا ، كاتيۇشالارغا ئوخشاش زامانىۋى ئېغىر قوراللىرىنى يۆتكەپ چىگىرالىرىنى ، كۆچەيتتى ، بۇ ئىككى قىزىل ئىمپېرىيەنىڭ سىياسى ۋە قۇراللىق توقۇنۇشى كۈندىن كۈنگە كۈچۈيۈشكە باشلىدى. قىزىل خىتايلار يالغۇز ئوتتۇرا ئازىيادىلا بۇنداق ھەرىكەتلەرنى قىلىپلا قالماي ، كامبودژىلاردىمۇ قالايمىقانچىلىق چىقىرىپ سوۋېت ئىمپېرىيەسىنىڭ دىققىتىنى ئۆ تەرەپلەرگىمۇ بۆلدى. سوۋېتلەر مەخسۇس شەرقى تۈركىستان ئۇيغۇرلار ۋەتىنىگە قارىتا ۋەتەننى قۇتقۇزۇش رادىئو ئاكلىتىش ئۇيۇشتۇرۇپ ، خىتايلارنىڭ ئىغۋالىرىغا قارشى تۇرلۇك خەۋەرلەرنى بېرىشنى كۈچەيتتى ، بۇنىڭغا قارشى خىتايلارمۇ ئۇچ تۈرپان تاغلىرىدا رادىئو ئىستانسىيە قۇرۇپ سوۋېتكە قارشى ئىغۋا تارقىتىشقا باشلىدى. ۋەزىيەت كەسكىنلەشتى ، خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ بۇ خىل ھەرىكەتلىرى سوۋېتكە قارشى ئۇرۇش ئېچىش ئۇچۇن بولماي .ئۇيغۇرلار ۋەتىنى شەرقى تۈركىستانغا قارىتا تۈزۇپ چىققان چوڭ پىلانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۇچۇن قىلغان چارە تەدبىرلىرىنىڭ بىرى ئىدى. خىتايلار سوۋېتكە ھۇجۇم قىلسا يېڭىلىپ قىلىشنى ئويدان بىلەتتى. بۇ پەقەت پۈتۈن شەرقى تۈركىستان خەلقى بىرلىكتە كۆتۈرۈلسە سوۋېتنىڭ ياردەم بېرىشنى توسۇش ئۇچۇن قىلىنغان ئىشلار ئىدى. گەرچە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىقى بىلەن شەرقى تۈركىستانىنىڭ تەقدىرىنى ستالىن ماۋزەيدۇڭغا تاپشۇرغان بولسىمۇ ستالىن ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئورنىنى ئېگىلىگەن سوۋېت رەھبەرلىرى بولۇپمۇ خرۇشوپ دەۋرىدە ستالىننىڭ خاتالىقلىرىنى ئىجىپ تاشلاپ ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق ھەرىكەتلىرىنى ياقلاپ چىققان ئىدى. خرۇشوپ ئۆلگەندىن كېيىن خىتايلار بىلەن سوۋېتلەر مۇناسىبىتى بىر ئاز يۇمشاشقا باشلىدى. دۇنيادا ھىچبىر دۆلەت ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىقى ئۆچۇن كۈيۈنمىدى. مەيلى بىزنىڭ دىنى قېرىنداشلىرىمىز مۇسۇلمانلار بولامدۇ ، ياكى بىزنى ئاتا تۇرك دەيدىغان تۈركى قېرىنداشلار بولامدۇ ، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سالىدۇ.

1967-يىلى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدە تەشكىل تاپقان شەرقى تۈركىستان خەلق ئىنقىلابى پارتىيەسى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىدا قۇرۇلغان ئەڭ چوڭ تەشكىلاتلارنىڭ بىرى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. 1969-يىلنىڭ ئاخىرىدا قەشقەردە قوراللىق كۆرەشكە تەييارلىنىۋاتقان ئىنقىلاپچىلارنىڭ ئىچىدىن ۋەتەن خائىنى چىقىپ تەشكىلاتنىڭ پائالىيەتلىرىنى قىزىل

www.uyghurkitap.com

خىتايلارغا يەتكۈزىدۇ ، بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان تەشكىلات رەھبەرلىرى قەشقەر شەھىرىدە تۇرۇپ خىتايلارغا تاقابىل تۇرالماسلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ سوۋېت چېگرىسىغا يېقىن جايدا كۆچ توپلاپ كۆرەش باشلاش ئۈچۈن پەيزىۋاتلار ناھىيەسىگە ئورناشقان ياشلار تەشكىلاتىغا مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ ئۆزلىرى قوراللىق تەييارلانغان ئادەملەر بىلەن ئاتۇش تەرەپكە قاراپ يولغا چىققان.

شۇ چاغدىكى تەشكىلات ئەزالىرىدىن بىرى بولغان خالىق ھاجى ماكا مۇنۇلارنى ئېيتىپ بەردى:

ئەگەر بىز قەشقەردە تۇرۇپ قوزغالساق خىتايلارغا تەڭ كېلەلمەيتتۇق ، ئۇزىمىزنى قۇتقۇزۇپ قالساقمۇ باشقا ئەزالارنى ۋە پەيزىۋاتتىكى ياشلار تەشكىلاتىنى قۇتقۇزۇپ قالالمايتتۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز پەيزىۋاتتىكىلەر بىلەن قوشۇلۇپ ، ئاقچى تاغ ئىچىگە ئورۇنلاشساق بىر چوڭ ئەترەت بولاتتۇق ، ئۇ يەرگە يەرلىشىپ قالغان قىرغىزلارمۇ بىزگە يارەدەم قىلاتتى.سوۋېتتىن يارەدەم ئېلىشقىمۇ قۇلاي ئىدى. ئۇچ تۈرپاندىكىلەرمۇ كېلىپ بىزگە قوشۇلاتتى. تاغ ئىچىدە خىتايلارغا بوزەك بولماي كۆچ توپلاشقا ئىمكان بولاتتى.ئەنە شۇ مەقسەتلەر بىلەن ئاتۇشقا باردۇق. ئاتۇشتا بىر توپ ئەزالار بىزنى كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن ، قوراللىرىمىزنى ماشىنا ئىچىگە بىكىتىپ ماكىغان ئىدۇق.بىزنىڭ قولىمىزدا دۇتار تەمبۇرگە ئوخشاش سازلار بار ئىدى ،بىرەرسى سوراپ قالسا تويغا كېتىۋاتىمىز دەپ ئېيتماقچى بولدۇق. بىزنىڭ ئارقىمىزدىن خىتايلارنىڭ قوغلاپ كەلمىگىنىنى قاراپ بىزنىڭ يولغا چىققىنىمىزنى خىتايلار بىلمەي قالسا كېرەك دەپ ئويلۇدۇق ، بىز ئولتۇرغان ماشىنا ئۈستى ئوچۇق يۈك ماشىنىسى بولغاشقا بىزنى ھەممە كۆرۈپ تۇراتتى. بىزنىڭ كۇندۇزى يولغا چىققانلىقىمىزنىڭ سەۋەبى ، ئەگەر بىز يەنە ئىككى سائەت كېچىكسە يولغا چىققان بولساق خىتايلارنىڭ بىزنى قولغا ئېلىشى ئىنىق ئىدى. بىز چوڭ تاش يول بىلەن مىڭىپ كاتايلاققا بارساق ، پەيزىۋاتتىكى ئادەملەر تىخى يېتىپ كەلمەپتۇ. چوڭ يول ئۈدۈل ئاقسۇغا باراتتى ، بىز شىمال تەرەپتىكى ئىگىز پەس يول بىلەن مىڭىپ تاغ ئىچىگە كىردۇق. تاغ ئىچىگە كىرىپ ئەمدى بىزنى دۈشمەنلەر قولغا چۈشۈرەلمەيدۇ دەپ ئويلاپتۇق ، ئەپسۇس بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى ۋەتەن ساتقۇچلار ئاللاقاچان بىزنىڭ پىلانىمىزنى بىلىپ ئېلىپ خىتايلارغا مەلۇمات بېرىپ تۇرغان ئىكەن. قىزىل خىتايلار بىزنى تۇتۇش ئۈچۈن قەشقەر يېڭى شەھەردىكى ھەربىلىرىنى ئۈەتمەي ئۇچتۇرپان بىلەن قاراجول چېگرا ئەسكەرلىرىنى تاغ ئىچىدىكى تار يولنىڭ ئىككى چىتىگە

ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئىكەن. بىز بۇ يەرگە يېتىپ كېلىشىمىز بىلەن ھۇجۇم قىلدى ، بۇ كۈتۈلمىگەن ھۇجۇمدىن تەنتىرەپ كەتمەي ،ئۆزىمىزنى ئوڭشاپ ئېلىپ چوڭ تاشلارنى پانا قىلىپ بىزمۇ ھۇجۇمغا ئۆتتۇق. بىزنىڭ 250دەك ئادىمىمىز بولغىنى بىلەن يۈزدەك ئادەمدە قورال يوق ئىدى. خىتايلاردا پۈلىموت چىق ئىكەن ، بىزدە پەقەت بىرلا پۈلىموت بار ئىدى. بىزنىڭ ئىچىمىزدە ئىلى ئىنقىلابىنىڭ ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان تەجرىبىلىك جەڭچى ئوفىتسېرلەر كۆپ بولۇپ ، جەڭنىڭ سىرلىرىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا بىز كۆپ خىتايلارنى چىقىمغا ئۇچراتقان بولساقمۇ خىتايلار بىرى ئۆلسە ئونى پەيدا بولاتتى. خىتايلار ھۇجۇم قىلغاندا بىزدىن بىر قانچە قوراللىق ، قورالسىز ئادەملىرىمىز چىقىم بولدى. بىز ئوبدان ئورنۇشۇپ ئالغاندىن كېيىن خىتايلاردىن كۆپ چىقىم بولدى. بىزنىڭ چاقماق ژېگىتلىرىمىز ئۆلگەن خىتايلارنىڭ قوراللىرىنى ئىلىۋالاتتى. ئۇرۇش ئۆچ سائەتتەك داۋام قىلدى.بىزنىڭ ئوقىمىز تۈگەپ تەنتىرەپ قالدۇق ، شۇ پەيتتە ماڭا ئوق تېگىپ يېتىپ قالدىم ، ئۇقى تۈگىگەن بالىلارمۇ خىتايلارنىڭ قولىغا تىرىك چۈشمەي پانالىق جايلارغا يۈشۈرۈنغانلارمۇ بولدى. بەزى بالىلىرىمىز خىتايلارنىڭ قولىدىكى قوراللارنى تارتىپ ئالمەن دەپ ژۇگرەپ كېتىپ بېرىپ شېھىت بولدى. يېتەرلىك قورال بولمىغانلىقتىن ئۇرۇشتا غەلبە قىلىش تەس ئىكەن ، مەن ئۆز ھەلەكچىلىگىم بىلەن بولدۇم ، بىزدە گىرانات ئاز ئىدى ، ئۇمۇ تۈگىدى ، خىتايلار ئۈستىمىزگە گىرانات تاشلاپ بىزنى قىرىپ تاشلىدى. خىتايلار بىزنىڭ ئۆلۈك ياتقان يالىلىرىمىزغىمۇ بىرنەچچە ئۇق ئاتاتتى. مەن بۇنى كۆرۈپ سۈرۈلۈپ ئۆلۈك ياتقان ئۈچ خىتاينىڭ يېنىغا بېرىپ قالدىم ، قانداق ئەقلىمگە كەلسە قالغىنىنى ئۈزەممۇ بىلمەيمەن ، دەرھال بىر خىتاينىڭ كىيىمىنى يەشتۇرۇپ ئۈستىمگە كىيىپ ئالدىم ، ئۆزەمنىڭ كىيىمىنى ئۇ خىتاينىڭ ئۈستىگە تاشلاپ قويدۇم. مىلتىقىمنىمۇ تېگىشىپ ئالدىم.مېنى خىتايلار تۇنىماي قالدى. ئەجىلىم يۇتمەپتىكەن ، ھايات قالدىم. بىز خىتايلارنىڭ قولىغا تىرىك چۈشمەسلىككە ۋەدىلەشكەن ئىدۇق. ئاخۇنۇپ يالغۇز قىلىپ گىرانانىنى پارتىلىتىپ شېھىت بولدى. بىزدىن بىرمۇ ئادەمنى تىرىك قويماي قىرىپ تاشلىدى. مېنى خىتايلار ئوق تەككەن خىتايلار بىلەن بىللە ماشىنىغا سېلىپ كاتايلاققا كېلىپ ماشىنا توختىغاندا يۈشۈرنۇپ قىلىپ قۇتۇلدۇم ،ئەگەر شەھەرگە ئېلىپ بارغان بولسا ئىشىم چاتاق ئىدى.

مەن پەيزىۋاتتىكى ياشلار تەشكىلاتى قانداق بولدى دەپ سورۇدۇم ،

مېنىڭ بۇ جان جىگەر دوستلۇرۇم ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن ئەزىز جېنىنى ئايىماي خەلقىمىزنى قانخور خىتايلارنىڭ ۋەھشى زۇلۇمىدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن چەك مەيدانلىرىدا باتۇرلارچە جەڭ قىلىپ مەرتلەرچە شەھىت بولدى. ئۇلار ۋەتەن ئالدىدا، خەلق ئالدىدا ئۆز بۇرچىنى پاك ئادا قىلغان ۋەتەن ئوغلانلىرى. دەپ سۆزلىگى داۋاملاشتۇردى خالىق هاجى؛ بىزلەر تاش سانسىاق بۇ شۇم ئايىاق باسقۇنچى خىتايلار بېيجىنىدىن قۇم ساناشنى ئۇڭۇنۇپ كەلگەن ئىكەن. بىزلەر شەھەردىن يولغا چىقىپ پەيزىۋاتقا بارماي تۇرۇپ ،تەشكىلات باشلىقى ئابدۇكېرىم بىلەن بىرقانچە رەھبەرلەرنى قولغا ئالغان ئىكەن. ئۇلار تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ تېزىمىنى يۇشۇرۇپ قويۇپ بىزنىڭ ھىچ قانداق ئەزالىرىمىز يوق ، بىز مۇشۇ بىر قانچە ئادەم دەپ ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرىدۇ. ئېنىق خەۋەرلەرگە قارىغاندا ، پەيزىۋات ياشلىرىدىن بەشيۈز ئادەمنى قاماققا ئالغان ، سوراق قىلغاندا بىزھىچقانداق تەشكىلات -مەشكىلات دېگەننى بىلمەيمىز ، ئۇنى كىم قۇرغان ، كىم ئەزا بولغانلىرىمۇ بىلمەيمىز ، دەپ ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرىۋالىدۇ ، ئاخىرى بۇلارنى تارىم بويىدىكى جازالاگېرغا ئېلىپ بېرىپ قامايدۇ. تارىمدا جازا لاگېرى بەك كۆپ. بۇ يەرلەرگە ئادەم بارالمايدۇ ، دەريا غا يېقىن يەرلەرگە چوڭ باغلارنى قۇرۇپ دەريادىن سۇ ئېلىپ زىرائەتلەرنىمۇ تېرىيدۇ. بۇ زىرائەت مەيدانلىرىدا ، باغلاردا خىتاينىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلىرىدىن ئەكەلگەن جىنايەتچى كاللا كىسەر ،ئوغرى باندىتلاردىن بىر مىليون ئىككى يۈزمىڭ خىتاي بارلىقى ئىنىق ، بۇنى بىز ئەشۇ لاگېرلىرىدىن قىچىپ كەلگەن ئادەملەردىن ئاڭلىدۇق. ئەشۇ تېرىلغۇ مەيدانلىرىدا ، باغلاردا ئىشلىتىۋاتقان ئۇيغۇرلارنى قىشتا قاتتىق سوغ ، يازدا قاتتىق ئىسسىق ، ئېغىر ئەمگەك بىلەن قىيناپ ئۆلتۈرۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ تۇرىمىز. تەشكىلات باشلىقى ئابدۇكېرىم ئەمدى يېگىرمە بىر ياشقا كىرگەن ئۇيلەنمىگەن يېگىت ئېدى. بۇ يېگىت ھازىرمۇ شۇ يەردە سولاقتا ، ئۇنى ئەزالىرىنىڭ تىزىمىنى بەر دەپ ئۇرۇپ قىينىاپ ،پۈت قوللىرىنى سۇندۇرۇپ پالەچ قىلىپ قويۇپتۇ. ئۇزى ماڭالمايدىكەن ، بىر قولى ھەم ئىشلىمەيدۇ.بىللە يانقان دوستلىرى ئۇنى كىچىك بالىنى تۇسقاندەك توسۇپ قويىدىكەن. ھەپتىدە بىر قېتىم تالاغا ئېچىقىپ ئاپتاپىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويىدىكەن. ئۇ ئەگەر قورۇدا بىرەر خىتاينى كۆرۈپ قالسا ھەي جاللات ،سەنلەر بىزنى ئالداپ بىسىپ ئېلىشتىڭ ، ۋەتەن بىزنىڭ ، ۋەتىنىمىزدىن چىقىپ كېتىش ، كەلگەن يېرىڭگە كېتىش ، بۇ ئەزىز ۋەتىنىمىزنى خار قىلىشما ، ئۇيغۇر خەلقىمگە زۇلۇم قىلىشماي قايتىپ كېتىش.مىنى ئۇلتۇرسەڭ چاپسانراق ئۇلتۇر ، ئويلاپ

قالما ،مىنى ئۆلتۈرسەك قۇتۇلمىز دەپ ، سەنلەرنىڭ جازاڭنى بېرىدىغان ماڭا ئوخشاش يەنە مىڭلىغان ئۈيغۇر ئوغلانلىرى چىقىدۇ. ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ تۈگۈتەلمەيسەن ،ئاخىر بىر كۈنى سەنلەردىن قىساس ئالىدۇ ، سەنلەر ۋەتىنىمىزنى بېسىپ ئالغان باسقۇنچى جاللاتلار ،دەپ تىللاشنى توختاتمايدىكەن. شۇنداق تىللاپ تۈرسىمۇ ئۆلتۈرمەي تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ تېزىمىنى بەر دەپ سولاقتا ساقلايدىكەن دەپ بەرگەن ئىدى.مەن بۇ ۋەقەلەرنى ئاڭلاپ ئەشۇ باتۇر ئوغلاننى كۆرۈش ئۈچۈن قەشقەردە ئىككى ئاي تۇردۇم. ھەسەل تىمپ تۇرىدىغان ئاتۇش ئەنجۇرى بىلەن شاپتۇل ، ئانار ، ئۈزۈملىرىنى يەپ كۆڭلۈم بىر قەدەر كۆتۈرۈلگەن بولسىمۇ ئەشۇ دەھشەتلىك زۇلۇم ئىچىدە قالغان خەلقىم بىلەن سەھرى ئىسسىق ۋەتىنىمدىن ئايرىلىش تەس بولدى. ئەسلىدە مەن قەشقەرگە 1986-يىلى28-ئاۋغۇستتا بارغان بولۇپ ، ئونبەش كۈن تۇرۇپ كەتمەكچى ئىدىم. ئەشۇ باتۇر ۋەتەن ئوغلىنى كۆرمەي كېتىش مەن ئۈچۈن ئازاپ ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قەشقەردە ئىككى ئاي تۇرۇپ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ كىتىشنى قارار قىلدىم ،ئاخىر ئىلاجىنى قىلىپ ئەشۇ تۇرمىنىڭ قوراسىغا كىردىم. مىنىڭ ئارمىنىم ئەمەلگە ئېشىپ شۇ كۈنى قاراڭغۇ زىنداندىن ئاپتاپقا ئېلىپ چىققان كۈن ئىكەن ، ئۇ يىگىتنى كۆنگە قارىتىپ ئولتارغۇزۇپ قويۇپتۇ. بۇ يىگىتنى كۆزۈتۈپ تۇرغان خىتاي ساقچى يېنىغا بېرىشقا يول قويماي ئوتتۇز مىتىر يەردە توختۇتۇپ قويدى. ئۇ يىگىتنىڭ ئۆز ئاغزىدىن بىرەر ئىغىز سۆز ئۇقالماسلىق ماڭا ئەلەم قىلدى. كېتىشكە توغرى كەلدى.

ۋەتەنگە سەپەر

مەن ۋەتەندىن چىقىپ كېتىپ 32يىل ئۆتكەندە يۇلۇم چۈشۈپ ۋەتەننى زىيارەت قىلىش نەسىپ بولدى. ۋەتەنگە بېرىش ئۈچۈن رۇخسەت ئالالماي فرۇنزى بىلەن موسكۋا ئارىسىدا ئالتە ئاي قاتناپ ئاران رۇخسەت ئالدىم. مىنىڭ ۋەتەنگە بېرىش مەقسىدىم تۇققانلارنى كۆرۈش ، خەلقىمنىڭ ھاياتى بىلەن تونۇشۇش ، ۋەتەننى ئازات قىلىش كۈرەشلىرىدە قۇربان بولغان ئىنقىلابى سەپداشلىرىمنىڭ قەبرىنى زىيارەت قىلىپ ، رۇھىنى بولسىمۇ خوش قىلىپ قويماي دېگەن ئىدىم. بۇ مەخسەتلىرىمگە ھەم تولۇق يېتەلمىدىم.

1986-يىلى ئاۋغۇست ئىينىڭ 16-كۈنى قورغاس چىگرا سىغا يېتىپ باردىم. ئىككى چىگرادىن ئوتتۇشمۇ ئوڭاي بولمىدى. خۇددى مەن يۇشۇرۇن ھەربىي قورال-ياراق ياكى قىممەت باھالىق ئالتۇن كۈمۈش ئېلىپ كېتىۋاتقان ئادەمدەك كىيىم-كېچەك-چامادانلىرىمنى ئاقتۇرۇپ تىنتۇەتتى. بولۇپمۇ خىتاي چىگرا چىلىرى بىرنەچچە قەغەزگە پالان—پالان شەھەرلەرگە بارمايسەن دەپ قول قويغۇزۇپ ئالدى. بۇ ئىشلاردىن مېنىڭ مەقسەتلىرىمنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، مېنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يەرلەرنى كۆرىمەن دەپ خۇش بولغىنىم نەلەرگە كەتتى، چىگرادا بىزنى بىر خىتاي، بىر شۇڭە، بىر قازاق خادىم تەكشۈردى، ۋەتەن ئىگىسى بولغان ھەر قانداق ئۇيغۇر بۇ كەلگۈندىلەرنىڭ چىگرا غا خوجايىن بولۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ ئويلانمايدۇ دەمسىز؟

چىگرادىن غۇلجا شەھرى سەكسەن كىلومېتىرچە كېلەتتى، ئاپتوبۇس يوق ئۆستى ئۆچۈق يۈك ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ يولغا چىقتۇق. تاشكەنتتىن كەلگەن ئىر ئايال تۆرتىمىز يۈك ماشىنا بىلەن تاش يولدا كېتىپ بارىمىز، ئۇ كىشى ئۇزى ئۇيغۇر، ئايالى ئۇزبەك ئىكەن. ئاق كۆڭۈل گەپتان كىشى ئىكەن، يولدا ئۇز ھاياتىنى سۆزلەپ توختىمايتتى. لىكىن ئۇنىڭ سۆزلىرى پەقەت قۇلاققا كىرمەيتتى. يۇلنىڭ ئىككى چېتىدە قاتار تىكىلگەن سۇۋادانلار كۆزۈمگە سەپ —سەپ بولۇپ كېتىپ بارغان پارتىزانلارنى ئەسلەتتى.

1944-يىلى 16-دېكابىر كۈنى مۈگۈتنۇپ، بالتىيۇپلارنىڭ رەھبەرلىكىدە قۇرۇلغان چوڭ ئەترەتتىن ئىككى يۈز كىشىنى ئاجىرىتىپ، قورغاس چىگرا سىغا يېقىن جايلاشقان چىلپەكۈزە ناھىيە مەركىزىنى ئازات قىلىش ئۈچۈن مۇشۇ تاش يول بىلەن ئاتلىق يولغا چىققان ئىدۇق. ئەترەت ئالدىدا بىر گۇرۇپپا چارلىغۇچى جەڭچىلەرنى ماڭغۇزۇپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا مەن بىلەن بىزگە بۈيرۇق ئېلىپ كەلگەن مۇختەر كاۋا، بىزنىڭ ئارقىمىزدا تۇرتتىن قاتار سەپكە تىزىلىپ كېتىۋاتقان ئەترەت خۇددى بايا كۆزۈمگە كۆرۈنگەن قاتار سۇۋادان تېرەكلەرگە ئوخشايتتى. بىز كىچىلەپ يول يۈرۈپ، تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغاندا چىلپەكۈزە ناھىيە مەركىزىنىڭ سىپىلىنى قۇرشاپ ئالغان ئىدۇق. خىتايلارنىڭ قورغاس چىگرا سىنى ساقلايدىغان ئەسكەرلىرىمۇ سىپىل ئىچىگە كىرىۋالغان ئىكەن. سىپىل ئۈستىدىكى خىتاي ئەسكەرلىرى بىزنى كۆرۈپ ئوق ئېتىشقا باشلىدى. بىز ھۇجۇمغا ئۆتمەي يۇرت چوڭلىرىدىن تۆرت كىشىنى ۋەكىل قىلىپ، ئۇرۇش قىلماي تەسلىم بولۇش شەرتلىرىنى ئۇختۇرۇپ سىپىل ئىچىگە كىرگۈزگەندىن كېيىن، قوشۇن

سېپىلگە ھۇجۇم قىلىشنىڭ تەييارلىقىنى كۆرۈشكە باشلىدى.سېپىلگە چىقىش ئۇچۇن ئۇزۇن شوتا كىرەك ئىدى. بىز خەلقتىن شۇتا يىغىپ بىرىنى —بىرىگە ئۇلاپ سېپىلگە چىققىدەك قىلدۇق. ۋەكىللەرنىڭ جاۋابىنى ئۇچ سائەت كۈتتۈق. خىتايلار تەسلىم بولۇشقا ئۇنىمىدى. ئاندىن سېپىلگە ھۇجۇم قىلىشقا بۇيرۇق بەردۇق. ئۇرۇش ئىككى سائەت داۋام قىلدى.بىزنىڭ جەڭچىلىرىمىز شۇتا قويۇپ سېپىل ئۇستىگە چىقىپ ھۇجۇمنى كۇچەيتتى ، خىتايلارنىڭ ئۆلگىنى ئۆلۈپ ، ئاز بىر قىسمى تەسلىم بولسىمۇ ، ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ،ھەربى باشلىقلار يۇشۇرۇن يوللار ئارقىلىق قېچىپ ، سوۋېتكە ئۆتۈپ كەتتى ، ئۇچ سائەتلىك ئۇرۇشتىن كېيىن چىلپەڭزە ناھىيەسىنى تولۇق ئازات قىلىپ مۇشۇ يول بىلەن غەلبىلىك قايتىپ كەلگەن ئىدۇق.

ئەمدى بولسا يەنە مۇشۇ يول بىلەن ۋۇدان ئازابىدا كېتىپ بارىمەن. بۇ نىمە دېگەن دەرت-ئەلەم. مۇشۇ ئازاپ ئىچىدە چىكسىخوزا دېگەن يەرگە بېرىپ قالغىنىمنى بىلمەي قاپتىمەن. بازاردىكىلەرنىڭ ۋاك-چۇك ئاۋازى مېنى ئۇيقۇدىن ئويغانغان ئادەمدەك ئويغۇتىۋەتتى ، ئەتراپقا قارىسام بازارغا توپلانغان ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن ئۆتەلمەي ماشىنا توختاپ قالغان ئىكەن ، بازاردا نان ، كاۋاپ ، تاماقلارنى سېتىپ ئولتارغان ئادەملەرنى ھېساپقا ئالمىغاندا ، ئادەملەرنىڭ توقسەن پائىزى خىتاي ئىدى. مەن مۇشۇ يول بىلەن سوۋېتكە كېتىۋاتقاندا مۇشۇ ئۇچ ئاچىماق يولنىڭ دوخمۇشىدا تاش يولغا قارايدىغان بىر ئۇيغۇر ئادەم ئائىلىسى بىلەن يالغۇز ئۆيدە ياشايدىغان. نەق شۇ ئۇينى كۆرۈپ مەن چۇش كۆرىۋاتسام كىرەك دەپ ئويلاپ قالغان ئىدىم ، لىكىن بۇ رىيالىلىق بولۇپ چىقتى. مېنى ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۇن قۇربان بولغانلارنىڭ روھى تېخىمۇ قىينىشقا باشلىدى. مەن تېزراق غۇلجا شەھرىگە بېرىشقا ئالدىرايتتىم ، مېنى مۇسا دېگەن دۇستۇم چاقىرتقان ئىدى. بۇ دۇستۇم مەن سوۋېتكە كەتكەندە ، قىزىل خىتايلارنىڭ تۇرمىسىدە سۇلاقتا قالغان ئىدى. كەچ مەھەل مەن غۇلجىغا يېتىپ بېرىپ دۇستۇمنىڭ ئۇيگە بارسام ، تۇرمە ئازابىنى كۆپ تارتقان دۇستۇم بۇندىن بىر ئاي بۇرۇن ئالەمدىن ئۇتكەن ئىكەن. دەرت ئۇستىگە يەنە دەرت قوشۇلدى. تاك ئاتقىچە ئۇخلۇمۇدۇم.

سەھەرگە يېقىن كۆزۇم ئۇيقۇغا كەتكەن ئىكەن ، بىر ئادەم چاقىرىق قەغىزى ئېلىپ كەپتۇ دەپ مېنى ئويغاتتى. ئوقۇپ كۆرسەم « ھۇسەيىن ئاكا ، سىزنىڭ كەچقۇرۇن كەلگەنلىكىڭىزنى ئاڭلىدۇق ، سەپىدىن ئاكا سىزنى كۆرسەم دەۋاتىدۇ ، مۇمكىن بولسا تېزراق كەلسىڭىز ،ئەنۋەر » دەپ يېزىلغان خەت ئىكەن. بۇ مەن ئۇچۇن كۈتۈلمىگەن بىر

ئش بولدى ، نەچچە يۈز مىڭ ئادەمنىڭ ۋەتەندىن ئايرىلىپ كېتىشىگە سەۋەپ بولغان قىزىل خىتايلارنىڭ دۆلەت ئىربابى بولۇپ ئالغان ۋەتەن خائىنى مەن بىلەن نېمە مەقسەتتە كۆرۈشمەكچىدۇ؟ دېگەن سوئال مېنى بىئارام قىلىپ قويدى. ئەنگىلىيە جايىنمۇ ئىچكىم كەلمەي بېرىشقا قارار قىلدىم.

سەيپىدىننىڭ ئاكىسى ھىلالدىننىڭ ئۆلگىنىگە ئىككى كۈن بولغان ئىكەن. سەيپىدىن شۇ مۇناسىبەت بىلەن بېيجىندىن بۈگۈن كەلگەن ئىكەن .ئاكىسىنىڭ ئۆيى بىزگە ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى ، بارسام بۇلارنىڭ ئۆيى ئالدىدا ئوندىن ئوشۇق ماشىنا بىلەن قوراللىق ساقچىلار تۇشۇپ كېتىپتۇ. دەرۋازا ئالدىدا ، قورا ئىچىدە خىتاي مەنسەپدارلىرى كىرگەن-چىققانلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تۇرۇپتۇ. بىر نەچچە خىتايلار ئارقا —ئارقىدىن سۆرەتكە ئىلىۋاتىدۇ ، قورانىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۇستەل ئۈرۈندۇق قويۇلۇپ ئۇ يەردە سەيپىدىن ئولتۇرۇپتۇ. ئارقىسىدا ئالتە خىتاي تىك تۇرغان ئىكەن ، ئىككى يېنىدا ئىككىدىن تۆرت خىتاي تىك تۇرۇپتۇ. ئۇستەلدە يالغۇز ئولتۇرغان سەيپىدىن ماڭا خىتايلارنىڭ بۇتىغا ئۇخشاش كۆرۈنۈپ كەتتى ، مەن ئۇنىڭ ئالدىغا يېقىن كەلگىنىمدە ئورنىدىن تۇرۇپ مەن بىلەن قول ئىلىشىپ كۆرۈشتى. يېنىدا ئولتۇرۇشقا ئورۇن كۆرسەتتى ، يېنىدا تۇرغان ئىككى خىتاي بىزدىن سەل نېرىغا سىلجىغان بولسىمۇ ، ئارقىسىدا تۇرغان خىتايلار غادىيىپ تۇرىۋەردى. بۇ خىتايلارنىڭ ئۇيغۇر تىلىنى ئوبدان بىلمىدىغان خىتايلار ئىكەنلىگىنى ھەر قانداق ئەقىل ئىگىسى بىلىپ ئىلىشى تەبىئى. مىنىڭ كىيىمىم شۇ چاغدىكى سوۋېت كىشىلىرى كىيىدىغان كىيىم بولغاشقا مەن ئۇلاردىن ئايرىلىپ تۇراتتىم ، خىتايلانىڭ ھەممە دىققىتى مەندە بولغاندەك سېزىلدى ، شۇڭا ئارتۇقچە سۆز قىلماي كىرگەن چىققانغا قاراپ تىنچ ئولتاردىم ، بەزى كىرگەنلەرنى سەيپىدىن بىلەن كۆرۈشۈشكە يول قويماي ئۇدۇل ئۆيگە باشلىدى.ئەتراپىمدىكى خىتايلار مېنى فوتۇ سۈرەتكە ، سىن ئالغۇغا ئېلىپ تۇردى. سەيپىدىنمۇ ماڭا ئارتۇقچە سۆز قىلماي جىم ئولتاردى. مەن سەيپىدىننىڭ ماڭا سۆز قىلماي ئولتارغىنىدىن ئۇنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان خىتايلارنىڭ دۆلەت بىخەتەرلىك ئىدارىسىنىڭ ئادەملىرى ئىكەنلىگىنى سېزىپ ئولتاردىم. ئىككى سائەتتەك ۋاقىت ئۆتتى. كەلگەن-كەتكەن كىشى بەك كۆپ بولسىمۇ ئۇلار سەيپىدىننى ھۆرمەت قىلىپ كەلگەنلەر بولماي ، خەلقىمىزنىڭ ئۆرپ-ئادىتى بويىچە ئۆلۈم پەتىسىگە كەلگەنلەر ئىكەنلىگىنى سەيپىدىنمۇ سېزىپ ئولتارغاندەك قىلدى. ئەگەر شۇنچىلا خىتايلار قوغداپ تۇرمىغاندا ، ئۇلار سەيپىدىندىن

هساپ ئالدىغاندەك تۇيۇلدى.سەيپىدىننىڭ روھى چۈشكۈن ھەم قايغۇلۇق ئولتۇرىشى بۇنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. ئۆز خەلقىنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتكەن بۇ ئەرباپ شۇ تاپتا خىتايلار ئۈچ پۈشۈقىنى چىقىرىدىغان قەپەزدىكى قۇشقا ئوخشاپ قالغان ئىدى.

ئەنۋەر ئالدىمزغا كېلىپ ئۆي بۇشىدى دەپ بىر ئۆيگە ئەكىردى، بىز ئۆيگە كىرسەك، ئۆيدە مەن تونۇمايدىغان ئىككى ئادەم ئولتارغان ئىكەن.مەن ئارقىمىزدىن خىتاي ساقچىلىرىنىڭ كىرمىگىنىگە قاراپ بۇلارمۇ دۆلەت بىخەتەرلىگىنىڭ كىشىلىرى بولسا كېرەك دەپ ئويلۇدۇم .خىلى ۋاقىتچە ئۇيىنى سۈكۈت باستى، بۇ ئىككى ئادەم سەل قۇلايسىزلىق ھېس قىلغاندەك ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇينىڭ ئىچىدە سەيپىدىن بىلەن مەن يالغۇز قالدۇق، سەيپىدىن ئىشىك تەرەپكە قاراپ قويۇپ ،:

« ھۆسەيىن مەن سىنى ئوبدان چۈشۈنمەن، مەندىن يۇشۇرماي راست گەپ قىل، سوۋېتكە كېتىپ قالغان زىيالىلار مېنى ۋەتەن خائىنى دەيدىكەن، مۇشۇ گەپ راسمۇ، سەن ئۆزەڭ قانداق قارايسەن؟» دەپ سوراپ قالدى. مەن بۇ سۇئالغا جاۋاپ بېرىشتىن بۇرۇن، ئۆزەمنى بىر ئاز ئوكشاپ ئېلىپ:

« سىزدەك بىر چوڭ ئەرباپتىن مۇنداق سۇئالنى كۈتمىگەن ئىدىم، سۇئالنى ئۆزىڭىز بەردىڭىز، مېنى كەچۈرۈڭ، مۇشۇ سۇئالغا ئۆزىڭىز جاۋاپ بېرىپ باقسىڭىز، يەنە شۇنمۇ دەپ قويايى، ئىككىمىز ئون يىلدەك بىللە ئىشلىگەن ئىدۇق، بىر-بىرىمىزنى ياخشى بىلىمىز. 1947-يىلى سىز مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ تۇرغاندا، مەن مىللى ئارمىيەگە بىلىملىك ئوفىتسېرلەرنى تەييارلايدىغان ھەربى مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئىدىم. بۇ مەكتەپ سىزنىڭ قول ئاستىڭىزدا بولمىسىمۇ شەرقى تۈركىستاننىڭ رەھبىرى ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە سىز ھەربى مەكتەپكە كىلىپ ئىككى سائەت مىللى مەسىلە ھەققىدە لېكسىيە ئوقۇغان ئىدىڭىز، ئاشۇ سىز سۆزلىگەن مىللى سىياسەتلەر ھازىر ئەمەلگە ئېشىۋاتامدۇ؟ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تەقدىرى سىزنىڭ قولىڭىزدا ئىدىغۇ. يەنە شۇ نەرسىنىمۇ ئېيتىپ قويايى، مۇشۇ يەردە سىزنى ساقلاۋاتقان خىتايلارنىڭ بىرىگە بۇ ئادەمنى قاماڭلار دەپ بۇيرۇق بەرسىڭىز مىنىڭ پۈت قولۇمنى يەرگە تەككۈزمەي كىشەن سېلىپ قامايدۇ. لېكىن بۇنىڭ ئاقىبىتى ياخشى بولمايدۇ، چۈنكى مەن سىز باشقۇرۇۋاتقان ھۆكۈمەتنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەم ئەمەس» دىدىم. سەيپىدىن ئۆزى بەرگەن سۇئالىغا خجالەت بولغاندەك قىلىپ ئولتۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ بۇ خجالەتچىلىگىنى بىلىپ مەنمۇ سۇئالغا جاۋاپ كۈتمەي سۆزنى يۇتكۈدۇم:

« سىز ھازىر بىر ھۆكۈمەتنىڭ جوڭ ئەربابى ،مەن بولسام پىنسىيەگە چىققان ئاددى ئادەم. ئۇتكەن ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى. شەخسى ئۆزىڭىزگە ئائىت بىر مەسىلىنى سورىشقا رۇخسەت قىلسىڭىز ،1955-يىلى قىرغىزستاننىڭ مەركىزى فرۇنزى شەھرىگە كۆچۈپ بارسام ئاكىڭىز مۆيدۇنخان ئاكا كارىل ماركىس كوچىسىدىكى قۇناخۇن دېگەن ئادەمنىڭ ئۆيىدە تاتار ئايالى بىلەن ياشايدىكەن. ئۇزۇن يىل سوۋېت تۈرمىسىدە ئازاپ تارتىپ ئاخىرى ستالىن ئۆلگەندىن كېيىن قۇتۇلۇپ فرۇنزا شەھرىگە ئورنۇشۇپ قالغان ئىكەن.

ئاكىڭىز 1931-يىلى مەن ئەنجاندا ئوقۇۋاتقان چاغدا ئەنجانغا كىلىپ بىزنىڭ ئۆيدە بىر ئاي تۇرۇپ تاشكەنتكە كەتكەن ئىدى. شۇندىن بېرى كۆرمىگەن ئىدىم ، فرۇنزىدا بىللە ياشاپ بىر تۇققاندەك بولۇپ قالغان ئىدۇق. مەن ھاياتىمدا كۆپ ئازاپ چەكتىم ، ئاخىرقى ئۆمرۈمنى ۋەتەندە ئۆتكۈزۈپ ، ئۆلگەندە ئاتام تاشئاخۇننىڭ يېنىدا ياتاي دېگەن ئىدى. سىزنىڭ ئۇ يەردە مۇيدۇنخان ئاكىنى ياخشى كۆتۈۋېلىپ بېيجىن ، شاڭخەي ، خاڭجۇغا ئۇخشاش جوڭ شەھەرلەرنى ساياھەت قىلدۇرۇپ ، ماۋزەيدۇڭ بىلەن كۆرۈشتۈرگەنلىكىڭىزنى ئۇققان ئىدۇق. شۇنداق جوڭ ھۆرمەتكە ئىگە بولغان ئاكىڭىز ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي فرۇنزىغا قايتىپ چىقىپ 84 يېشىدا دۇنيادىن ئۆتتى ، ئارمانىغا يېتەلمىدى. بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى بىلسىڭىز كېرەك» دېگەن ئىدىم رەڭگى ئۆزگۈرۈپ بۇ ئەربابنىڭ تىلى گەپكە كەلمەي قالدى. مەن مەغرۇر ھالدا:« سىزنىڭ ماڭا بەرگەن سۇئالىڭىزغا مۇشۇ ۋەقە جاۋاپ بولسا كېرەك» دېدىم.

سەيپىدىن ئۇزاق ئويلۇنۇپ ئولتۇرۇپ كىتىپ:« مېنىڭ ئورنۇمدا سەن بولساڭ نېمە قىلاتتىڭ» دەپ سۇئال قويدى.

مەنمۇ تارتىنىپ ئولتارماي:« دادىڭىز تاش ئاخۇن ، سىزنىڭ يۇرىكىڭىزنى تاشتىن ئەمەس ، ئوتتا ئېرىمايدىغان چۆيۈندىن ياراتقان ئىكەن. ئەگەر مەن سىزنىڭ ئورنىڭىزدا بولسام خەلقنىڭ ئازرۇ ئارمانلىرىنى ئورۇندىغان بولاتتىم» دەپ جاۋاپ بەردىم.

شۇ ئاردىدا بىر خىتاي كىرىپ قىلىپ سۆھبىتىمىز توختاپ قالدى. بىز بىر سائەتتەك پاراڭلاشتۇق ، بىزنىڭ يالغۇز ئولتۇرغىنىمىزنى خىتايلار بىلىپ قالسا كېرەك ، سەيپىدىن ئۇنىڭ بىلەن بەش مىنۇتتەك سۆزلەشتى ، مەن خىتايچە بىلمىگەندىن كېيىن چىقىپ كەتتىم.

قورادا ئەتىگەر بىلەن سۆزلىشىپ تۇرساق ، سەيپىدىن ئايالى ئايىم بىلەن ئۆيدىن چىقتى ، كۆتۈپ تۇرغان خىتايلار ئۇلارنى ماشىنىغا سېلىپ ئېلىپ كەتتى. مەن بىلەن قول

ئىلىشىپ خوشلۇشۇنتىپ بېيجىنگە بارغىن ، كۆتۈپ ئالىمەن دىدى. ئىمكانىيەت يار بەرسە بارىمەن دىدىم.

ئەتىسى ئەۋەردىن ئۇقسام ، شۇ كۈنى خىتايلار ئۈنى مەخسۇس مېھمانخانىدا قوندۇرۇپ ئەتىسى بېيجىنغا يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. بىر تۇققان ئاكىسىنىڭ ئۆيىدە تۇققانلىرى بىلەن بىر كۈنمۇ قۇنالمىغان سەيىدىنىڭ ھاياتىنىڭ قانچىلىك دەھشەت ئىچىدە قالغانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. سەيىدىن ئۈيغۇر خەلقىنىڭ ھمايىسىدىن ئايرىلىپلا قالماي بەلكى ئۆزىنىڭ ئۇرۇق تۇققانلىرىنىڭمۇ ھمايىسىدىن ھەم ئايرىلىپ قاپتۇ.

سەيىدىن سۆھبىتىمىز داۋامىدا يەنە ماختىنىپ تۇرۇپ:«مەن توغرۇلۇق چەت ئەلگە كېتىپ قالغان ئۇيغۇرلار ئاڭسىدا ھەرخىل گەپ سۆزلەر بولىۋاتقىنىنى ئاڭلىدىم ، مىنى بېيجىنگە يۆتكەپ كەتكەندىن كېيىن بوش ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ «سۇلتان سۈتۈق بۇغراخان» ، «قاسىمجان قەمبىرى» ، «ئابدۇكېرىم ئابباس» ۋە «ئۆمۈر داستانى» دېگەن كىتاپلارنى يازدىم. بۇ كىتاپلار ئاۋۋال خىتاي تىلىدا چىقىپ ئاندىن ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدۇ.بەلكى مۇشۇ كىتاپلار چىقىپ خەلقە يېتىپ بارسا مېنى چۈشۈنۈپ قالار دەپ ئۈمىت قىلىمەن» دەپ سۆھبەتنى تۈگەتتى.

مەن غۇلجىدىكى ئۇرۇق-تۇققان ،يارۇ-بۇرادەرلەر بىلەن بىر –ئىككى ھەپتە بىرگە بولغاندىن كېيىن سەپىرىمنى داۋاملاشتۇرۇپ قەشقەرگە كەلدىم.

بىر كۈنى قەشقەر ھېيتكار جامەسىنىڭ ئالدىدا تۇرسام بىرسى كىلىپ ماڭا رۇس تىلىدا سالام بەردى. چۈچۈپ ئەتراپىمغا قارىسام ئالدىمدا ئالتە رۇس ۋە بىر خىتاي قىزى پەيدا بولۇپ مەن بىلەن قول ئىلىشىپ كۆرۈشتى ، مەنمۇ سوۋېتچە كېيىنگەچكە باشقىلاردىن پەرىقلىق تۇرغىنىمنى كۆرۈپ ،بىزگە ئوخشاش خىزمەت بىلەن كەلگەن ئادەم ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قاپتۇ.

«سىز قەيەردىن ، قانداق خىزمەت بىلەن كەلدىڭىز؟» دەپ سوراپ قالدى. «قىرغىزستاننىڭ فرۇنزى شەھىردىن تۇققان يوقلاش ئۈچۈن كەلدىم» دىدىم مەن. بۇلارنىڭ بىرى مىنى قۇچاغلاپ باشقىدىن كۆرۈشتى ۋە

« مەنمۇ فرۇنزى شەھىردە تۇغۇلغان ، موسكۋادا ئوقۇپ شۇ يەردە خىزمەتكە ئورنۇشۇپ قالغان. ئاتا-ئانام ھازىرمۇ فرۇنزا شەھرىنىڭ گوگۇل كوچىسىدا تۇرىدۇ» دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى. بىر سائەتتەك سۆزلۇشۇپ تۇرۇپ قالدۇق.

« سىلەر كىم ؟ بۇ يەرگە قانداق كىلىپ قالدىڭلار ؟ » دەپ سورۇدۇم مەن.

«مەن بىلەن پىيوتىر ئىككىمىز موسكۋادىن ، ۋالوده بىلەن يۇرى ئىككىسى سۈرلوۋسكىي شەھىرىدىن ،بۇ كازاكوپ بىلەن ئۇۋان ئىككىسى چىلەبىنسكىي شەھىرىدىن. بىز ھەممىمىز ئىنژىنىرلار. مەن سىز بىلەن يۇرتداش ئىكەنمىز ، سىزدىن يۆشۈرمايمۇ ئېيتاي ، بىز ئۆزىمىزنى ئالى بىلىملىك مۇتەخەسسىلەر ، كۆپىنى كۆرگەن دەپ بىلەتتۇق. بىز قىرغىز ، قازاق ، ئۆزبەك ، تاجىك ،تۈركمەن رىسپۇبلىكىلىرىنىڭ كۆپ يەرلىرىنى كۆرگەن ، تاغلىرىدا گاز ، نېفىت كانلىرىدا تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان. ئەمما بۇ سىرلىق دۇنيانىڭ مەۋجۇتلىقىدىن خەۋەرسىز ئىكەنمىز ، شىنجاڭ دېگەن نامنى ئاڭلىغان بولساقمۇ بۇ يەردە ساپ خىتايلار ياشايدۇ ،خىتايلارنىڭ يېرى دەپ بىلەتتۇق ، بۇ ئەسلى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يېرى ئىكەن. بۇ يەردە شۇنچە كۆپ ئۇيغۇر خەلقى ياشايدىغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدۇق ، باشقىنى قويۇپ مۇشۇ مەسچىتنىڭ ئالدىدىكى ئادەملەرنى سانىكىچۇ ، ئۇن مىڭدىن ئوشۇق. بۇلارنىڭ ئىچىدە بىرمۇ باشقا مىللەت يوق. ئىدارىلەرگە كىرسىڭىز بىرمۇ ئۇيغۇر يوق ، ھەممىسى خىتاي ، ئۇيغۇرلار ئاق كۆڭۈل مېھماندوست مېھرىبان خەلق ئىكەن ، بىزنىڭ تىلىمىزنى بىلمىسىمۇ بىزگە كۆپ مېھماندوستلىقىنى كۆرسەتتى.دۇنيادا شۇنچە كۆپ ئۇيغۇر خەلقى ياشايدىغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدۇق. بىزنى ئىچىندۇرغان يەنە بىر نەرسە ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ناھايىتى كۆپ قىسمى ساۋاتسىز ئىكەن ،بىز قاتتىق ئىچىندۇق. بۇلارنىڭ ياشىغان يەرلىرى ئالتۇندىن ھەم قىممەت باي زېمىن ئىكەن. بىز بۇنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆردۇق. بۇنىڭ ئىسپاتى ئۇچۇن شۇنى ئېيتساق كۇپايە ، بىز بۇ يەرگە موسكۋادىن ياردەمگە كەلگەن ، بېيجىن ئارقىلىق قارغىلىق دېگەن يەرگە كەلدۇق.ئۆز كۆزىمىزگە ئىشەنمەي ھەيران قالدۇق ، بىزدىن باشقا ياپونلارمۇ ياردەمگە كەپتۇ ، ئۇلارمۇ بىزگە ئوخشاش بۇ بايلىققا ھەيران قالدى ، نېفىت دېگەن نەرسە يەر ئاستىدىن 250 مېتىر ئىگىزلىككە فونتانەك ئېتىلىپ چىقىۋاتىدۇ. بۇنى باشقا دۆلەتلەردىن كەلگەن مۇتەخەسسىلەر بىرلىكتە كۆپ جاپا بىلەن ئاران ئىتىپ ئالدۇق. بۇ يەرنىڭ زېمىنى كۆرۈنۈشكە قاقاس چۆل باياۋان تۇرغان بىلەن دۇنيانىڭ كۆپ بايلىقى مۇشۇ ئۇيغۇرلار ياشايدىغان زېمىن ئاستىغا كۆمۈلگەن ئىكەن دەپ ئويلاپ قالدۇق. مانا مۇشۇنداق باي زېمىندا ياشايدىغان ئۇيغۇر خەلقى تا بۈگۈنگىچە دۇنيا خەلقىگە تۇنۇلماي ، تەرەققىياتتىن مەھرۇم ، گادداي ، قاششاق ياشاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھەر قانداق ئىنسان

ئىچىنماي قالمايدۇ دەپ ئويلاپ قالدۇق. ئۇيغۇرلار ئاساسەن دېھقانچىلىق، باغۋەنچىلىك قول ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن ھايات كەچۈردىدىكەن، بىز بۇنى خۇتەندە كۆردۇق. قارغىلىق خوتەندىن ئانچە يىراق ئەمەس ئىكەن، ئۇ يەردىمۇ ئۇيغۇرلار ياشايدىكەن. ئۇ يەردىمۇ ئۇيغۇردىن باشقا مىللەتنى كۆرمىدۇق. لىكىن كادىرلارنىڭ ھەممىسى خىتاي، جىسمانى ئەمگەكنى ئۇيغۇر ئىشلەيدىكەن، دېھقانچىلىقتا ئازغىنە يەردىن كۆپ ھوسۇل ئالمىدىكەن، ئەشۇ ئاددى ئادەملەرنىڭ ئۆز قولى بىلەن توقىغان ئەتلەس، شايى، يۈڭ گىلەملىرى بىزنى قايىل قىلدى. مەيلى خوتەن مەيلى قەشقەرنىڭ بولسۇن قوغۇن، تاۋۇز، ئەنجۈر، ئانار، ئۈزۈملىرى بىزنىڭ ئاغزىمىزدا قالدى. بىزدە ياڭاقلارنى بولقاياكى تاش بىلەن ئۈرۈپ چاقمىز، بۇ يەرنىڭ ياڭاقلىرىنى قول بىلەن مىجىپلا چاقمايدىكەن. بۇلارنى كۆرۈپ بىز تەبىئەت ئۆزىنىڭ ھەممە سىخىلىكىنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ زىمىنىغا بەرگەن بىلەن بەختىنى بەرمەپتۇ دەپ ئويلاپ قالدۇق».

ئۇ سائىتىگە قاراپ:« ۋاقىت تۈشۈپ قاپتۇ.ئۇچاققا كىچىكىمىز، خەت يېزىپ بېرەي دىسەم ئۇلگۈرمەيمەن، مىنىڭ ئاتا-ئانام ئەشۇ سىز تۇرىدىغان گوگۇل كوچىسىنىڭ 18-نۇمۇرلۇق قورادا تۇرىدۇ سالام ئېيتىپ قويۇڭ، بىز بۇگۈن ئۈرۈمچىگە، ئۇ يەردىن بېيجىنگە ئۇ يەردىن موسكۋاغا كېتىمىز» دەپ خوشلاشتى.

بۇلارنىڭ ماڭا قىلغان مىنىڭ ۋەتىنىم ھەققىدىكى گەپلىرى كۆڭلۈمنى سەل كۆتەرگەن بولسىمۇ لىكىن، ئۇلارنىڭ ياراتقۇچى ئۇيغۇر خەلقىگە سىخىلىق بىلەن باي زىمىن بەرگەن بىلەن بەختىنى بەرمەپتۇ، دېگىنى مېنى يەنە قاتتىق ئويغا چۆكتۈردى.مەن ئەنە شۇنداق زىددىيەتلىك خىياللار ئىلكىدە قەشقەردىكى سەپەرمىنى تۈگۈتۈپ ئۈرۈمچىگە كەلدىم.

مەن 1950-يىلدىن 1954-يىلغىچە خىزمەت مۇناسىبىتى بىلەن ئۈرۈمچىدە تۇرغان ئىدىم. ئۇ چاغدا شەھەر ئانچە چوڭ بولماي، تەخمىنەن 400 مىڭدەك ئادەم ياشايتتى، بارلىق ئىدارىلار شەھەر ئىچىگە ئۈرۈنلاشقان ئىدى، شەھەر دائىرىسى كىگىلىپ 15-20 قەۋەت بىنالار سىلىنىپ ئادەم سانى يۇز ھەسسە كۆپەيۈپ كېتىپتۇ.

بىزنىڭ كەلگىنىمىزنى ئاڭلاپ ئابدۇللا زاكىرنىڭ ئايالى راھىلەم كىلىپ دەرت ئەلەملىرىنى ئېيتىپ كۆز ياش قىلىپ بىزنى ئۆيگە ئېلىپ باردى، بۇ دەرت-ئەلەم قايغۇ ھەسرەت ئىچىدە قېلىپ داۋا تاپمىغان دەرتمەن بىزنى قويۇپ بەرمەي ئۆچ كۈن ئۆيدە تۇتۇپ قالدى. بۇ ئايال مىنىڭ ئايالىم بىلەن بىر مەكتەپتە ئۇقۇپ بىللە ئوسكەن بولۇپ

گويا قىرىنداشتىنمۇ يېقىن ئىدى. شۇنىڭدەك ئۇنىڭ يولداشى ئابدۇللا زاكىرمۇ مىنىڭ دۇستۇم ھەم ئىنقىلابى سەپدىشىم ئىدى.

1949-يىلى قىزىل خىتايلار ۋەتىنىمىزنى بېسىپ ئالغاندا، ئۇرۇمچىدە قۇرۇلغان يېڭى ھۆكۈمەتكە ئۇنى باش كاتىپ قىلىپ بەلگۈلىگەن ئىدى. ئاخىرقى كۈنلەردە ئۇنىڭ خىزمىتىنى ئۇستۇرۇپ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونۇم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قىلىپ تەيىنلىگەن ئىكەن. مۇشۇ خىزمەتنى ئىشلەۋاتقاندا ھىلىقى ئېپلاس مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى دېگەن ھەربىكەت باشلىنىپ، خىتايلار بىرىنجى قەدەمدە ھۆجۇمنى ئۇيغۇر رەھبىرى كادىرلارغا زەربە بېرىشتىن باشلاپتۇ. ئابدۇللا زاكىرنىڭ تارتقان دەرت ئەلەملىرىنى ئۇنىڭ ئايالى مۇنداق سۆزلەپ بەردى:

«بىز باشتا كوممۇنىست خىتايلارنىڭ يۇرگۈزگەن سىياسەتلىرىنى تۇغرا دەپ ئۇلارنى ئادەم دەپ يۇرۇپتۇق. بۇلار ئىنسان چۈمپەردىسىنى يۇزىگە تارتمۇالغان ۋەھشى ھايۋانلاردىنمۇ يامان يارىلىپ قالغان مەخلۇقلار ئىكەن. بىزنىڭ تارتقان دەردىمىزنى تىل بىلەن سۆزلەپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلىمەن. قىسقىلا دىسەم قىزىل ئانىدىن، ئوغۇلنى ئاتىدىن ئايرىپ تەكلىماكان چۆلىگە تاشلىدى. جۇل بايا‌ۋاندىكى يىلان-چايانلارنى كۆز ئالدىڭلارغا كەلتۈرسەڭلار كۆپايە، ئۇزەمنىڭ تارتقان ئازاپلىرىنى قويۇپ تۇرۇپ، يۇلدۇشۇم ئابدۇللا باشلىق رەھبىرى كادىرلارنىڭ تەقدىرىنى قىسقىچە ئېيتىپ بېرەي، خىتايلار بايرام كۈنلىرى قەغەزدىن، لاتىدىن ئەژدىرھا ياساپ ئىچىگە بىر قانچە ئادەم كىرىپ كۆتۈرۈپ چىقسا بىز چۈشەنمەي ئويۇن كۆردۇق دەپ يۇرۇپتۇق، بۇنىڭدا چوڭ سىر بولۇپ، بىز خىتايلار دۇنيادا ئەڭ چوڭ مىللەت، ئەڭ كۈچلۈك دۆلەت، كىمكى بىزگە قارشى تۇرسا، بويسۇنمىسا بارلىق جانلىقنى يۇتىدىغان مۇشۇ ئەژدىرھادەك يۇتۇپ ھەممەكتىنى يۇق قىلىمىز دېگەن مەنا بولسا كىرەك دەپ ئويلاپ قالدىم،

1972-يىلغىچە ئۇلار رەھبىرى كادىرلارنى تۇرمىدە قىينىاپ، ئازاپلىغانىنى ئاز كۆرۈپ پۈت-قولىغا كىشەن، بوينىغا تاقاق سىلىپ مەيدىسىگە ئىسىپ قويغان تاختايغا ۋەتەن بىرلىگىنى بۇزغۇچى خائىن دەپ يېزىپ قويۇپ، ئۇستى ئوچۇق ماشىنىدا ئۆرە تۇرغۇزۇپ شەھەرنى ئايلاندۇرۇپ سازايى قىلىپ خورلىدى. بوينى كۆرگەن خەلق غەزەپ بىلەن كۆزلىرىگە ياش تولۇپ تىت—تىت بولۇپ تاراپ كېتىشتى، بۇنداق ئىشلار بىر قانچە كوچا دوخمۇشلىرىدا تەكرارلانغاندىن كېيىن خىتايلار خەلقنىڭ غەزەپ بىلەن قاراپ تۇرغان ئۆتكۈر كۆزلىرىنى كۆرۈپ، بۇ سازايىنى يېغىشتۇرۇپ ئەكېرىپ كەتتى. خەلقىمىز ھەق

بىلەن ناھەقنى ئۆبدان ئايرىشنى بىلگەن ئېدى. بۇنىڭدىن چۈچىگەن خىتاي جاللاتلىرى ، 1974-يىلى كېچىسى خەلققە سەزدۈرمەي بۇلارنى شەھەر سىرتىغا ئېلىپ چىقىپ بۇلارنىڭ يەنى خەلق پارتىيە رەھبەرلىرىنىڭ گۆرىنى ئۆزىگە قازدۇرۇپ ، گۆرنى قىزىپ بولغاندىن كېيىن ئابدۇللا زاكىرنى ئۆلتەمەي قالغان يىگىرمە توققۇز ئادەمنىڭ پۇت قولىنى باغلاپ كۆمۈپ ئۈستىنى تۆزلەپ تاشلىغان.

بۇلارنى قانداق ئۆلتۈرگەنلىكىنى ھېچ كىم بىلمەيدۇ. ياكى ئابدۇللا زاكىر ئېيتىپ بېرەلمىدى. ئابدۇللا زاكىرنى ئۆلتۈرمەي بالىنتسىغا ياتقۇزۇپ قويۇپ نېمە قىلغىنىنى بىلمەيمىز ، قول-پۇتى ئىشلىمەس ، تىلىنى سۆزلىمەس قىلىپ قويدى ، ئۇيگە ئەكىلىپ تاشلاپ بەردى ، ئابدۇللا زاكىر ئۇيدە ئونبەش كۈندەك يېتىپ ، يا خەت يىزىپ يا شەرەت قىلىپ بىر نەرسە ئۆقتۇرالمىدى. غەزەپ بىلەن يىغلاپ كۆز يۇمدى. ئىككى كۈن دات-پەريات چىكىپ بىزنىڭ تارتىۋاتقان دەرت ئەلەملىرىمىزگە رەھمى كەلمىگەن خىتاي جاللاتلىرىغا مىكىلارچە لەنەت ئوقۇپ ئۆز قولىمىز بىلەن دەپىن قىلىپ يەرلىدۇق ، مانا سىلەر كۆرۈپ تۇرغان سۆرەتلەر شۇ ماتەم كۈنلىرى ئېلىنغان سۈرەتلەر» دەپ بىزگە سۆرەتلەرنى كۆرسەتتى.

بىز بۇ سۈرەتلەردىن بىر-ئىككىنى ئېلىپ كەتمەكچى بولغان ئىدۇق ، راھىلەم ئۇنىمىدى.

«ياق ، سىلەر بۇ سۈرەتلەرنى ئېلىپ كېتىمىز دەپ بالاغا قالماڭلار ، سىلەر بۇ خىتايلارنىڭ قۇۋلۇق—شۇملىقىنى بىلمەيسىلەر ، ئەگەر ئۇلار بۇ سۈرەتنى سىلەردە كۆرسە ، سىلەرنى قولغا ئېلىشى مۇمكىن. ئۇچ كۈندىن بېرى سىلەرنىڭ بىزنىڭ ئۇيدە تۇرۇۋاتقىنىڭلارنى بىلىپ خىتاي ئىشپىيۇنلىرى بىزنىڭ ئۆينىڭ ئەتراپىدىن كېتەلمەي يۈرۈدۇ.سىلەر ئۇلارنى بىلمىگەن بىلەن بىز ياخشى بىلىمىز» ، دەپ چۈشەندۈرگەندىن كېيىن سۈرەتنى ئالمىدۇق ، راھىلەمنىڭ ئېيتقان سۆزلىرى راست بولۇپ چىقتى ، بىز ۋەتەندىن تېز كېتىشكە مەجبۇر بولۇپ قالدۇق ، بىز ۋەتەنگە بېرىپ ئۇ يەردىكى ئۇرۇق-تۇققان ، قېرىنداشلارنى كۆرۈپ خوشال بۇلۇپ قايتىمىز دەپ بارغان ئىدۇق. بىز ئۇسكەن ئېسىل باغلار ، ھاۋاسى ساپ گۈزەل تاغلار ، قەددىنى تىك تۇتۇپ تۇرغان ئىگىز قارىغايلار ، ئارچا ، قېين ، ئۇ يەرگە كىلىپ چاڭىلداپ سايراۋاتقان بۇلبۇل قۇشلار ئۇچۇپ كېتىپ ئۇلارنىڭ ئورنىنى توقۇناق قارغىلار بىلەن قۇزغۇنلار ئىگىلەپ ئالغانلىقىنى كۆرۈپ دەرت-ئەلەم ، قايغۇ-ھەسرەت ئىچىدە قايتىپ قورغاسقا كەلسەك ، بىزنىڭ

www.uyghurkitap.com

ھەممە نەرسىلىرىمزنى ئاختۇرۇپ تىتىۋەتتى. بىز بىلەن بىر ماشىنىدا كەلگەن ئىككى ئادەمنى تەكشۈرمەيلا ئۆتكۈزىۋەتتى. بىزدە قانۇنغا قارشى ھېچ نەرسە بولمىسىمۇ ئايالىم قەشقەردە ۋەتەننىڭ خاتىرىسى بولسۇن دەپ ياساتقان بىر جۈپ ھالقا بىلەن بىر ئوزۇك ۋە ئۇچ سەر مەرۋايىت ئېلىپ بوينغا ئسۇالغان ئېدى. شۇلارنى تارتىپ ئېلىپ باشقا نەرسە تاپالماي بىزنى چىگرادىن ئۆتكۈزىۋەتتى. ئەگەر ئابدۇللا زاكىرنىڭ سۈرىتىنى ئالغان بولسام خىتايلار ئۆز جىنايىتىنى يۇشۇرۇش ئۈچۈن بىزگە قانداق گۇناھلارنى ئارتىپ، قانداق جازالارنى بېرەتتىكىن؟ بۇنى راھىلەمنىڭ ئېيتقانلىرى ئىسپاتلايدۇ. ماكا بۇنىڭدىنمۇ قاتتىق ئەلەم قىلغىنى بىزنىڭ ئازاتلىق ئۇرۇشىمىز بىتىم باھانىسى بىلەن 1946-يىلى تۆختاپ بىتىمگە قول قويغان مەزگىلدە، مەن غۇلجا شەھەر كومىتانتى بولۇپ ئىشلەيتتىم. 1947-يىلغىچە سوۋېت چىگراسى بىز تەرەپتىن ئوچۇق بولۇپ ئەركىن قاتنايتۇق. بىتىمگە نارازى بولغان مىللى ئارمىيەنىڭ بەزى ئوفىتسىرلىرى ئوقۇش بانىسى بىلەن خىزمەت ئورۇنلىرىنى تاشلاپ مۇشۇ چىگرا ئارقىلىق سوۋېتكە كېتىپ قالغان ئېدى. مۇشۇ ھادىسىلەرنى توختۇتۇش ئۈچۈن مەن بىر ئودىلىنىيە جەڭچىلەرنى ئۆزەم بىللە ئېلىپ بېرىپ چىگرانىڭ ئۇرۇنلاشتۇرۇپ، رۇخسەتسىز كېتىش ئىشلىرىنى توختاتقان ئېدىم. قىسقىچە ئېيتسام، ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ مەركىزى غۇلجا شەھرىنىڭ قۇرغاس چىگراسىغا مەن خوجايىن ئېدىم. ۋەتەن مىنىڭ ۋەتىنىم تۇرسا چىگرانىڭ خوجايىنى مەن تۇرۇپ پەلەكنىڭ چارقى تەتۇر چۈگلەپ مېنى چىگرادا شۇنچىلىك خورلىسا ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئوغىسى قاينايدۇ ئەلبەتتە، قۇرۇپ كەتسۇن ۋەتەنسىزلىك. ۋەتەنسىز بولۇپ دۇنيادا ياشاشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن. ۋەتەننىڭ قەدىرىگە پەقەت ئۇنىڭدىن ئايرىلغان ئادەم يىتىدىكەن دەپ غەمگە پىتىپ خىيال سۈرۈپ تۇرۇپ قالغان ئىكەنمەن، بىزنى تەكشۈرگەن خىتاي چامادانلىرىڭنى ماشىنىغا باس دەپ بۇيرۇق قىلدى. ئۇستى ئوچۇق ماشىنا ئۇستىدە ئولتۇرۇپ چىگرا كۆرۈگىدىن ئۇتۇۋىتىپ بۇ ناخشىنى ئېيتتىم. مېنىڭ ئۇمرۇمدە ئاۋازىمنى چىقىرىپ ناخشا ئېيتقىنىمنى ئاڭلىمىغان ئايالىم يىنىمدا ئولتۇرۇپ ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ كەتتى.

بىز ئىلدىن چىققاندا يانبۇلاقتىن قايرىلدۇق،

تۇغۇلۇپ ئۇسكەن يەرلەردىن ئۇلمەي تىرىك ئايرىلدۇق.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق كۆرەشلىرى ھېچ قاچان تۇختاپ قالغىنى يوق. ۋەتىنىمنىڭ ئازاد بولىشىغا ئىشەنچىم كامىل.

شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ
قۇرغۇچىسى ساۋۇت دامولللام

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بېكى تارقىسى
www.uyghurkitap.com

شەرقى تۈركستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ
رەئىسى ئىلىخان تۆرە

شەرقی تۈركستان ئىنقىلابى دەۋرىدىكى
خەلق رەھبىرى ئەخمەتجان قاسىمى

ئۇيغۇر كتاب تورىكتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

شەرقى تۈركستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەدلىيە
مىنىستىرى قاسىمجان قەمبىرى

www.uyghurkitap.com

Незавершенный путь

(1931-1949)

Камбаров Хусеин Газы

(Мемуар)

Подписано в печать 09.03.2016. Формат 60x84/32.
Объем 10,5 п.л. Печать офсетная. Заказ № 136
Тираж 100 экз.

Издательство "Оптима Техноложис".

Отпечатано в типографии "Бизнес Пресс"